08 V
Обл. бор.
с. 72

~~184~~

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

під редакциєю

Володимира Шухевича.

РІЧНИК ЧОТИРНАЙЦЯТИЙ.

У ЛЬВОВІ, 1902.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднаревого.

ЗМІСТ.

Розправи наукові.

	сторона
Іван Неділький. Елементарна наука про йотовані звуки	23
Справедливість в вихованю	33
Т. Порембский. Письменні задачі в одноклясовій школі з цілорічною і південною наукою, як також в двоклясовій школі	39
Вас. Ратальский. Ґенеза іспитів	49
І. Коссак. »Байка« помічне средство в вихованю і научаню	65
Т. Біленький. Дальше образованє учителів народних	81
Рисунок яко образуючий чинник	90
Диктати	97
Нагороди і кари	101
І. Коссак. Фонетичний і психічний розвій мови	115, 130, 149, 181, 209
Теперішність вихованя	145
Будучність вихованя	161
В. Г. Д. Із заграничної літератури Liberty Tadd: New Methods in Education	177
В. Г. Д. Нові досліди над дітьми	193
І. Г. Педаґоґіка, єї відношенє до иньших наук і єї наконечна ціль	244, 260
Віра Лебедів. Мамі (нариси із нашої домашної педаґоґії)	289, 305, 321
о. А. Глодзіньский. О уряженю і веденю шкільного огорода при школі народній сільского типу	326, 337, 353, 370

Лєкциї, методи і уваги.

Новочасний напрям шкільництва	6
Учительскі семинарії	9, 17
Обовязкові забави для молодіжи	28
Іван Коссак. Про артизм в дитячій кімнаті	35
Реформа середних шкіл у Франциї	42
Наука грецкої мови в ґімназиях	43
І Коссак. О значіню ґіпнотизму в педаґоґії	54
Психольоґічна підстава науки	56

Опіка над бідною молодіжию 58
З заграничної літератури 67
Василь Сїмович. »Поезиї Тараса Шевченка« видане Просьвіти . . 72
І. Коссак. Про конечність пізнаня дитячої душі 88
До методи перероблюваня уступів річевого і етичного змісту . . . 112
Письмо перше а нині 113
Евгенїй Павнель. Про вихованє 118
Бібліотека і читальні для дітий 121
В. Білецкий. З нашого шкільного письменьства . . 125, 137, 157, 167
Остап Нїжанковский. »Наша Дума« Ф. Колесси 128
Родина, школа й церков як чинники виховавчі 136
Народний учитель як вихователь 156
Д. Чеховский. Замітки до грецких Вправ Вінковского-Таборского-Цеглинського 170, 187
Про діяльність виховавчу 184
Ст. Костинюк. Мова і єї розвиток у дітий 198
Л. Селяньский. Коротенький перегляд австрийскої держави від М. Терези до Франц Йосифа І. . . . . .
Ол. Сушко. До правописного питаня в Росиї 225, 241
Практичне образованє народних учителїв 257
Образованє чувств 312
Нат. Лучаньска. Письменні задачі в школі, їх число і поправленє . . 314
Марко Пінковский. Гріхи в вихованю 342
Засади і форми вихованя 357
Тит. Тиміньский. Церков а просьвіта 360
Заняте хлопців в хвилях вільних від науки 363

Иньші.

Павло К. До братів учителїв 3
Купелї в Швециї і шкільні купелї 20
Справозданє філії Тов. педаг. в Тернополи за рік 1901. 30
Внесенє п. Барвіньского і тов. в справі гімназиї в Станиславові . . 31
Міжнародний з'їзд шкільний минувшого року 44
Звичайні заг. збори грибовицкої філії 45
Учительскі семинариї в буджетовій комісиї 61
Загальні збори Товариства «Шкільна Поміч« у Львові 62
Комісия вічева 77
Посол Романчук о народних школах 103
Промова п. О. Барвіньского при розправі буджетовій 105
Посмертна згадка: Омелян Богачевский 112
»Шкільна Поміч« в Коломиї 121
В справі Видїлових шкіл 123
Один крок наперед в орґанізациї і розвитку Руского Тов. педаґоґічного . 129
Народне шкільництво на Буковині в р. 1900-1. 151
Наради виконавчої комісиї учительского віча 165
В справі реґуляциї платнї учителїв 166

стор.
Сумний стан нашого шкільництва 201
Поліпшене платні народних учителів 204
В справі заснования рускої гімназиї в Станиславові 210
Чотирнайцяте справоздане з діяльности Інституту під покровом с. Николая у Львові 218
Я. Миколаєвич. Želak Dominik. Übersicht der deutschen Literaturkunde . 220
Народні школи в Галичині в р. 1900 — 1901 228
О. І. Порайко. Чого вимагають в учительских семинариях при вступних іспитах? 230
Академічна гімназия у Львові 231
Галицкі семинарії учительскі в р. 1900 — 1901. 248
Ю. Кміт. Жадаємо рускої гімназиї в Яворові 250
Висилане дітий до міских шкіл 252
Галицкі середні школи 1900 — 1901 263
Борба з чахоткою (Відозва міністерства внутр. справ) 268
Програма заг. зборів, Руского Товариства педагогічного 273
Справоздане головного Виділу від 4. січня 1900 — 31 серпня 1902 . . . 274
Виховавчі заведеня для дітий з природи упослідженых 286
Загальні збори Руского Товариства педагогічного у Львові 294
Хосен з педаг. кружків для учительства взагалі а для руского товариства педагогічного з'окрема 297
Народне шкільництво в Франциї 308
Відозва в справі тов. »Любов« 316
Дячого треба обезпечуватись 331
В справі тов. »Любов« 333
Конференция в Галичи 347
Відозва до учительских зборів і т. д 378
Окружник ц. к. краєвої Ради шкільної 370

Вісти з Руского Товариства педагогічного у Львові і его філій. Постанови властий шкільних, Новинки, Конкурси, Оповіщеня, З науки, штуки і літератури, Справозданя, Всячина і т. п. у кождім числі.

Ч. I. Львів, 5. сїчня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщиня ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Бібліотека наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА.

Запросинки до передплати.

З сим числом розпочинає „Руске товариство педаґоґічне" XIV. річник свого видавництва „Учитель".

Вказувати на потребу і конечність видавництва „Учителя„ не потреба: виходять они вже з того, що у нас число руских шкіл так народних як і середних чим раз більше зростає та, що нині заходимось за основанем руского університету. — „Учитель" постановив собі за задане змагати до того, щоби усякий рух, дотикаючий справ нашого шкільництва, подаваний був в его статях.

Річ ясна, що до сеї так вельми пожаданої і важної цїли дійде „Учитель" тілько при помочи всїх сил, що беруть живу участь в руху педаґоґічно-дидактичнім і в вихованю дітий, значить як поодиноких людий так також товариств і институций.

Ся цїль повинна цїлому загалови Русинів горячо лежати на серцю. Проте запрошує Редакция всїх до ласкавої участи в видавництві і просить подавати їй тут вісти про всякий рух в справі руского шкільництва: о статї педаґоґічно-дидактичного змісту, о справоздання з засїдань учительских конференций, з засїдань виділів товариств дбаючих про материяльний і моральний розвій нашої молодїжи і учительского стану, о рецензиї учебників шкільних і тим подібних видавництв, о статї з исторії педаґоґії, про стан просьвіти закордоньскої Украіни-Руси, о уваги над ділапем як самого товариства педаґоґічного так і его філій і иньших виховуючих институций — як про бурси і пр., о уваги над видавництвом „Учитель", о справоздання з видань педаґоґічно-дитактичних, які появляють ся не лиш на нашій, але і на чужих мовах, о оповіданя, научні статї і пр., словом про все, що підходить під цїли видавництва „Учитель".

Руске тов. педаґоґічне просить Всїх добрих Русинів не тілько о поміч, але і о те, щоби зволили між знакомими пропаґувати

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП. 16901

„Учителя“ і спонукувати їх до живої участи в видавництвах товариства.

Редакция сподівсь, що сей голос одинокого руского орґану педаґоґічного, що змагав до красшої будучности нашої, відобесь ясним відгомоном о рускі серця, а она вкаже певно час і додасть доброї волї служити і в тім напрямі справі нашого народу, котрий в нинїшню пору, коли всї народи блискавкою розвивають ся і стають крїпкими та здоганяють у розвою один одного, — такої помочи від кождого чоловіка домагаєсь, що признаєсь до свого народу.

На сїм місци складав Редакция тим прилюдну подяку, що дбаючи про розвій руского шкільництва, помагали ей в видавництві „Учителя“ в минувшім роцї і просить їх о дальшу ласкаву поміч.

Так як всяке видавництво потягав за собою кошти, годі і „Учителеви“ без них обійтись; проте просить Руске товариство педаґоґічне, яко властитель сего орґану, дотеперішних Передплатників, щоби не лише самі відновили чим скорше передплату, але нехай кождий возьме на себе сей невеликий обовязок спонукати свого сусїда до зложеня передплати, а вже в однім роцї зросте число Передплатників в двоє, а дасть Біг коли тою дорогою підемо дальше, слїдуючого року буде їх в четверо більше! Тоді зможе „Учитель“ станути на висотї своєї задачі, бо спроможе ся на 3—4 числа в місяць, а тим самим подасть інтересованим такий богатий і ріжнородний материял, що они не будуть потребувати передплачувати иньших часописий змісту педаґоґічно-дидактичного. — За передплату у нас і так не тяжко: так кожда школа має право вставити в буджет свій певну квоту на видавництва педаґоґічні. Чи-ж не можна в сей спосіб заосмотрити кожду руску школу в орґан, що заступає ей справи?! Лише більше волї і съмілости, а „Учитель“ станесь не лише гостем в декотрих школах, але конечною духовою потребою кождої рускої школи.

Проте Товариші до съвятого діла, якого від Вас вимагає Ваше звание і руский нарід.

Скріпляйте „Учителя“ Вашими працями.

Скріпляйте „Учителя“ і матеріяльно, надсилаючи передплату за себе і дбаючи про те, щоби Ваші товариші ей надсилали, а виносить она річно **6** кор. — на пів року **3** кор. **20** с., а на чверть року **2** кор.

Для членів руского товариства педаґоґічного, що зложать річну вкладку (1 кор.) до кінця лютого, виносить річна передплата (неподільна) **4** кор.

Передплату просимо надсилати до Адміністрациї „Учителя“ Львів, ул. св. Софії 5 А.

Всякі письма до **Редакциї „Учителя“, Львів ул. Собіщини ч. 7.**

Будьте здорові та щасливі з Рождеством Христовим та Новим Роком!

Володимир Шухевич
редактор „Учителя“.

До братів учителїв.

Ведіть, показуйте; нехай стара мати
Навчаєть ся, як дітий тих нових доглядати.
Показуйте! за науку не турбуйтесь,
Буде материна добра плата.
Побачите славу, живу славу...

Тарас Шевченко.

Не має чоловік вірнїйшого друга в житю як надія. Скоро лиш перший раз усьміхне ся она малому недолїткови, сейчас стає она ему провідником і невідступним товаришом серед ріжних обставин, серед тяжких проб житя, тернових доріг, злиднїв та недостатків і тяжких борб, — аж поки не заведе его обтяженого трудом, досвїдами і лїтами на край чорної челюсти холодного гробу. І тут послїдний раз з солодкою усьмішкою на устах пригортає его в свої теплі обійми, щоби перенести сивого подорожника тихесенько в бажану країну, де нема ні болїзни, ні печали, но жизнь безконечна... Підчас найтяжшої утоми і знеохочення прошептує она чарівні слова заохоти скріплення і, як горячий поет або натхнений маляр, відкриває зза навіси перед нами щораз то нові чудні країни, щораз то нові картини, задля котрих у нас, наче роса від сонця — никне утома, щезає знеохочене; ми пускаємось на перед, що-б усувати всякі перепони, що стають в дорозї, як той путник Шіллера, добиваючий ся золотої брами:

„Berge lagen mir im Wege,
Ströme hemmten meinen Fuss,
Über Schlünde baut' ich Stege,
Brücken durch den wilden Fluss".

щоби лиш добити ся до мети:

„Den mich trieb ein mächtig Hoffen!"

Надія і віра в осущене дїл і осягнене цїли доказують нераз навіть чудес. Що іноді одному видає ся неправдоподібним доконати або осягнути, того доконує і осягає силою волї той, котрий не покидає нїколи надії на успіх. О, кілько-ж то нам, брата учителї, нам робітникам будуччини і долї народу, ей потрібно? Кілько то порогів, колод і всяких завад спиняє нас в просьвітній роботї, кілько то утоми і знеохочення дізнаємо нераз і дізнавати поки що мусимо! Хоч ми самі є надією многих — то для нас же надія є тим, чим для засїву весняний дощ і лїтна роса, а для женця кринична вода.

Положене наше матеріяльне незавидне; робота наша тяжка, вимагаюча коли вже не вродженого дару і спосібности то бодай глубокого перейнятя предметом і званем. Нїкому не есть так конечним підпорядкувати всякі свої личні інтереси, потреби, навички і склонности під потреби і вимоги свого становища і роботи для других, як учителеви. Правда, що становище наше учительске серед суспільности не тїшить ся ще таким оцїненем, як повинно би бути, все-ж таки мусимо виробити в собі переконане, що оно колись оцїнить

ся і що суспільність мусить его сама піднести в своїх очах на щебель внешній, належний і відповідний заслугам. Інституция учительства, особливо-ж сільского, недавна; хоч она була вимогом потреб суспільности і часу, не перейшла ще тої дороги розвою, що-б могла стати на рівні поруч інституций других, споріднених навіть в роботі, як прим. інституції священьства. Се мусимо ми мати на увазі, кілько раз лиш прийде нам жаль до серця, а на уста гірке слово невдоволення і нарікання, що другі інституції переходили такі-ж самі степені розвою як і наша тепер, що й они не стали від разу на тій висоті, якою тепер тішать ся серед суспільности. Але і се нам на увазі конче мати треба, що наша молода інституция в поступом часу мусить поступати і собі, що она має запевнену будучність та що се від нас самих залежить, чи буде она розвивати ся борше чи слимаковим ходом. Поступ інституції нашої не лежить в ній самій, не залежить так дуже і від суспільности, котра ей підносити мусить, а залежить від поступу одиниць, що сю інституцию собою творять, значить: она залежить від поступу наших моральних і умислових сил.

Що учительска іституция сама собою занимає в суспільности для ві будуччини, добробиту і ладу найважнійше поле, се вже бачили найлїпше Французи, се знає і розуміє кождий, хоть троха мислячий чоловік, се розуміємо і ми. Та поки що у сьвітї так веде ся, що все міримо і цїнимо після его правдивої вартости, придатности і заслуги. Нас не оцїнено так, як би ми хотїли; нас не поставлено на той щебель від разу, котрий нам посеред других кляс належить ся, хоть наш буквар есть підвалиною всїх других. Однак хто мав нас оцїнювати? Ті, для котрих ми працювали або і працюємо, — не занимають самі жадних місць в урадах громадских і краєвих або се недолїтки. Старші, на котрих ми нарікаємо, не мають супроти нас ніяких з'обовязань. Від нас самих залежить, щоб з нашої школи виходило як найчисленнійше поколїнє, котре би само належно змогло оцїнити нашу інституцию і нас, почуло в собі привязане і вдячність не наказану, але відчуту, розпізнану і по справедливости осуджену.

Але до того треба ще нам самим дуже богато! Нам потрібно перенять ся гадкою розвою інституції, котрій нас доля присудила, а котра для нас не без ґваранції, нагороди за старання і заходи, не без краси, тепла і належного поважання. Нам треба лучити ся як найтїснійше в товариства і кружки учительскі, дїлити ся знанем, гадками і способами в уленшенію праці, вирабляти між собою сердечну, тревалу та щиру звязь, помагати собі у всїм, по змозї і разом працювати так для добра і скорого поступу нашої інституції. Передовсїм же мусимо безперервно працювати над собою, що-б не стояти на однім місци, не оставати по заду, — а іти з поступом часу вперед, бо тим лиш способом здужаємо відповісти живим що раз то новим потребам і вимогам суспільности та і своїм обовязкам. Найкращі свійства наші, моральні і умислові сили мусять знидїти, змарніти і пригаснути, коли не будемо їх підтримувати і розвивати, що вже і для самого інтересу нашої будуччини не обходиме, бо-ж сьвятим обовязком для кождого чоловіка старати ся не лиш о своє „нині“, але і о „завтра“.

Кождий ачейже признасть нам, що не може бути добрим учителем той, хто сам по скінченю своїх фахових студий дальше нїчо не читає і не учить ся. Сьвіт і наука нїколи не стоять на одній мірі; они поступають так, як поступає неустанно сонце по своїм небосклоні. То, що ще учора було для

нас незвісне, тайною, загадкою, нинї являє ся нашим очам яко явна і всїм приступна правда; то, що ми учора відсували яко нездале, нинї хапаємо чим скорше, щоб єго як найкористнїйше з'ужити; з чим ми ще учора не знали що зробити, нинї стає неоцїненим средством, вигідним орудиєм, котре заощаджує нам цїлі днї працї і на кілька лїт здоровля; а що ще учора будило в нас відразу і неохоту, нинї стає ся інтересним, заохочуючим, ба — і вельми хосенним!

Кілько би то учителїв могло свобідно, легко, а навіть з приятностию для себе, з більшим хіснom і лїпшими успіхами для дїтий працювати в школї, коли би схотїли обзнакомити ся з новійшими добутками науки на поли педагогіки, дидактики і методики? Той гріш, який би видали на фахову часопись, щоби познакомлювала їх з тими здобутками науки, подавала жерела пожиточних книжок і підручників, і видаток на відповідну книжку, виплатив би ся їм дуже щедро, бо заощадив би непотрібної мозоли і здоровля, а перед властями нераз і неприємности та одвічальности.

Наука сама собою не має нїякої иньшої цїли, як лиш піддавати способи штучного і легкого поконування всяких трудностий і перешкод не лише в працї, але і на дорозї житя... Адже-ж ся конечність, ся потреба суспільности поставила і нас на те становище великої ваги, щоби ми учили других, як мають колись жити, щоби могли устояти супроти елєментів будьто житю противних, будь утрудняючих і спиняючих. Досьвід бо пережитих вікiв, опертий на сьвідоцтвах істориї показав наглядно, що лиш народи з вищою культурою поборювали і переживали своїх противників та що лиш там приходив нарід до добробиту і свобіднїйшого житя скорше, де була культура розвинена добре і на здорових засновках. А що дасть ся приложити до цїлої суспільности або одного народа, то тим лекше підходить під верству якоїсь кляси, те саме дасть ся приноровити до нашої институциї. Чим скорше будемо ми самі поступати наперед, чим більше буде у нас самих знання, науки, способів користної працї для других, тим лекша буде нам робота, приємнїйше житє, успішнїйший розвій нашої институциї. Тим лиш піднесемо ся в очах народа і виробимо собі поважанє так для одиниць як і для цїлого учительского загалу і тим а не иньшим способом добємо ся скорше щасливої оцїнки і становища серед суспільности, яке нам по справедливости припасти мусить.

Лиш надїї нам треба на красшу будучність і віри в осягненю цїли, щоб додавали нам духа і сили. Ми самі мусимо пробивати собі слїд до неї, робити дорогу, якої нїхто нам не прочистить, нїхто не протопче. Але-ж бо і ми не протопчемо єї з завязаними очима!

„Днесь все значить наука,
Учений нинї сьвіт!...“

А нам же єї найбільше потрібно! Если-ж ми отсим переймемо ся, та не пожалуємо хоть би від уст віднятої вдовиної лепти бодай на одну фахову часопись, на потрібну книжку, підручник, станемо засипати свої часописи виміною гадок про нашу роботу, дописями та розвідками, заінтересуємо ся нею і нашим званєм щиро, станемо працювати не лиш в школї над другими, але і самі над собою, позбудемо ся неодної непотрібної утоми і знеохочення, а ущасливляючи других, бачивши щедрі овочі своєї працї, — ущасливимо і себе.

Отсе були би наші найщирші і найсердечнїйші бажання і желання Вам, братя учителї, з новим роком, бо лиш в той спосіб надїї всякі на красшу будучність не будуть лудячими як блудний огник, але заведуть нас до пожаданої мети!

Не для почестий ни для слави ми працювати повинні; се марниця нїчо не значуча, котра підбиваючи чоловіка в пиху, понижає єго і стручує з тої висоти, на яку він підносить ся, поставивши собі за ціль жите працювати для добра і щастя всїх одиниць цїлої суспільности, щоб оставити по собі віковічний памятник, нїчим не стертого дїла!

Той лиш справдї ущасливить себе і дожидає правдивої слави, хто стане яко робітник тихий, повний теплої надїї і віри в своє діло, приготований на поконане всїх перешкод або хоть би часового понижения, а забираючись до своєї роботи скаже рішучо:

На долю плакати не буду,
На сьвіт жалїти нема що:
Хто лиш для слави шукав труду,
Той не робітник, — а ледащо!

Павло К.

Новочасний напрям шкільництва.

Знаменитий італїйский фізіольог, психольог і реформатор педагогії, Анджельо Моссо, пише у своїх американьских студиях *) про новочасний дух в американьскім шкільництві. Є се дуже добрий причинок до пізнання „американїзму“ на поли шкільництва.

Моссо хотїв переконати ся на ґрунтї американьского шкільництва, чому упадають латиньскі раси а англьо-саска росте. Та-ж Колюмб, Америґо, Кабот заняли о 128 літ скорше Америку, як англїйскі емігранти — а нині усунено Іспанїю, Франция утратила Канаду і Люзіяну, Італієць став робітником у иньших народів, а англїйска Америка стала сьвітовою силою, англїйский імперіалїзм покриває усї части сьвіта.

Вишість не лежить в расї і не в антропольоґічних условинах. „Головним чинником поводжения народів — се характер народу, а підвалини народного характеру треба шукати в образованю, в вихованю домашнім і в школї. Хто не студиює образования народу, не розумів єго істориї. Не вистарчають ани фізичні ани економічні условини.“

Брак шкіл, перевага теократиї, шабльон, тресура, брак толеранциї, перевага рільництва над иньшими заводами губять латиньскі раси.

„Сполучені держави Америки перевисшають знаменито Европу дуже добрими школами, в яких образовує ся народ — осе тайна їх могучости! Цїле американьске образованє звернене тудн, аби зробити чоловіка працьо-

*) Angelo Mosso. La Democrazia nella religione e nella Scienza. Studi sull' America. Milano 1901.

витим і незалежним. В ніякім народі нема менче дармоїдів, — і се власне в силою американьскої демократиї."

„В імени любови ближнього належить поконувати фаталїстичну доктрину расовости, яка приписує вроджену ріжницю і вищість одного народу над другим. Усе залежить від вихованя!" Характер народу, его діяльність, предприємчивість, спосібність до працї, до творчости, збогачене — се дїло науки, школи, прикладу, наслїдованя — се виріб вихованя!

Америка не має доси народного університету. За те має вона премного шкіл. Інститут National University, о якім мрів Вашінтон, не істнує доси. Америка має лише дві федеральні вищі школи — військову академію в Вест-Поінт і академію мореплавлї в Аррапольс. Нині веде ся борба, чи в се інтересом держави видавати на університет, як сего хоче Віте, ректор Cornell University, чи іти за Еліотом, одним з найбільше впливових ректорів, котрий каже, що обовязком держави в, подати кождому елементарне образованє, потрібне зарівно усїм, однак не вільно нїкого оподатковувати в тій цїли, аби дати школу вищу для невеликого числа людий.

Отже Америка брала усї чужі взори, а громади, міста, стани, корпорациї фундують ріжнородні школи, усякої системи, типу, аби відповісти потребам, які витворює суспільне житє, розвій людскости Америки, льокальні условини, суспільні ріжниці.

Европа витворила шабльон, тип, — кілька однолитих, однаких взорів шкільництва. Америка, се край ріжнородности, спеціяльности, заєдних змін. Скоро який тип окаже ся меньше пожиточним, зараз зміняють его. Нема нїгде тілько і так скоро по собі зміняючих ся форм ріжнородних наукових закладів як в Америцї.

Американьский напрям — се утілїтаризм, европейский, „висока школа" — для науки, — в дїйсности — для школи.

Сполучені держави мають тепер 53 рільничих шкіл, 34 для домашного ґаздівства, 19 для архітектури, 92 для цивільної інжінериї, 73 для механїчної інжинериї, 33 для гірництва, 12 для санїтарної інжинериї, 70 для електрики, 175 для штук і т. п. Щоби собі представити образ змін в потребах і відповіднім шкільництві, досить знати, що пр. в р. 1894 було 518 торговельних шкіл з 115.748 ученниками, — в р. 1898 остало їх лише 337 з 70.950 ученниками, — отже в протягу 4 років убуло 181 шкіл і 44.798 ученників, они пішли до промислових шкіл. „У нас уважано би се за катаклїзм" — а в Америцї розуміє ся се само собою, що треба змінити, наколи перехопило ся в якім напрямі. Рішене іде в одну мить — а наслїдком того розвивав ся край неімовірно борзо.

Англичанин хоче бути здоровим і сильним до тяжкої працї, хоче отже добре їсти і добре травити. До того потребує він добрих зубів — власних або штучних.

Від 1887—1897 р. зросло число дентистів о 284% а в р. 1897 було 6.400 слухачів дентистики, записаних на американьских університетах. В сполучених державах було в тім роцї 24.377 слухачів медицини, а лише 10.440 слухачів права.

Там в 150 шкіл медицини з 3.986 професорами для 24.000 ученників. На одного професора випадає мало слухачів, він має до диспозициї знамениті клїнїки, лябораториї, знаряди — а в Европі викладає горсточка професорів перед величезною масою слухачів, виклад сходить до театрального по-

пису, через що слухач мимо довших літ науки меньше скористає з науки.

Учителя платить Америка добре і ріжно після его вартости і спосібности. На університеті в Чікаго, на факультеті штука, літератури і науки побирано в р. 1890:

8	професорів	річно	по	35.000	корон австр.
7	„	„	„	25.000	„ „
5	„	„	„	20.000	„ „
5	„	„	„	17.000	„ „
14	„	„	„	15.000	„ „
19	„	„	„	12.500	„ „
23	„	„	„	10.000	„ „

Американьский професор учить більше, а еще більше учить ся американьска молодіж. Научити в як найкоротшім часі як найбільше, як найретелнійше — се завдане школи. Се є можливе тільки при великім числі учителїв від викладів і від репетацї. При Harvard University є таких репетиторів 294!

Слухач університету є завдно в безпосереднїй стичности із професором, — він є завдно іспитований — длятого там не істнує цїлком фарса европейских іспитів. Тому ученик не спосібний взагалї або до певного заводу не жде іспиту, але або зараз лишає науковий заклад або зміняє предмет науки, доки не найде відповідного для себе. Тому записує педель університету в вестибулю приходячих або слухач сам вписує ся в спис присутних.

Професор є відвічальний за наукові поступи кождого ученика, тому опікує ся він учеником, учить его, напроваджує і наганяє від себе із закладу дармоїду чи тумана, або дорадже ему взяти ся до чого иньшого.

Тому не істнує в Америцї европейске марнованє літ без викладів, без дїйсної науки, не істнує там і горячкова наука до і для іспиту, по якій по кількох місяцях, чи тиждних випорожнює ся мозківниця!

Американин учить ся — аби щось умів — Европеєць, аби дістав посаду. Праця студентів американьских є о много інтензивнїйша. Він знає, що его бутє, поводженє, можливість дійти до майна, залежить від того, аби умів більше, як найскорше зачав практикувати, аби умів щось иньшого як другі, — щось нового. Університет і школи Европи стремлять до того, аби усї одно уміли і дїяли одного іспитового позему. Американець стремить до розвиненя як найбільшої ріжнородности, до усяких потреб, після степеня можности інтелєктуальної і материяльної кождої одиниці.

Молодіж приходить до власних шкіл в Америцї зі шкіл середних гірших, але учить ся лїпше, більше і працює більше сама.

Молодіж боре ся о тоту науку, о фаховість в тяжких условинах, часто мусить она працювати часть дня в склепі, канторі, у фабрицї яко робітники, служити — аби другу часть дня або вечер, або початок ночи перевести в школї, в лябораторнї. Можна бачити много фабричних робітників, чорних від сажі, від металевого пилу, котрі опісля мають ся, стягають робітницкі блюзи, аби піти на виклад. Неодин сидить у склепу за столом, або з серветкою під пахою є кельнером, аби опісля учити ся штука, медицини чи теольогії.

Суспільність цїнить таких вище як вроджених дїтий щастя і богацтва. Американець знає, що его становище, будучність, майно залежить від того, що він уміє. Молодий Европеєць тратить віру у власну вартість, а вірить в протекцию.

Отсе тайни модернїзму амерканьского шкільництва. „Народ не може мати лїпших шкіл від таких, яких більшість горожан уважає за конечні“. Проте домагаєсь Американець від школи, аби она була ужиточною, аби відповідала дїйсним, заєдно новим потебам житя.

Піднесемо еще дві обставини. В Америцї уникає ся: 1) розділеня предмету і розвалкованя на довгий ряд лїт, 2) рівночасного ученя многих предметів на раз. Американьска школа учить інтензивно одної або немного річий на раз. Проте уміє Американець в коротшім часї щось і то дуже добре і ужиточно. Він отже є завше з чимсь готовий до житя — на случай перервання студий, або переходу до иньших.

Характеристичним є се, що Американець не знає в висших і в заводових школах лїтних ферий.

В Америцї розвивають ся лїтні курси унїверситетскі посьвячені для зоольогії, ботаніки, хемії, фізики і новочасних мов. Они служать передовсїм для образованя учителїв народних відтак середних шкіл, а вкінци і тої молодїжи, що мусить в зимі працювати на хлїб, аби мала за що кінчити свої науки.

Професори унїверситету мусять о много більше за свою платню учити, як европейскі. Тижневий виклад 10—18 годин є звичайним. За те має кождий професор право домагати ся по 7-и роках цїлорічного урльопу на подорожі і пр., не тратячи платні.

Отсе головні цїхи американьского модернїзму в шкільництві, яким Американець завдячує великанські поступи культурні, суспільні материяльні, политичні і национальні, „підпорядковане під себе“ иньших рас, старої Европи і сьвіта!

У чительскі семинарії.*)

(Кілька слів з огляду задуманої реформи учительских семинарий).

У всїх майже галицких дневниках поміщено обширнїйші або коротші справоздана і погляди на порушене питане учительских семинарий. Поза сими голосами читаємо також більше специяльні замітки, подані відай фаховим чоловіком в педагогічній часописи „Rodzina i Szkoła“, тож і ми постановили де-що в сїй справі сказати.

Кождий нарід звертає головну вагу на просьвіту народу, або шкільництво народне і нема в австрийскій монархії другого народу, котрий би не мав впливу на своє шкільництво, котрий би полишив другим ґаздувати на сїм

*) З „Руслана“.

поли, котрий би хотячи жити, зрезиґнував з сего постуляту, аби шкільництво народне, просьвіту народну, не маючи его, не старав ся дістати в свої руки. Ходить преціньтут о природне право, аби наші дїти виховували ся під нашим доглядом, аби вихователї с. є учителї не тілько виховували після загальних правил педаґоґії, але щоби учителї учили любити наш св. обряд, нашу мову і его бувальщину, коротко кажучи виховували для того народу, до котрого дїти наші належать.

В хвилї задуманої реформи семинарий учительских, с. є інституції, в котрій як-раз підготовують ся сили, котрі мають нести просьвіту між широкі верстви народу, котрі мають вщіпляти в него перші засади знання, підготовляти до будучого житя, нашим сьвятим обовязком забрати голос в сій справі.

Чиї-ж бо дїти будуть у нас виховувати учителї, що виходять і вийдуть з учительских семинарий, як не наші? Нам чей не все рівно, як наші дїти будуть виховувані.

Нїм викажемо, чого-б ми мали сподївати ся для добра виховання нашого молодого поколїня, приглянемо ся устроєви нинїшних семинарий і возьмемо декотрі з них під розвагу. Нинїшні учительскі семинарії суть устроєні після загального статуту орґанїзацийного для всїх країв передлитавских зі змінами, які опісля міністериальними розпорядженями стали введені.

З розширенєм наук в новійших віках стали заводити школи ріжного рода, відповідно до будучого призначеня молодїжи. Маємо ріжного рода школи фахові і то образуючі молодїж навіть в дуже специяльних галузях, аби їх тим лучше підготовити до будучого звання.

Одним родом специяльних шкіл є семинарії учительскі, витворені в другій половині XVIII. віку. Не від разу розвинули ся они. Початкові семинарії мали дуже обмежений плян наук і вимоги, ходило лишень, аби кандидати учительскі уміли читати і писати, а прислухуючи ся науці в школах більшеклясових у практичних учителїв набирали вправи в научаню і то вже вистарчало до позискання квалїфікації на учителя народного.

Направду се легкий спосіб і дешеве средство придбаня учительских сил. Наколи ремісник, аби внучити ся свого ремесла в оброблюваню сирих плодів природи, потребував довшого часу, то до виховуваня народу, до оброблюваня найбільшого і найкрасшого дару божого вистарчала практика ½ або однорічна, практика, полягаюча в більшій части на наслїдуваню взірця.

Чого-ж можна було від сих учителїв вимагати, як научена механїчним, майже машиновим способом читаня, писаня і з дебільша рахованя. Головна-ж ціль – виховане мусїло бути залишене. Не можемо однак сказати, щоби сї учителї, котрі виходили так слабо підготовлені до праці на наші просьвіти, не принесли хісна. Лучали ся між ними одиниці і десятки, що дальшою працею розширили круг знаня і успішно виповняли свої обовязки.

З часом стали розширювати вимоги в праготованю учительских сил і то в двох напрямах, а се в напрямі підготовленя при принятю до семинарий учительских, а заразом в розширеню наукового плану і часу, призначеного до підготованя. В сей спосіб розширили ся семинарії учительскі з двох на трилїтні а в кінци на чотиролїтні, як є тепер, а заразом розширив ся і вимоги при вступнім іспитї в ціли принятя до семинарий учительских.

Попри семинарії учительскі, удержувані правительством, виступають ще приватні семинарії, переважно жіночі і многі приватисти, котрі придбавши

собі приватною наукою потрібного знання теоретичного (бо о правдиво практичнім підготованю нема що говорити), заповняють великий брак сил учительских. Крім в сей спосіб придбаних учителїв мусимо увзглядднити ще значне число таких, котрі по укінченю деяких клас одержують посади надетатові, підучують ся теоретичних наук і набувають вправи практично, та по якімсь часї, позискавши призволене міністерияльне, звільняюче від іспиту зрілости, складають лишень іспит практичний.

З огляду, що учительскі семинарії суть з дебільша школами фаховими, що їх цїлию є підготовити відповідно стан учительский, повинно ся безусловно жадати від учителїв укінчення семинарії, а що найбільше позволити на приватне підготоване з двох перших курсів а то тим більше, що третий і четвертий рік науки по семинариях учительских має характер практичний. Се вимагає ся тим більше з сего огляду, що віддаване молодїжи в руки непідготованого практично учителя є під кождим взглядом шкідливе. Не даємо материї до кравця, котрий би найлучше умів теоретично засади кравецтва, аби на нїй з нашою стратою учив ся практично крою і шитя, а де-ж сумлїне, наколи ми сотки молодїжи дамо в руки учителя, котрий відповів вправдї вимогам теоретичного знання, але о веденю науки, о вихованю понятя не має. Не є рівно-ж усправедливлене, наколи думаємо, що шкільний інспектор поведе практично такого учителя. Інспектор шкільний, хотяй тепер має меньшу скількість шкіл під своїм зарядом, однак не є в силї за одним або і триразовим бутем в школї вказати напрям і повести такого учителя, а то тим більше, наколи звернемо і на се увагу, що має він де-що другого до дїла.

Першим і то дуже важним питанем є, якого приготованя повинно вимагати ся від учеників, вступаючих до семинарий учительских. Аби на се питане відповісти, мусимо взяти під розвагу плян наук, приписаний для семинарий учительских, вимоги поставлені в нїм і час, в якім сей плян повинно ся виповнити.

Наколи возьмемо під розвагу, що ученики семинарий учительских мають обняти три мови, як дві краєві, руску і польску та мову нїмецку а до того 13 других предметів, як: 1) релїгію, 2) педагогію, 3) історию всесьвітну, 4) географію, 5) математику, 6) фізику, 7) науки природничі з гігієною, 8) господарство, 9) рисунки, 10) каліграфію, 11) музику, 12) сьпів, 13) гімнастику або разом 16 предметів, то коли-б ми вже обмежили ся під взглядом вимогів до найконечнїйше потрібних річий, то признати мусимо, що аби ученик міг користати з сих наук, порозуміти і обняти їх, повинен, вступаючи до семинарії учительскої, приносити відповідне підготоване.

Справа, яке підготоване повинен приносити молодець, вступаючи до семинарії учительскої, є дуже важна, а справу сю нераз вже підношено, як ось покличу ся на розправу д-ра Отона Бодштайна.

У нас справа ся рівно-ж нерішена доси, хотяй вже де-що в нїй розпорядженo. Засадничо повинен ученик, вступаючи до семинарії учительскої, мати укінчену 4. клясу шкіл середних, або виказати ся відповідним засобом знання при вступнім іспитї. З огляду однак, що замале число таких учеників вступало би у нас до семинарий, а по друге, що ученики сї побирають в середних школах (особливо мова тут о гімназиях) науку латини та греки, на котру з'уживає ся много часу, тож і сї не все приходять відповідно підготовані.

Другим жерелом, з котрого напливають ученики до семинарій учит., се школи видїлові. Школи видїлові, котрих властивим завданєм є приспособленє до практичних заводів, знаходять ся по повітових містах і то не всїх, а мають тих учеників, котрі не перейшли до шкіл середних. Крім сего приходять ученики з так званих шкіл 6-клясових та по укінченю другої або третої кляси шкіл середних. Сей ріжно підготований материял має семинария учительска підготовити та пересортувати на приготовляючім курсї, аби міг побирати правильну науку в семинарії учительскій.

Час, в якім має ся приготовити сей материял, є безусловно за короткий, а найлучшим доказом сего є, що велике число учеників відпадає в тягу року і при кінци, не вчисляючи значного проценту тих, що відпали при вступнім іспитї. Всказує се, що значне число учеників приходить до іспиту недокладно підготованих, другі же не суть в силї обняти материялу наукового. З сего випливає, що належало би звернути більшу увагу на підготованє учеників на курсї і тут насуває ся питанє, чи не було би з більшим хїсном призначити два лїта на лучше підготованє учеників а четвертий рік властивої семинарії ужити на практичне підготованє до звана учительского. Практика виказує, що аби виповнити плян, приписаний для семинарів, мусить ся значну часть часу на IV. роцї уживати на теоретичну науку, хотяй час сей повинен безусловно ужитий бути до практичного підготованя.

Через відповідайше підготованє учеників на курсї приготовляючім і перенесенє части декотрих предметів, рівномірнїйший розділ материялу наукового на поодинокі курси зискало би ся се, що наука на курсах могла би лекше бути понята, докладнїйше оброблена а і часть практична зискала би значно.

Дотепер наука на курсї приготовляючім обмежає ся більше меньше до зібраня материялу наукового, приписаного на 3 клясу шкіл видїлових і уживає ся тих самих підручників. Вправдї конечний є такий спосіб поступованя з огляду на ріжне підготованє учеників, аби їх привести до спільного знаменника, але невідповідне, бо виповняє лиш одну частину задания с. є рівнає відомости, але не розширяє їх, аби приноровити до власних потреб заведенія. Тому і з сего огляду було би пожадане, аби курс приготовляючий розпав ся на два лїта. Перший рік служив би до вирівнаня загального знаня, а другий обнимав би властиве підготованє і тут можна би перенести частину предметів, призначених на I. рік. Ученики, що приходили би з лучшим підготованєм, могли би впрост переходити на другий рік курсу.

В дальшій части сеї розвідки викажемо ще другі причини, що промовляють за сею зміною. Підвалиною підготованя повинна бути мова викладова, бо в сїй мові має учитель образувати дїти, они мають від него учити ся правильно говорити і поправно писати і в сїй мові учить він всїх прочих наук, котрі разом стремлять до вихованя молодого покоління.

Щасливі під тим взглядом суть обставини в семинариях нїмецких, в котрих учать одної мови викладової, то-ж на ві вученє мають більше часу. Меньше вже часу мають семинарії чисто польскі, де вже учать ся, крім польского і нїмецкого язика, а ще в більше некористних відносинах виступає наука язиків в східній Галичинї, де молодіж має образувати ся в двох мовах викладових і де учать ся трех язиків. Коли возьмемо і сю обставину під розвагу, що на вивченє нїмецкої мови посьвячує ся більше часу, чим на викла-

дову мову, тож в східній Галичині припаде на внучене одного язика майже $^1/_3$ часть сего часу, який є призначений в нїмецких семинариях.

Аби майже в $^1/_3$ части часу може осягнути такий успіх, який осягає ся в нїмецких семинариях, треба мати лучше підготованих учеників, а инъшім разї признати мусимо, що в коротшім часї при рівних услівях не може осягнути сего успіху, який вимагає науковий плян. Се є о один доказ більше, що повинно ся звернути увагу на лїпше підготоване від вступаючих учеників.

Призначених 3 години тижнево на науку материнської мови є безуслівно за мало, а на науку рускої мови дуже мало, а то тим більше, що приходять до семинарий учительских ученики, котрі або зовсїм попередно не учили ся рускього язика, або такі, котрі внучили ся дещо, але говорять плохенько, а доперва через науку в семинарії учительскій мають виправити ся, аби навіть могли занимати посади з викладовою рускою мовою. Правда, що при пильности учеників і інтензивній працї учителя можна довести і доводить ся до досить добрих результатів, однак з другої сторони ученики мають до науки много других предметів, не всї і не все відмічають ся спосібностями, тож результати при дуже інтензивній працї часто филюють. При науцї краєвої мови (рускої чи польскої) не лишень маємо вдоволяти ся, аби молодіж уміла говорити, але бодай пізнала в начерках розвій лїтератури і важнїйші твори письменників а в додатку популярну лїтературу і методику предмету. Додаване години при нинїшнім станї річий є немислиме і неможливе, а як низше викажемо, час же призначений уважаємо за дуже скупо вимірений а то тим більше, наколи возьмемо під розвагу 1) вагу викладової мови, 2) материял науковий, 3) фахове приспособлене в данім предметї, 4) підготоване вступаючих учеників до закладу, 5) спосібности учеників, 6) убожество учеників, котре забирає їм вільний час на заробок коло удержаня.

Тое, що говоримо про викладові язики, дасть ся виказати і при декотрих других предметах, ось на примір істориї всемірній, математицї і др.

Не будемо задержувати ся при кождім предметї з осібна, але приглянъмо ся часови і розкладови материялу з историї всемірної і математики. На науку историї всемірної мають ученики визначені на I, II і III роцї по 2 год. а на IV роцї 1 год. Четвертий рік призначений має час 1 год. на практичне внучене методи сего предмету. На I і II роцї в двох годинах тижнево мають внучити ся старинної, середновічної і новочасної историї. На III. роцї в 2 годинах тижнево внучити ся мають краєвої историї. Узгляднивши всї обставини і відкинувши вільні днї, а узгляднивши число учеників і питане, аби пересьвідчити ся, о скілько поступили і присвоїли собі материял, то побачимо, що час до материялу і пляну є зовсїм непропорціональний.

Подібно має ся річ з математикою в декотрих клясах, на котру призначений є час 2. або 1. година, противно же на II. роцї є аж 4 години на сей предмет.

Признаємо, що материял науковий повинен бути розмірно розділений на всї класи, бо-ж сего вимагає засада педагогії.

З виїмкою музики і сьпіву, науки господарства, рисунків і гімнастики, всї майже инъші предмети мають за мале число годин в порівнаню до скількости материялу і умислового розвою учеників.

Наколи бачимо, що за малий є вимір часу, а матеріял науковий не може бути обмежений, то конечним виходом є розширене часу науки і лїпше підготоване вступаючих учеників.

(Конець буде).

Читайте!!

„Руске педаґоґічне товариство“ постаралo ся для наших дїточок о правдиві королївскі дари: „Ах яке хороше!“ Велика книжочка ч. 99. з артистично виконаними, корольованими ілюстрацiями (ціна 2 кор.) запізнає дитину з урядженєм мешкань, селом, містом, горами, морем, паровими і електричними зелїзницями, тунелями і віядуктами, самоходами і колесницями (бiциклями), кухонними знарядами, домашним звірем і дробом, дичиною наших лїсів і екзотичних, городовиною і цьвітами, міськими і сельскими типами, військом ріжних держав, найхарактеристичнїйшим птацтвом і дїточими забавками. Скілько приємности і пожитку для дитини містить ся в сїй книжочцї! Навіть на сїльскій закутинї оно може виробити собі своє поняте про широкий сьвіт та зацїкавити ся до него. — Неменьше гарною і пожиточною є книжочка ч. 98. „Приятелї дїтий“. (ціна 1 кор. 20 сот.), в якій зображені всї домашні звірята, а при тім заміщено коло 50 добірних віршів, казок, загадок та пісень. Між ілюстрацiями є також побутові образки, як „молочарка везе молоко“, „мисливий полює на заяця“, „полованє на перепелицї“, „виправа в Альпи“, „повіз запряжений козами“, „як пасуть вівцї“, „як стрижуть вівцї“, „як орють волами“, „як доють корову“. Дещо з того буде новиною для дїтий, вихованих в містї, дещо заінтересує знов дїтий, вихованих на селї. Між поезиями, крім віршів пояснюючих ілюстрацiї, находять ся там цїнні річи, як „Журба“, „Веснянки“, „Осел і віл“, „Гей, бики!“, „Сиротина“, „До працї“ і др.

Ч. 100. „Для розривки“ (ціна 1 К. 20 с.), як і всї книжки, оправлена в тверду тектуру, прикрашена, прегарною ілюстрацiєю. Як вже вказує заголовок, книжочка подає всїлякі картини з життя дітий і допомагає тим самим чемним дїтям придумувати собі ріжнородні і чемні забави. І так бачимо там: „Подорож в спальнім ваґоні“ (дївчина спить в кошику), „Оборона перед дикими звірятами“ (хлопчик ховає ся до коша перед котиками). „Відкрите нової ріки“, „Попас в лїсї“, „Придержаний на горячім учинку“ (дівчина зловила котика, який хотїв задушити пташку), „Від напасти не пропасти“ (дїти боронять ся від гусий), „Огородничка“, „На походї“, „Над ставком“, „Маленькі свинки“, „Вірний песик“, „Забава з котиками“, „Прачка“, „Недібраний концерт“, „Пес весельчак між поважними дїтьми“, „Ягнятко перший раз на паші“, „Страшний ґратуч“, „Дїти і бузько“, „Загадочна печера“, „Кормлене крилників“, „Цікава трійка“, „Їзда на козонцї“, „Коло керницї“, „В далекий сьвіт“. В сїй книжочцї заміщені вже поважнїйші поезийки, як „Воскресни Бояне!“ „Зрадник“, „Нива“, „До молодїжи“, „Псалом LXVII“. а дальше загадки, байки і дуже богато вдатних, веселих віршиків до ілюстрацiй.

Ч. 96. „Дїтвора“ (цїна 1 К), книжочка в гарній оправі з незмірним богацтвом ілюстрацій без тексту, є там церков, водний млин, лїлїя, канарок в клїтці, качка з каченятами на водї, сьпіваючі коси, щиглн, гвоздик, румянок, вудвуд, медвідь з молодим, рицарский замок, синогорлиці, вітровий млин, корабель, жаба, адмірал мотиль, паперяне орло, кінь на бігунах, фана, стрільба і шабля, кітка з котятами, фіялки, писанки, порічки, синий метелик, заяцї, пчола, вивірки, веселі кози, бузько в гнїздї, ящірка, пава, труба, бажант, верблюд в пустинї, малпа, сливки, лис, льви, шукаючі добичи, підкова, острога, коробець, бубен, черешнї, рожа, кінь і лошак, збанок, овочі, коновка, лопата, сокира, кури з курчатами, плуг, коні з возом, редька, товар при напою, ара, какаду, блават, левкоя, слонь, короп, мак, молоток і клїщі, шкільна юрба, гуска з гусенятами, парасоль і паличка, „правдива“ стрільба і палаш, пес-сторож, суниці, осел з родиною, моримухи, виноград, баран і вівця, тулїпан. Таке богацтво ріжних і вірно з'ображених предметів вистане для дитини на довго для забави і науки.

Ч. 97. „Звірята домашні“ (цїна 80 сот.), в малім форматї і розкішній оправі подає з перепихом викінчені ілюстрації домашних звірят, а поміж се везпке богацтво віршів. Подамо лиш заголовки деяких, щоби бодай в приближеню дати понятє про богатий зміст сеї скарбниці віршів для дїтий. І так є там: „Родичам на новий рік“, „Пісенька“, „Загадки“ „Свиня під дубом“, „Сьпіванка дївчинки“, „Мамі на імяннни“, „Пісня погонича“. „Сьпіванка про коника“, „Мамі на новий рік“, „Лисиця і осел“, „Сестрі на імяннни“, „Вовк та ягня“, „Родичам на імяннни“, „Таткови на імяннни“, „Пава і голуб“ і ще богато загадок та неназваних віршів.

Ч. 94. „Друга книжочка для малих дївчат“ (цїна 20 сот.) зложила Евгенїя Ярошиньска з оповідань: „Хлїб насущний“, „Найбільший скарб“, „Нагороджена милостиня“, „Коралї“ і „Салька“. Повні два аркуші друку добірного змісту за 10 кр.!

Ч. 93. „Серед цьвітів“ фантастична комедия для дїтий в 2 дїях з танцями і сьпівами (цїна 16 сот.) перевела з росийської мови Клявдия Лукашевич. Ся інтересна книжочка обіймає також повні два аркуші друку і коштує сказочну цїну 8 кр.!

Щира дяка належить ся „Педагогічному Товариству“ зі сторони родичів. Хто дбає про душевний та умисловий розвій своїх дітий, щоби в них завчасу розбудити охоту та цїкавість до книжки, сей певно удасть ся чи до Тов. ім. Шевченка, ул. Чарнецкого 26. чи до Ставропигійскої книгарнї ул. Руска 3., щоби зробити приємність своїм дїтям на Різдво та на Новий Рік. Нехай довгі зимові вечері дітвора з'уживає з користю для себе нехай ззарання вчить ся цїнити і любити руску книжку, розширює свій сьвітогляд та вправляє память внучуванем віршиків.

Всячина.

— Борба з чахоткою. На остатнім з'їздї в Льондонї для поборювання чахотки ухвалено кільканайцять резолюцій, котрі мають загальне міжнародне значінє, длятого їх тут оголошуємо: 1) Плювотинн навіщених чахоткою осіб є го-

ловним чинником переношеня недуги з чоловіка на чоловіка і задля того належить заборонити плювати на землю і на підлогу. 2) З'їзд є сего погляду, що в шпиталях і амбуляторіях туберкулічних недужі повинні одержувати письменні поученя о чахотцї і кишеневі плювачки. 3) Добровільне доношене про случаї чахотки і енергічна акция заради показали ся успішними, отже треба стреміти до заведеня загального обовязку доношеня про чахотку в цїли предпринятя дальших заряджень. 4) Належить конечно будувати лїчниці. 5) Уряди здоровля повинні уживати всяких прислугуючих їм на основі законів средств, аби запобічи ширеню чахотки через заражене молоко і мясо. 6) З огляду, що доси не порішено справи, чи чахотка може переносити ся з худоби на людий, треба звернути увагу правительств з просьбою, аби сейчас в сїй справі зарядили дослїди. 7) Популяризоване науки про чахотку між найширшими масами населеня заслугує на як найбільшу підмогу. Сим способом між населенем виробить ся погляд, що треба в сїм взглядї піддержувати дїяльність санїтарних властий. 8) З'їзд є пересьвідчений, що треба витворити постійну міжнародну орґанїзацию для поборюваня чахотки. 9) Переповнені і нездорові мешканя працюючих верств унеможливляють лїчити чахотку, причиняють ся до єї ширеня і здорових людий роблять приклонними до зараженя чахоткою. 10) Найблизший з'їзд буде вести наради над питанєм: „яка індивідуальна будова викликує в чоловіцї успособленє до чахотки і як сему зарадити? 11) Задля незвичайної важности санаторий для поборюваня чахотки у всїх краях, правительства, поодинокі одиниці і товариства повині устроювати окремі клїнїки, котрі могуть найуспішнїйше поборювати чахотку між убогим населенєм.

— Лїченє епілєпсиї. Доси звичайно уживано яко лїку проти епілєпсиї natrium brumatum. Недавно французскі лїкарі, Тульон і Ріше, виступили з новим мотодом лїченя епілептиків, який полягає на подаваню недужим як найменше солених страв. Сіль денно з'уживана епілептиком не повинна перевисшати двох ґрамів. Крім того недужі мають заживати natrium bromatum у всїх стравах, а навіть в хлїбі. Вже по тижневім лїченю сим методом недужому стає лекше, а епілептичні напади появляють ся щораз рідше.

— Здорова юшка. Парискій лїкар проф. Лябард оголосив припис, як має ся робити юшку для недужих, щоби була здорова і легко стравна. Припис звучить: Бере ся довгий кусень сирого мяса волового або баранячого, один конець обвиває ся серветкою, щоби не держати мяса в руцї, а другий конець лежить на тарілцї або на стільници. Опісля острим ножем зіскробує ся з мяса дрібонькі кусники і мішає ся їх в студенім бульонї. Наскробане мясо може важити від 60 до 150 ґрамів, а всякі волокна нервів чи мязів належить старанно вибрати, щоби недужий при їдженю не чув обридженя. Вкінци мішає ся сю папку, або радше крем, в мяснім виварі, так щоби юшка мала відповідну теплоту, але не була варена. Замість бульону можна ужити легкого напару тапйоки, а для лучшого смаку додає ся два жовтки і закришку.'— Так приготова юшка є дуже вкусна і здорова та надає ся головно до віджившлюваня сухотників.

— Перелюдненє землї. Часопись The Cosmopolitan замістила статю, в якій розбирає питанє, коли населенє землї зможе ся до сего числа, що вже більше людий не буде могло найти поживи. Автор приймає яко міру зріст населеня XIX столїтя. Єсли би населенє постійно збільшало ся в такім відношеню як в 19 столїтю, то в 2250 роцї було би на земли 52 мілїярдів душ. А що земля має 52 мілїонів квадратових миль суші, можливої до замешканя, а 1 миля квадр. може викормити 1000 людий, то в 2250 роцї земля буде перелюднена.

Хто не хоче „Учителя“ предплачувати в роцї 1902, зволить се число неушкоджене звернути, виписуючи на адресї „звертаю“.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 2. Львів, 20. сїчня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Администрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Учительскі семинарії.*)

(Кілька слів в огляду задуманої реформи учительских семинарий).

(Конець).

Дотепер приглядали ся ми материялови науковому, а погляньмо тепер на учеників. До учительских семинарий ходять молодцї в віці від 15 до 19 лїт, то-ж в часї, коли молодїж розвиває ся фізично. Увзгляднивши материял науковий і короткий час, видїлений на внучене єго, мусимо признати, що ученики семинарий учительских суть обтяжені. Аби се виказати, досить глянути на число годин. Кандидати I. року мають 32 до 36 годин тижнево, II, III. і IV. року по 36 до 40 годин, наколи вчислимо ще науку сьпіву хорального, музики інструментальної і науки зручности. Шість до сїмох годин денної працї в школї є безуслівно за много. Правда, що на усправедливенє сего можна би сказати, що суть предмети як ґімнастика, музика, сьпів, котрі меньше мучать, але все-ж і підчас сих годин не сидять бездільно, а з виїмкою ґімнастики мусять бути в шкільній салї. Коли додамо до сего приватні лекциї, котрі значна половина учеників мусить держати задля потреби, вироблюванє домових праць як задач, переписуванє нот, викінчуванє рисунків, писанє взірцїв каліґрафічних, повторюванє лекциї, то признати мусимо, що молодїж ся є занадто напружена працею, тому і зміна є конче потрібна. Не можемо промовляти за обниженєм материялу наукового, за усуненєм предметів, бо-ж всї они суть конче потрібні до фахового образованя, але мусимо натиск положити на лучше приспособленє і розширенє часу науки а тимсамим лучше і догіднїйше розложенє материялу наукового а увзгляднити фізичний розвій молодїжи і дати єї більше часу на свобідну, домашну працю. При слабім відживлюваню молодїжи переважно бідної, при напружаючій праці як коло придбаня собі удержаня, так коло науки, много у них виходить вже

*) З „Руслана".

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП. 16901

з зародками сухіт, а лучає ся, що що-річно особливо з поміж пильнійших умирає значний процент на чахітку підчас студій.

Ум чоловіка не є мішком, в котрий дасть ся пошпати потрібний материял, але підлягає загальним правилам, его розвій потребує передовсїм фізичного розвою, свободи, повільного принимання наук, аби мож повільно але постійно розвивати ся. Наколи возьмемо велику скількість предметів, вимоги в кождім з них, короткість часу до вивченя їх а увзглядимо приготоване молодїжи до побираня їх, то прийти мусимо до пересьвідченя, що в жадній мірі бодай часть учеників не може їх перетравити і доперва з часом при дальшій працї опанувати їх може.

Перепоною в успішнім навчаню є се, що семинарії учительскі в Галичині не мають доси своїх підручників. Кожда школа відповідно до свого заложеня має свій научний плян, а до него повинен бути приноровлений і оброблений материял науковий. Добрий підручник, відповідно написаний, приноровлений до материялу і часу, є великою помочию в науцї і научаню. На жаль до днесь нема таких підручників для галицких семинарий. Близько 30-лїтна практика від заснованя семинарий учительских повинна вже днесь дати товчок до зладженя відповідних підручників. Відпала вже днесь обава, що лежати будуть сї підручники нерозпродані, бо-ж з одної сторони число семинарий як і учеників дає запоруку, що розійдуть ся они вскорі, а по друге знаємо, що число шкіл в краю є так велике, що коли би кождий учитель в своїй бібліотеці шкільній був обовязаний мати в першій мірі підручники, призначені для семинарий учительских, а то в преціні річню конечною, то і подвійний наклад розійшов би ся.

Коли застановимо ся, як може поступати наука без підручників, аби на підставі підручників, запозичених з гімназий, не приноровлених до материялу і вимогів пляну, а вповні зрозуміємо потребу зараджена сему.

Крім спеціяльних підручників до поодиноких предметів, бачимо також недостачу методичних і педагогічних підручників для фахового образованя. Коли би ми прирівнали всю педагогічну лїтературу нашу, не кажу вже руску, але і польску з лїтературою педагогічною у других народів і змаганя в сім напрямі, то соромити ся прийде, що ми до нині так мало поступили.

Хотяй би професор семинарії був паном предмету, учив гарно, приступно, то все, коли ученик не має підручника в руках, не може собі повторити даного материялу, мусить ограничати ся на нотованє, котре як знаємо, буває хибне і тілько в нарисах можливе, а учителя спиняє сей спосіб научання і тратить час, місто ужити его, на розвиненє материялу. Крім підручників шкільних повинна бібліотека шкільна бути заосмотрена в відповідний засіб книжок, до котрих читаня повинні кандидати стану учительского стану учительского запрявляти ся ще в семинарії, а час на науку шкільну повинен бути так намірений, аби мож було заняти ся лектурою і ввести, як повинні читати, на які справи звертати увагу.

Семинарії учительскі мають дати фахово вибразованих учителїв і підготованих так, аби дальшою працею могли розширити круг відомости, то-ж до сего треба їх заздалегідь приспособити, вивести, показати. Бажаємо піднесеня просьвіти, поручаємо учителям наше найбільше добро, тож постараймо ся і не жалуймо гроша і стараня около придбаня его, аби в дійсности виходили з наших семинарий учителї, котрі би обовязки на них вложені сповнити могли.

Другим не меньше важним як теоретична наука є фахове образованє. На практичне підготованє учителїв призначені є крім теоретичної науки педагогії 2 години на перший піврік, а 3 год. на другий піврік третього року і 6 годин четвертого року. Крім науки педагогії учать ся ще кандидати IV. року методики кождого предмету. Практичні вправи відбувають кандидати в школї вправ під *проводом взірцевих учителїв.*

Як теоретична наука стремить до придбаня відомостий, так в школї вправ учать ся опанувувати науковий материял, призначений для шкіл народних і примінювати в практицї. При утраквістичних семинариях маємо дві школи вправ с. є польску і руску. Тут доперва найлучше виказує ся, о скільо кандидат опанував язик викладовий, материл науковий і о скільо примінює теоретично придбані відомости з науки педагогії і другі.

Скоро маємо вже школи взірцеві, тож ходить лишень о розширенє часу, в котрім би кандидати меньше занимали ся теоретичною наукою, а свобідно вправляли ся практично. При нинїшнім устрою, з огляду, що материял науковий не дасть ся з цїлости обняти в трех лїтах, треба значну часть часу IV. року призначати на теоретичну науку, а лишень 6 годин перебувати в школї прав. З огладу на значне число кандидатів, скількість кляс належало би конче розширити час на практичні вправи, а се не дасть ся інакше осягнути, як тілько через придане одного року науки. Як бачимо зі сказаного, що фахове образованє має полягати на присвоєню собі засад всїх галузий педагогії, як психольогії, льогіки, дидактики, методики, пізнанє закона шкільництва народного, істориї педагогії, опертої на виїмках лучших педагогів, пізнанє підручників школи народної і практичну вправу в приноровленю присвоєних засад в взірцевих школах. Всї ті галузи, що стремлять до фахового образованя, суть так обнимаючі, що на переведенє їх не може вистарчати дотеперішнє число годин, хотяй є оно досить значне, то-ж з сего випливають дві остаточности, або материял науковий вичерпує ся, ідучи скорим темпом а кандидати не можуть его собі приствоїти або обтинає ся материял, через що так в однім як і в другім разї є некористне.

Вже при нинїшнім станї річий є при семинариях учительских замало сил учительских. Ета- чотирох головних учителїв в порівнаню до числа годин є за малий. Коли звернемо увагу, що в східній Галичинї суть аж три мови, то число чотирох учителїв є безусловно за мале. Счисливши години, які мають обняти чотири сили, випаде їх більше-меньше 100 — то-ж число занадто вистарчаюче для 5, а не 4 сил. Возьмім се в другий спосіб: господарство, хемія та істория природи припадає на одного учителя, математика і фізика на другого, а три языки, що обнимають з історию і геоґрафію 54 години, на дві другі силї. На такім розкладї мусить все терпіти один з языків, коли до кождого з них повинна бути осібна фахова сила, особливо же до языків краєвих, котрі яко викладові становлять наче підставу і подають характер закладови.

Побіч сил учительских дуже важною річию є також, як відбуває ся утраквізм. В польских семинариях водє ся все дїловодство в языцї польскім, а тілько ріжниця полягає в тім, що декотрі предмети подає ся в языцї рускім, при рівночаснім подаваню номенклятури і випитуваню в другім языцї, в тім, що обі мови краєві суть обовязкові та що для фахового образованя учителїв є дві школи вправ в польскім і рускім языцї. Вимагати тут мусимо передовсїм, аби до мови рускої була при всїх семинариях вітворена посада старшого учителя та щоби в дійсности учителї всїх предметів були нанами

обох язиків викладових, бо-ж інакше годі розуміти утраквізму, а тим меньше можна его перевести.

Передовсїм повинно бути ясно висказане, на чім полягає утраквізм в семинариях східної Галичини, котрі предмети мусять ся викладати по руски, а котрі по польски і відповідно до сего повинні бути приноровлені підручники, а заразом подана термінольоґія другої краєвої мови. Ясне поставленє справи може усунути всякі толки, а відповідно уложені підручники тілько скріпити можуть науку.

З огляду, що кандидати утраквістичних семинарий можуть занимати посади в школах з викладовою мовою польскою або рускою, що в одних і других школах наука другої краєвої мови є обовязкова, виходить, що кандидати стану учительского повинні на тілько уміти рівно обі мови краєві, але знати заразом термінольоґію одну і другу, та щоби цїлу науку могли вести в даній мові.

З сего знов випливає, що при кождій такій семинарії повинен бути передовсїм сталий старший учитель до краєвої мови, але всї учителї повинні бути обізнані з обома викладовими мовами, аби в тім напрямі приготовляли учителїв.

Праця учителїв при семинариях учительских є нерівно більша, ніж при других заведенях наукових. Від учителїв семинарий вимагає ся не тілько образованя, але зрілого досьвіду, знання шкільництва народного у всїх его проявах, до котрого кандидатів приготовляти мають, а також методику даного предмету, котрої научити мають, аби народні учителї, вийшовші з семинарий, не мацяли на омацки, але з сьвідомостию до научаня брали ся. Коли до сеї працї додамо практичні іспити кваліфікацийні, то побачимо, що число учителїв при поодиноких заведеніях є замале, а рівно-ж число годин науки, припадаюче на одного учителя, є безуслівно за велике.

Поміщуючи отсю маленьку розвідку, бажаємо докинути одну цеголку до загальних гадок, а тим самим занати і нашу суспільність так важною квестиєю народного шкільництва.

Купелї в Швецкії і шкільні купелї.

Що купелї становлять одно з найперших условій здоровля, се стверднла вже достаточно житєва практика і наука. Славний афоризм Гайного о міреню степеня цивілїзацкї при помочи скількости з'уживаного мила треба би доповнити в той спосіб, що фізичне здоровле народу стоїть в стисліи звязи з частостию купелїв.

Як мало переняла ся наша суспільність тою правдою, видимо аж надто від часу, коли справа купелїв живійше заняла уми. Стверджено власне, що під оглядом уживаня купелїв стоїмо значно низше від иньших народів Европи і Азиї, а навіть низше від наших прадїдів.

Де инде стали купелї майже потребою кождого і ніхто без них не може обійти ся. Цїкаві суть під тим зглядом відносини в Швецкї, котра що

до раціональної печалівости о публичне добро належить до найвисше стоячих країв

Як на всім, до чого беруть ся, так і на купелях витиснули Шведи певне пятно своєї індивідуальности і утворили відрубний тип „шведских купелїв".

Шведска купіль не дуже ріжнить ся вийшним урядженем від иньших купелїв: відрубну цїху ей становить саме виконанє т. є перебіг купелї. Є се купіль в ваннї получена з масажом, виконуваним спеціялїстами. Наперед відбував ся масаж в водї; потім, по убраню гостя в довгий огрітий кафтан, доконує ся знов систематичних масажових натирань. Потім гість вже сам убирав ся.

На перший погляд, особливо для профана, ті забіги не видадуть ся нїчим надзвичайним, подібно як шведска ґімнастика, котра прецїнь при помочи малих средств осягає величезні результати. Очивидна річ: натерти ся милом, сполокати его і витерти ся, потрафить кождий; але в шведскій купели не ходить о сам факт купелї, але о такий перебіг еї, аби з неї випала для здоровля як найбільша користь. Та користь залежить від зрозуміня кождого масажового руху руки і від відповідної вправи, бо доперва тодї можна говорити о раціональнім перебігу купелї Тому показує ся потреба купелевої служби. Ту треба додати, що понеже масажові чинности при шведскій купели вимагають не тілько сили кілько радше докладности, повіряють їх отже найчастійше женщинам, без огляду на пол тих, що купають ся. Шведи уважають се зовсім природним і не видять в тім обиди моральности, бо (як мене на місци поінформували) „при купели думає ся лише о купели".

Шведскі купелї тїшать ся величезним успіхом, а особливо в зимі; в лїтї купають ся всї в морю, ріках і озерах, а кождий Швед уміє прецїнь плавати. Теплі купелї не дорогі: найдорожша в Штокгольмі коштує $1^1/_4$ корони (шведскої) себ то на наші гроші 1 кор. 12 сот., але вже з масажом і величаво уряджена; впрочім зовсім порядну купіль можна мати за половину і за трету часть тої цїни.

Крім соціяльно-шведских купелїв знають Шведи і иньші купелеві уряджена: лазнї (фінляндскі), натриски і т. д.

Гадка уприступнити ширшим кругам суспільности все, що лише може мати вплив на здоровле, витворила в Швецаї ще один тип купелїв — шкільні купелї.

Вже від давна заохочувано в шведских народних школах дїтий до зимних купелїв і до науки пливанья. Деякі школи не поперестали на самій заохотї, але провадили стислу контролю під тим взглядом; се мало той наслїдок, що зимні купелї і наука пливанья стали майже обовязковими для учеників в часї кількох тижнїв лїтної науки. Пр. 1894. р. з загального числа дїтий, записаних до нормальних шкіл в Штокгольмі, учило ся плавати 4417 дїтий обох полів, з того 2432 хлопцїв і 1985 дївчат. Се число говорить вже само за себе.

Перед 10 лїтами повстав в Штокгольмі проект обовязковых купелїв для шкільної дїтвори через цїлий рік, розуміє ся з увзглядненем пори року. В кілька місяцїв потім се внесенє здїйснено, бо з початком 1891. р. уряджено в будинку Nikolaiskola купелеве заведенє, в котрім кожда дитина з тої школи може там купати ся принайменьше раз на три тиждні. Купелї суть очивидна річ безплатні.

Уряджене тих перших купелїв було досить примітивне, але власне тому випало дуже дешево, що знов вплинуло на скоре прийняте і запровадженє їх в иньших школах. Позаяк за кождим разом при уряджуваню нового заведеня примінювано ріжні улучшеня, тому кошт тих купелїв значно підїс ся.

В школах, в котрих уряджене купелїв на місци показало ся з якихнебудь взглядів неможливим, висилає ся дїти в певних днях під доглядом учителя або учительки до одного з публичних купелевих заведень за певною оплатою. Так є пр. в Jakobskola, одній з більших шкіл в Штокгольмі.

Аби набрати лучшого понятя о урядженю самих шкільних купелевих заведень, пригляньмо ся близше одному з них, Kungsholmskola. Се найстарше заведене того рода, уряджене в сутеренах шкільного будинку, займає понад 100 m² поверхности і складає ся з розбиралнї, лазнї і комнати з басеном. Підлога, стїни і стеля суть вицементовані; підлога покрита є ще крім того деревяною кратою. Воду огріває ся в тім самім урядженю, котре служить заразом до огріваня цїлого будинку, що значно обнизило кошт поодиноких купелїв.

До тої купелї приходять дїти чергою в групах по 20 осіб що-денно або лише в деякі дни в тиждни, в часї раннїх годин від 9—12. Просто в кляси ідуть до розбиралнї: звідси удають ся наперед до лазнї о температурі 40°—45° Ц., потім уживають натриску о температурі 30°—35 Ц., а вкінци переходять до басену, наповненого водою о 20°—30° Ц. Одні дні призначені для хлопцїв, другі для дївчат. Купіль одної групи враз з розбиранєм і убиранєм треває все пів години. По купели не можна дїтям виходити на свіжий воздух через цїлу годину. В той спосіб кожда дитина, що ходить до школи, купає ся що два тиждні.

Подібно як в Kungsholmsskola уряджені купелеві заведеня і в иньших заведеннях наукових. В деяких уряджено місто спільного басену поодинкі ванни в числї кільканайцять, що є о стілько недогідне, що в групі мусить бути меньше дїтий, отже купають ся рідше. Всюди дбають про те, аби купелї були часті: в жадній школї не купають ся дїти рідше як що 3 тиждні.

Хоч шкільні купелї прийнято з загальним вдоволеннєм так зі сторони дїтий як родичів і так скоро розповсюдили ся, то однак мали они особливо з початку і противників, котрі виступали з ріжними закидами. Справедливі закиди старано ся увзгляднити, несправедливі помінено мовчки, а инші переконали ся всї о великім значінню того урядженя. Найповажнїйшим закидом була можливість простуди наслїдком того, що купіль брало ся не в дома, а по нїй виходили дїти на двір. Однак досьвід доказав безпідставність того закиду, бо анї не спостережено, аби котра дитина заведужала наслїдком купелї. Справоздання фахових людий кажуть впрост противно: загалом запримічено, що від часу впровадженя тих примусових купелїв загальний стан здоровля учеників поліпшив ся, а натомість зменьшило ся число опущених годин, значить отже, що і число недужих учеників. Учителї стверджують з вдоволеннєм, що від тої хвилї стрічає ся значно меньше дїтий з висипками на лицю, лишаями і т. п., тим більше, що в часї купелї не уходять перед уважним оком жадні неправильности в станї здоровля і їх сейчас успішно поконує ся.

Часто купані дїти привикають до чистоти тїла і такими лишають ся через цїле житє; впрочім побіч того зачинають дбати о чистоту і порядок

в убраню, що дало ся запримітити на шведских ученикаx від часу істнованя шкільних купелїв.

Чи треба додавати, що дїти привиклі до чистоти тїла, зискують богато і під оглядом моральним? Преціньть річи суть в дуже тїснїй звязи. Може замало здаємо собі з того справи, що одна купіль може більше причинити ся до скріпленя волї або збільшеня моральної вартости дитини, як десять моралів, котрі ..... мусять єї збуденнїти.

Елєментарна наука про йотовані звуки.

(Іван Недїльский).

Наука про йотовані звуки буде тодї хосенна, коли дїти будуть вміли ті звуки не лиш читати, але й уживати в письмі з докладним зрозумінєм. На жаль в тепер уживанім Буквари ся наука поділена лиш на шість, чи сїм лекций, та і не не уложена після вимогів систематики.

Найвигіднїйше було-б научати в такім порядку: є (йе), я (йа), ю (йу), ї (йі), ь, є (ьє), я (ьа), ю (ьу), ї (ьі). Як видко, наступство звуків трохи відмінне від уживаного в „Букварю", а чому таке має бути вигіднїйше, постараю-сь виказати.

Не надає ся *ї* на початок науки про звуки йотовані, бо воно ріжнить ся від *і* лиш скількостю кропок, що не причиняє ся до зрозуміня річи. Дитина не знає ще двозвуків, а нераз здає ся єї такою малою, майже незамітною ріжницею роздїлятя поздинчний звук від двозвука.

Лекше писати *ю* чим *є*, але і воно не надає ся на початок, бо подібне до *іо*.

Користно відокремити букви йотовані, яко двозвуки, від звуків мягчачих попередний шелестозвук мягчимий, бо ва дві лекциї ледви чи порозуміють дїти подвійне значінє того самого знаку.

Врештї наукою про знак ь повинно ся попереджати поясненє о другім значінню звуків перейотованих.

Не кажу, щоби не можна вчити і навчити дїти порядком, який вказує „Буквар", розширивши лиш рамцї, в яких наука про се подана, але так поступаючи, учитель змарнує богато часу.

Коли зачинаємо вчити про звуки йотовані, дїти мусять вже знати *й*. Воно й добре, що після „Букваря" ученики познакомять ся з тою буквою на кілька днїв вперед, бо через повторюванє пізнають єї лїпше до часу, коли на порядок прийде *є*.

I.

Після конвенціональної у нас методи учитель доходить при науцї „з погляду" до речена, в якому находить ся слово підставове, н, пр. *єван-*

*гелиє**) — *се церковна книга.* Дїти розкладають реченя на слова, слова на склади, відтак спеціяльно лиш підставове слово на звуки; повторюють цїле реченє і пишуть його на табличках. Коли бодай лїпші ученики скінчать писати, тоді пише учитель те саме на таблиці, однак замісць *є* пише *йе*. По переглядї написаного на табличках, коли і тупійші ученики допишуть перероблене реченє, поясинть учитель, що замісць двох знаків (*йе*) пише ся лиш один (*є*), котрий читає ся так, як оба попередні разом. Між тим поперечною черткою перечеркне *йе*, а над сим напише *є*. Відтак пояснює ся спосіб писаня пізнаної букви. Я з користию вживаю такого: Блязько під горішною лїнією кропочка; від неї на лїво в долину півколо, яке має дотикати до горішної лїнії; під споднм, також в лїво, друге півколо, що має дотикати до долїшної лїнії. Долїшне півколо має бути трохи більше від горішного і загнене в гору. При тім поясненю учитель стирає *йе*, і сю частину букви, про яку говорить, зараз пише, а ученики уважають. Опісля два, три розумнїйші повторять, а учитель єще раз напише сю букву окремо, в більшім розмірі. При писаню послїдного у підставовім слові *є* научить учитель сполучувати сю букву з попередною. При попередній букві дає ся трохи довший хвостик, а *є* пише ся у такім віддаленю, щоби долїшне півколо зійшлось з хвостиком.

Принагідно треба запримітити, що букви: *о*, *в*, сполучує ся з горішним півколом слїдуючого по них *є*. Дїти вже повинні знати, що до *о* дочіплює ся хвостик слїдуючої букви в горі при помочи кропки, а до *ф*, *б*, *г*, такий самий, лишень без кропки і в долинї. Счіплювано букв повинен учитель поучувати з найбільшим педантизмом, щоби в письмі учеників завсїгди була видна докладна ріжниця між буквою а словом.

Так кінчить ся перша лекция, а у другій поучує ся вже про *я*. Як звичайно повторює ся материял попередно перероблений і до него навязує ся новий. Се відносить ся лиш до науки із погляду, бо про *я* довідають ся дїти так само як про *є*. Спосіб писаня *я* пояснює ся так. Два луки (півкола) як при *е*, але місто кропки в горі, зачинає ся писати сю букву трохи довшим хвостиком. Від долїшного півкола пише ся дві чертки (*і* без кропки) так близько, щоби дотикали до хвостика, лишеного в горі.

Трета лекция обіймє науку про *ю* (*йу*), четверта про *ї* (*йі*), а про *йо* не потреба поучувати, бо дїти вже тілько повинні користати з тих чотирох лекций, що без пояснення мають се вміти писати.

II.

Вже при лекциї про букву *к* має ся дітям подати ріжницю між звуками мягкими,**) а твердими, що опісля повинно повторити ся при буквах *х*, *г*. При тих трех буквах потреба поучити дїти про оба роди звуків, іменно зіставлюванєм звуків *к*, *х*, *г* постепенно в такім порядку і в тім часї, в якім учать ся дїти про них, з голосозвуками *и*, *і*, *е* за мягкі, а з иньшими за тверді.

---

*) Повинно писати ся *евангелиє*. (зам. авт.)

**) Вигідно звуки *к* (*ь*), *х* (*ь*), *г* (*ь*) називати мягкими, а: *сь*, *зь*, *нь*, *нь*, *ль*, *ть*, *дь*, звуками змягченими, щоби одні від других відрізнити.

В рускій мові є характерне мягчаче *и*, якого нема у польскій, то-ж найбільшу вагу треба класти на такі прикмети при науці в школах з польскою викладовою мовою. Має ся розуміти, що в другій клясї, евентуально на другому степени, в школах руских повинно ся вчити польскої ортоґрафії на відворот: в школах польских у тій клясї рускої правописї на підставі польскої, не згадуючи вже про науку мови, яка інакше не принесе великого хісна. Є надія, що діждемо ся окремих підручників для шкіл руских, окремих же для польских, чим управильнить ся науку. Але вернім до річи. Наколи ученики знають про мягкі: *к, ґ, ґ*, легко прийде ся поучити їх про змягчені.

Ось образець поступованя:

Учитель прокаже реченя, н. пр. *Михась і Костусь читали письмо*, розложить его на слова, на склади, а підставові слова і на звуки, і напише на таблици, пишучи замість *сь, с*.

Один з учеників прочитає перше слово, а відтак учитель питає ся:

— Чи говоримо *Михас?* — Ні, відповідає ученик — говоримо: *Михась*. — Який голос (звук) має бути на кінци сего слова? — На кінци сего слова має бути голос *сь*. — Яка буква є написана на таблици на кінци сего слова? Буква *с*.*) — Чи голос *с* вимовляємо твердо, чи мягко? — Твердо. — Яку-ж букву має ся там написати? — Мягку. — Чому мягку букву має ся написати? — Бо чути мягкий голос. — Які знаєш мягкі букви? — *к, ґ, ґ*. — Чи ті букви пише ся так, як подібні тверді? — Так. — По чім пізнаємо, коли таку букву читати твердо, а коли мягко?**) — Наколи по них слїдує *и, і*, або *е*, читає ся їх мягко і на відворот. — Чи по мягкім *с* слїдує у тім слові *и, і* або *е*? — Ні. — Почім же пізнати, що тое *с* має ся читати мягко? — Не знаю.

Тодї учитель поучить: Сли *с* має читати ся мягко, додає ся до него значок такий: ь.

Дальше пояснює ся, що ь подібно як *і* без кропки, лиш хвостик закручує ся в половинї лінії на лїво і сполучує ся его з попередною черткою так, щоби утворило ся колїсце, прикріплене до неї. Коли учитель питанями переконає ся, що ученики річ зрозуміли, питає при кождім слові, написанім на таблици, а в якім находить ся *сь*, або *с*, чи згадана буква має ся вимовлювати мягко, чи твердо і після того або дописує до неї ь, або ні. Опісля ученики напишуть відповідний диктат (одно реченє), а у другій півгодинї переробить ся подібно *ль* і на закінченє подиктує ся два, три реченя, в яких находили би ся перероблені звуки. Можна в одній лекциї взяти і останні звуки змягчені, але лїпше на шесту лекцию лишити: *нь, ть*, а на сему: *дь, зь*. Через таке розложенє материялу ученики і зрозуміють добре річ і затямлять собі, котрі букви мягчить ся дописанем знаку ь. В семій лекциї можна сказати, що той знак називає ся *їр* і нема потреби побоювати ся, щоби ученики так его читали, як він називає ся.

---

*) Як прийнято, ученик має відповідати повним реченєм, а я відповідь зазначує двома, трема словами, щоби богато місця не займати.

**) Деякі питаня можна розложити на декілька простих.

III.

В *пятій*, шестій і семій лекції можна, а навіть хосенно було-б, диктувати попри иньші слова також і такі, в яких при знаку *ь* стояли би самозвуки *е, а, у, і*, бо сим способом вигідно буде у осьмій лекції зачати науку про звуки *йотовані*, *мягчачі попередні мягчимі*. Третю частину наука хосенно поділити на пять лекцій. В першій чи у осьмій з ряду повчить ся про *є* (*ьо*), в девятій про *я* (*ьа*), в десятій про *ю* (*ьу*) і про *ї* (*ьі*), в одинайцятій про апостроф, а дванайцята обійме мягчене двох попередних звуків мягчимих слїдуючим звуком перейотованим.

Учитель напише на таблици речене зложене зі слів, у яких із мягкими шелестозвуками *є* сполучене *е*, прикаже за порядком деяким ученикам прочитати отсе речене, запитає ся, що *є* написане безпосередно перед *е* і зараз навчить, що замість *ье* пише ся *є*, але читає ся так, якби у тім місци стояло *ье*.

Зразок такої лекції:

Ученик читає написане на таблици речене: *волосье, лице, біле і руки мають бути чисті*, учитель же мерщій поучує, ведучи питанями до правила.

— Що має бути чисте? — Волосє, лице, біле і руки мають бути чисті. — Прочитай перше слово! — *волосье*. — Який голос чути у тім слові на кінци? — *е*. — Яка-ж буква написана на кінци слова? — *е*. — Що написане перед *е*? — *сь*. — Кілько знаків треба написати, щоби було *сь*? — Два знаки. — Який знак стоїть перед *е*? — *ь*. — Чи *ь* і *е* стоять при купі? — *ье* стоять при купі. — Прочитай друге слово! — *лице*. — Який голос чути на кінци слова *лице*? — *е*. — Яка буква написана на кінци того слова? — *е*. — чи перед *е* написаний у тім слові знак *ь*? — Перед *е* нема у тім слові знаку *ь*..

— Прочитай третє слово! — *біле*. — Що написане на кінци того слова? — *е*. — Що написане перед *е*? — *ь*. — Чи *ь* і *е* написані при купі? — *ье* написані при купі. В котрих словах, написаних на таблици, стоїть *ье* при купі? — В словах: *волосье, біле*. — Від нинїшної днини не будемо при купі писати *ье*, але замість обох значків лиш один значок *є*. Будемо однак читати так, якби там було написане *ье*.

Між тим учитель зітре знаки *ье* в словах, в яких вони приходять, і замість них напише *є*.

— Прочитай тепер речене, написане на таблици! — *волосье, лице, біле і руки мають бути чисті*. — Що *є* написане на кінци першого слова? — *є*. — Чи сей знак читає ся у тім слові *є*? — Ні. — Чому той знак не читає ся *є*? — Бо він стоїть замість *ье*. — Що будемо писати замість *ье*? — Замість *ье* будемо писати *є*.

Відтак учитель подиктує кілька речень, але заповість, що замість *ье* мають ученики писати *є*. По диктаті перегляне таблички і поправить замічені похибки.

Так повинен учитель переробити і иньші мягчачі звуки йотовані, на що потреба відложити дві лекції. В одинайцятій лекції з ряду повторить ся материял із трех послїдних і навчить ся дітий уживати апостроф.

Не лише зайве, але й спиняє науку уживане в „Букварі“ роздїлюване слів на склади аж до місця, в якім зачинає ся уживати великої азбуки. Иньших причин безхосенности сего не подаю, бо тут не місце на се, а сю

замітку зробив я тільки тому, що при розділюваню слів на склади тяжко поучити і про уживане апострофу. Нехай учитель напише на таблиці якенебудь слово, в котрім має находити ся апостроф, нехай розділить склади чертками, н. пр. *від'-ї-ха-ли*. Дитина прочитає се слово однаково, чи після *д* буде написаний апостроф, чи єго там не буде. Щоби ученик пізнав потребу того знаку в письмі, напише ся те саме слово без роздільників і не дасть ся у відповідному місци апострофа. Тоді ученик прочитає: *відїхали* і пізнасть, що конче потреба якось зарадити, щоби читати: *від'їхали*, а не *відїхали*, він переконає ся наглядно, що в тім случаю *ї* не стоїть замісць *ьї*, але місто *іі*.

Апостроф пише ся лиш на те, щоби звук перейотований не мягчив попереднього звука мягчимого, то-ж дивує мене, що в Буквари находять ся так писані слова: *з'орати, в'орюй ся, з'убожілих* і т. п.

Наколи-б в слові: *з'орати* „о“ мало силу мягченя, тоді змягчило-б „з“; але яким правилом „о“ могло би змягчити звук *в* у слові: *в'орюй ся*, не можу доглупати.

Не можна поучувати, що звук перейотований мягчить попередний звук мягчимий лиш тоді, коли оба находять ся у тім самім складі. Так виходило би з деяких примірів, але инші, не згадуючи навіть лиш що наведені з Букваря, перечать такому правилу, от хоч би: *з'їсти, з'їхати* і другі.

Учитель може поучити, що наколи по звуках мягчимих (*с, з, ц, н, л, т, д*) слїдує звук перейотований яко двозвук, а не яко голосозвук поєдинчий, мягчачий попередний звук мягчимий, тоді між оба звуки вставляє ся апостроф. Правда, що таке правило за довге для учеників, що ледви від пятьох місяців познакомились з шкільними лавами, то-ж треба єго подати в лекшій формі. Впрочім нам не ходить о те, щоби дїти вміли проказувати богато правил, лишень щоби їх розуміли і привикли їх уживати; але і се треба запримітити, що наколи ученик вміє вжитати якесь правило, потрапить єго і проказати, а кілько питань треба покласти, щоби ними від дитини видобути довше правило, се залежить від того, яку вона має вправу висказувати гадки словами.

Примір поучаня про уживане апострофа.

Ученик читає: *тато відїхали домів.*

Тоді учитель питає, а ученики відповідають.

— Прочитай друге слово! — *відїхали.* — Що є написане по букві *д*? — По букві *д* є написане *ї*. — Замісць чого стоїть *ї*? — Замісць *ьї*. — Чи ми прочитали букву *д* твердо, чи мягко? — Мягко. — Котрий звук змягчив звук *д*? — Звук *ї*. — Котрі єще звуки можна мягчити звуком *ї*. — Звуком *ї* можна єще мягчити звуки *с, з, ц, н, л, т*. — Ті звуки, котрі можна змягчити, називають ся звуки мягчимі. — Котрі звуки називають ся мягчимі? — Ті, що їх можна змягчити. — Котрі звуки можна змягчити? — Можна змягчити звуки: *с, з, ц, н, л, т, д*. — Як ті звуки називають ся? — Мягчимі. — Прочитай єще раз друге слово! — *відїхали.* — Чи ти говориш завсїгди *відїхали?* — Ні, я говорю *від'їхали.* — Чи у слові *від'їхали* говорить ся мягчимий звук *д* мягко? — Твердо. — Чи у тім слові звук *ї* мягчить мягчимий звук *д*? — У слові *від'їхали* *ї* не мягчить мягчимого звука *д*. — Наколи *ї* не мягчить мягчимого звука *д*, або иншого мягчимого звука, тоді межи звук мягчимий, а звук *ї* кладе в горі противку. По відпитаню правила кількома реченями питайними подиктує учитель кілька слів, в яких перед *ї* стоїть апостроф, відтак так само поучить про уживане апо-

строфа перед двозвуками *є, ю, я*. В школах одноклясових буде мусїв учитель роздїлити сю лекцию на кілька, пр. на дві, або навіть на чотири.

Материялом послїдної лекциї про звуки йотовані є мягчене звуком перейотованим, або знаком ь двох шелестозвуків мягчимих.

В реченю, яке пише ся на таблици, повинні бути два слова, з котрих в одному містили би ся два змягчені шелестозвуки в однім складї, а в другому слові два змягчені шелестозвуки в окремих складах. На пр. *сьлїний дотикав ся часто предметів паль-ця-ми.*

Учитель: — Прочитай написане! (Ученик читав). — Прочитай перше слово! — *сьлїний.* — Прочитай перший склад! — *сьлї.* — Прочитай перший звук! — *сь.* — Чи той звук твердий, чи змягчений? — Змягчений. — Прочитай другий голос! — *ль.* — Чи той зукв твердий, чи змягчений? — Також змягчений. — Чи сї оба змягчені звуки написані в однім складї, чи один в однім, а другий в другім складї? — Оба змягчені звуки написані в однім складї. — Прочитай сей склад! — *сьлї.* — Наколи два змягчені звуки стоять при купі в однім складї, тодї перший звук пише ся твердий, а другий мягчить ся так, якби они оба були змягчені. — Котрий з сих обох змягчених звуків є перший? — *сь.* — Котрий другий? — *л(ь).* — Чи перший потреба змягчити? — Нї. — Чому? — Бо оба змягчені звуки стоять при купі і у тім самім складї, то-ж першого не треба мягчити. — Чи при сь потреба у тім слові знаку ь? — Нї. — Чому? — Бо *сь* мав ся писати твердо.

— Прочитай послїдне слово! — *паль-ця-ми.* — Прочитай перший склад сего слова! — *паль.* — Чи у тім складї є змягчений звук? — Прочитай сей звук! — *ль.* — Прочитай другий склад того слова! — *ця.* — Чи у другім складї є також змягчений звук? — Є. — Скажи, котрий! — Чи оба звуки змягчені стоять при купі? — Оба стоять при купі. — Чи оба змягчені звуки є у тім самім складї? — Нї, *ль* стоїть у першім складї, а *ць* у другім. — Наколи два змягчені звуки стоять при собі, але один належить до одного складу, а другий до иньшого, тодї оба звуки треба змягчити.

Дванайцята і послїдна лекция про звуки йотовані кінчить ся диктатом.

У сїй пробцї подав я материял сухий, деякі „питання“ і „відповіди“ лаконьским стилем писані, але тим не хочу говорити, що закраски не потреба, а найлїпшою закраскою є наука з погляду на підставі підручника шкільного, то-ж по переробленю кождої частини тої науки повинен учитель звертати ся до Букваря. Вправдї в Букварі у тій части, як я вже сказав, находить ся дуже мало і неупорядкованого належно материялу, але маю надію, що вже не дуже довго будемо мусїли бути латачами.

Обовязкові забави для молодїжи.

В комісиї, посьвяченій шкільній гігієнї в Норимберзї, виголосив др. Франкенбургер відчит, в котрім старав ся доказати, що гри і забави для шкільної молодїжи повинні бути запроваджені обовязково в годинах, обнятих

шкільним пляном. Передовсім виходить він з тої точки погляду, що школа має обовязок дбати як про фізичний, так і умовий розвій своїх учеників, а лекції гімнастики, обняті пляном німецких шкіл, не вдоволяють тоту потребу в відповідній мірі. Позаяк педагогічна і гігієнічна вартість того рода забав зістала загально признана, не видів би прелєгент в тім нич невідповідного, єсли би для запевнення всім ученикам користий, що з них випливають, треба було ужити примусу. Інакше усувало би ся від них власне тоті дїти, котрі їх найбільше потребують, так як се було і з гімнастикою, коли она належала до над'обовязкових предметів. Примус є, після его думки, конечним також з огляду на родичів, котрі нераз в годинах, призначених на забаву, будуть волїли затруднити дїти якоюсь домовою або заробковою працею. Звільнювати від спільних забав, так як від ходженя до школи, повинно би лише лїкарске свідоцтво. Дїти утлі і анемічні, що усувають ся від забав через несьмілість і отяжілість, так як і ті, що волять самовільне волокитство, треба би до них змушувати. В Бруншвіґу суть забави для шкільної молодїжи обовязкові, а анї родичі, анї ученики або учителї не оказують невдоволеня.

Деяким з повисше наведених аргументів трудно заперечити певної слушности, пр. було би річию важною, аби спільні гри на сьвіжім воздусї хоронили учеників від уличного волокитства або від визискуваня їх сил в заробковій праци. Однак не меньше треба би ся стерегти і того, аби запал для новости, якою суть ще нинї ігрища для шкільної молодїжи, і властиве німецким педагогам уподобане взяти житє молодїжи в стиснені рами регуляміну і ригору не зіпсували цїлої справи і не надали єй надто односторонного напряму. Засадничою цїхою забави є свобода; она є заразом чинником образуючим і рішає до певної степени о виховавчій вартости забав в противности до гімнастики. Не треба також думати, аби забави на сьвіжім воздусї завдячували цїле своє педагогічне значінє присутности учителя, котрий нами управляє. Примус ходженя на спільні забави міг би потягнути за собою умні наслїдки в кількох напрямах. Удїл в забаві мусїла би часто брати нараз надто велика скількість дїтий, через що для удержаня над ними надзору мусїли би бути піддані стиснїйшому ригорови, як на то позволяє природа самої забави і дїти мали би меньше поля до розвиненя самостійности. Участники ріжнили би ся нераз дуже під оглядом фізичних сил, справности мязів, темпераменту і т. д., в наслїдок чого слабші були би змушені до надмірних, здоровлю шкідних напружень. Анемічним дїтям треба руху, але в кождім случаю руху уміркованого, не вичерпуючого. Позіставане поза товаришами наражувало би таку дитину на упокоренє і прикрости, що лише затроїли би єй цїлу забаву. В кінци для дїтий, котрі дома, в кружку знакомих собі товаришів під оком родичів мають нагоду уживати руху в свобідній, самостійно зорганізованій забаві, примусове затяганє їх до забавляючої ся шкільної армії становило би прикрість, не даючу ся справедливити жадним педагогічним взглядом.

Справоздане

з дїяльности видїлу филїї Тов. педаг. в Тернополи за рік 1901.

Сегорічний видїл филїї, в скад котрого увійшли Вп. П. Мостович яко голова, П. Рипнїйский заступник, о. А Уліцкий секретар, пна Е. Тишиньска контрольор, п-нї Ф. Тененбавмова і О. Солтис заступники видїлових відбув в році 6 засїдань.

Важнїйші справи, якими видїл займав ся, були:

1. Справа придбаня фондів на заснованє Института дївочого в Тернополи. В тій цїли розвинула филїя а передовсїм Вп. пані, належачі до сего товариства, дуже успішну дїяльність. Їх старанєм і жертвами уряджено по концертї Шевченковім в марцю комерс, в цьвітни сьвячене, в маю вечерниці з тамболею, в жовтни вечерниці з відчитом, в грудни вечерниці Андриївскі, св. Николаївскі з представленє дїточим і комерс. Через се фонд Института значно побільшив ся, бо о 705 К., уміщених в повіт. Тов. кредитовім в Тернополи на книжочку щадничу ч. 99.

2. Видїл старав ся через гуртовне, по зниженій цїнї закупленє книжок шкільних а відтак продажу їх узискати фонд запомоговий на одїж та книжки для убогих учеників шкіл народних і середних. Головна заслуга в тім дїлї в Вп. членів видїлу пп. П. Рипнїского і Я. Миколаєвича с пова видїлу.

В цїли побільшеня того фонду відносив ся видїл филїї до Товариства „Днїстер“ з просьбою, щоби при роздїлюваню запомог, які що року Товариство між ріжні добродїйні інституції рускі роздає, все якусь суму і филїї Тов. педагогічного в Тернополи призначало.

Щоби як найбільше учеників Русинів прибувало до шкіл середних, виготовив і розіслав видїл відозви окремо до 35 учителїв народних і 38 сьвященників в околиці з заявою, щоби они своїм впливом і радами заохочували селян до посиланя в школи середні своїх, до науки способних синів, що мабуть і не було без успіху, бо вже в сім році записало ся до I. класи рускої ґімназиї в Тернополи 112 учеників.

Филїя Товариства педагогічного числила в минувшім році 81 членів, прибуло в протягу року 14 членів, виступило 13, проте стан теперішний 82 членів.

Приходу мала филїя в сім році разом з фондом на Інститут 3011 К. 29 сот. Майно самого Товариства виносить 853 К. 96 сот.

З видїлу филїї Товариства педагогічного в Тернополи дня 12. сїчня 1902.

О. Солтис, за секретаря.

Внесенє посла Барвіньского і товаришів.

Зважившн, що в Галичинї число середнихъ шкіл в порівнаню з иньшими австрийскими краями є за мале і не відповідає числу населеня і числу шкільної молодїжи і

зважившн, що на 32 ґімназиї в Галичинї маємо лише 4 ґімназиї з руским язиком викладовим, котре то число не відповідає анї числу руского населеня в краю, анї потребам рускої шкільної молодїжи;

зважившн, що Станиславів своїм положенєм в осередку руских повітів і яко столиця рускаго епископства надає ся для заснованя рускої ґімназиї;

зважившн, що число учащаючої до ґімназиї в Станиславові рускої молодїжи є так значне, що може заповнити окремий заклад;

зважившн, що по ґімназиях з польским язиком викладовим є більше як 30 учителїв Русинів, з котрих найменьше 18 можна би придїлити до научування в ґімназиях з руским язиком викладовим;

зважившн, що фреквенция рускої ґімназиї була би зовсїм обезпечена, як се вказує значне число руских учеників в I. кл. від кількох лїт;

зважившнвши, що заснованя рускої ґімназиї домагагають ся там від кількох лїт Русини Станиславова і околичних повітів петицями, вношеними що-річно до *B. Сойму*,

вносять підписані:

B. Сойм зволить ухвалити:

„Взиває ся ц. к. Правительство, щоби з роком шкільним 1901/2 заснувало в Станиславові ґімназию державну висшу з руским язиком викладовим, починаючи постепенно першою клясою".

Під взглядом формальним вносять підписані, щоби се внесенє відослано до шкільної комісиї.

У Львові, дня 28. грудня 1901.

Барвіньский, внескодавець.

† Шептицкий, † Константин Чехович, Др. Могильницкий, Старух, Гурик, Богачевский, др. Олесницкий, Остапчук, Мандичевский, Охримович, Король, Барабаш, Глиджюк, Мазикевич.

Д о п и с ь.

З Целїєва пишуть нам:

Рідкий а може перший обяв товариского признаня і поважаня оказали товариші-учителї гусятиньского повіта уступаючому на емеритуру товаришови п. Захарию Садовскому, бувшому учителеви в Самолусківцях.

Дня 8. н. ст. сїчня з'їхало ся 18 учителїв і учительок-товаришів до Целїєва, де тепер п. З. Садовский на емеритурі живе, і вручили ему золотий

перстень, закуплений зі складок, зроблених на окружній конференції учительскій в Хоросткові.

Перстень сей вручила учителька місцева, п. Мальвина Бургарт, при відповідній промові товариша п. Олексія Гайдукевича, управителя школи в Хоросткові.

Несподіванка ся до слез тронула старця-товариша, а заразом дала доказ, що мусів він бути симпатичним товаришом-вспівробітником; як також, що і товариші дбають про своїх вспівробітників та що уміють їх заслуги оцінити.

Годить ся тут згадати, що п. З. Садовский вислужив 38 літ на двох посадах, що отже не переносив ся з місця на місце.

Яким він був товаришем для всіх, доказує почесть, яку ему віддали.

Подаючи рідкий сей обяв признання до загальної відомости, мушу від себе піднести на славу учителїв тутешного округа шкільного, що уміють оцінити заслуги своїх товаришів-вспівробітників.

Честь Вам Вп. Панове! З'єднуйтесь всї і при кождій нагодї, бо єли самі не подбаєте о належну оцінку власних праць і заслуг, не можете надіятись, щоби другі верстви суспільні їх справедливо оцінили.

Така вже Ваша доля щербата.

Д . . . . к случайний участник, а Ваш друг.

Від Редакциї.

Від п-а Як. Миколаєвича з Тернополя отримала наша Редакция слідуюче письмо:

Прошу о поміщенє в найблизшім числї „Учителя“ слїдуючої заяви: „Понеже Хв. Редакция „Учителя“ полишуючи в 24 числї сеї часописи з р. 1901 мою статю п. з. „У відповідь п. Г.“, пропустила з них **самовільно** *поодинокі реченя і уступи, проте під так зміненою відповідию підписати ся не можу. — Як. Миколаєвич. Тернополь 7 сїчня 1901.*

На се заявляємо, що ми не пропустили нич такого, щоби мало яку небудь річеву звязь з критикою підручника п-а Г. або з відповідю на ню, а тільки такі слова взглядно реченя, що виходили поза рами обективности, що уважаємо є не лише в інтересї поваги критики але і дотичних осіб.

Від Адмінїстрациї.

Просимо о вирівнанє залеглостий за минулі роки і о відновленє на новий рік.

Реклямовані числа „Учителя“ вишлемо по скомплетованю річника 1901, о скілько запас стане коло $^1/_2$ с. р.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 3. Львів, 5. лютого 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Справедливість в вихованю.

„Дитину за руку — родичів за серце."

Перша дитина — потїха, слїдуюча — заохота до працї, послїдна — підпора старости, а усї разом — вихідна точка нашого прямованя, наших бажань, забігів, старань. Через дїтий відроджуємо ся, в них бачимо своїх наслїдників, дїтям полишаємо не тільки материяльні добра, але й наше вірованє, наші ідеали.

Живучи для дїтий, вкладаючи всї наші сили моральні, умові а навіть і материяльні для осягненя можливо найвисших завдань вихованя, живемо для суспільних цїлий, бо бажаємо для будучої суспільности приготовити горожан, здорових морально і фізично, сильних умом, засібних в средства материяльні, а чим більше таких людий буде мала суспільність, тим вищою буде она. Живемо для дїтий, але не виключно для них, живемо для суспільности через наші дїти, памятаючи, що гідне сповнюванє найближшого природного обовязку, котрий є і природною потребою нашого серця, се найважнїйше завданє родичів. О скілько се завданє важне, о стілько трудне оно не тілько до сповненя, але навіть до основного зрозуміня; любов родичів накладає окуляри, через котрі в фалшивім свїтлї бачимо зарівно хиби і прикмети наших дїтий, як і відносини осіб постороннїх і нас самих до них, а погляд сей се така улуда, що трудно нам увірити, що помиляємо ся.

Тота любов, що наказує родичам переводити безсонні ночи коло колиски дитини, наражати своє житя, обходячи дитину в зараз.ливій хоробі, відбирати собі від уст, щоби лише голод дитинї не доскуляв, посьвячувати всї свої сили в цїли запевненя щасливої будучности дитинї, се велика сила; тота любов змальована найкраще в словах: „дитину за руку — родичів за серце".

Нїколи не будемо нїкому так вдячні за прислугу нам лично зроблену, як за поміч, оказану нашій дитинї; власні кривди скорше забудемо, з трудними условинами житя скорше погодимо ся, але найменьша несправедливість вирядженa нашим дїтям обурює нас, хмара, що грозить їх будучности, трі-

вожить нас і відбирає нам супокій. Тому то мають люди жонаті і дітні, один чинник більше, котрий впливає на утворене їх понятий, бажань, ідеалів життя, а тим чинником є родительска любов. — Суспільність, зложена з самих батьків і материй, була би більше уступчивою, як тота, що складала-сь би з людий нежонатих, не маючи цїли життя в будучности.

Коли я був ще нежонатий, тоді жив я в непорозуміню, а властиво не жив, з одною дальшою кровною, але скоро я оженив ся і перша дитина менї уродила-сь, я навязав зараз зірвані зносини, щоби моя дитина не мала незичливих собі людий. Скоробим жив з ким в гиїві і бажав собі вишукати відповідний еквівалент, котрий би не тілько кривду винадгородив, але і сльози обтер, я звернув би ся до его дїтий, через них — дорога до серця родичів.

Тота родительска вражливість бувае найчастїйше причиною непорозумінь межи родичами а особами, займаючими ся вихованем і наукою їх дїтий; нїякий суд не є так трудний, безсторонний, незалежний, як в справі тих відносин; проте повинні виховавці і учителї, котрим лекше здобути ся на суд обективний, хоч і ту може субективізм увійти в гру, памятати о правах серця родичів, бути зглядом них справедливими і виразумілими. Одакож родичі не можуть вимагати, щоби люди чужі керчували ся беззглядною любовю і в заслїпленю хвалили навіть нечесноту; їм прислугує найсьвятїйше право домагатись, щоби їх дитинї кривда не стала ся, доходити всякої несправедливости, всякого ґвалту, доконаного на правах здорової педагогії.

Справедливість повинна бути підставою поступованя кождого педагога, кождої школи і то не тота холодна справедливість, унята в параґрафи і обмаєна кодексом карним, але оперта на праві Христовім „любови дїточок", справедливість, що бере в рахубу індивідуальність кождої дитини як що до ей віку, спосібностий, сил фізичних, так і що до условин родинних, суспільних, в яких дитина зросла і жити мусить.

Се було би вельми несправедливим ставити хлопцеви спосібному і рівночасно меньше спосібному те саме завданє до сповненя і так само его оцінювати, вимагати від дїтий, що находять ся в відмінних обставинах, щоби рівно добре сповняли обовязки, вложені на них. Чи можемо пр. жадати, щоби дитина незаможних родичів, котра нїколи дома не чула польскої мови, а доперва ей в школї почалась учити, мала таку вимову, як дитина родичів маючих, котра від дитиньства мала нагоду обертатись посеред людий, володїючих тою мовою.

Скоро дитину тих незаможних родичів, котра боресь з злим акцентом, не можемо звільнити від того предмету, оцїняймо-ж бодай лекше ей працю і змаганя. Справедливий суд, опертий на любві до молодїжи, повинен приноровлюватись все і всюди, не тілько при оцїнюваню поступів в науцї учеників, але також, а може ще з більшою оглядностию, підчас провірюваня шкільних проступків, або так званого поведеня учеників і назначаня відповідних кар. Засаду, що лїпше є, щоби 99 винних не зістало укараних, як би мав один невинний неслушно терпіти, треба безусловно особливо у молодїжи приноровлювати. Не може бути нїчого приємнїйшого для благородних сердець, як простити, проте, кілько разів окаже ся се можливим, повинніємо того средства не поминати.

Оригінальний случай наведу з моїх школярских часів. Був я в гімназиї; підчас викладу хемії зібрались ми усї доокола стола і понахилювали

голови, щоби лїпше придивити-сь робленому досьвідови; посеред нами стояв професор, котрий теж нахилив голову; се був чоловік молодий, делїкатний, хоробливий, мало ріжнив ся він від учеників. Один мій товариш користав з загального занятя і робив нам псоти, поштовхуючи одного по другім або вимірюючи нам так звані „пштички“ по ухах; через неувагу ударив одного разу замісць в ухо товариша — професора. Учитель, раженый тим несподївано, підніс голову до гори, обернув ся в тій хвилї, а достерігши піднесену руку псотника, сказав: „хлопче, що я тобі такого учинив?“, а псотник, спізнавши свою помилку, упав без найменьшого застановленя на вколїшки і благав: „Простїть, пане професор!“ Професор підніс его і сказав: „Я певний, що ти мене не хотів ударити“. На тім скінчила ся ціла справа. — Чи такого професора не мали ми любити, почитати? Чи він не міг мати на нас незвичайного впливу?

Професор помер не довго по тім; грудна хороба звалила его у темний гріб по 4-ох роках учительскої служби. Малисьмо многих учителїв, котрих память нам дорога, і про котрих завсїгди з пошанованєм згадуємо, а прецїнь жадного так не згадуємо, як власне того.

Справедливість в шкільнім житю, се сонце, котре повинно нас вести і осьвічувати найтемнїйші кутики шкільного дому; тілько під добродїйним впливом того сонця можна викорінити мікроби розкладу, що не зносять сьвітла.

Справедливість, се матїр поважаня для школи і єї представителїв; навіть руку, що карає, пошануємо, скоро карати буде з любовю.

Справедлива школа вносить здорове зерно в суспільне житє, утихомирює уми, виховує будучих горожан!

Справедлива школа се основа суспільного спокою.

„Про артизм в дитячій кімнатї.“

Артизм і дїти — се дуже інтересне. Незабавом зачнемо нашим дїтям в колисках викладати історию лїтератури. „Мати! читай своєму однорічному синкови Кобзаря Шевченка!“ Артизм в дитячій кімнатї?!!

Послухайте троха терпеливо: Не ходить тут о щось зовсїм нового, не думаю творити якого небудь нового предмету шкільного — ні, сохрани Господи, — у мене зовсїм що иньшого на думцї. Полишім малу дїтвору в золотій свободї, як довго „батько“, держава не противить ся сему. Дитинї не повинен єї артизм анї хвилини задавати працї. „Єї“ артизм? А се-ж, що за шутка? Ні, се справдїшна правда. Не так трудно переконати ся. Заглянь но, батечку, до дитячої кімнати, придивись добре і скажи — чи не добачуєш там артизму. Диви ся добре, як твій здоровенький синок забавляє ся, та скажи, чи се не правдивий артист! Єсли моєму висказови притакнеш, то скажи тепер, чи неналежало би звернути уваги на сей артизм? Чи не є се нашим сьвятим обовязком заховати з тих хвиль дитячого щастя стілько красного, скілько лиш нам вдасть ся, із тих дарів, з котрими лежить малий артист в колисцї

нич не стратити, противно всїми силами старатись о се, щоби ті дари розвивали ся і росли в користь і щастє дитини і цїлого народа?!

А чи богато треба труду? Ні, зовсїм нїякого — троха доброї волї, а красну цїль осягнути зможемо.

Так критично обсервуючи поведенє наших дїточок, побачимо богато інтересних моментів.

Наколи старий Fröbel дав малому хлопчикови кулю, валець або кістку, щоби наглядно пояснити форми, спостеріг скоро, що дитина не вважає кулї за кулю, але за бальон або яблоко, валець вважала дитина за пса, кота або миш, кістку за стїл, дім і т. д. А се-ж як? Річ зовсїм ясна. Чарівниця-фантазия (уява) володїла душею хлопчини, вона то перемінювала кулю, валець і кістку, вона шуткувала зі старого педагога.

Ми дорослі мусимо нераз за боки зі сьміху брати ся, так настроює нас вельможне панованє уяви. Посадиш малого на колїна, а він чувсь бути високо на коні, вложиш на головку хлопчини паперову шапочку, а він чувсь відважним атаманом та з бунчучною міною стинає голови кропивам. Татар — хлопчина стаєсь драматичним артистом, хоть і сам собі з сего справи не здає; вірить в людий і в відносини, котрі бавлячись сам собі творить. Ба, але і заразом і акцию сам творить; він не лиш артист драматичний, але і поет драматичний. Він в драматурґ, актор і слухач в одній особі.

В перших роках свого житя дитина сама стараєсь о приряди до забави. Поставляє хлопчина крісла одно за другим — а желїзниця вже готова, сїдає сам на одно, на друге садовить сестрачку, засвище і їде до бабцї.

Оберне столик до гори ногами, садовить ся в середину та пливе свобідно по безмежному океанї. Малий артист має під рукою і кулїси і всї приряди, він і помічників скоро собі добирає: столик послужить йому за песика або котика, а на палици їздить хлопчина охітнїйше, нїж неодин їздець на правдивім арабі. У всїх тих забавах і грах помагає йому фантазия.

Скоро і захланно, як бідний студент, вчить ся дитина щоденно, хоть і не знає она о тім; она має так дуже богато вчити ся в житю, проте старає ся вже в початках свого Істнованя пізнати загальні форми. Бавлячись, вчить ся она. Усюди бачить подібні річи, ріжнородність ей ще чужа. Нїяке розумованє не спиняє ей фантазиї. Місяці минають скоренько. Дитина підростає, бачить, чує і пізнає. Обсяг ей відомостий більшає і росте з кождою хвилиною, годиною і з кождим днем. Дитина зачинає добачувати ріжницї, бо она вже і порівнює. Зближає ся час, коли ей вже не вистарчить столик, паличка, — она вже знає, що столик є столиком, она шукає за чимсь новим, чимсь, що заняло би ей очи, ум, а найголовнїйше фантазию. Що-ж робимо? Даймо дитинї забавку „пластичну", наслїдуючу природні форми. І дитина бавить ся сердечно, пестить і голубить ляльочку день другий, а відтак кидає ей в кут. А се-ж чому? Тому бачите, що вона знудилась сею забавкою, ей фантазия не знайшла товчка. Тота забавка справить дитинї правдиве вдоволенє, котра з'уміє занятї ей фантазию; забавки, які щоденно попадають в рученята дїтвори, чи відповідають они своїй цїли? Ні, не треба богато доказів вишукувати, можемо о їх непрактичности що-день переконати ся. Забавка, якою тепер пересічно дитина бавить ся, убиває всї артистичні порини, бо відсуває на бік фантазию. Що ж проте треба робити, щоби плекати ту фантазию, котра в дитячім віцї грає так важну ролю?

Даваймо до рук дитини лиш таку забавку, яка не має точнісенької подоби предмета, який она представляє. Даймо тим чином нагоду до праці фантазиї, се принесе богато хісна.

Нехай дитина бавить ся, вдивляє ся, а чародійка-фантазия най ій помагає, най заповнює неясні місця, най не позволяє дитинї нудити ся, се дуже важне! А як часто у нас грішать ся против сему?! Скілько то гроший видирають фабриканти нашим мамам і вуйкам за забавки, зовсім подібні до предметів, котрі мають представляти. Коник мусить мати скляні очи і правдиве волосє, а ляльки — ах ті ляльки — наколи не замикають очий, не кричать „тата“ і „мама“, не мають красної сукнї — то негідні они дістатись до дїточих рук!

І що-ж роблять дїти з тими забавками? Они бавлять ся, але так, як вище сказано, день або два, коли однак не добачують в забавці нич нового, відкладають ту гарну ляльку на бік, без огляду на ві балевий стрій, відтак витягають свої старі лальочки, хоть у одної носика нема, у другої рука поломана і бавлять ся ними сердечно.

Не збогачуймо про те і так вже богатих фабрикантів забавок, не кидаймо тяжко запрацьованого гроша в болото! Се доказано же фактами, що з убогих верств суспільности выходять правдиві артисти, а се тому, що у дїтий, вихованих в недостатку, красні забавки не знищили фантазиї. Не даваймо дїтям за богато забавок, якогонебудь они були б рода, — бо се також не добре.

Чим більше дїти розвивають ся, треба їм підсувати забавки більш природнїйші, все однак поступати годить ся осторожно і не спішати ся без потребы. Не мудрим є і відзвичаюване дїтий від забавок. Прийде пора, що дитина сама положить забавку на боцї. Бо-ж знане дїйсних предметів ширить ся, фантазия не знайде в забавцї інтересу, — она сама глядить за чимсь новим, більше інтересним.

Годить ся тепер звернути увагу на книжки з образками; они вже і між рускою дїтворою розширяють ся.

Дитина любить краски. Вже в колисці звертає охотно свої очинята в сторону сьвітячої лямпи, в день в сторону вікна. Барв однак она не розрізняє; доперва між 3 а 4 роком будить ся у неї змисл барв. Нема проте цїли анї рациї підсувати за скоро ріжнобарвні образки. Коли-ж однак змисл барв пробудить ся, плекаймо-ж его. У нас до тепер звичайно не так робить ся, як треба. В часї, коли дитина цїлком еще не вразлива на барви, підсуваємо ій ріжнобарвні картини — противно-ж, безбарвні картини полишаємо старшим дїтям.

Се, що до барв, тепер що до самих образцїв. За богато в них перспективи. Дитина не розуміє сего, ій перспективна ілюзия еще дуже слабонька. Скорочене рама буде для неї коротким раменем, кінь, там далеко на образку — буде для дитини лошатем і т. п.

Рисунок мусить бути, о скілько се є можливим, як найпростїйший. До чого-ж є книжка з образцями? Она до того, щоб дитина навчила ся „видїти“, „оглядати“. Річи, котрі дитина бачить в природї, не дадуть ся докладно оглядати, хотай би з сеї простої причини, що забагато бачить їх дитина відразу. Скоро дитина пізнає головні форми докладно на образочку, знайде їх без труду і в природї.

Дитина мусить навчити ся пізнавати річи, якими они суть — се перше і найголовнїйше. Навчилась дитина сего, слїдує образованє змислу краси. На се однак ще не пора.

Єсть ще одно средство, яке тут дасть ся примінити з великою користю. Суть се роботи ручні. Бачимо що-денно, що, скоро дитина може уживати своїх рук, творить она сама, без помочи иньших. Она „пече“ порох або болото — „будує“ — зносить камінцї і патички, все, що лиш попадесь, бере своїми рученятами, аби щось з сего „вробити“.

Ті природні стремленя використувати, ними кермувати — се задача виховуючого. Новійша педаґоґіка звернула на ті прояви увагу. Знаємо добре, що вже Fröbel уложив ручні роботи дитячого віку в одноцїльну систему, котра хоть мала похибки, була однак богата в добрі сторони і принесла не мало хісна.

З форм, уложених Fröbl-ом, обходять нас „форми краси“ і „форми житя“. При помочи „форми краси“ хотїв він подавати малій дїтворі поняття правильности, симетриї, гармонії, пропорциї і т. п. В тій цїли укладали дїти патички або табличкн в звізди, колеса і т. и. Є змисл краси і головні підставн орнаментики мали тим чином у дїтий розвивати ся. Се удавалось по части; однак педаґоґи найновійшої доби поставили зовсїм оправдане питанє, чи так вчасне розвиванє змислу краси і орнаментики приносить дїтям дїйсну користь? Почалась горяча дебата, в кінци більшість супротивила ся завчасному розвоєви змислу краси, мотивуючи свої погляди сим, що вчасне призвичаюванє дитини до симетриї, гармонії і пропорциї, не є без небезпек і що вдоволити ся на разї треба тим, щоби дитинї дати „сильні ноги“, — дороги най она собі сама шукає.

„Взміцнюванє духових мускулів“ відложити треба на час пізнїйший: час шкільний.

О много важнїйшим є для нас, що Fröbel розуміє під „формами житя“. Для артистичного образованя можна їх дуже успішно використати. Бо-ж як лучше можна образувати фантазию дитини, если не тим, що ві кажесь будувати з каменцїв хати і т. п.? При тій роботї-забаві вчить ся дитина обсервувати, порівнювати а рівночасно і рука ві набирає вправи. А що не ходить тут зовсїм о копіованє, але ограничені средства спонукують часто дитину до ставленя собі питаня, як же то зробити, щоби було подібне? — то і в тій забавцї ві фантазия є властивим провідником.

Щоби однак та дитяча забава-праця приносила хосен, то і ту перестерігати треба, щоби скриночки до будови були зовсїм поодинчі. Скомплїковані каменці і орнаменти будуть для дїтий тим самим, чим є ті хорошї ляльочки, котрі виглядають, мов би походили просто з ґабінету воскових фіґур.

А що-ж з рисунками? Найлучше буде, коли їх з дитячої кімнати усунемо. Особливо систематична наука рисунків не повинна мати тут місця. Прийде хлопчина до школи, зачне ся „житева дїйсність“, то і рисувати дитина навчить ся. „Дїйсність житева“ — ой так: переступиш, мій маленький, пороги школи, а вже велика зміна, лагідна твоя пістунка-чародїйка кімнати твоєї подружить ся з учителем, котрий від разу запанує над нею, відразу накине ві свою волю! Кілько-ж то сухих річий мусить він в ті молоді голови вкладати: великого дару божого, втїхи зі штуки, котра в тобі дрімає, хоть

ти і сам о тім не знаєш, не потребує він вбивати, він може помочи єї рости, розвивати ся, аж до часу, коли ти прочуняєш, коли сьміливими, молодечими очима будеш вдивляти ся в красний сьвіт!

У Львові 13/1. 1902.

Іван Коссак.

Писемні задачі в одноклясовій школі з цілорічною і південною наукою, як також в двоклясовій школі.*)

Заким перейду до виводів справдїшної материї, згадаю коротенько о значінню працї взагалї.

Праця то важний чинник творення, а тим-то і всеї культури. Потрібно постепенно поступаючої працї многих поколїнь, аби прийти до вищого людского розвитку. Праця не приносить лиш безпосередний хосен, она має також добродїйний вплив на чоловіка самого, позаяк она служить за средство докональности, тривкости і духово-морального поліпшеня. Праця, котра ставить сама собі завдачі, успособляє тревале задоволене. Той добрий вплив працї повстає певно лиш тоді, як лиш не надокладає ся сил. Надокладане сил, до того ще силуване, приводить до духового і тїлесного притуплїня; також безперестанна, монотонна праця не сприяє людскому розвиткови.

Отже розсудна переміна тїлесної і духової працї з відпочинком, забавою, розрадою провадить до всесторонного взбудженя духових і тїлесних сил.

В теперішній школі працює ся, хоть не можна сказати всесторонно, але і неодносторонно, позаяк і рахує ся, обдумує ся дотично мови самої, відтак учить ся з землеписи, істориї природної, рисує ся, сьпівае ся, гімнастикує ся і пише ся. Кождий предмет науковий школи народної має свою цїль. Позаяк моя задача є „писемні працї в школї", то і обмежусь на тім і скажу де-що о писаню.

Писанє ставить за цїль: „присвоєне виразного і красного письма". Письмо то средство зміцнюваня устно-духового присвоїня.

Як вже згадано, треба дитину занимати всесторонно, с. є. то духово, то тїлесно, то одно і друге по части разом. Єсли би прикладом наука була лиш устна, то, поминувши всї ті прикмети несприяючі розвиткови, не був би в силї чоловік сказати, що на дїлї знає або ні; се одно, а друге ученикови дана тим нагода, то духове присоїне практично употребити і тим то духової власности придбати; по трете свої думки впорядкувати особливо в довших продукциях; по четверте може учитель переконатись, як далеко сягає знане ученика в данім напрямі, а де показують ся неєвности, залагоджувати. Тим дано учителеви одно средство пізнаня більше.

Всї ті користи удїляють писемні задачі тоді, як звертає ся їм приналежиту увагу; а та увага така:

---

*) Темат з конференцій учителїв повіту ся-черніпіского. — Передр. з „Buk. pädagog. Blatter, 1902.

В першім шкільнім році не мають писемні працї форми шкільних чи домашних задач, але тихих занять. То, що вправляє ся в 2—3 місяцях, творить поєдинчі риси поодиноких предметів з науки наглядної або потрібні знаки для рахунків, а трохи пізнїйше приготовляючі вправи до писання. Як приходять на ряд вже звуки а з ними їх знаки, то завдає учитель завдачі, от н. пр як би написати слова, в котрих чути „о". Учитель ходить від лавки до лавки, помагає, наводить на дорогу, поправляє і то так, що при тім всї користають. Так само і задачі рахункові впробляють дїти при помочи учителя.

Чи в I. шкільнім році якій-будь категорії школи завдавати писемні домашні задачі? Я думаю, що ні, позаяк рука й так ще не спосібна і непевна, а розум ще так легкодух, а ще що найгірше, наші селянські відносини так уладжені, що можна з певностию сказати, в I. шкільнім році не належить завдавати домашних задач.

Від II. шкільного року почавши, дістають завдачі вид шкільних, чи домашних завдач. Хоть, як вже наведено, селянські відносини домашнім задачам не приманчиві, то все може вже на часї, аби таки брати домашні задачі, як ся належить. Взгляд-взглядом а задача має бути. Як у першім, так і у всїх иньших роках треба дуже вважати, щоби задачі були чисто писані, а букви правильні. Єсли не має ся сего на оцї, то ученики будуть лиш мазати. Єсли хто не написав так, як має бути, то лишає ся в школї і пише ще раз ту задачу. Най лиш кілька разів поступить учитель консеквентно в тім взглядї, то чейже задачі буде мати як слїд.

При пересмотреню задач підчеркає ся похибки, щоби ученик міг пізнати і видїти свої блуди; зверхи не писати поправок, а то тому, бо учитель завсїди задає на задачу лиш таку материю, яку перероблював в школї, а відтак принїсши задачі поправлені, най обясню загальні блуди ще раз (крейда і губка мають бути добре в роботї) притім про меньші блуди най подає вказівки, а ученик потрафить поправити. Задачі з успіхом 5, 4 і 3 повинні ученики ще раз писати поправно, а єсли успіх є добрий або дуже добрий, то доста буде, коли напише ся лиш на краю. В рахункових завдачах, котрі не стоять зі собою в звязи, поправляють лиш змилені части. По поправцї викликає ся ученика зі злою задачою до таблицї і досліджує ся, о скільки він скористав при поправленю. Добре уживати при поправленю певних знаків що-до виразу, граматичних похибок і т. д. Ті знаки написати на таблицю і дїти най їх собі запамятають.

Розсудка учителя (класифікації) не повинно бракувати. Тим може учитель до старанніїшого оброблювання викликати загальне заінтересованє у дїтий. Хто до того довів, що ученики з нетерпеливостию чекають на поправлені задачі, а дїставши їх, одни другому показує, усьміхаючись і тїшачись своїм виспїдком, підчас коли иньші, сумно сидячи, шукають причини свого злого виспїдку, той буде мати нераз нагоду тїшитись задачами своїх учеників.

Переходжу до відписуваня. Як задача добра, чисто написана, але відписана, то такою задачою осягнено тілько, що нїчо. Щоби тому лиху запобічи, добре оповісти ученикам цїкаве оповіданє, в котрім представить злий наслїдок привоячів чужих річий (чужими перами вкрашати ся). Я гадаю, що межи моїми учениками не буде таких. Проте буде учитель все звертати свою увагу і на задачу працюючих, зазначить переписувачів, а при поправ-

леню відпише собі ті самі блуди обох, а відтак в клясі, викликавши їх, вискаже свій жаль, що в них помилив ся.

Задачі повинні бути короткі; лекші завдавати на шкільні, а тяжші на домашні.

Тепер що до задач самих, взятих з ріжних галуз знання.

Граматичні задачі вимагають основности; тут нема що богато додавати, ві що скорочувати подібно як при рахункових. Задачі треба переписувати цїлком, а потім слїдує вироблене.

Оповіданя плекати в вищих віддїлах. Оповіданє є опис якоїсь пригоди, котра або справдї сталась або лише в думцї могла статись. При оповіданю крім вибору виразів треба бн увзгляднити, аби важнїйшого не оминути; відтак треба впорядкувати поодинокі пригоди і привести в належиту звязь. При кінци згадати-б ще, що важне і значне підносить ся перед меньше важним. Розумїє ся, коли єго обробило ся річево і що до мови, тоді робить учитель дїти уважними, аби не уживали довгих речень, і тим подібні примітки, а потім аж задає задачу.

При переводженю із стихотворів в прозу має учитель на те уважати щоби віршевий тон усунути переставленєм слів і речень відповідно правилам звичайної мови, с. є. прози. В прозї має ся тримати головного змісту стихотвора; при тім можна дещо випустити, а де-що додати. Треба тримати ся.

Описи се представленя якогось предмета, вичисляючи прикмети єго в цїли придбаня ясного представленя. Хто хоче якийсь предмет описувати, мусить єго добре пізнати і знати; відтак мусить тоті прикмети назвати, після котрих а не иньших єго пізнати можна. Ті прикмети (знаки) мусить так впорядкувати, що поодинокі представленя витворюють спільне представленє. Дотично виразу має ся уважати, щоби слова одні і ті самі не повторяли ся.

При описуваню предметів із істориї природної, із сьвітскої істориї, і з землепису, на місци, давати задачі після диспозицій, написавши їх на таблицю.

Групує ся загальні понятя, відокремивши їх від осібних. Отже приміром про хосен дерева.

А. Дерево яко паливо: а) в помешканях і кухнях, б) в робітнях.

Б. Дерево служить на будівлю: а) домів, шоп, б) кораблїв, мостів.

В. Вироблює ся з дерева ріжні річи: а) для вигоди (столи, крісла), б) до заховання иньших річий (шафи).

Г. Дерево яко значна річ в торговли: а) яко паливо, б) яко будівля.

А з істориї приміром. Заслуги цїсаревої Марії Терези около своїх країв.

Плян. 1. Полїтичне правленє австрийскими краями. 2. Полїпшене (поправа) права. 3. Полїпшене военних сил. 4. Впорядкованє податків. 5. Підержуване рільництва, індустриї і торговлї. 6. Поправленє шкільництва і піднесенє народної осьвіти. 7. Основанє.

Кінчучи задачу, не омину сказати, що в школї двоклясовій більше ся з того всего возьме, як в одноклясовій; а знов в 3- 4- 5- і 6 клясовій взглядно обширнїйше, ніж в попередно згаданих. В більшеклясовій школї має учитель більше часу до розпорядимости, тому і лишає ся єму більше часу до обговореня задач; тому й повинно ся завдавати по 2 задачі гиж-

нево, а в одноклясових 3 задачі на 2 тижні, позаяк в послідних є богато тихих занять.

Теофіль Порембский.

Реформа середніх шкіл у Франції.

Франция підняла-сь основної *реформи шкільництва* в новім дусі Анкети, доходженя Ради шкільної, вкінци наради шкільної комісиї народних зборів, котрої справоздавцем є славний фільософ і психольог Рібо*), а надто становище, яке заняв міністер просьвіти, приводять на здогад, що Франция вступає на шлях великих перемін в середнім шкільництві. А треба ще додати, що голоси в краю за „новочасною“ реформою лунають чимраз голоснійше й що внески комісиї та Рібо уважають ся вже першими кроками на тім полї.

Поминаємо тут орґанізаційні квестиї лїцеїв, інтернатів, до чого вернемо деінде. От що пише Рібо в звітї комісиї *о реформі наукових плянів.*

Ревізиї шкільних проґрам „не змогли доселї вдоволити потреб суспільности, котра скоро зміняє ся“. Суспільність бажає творби нового шкільництва — la création de l' enseignement moderne. Треба розширити катедри ґуманїстичного шкільництва. Тому стремлїню став на завадї клясична наука, що вважає лише себе фундаментом всякої ерудициї. З другої сторони против удержаня змодернїзованої середної школи настає рух за знищенєм еї на річ короткої науки, адоптованої до реальних потреб, що приготовляє до заводу на поли рільництва, промислу і торговлї.

Клясична наука обавляє ся о свою будучність. Стремлїнє до унїфікациї середньої школи було хибою клясичного духа. Ся унїфікация принесла шкоди народній едукациї. Небезпеку того систему може кождий пізнати докладно, бо она наглядна. Анкети, слїдства доказали, що методи наученя клясичних язиків за повільні, а дїльба наук, переладованє проґрам, над'ужите „ґраматичних цїкавостий“ шкідливі.

„*Середнє шкільництво мусить ся цїле адоптувати до суспільного стану, зовсїм відмінного від того, який був колись*“. Клїєнтеля середних шкіл розширила ся і вимагає чого иньшого. „*Середнє шкільництво мусить не лише пристосовити ся стислійше до потреб та заховувати більшу ріжнородність в своїх середниках, але оно мусить бути так зорґанїзованим, щоби було можна після вподоби, таланту та суспільних потреб входити до него пізнїйше, а виходити вчаснїйше, або також переходити лекше з одної галузи науки до другої*“.

Проект шкільної комісиї народного зґромадженя за згодою міністра стремить до подїлу середної школи на цикль лїт однородних і трифуркацию в слїдуючих роках на внешній цикль середної школи, поділений знова на три

*) Les reformes de l' Enseignement. Lettre de M. Ribot, président de la commission de l' enseignement du ministre de l' instruction publique. 1901.

евентуальні курси, спріч відділи середньої школи:

а) клясичний (грецкий),

б) живих язиків і

в) реальних наук.

Зміни в системі науки клясичних язиків в кождім случаю вельми великі, а навіть замірена зміна іспиту зрілости.

На перший, низший цикль мають вистарчити перші три роки середньої школи, щоби з него часть молодіжи могла відпливати до фахових шкіл.

До характеристики величезної зміни в поглядах на потреби середнього шкільництва у Франції належать всї гадки о потребі впровадженя американьских інновацій, ріжнородностий реформ шкіл після потреб і обставин. Великаньскій змінї уляже наука клясичних мов, а не меньше й наука живих язиків. Дуже великий вплив на повстанє реформи середнього шкільництва мали звіти торговельно-промислових палат, що орекли, що Франция, єї економія, промисл, торговля згинуть, перервані Англією, Америкою, Німеччиною, — *бо Француза робить нездібним в конкуренційній борбі сьвіта: середня школа.*

Наука грецкої мови в ґімназиях.

В послїдних часах шкільні конґреси в Німеччинї і в Австриї занимають ся квестиєю реформи науки грецкого язика. Над тою самою справою відбували недавно наради члени віденьского товариства „Die Mittelschule“ під проводом директора Айсерта і при численній участи ґімназияльних професорів і слухачів фільософії. Розбирали головно проект знаного нїмецкого фільольоґа Віллямовіц-Меллендорфа (Willamowitz-Möllendorf), а референт др. Вотке попередив свій звіт коротким поглядом на розвій, який від віків перебував ідеал образованя. Поняте о тім, як має виглядати ум образованого чоловіка, зміняло ся кілька разів. *Ціцерон* уважав речника типом глубоко інтелїґентного чоловіка, середні віки клали головно вагу на енцикльопедичну ерудицию. В часї гуманїзму добачали зарівно для мущини, як і для женщини головну мету в наслїдуваню старинних Греків і Римлян.

Однак по трийцятилїтній війнї настав застій в загальнім образованю. Но грецки учили тодї тільки лише, кілько було потреба до зрозуміня Нового завіту.

Доперва новочасні клясики утворили наново ідеал ерудициї, виносячи Ґреків понад Римлян. Улюбленими авторами сталисьвід тодї Гомер і Софокль, отже запанував *естетичний ідеал* образованя. Тому понятю спротивили ся в XIX в. націоналїстичні тенденциї, відмовляючи ґуманїстичним студиям всякого культурального значіня в наскрізь „техничнім вицї“. Неофільольоґи також виступають проти естетичного ідеалу образованя. На поли самої фільольоґії зайшла в тій проміжцї часу важна зміна, бо виступило переконане, що поолександрийська грека геллеиїзму має о много більше значіне, чим клясична епоха, що єї попередила. Тодї то грецкий язик розширив ся в цїлім сучаснім сьвітї і під ту саме пору повстав ідеал обивателя-горожанина.

Виходячи з тої точки, Віллємовіц-Меллендорф накидає ся остро на принятий сучасно в Німеччинї і Австриї систем лектури клясиків.

Через науку слів і форм тратить вся приємність при читаню грецких класиків. Домагає ся, щоби наука грецкої мови відбувала ся доперва в четирох висших гімназияльних класах по 9 годин тиждено. Замісць естетичного має узглядновати ся *історичне* поняте. Трудно припустити, щоби ученики в семій і осьмій класї занимали ся байочками з Ілїади і Одиссеї і тому наука грецкого языка повинна зачати ся Гомером. Як в латині Ціцерон і Горацій, так в висших класах має по Гомері слїдувати Платон. Ґете і Греки Павлюс і Платон повинні би занати цїлу науку висшої гімназії. А для останної класи хотїв би Віллямовіц замісць одного класичного автора впровадити *осібну грецку* читанку, в котрій би крім інтересних фраґментів з фільософії, істориї і християньскої лїтератури находили ся також уступи з наук природничих, математики, фізики, техніки, гігієни, естетики і т. п.

По звітї почала ся вельми жива дискусия, в котрій *поборювано* енергічно внесене Віллямовіца. Одні звернули ся проти грецкої читанки, бо она для самих професорів представляла би трудности, а для учеників є зайвою мука учити ся по грецки річий, о котрих учив ся вже в низших класах.

Що до розложоня науки грецкого языка виключно на висші класи підношено, що могло би з сего вийти пересичене грецким елементом коштом иньших наук. Не дасть ся однак заперечити, що Віллямовіц має право покликувати ся на практичний опит, бо в школї, реформованій в Франкфуртї, де наука грецкого языка відбуває ся доперва в чотирох висших класах, представляє ся виспід вельми корисно.

За те прямо відмовлено Віллямовіцови права мішати ся і видавати рішене в практиці научуваня, бо, не будучи особисто професором, не може мати о тім поняте.

Міжнародний з'їзд шкільний минувшого року.

Минувшого року закінчив в столиці Бельгії, Брукселї, свої працї з'їзд педаґоґів, скликаний товариством учителїв середних шкіл під опікою міністерства просьвіти.

З'їзд мав також цїху ювілейного торжества, бо м. р минуло 50 лїт від часу утвореня нинїшних шкіл середних в Бельгії. З'їхало ся около 1.500 участників. Між ними були представителї Росиї, Франциї, Італії, Сполучених Держав, Угорщини, Швециї, Норвеґії, Голяндиї і Люксембурґа.

Працї з'їзду поза загальними нарадами подїлено межи 4 віддїли після роду розважуваних предметів: 1) виклади класичних і новочасних языків, 2) становище істориї і естетичного образованя, 3) становище в середнім шкільництві наук математичних і природничих, 4) загальні методи научуваня, виховання і гігієни на полї середного шкільництва.

Підчас нарад останнього віддїлу викликувала найріжнородиїйші і густочасто суперечні суди справа перетяженя учеників шкільною працею. Що таке перетяженє дійсно істнує і спроваджує як найпогубиїйші наслїдки, не підлягає після гадки учасників з'їзду найменьшому сумнївови; гадки розстрілили ся вкінци доперва тоді, коли стали шукати дійсної причини перетвореня молодих умів і обдумувати средства на лїк тої обставини.

Чимало бесідників приписували вину виключно шкідливим вплывам домового окруженя і недбальства родичів о правильний розвій фізичний

своїх дітий. Родичі не вміють заховати відповідної міри в висьвідчуваню добродійств після вимогів гігієни і педагогіки. Бажають зробити свої діти скарбницями мудрости, кладуть вагу над сили і руйнують здоровле, а потоплюють ум.

Після гадки инших учасників з'їзду треба шукати виключно в шкільних програмах, переладованих сухим і безбарвним материялом, в заданаю великої лекції до дому та в системі викладу, в котрім найважнійшу ролю відграє підручник.

Шкільні програми мусять бути скорочені хоч о 3 ту часть, умова праця поза лекціями в школї зменьшена до можливих границь, виключно лише підручники повинні бути помічним жерелом при повтаряню того, чого ученики научили ся на лекціях.

Після суду членів з'їзду є пожаданим також, щоби наглядна наука в середній школї з'єднала собі загальне право горожанства і була приноровлена в як найширших рамках при викладї природничих наук. Поручено тут слїдуючі средства: 1) ботанічні екскурзиї, 2) показуванє ученикам зборів і образків, як також послугуванє малічною лїхтарнею, що може инколи заступати в середній школї мікроскоп, 3) самостійну працю учеників кляс висших в робітнях хемічних і фізичних.

Горячі спори, як все і всюди, викликала справа класицизму і реалїзму.

Люди легко привикають до того, що тривав довго, — а грека і латина панують в школах від непамятних часів. Они не хотять і боять ся розстати сь з тим, що істнує. Тілько так можна пояснити упір сторонників класицизму, що втратив вже всї свої давні добрі сторони, а набув много нових злих. Не есть він знанєм, а педагогічним середником розвою. Товче ся як помір, як упир, висисає кров та пожирає мозок з наших дітий, робить їх неспосібними до працї.

Ті всї правди ще раз доказали на з'їздї представителї Бельгії, Швайцарії і Норвегії. Виказувати, що як довго грека і латина займають час, не можна анї усунути перетворенє зі школи, анї дати відповідної ролї природничим наукам, що суть не лиш доконечним, потрібним знанєм, але також могучим, природним, здоровим средством розвою ума дитини і молодця.

Боронив класицизму представитель Франциї. Але більшість була за усуненєм або великим ограниченєм класицизму.

Звичайні збори грибовицкої філії руск. Товариства педагогічного

відбула ся дня 11.січня 1902 в Збоїсках.

І. П. Іван Строньскай перевів з дітьми І. і ІІ. кл. практичну лекцию, а іменно на І. кл. з язика польского а на ІІ. кл. з рахунків.

Над переведеною лекциєю відбула ся дискусия.

ІІ. Ілько Чиж здавав справу з дїяльности комітету, вибраного на загальнім вічу учителїв в Перемишли для переведеня ухвал віча.

Присутні приняли се справоздане до відомости, при чім ухвалено висказати здивованє редакциї „Учителя“ котра нїчого анї про справи учитель-

ства народного з минувшої сесиї соймової анї про заходи комітету вічевого не піднесла, хоч инші часописи про се писали.

Комітетови, виконавчому віча, ухвалено висказати подяку за понесені труди.

III. Ухвалено удїлити з фондів філї 10 корон для академиків-Русинів.

Іван Строньский, секретар.

„Учитель“ поміщує із біжучих справ лише такі, що дотикають рускої шкільництва. Про віче в Перемишли не було згадки еще і тому, що, як сама Грибовицка філія каже, було про віче подане в инших часописях, а надто і з причини, що в тім напрямі годї усїх вдоволити, чого доказом нехай буде хоч отсей факт: В давнїйших річниках „Учителя“ були подавані справоздання із загальних зборів польского тов. педаґот.; — те спонукало видїл одної філії ось що написати до „Учителя“: „Редакция цїлком непотрібно подає справоздання із заг. зб. польского тов. пед., а то з двох причин:

1) про ті збори поміщено дуже обширно у всїх польских часописях; а чей же припустити належить, що учитель бодай одну з них читав, от хоч би накинену нам „Szkołu“;

2) поміщенем справоздання робить „Учитель“ польскому тов пед. лише прислугу, звертаючи на него увагу, чим причинявсь до того, що учителї записують ся до поль. тов. пед.;

3) Орґан поль. тов. пед. нїколи з засади не порушує справ руского тов. педаґ.; — проте думаємо, що краще було би подати нам де-що про трамвай електричний і т. д.“.

Се взяте дословно з письма одної філії, яке переховала Редакция.

Коли б „Учитель“ виходив 4 рази в місяць, тоді міг би він остаточно занимативсь і біжучими справами, а тепер виходить звичайно таке, що вже давно люди прочитали, а навіть забули про яку справу, а ту у пів місяця пізнїйше підносить ї доперва „Учитель“! Но що?!

Коли-ж робить се „Учитель“ із справами, дотикаючими рускої шкільництва, то се на те, аби подавати образ розвою того шкільництва, — до чого причинилось би незвичайно і се, наколи би філії нашого товариства зволили подавати докладні справоздання про свою дїяльність та про те, на які темати вела ся дискусия, хто брав в нїй участь, який результат дискусиї, сїлько членів явилось на зборах і т. пи. Се би вказувало на жите та рівночасно побуджувало ширші круги учительства до більшого інтересу для наших справ; тоді може би бодай десь колись дістав ся і „Учителеви“ якийсь реферат з учительских конференций, яких „Учитель“ мимо личних просьб діждатись не може, а які редакция радо би поміщувала, о чім нехай буде доказом хоч би се, що еще нїякої дописи она не пропустила, противно з усею готовостию усї поміщувала.

Редакция.

Конкурс.

Руске Товариство педаґоґічне у Львові розписує отсим конкурс на уложене підручника до науки нїмецкого языка для самоукїв.

Сей підручник має служити до ужитку тій молодїжи, яка не може побирати сеї науки в народній школі а хоче приспособитись до вступного іспиту до середних шкіл, що має вступити до військової служби або посьвятитись якому иншому званю, в котрім знане языка нїмецкого є потрібне.

Сей підручник має обнимати по змозі цілий материял лексикальний і ґраматичний підручників до науки нїмецкого язика в народних школах, визначатись легкою методою а числити що найменьше 5 аркушів друку.

За принятий підручник признає Руске Товариство педаґоґічне ремунерацию в квотї 200 кор.

Рукопись належить прислати до „Руского Товариства педаґоґічного“ у Львові (в Народнім Домі) найдальше до кінця жовтня 1902.

У Львові 15. сїчня 1902.

За видїл „Руского Товариства педаґоґічного“.

В. Білецкий, заступник голови.

Оповіщеня.

— Іспити кваліфікаційні для учителїв на народні школи розпічнуть ся у Львові дня 17. лютого, а для учителїв на видїлові школи дня 27. лютого с. р.

— Іспити кваліфікаційні для учителїв народних шкіл відбудуть ся в Станиславові для 17. лютого о 8 год. рано. Подання, засмотрені в потрібні документи, при долученю виказу перероблених підручників, перебігу житя і поданю точної адреси, треба вносити через властиву шкільну раду окружну найпізнїйше до 7. лютого с. р.

— Іспити кваліфікаційні для учителїв і учительок до народних шкіл розпічнуть ся перед ц. к. іспитовою комісиєю в Перемишли дня 24 го лютого 1902. о 8. год. рано; прошеня о допущенє до іспиту належить вносити до дня 15. лютого до Дирекциї тої же комісиї.

— Іспити кваліфікаційні для учителїв і учительок до шкіл народних розпічнуть ся перед ц. к. Комісиєю екзамінаційною в Сокалї дня 17. лютого письменні, а 20-го лютого устні. Речинець вношеня подань до дня 31-го сїчня с. р.

Де-що із статистики.

— Славяньских часописий і иньших періодичних видань було 1855 року ледво 38. а то: ческих і словацких 17, польских 7, хорватских 5, сербских 4, словіньских 3, а руских 2; а 1901 р. виходило їх вже 1772, з того 1267 ческих, 312 польских, 55 словіньских, 50 хорватских, 41 руских, 22 сербских, 14 болгарских, 6 мужицко-сербских і 5 словацких.

Спис населеня в Европі виказав, що в Австриї живе 25,429.102 осіб, на Угорщинї 18,840.470, в Нїмеччинї 56,345.014, в Росиї (европейскій) 106,109.159, в Італиї 31,573 581, в Швайцариї 3,327.336, в Франциї 38,715.000, в Бельгії 6,7744.532, в Голяндиї 5,103.533, в Данії 2 256 000, Швеции 5,062.918, в Норвеґії 2,231.395, а в Англії з Ірландиєю 40,909 9e5 осіб.

— Населене Відня після сегорічного спису представляє ся так: Всіх є 1.674.957 душ. Після народностий: Нїмців було 1,385.9.5, Чехів 102.972, Поляків 4.346, Італійців 1.368, Словінців 1.329, Мадярів 160; про Русинів нема згадки: де їх вчислено, не знати. Після віроісповідання: католиків було 1.461.891, протестантів 54,364, жидів 146.926, старо-католиків 975, безвіроісповідних 2.772. Читати і писати уміє 1,423.492, лише читати 10.868, ані читати ані писати не уміє 240.607.

— Виспд спису населеня в Чернівцях доходить уже до кінця. На разї можна сказати, що число Нїмців зросло о 22%, а число Русинів о 28%. Значить число Русинів на 14—15 тисяч. Греко-католиків есть 8.000, решта припадало би на православних з загального числа православних. Римо-католиків есть 18.000, з того на Поляків припадає 8.000.

Від Адмінїстрациї.

Усякі грошеві посилки, реклямациї, замовленя „Учителя“, зміни адреси і т. др. належить посилати від тепер на адресу: Адмінїстрация Учителя, ул. св. Софії 9 А., а тілько письма, дотикаючі Редакциї „Учителя“ під адресою: Собіщина 7.

Слїдуюче число висилаємо лише тим передплатникам, що відновили передплату, або замовили „Учителя“ на р. 1902.

Реклямациї за минувший рік (1901) увзглянилисьмо, о скілько були злишні числа „Учителя“.

Аби оминути клопотів, які виходять так для нашої Експедициї, як і самих Вп. Передплатників просимо неотримані числа реклямувати найдальше до часу, коли наспіє слїдуюче число; пізнїйших реклямацій не можемо під нїяким услівєм увзглядднити, проте полишимо кожду таку реклямацию без відповіди.

Просимо при кождій змінї адреси подавати докладно не тілько нову адресу але і давнїйшу, яка має змінити ся.

З огляду на непорозуміня, які виходять з неточного поданя адреси, просить Адмінїстрация Усїх, що замовляють „Учителя“ для „Зарядів шкіл“ або для кого другого, щоби подали се докладно, бо виходить таке, що наша Експедицияписилає „Учителя“ осібно на адресу замовляючого а осібно на адресу „Заряду школи“.

В кінци просимо вирівнати залеглі, вирівнати нові передплати і приєднувати для „Учителя“ що раз більше число Передплатників.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

ч. 4. Львів, 20. лютого 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрации ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Ґенеза іспитів.

На витворене культури складаєсь сума чинників, поміж котрими іспити занимають одно з перших місць. Система іспитова се вислїдок покрова, яким держава окриває научуване та образоване.

Кожда іспитова система есть також сумою поглядів правлячої верстви на галузи знань. Тоті погляди вказують також наглядно на відношене, яке витворюєсь поміж теориєю а практикою.

Іспити суть доказом способу образованя, они відкривають нам психольоґічний процес присвоюваня приписаного материялу. Іспити суть дальше сьвідками тої строгої урядової психольоґії, котра есть незаперечоною підставою шкільної адміністрації. Іспити суть про те помостом, що лучить житє практичне із школою.

Маючи на увазї теперішний характер іспитів, не маємо тим самим наміреня перечити істнованя іспитів. Іспити були і суть доказом певних психічних условин для обнятя якоїсь праці.

Старинна школа фільософічна грецка послугувалась іспитами. Не інакше поступали монастирі; тут о переході з нижшого степеня на вищий рішав іспит, а новіцият був і есть до нині довшою пробою ваги та поступків новика. Університети плекали і плекають академічні степени. Стан лицарский вивішує на своїм стягу не тілько фізичну хоробрість, а також моральну силу. Мали-б тоті докази промавляти в користь іспитів та уважати іспити за „conditio sine qua non“ культурної суспільности? Устрій сучасних держав викликав потребу сил урядничих. Мусїла про те держава занятись відповідним образованєм урядничої верстви. Маємо отже зреформований спосіб образованя урядників, а вершком сего стають іспити. Іспити стались кваліфікациєю урядничою, а внїшною формою іспитів, се сьвідоцтва. З сего можна заключити, що держава мала тут дві цїли на увазї: перша, приспорене сил фахових, друга, відповісти вимогам справедливости. Взагалї можна би сему признати певну стійність, бо-ж се цїлком витолковане, щоби господар мав відповідного слугу. Возьмім однакож відворотну сторону медалю, тут побачимо певні

темні місця, що нам вкажуть, чи тота традиційна дорога відповідає вповні своїй цїли.

Прикмети, що о них держава головно старається, се: енергія, совістність та ініціятива. Чи ті могуть статись предметами іспитів? Ніколи! Ідім дальше; найважнїйші інтелєктуальні прикмети як: притомність ума, бистрота і т. п., їх оцїнка ставсь при іспитах в найлучшім разї досить недостаточною. Як може в виду сего виглядати взагалї чоловік з інтелєктуального боку? Дуже сумнївно!

Наколи іспити суть фактом довершеним, від котрих нема відклику, наколи они рішають о цїлім житю-бутю кандидата, то-ж з помиленєм традициї промовляло-б за іспитами єще і се, що они дають заосмотрене на будучність.

Старанєм нашим було вислїдити по змозї провідну гадку та форму іспитів одного рода, то-ж не ошибнемось надто, чим під той самий стрихулець підпорядкуємо іспити взагалї.

Спільні знамена іспитів суть: доказ певного рода знання, контроля приготовляючої працї, осуд спосібностий кандидата, класифікация та надане певних прав. Знамена тоті володіють цїлим нашим шкільництвом, а то тим більше, чим більше школа зістає під безпосереднім впливом держави. Годї однак промовчати, що особливо в послїдних часах бачимо уже прямоване до реформи. Началось оно в народнім шкільництві.

Стілько про внїшну форму іспитову. Приглянїмось шкільництву у внутрі. Чи тут не єсть таке саме? То-ж іспитоване єсть повседневним занятєм в школї, не чим иньшим суть також квартальні свідоцтва, півричні та річні. Єсть се заняте сильно абсорбуюче час та енергію так учителїв, як учеників.

Система іспитова видна також при укладї планів наукових. Плани такі суть памятником поглядів, що панують в данім часї в сьвітї ідей дидактично педагогічних. Добрі вислїдки планів зависимі в головній мірі від индивідуальности учителя та его погляду на сю справу. Солїдаризоване учителя з планами єсть мисляме тілько в такім случаю, если ті не вяжуть надто его індивідуальности. З огляду однакож на систему іспитову мусять бути плани в тім природнім станї в многім обмежені.

Позаяк іспити відбувають ся в певних рёчинцях, то-ж і материял, підвалина іспитів, мусить бути в тім часї вичерпаний. При тім помимо волї індивідуальність учителя уступає на другий плян. Плани з загальних начерків стали ся тим чином подрібними приписами. Місце тревалого научування заняв спосіб присвоювання собі вислїдків приписаного числа понять, а позаяк іспити головно обертають ся при знаках понять се є: при словах, тож і цїла система научування ставсь культом словного знання при участи учеників, учителїв, комісий та публики. Головна цїль науки переминявсь таким дїлом на іспит, а позаяк іспит може бути тілько внїшним осудом цїлої працї, то прямоване цїле стремить тілько до одного слова, а тим єсть сьвідоцтво. Знане, образоване та вага тих прикмет мусять зійти на другий плян.

До подібних заключень доходить не дуже глубокий знаток, та мусить дійти мимоволї до слїдуючих сумнївів: що іспити взагалї не можуть бути міримом дїйсної вартости знання.

Не богато лучші суть внїшні здобутки системи іспитової, що всалились мов комахи в цїле шкільне житє. Завдяки іспитам заволоділи житєм шкільним: страх, тревога та непевність, потягаючі за собою наслїдки відповідні психічному розположеню кандидата. Форма таких наслїдків бувае многократно

навіть вповні трагічна. Пригляньмось примірам: вразливий ум терпить безнастанну тревогу, а подібний обяв не причиняєсь цїлком до упривмненя житя. Уже Russeau та Schleiermacher остерігали перед системою, що: „за непевну будучність велить ся дорого платити теперішностию“[1]). Найменьша неудача письменного іспиту переслїдує буйну уяву лихими вислїдами устного іспиту. Пессиміст бачить уже з далека руку Немезіс, легкодух шумить та числить на щасте, лїнивий та тревожний проволїкають роботу на послїдний час, та тут не перебирають в тім, що леґальне, а що ні. Честилюбиві та спосібні уважають „добру ноту“ за нагороду своєї працї, котра їм в сути річи не робить нїякої приятности. Почутє обовязку, приноровлене до відвічальности та многі инъші мимо етичні фактори, про котрі так залюбки голосять приклонники системи іспитовоґ, не видержують критики. Мають може іспити основу етичну? Сьміло можна заявити, що ні. Тут головно ходить о одержанє доброї ноти, а якими дорогами индивідуум осягнуло той поступ, про се, бачить ся нам, не дуже покванно випитують. Противно в сторонї етичній вихованя, про котру всюди говорить ся, пише, дискутує, бачимо нїчим незаступлену прогалину, що обявляєсь в нездорово напруженій честилюбивости. Не стоїть се в разючій суперечности до головної цїли, яку зачертуєсь школї, пр. народній; „вихованє моральне“. З тої точки погляду буде може по части оправданий острий суд нїмецкого професора Wahl-a про наше шкільництво: „Школи ті суть для молодїжи під не одним взглядом жерелом етичної та інтелєктуальної депровациї, позаяк учать сесю молодіж, що можна в житю і в науцї давати собі раду, хотяй би і при недостаточних средствах“[2]).

Та не тілько обяви психольоґічні грають ролю при іспитах. Маємо тут ще дїло з многими инъшими анормальностями. Інтересні студиї поробив під тим взглядом росийский лїкар Ігнатєв. Він виказує, що 79% кандидатів тратить в часї цїлої процедури іспитовоґ $3^1/_2$—5 фунтів на вазї. Ігнатєв заключає дальше: надто сильне з'уживанє сил відбиваєсь також на мозку. В кождім разї студия Ігнатєва інтересна та й не малоґ ваги.

Пригляньмо ся дальше відношенію, яке заходить поміж змістом самоґ науки, а молодїжию, та яку цїль мають в тім відношенію іспити. Ум молодїжи се губка, що радо всякає в себе вражіня найріжнородніїшоґ форми та змісту. Ум такий дається в початках нагинати й без великих заходів. Таж так апатичний, як і вразливий ученик уважає, если учитель вміє вдарити в слабу струну. По тій причинї найбільше вдоволенє має учитель, если бачить радість своїх вихованців з поступів в науцї.

Відношенє подібне поміж учителем, а учениками витворює гармонію, а наслїдки подібної гармонї принесли би великий пожиток справі вихованя, если-б не діссонанс, заключений в однім слові: іспит. Ученик мусить відріжнити причини внїшні від внутрішних, полишаючи на сторонї інтересне, а занимаючись обовязковим. Утилїтаризм так невідповідний молодечому вікови, занимає при помочи іспитів перше місце. Учителів, котрих квалїфікує ся також після іспитів з учениками, спонукані пригадувати ученикам від часу до часу сю так неприємну хвилю.

---

[1]) Jan Jakob Russeau. „Emil“ Fridrich Ernst, Daniel Schleiermacher. Die Erziehungslehre, Berlin 1849.

[2]) R. Wahle. Das Ganze und Ende der Philosophie. Wien 1896. стр. 531.

Іспит запускає також свої хмарні смуги на щасливий нераз овид родинного життя. Змора іспитів спонукує родичів всїлякими способами многократно зовсїм непедаґоґічними впливати на своїх любимців перед критичним днем.

Реасумуючи наведене, приходимо до заключеня: більшість учеників ходить до школи для сьвідоцтва, а учить ся для іспитів.

Пробираймось дальше тою пралїсною гущавиною. Матеріял наших шкіл, а головно міських, подїлимо після того на часть підлягаючу контролї, та на часть декорацийну, плодом сего морґанатичного супружа, властивий тип учеників, аж надто добре звісний кругам учительским. Репрезентантів того типу годї почислити в ряди непильних, еще меньше прислугує їм прикметник пильний, годї їх дальше посудити о заінтересованє наукою, котру уважають за „malum necesarium“, підлягаючи ему зовсїм пасивно. Не подивуймось дуже, если такий ученик дізнає під тим взглядом підмоги від родичів, з котрих многі на жаль не уважають звязь зі школою необходимою в добре понятім інтересї родичів і вихованцїв. Чим есть подібного сорта баласт для учителя-педаґоґа, річ добре звісна. Се оден доказ більше, що можна до науки відноситись байдуже, навіть жити в дружбі з лїнївою, та вкінци виказатись певного рода конечним засобом знаня, щоби осягнути промоцию.

Опираючись на тім, говорить професор віденьский Schnabel про іспити: „Знане не присвоює ся в спосіб тревалий, по тій причинї оно матеріялом дуже сумнївним під будову будучого знаня на ширші розміри“*).

Знане, підлягаюче подібній контролї, вяне мов чутлива ростина під осїнним подувом, лишає ся привичка, що велить собі радити тілько в спосіб відповідаючий осягненю промоциї. Чи не обмежуєсь таким ділом праця умова до іспитових вимог?

Многі думають, що, здавши іспит, осягнули тим самим такий степень знаня, який при ідеальнім стані річи був би виражений в сьвідоцтві. Житєвий досьвід перечить тому поглядови, оказуючи нам людий так званих „укінчених“ в найріжнороднїйших родах. В виду того прямованє піднесеня ровени науки тою дорогою оказує ся досить сумнївне.

Іспити суть формами, они дали-б ся прирівнати до рогачки. Кождий, що зложить приписане мито, в формі іспиту, має вільний переїзд.... иньшому не щастилось перебристи сю запору, тож полишайсь.... Іспити стїсняють в многім знане та поступованя учителя. Завдяки іспитам чванить ся ученик своїми відомостями будь то устними, будь письменними.

Если однак виходимо з тої точки погляду, що школи не тілько учать, а більше мають виховувати, та що ідучи постепенно по галузях знаня подибуємо на дорозї так субтельні психічні відтїни, що ставсь річию майже неможливою осудити ті відтїни механїчним способом.

Учитель, чоловік слабосилий, годї від него вимагати героїзмів, що-ж дивного, як не оден надто буде мати на увазї іспитову систему. Що-ж з сего вийде? Рецитованє, відпитуванє, репродукция, а все з тою провідною гадкою, щоби можна вивчене предложити другому.

Скорі точні відповіди, педантично оброблені працї письменні, се вершок вдоволеня учителя, та незаперечена амбіция інспектора. Тут бачимо жерело тих „темних смугів“ дидактики.

---

*) Die Wage. Wien 1898. Was leistet die Schule? стор. 13.

Преціозні відповіди, що так вдоволяють многих, які суть наглядним доказом гладкого поступованя дидактичного, суть тілько обявом іспитуючої системи. Легка се річ послугуватись фразами, они стають в пригодї навіть й такому, що не конче мусить бути певний знаня самої річи. Звідти тота нерівномірність в образованю памяти, проти котрої часто виступав раціональна педагогія.

Дидактика мусить дружно поступати з психольогією. Дидактиці не пристоїть оминати образованя памяти для якого небудь другого образованя. Маючи на увазї іспит, не в силї учитель на стілько оволодїти педагогічною совістию, щоби она ему чи скорше, чи пізнїйше не робила закидів, хотяй в многім може і не заслужених. Одиниці меньше чутливі на точці почуваня педагогічного заключають досить легко дружбу з тою системою, та й не зле їм з тим всїм. Завсїгди знайде ся „щось“, що причинить ся до корисного виспїду іспиту.

Іспити, без огляду на характер, оминаючи дорогу дидактики, ступають тим самим мимоволї на манівці та потягають за собою переважно се, що ми так радо зовемо забутєм того, чого в школї вичились. З сего слїдує, що іспити холодять жажду науки та, що найважнїйше, витворюють верству так званих „покінчених“, у котрих порожнеча інтеллєктуальна сусїдує по найбільшій части з зарозумілостию.

Уже нїмецкий педагог Франц Ґедікс висказав в р. 1789 дуже вагітні погляди на квестию іспитів. Він дїлить іспити взагалї на дві части: Перша — се знанє, друга — спосібність або вправа. Обєм знаня проявлясь в працях письменних. Спосібности належало би осуджувати при іспитї устнім формою розговорів в стислім змислї. При письменних працях належить мати на увазї не тілько тему відповідаючу вповнї психічному та інтелєктуальному розвоєви ученика, як також і час, призначений на викінченє працї. Що до першого, річ досить проблєматична, друге має також свою евентуальність. Представмо справу приміром. Ученик дістає тему, питавя, диспозицию, начинає вдумуватись. Мов меч Дамокля блимає гадка виспїду задачі. Думанє перетиснене. Обава, що не покінчить на час. Тремтить. Льогічна оцїнка гадок уступила на другий плян, то-ж і вийде она в відповіднім сьвітлї? Учитель здивований, як міг нераз добрий ученик, сотворити таке партацтво. Не лучше з іспитами устними. Тут головна ріля екзамінатора мусить бути віддана з всякими відтінами. Питаня, поміч психольогії, зичливість мусить з собою злучитись“ *). Інспекциї шкіл та учителїв суть також в своїм родї іспитами в сути річи досить скомплїкованими. О скілько така госпітациа мусить бути безсторонна, тактовна, гуманна, если має відповісти своїй цїли.

Сформулованєм відповідних заключень належало би закінчити, щоби звернути увагу на можливе практичне переведенє деяких точок. Першою, та найважнїйшою точкою єсть помочи учительству так, щоби оно змогло відповісти вповнї своїй високій задачи педагогічній. Дасть се осягнути тілько в тім часї, наколи материяльна сторона учительства опре ся на тривкїйших підвалинах, чим доси. Другою не меньшої ваги, се знесенє цїлковите іспитів вступних до шкіл середних. Дальше належало би унормовати іспити у всїх категоріях шкіл народних о стілько, щоби до переходу з одного типу школи до

*) Fr. Gedike. Einige Gedanken über die Methode zu examiren. Berlin 1789.

другого вистарчало сьвідоцтво. Не можна поминути мовчанем, що у нас уже під тим взлягом йде до чим раз лучшого, при добрій воли дасть ся осягнути много...

Василь Ратальский.

О значіжю гіпнотизму в педагогіи.

(*Після* — L. Hirschlaff-a).

На конгресї de l' Association francaise four l' avaucement des sciences в р. 1886. виступив Bèrillon, редактор часописи „Revue de l' Hypnotisme", по раз перший з гадкою уживаня суґґестиї в педагогії. Хоть гадками Bèrillon-a заінтересувало ся богато педагогів і лїкарів, то все однак знайшла ся велика більшість, котра енергічно виступила против сему. Bèrillon обмежив в початках стосоване гіпнотизму лиш до так званої педагогіки клївічної. Именно в своїх виводах радить він, аби дїти, у котрих закорінилось лїнивство, цигаиьство, і т. и., у котрих добачуємо ся хоробливих наклонів, лїчити гіпнотичною суґґестиєю, наколи всї иньші средства педеґогічні окажуть свою безсильність. Виводи свої попирає Bèrillon добутками, до котрих дійшов він сею дорогою. В пізнїйших однак працях — а голосив він до року 1898 27 розправ, в котрих горячо пропагує свої погляди — розширює щораз більше поле застосованя гіпнотизму в педагогіці, а спонукують его до сего користні результати ведених в тій справі проб. При помочи суґґестиї захочуєсь ему вже розвивати зовсїм нормальні прикмети ума і характеру здорових дїтий, їх увагу, память і т. и. Повстала-б отже тим чином зовсїм нова суґґестивна педагогіка, рід ортопедиї душі, а до єї довершеня треба би все учителя і лїкара.

Богато французких педагогів приняло дуже прихильно ті засади суґґестивної педагогіки. Предмет сей є не малої ваги, проте критичний погляд на тези Bèrillon-a буде може на часї.

В квестиї тій займає Hirschlaff зовсїм відмінне становище від сего, на котрім стоїть Sommer в своїй „Дїяґностиці недуг умислових"; сей бо вважає стосоване суґґестиї в педагогіці утопією. Не знаю, каже Hirschlaff, чому би не можна лїчити недуги дїтий в сей сам спосіб, як лїчимо недуги людий дорослих. Досьвіди стверджують, що гіпноза і суґґестия дуже добре лїчать нервові і умислові забуреня у дорослих людий. Чомуж власне дїти мали-б бути виключені від сего рода лїченя, коли є багато на се доказів, що гіпноза не приносить жадної шкоди ні дорослим ані дїтям, если єї умiло лїкар стосує? По его думцї, могли би лїкарі зовсїм добре стосувати сесю систему лїченя в случаях скривлень моральних, як клептоманиї, онанізму і т. и., коли нині є вже богато на се доказів, що сего рода стани суть в найбільшій части наслїдками недуг системи нервового і т. и.

Зовсїм противно річ має ся, коли ходить о впроваджене суґґестиї до педагогіки властивої, нормальної. На ту сторону проекту Bèrilon-a Hirschlaff під жадним взглядом не хоче згодитись. Передовсїм, каже він, маю то переконане, що хто не є лїкарем, той ніколи не повинен гіпнотизувати. Наводить

однак богато иньших аргументів против уживаня гіпнози і суґґестиї в нормальнім вихованю.

Наперед звертаюсь против способови понимана суґґестиї, на котрім Bèrillon опирає свої експерименти і конклюзиї. Суґґестия, після Berillon-a, се лиш використане всім людям спільного дарованя до виконуваня чинностий перед тим лиш уявлених.

Хотячи проте пізнати, чи котра дитина податна є для суґґестиї, Bèrillon не уступаючи єї ось як поступає:

Приказує дитині скупити увагу, очи звернути на столик стоячий в віддаленю під стїною. Відтак вговорює в дитину: „Дивись синку уважно на сей столик, ти мусиш на него сїсти, мусиш послухати мого приказу, мусиш хотяйби не знати що стало ся!“ Наколи сей простий експеримент вдасть ся — Bèrillon вважає дитину за податну для суґґестиї і гіпнози. Стан гіпнотичний опираєсь після него, на сонности, клиєню ся повік і певного рода оспалости духовій, причім однак задержує чоловік частинно сьвідомість, волить однак пассивно слухати сего, що в него вговорюють. Hirschlaff перечить сему і каже, що суґґестиї, про котрі Bèrillon говорить, се не є зовсїм суґґестиї в правдивім сего слова значіню; та податність для суґґестиї, також не є нею; а сей его гіпнотичний стан не має нїчо спільного з властивою гіпнозою. Бо колибисьмо мали так як Bèrillon пояснювати суґґестию, яко виконуване чинностий перед тим лиш уявлених, тогди не треба зовсїм говорити о новій методї суґґестивній в педаґоґіцї. Тогди кожда рада, кожде напімненє, поученє, приказ бувби суґґестиєю, котрою педаґоґіка з давен давна послугує ся. Не є також новим добутком висказ, що податливість до тих нормальних побуджень поступованя є в простім відношеню до духового розвою даного чоловіка. Bèrillon говорить, що чим більше є дитина податна для суґґестиї, тим є і інтеліґентнїйша, тим легше єї учити і виховувати, словом, тим лїпшим є учеником. Но думцї Hirschlaffa, то інтеліґентнїйша дитина скорше піддає ся суґґестиї в значіню Bèrillon-a т. з. радше слухає вказівок і приказів лїкаря або учителя, не треба в тім случаю примусу, котрий знаменує гіпнотичну-суґґестию в ствелім значіню. Під податностию для суґґестиї розуміє Hirschlaff так як і Lipps, Zichen і иньші такий стан, в котрім переконаня зовсїм неумотивовані або умотивовані в спосіб анормальний могуть кермувати чинностями чоловіка, уменшуючи рівночасно або зносячи зовсїм, як се має місце при дїйстній гіпнозі, прислугуючий чоловікови на яві змисл критичний. Від давна вже відріжняємо т. зв. поверховну гіпнозу від гіпнози властивої, глубокої. Та послїдна лиш потягає за собою обниженє змислу критичного і то примусове виконуване гадок піддапих без умотивованя, котре становить зміст званих експериментів і котрим живо всї інтересують ся; поверховна гіпноза та, котру Bèrillon описує, нїчим не ріжнить ся від стану на яві; при суґґестиях, котрі в тім станї Bèrillon довершує, входять в гру ті самі чинники — напімненє, поученє і т. п. — котрі і на яві дають успішні результати. Так звану поверховну гіпнозу належить лиш вважати за стан подраженої уваги, котрий виступає звичайно в полученю зі сонностию. Не заперечуєсь однак сему, що при помочи сего стану можна дїйти до користних добутків — годить ся проте виказати признане добуткам, котрі Bèrillon в тій справі оголосив.

В виду сего належить ся запитати, чому то не годить ся послугувати ся сим зовсїм нешкідливим станом умисловим в цїлях педаґоґічних. На се

питанє ось як відповідає Hirschlaff: Метода гіпнотично-суґґестивна є в педаґоґіці зовсім злишна, бо она не послугує ся жадним особлившим станом анї також жадним особливо дїлаючим чинником; опирає ся лиш на чинниках нормальних, котрі з тим самим успіхом дїлають і в станї яви. Дальше, що метода та може шкідливо дїлати в педаґоґічнім напрямі. Бо хотяй суґґестиї, піддавані в тій формі, не суть зовсім суґґестиями в стислім сего слова значінню, (мотивовані суть нормально і оперує ся лиш нормальними чинниками) то все однак повстає у одиниць, в сей спосіб гіпнотизованих переконанє, що виконанє такої суґґестиї треба дїйстно спровадити до якоїсь містичної власти гіпнотизера або самої суґґестиї. Така суґґестия є зовсім нешкідлива, де ходить лиш о терапію; в педаґоґіці вплив еї був би в високій степени некористний; впроваджуване еї до виховування противить ся самій педаґоґіці. Она бо має способом як найраціональнійшим мотивувати свої приписи, розвиваючи у дїтий сьвідоме переконанє, що ті приписи вказують цїль шляхотну і мають в собі цінні правила поступованя. Однак конечність поступованя морального не може бути накинена дорогою примусу внїшного або мотивів містичних; а власне в тім сьвітлї представляє ся дїтям гіпноза.

Реасумуючи все вище висказане, доходимо до слїдуючої конклюзиї: поданий по раз перший Bérillon-ом спосіб стосованя суґґестиї і гіпнози, котрий в терапії деяких недуг фізичних і умислових у дїтий в многих случаях дав цінні результати, належить уважати за повне заслуги взбогаченє галузи наук лїкарских. В педаґоґіці в обсягу чинностий учительских доторкаючих дїтий нормальних, впроваджуване гіпнотичної суґґестиї безусловно не повинно мати місця, бо не дасть ся се погодити з етичним характером педаґоґіки.

У Львові 12. I. 1902.

І. Коссак.

Психольоґічна підстава науки.

Поміж дїлами, входячими в склад пожиточного видавництва Шіллєра і Цїгена, вийшла розправа д-ра А. Гутера, посьвячена психольоґічним підставам научованя. Цїлию автора є вияснити, як треба супроти поступів психольоґії розуміти формальне образованє т. є. вправу умових здібностий независпмо від наукового матеріялу, котрий присвоює ся.

Гадка, що один предмет, пр. математика, може заступити всї инші, коли ходить о загальне образованє ума, упала вже давно, подібно як і теория умових властий, а враз з нею пішли до педаґоґічного архіву всякі спеціяльні „вправи змислів“, „вправи памяти“, „вправи розуму“, котрі давнїйше пропонувало богато навіть знаменитих педаґоґів. Якже-ж тепер треба понимати формальне образованє? В відповіди на се наводить автор твердженє Паульзена: „Під льоґічним формальним образованєм розуміємо легкість і певність в дїяльности висших умових функций; тут належить: скоре, стисле понимане річий, а передовсім здібність розкладаня більше скомпікованих квестий на їх

*) Die psychologische Grundlage des Unterrichts. Berlin, 1899. (Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der pädagogischen Psychologie und Physiologie).

складові части; дальше: влучний, певний і сягаючий до самої сути річи суд о предметах, котрий не дасть ся звести позором або софізматом, упередженем або мисленим налогом; вкінци дар ясного і влучного висказаня, здібність льоґічного представлена своїх гадок на письмі". Ті здібности можуть і повинні бути вправлювані в звязи з систематичним викладом в школі, отже їх психольоґічний розбір є для учителя річию першої ваги. Отсе ґенеза праці Гутера.

Він переходить по черзі всї психічні процеси, що товаришать присвоюваню знаня, в котрім відріжняє два степени: спостеріганя і думаня (після иньших методиків принятє вражінь зі вни і їх внутрішна перерібка). До першого зачисляє: відбираня змислових вражінь, усьвідомленє їх, асиміляцию і сполуку; до другого — простїйші синтетичні чинности мисленя, як: творенє загальних образів, комбінованє, творенє понять; і аналїтичні: порівнуваня, розріжнюванє, судженє; вкінци вищі чинности мисленя, т. є. індукцийне і дедукцийне росумованє. Не можна ту подавати зміст і наводити подрібно всїх розділів, бо автор не дав в них нич иньшого крім викладу відносних понять з зачерку психольоґії і льоґіки до ужитку учителїв і приноровленя до їх звання, т. є. вибрав всї приміри з учительскої практики.

Розбираючи пр. здібність узагалнюваня, говорить: „Точне понятє якоїсь загальної засади є, принайменьше на початкових степенях науки, зависиме від того, аби всї явища, підтягнені під ню, були докладно усьвідомлені. Бо само собою правило се абстракцийна схема, з котрою малий хлопець не може собі порадити, бо до того потрібна така здібність судженя, якої він не є в стані посїдати. Велика непевність в приноровлюваню граматичних засад виясняє ся в значній части тим, що від учеників вимагає ся таких умовних чинностий, до яких они ще не доросли; та непевність є тим більша, чим більше абстракцийне є сформулованє правила".

В иньшім місци, що до здібности порівнувана, говорить: „На здібности порівнуючого думаня опирає ся образуюче значінє подорожи, читаня і викладу, познакомлюючого нас з чужими краями і людьми, їх поглядами, обичаями і урядженями. Аби однак осягнути пожадану цїль в тім зглядї, треба, аби ученики усьвідомили собі відношенє пізнаваних поглядів до вже знаних. Треба отже зіставляти чуже з своїм і власним, далеке з близьким. Де нема такого зіставленя, віддїльні части порівнуваних предметів позістають в сьвідомости ученика від'осібнені і цїле образуюче значінє науки упадає. Та небезпечність грозить передовсїм клясичній науці, котрої зміст не можуть ученики зіставити з сучасною культурою і єї проявами".

Словом на кождій картці тої невеличкої брошури о 82 сторонах можна найти якусь гадку або увагу, виправдї не нову, але все гідну згадки, котра все може становити для педаґоґа обширну тему до роздумувань. З тої причини варта єї поручити всїм учителям, що бажають фахового образованя. Шкода лише, що автор трактує свій предмет занадто по академічному, в відірваню від иньших педаґоґічних квестий, а особливо независимо від квестиї шкільної програми. Обясняючи психольоґічні підстави научування, нїгде навіть в найлекший спосіб не дотикає квестиї: чи предмети викладані тепер в школї і зачерк, в якім їх там викладає ся, згоджують ся з вимогами психольоґії; чи нема недостач в самій програмі і єї розкладї на кляси? То помиленє може неодному піддати погляд, котрий впрочім має досить сторонників в педаґоґічнім сьвітї, що всякі недостачі теперішної школи усуне ся, як лиш усовершають ся методи научування, тим більше що сам автор пр. так обширно гово-

рить о образуючім значіню толковань і задач, як коли-б не мав жадних сумнівів що до принятої системи в науці клясичних язиків. Тимчасом дві цїли научування: збогачуване ума знанем і вправу здібностий можна подїлити лише в теорії, бо в практицї суть они нероздїльні і взаїмно від себе зависимі, як зміст і форма; і се переконане треба би вповати в молодих учителїв.

Опіка над бідною молодїжию*).

Qui fecit per alium,
fecit per se.

На послїдних загальних зборах „Рускої Школи“ повзято ухвалу, щоби розвинути акцию в цїли закладаня по краю добродїйних товариств, котрі опікували-б ся бідною молодїжию.

Як дуже на часї і як великої ваги є ся справа, не много може над тим застановляло ся. Тут хочу навести коротко деякі причини і приміри на умотивоване потреби такої акциї.

Цїль шкільного вихованя гарно очеркнена законами державними і кождий єї знає. Ходить ту головно о вихованє чесних, характерних і добрих горожан, бо тодї лиш держава сильна, коли опирає ся на таких одиницях, бо тодї лиш суспільність може ити з духом часу, коли єї члени не стоять завадою в загальнім поступі.

Але придивім ся, чи всї будучі горожани, чи всї будучі філяри нашої держави користають із благодатного впливу науки? В маленькій Буковині виказала ц. к. Рада шкільна кр. в послїднім звітї, що 13.000 обовязаних до школи руских дїтий остає без науки.

А з них будуть колись батьки, матери, з них мають вирости горожани, котрі-б успішно користали із конституційних законів, з них мають вкінци вирости сьвідомі борцї за народні права, сильні духом а хитрі розумом, котрих не так легко придавив би пястук, хотьби і не знати якого сильного та завзятого ворога!

Чи з'уміють они виповнити свою велику задачу, дуже сумнїваю ся.

Та щоби лихови запобічи, треба передовсїм найти причину зла.

Ось вам дві причини: передовсїм темнота-невіжість, а дальше бідота-убожество. Правда, страшна для народа темнота, але не меньше страшний для него і материяльний упадок.

Придивім ся лиш приватному пожитю, а образок, який нам представить ся, приминїм анальогічно до житя цїлого народа. Де богацтво, достаток, там якось милїйше, веселїйше і свободнїйше живеть, там чоловік має предприємчого духа і чує певність себе, де-ж недостаток, недоля тисне хрестянина, там і сварня і проклони і зависть і пияньство і крадїж, а навіть злочини є на порядку дневнім. Правда, і в другім випадку темнота, яко причина, грає першу ролю, але й убожество не лишаєсь по задї.

*) Буковина Ч. 8.

Хотячи піднести нарід, треба рівночасно працювати на обох полях. Н. пр. хотячи, щоби якийсь бідний хлопчина користав з науки, треба дати ёму огортку і обувє, та ще попоїсти, заосмотрити в книжки і тогди доперва післати до школи. З голим, босим і голодним найлїпший педагог нїчого не вдїє, ба такий ученик не схоче слухати і найцїкавійшої науки.

А що в тім напрямі майже нїчого не робить ся, тому дїти бідних родичів, сказані з гори на відсудженє від школи, випростають серед ледачого житя неспосібні до жадної пожиточної працї в наслїдок чого бракує їм удержаня і в той спосіб рекрутують ся кандидати на переступників а навіть злочинцїв.

„З одного дерева хрест і лопата“ — каже приповідка народна. З тої самої дитини може вийти сьвітлий чоловік, підпора суспільности, або і найстрашнїйший злочинець. Залежить то від сего, в якім товариствї, і якою дорогою ёго виховано.

Дуже красний примір то находимо у Франковім „Odi profanum vulgus“ (Літературно-Науковий Вістник з 1899 р. т. I. кн. 1). Франко оповідає там, що якийсь Петрусь Гарасимиків із бобрецкого повіту в Галичинї як довго виховував ся під надзором старої баби Василихи і ходив до місцевої сїльскої школи, був дуже пильним і цїкавим, а що найважнїйше взірцевої обичайности хлопцем; коли ж Василиха так підупала, що не мала вже відки ёго утримувати при собі, хлопець перебуваючи в нуждї спряг ся з такими як він сам, став за короткий час злодїєм, тай марно загинув.

Як бачимо, нужда і не відповідне товариство спроваджує одиниці на лихі дороги, коли противно визволене із недостатку, а при тім щира опіка може уратувати їх для суспільности.

Позаяк не хочу бути голословним, постараю ся і на се винайти примір.

В відозві Пестальоция до суспільности о поміч для ёго інституту, в котрім, як нам відомо, виховувались дїти найбіднїйших людий, довідуєм ся про ось які результати ёго досьвіду:

„Я переконав ся — пише він — що не правильна праця повздержує розвій у найбіднїйших дїтий, але їх непорядне повне непокою житє, нужда, яку терплять з одної сторони а з другої над'ужитя знущання ся, які виконують ся на них від часу до часу, дикі пристрасти і розпучливе положенє, якого дуже часто падуть жертвою. Я довів, що дїти, котрі в наслїдок ледачого житя потеряли здоровлє, сили і гумор, запряжені до правильної працї, відзискують скоро здоровлє і веселість, та зачинають скоро рости. Переєьвідчив ся, що усунені з нужденного окруженя, скоро стають ся добрими, чесними і симпатичними, а найбільше зіпсовані є вражливі на доброту, і що очи дитяти пригаслі від нужди горять радостию і подивом, коли по многих лїтах недостатку і поневірки побачать лагідну, приязну руку, що поспішає ёму з помочию; а з того всього переконаємо ся, що коли раз позискаємо серце дитини, можемо несказано много зробити для ёго розвитку і взагалї морального характеру“.

І дїйсно коли розглянемось по краю переконаєм ся, що дїти навіть найбільше упосліджених кляс посїдають зависки богатих здібностий, великого чутя, і замилування до ріжнородного званя, котрі належито розвинені могли би ті дїти зробити мудрими і моральними членами суспільности. Але дотепе-

рішне виховане мало що для них зробило, а нерідко переходить над ними до дневного порядку.

Є справді у нас бурса і одно чи два товариства, як в Мілїяві, але то значить тїлько, що шклянка води для десяток тисяч спрагнених людий.

Не так то народи инших країв беруть ся до поправи того лиха!

Норвегія, котра тепер сьміло може убігатись о першеньство на поли виховання молодїжи, вже давнїйше виготовила була закон о примусовім вихованю опущених і морально занедбаних дїтий.

Коли сей неоцїненний закон в короткім всерозмірно часї приніс тамошній суспільности необчислені користи, постановили і инші держави піти слїдом Норвегії.

І так повний кодекс цивільний для Нїмеччини увзглядняв вже потребу заопікуватись молодїжию опущеною, занедбаною і зіпсованою. З днем 1. цьвітня, 1901 р. увійшов в Прусах в житє закон про примусове виховане малолїтних. Вік підчинених примусови вихованя дїтий ограничено в Прусах до 18 лїт. (Норвегія приняла максимальний вік 16 лїт), а увзглядненo ту зарівно молодїж зіпсовану, як також занедбану через родичів і опікунів. Молодїж така має бути поміщена 1) при родичах 2) в заведених виховавчих і 3) в домах поправи. Рішає об тім опікунчий суд по заслуханю опінії родичів, або опікунів, власти шкільної, сьвіцкої і духовної. Виховане відбуваєсь на кошт публичний під публичною контролею. Скарб державний покриває дві треті части коштів вихованя, а прочу одну трету часть додають громади. На урядниках ц. к. прокураторії державної лежить обовязок завідомляти покликані до того власти о кождім випадку, де належало би примінити примус вихованя.

Не меньше старанно занимає ся тою справою суспільність в Бельгії, а також в численних громадах Франції, де виходячи із заложеня, що одним з найбільших чинників деморалізації є нужда і голод заводять обовязкове живленє шкільної молодїжи із публичних фондів. Кромі того навіть меньші громади Франції жертвують річно по 30.000 франків на обувє і зимове убране для бідної шкільної молодїжи.

Легко зрозуміла річ, що дитина, дізнаючи такої щирої опіки в школі, не так легко улягає зіпсутю і дасть ся лекше вести по дорозї правди.

Коли просьвічені держави проявляють таку акцию, то що вже говорити о Буковинї, краю анальфабетів!

Ту подвійної енергії, подвійної працї, подвійної жертволюбимости треба щоби акция наша ішла рівнобіжно з акциею просьвіченьших народів, щоби Буковина не так дуже лишалась по задї, не жадаючи вже, щоби поступала з духом часу і з загальним розвоєм культури.

Кожда громада повинна тому основати з початку приватне добродїйне товариство, котре би в перших роках оперувало капіталом повсталим із членьских вкладок, — пізнїйше можна постарати ся о субвенциї громади, повіту, краю, а навіть держави.

В Галичинї є кілька таких руских товариств: „Шкільна поміч“, „Руслан“ і т. п., котрим галицкий сойм ухвалює рік річно яку таку субвенцию; — в Буковинї можна се зробити ще успішнїйше і на більші розміри.

Початок зроблений. Ухвала запала. Розходить ся тепер о скору, інтенсивну, розумну акцию шукаючи з початку покрити коштів у себе самих,

а дальше стремлячи до переданя інститутів на кошт публичний, бо то наконечна ціль наша.

Заким головний виділ товариства „Руска школа“ виготовить статут такого добродійного товариства і розішле его всім філіям і зарядам шкіл, треба вже тепер пояснити народови значіне і високу ціль его і працювати по громадах над придбанем членів до него, щоби в слушний час злученою фалянгою виступити до бою з темнотою і покорити ей раз на все.

Тому до діла всі щирі робітники на просьвітній ниві, до діла, ви, каменярі проковуючі в скалистім відпорнім ґрунті тьми дорогу до сьвітла, до лїпшої будучности, не відстрашуйтесь хвилевим неповодженем, яке може вас стрінути, противно з цілою енергією і витревалостию поборюйте все, що стоїть на завадї до осягненя тої великої цїли, а знамя побіди осіне певно ваше чоло.

Памятайте, що

„Праця між людом не згине даремно,
Сонце засьвітить колись...“

Г. І.

Учительскі семинарії в буджетовій комісії.

В *буджетовій комісії* в розправі над „народними школами і учительскими семинариями“ указав посол Барвіньскій на потребу реформи учительских семинарий, заповіджену ще престольною річию з 1897 р., позаяк молодїж особливо в Галичині, де є два краєві языки, вельми обтяжена наукою. Так само обтяжені працею учителї галицких семинарий, позаяк статут в тих семинариях установлений після чисто нїмецких семинарий, де є лише один язык. Семинарії в східній Галичині особливо повинні би мати о 3 посади старших учителїв більше як західно австрийскі. У виборі старших учителїв показує ся велика недостача, в порівнаню з давнїйшими часами, коли первісна плата виносила 2000 К., а учителї середних шкіл мали лише 1600 К. і тому сї останні радо переносили ся до семинарий, де праця двічи більша з огляду на число годин, материял учеників і саму задачу семинарий. Тепер головно приневолені власти іменувати старшими учителями т. зв. виділовців, а навіть на 13 директорів лише 7 має кваліфікацию для середних шкіл, двох має лише іспит на катехитів, а один не має навіть скінченої середньої школи. Потреба би отже уможливити т. зв. виділовцям дальше образувати ся на університетах у Львові і Кракові, а також частїйше устроювати виділові курси для доповненя образованя в поодиноких предметах. Що до викладового языка не всюди переведені точно розпорядженя про утраквізм, позаяк не всі учителї присвоїли собі знане обидвох краєвих языків. Особливо належало би точно перевести ті постанови в женьских семинариях у Львові і в Перемишлї, і установити окрему посаду для руского языка і літератури, бо подаване лише рускої термінольогії не вистарчає. Перемиска семинария виразно означена в державнім буджетї яко польска і такою она дїйсно є. Так само належало би перевести утраквізацию в семинарії в Коросні, котра преціпь має підготовити учителїв для руского підгіря від Сяну по Щавницю. Число семи-

нарий в Галичинї є розмірно за мале і длятого належало би довершити заснованя польско-нїмецкої семинарії в Бялій, де би могли образувати ся учителї для нїмецкої мови. В східній части Галичини, а іменно в Коломиї, належало би заснувати женьску семинарию, бо населенє волить навіть учительки, котрих виховуючий вплив є значнїйший, а до того можуть удїляти і ручних робіт. Три женьскі семинарії не може вдоволити сим потребам, і наслїдком того потворили ся т. зв. псевдосеминарії, з яких опісля приходять вельми слабо підготовлені кандидатки з диспензою прямо до кваліфікацийного іспиту, котрий має характер більше практичний і там вже годї переконати ся про їх знанє в поодиноких предметах. Бесїдник ставить отже резолюцїї на повне зутраквізованє женьских семинарий у Львові і Перемишлї і на заснованє женьскої семинарії в Коломиї. Домагає ся також лїпшого випосаженя семинарий в наукові прибори, городи і досьвідні поля, щоби наука господарства могла відбувати ся більше практично. Також уміщенє деяких семинарий є вельми лихе і невідповідне, а вжеж найгірше є в Сокалї, де треба би як найскорше приступити до будови.

Хибою устрою деяких семинарий є недостача шкільна вправ, а виручуванє їх народними місцевими школами стрічає многі невигоди. Бесїдник ставить резолюцию на заснованє женьскої школи вправ рускої в Перемишлї і мужескої в Залїщиках і виказує потребу внесеня оплати побираної від дїтий сих шкіл. Звертає також увагу на потицию учителїв вправ і домагає ся узглядненя їх бажань, особливо зменшеня лїт служби.

На останку домагає ся заснованя руских кляс рівнорядних в учительских семинариях в Чернівцах, зміни языка викладового в греко-орієнтальній школї в Чернівцах (тепер є там від 1-ої класи нїмецкий язык!) і підвисшеня підмоги для Наукового Товариства ім. Шевченка.

Мінїстер др. Гартель відповідаючи „на вельми поучаючі виводи, як він висловив ся, посла Барвіньского, заявив, що готов помножувати посади головних учителїв, особливо утворити окрему посаду для руского языка в женьскій семинарії у Львові, а вируч̆уванє шкіл взірцевих народними є лише переходове з оглядів фінансових. В Сокалї буде переведена будова, однак надто коштовний плян мусить бути зредукований. В Залїщиках думає правительство також будувати семинарию, але нема ще внесеня з Ради шк. кр. В найблизшім часї думає правительство заснувати семинарию в Санчи. Товариству ім. Шевченка готов мінїстер прийти з підмогою на спеціяльні видавництва.

Загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ у Львові

відбули ся 30/I с. р. в льокалї рускої жіночої школи видїлової. Збори отворив голова товариства о. Стефанович. Згадавши про втрату, яку потерпіло товариство через смерть одного із основателїв товариства і найдїяльнїйшого члена бл. п. Григория Врецьони, візвав зібраних, щоби віддати честь єго памяти через встанє з місць. Опісля голова представив коротко стан і дїяльність товариства. Доходи єго складають ся з відсотків фондацій і добровільних жертв добродїїв, але на жаль, руска суспільність за мало інтересує ся сим

так важним товариством. Опісля візвав голова зібраних до вибору предсїдателя зборів і секретаря. Збори поручили провід панї Білецкій а секретарство п. Коссакови. З черги відчитала секретарка товариства п-а Ольга Барвіньска протокол з послїдних загальних зборів і справоздане видїлу з минулого року, котре загальні збори приняли до відомости, а секретарцї висказали подяку. Касиерка п-а Літиньска представила касове справоздане товариства: Доходи виносили 604 К. 17 с., розходи 440 К., — в касї остало ся 164 К. 17 с. З того уміщено 146 К. 56 с. на книжочку щадничу, а 17 К. 61 с. остало ся готівкою в касї. Загальне майно товариства виносило з кінцем 1901 року квоту 4.510 К. 18 с., уміщену в цїнних паперах і щадничих книжочках руских институций. — Справоздане касиерки принято згідно з внесенем комісиї ревізийної з признанем до відомости.

О. Стефанович підїс, що деякі рускі институції, як „Днїстер", „Народна Торговля" і руский купець у Львові п. Абрисовский щедро спомагають товариство; за те висказали їм збори подяку, вставши з місць. П-нї Білецка радила, щоби із суми, зложеної замість вінця на домовину бл. п. Врецьони, утворити стипендию для бідного ученика, — а п. Мороз додав, щоби товариство докладало до тої суми щорічно 60 К., а коли сума дійде до 1000 К., утворити з неї стипендию для бідного ученика. По промові о. Стефановича, п. Ґамоти і о. Олексишина ухвалено, щоби зібрану доси квоту зложити на книжочку щадничу яко фондацию памяти Григ. Врецьони, а відсотки від неї мав ся обертати на цїли товариства.

При виборі нового видїлу, видїловими зістали: о. Стефанович, о. Гузар, дир. Ґамота, дир. Мороз і п на Литиньска, а заступниками видїлових вибрано п-ну Барвіньску і п. Коссака; до комісиї ревізийної вибрано через аклямацию пп. Паньківского і Хойнацкого.

Нововибраний видїл відбув зараз засїдане і уконституував ся в слїдуючий спосіб: головою вибраний о. Стефанович, заступником голови о. Гузар, касиеркою п-на Литиньска, секретарем п. Коссак, бібліотекарем п. Ґамота.

Де-що із статистики.

— Виклїд опису населення в Галичинї з дня 31 грудня 1900. Староств (полїтичних округів) в Галичинї є 78, а крім того два міста з власним статутом; судових округів є 184; всїх адміністрацийних громад є 6.228, а всїх місцевостий 7.113; двірских обшарів є 5301 з 5461 місцевостями.

Ціле населене разом з війском виносить 7,317.023 (6.607.816) (для порівнана подаємо в скобках числа з 1890 р.). З того є мущин 3,620.042 (3,260.433), а женщин 3,696.981 (3,347.383).

Що до віроісповідання є: римо-католиків 3,352.308 (2,997.430), греко-католиків 3,103.410 (2,792.449), вірм.кат. 1540 (1739), стар-католиків є 13 (68), гр.-ориентальних 2157 (1429), вірм.-ориентальних 1326 (401), евангеликів аугсбурского віроісповідання (лютрів) 39.328 (36.289), гельвецкого віроісповідання (реформ.) 5235 (4990), Англиканів 51 (63), Меноніттів 310 (454), Унітарияпів 2 (5), липованів 4 (3) жидів 810.845 (772.213), магомеданів 1 (6), иньших віроісповідань 223 (123), безвіроісповідних 215 (116).

Що-до народностий (після товариської мови) є Поляків 3,989.538 (3,516.698), Русинів 3,084.212 (2,832.043), Німців 201.846 (227.600), Чехів, Моравян, Словаків 9.248 (5.727), Словінців 123 (208), Сербо-Хорватів 23 (4), Італійців 144 (58), Румунів 511 (283), Мадярів 90 (95), Англійців 1.

Уміє читати і писати: мущин 1,262.062, женщин 948.391 — разом 2,210.453 (1,239.122); лише читати: мущин 170.578, женщин 275.576 — разом 446.154 (492.080), ані читати ані писати: мущин 2,187.399 (2,316.166), женщин 2,473.017 (2,560.433), — разом 4,660.416 на 7,317.023 населення.

Коней є в Галичині 915.811 (758.980), рогатої худоби 3,700.618 (2,461.068), мулів і ослів 960 (1134), кіз 17.952 (21210), овець 436.287 (635.007), свиней 1,153.949 (780.337); число уліїв 209.257 (259.908); курей 7,690.756, гусей 444.988 каочк 228.329, иньших птиць домашних 135.126.

— Міста Галичини після послїдного спису населення числять разом з войсковими залогами, котрих число подаємо в скобках: Бохня 10.061 (691), Броди 27.361 (888), Бережани 11.443 (832), Бучач 11.756, Дрогобич 19.432 (32), Ярослав 22,588 (4.358), Ясло 6.571, Коломия 34.188 (1.860), Новий Санч 25.724 (575), Підгурж 18.155 (460), Перемишль 46.295 (8165), Ряшів 15.010 (2 296), Самбір 17.039 (771), Сянік 6.365 (604), Станиславів 30.410 (3.397), Стрий 23.205 (625), Тернопіль 30.415 (1.724), Тарнів 31.691 (2.426), Вадовичі 6.328 (532), Золочів 11.812 (1.699).

Конкурс.

Руске Товариство педагоґічне у Львові розписує отсим конкурс на уложене підручника до науки нїмецкого язика для самоуків.

Сей підручник має служити до ужитку тій молодїжи, яка не може побирати сеї науки в народній школі а хоче приспособитись до вступного іспиту до середних шкіл, що має вступити до військової служби або посьвятитись якому иньшому званю, в котрім знане язика нїмецкого є потрібне.

Сей підручник має обнимати по змозї цїлий материял лексикальний і ґраматичний підручників до науки нїмецкого язика в народних школах, визначатись легкою методою а числити що найменьше 5 аркушів друку.

За принятий підручник признає Руске Товариство педагоґічне ремунерацію в квотї 200 кор.

Рукопись належить присилати до „Рускаго Товариства педагоґічнаго“ у Львові (в Народнім Домі) найдальше до кінця жовтня 1902.

У Львові 15. сїчня 1902.

За видїл „Рускаго Товариства педагоґічнаго“.

В. Білецкий, заступник голови.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого мїсяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакции і адміністрациї: Львів, ул. Театиньска ч. 19.

Видає „Руске товариство педагоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 5. Львів, 5. марта 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрациа ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

„Байка“, помічне средство в вихованю і научаню.

Байки наші, а так їх є богато у нас Русинів, тїшать ся великим значінем в житю народа. Зміст їх бере свій початок в поезиї просто-людя, котрої форми, в початках неясні і змінні, працею людей талановитих усталили ся і заблищали мов каплї роси до сонця. Лїнґвісти кажуть, що значне число старих байок є решткою старо-славяньскої мітольоґії. Щасливі наші дїти селяньскі! Їм то дїдуню, то бабуся що вечера якусь нову байочку розкаже, дитятко слухає, вслухує ся, фантазия росте, розвиває ся, та недовго зачнесь школа — ого, тут вже байочцї засї — за високі пороги на вї ноги — вчені люди заказали байочцї у школу. Тут наука, нема часу на плетенє байок!

Та ба, суть еще і такі, що кажуть, що байки некорисно вливають на дїти. Не всї однак є ворогами, мають байки і богато приклонників своїх між ученими людьми. Послухаймо проте, що про байку одні і другі думають.

В „Zeitschrift für das österreichische Volksschulwesen“ (XI. Jahrgang 1899–1900. VIII Heft) написав Josef Weber свої уваги про значінє байок. Він каже, що професор Tuiskon Ziller, котрий в школї ним самим і др. Ernest-ом Barth-ом в Липску в роцї 1863 заложеній, завів Herbart-а науку концентрациї, приказав на першім степени науки послугуватись байками Grimm-а, вважаючи байки за найлучший спосіб управлювання дїтий в мисленю.

В річнику „Verein für wissenschaftliche Pädagogik“ T. I. умотивував Ziller значінє байки в вихованю. Ось короткий зміст сего розумованя: Байки відповідають зовсім індивідуальности дитини, котру можна по фантазиї найскорше пізнати. Фантазию годить ся всїми силами плекати, бо-ж в нїй містять ся всї стремлїня дитини. Байка отвирає дитинячій фантазиї широке поле забави. Події в байках не дадуть ся нї то під взглядом місця, нї під взглядом часу докладно означити — і дитина, вглублюючись в байку, бавить ся лиш фактами, все инше єї байдуже. Проявляє ся тут рід мисленя, але мисленє те не має лучности і щоби власне сей брак лучности в мисленю не приніс дитинї шкоди, мусить бути байка чисто народна, мотиви єї мусять

бути естетичні і етичні, понятя чисто реальні. Крім байок надприродних, геро їчних, є богато і зовсім земских. Ті послїдні проте годить ся дїтям умїло розказувати і в сей спосіб розвивати противставленє чудесности з дїйсностию.

Чим більше дїйсности в байцї, а рівномірно чим більше поезиї і ідеалїзму, чим вище підносимо вартість краси і добра, тим більше росте у дитини довірє до єї вищого досьвіду.

Ідеальний напрям мисленя, як і всякі вищі стремлїня життя духового, творять ся лиш на підставі релїгійних чувств і правдивої обичайности.

А що в байках, особенно наших, є богато сих мотивів, проте ясне, що байка відповідає натурі дитини і благородній цїли вихованя.

Послухати годить ся і арґументациї противників байок.

W. A. Lay виступає остро до борби з наведеним висказом, а розумованє своє опирає письмами таких психольоґів як Sully, Preyer і Penzig.

Дитина хоче порозуміти явища на земли і на небі. Она-ж дивить ся, добачуєсь, порівнує і випитуєсь старших осіб. Богато явищ щоденно повтаряє ся, тому увага дитини зменшає ся, коли єї цїкавости не заспокоїть ся. Що се є? Що то робить? А се звідки? Так і подібно питають ся дїти в передшкільних роках. Коли дитина зачинає ходити до школи, вже добре знає що байка — то байка, нїчо правдивого. Педаґоґи глубоко ошибають ся, наколи припускають, що дїйство фантазиї характеризує докладно сьвідомість дитини. Сьвідомість та звертає свою увагу не лиш на героїчні картини, она наклонюєсь і до субтельного мисленя. І власне тому, що ум молодечий не є так дуже живий, легко наклонюєсь до мисленя т. є. доходить причин. Байка проте не є небез значіня для шкільної дїтвори, неможе однак нїяким чином бути підставою річевої науки. Дитина є все в зависимім відношеню зглядом природи, людий і Бога. В відношеню до природи дїлають сили фізичні, в відношеню до людий воля; там рядять права, тут норми і приписи. В обох однак случаях є богато ріжнородности, наука річева мусить се все в одно злучати. Наука погляду мусить бути в дві сторони рівномірно спрямована: на сторону етично-релїгійну і природну. Сторона етична мусить опирати ся на власних досьвідах дитини, на фактах дїйсних а не на байках, в котрі дитина не вірить. Сторона же природна науки погляду звертати мусить увагу на все, що дитину щоденно інтересує і манить до себе, отже на небо, явища сьвітла і барв, рухи тїл, творенє річий (одежи, ріжнородних предметів, розвій ростин, звірят, людий і т. в.) на смерть і гріб, Бога і ангелів. Материял сам мусить розвивати ся і розширювати ся при помочи спостереґаня і досьвіду на самих предметах.

Та суперечність гадок видасть ся нам ще більшою, коли запізнаємо ся з дальшими висказами Ziller-a. Між иньшими пише він: „Если-б в школї вчено лише правдивих і дїйсних відомостий, витворив би ся в недовій так анормальний стан, котрий виключив би зовсім спроможність відчуваня краси поезиї, чудес, віри і релїгиї".

Де двох бє ся — третий корыстає. Може проте призвати рацію сему, котрий голосить, що байка зовсїм дитинї є злишна, що она робить дитину забобонною, боязливою і безусловно не повинна мати приступу до дитини?

Хтож голосить правду, кому повірити? Вже в самій природї чоловіка лежить охота представлюваня подій життя щоденного в поетичній закрасцї. Як односторонною, ба і нудною була-б дїтям, так слабо розумїючим товариські і иньші відносини життя щоденного, наука мисленя, коли-б не вільно було

послугуватись богатим матеріялом казок і байок. Байку треба лишь уміло розказувати — нема тогди потреби побоюватись злих наслїдків.

Дитина ставить свою ляльочку при вікні, шепче ей, щоби добре дивила ся на улицю. Она підливає цьвіти, щоби не були голодні, она бє своїми ученятами лавку, в котру вдарилась, а знає добре, що ті предмети не відчувають ей вдоволеня ні невдоволеня. Всї живучі твори, окружаючі дитину, зовсім ей не вистарчають, она мимохіть їх собі сама розширює і обдаровує назвами свого власного витвору. Ей у всім помагає фантазия — фантазию будить, розвиває байка. Байка дає ей вдоволене, байки дитина з охотою слухає ба і молодшому братчикови потроха розказує. Пересит, розсїяність ба і трусливість могуть проявити ся у тих дїтий, котрим байки розказувано в злий спосіб.

Етична і поучаюча сторона байки мусить бути методично оброблена. Байка розказувана так от при нагоді богато може лиха надїяти.

Ходить лиш о се, чи на першім степени науки шкільної годить ся байку помістити в головнім планї і до неї долучити набуване иньших відомостий, чи полишити байку на боцї і так від часу до часу при нагоді послужитись нею.

Хотяй перший сей спосіб наші наукові плани зовсїм забороняють, то годить ся однак звернути увагу і на се, що послугуючись і другим способом можна дійти до хороших добутків с. є. що хоть вчимо дитину мисленя при помочи науки погляду, то додана уміло байочка убере ті реальні спостереженя в ідеальну одїж.

Отсих кілька гадок передаю товаришам, чей хто змилосердить ся та бодай потайком припустить байочку у школу, позволить дїтям побавити ся з нею. Заким хто однак відчинить байочцї шкільні двері, най добре ей придивить ся, най добре познакомить ся з ей родом, натурою.

Трафляє ся часом, що в красним принадливім строю ворог дїтий всуне ся до школи. В школу годить ся тій байцї, у котрої форма чисто народна, котрої зміст повної вартости, будова проста, свобідна, фантазия буйна а при тім богато любви добра і правди.

У Львові 11. II. 1902.

Іван Коссак.

З заграничної літератури.

Справа реформи виховання стала-сь нинї загально сьвітовою: займають ся нею майже всї европейскі народи. Одним з новійших творів, що трактує досить вичерпуючо о тім предметї, є дїло Pierre-a de Coubertin: „Notes sur l' éducation publique". (Paris 1901. стр. 319.)

В кількадесятьох роздїлах розвиває автор перед читачем свої погляди на виховане молодїжи, беручи під увагу по черзї науку елементарну і середну, значінє гімнастики і спорту в вихованю, науки моральности і релїгії, виховане женщин, вплив штуки і т. п. Не всї його погляди містять в собі

щось нового і не на всї можна проте згодити ся; але в тут чимало річий і гідних уваги, тим більше, що як автор зазначує в прословку, його праця не відносить ся лише до Франції, але в підоном обсерваций десяти літ в ріжних державах Европи і північної Америки.

Сучасне живе заїкавлене засадами педагогії приписує автор загально нині пануючому напрямови демократичному, за котрого програм можна уважати слова Дантона: „Après le pain l' éducation est le premier besoin du peuple“.[1]) Родина бере більшу вїж давнїйше участь в справах виховання, що є фактом вельми хосенним, а при тім дуже пожаданим. Екстернат бере верх над інтернатом. Відібране державою церкві педагогічного монополю причиняє ся до ріжнородности шкільництва. Відкинено принцип, що поручав строгість і недовірчивість супроти дітий, щоби научити їх необмежного піддання і поважання для старших; веде ся їх любовю. Фільозофічна ідея, що голосить, що головною задачою одної ґенерації є праця над вихованем другої, обнимає щораз ширші круги.

Помінаючи уваги автора, що відносять ся до участи елєментарних учителїв в полїтиці, а котрі не можуть мати у нас примінена, наведу натомісць декотрі його погляди на початкові школи. Наука в них повинна бути примусова, бо до здобутя хлїба потреба якого-такого виховання. Перед 20 лїтами уважано такий примус замахом на особисту свободу; нині число противників зменьшило ся значно. Що до того, чи початкові школи мають бути платні, чи ні, гадки судь розстрілені. В богато краях переконали ся, що, платячи, родичі живійше займають ся наукою своїх дітий, дбають більше о їх пильність і поступи, а при тім о захованє і уздібненє учителя. На спільну науку хлопців і дівчат учителькою або учителем загал задивлає ся досить прихильно; взагалї однак мішані школи здають ся відповідніїшими на селї, чим в містї, на півночи, чим на полудни; рівночасно яло-б ся зазначити, що учительки оказують більше таланту в кермованю дїтьми як мущини і впливають на них вельми додатно. Автор не є за розширенем програми початкової школи; аритметика і наука язика, яко дві головні його підстави, інтересні і доконечні відомости о сьвітї, початки музики і рисунків — виповняють його програму достаточно. Крім того школа повинна научити скупленя уваги, виправити память, виробити снагу розумованя і осуду, не розвиваючи однак у дїтий перед часом критичного змислу.

Вельми цїкаві суть погляди Кубертіна на вихованє в середних школах. Після него підлягає оно нині хоробі, котрої природи не можна було означити, але котрої істнованє стверджує факт, що інтелєктуальна вартість учеників середних шкіл не підносить ся в міру набуваного знаня, але навіть опадає. В виду такого сумного вислїду насуває ся питанє, чи середні школи суть доконечні? Чи мало осіб уважає подїл науки на початкову, середну і вищу штучним; однак здає-сь, що відповідає він сучасному станови цивілїзациї і суспільним потребам. Перша ґруна знаня обнимає се, що нині є чоловікови доконечним, хоч би віддав ся лише ручній роботї; друга дає доступ до свобідного заводу, а третя приготовляє до поважних, наукових розслїдів. Проба, піднята в Сполучених Державах, а котра полягала на тім, що старано ся омінути середний очерк, продовжаючи час елєментарної науки і розтягаю-

[1]) По хлїбі вихованє першою потреба боєю нарду.

чи університетські виклади до чотирох літ, не видала пожаданих овочів. Коли-ж середні школи суть потрібні, треба розслідити їх злі сторони і старати ся їх усунути.

Кубертен не годить ся з загально розпространеною гадкою, що головну хибу научання в середних школах становить перетяжене; вважає вправді перетяжене за один зі складників злого, але не цілим лихом. В кождім ученику, що кінчить школи, бачимо, каже, дивну розсіяність відомостий, з котрих кожда стоїть осібно, без звязи з другою; коли-ж істнує яка звязь, то полягає она лише на случайній класифікації або умовій комбінації, що витворює часто фальшивий пункт сьвітогляду. Крім того ударяє нас богатство формулок, готових ідей, що перешкаджають творбі независимого, самостійного осуду і, що за тим слідує, здобутю внутрішної рівноваги і повної моральної основи. Яка-ж причина тих від'ємних вислідів? Чи вини треба шукати в науці? Ні, — в методі научання.

Після автора загально уживана сінтетична метода, котра з ріжних первнів знання старає ся сотворити в уяві цілість яко одностайне понятє о сьвіті і житю, не є ниї відповідною при надмірнім ростї суми відомостий в послїднім віці. Проте пропонує заступати ї аналїтичною методою, подаючи подрібний програм примінення ї. Ось головнїйші точки сего програму:

За дві вихідні точки аналїтичної методи принимає Кубертен землю і людскість яко дві основи цивілїзації: одні науки відносять ся до першого дїлу, а иньші до другого. Позаяк земля є чистого сонїчного систему, котрий знова становить частину вселенної, науку о нїй належить зачати від астрономії; автор вважає астрономію гейби передсїнком в педагогічній будівлї середного научання, що провадить до всїх клас. По загальнім погляді на цїлий сьвіт іде потрібне познакомлене з місцем нашого замешкання, отже: математична і фізична географія, геольогія разом з відповідними відомостями з фізики, хемії і мінералогії. Треба ту зазначити, що автор уважає передвчасне подаване ученикам відомостий о ідеальних лїніях, рівнобіжниках і полуденниках, непотрібним, а навіть шкідливим, бо впроваджує до голови замішане; понятє о полосах, о географічній довготї і ширинї повинні вихіснувати наглядно з глобуса. Подрібний курс ботаніки радить Кубертен заступити курсом рільництва, що має о много більше практичне примінене. Бажав би також впровадити до середних шкіл цїлий ряд викладів, що мають за предмет будову желїзниць, кораблїв, телеграфів, телефонів і т. д. Доконечним уважає вкінци курс економії, котрий трактує о продукції і обороті капіталу. Вінцем того дїлу есть математика, що при кождій нагоді повинна найти примінене.

Другий дїл научання, що має за предмет людскість, трактує автор еще обширнїйше, а на його погляди в тій справі можна майже зовсїм в цілости згодити ся. Дадуть ся они зредукувати до слів: Істория людскости повинна нам дати докладний ї образ, оповідати не лише о політичних здобутках, але також моральних та умових. Артистичний, літературний і фільософічний розвій певної народности, ї суспільні погляди і уряджене, відношене одиниці до держави — се суть річи, далеко важнїйші від імен побідників і описів боротьб. Не повинно ся вимагати стислого знання дат, бо й так не памятаємо їх довго; час і труд, з'ужитий на вчуженє їх, лїпше обернути на щось иньшого, а факти означувати лише віками, котрі легко буде задержати в памяти. Поділ історії на віки є о много практичнїйший від штучного і свобідного поділу на періоди. Виклад історії годить ся довести до теперішної

хвилі, знакомість сучасних подій є для учеників рівно потрібною, як і знане минувших фактів.

Доповнене того програму має творити гігієна, оперта на знаню людського тіла, і наука язиків. І тут погляди автора переконують нас. Після него наука мов повинна бути однородна, ріжна цілию і методою від викладу иньших предметів, та посідати очерк, применений до потреби і обставин. Борбу класиків з їх противниками вважає непотрібною, бо, коли з одної сторони знане кількох мов є пожаданим, з другої обзнакомлене з старинним світом доконечне в виховуваню середних шкіл, не залежить абсолютно від знаня латини і греки.

Такі суть погляди Кубертена на нинїшний систем научаня, такий програм нової методи. Не можна анї першим заперечити справедливости, анї другому відмовити добрих сторін. Може би він дїйсно сотворив в умі тих, що учать ся, докладнїйше поняте цїлости, може би своєю тверезостию додав бодця-заохоти дітям, втомленим нинїшною рутиною, але применене нової методи є нелегке задля призвичаєня до давнїйшої. Сам автор є тої гадки, що треба би єї випробувати і зминити не в одній подробиці; але твердо признає вищість аналїтичної методи над сінтетичною не лише тому, що більше розвиває ся ум того, що учить ся, але що лїпше приспособляє его до жита і вибору заводу, даючи ему більше практичних відомостий. На питане, хто провадив би виклад, що вимагає великої однородности, бо та задача могла-б переходити силу і талант одної людини, автор дає відповідь, що праця може бути розділеною між кількох учителїв, що працювали би згідно під прилежним наглядом директора.

Кілька слїдуючих розділів посьвячує Кубертен фізичному вихованю. Зазначує, що при нинїшнім стремлїню до рівномірного розвою духових і тїлесних сил його значінє росте чимраз більше, мислитель мусить мати нині добрі мязи, а робітник непусту голову. Фізичний розвій можна осягнути потрійним способом: через гімнастику, ріжні спорти і при помочи військового приготованя.

Гімнастика, вельми відповідна для дітий, молодих панночок, старших або ослаблених осіб, не вистарчає мущинам, котрих нудять ті одностайні і правильні рухи. Як для здоровля, так і для утилїтарних згладів повинен молодець уміти нині їздити кінно і на ровері, веслувати і робити оружієм; вимагають того услівя суспільного жита. Ті вправи, скріпляючи сили, учити-муть еще практичности, бо добрий цикліст повинен уміти направити свого вороного, їздець — осїдлати коня, а весляр — умити або помалювати судно. Поволи навичка радити собі самому війде в жите щоденне і може упростить его вимоги, а рівночасно розвяже загадку, що тикає-сь відносин панів до служби.

Військове приготоване на порозї зрілости і знане якого спорту, о скільки хто до него має охоту, доповнять недостачі фізичного виховання. Щоби однак не пошкодити здоровлю замість ему помочи потреба в спорті уникати над'ужитя. Запобіжить тому успішно знане гігієни, а також звичай в ряди-годи піддати ся лїкарскому розслїдови. Спортові конкурси особливо такі, в котрих входить в гру охота здобути високу нагороду, повинні бути знесені. Мушу тут еще навести увагу, що відносить ся до психольогії спорту, о котрій автор широко розправляє. Кубертен ставить питане, чи спорт сам через себе скріпляє характер і моральну силу, і відповідає: що виробляє відвагу і холоднокровність, але тілько після обставин. В житю маємо чимало таких при-

мірів. Зі зглядною легкостію рабуємо приклети, потрібні нам до виконання якого діла, але лише з великим напруженем волі можемо довершити того, щоби они увійшли в нашу природу.

Дуже цікавим і займаючим є розділ, що трактує о релігії і моральности. Автор звертає увагу на то, як дуже милили ся ті, що голосили, що наука незабаром заступить релігію. Релігійний дух об'являє ся всюда: людськість по хвилевім ваганю з більшим еще, ніж давнійше, запалом узнає вищою над неї засаду життя. Наука реагувала на релігію, але в инший спосіб ніж віщували ей запалені сторонники; не зруйновала вірувань, але їх роз'яснила і відновила.

Скріплене релігійного елемента є доказом великої педагогічної поваги. В обрубі релігійного і морального впливу перше місце з природи річи припадає родичам. Але они суть нераз вельми заняті і тілько приміром можуть впливати додатно на моральність дитини. Отже примір і наука доповняють ся але не можуть взаімно заступити ся. Тому наука моральности повинна бути викладана в школах, а ей виклад повинен опирати ся на понятю Бога, яко провідній ідеї для доброго серця і совісти. Автор однак хоче відібрати науці моральности догматичний характер; проте бажає, щоби ті лекції були відрубні від лекцій релігії.

Признаючи незаперечний вплив моральних і релігійних засад на молодіж, Кубертін добачає їх цілковитий неуспіх в відношеню до обичаїв. Пояснює се тим, що необичайність в школах має девять разів на десять фізичну або умову, а не моральну причину. Кождий збір хлопців спричиняє передчасному розбудженю пристрастий, які розпалюють розповсюднені нині пополрафічні видавництва. Квестия клімату і раси меньше ту значить, чим можна би припустити. Найострійший дозір не богато поможе, бо завсігди можна помилити ся; не більший має вплив побожність. Одиноким средством є екстернат під пильною опікою родичів, котрі повинні передовсім звернути увагу на щоденне прибуте хлопця зі школи домів серед меньше або більше зіпсутої мійської атмосфери. Яко головним правилом можна поставити, що все те, що поборює нуди і анемію, є найліпшим средством проти неморальности: здорове, правильне, веселе житє поконає злі впливи.

Побіч морального виховання не забуває автор і о суспільности. Найліпше відповідаючими цілі вважає шкільні товариства, котрі спроваджує до пяти типів: гри і спорти, література і наука, штука, вимова і милосердія.

Конечним уважає також робудженє у молодіжи почутя краси.

„Розбуджуючи в молодих серцях почутє краси, причиняємо ся до уцаславлень одиниць і усовершеня суспільного життя.“*) Як діпнати того? Виховуючи від дитинства ухо, палці і зір дітий при помочи сьпіву і рисунків; поміщуючи в програмі виховання теорию штуки, стараючи-сь о артистичну окрасу шкільних будівель, о достарчене молодіжи естетичних розривок. Автор не годить ся з тим, щоби штука реагувала на моральність, образуючи характер і скріпляючи відпорність проти злого, але ей посередний в тім напрямі вплив уважає значним і пожаданим.

Зближаємо ся до кінця. Зазначивши значінє університету, яко огнища нових сьвіжих токів, Кубертен робить з натиском увагу, що свобода є першим

*) I. Русин.

услівєм єго розвитку: всякий атентат на нію дїлає вид'ємно на науковий рух, або навіть стримує єго зовсїм. З другої сторони той сам наслїдок могло би викликати розширене в університетї соціялїстичних доктрин, позаяк соціялїзм задля утилїтарного напряму видає ся грізним ворогом вищого образованя.

Які-ж суть погляди автора на вихованє женщин? Зовсїм не поступові. Вправдї вважає справедливим, щоби закон боронив женщину від тиранії і визиску мущин, а суспільність давала єї в разї потреби спромогу заробітку, але о фемінїстичнім русї, що стремить до виробленя сего для неї, виражає ся з легковаженєм та іронїєю і трердить категорично, що мущина не бажає собі принайменьше шукати соперницї в женщинї. Уважаючи лише родинне огнище відповідним для неї полем дїланя, не стоїть навіть під тим взглядом на поземі нинїшних вимог, щоби для будучої матери родини бажав основнїйшого образованя.

Нехай вихованє розвине почутє в женщинї, нехай дасть єї тілько відомостий, щоби могла зрозуміти мущину, а часом єму помочи; нехай научить єї, як вести дім і плекати дїти — се все чого жадає автор. Спільну науку хлопців і дївчат уважає Кубертен хосенною в елєментарній школї, можливою на університетї, але ризиковною в середних школах. Є при тім того переконаня, що фреквентация женщин до університетів дїє ся зі шкодою вищого образованя, бо виклад в мішаних університетах, навіть в Америцї, є звичайно сухий і безбарвний, щоби не дїлав на імагінацию.

Той розділ якось дивно відбиває своїм консерватизмом від цїлого дїлу, з котрого пробиває горяче бажанє поступової реформи на ниві публичного вихованя.

Наука, штука, література.

Поезиї Тараса Шевченка.

Видане товариства „Просьвіта“ у Львові 1902. З друкарнї Наукового товариства імени Шевченка. Цїна оправленого примірника, у малій 8°, стор. 700, 2 корони. Вже від давна відчував ся у нас брак такого видани Тарасових поетичних творів. Львівске видане пок. Огоновского, хоча видане елєґантно так сказати-б по европейськи, надавало ся лишень на окрасу сальонів і то лиш для людий, що дїйсно могли похвалити ся сальонами. Пересічні люди не могли і мріти про набуток творів найбільшого украïньского ґенія із найраціональнїйшої причини... ізза того, що виданий проф. Огоновським Кобзар був за дорогий. Видане отже львівске не спопулярнювало у нас Шевченка на стільки, на скільки властиво за так довгий час повинно було спопулярнювати. Сю недостачу підношувано раз-по-раз, (згадаю лиш фейлетона д. Щурата у Зорі 1896 р.) так, що немов би під напором загальної опінії товариство „Просьвіта“ випустило у сьвіт два невеличенькі томики поезий Шевченка для народа, а п. Остап Василенко (Макарушка) зладив для люду Гайдамаків. Виданям „Просьвіти“ було далеко до того, щоби назвали ся добрими. Вправдї у текстї подано деякі пояснення для народу, але етимольоґічна правопись та цензурні галицькі умови спричинили ся до того, що наш мужик ледви „поверха“ мав нагоду пізнати музу Шевченкову.

Те саме дїяло ся із нашою молодїжию. Задля неї видало Руське педагогічне товариство у Львові „Вибір поезий Шевченка“, але так нужденно обкроєний та викропкований, що молодїжь сама якось мимохіть відвертала ся від сеї книжки та пожичала або стягала ся з останнього, щоби справити собі повнїще видане.

Нове видане Шевченкових поезий усував усї ті вище наведені недостачі. Рїжнить ся воно від попереднїх головно тим, що в ньому додані нові твори, недавно віднайдені і ще ні в однім виданю не поміщені як: Подражанїя Іезекиїлу, Юродивий. Кромі того подоповнювано на основі рукописий ті частини деяких поезий, що давнїйше були зовсїм незнані тому й пропускані зовсїм визначені кропками або й зовсїм невизначені. Ось прим. в Гусї в уступі „Папська булла“ читаємо:

У виданю Огоновського т. I. стор. 246:

„І плакав Гус, молитву дїя,
і тяжко плакав: люд мовчав
і дивував ся: що він дїяв?
На кого руку підїймав?
. . . . . .
Всї здрігнули
Іван Гус буллу розідрав!

У виданю Романчука, сторона 472:

„І плакав Гус, молитву дїя,
і тяжко плакав; люд мовчав
і дивував ся: що він дїяв?
На кого руки підїймав?
„Дивіть ся люде! Ось де булла,
що я читав!“ І показав
перед народом. Всї здрігнули
Іван Гус і. т. д.

Або у тій самій поемі: У Огоновського, стор. 247:

„Конклав схаменув ся.
— — положили
одностайне стати,
і всїх — —
— — скликати,
та і стерегти яко мога і т. д.

У Романчука сторона 473:

„Конклав схаменув ся,
зібрав раду. Положили:
одностайне стати
против Гуса і в Констанцу
всїх ворон скликати
та і стерегти яко мога і т. д.

Або в „Катеринї“:

У Огоновського межи уступом, що кінчить ся словами:

„А серденько одпочине,
поки сльози ллютця.
. . . . . .

а уступом, що зачинаєть ся словами:

„Де-ж Катруся блудить і т. д.

на стор. 69. тому I. по точках, пропущений цїлий уступ, який є у виданю Романчука на стор. 294 і 295. Ось він:

Оттаке то лихо, бачите, дївчата,
Жартуючи, кинув Катрусю москаль.
Недоля не бачить, з ким їй жартувати,
А люди хоч бачать, та людям не жаль,
„Нехай“, кажуть, „гине ледача дитина,
Коли не з'уміла себе шанувать!“
Шануйте ся-ж, любі, в недобру годину
Щоб не довело ся москаля шукать!
Де-ж Катруся блудить? і т. д.

Так само пропущений у Огоновського а лиш викропкований на стор. 71 конець третьої частини і початок четвертої. У виданю Романчука він є на стор. 297. Наведемо і сї частини:

„Сирота собака має свою долю,
Має добре слово в сьвітї сирота;
Його бють і лають, закують в неволю,
Та нїхто про матїр на сьміх не спата.
А Йвася спитають, заранця спитають,
Не дадуть до мови дитинї дожить.
На кого собаки на улицї лають?
Хто голий, голодний під тином сидить?
Хто лобуря водить? Чорняві байстрята
Одна його доля — чорні бровенята,
Тай тих люде заздрі не дають носить“.

IV.

По під горою, яром долом,
Мов ті дїди високочолі,
Дуби з гетьманщини стоять;
У яру гребля, верби в ряд,
Ставок під кригою в неволї,
І ополонка — воду брать.
Мов покотило червонїв,
Крізь хмару сонце занялось,
Надув ся вітер; як повіє,
Нема нїчого, скрізь білїв
Та тілько лїсом загуло.
Реве, свище завірюха і т. д.

Так само подоповнювано викропковані місця у „Псальмах Давидових“. Псал. XLIII. у Огонов. II. стор. 338. читаємо:

Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
. . . . . .
. . . . . .
— — Встань же Боже!
Вскую будеш спати,

Од слїз наших одвертатись,
Скорбі забувати?
. . . . . .
. . . . . ,
. . . . . .
. . . . . .

У Романчука стор. 484:

Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
Поборов Ти першу силу,
Побори і другу,
Ще лютїйшу. Встань же Боже!
Вскую будеш спати,
Од слїз наших одвертатись,
Скорби забувати?
Смирила ся душа наша,
Жить тяжко в оковах!
Встань же Боже! поможи нам,
Встань на ката знову!

Таких місць подоповнюваних та посправлюваних дуже богато іще в самих Псалмах та й иньшых думках і більших поемах, які вичислять не пора тепер і не місце по сьому. Ми лиш хочемо поінформувати Вп. Читачів про се видане та заохотити, щоби купували.

До прикмет видання належить іще уодностайнена правопись, якою не могли похвалити ся попередні видання. Хоч із сього боку автор поробив деякі зміни в користь галицького наріча, через що тратить ся вражіне Шевченкової мови. Після мене не повинно ся робити таких змін у повному виданю, призначеному для загалу. В користь видання годить ся іще піднести подїл, по якому розміщено поезиї. У виданю Огоновського був зовсім нераціональний подїл після періодів дїяльности Шевченка, у Романчука уложені поезиї після змісту і то ось в який спосіб: А) Дрібнїйші поезиї, Б) Більші поезиї. Дрібнїйші-ж поезиї подїлені на ось які розряди: I. Поет, II. Сьвіт і люде, а) Думки, б) Оповіданя, III. Украіна. Воно розуміють ся можна не згоджувати ся і з тим подїлом, але треба признати, що він в порівнаню до розміщеня поезий у виданю Огоновського являють ся лїпшим і практичнїйшим. Загалом узявши видане презентують ся дуже добре і можна сказати, на наші часи дуже добре. Лиш що до технічної сторони можна-б забажати, щоби хоч у більших поемах було зважано на те, в якому місці сторониці зачинають ся поема — се якось разить чоловіка, що приміром на стор. 303 ледви скінчила ся Катерина — а зараз безпосередно потім уміщені Гайдамаки, яких наведено всего 8 стрічок з початку. Се розуміють ся дрібниця, але годі її промовчати.

Так отже тепер повинен кождий Русин купити собі сю так дешеву книжочку та основно запізнати ся зі Шевченковою кобзою, бо ось ось добігає сотка лїт, коли наш Генїй узрів божий сьвіт. А був би се великий сором для нас, як би ми за так довгий час не пізнали основно свойого незабутнього Кобзаря...

Книжку сю замовляти можна в товаристві „Просьвіта“ у Львові Ринок ч. 10. Хто купує 10 примірників разом, дістає 10% опусту. То-ж спішіть ся, бо всього друковано 5000 примірників на цїлу Галичину і Буковину.

Васильо Сѣмович.

„Лис Микита“.

Сеї знаменитої поеми вийшло власне третє поправлене видане яко 100 книжка видань „Руского педаґоґічного товариства“ у Львові. Цїна примірника 1 кор.

З руского товариства педаґоґічного.

Довідуємось з „Дѣла“, що дня 15 с. м. відбули ся в Миклашові звичайні збори грибовицкої філії Руского Товариства педаґоґічного при участи 17 членів. Тота філія славилась давнїйше великою дїяльностию та в послїднїм роцї зачала нидїти з ріжних причин, але мабуть таки найголовнїйше задля байдужности самих членів. Однакож послїдні збори дають надїю, що грибовицка філія відзискає назад давнїйшу славу.

На порядку дневнім було: 1) Практична лекция з дївчатами доповняючої науки, 2) Критична оцїнка „Учителя“ за рік 1901 і 3) внесеня.

Лекцию перевела учителька п. Швайковска з уст. 30 „Як ходити коло дійних коров“. Хоч того дня було сьвято, явили ся в школї о 3 год. пополудни 34 гарно вбраних дївчат а сама лекция дала доказ, що при щирій праци і охотї може доповнююча наука принести справдїшний хосен. Переведеня лекциї було знамените а відповіди дозріваючих вже учениць зовсім вдоволяючі. Лекция закінчилась дуже гарним відспіваньем патріотичної пісни: „Рідна мова“.

Опісля слїдував реферат п. Ів. Петришина: „Критична оцїнка“ „Учителя“ за р. 1901, в котрім референт вказав на прикмети і хиби сего органу Руского Товариства педаґ. Збори нагородили референта грімкими оплесками за его основно і предметово оброблену працю та приняли слїдуючі резолюциї 1) Головний Видїл Рус. Товариства педаґ. вискаже Редакциї „Учителя“ щиру подяку і признане за совістне і знамените редаґованє дїлу наукового і дидактично-педаґоґічного, а натомість поручить їй: II) щоби в будучности помішувала слїдуючі статї: 1) патріотичного змісту, котрі загрівали би упадаючих на дусї або байдужних та дрімаючих учителїв до любови рідного народу і его мови; 2) статї, в котрих поважно але справедливо осуджувалось би наші кривди на поли шкільництва; 3) статї, маючі на метї поліпшеня учительской долї. В цїли переведеня в сїм напрямі реформи видавництва „Учителя“ рішили збори візвати Головний Видїл Рус. Товариства педаґ., щоби 4) запросив на свое засїданє Вп. Редактора і закомунїковав эму так зміст згаданого реферату як і поставлені резолюциї а 5) щоби головний Видїл установив редакційний комітет, котрого задачею було би обговорюванє змісту і тону вище бажаних статей.

Вкінци при точцї внесень порішено справу викінченя обемистого эляборату що до критичної оцїнки руских підручників „Народна Школа“ ч. I., II., III. і IV. Сею працею займала ся грибовицка філія через три роки а тепер лишає ся тілько викінчити єї.

Комісия вічева

вибрана на учительскім вічу в Перемишли опрацьовала доси 5 петицій в цїли предложеня соймови.

В петиції зрівнано платиї учителїв з платнею урядників державних трьох найнизших раиґ, ставить комісия сьлїдуючі резолюциї:

I. Високий Сойм краєвий зволить платиї людових учителїв і учительок і їх емеритальні права зрівнати з платнями і правами емеритальних урядників державних XI, X і IX раиґи а законом тим обняти також і ті особи, що вже суть на пенсиї.

II. В. Сойм кр. зволить взяти в опіку сироти по народних учителях, яким шкільні власти відмовляють всяких заосмотрень.

В петиції видання ясної праґматики службової, знесеня тайних кваліфікацій, грошевих кар і утворене особних комісий для справ дисциплїнарних, домагає ся комісия:

1) В Тит. арт. 4. зак. шк. з дня 9. сїчня 1889 додати; що „опінїя Ради шк. окр. про учителя, що компетує о сталу посаду, є явною і повинна бути кождої хвилї на жадане дотичного учителя показана, а з кінцем року з уряду переслана усїм учителям;

2) арт. 9. зміпити в тім напрямі, аби сталого учителя не вільно було переносити на иньшу посаду під иїяким условіем, наколи дисциплїнарне слїдство проти него виточене, не докаже ёму вини в такій степени, що дальша дїяльність его на дотеперішній посаді є просто неможливою.

3) арт. 4. тит. III зміпити так, аби „утрата пятилїтнього додатку не була приноровлена як кара дисциплїнарна".

4) видати ясно означений закон про дисциплїнарне поступоване, в якім належить узгляднити слїдуючі моменти:

а) аби вільно було обвиненому оправдувати ся устно, з прибранем правного оборонця;

б) аби анонїмні оскарженя усунені при всїх дисциплїнарних доходженях;

в) аби учителям вільно було свобідно виконувати права горожанські, заґварантовані основними законами;

г) аби заховане політичне і товариске учителя не було бране в пришиси дисциплїнарні;

д) аби при Радах шк. окр. і при Радї шк. краєвій установлено особні дисциплїнарні комісиї, зложені з учителїв і видати для їх поступованя спеціяльну інструкцию по мисли згаданих точок.

В петиції знесеня Рад шк. місцевих домагає ся комісия:

1) заряджепя в дорозї адміністрацийній, аби начальна власть шкільна сама придїлювала кандидатів, що мають право вступати до учительского заводу, на посади учительскі в спосіб, який узнасть за вказаний;

2) зміпи закона шкільного в тім напрямі, аби учитель з днем зложеня учительскої кваліфікациї, о скілько він позістає в чинній службі при публичній школі, входив в повні права: а) що до емеритури і заосмотреня родини; б) що до поборів; в) що до посуваня ся на висший степень працї; г) що до пятилїтних додатків.

3) зміни шк. закона в тім дусї, що стало іменований учитель може бути перенесений на другу посаду тілько на власну просьбу або на підставі засуду, виданого наслїдком правосильно укінченого доходженя дісциплїнарного, вказуючого, що дальший єго побут на тій посадї є просто неможливий.

В петициї стислого перестерїганя постанов основної засади при іменованю окружних інспекторів окружних, а именно, аби на посади ті покликувано передовсїм управителїв і учителїв народних і виділових шкіл, домагає ся комісия:

1) Вис. Сойм кр. зволить спонукати, аби на будуче ц. к. Рада шк. кр. і центральні власти державні покликували до уряду інспекторского тілько народних і виділових учителїв, найстарших ранґою і літами служби, які вдоволяють вище наведеним условинам.

2) В. Сойм кр. зволить спонукати Раду шк. кр. і центральні державні власти, аби повітових шкільних інспекторів, які не поступають по мисли повище означених условин, переносили на инші для них відповідні службові посади.

В петициї знесеня часткових учит. конференцій домагає ся комісия:

Вис. Репрезентация краю зволить знести заведені Радою шк. кр. часткові окружні конференциї і районові конференциї краєві, ввести назад збірні окр. конференциї, а що шість років краєві конференциї у Львові.

Кромі тих петицій, які видруковано, видала комісия відозву до всїх соймових послів, в якій просить іменем усего учительства о поперте тих жадань.

ВСЯЧИНА.

— Родительскі вечері. Місто публичних іспитів і річних пописів впроваджено тепер в досить значнім числї берлїньских мійских школ т. зв. „родительскі вечери“. Цїлию їх є зближене дому і школи, заінтересоване родичів і втаємничене їх в шкільні відносини, познакомлене їх з учителями і стале порозуміне в квестиях вихованя. Они відбувають ся звичайно в годинах між 5-ою а 7-ою вечером. Опізненя їх, після думки ініціаторів, було би з того взгляду пожаданим, аби в них на будуче брали участь не лише матери, але і батьки, що тепер є неможливим, бо мужчини кінчать занятя пізнїйше. Хоральні сьпіви, ґімнастичні пописи, оглядання рисунків і ручних робіт і свобідна гутірка — складають ся на програму вечерів. Они дають родичам нагоду пізнати і вступи учеників і методи викладів, хоч систематичне іспатоване учеників є з них виключене. Родичі користають з нагоди, аби поговорити з учителями о своїх дітях, чито аби висказати їм свою вдячність, чи то обяснити труди, які їх дїти в працї стрічають, поговорити о роді їх уздібленя і склонностий. Узнане і довіре родичів побуджують запал учителїв, а вказівки родичів улегчують їм працю. В Франциї, Анґлиї і Америці впроваджено той звичай з великим поводженем вже давнїйше.

— Екзекутивний комітет, вибраний на першім вічу буковиньских народних учителїв відбув в неділю дня 2 лютого перше засїданє в православній школі при участи значного числа гостий. На тім засіданю полагоджено слїдуючі справи: 1) Головою комітету вибрано п. Ісаковича директора із Радівців. 2) Припоручено п. Кісановичеви і п. Дубеньскому виготовити материял в справі підвисшеня платнї народних учителїв, в справі установленя ясного дисциплїнарного закона і в справі реорґанізациї закона о правних відноси-

нах учительства, котрий то мимориал ухвалено на внесене п. Пігуляка, надуч. з Жучки вислати до сойму крайового через ц. к. Раду шкільну краєву. 3) В справі краєвого учительского товариства ухвалено: а) не засновувати поки що нового товариства, лиш збудити істнуюче товариство до жита. В тій цїли вибрано депутацию п. Сидлата, п. Пігуляка, і п. Дубеньского, котра має удатись до п. Вотя з предложенем, щоби сей скликав до означеного речинця загальні збори тов. краєвого учит. товариства, де би на порядку дневнім між иньшим поставлено точку: зміна статуту товариства. Якби депутация дїстала відмовну відповідь, або якби до означеного речинця не скликано загальні збори, то екзекутивний комітет учительского віча має виготовити нові статути і засновати нове товариство. 4) Реферати п. Кисановича і п. Дубеньского мають бути покінчені до 2. марта с. р., котрого то дня відбуде ся друге засїдане комітету, на котрім одобрить ся мемориал і прийме ся до відомости справоздане депутациї та установить ся дальший план акциї.

— Енерал Альборі шрителем просьвіти. Вже давнїйше старались військові власти в інтересї служби військовоі познакомляти вояків з цифрами, а цїкавійших учено навіть, підписати ся але доперва сего року підняв ся систематичної працї в тім напрямі перший енерал Альборі, комендант краківскої залоги, котрий, маючи на увазї, що в Галичинї 4,660.416 аналфабетів пропадає в тьмі, поручив не умїючих читати і писати жовнїрів висилати на курса аналфабетів, уряджені поки що в видїловій школї „на Клепажи“, де відбуває ся наука в вечірних годинах під командою капітана Зелїньского. Дїйсно нема слів похвали для так гуманного дїла. Бажаєсь би лиш, щоби всї иньші команди пішли его слїдом і тим способом уратовали сотни тисяч найдобрийших горожан від духовоі загибели, та причинились до культурного розвою австрийских країв. Специяльно для Буковини і Галичини, принеслиб такі курса неоцїнену прислугу.

— Спартаньска школа. Швайцарский педагог Рінґеле з Секінґен отворив перед кількома лїтами школу на взір шкіл в старинним Лякедемонї. Учеників призвичаює ся до як найбільшої простоти; они одержують скромні потрави, спять на сїні, вправляють ся не лиш в науках, але в ремеслах і спортах. Зразу школа не ішла добре, родичї не хотїли засуджувати дїтий на таку строгу систему, однак найшло ся кілька людей, котрі повірили п. Рікґеле свої дїти. Отже при урядових оглядинах показали ся ті ученики здоровші та сильнїйші від учеників звичайних наукових заведень. Завдяки таким наслїдкам зачинає школа в Секінґен розвивати ся чимраз красше. Ѓї вихованцї почувають себе щасливими і виходять на мужних і трудолюбивих людий, бо не вільно їм змарнувати ані хвилини в продягу дня; наколи ученик блукає безчинно, сейчас заставляють его до якоісь роботи — чистити коня, мити вікна, шурувати підлоги або рубати дерево. Теплої води не знають в заведенню, але за то має кождий до несхочу зимної води: до мита, до купелї, до плавання. Дїти гартують ся знаменито, а так привикають ся до заведени, що по скінченю опускають его з великим жалем. Успіхи школи заохотили п. Рінґеле до заложеня подібної для дівчат, аби виховати їх на розумні і практичні женщини.

— На 8 університетах в Австриї записало ся в біжучім зимовім півроцї 18.323 слухачів, а іменно: на богословских видїлах 1.024, на правничих 9.410, на медичних 3.299, а на фільозофічних 4.590 слухачів. Межи ними є 623 женщин: на фільозофічних видїлах 514, на медичних 66, а на правничих 44. Звичайних слухачів є 14.733 (межи ними 126 женщин), надзвичайних слухачів 3.205 (межи ними 223 женщин). Що до числа слухачів, австрійскі університети стоять в таким порядку: Відньский університет (7.903 слух.), ческий в Празї (3.342 слух.), краківский (1.741 слух.), градецкий (1.703 слух.), львівский (1.637 слух.), німецкий в Празї (1.336 слух.), інсбруцкий (989 слух.), і черновецкий (572 слух.) Львівский університет займав перед секесиєю руських академиків трете з ряду місце, а тепер стоїть на пятім.

ВИДАНЯ РУСЬКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові виданя.

* 8 Звѣринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квѣточка . . . 40 „
*18 Вѣночок . . . 40 „
*21 Забавки для дѣтий. 80 „
*22 Нашим дѣтям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Дѣточі вигадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звѣрята . . 80 „
*34 Мала менажерия . 70 „
*35 Велика менажерия. 80 „
100 Ґете-Франко: Лис Микита (трете цілком амінене видане) 1 кор. — сот.
опр. . . . 1 кор. 30 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 „
*63 Байки Брянчанінова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „
опр.. . . . 1 кор. 10 „
*65 Міронъ Пригоди Дон Кіхота (друге видане) 80 „
опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „

Виданя без образків.

* 1 **Молитвенник** народний. 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педагоґії . . 1 кор. 20 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене видане . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., II., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Пошались. Різдвяні сцени . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 40 „
14 **Гордіенко.** Картагинці і Римляни . . . . . 40 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руської мови . 60 „
19 „ „ Бѣлини і думи . . . . . 20 „
26 **Др. Мандибур.** Оліяхія . . . . . 70 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р** Джонатан Свіфт. Подорож Ґулівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Г одзіньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Нове, учебник для III. класи гімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz** Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej 1 кор. — „
*33 **Л. К.** Робінзон неізмотований. . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, дворьпів в фортепіяном 20 „
38 **Дніпрової Чайки.** Кова дерева . . . . . 1 кор. 60 „
39 **Мана** етнографічна Руси-Украіни . . . . . 40 „
40 **Барановский** Прилѣси до ісиитів. . . . . 40 „
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Анділ. . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Казимові Канці . . . . . 40 „
50 **Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с. в полотно . . . . . 3 кор. 10 „
59 **Ів Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 сот.
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Сні ка.** На чужині 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 сот. опр. . . . 60 „
71 **Оповідани** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
72 **Мих. Коцюбинский** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
73 **Олекса Катренко.** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
74 **Василь В-р.** Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр. . 64 „
77 **А. Кримский.** Переклади 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з істориї України-Руси . . . . . 40 „
79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка.** Дитячі оповідання 30 сот. опр.. 44 „
80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
81 **Марко Вовчок,** оповідани I. часть 30 сот. опр. . . . 44 „
82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 64 сот. опр. . . . . 80 „
83 **Коваліїв Стефан.** На пріччах. оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненнями. I. ч. 64 сот. опр. . . . . 84 „
86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
87 **Поезии О. Конніського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальської 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповідання М. Вовчка.** II. ч. Інститутка . . . . . 50 „
90 **Дивні пригоди Комаха Санґвіна,** перша частина . . 40 „
91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
92 **Малий сьпіванник.** . . . . . 20 „
93 **Клавдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 діях . 16 „
94 **Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої. . 20 „
95 **Шекспір в повістках** . . . . . 30 „
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайченко.** Олеся; Комар; Два оповідання по . 10 „
*VI. „ „ Дума про книгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. **У. Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по . . . . . 4 кор. — „
Дзвінок з р. 1892—1900 по . . . . . 6 „ — „

Книжки, назначені вызіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности а „Огород шкільний" поручений до бібліотек шкільних.

Дістати можна в книгарні Наукового Товариства імени Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26. і в книгарні Ставропіґії ул. Руска ч. 3 у Львові.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Бецарського.

ч. 6. Львів, 20. марта 1902. Р. XIV.

Передплата: на цілий року 1 зр. 60 кр., на пів року 3 зр. Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Администрация ул. Софії ч. 9. а. Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Бібліотека наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА.

Дальше образованє учителїв народних.

1. Потреба образованя.

Виховувати правильно може лише вихований чоловік а образувати — образований. З сего виходить, що учителї народні повинні бути взірцево вихованї і мати відповідний степень образованя. Приймаючи се за підставу, що так в дійсности є, маємо застановитись, чи потреба дальше образуватись молодому учителеви, що опустив мури заведеня, наколи приймаємо, що він вивіс відповідне знанє, виходячи з учительскої семинарії.

Виправдї виносить учитель много відомостий і то з ріжних галузий, однак набутим материялом вдоволятись не може, він мусить его перетравити, переробити, упорядкувати та дещо поглубити. Крім сего мусить він мати на оцї поступ загальний, який не позваляє позістават по заду тому, що поклав собі за цїль житя працю оброблюваня духа людского. Не розумію тим, що учитель мусить опанувати всї відомости, пізнати нові струї, але в міру свого завданя має він стреміти бодай до загального пізнаня поступу, а все-ж не вдоволяти ся лишень материялом винесеним з лавок шкільних.

Від звичайного ремісника домагаємо ся, аби знав: материял, який обробляє, знаряди, якими обробляє, та способи оброблюваня. Материялом учителя є мозок людский, знарядами — наука а способами, приноровлюваня науки, аби мозок людский правильно розвивав ся, кріпшав, немов ріс перед нашими очима, та принимав форми обдумані. З семинарії вивіс учитель загальні відомости розвою духа людского, та пізнав головні правила, але доперва дальшою працею може він пізнати, як ріжнородно проявляє ся духовий розвій у поодиноких осібняків, а до пізнаня сего не вистарчать вчені правила, потреба досьвіду, застановлюваня ся, пильної уваги, порівнюваня і т. др. Початковий розвій се дуже обширний материял; аби его пізнати треба довшого часу. Знарядами оброблюваня сего материялу се наука, котру рівно-ж повинен учитель набувати дальшою працею а способом станесь его досьвід, що виплине з сих двох жерел с. є. пізнаня материялу і науки.

Видимо з сего, що учитель виніс зі школи загальні вказівки а доперва дальшою власною працею має він набути практику, як вести науку, як приноровляти набуте теоретичне знане до практичного виконування свого заводу.

Вік, в якім кандидати учительські опускають семинарию, се пересічно 20 рік життя, цьвіт життя чоловіка, се вік молодечих поривів надаючий ся як раз до дальшої праці а потреба лишень перенята ся потребою дальшого набування відомостий, потреба дальшого розумного покермованя сих молодих людий.

З сего виходить, що учитель повинен дальше образуватись а передовсїм: 1) має старатись пізнати нарід посеред котрого працювати буде, 2) слїдити розвій духа людского і прояви его на тім степени, в якім вїдї поручаєсь ему дїти до вихованя і научаня, 3) запізнаватись з средствами, що стремлять до вихованя, 4) ідучи за загальним поступом старатись бодай в загрисах присвоїти собі ширше знане.

2) *Квалїфікацийний іспит.*

Устава шкільна розумів рівно-ж потребу дальшої праці учителя над его образованем, і в сїй мірі повидавала певні приписи а також вказала средства, з яких учителї народні мають користати.

Припис, що учителї народні по дволїтнїй заводовій працї мають піддаватись іспитови практичному і доперва по зложеню его та по одержаню свідоцтва квалїфікацийного можуть заняти стале, самостійне місце учителя, є першим висказом устави шкільної, вказуючим на потребу дальшого образованя. В семинарії учительській, як вже вище сказали ми, запізнаєсь учительский кандидат з засадами педагогії, пізнає при науцї істориї педагогії, ріжні напрями старих, середновічних і новочасних педагогів, в школї вправ приглядаєсь, як повинно вести ся науку шкільну збірну і нею виливати на виховане молодїжи, там пробув він власних сил під руководством взірцевих учителїв а опісля здає іспит з практичного ведення науки перед судом старших взірцевих учителїв і директора; на посадї учителя полишений він власній силї і тут через два лїта а часом і більше має сам вести школу а підлягає лишень два рази до року наглядови інспектора шкільного, який одобрає его спосіб ведення науки і школи, або подає відповідні поученя і вказівки.

Напрям ведення науки, вынесений з семинарії учительскої, має учитель приноровити в своїй школї, він має відсьвіжити собі в памяти засади вихованя і практично їх примінити. В учительскій семинарії приготовляв ся він яко кандидат до одного предмету і то частини его, відповідно до лекцій, а на посадї має він перед собою дїти 4-ох степенів а 6-ох лїт науки і цїлість материялу наукового, приписаного для народної школи.

Що до материялу наукового, то кандидати учительські виходять вже з семинарії учительскої з засобом відомостий, що далеко перевишшають всї вимоги материялу наукового, приписаного для всїх родів школи народної, однак мусять передовсім добре пізнати обсяг материялу для своєї школи приписаного, аби не выходили поза рамцї, та не обтяжали учеників непотрібно більшим засобом, нераз може меньше вартних подробиць, що булиби лиш балястом а научились пізнавати степень розвою умислового своїх учеників і відповідно до сего приноровляли вимоги плану наукового, розложивши і поділивши відповідно попередно уложений план подрібний.

Скоро кандидати учительські потребували основного приготованя до одної лекциї, о скільо старанніїшого приготована потребує молодий учитель що обняв посаду, до цїлости науки, котру щоденно вести має з всїми степенами учеників.

Аби молодий учитель міг відповісти своїй задачі, не може вже з самої конечности опирати ся на винесеним досьвідї і практицї в семинарії, але мусить заложити собі нотатки для всїх степенїв після розкладу науки в плянї і починаючи від першої лекциї в школї своїй сумлїнно приготовлятись. Аби се точно представити має він нотатки для I. степеня, в котрій виписує приготоване в першій її части до науки читаня на підставі писаня та з науки погляду, в другій части приготоване до науки рахунків. В третій части містив би він помічена свої, що до розвою учеників і взагалї важнїйші спостереженя. В нотатцї для II. степеня вступає ще крім сих трех дїлів наука другого языка краєвого. На III. степени приготовлятись має учитель до переведеня уступів етичних, річевих з наук природних, річевих з істориї, ґеоґрафиї, завдань, науки граматики, рисунків і т. д. а подібно і на IV степени.

Без такого приготованя учителя початкуючого при помочи пляну наукового і підручників методичних, написаних фаховими людьми не можу собі представити поступу ані в школї, ані поступу самого учителя. Знаю, що много початкуючих учителїв а може і старших признасть менї слушність і се заохотить їх до такого поступованя а не возьме за зле, що якимсь новим тягаром хотїв би я їх надїлити.

Не можу собі інакше витолкувати припису дволїтної практики перед кваліфікацийним іспитом, як сумлїнним приготовуванем ся до наученя в школї. Наколи початкуючий учитель через цїлий перший рік переведе сумлїнно приготоване до науки на всїх степенях і у всїх дїлах, тоді побачить успіх. Бо перше прийде все приготований до школи і не буде тратити часу а лишень вправно приступить до наученя і занять тихого, друге наука буде ведена після обдуманої системи, треге приготовлюване наведе его на потребу познакомленя ся з фаховими і методичними підручниками, він відчує потребу заосмотрити школу в потрібні окази, над котрими буде роздумувати — він пізнавати буде успособленя дїтий і буде застановлятись над їх душею.

Найтяжший початок а для учителя найтяжший в перший рік науки, коли він неутомимо приготовлятись повинен. В другім роцї по так сумлїнно веденій працї не повинен учитель уставати. Перечитуючи приготована з першого року найде він много дечого, що мусить справити. Вже один рік досьвіду при сумлїннїй працї вкаже на неодно, що буде мусїв спростувати, усунути, розширити або унати, наколи ми ще до того додамо слїдженє степенєвого розвою духа дїтий, то учитель по дволїтнїй працї спокійно може приступати до практичного іспиту, бож виповнив все, що було в его силї і спроможности і набрав стілько досьвіду, що може обняте стале місце.

Висказане відносить ся до материялу наукового школи народної всїх ві родів, розложеня після степенів, зазнаня фахових і методичних підручників, приборів наукових і відповідних приписів шкільних.

Позаяк учитель приготовлявсь до самостійного занятя місця управителя, хотяйби одноклясової школи, то-ж мусить неменьше познакомитись з веденем актів шкільних і з приписами шкільними.

Попри практичнім приготовлюваню ся до науки въ школї, не може і не повинен учитель залишити науки предметів. Він винїс правдї з семинарії учительскої тілько теоретичного знання, що оно вистарчить ему а в додатку при практичнім веденю наука відсьвіжує він собі материял в обсязї приписанім для школи, але наколи-б він се залишив, то по двох або більше лїтах остались-бись тілько стрінки сих відомостий, то-ж і в сїм напрямі не повинен він уставати але образуватись на підставі набутих відомостий дальше.

3. Спомагаючі средства в образованю.

а) Бібліотеки шкільні місцеві.

Аби учитель міг правильно приготовлятись до лекций, сказали ми повисше, мусить він переглянути неодин підручник методичний, а в цїли дальшого образованя повинен найти відповідні підручники, яких не так легко дістати по наших селах. Не буду тут представляти якого рода книжки можна знайти по наших селах, або чи в загалї можна щобудь найти, однак повинна кожда школа бути відповідно вивінована, аби учитель знайшов відповідний засіб підручників. Не в се знов так дорога річ, аби о таке вивінованє школи не мож постарати ся. Знаємо, що щорічно укладає ся буджет шкільний місцевий, в якім знаходить ся по більшій части, а також з правила повинна знаходити ся позиция на бібліотеку шкільну місцеву. З постійної невеличкої дотациї мігби учитель не тілько мати часопись шкільну, котра би містила всї важнїйші питаня, що відносять ся до народного шкільництва, була наче душею учительства а також давала інформациї про видавництва популярні, фахові і другі потрібні, що обговорюють справи живо учителя дотикаючі, але також закупити найпотрібнїйші підручники. В виїшнім понятю не можна собі представити школи без бібліотеки. Не вжеж і популярні видавництва повинні обходити живо учителя, они бо служать до заповнюваня шкільного образованя а цїль їх взнесла, та многі з них і мовою і змістом заслугують на розповсюдненє.

б) Бібліотеки окружні.

Бібліотеки окружні, що стоять під безпосереднім доглядом Ради шкільної окружної та мають постійні дотациї, приймім від 50—100 К. річно, суть другим жерелом з якого мають користати учителї всїх шкіл в повітї. Знаємо з досьвіду, що по декотрих повітах бібліотеки сї числять сотки томів і доповняють ся щорічно та містять не одну, цїнну книжку, однак мусимо тут піднести, що при закладаню і веденю їх заходить нераз потреба реформи, одностайного і сталого поступованя. На конференциях окружних вибирають звичайно комісию бібліотечну, яка має занятись пропозициею закупна книжок і веденєм бібліотеки. Позаяк такі комісиї не в постійні, тому нема і одноцїльности. Підручники, як вже сказали ми, повинна мати кожда школа, то-ж що найбільше в бібліотецї окружній повинни би містити ся они в однім примірнику, зате повинні там знайтись сего рода книжки ріжних дїлів, котрих не могла-б закупити поодинока школа, а котрі-б відповідали потребам загалу учительства і їх працї заводовій. Користанє з бібліотек окружних є наче обовязкове, бож і в табелї квалїфікаційній містить ся увага, о скільки учитель працює над своїм дальшим образованєм а тимсамим о скільки користає з бібліотеки. Задля сего наче урядового припису користаня з бібліотеки

окружної виплывав, що кождий заряд школи повинен мати відпис катальогу книжок, аби після него міг розднвитись і при случайности побору пенсий, або при другій нагоді випозичити собі книжку. Замовчати також не можемо, що в многих окружних бібліотеках за мало є заступлені рускі книжки і крім конечних підручників не знайде охочий нїчого до образованя ся в рускій мові. Винні сему самі учителї, бож в їх руках є пропозиция до закупна книжок, тому повинні-би они подбати і о сей дїл.

Добре уладжена і ведена бібліотека окружна се сильна підойма в образованю ся учительства народного, она повинна проте звернути на себе пильну увагу цїлого учительства, они повинні нею піклуватись як зїницею, бо-ж се їх духова кормителька.

в) Конференциї окружні і получені з ними шкільні виставн повітові.

Вимінa гадок, опертих на досьвідї і пильній працї заводовій, віддає важні услуги в вироблению погляду. Через обговорюване справ шкільництва, через загальну дискусию можна ввести одностайність поступованя а се є дуже важне з огляду на зміни учительского персоналу в повітї.

Крім загальних користий, які віддають повітові конференциї так молодшим, початкуючим учителям як і старшим, пособляють они ще образованю учителїв. Бо по перше кождий учитель є обовязаний виробити письменно кілька тем, котрі переглядає установлена комісия під проводом окружного інспектора. Вже ся обставина заставляє учителїв до працї, до переглянеия неодного підручника, бо чей кождий учитель руководить ся якоюсь амбіциею, аби о скілько позволяють его сили і спосібність предложив добру працю. Комісия оцїночна видає осуд о поодиноких працях та предкладає найлучшу з них до відчитаня перед цїлим збором, аби на сїй підставі перевести загальну дискусию, а коли-б нїодна з них не надавалась до відчитаня, то обовязана є на підставі предложених праць або поглядів виробити сама до відчитаня перед зборами.

Дуже се гарна установа загальної працї учительства повіту. Кілько вже гарних річий обговорено, кілько нераз взірцевих праць відчитано, однак они не побачили сьвіта божого а то зі шкодою загалу. Література педагогічна у нас убога а коли б ми оголосили друком всї теми до тепер оброблювані, та наші погляди, як цїнний бувби се материял для історика нашого шкільництва народного, для педагога з замилованя а заразом була би се заохота до дальшої працї. Маючи перегляд, що вже зроблено, над чим радженo, що признано за добре не ходили-б ми дальше на омацьки, а тепер ледви чи знайдесь такий збірник бодай в одній Радї окружній, котрий би давав нам погляд на цїлість або бодай на час 25 лїт розвою нашого учительства.

При сїй справі насуваєсь нам дивна практика що до языка в веденю дискусиї і вироблюваню тем. Конференция окружна не має нїчо спільного з политикою, — се збори фахових тружеников, що зібрались, аби висказати свій погляд на справи шкільництва з фахового боку. Позаяк в всходній Галичинї дотепер обовязують обі краєві мови, тож кождий учитель повинен обі добре умїти. А що вироблюване тем має служити яко средство до дальшого образованя, тож і теми і дискусия повинна переводитись по польски і тут не повинно бути довільности, але всї учителї мають зложити доказ, що так в одній як і в другій мові можуть висловлюватись.

Бачив я получені з конференциями вистави праць письменних, рисунків, ручних робіт жіночих, виробів ручних з дерева і лозини, та деякі помічничі средства в наученю. Признати мушу, що доперва по докладнім оглянено цїлих стосів задач і иньших предметів міг я набрати понята о праці учителїв, а зарівно і про те, як степенево розвиває ся спосібність у дїтий до ріжних технїчних праць. Неменьше можна спостеречи і хиби поодиноких шкіл або цїлих кутів повіта, що не виказували ніяких виробів. Такі вистави уладжувані що кілька лїт, а представляючі вірно працю, без охоти попису, можуть принести дуже великий хосен, часом більший як дискусия ведена на тему методи. Додаймо до сих виставок оцїночну комісию з поміж членів конференциї, а знаємо що свій свого найлїпше оцінить, переведїм на підставі оказів і справозданя дискусию а тодї користь буде правдива. Що до емуляциї поодиноких сил, що до користи поодиноких учителїв, особливо молодших в службі і меньше практичних не потреба і згадувати, бож з такої конференциї, опертої на поглядї, вынесе добрий спостерігач погляд, який є стан шкільництва в повіті а дискусия справить і викаже добрі або слабі сторони.

Правда, що сего рода конференция вымагає накладу гроша і працї, але-ж і пожиток з неї більший. Задля того повинно ся лучити виставу з конференциєю бодай кождого третого року.

4) Приватні побічні средства для образованя учителїв.

Попри збори на конференциях та окружні бібліотеки суть ще бібліотеки педагогічні і педагогічні збори і збори педагогічних товариств. Бібліотеки педагогічних товариств заложено від перших лїт заведеня сего товариства і віддавали важні услуги, ніж введено окружні повітові бібліотеки.

О скілько они тепер істнують, або виявляють свою жизненність не можемо висказати гадки, бо не знаходимо даних. Знаємо також, що руске товариство педагогічне в новійшій добі повисилало до віддїлів своєї видавництва, аби дати змогу запізнати ся з ними.

На зборах педагогічних виступають спосібнїйші учителї з викладами, з взірцевими лекциями і т. др. На зборах сих, а навіть на зборах кружків, можуть учителї обробляти хвилеві справи і питаня, в дечім поінформуватись та виступаючи поміж своїми вправлятись в відчитах, лекциях і др. Знаємо з досьвіду, що в повітах, в котрих є між учительством живий рух умовий, виробляють ся одиниці, заохочують ся до працї; там поступ в загалї видній-ший ніж в тих сторонах, де учителї бачать ся раз на рік на конференциях окружних, наче урядово.

Аби конференциї кружків педагогічних мали правдиву вартість, повинні они опиратись на відчитах опертих на досьвідї, полученім з очитаним а дискусия не повинна обертатись на фразольогії, але ей підставою має бути також досьвід і очитане. До відчитів не треба брати високопарних тем, аби тими пописуватись, вистарчить, коли один або другий член виступить із справозданем з перечитаного фахового твору, або обере за тему утвір писателя і підда-сть в відчитї цїхи та дасть спроможність до дискусиї. Особливо зверну увагу на популярні видавництва для народу або для шкільних дітий. З дїлом сим повинні учителї як найстараннїйше познакомитись, они булиби покликані до висказаня гадки, о скілько одна або друга книжочка так що до змісту, як і популярного представленя відповідає вікови молодїжи, та подати заразом, якого рода книжки булиби пожадані. В нашій мові появляє ся щорічно

значне число книжочок популярного видавництва, декотрі з них служать на премії для учеників другі могли би учителї препоручити до місцевих бібліотек, тому обзнакомленє ся з ними є майже конечне, а переведенє дискусиї на тему одної або другої книжочки могло би бути предметом обрад педагогічної конференциї.

5) Іспити до шкіл видїлових і дальша праця учителїв звичайних шкіл народних.

З досьвіду бачимо, що много учителїв не устає в працї. Неоден перенятий потребою самообразованя, не попереставъ на сїм, що придбав, але стремів дальше будьто з досьвіду, або щоби полїпшити свій бит материяльний, кидавсь на ріжні курса, на котрих міг-би придбати ширше знанє, другий винести основнїйше підготованє, старавсь сам дальше працювати. Вже факт, що до так званого іспиту видїлового приступали учителї навіть тодї, коли не було найменьшої надїї на позисканє якоїсь вищої посади пр. учителя школи видїловоï, коли всї школи видїлові знесено в нашім краю, вказує найлучше про дбалість учителїв в придбаню собі ширшого знаня лиш з потреби образованя ся. Дальший факт, що з хвилею поновного засновуваня шкіл більше клясових зголошувалось велике число учителїв і невтомимо працювало, в короткім правда речинци, в котрім заледви могли одержати вказівки до працї а проче самі придбати мусїли, є лише дальшим доказом, як много учителїв відчуває потребу ширшого знаня, доказом живучости сего стану; але на сїй дорозї потребують они помочи, вказівок, котрих у нас доси мало. Як в часї приготованя ся до іспиту кваліфікацийного мусїв учитель повтаряти набуте знанє всїх галузий наук, удїлюваних в семінариях учительских, так тепер обирає він собі довозї групу предметів, до котрих чує ся найбільше спосібним і знаходить в них уподобанє і має не лиш подбати о дальше фахове знанє, але також о розширенє відомости в сїм напрямі. Тут не може вистарчити материял науковий, удїлюваний в семінариях учительских, але повинен виказатись докладним знанєм вибраного предмету. Вже власти шкільні відчували потребу помочи в сїм напрямі і, як ми вже вказували, уладжували курси, на котрих познакомляли з напрямами і вимогами, але курса сї, хотяй з часта уладжувані, не обнимали всїх галузий наук і тревали звичайно коротко.

Наколи сотки учителїв старавсь в той спосіб ширше пізнати якусь групу предметів і в них придбавши собі на стілько знаня, що дасть собі раду в дальшім образованю, остають сотки, котрі вдоволяють ся одержаним станом народного учителя; о дальшій працї послїдних хочу дещо сказати.

Чиж учитель по одержаню сталої посади має вдоволитись набутим знанєм, чиж ті тисячі мають не відчувати потреби дальшого образованя і працї? Ні, кождий з них може і повинен знайти средства до дальшого поступу. Першим его завданєм є ведене науки шкільної і вихованє молодого поколїня. Наколи хто старавсь о поступ в науцї шкільній, уморальняє поручені ему дїти, той підготовляє вже тим самим лучшу долю для народу, бо-ж его вихованки стануть ся лучшими горожанами, приступнїйшими до поступу а маючи бодай елементарні відомости, зможуть собі лекше радити і знаходити способи до получшеня долї. Поиря науку теоретичну чиж не остає ще народному учителеви досить поля в его обсягу дїланя до других занять? Возьмім лишень галузи господарства як садівництво, огородництво, роботи ручні, звер-

нене уваги на промисл. Кілько міг би учитель в тім напрямі зробити, маємо наглядні приміри в других краях, а також і у нас суть вже учителї, що в сім напрямі де що зробили. Деклямациї однак ведені на сю тему не принесуть хісна, ту треба живого приміру, примуки, а учитель, що бажає віддатись одній з сих галузий, мусить попрацювати, обізнатись основно з сею галузею, полюбити ві, а тоді і праця его буде хосенна та принесе і матеріяльні користи. Поле се у нас запущене а дорога до піднесеня веде як раз через школу. З поміж старших може учитель знайти приклонників, але через школу, через виховане молоде поколїне може занятн сею справою всїх будучих громадян.

Нинї, коли при семинариях учительских позаводжувано огороди шкільні а наука сих галузий ведесь практично, виносять учителї ширше знане в сім напрямі, ходить лише о те, аби ві, котрі постановили лишитись учителями по селах, перенялись потребою такої працї, не виповняли тілько се, до чого їх обовязує плян і інструкция, але відчули потребу працї в сім напрямі, вже підчас шкільної науки вщепили замилованє до огородництва, пщільництва та садівництва, практично повели молодіж, закладаючи при школах взірцеві сади, пасїки і огороди, а тоді віднесуть пожиток самі і можуть причинити ся до матеріяльного поліпшеня биту народу.

На обмеженім становиску учителя народного є так обширне поле дїланя в дозволених рамах, що лише дивитись отвореними очима, розширати погляд наукою і дальшим образованєм, витворити віру у власні сили і в успіх доброго дїла а будучність народу і стану учительского уявить ся в короткім часї в лучшім сьвітлї.

Самбір. *Т. Біленький.*

Про конечність пізнаня дитячої душі.

Ніхто не буде заперечувати, що педагогія яко наука мусить послугувати ся і иньшими науками і що доперва при їх помочи може она доводити до хосенних і правдивих висновків, та при їх помочи віддати в практиці богато користи.

Що зі всїх наук спомагаючих педагогію, психольогія є найпотрібнїйшою, і що без ві знаня не може педагог хосенно трудити ся — се факт всїм добре звісний.

Однак знане загальних правил психольогії не є вистарчаюче, бо крім загальної психольогії треба педагогови запізнати ся з психольогією дитячою, т. зв. психольогію генетичною.

Брак ві дає ся нам дуже часто відчувати, а хоть она є безусловно найважнїйшою галузию психольогії, хоть она є для чинностий виховавчих головною підставою, хоть она є чисто педагогічною психольогію, у нас мало, ба майже нїчого не зроблено в тім напрямі, а в нашій байдужности не присвоюємо собі навіть сего, що учительство иньших народів придбало.

Душевні блуди дітий завдають вихованю і науці богато труду, а родичам і учителям затроюють не одну годину. Щоб їх лічити, щоб їх викорінити, конечно пізнати, що они є, звідки они беруть ся і які їх причини. Тим всїм занимає ся психольогія дитяча, і нинї дійшла она до дуже хороших добутків сим приносить великий хосен так вихованю як і науці.

Студії і обсервація душі дитячої не є чимсь новим. Вже професор маґдебурґський D. Tiedemann працював в тім напрямі а результати ві опублїковав в розправі п. з. „Über die Entwickelung der Seelenfähigkeiten bei Kindern.“ Праця та набрала розголосу допе́рва в р. 1763, а в 1881. B. Perer перевів ві на французску мову.

Наслїдником Tiedemanna був турінґський лїкар B. Sigismund, котрого публїкация „Kind und Welt“ показала ся в р. 1856 а перероблена в р. 1897, знайшла велике признане.

Працю Sigismund-a веде дальше Preyer. В р. 1882 видав він обширне діло „Die Seele des Kindes“, опираюче ся як і попередні на обсервациї і досьвідах, роблених на своїх дїтях.

Вплив Sigismund-a і Preyer-a був великий. І за границями Нїмеччини охотно і щиро брали ся учені до роботи на поли нововведеної галузи психольоґічної науки.

В Анґлії власне в р. 1840. зібрав Ch. Darwin записки о розвою свого сина, котрі відтак в р. 1877 опублїкував. Цїлий ряд ученых порушує ту квестию а Sully в своїй праци „Beobachtung über die Kindheit“ оголошеній 1895 р. збирає всї лобутки в одну цїлість.

В Північній Америцї став проф. G. Stanley Hall на чолї руху, стремлячого до докладного пізнаня дитячої натури. Своїми письмами і переконуючими викладами в університеті Clark викликав він велике заінтересоване сею справою, і богато праць тогди опублїковано. Особливо Fracy і Baldwin богато в тім напрямі написали.

В Франциї вже коло 1863 р звернено увагу на пізнане дитячої душі. В. р. 1878 видав B. Perer свою тритомову працю „La psychologie de l'enfant“; в р. 1893 N. Compayrè „L'evolution intellectuelle et morale de l'enfant.“

І Італія не лишилась по заду. L. Ferri, Paolo Lombrosso, Marro, Ottenlenghi, Garbini, Ricci, Colozza, Sergi і инші горячо працювали на тім полї.

У всїх краях цивілїзованих знайшлось богато психольоґів, котрі щиро старались вислїдити психічний розвій душ дитячих. Невдовзї позакладано товариства, в котрих лучили ся люди всїх станів, інтересуючі ся вихованем дїтий, в котрих теоретики і практики себе сповагали. Так пр. заложено в Анґлії „The Britisch Child-Study Association“ і „National Association for the study of children“ в північ. Америцї.

Участники курсу вакацийного в Єні (Jena) заложили в р. 189б. також товариство відповідаюче повисшій цїли: „Verein zur Erforschung der Eigenart unserer Kinder.“

Товариство се старає ся о дальше образованє учительства, уладжує вакацийні курси. Осередком товариства є місто Єна, а се тому, що лежить оно в серцю Нїмеччини — дальше, що тут є одинокий університет Нїмеччини, маючий катедри педаґоґії і відповідну школу вправ. Доценти сего університету викладають в часї вакацийнім фізіольоґічну психольоґію, ґіґієну шкільну, педаґоґічну патольоґію і т. п. Тут згромадила часопись для педаґоґічної патольоґії „Die Kinderfehler“, видавана Trüper-ом, Koch-ом, Ufer-ом, і Zimcher-ом богато трудячих ся співробітників. Тут виходить і орґан товариства „Beiträge zur Kinderforschung“ а Zieher і Schiller видають збір розвідок з педаґоґічної психольоґії і фізіольоґії.

У Львові 9. III. 1902.

Іван Косак.

Рисунок, яко образуючий чинник.

Передовсїм зазначую виразно, що забираючи голос в тій справі, не маю зовсїм на думцї рисунка яко штуки, яко цїли. Говорю тільки про рисунок, яко про чинник образуючий, впливаючий вельми додатно на розвій умових сил дитини.

Майже кожда дитина залюбки рисує. Сей факт вельми часто обсервований, вельми загально звісний, щоби його треба було доказувати.

Зарівно звісно, що більша часть виховуючих запопадливо вихісновує се замилованє дитини, не застановляючись над внутрішньою причиною, котра викликує той об'яв. Мальчикови дасть до руки олївець і шматок паперу або табличку і писальце тай по всьому.

Дитина сидить спокійно, бавить ся сама, не перешкаджає старшим. Чого-ж більше бажати? Що більше може дати рисунок?

Може дати дуже богато. О тім власне хочу поговорити.

Дитина в своїм умовім розвою переходить фази розвою цїлої людскости.

Єї рисунки се є перші проби образкового письма. В умі дитини творять ся безнастанно преріжні образи, часто о невиразних, неясних контурах. Щось там роїть ся в малій головцї, щось, чого дитя не розуміє добре, але що хотїло би зрозуміти, бажало би ясно собі предетавити, побачити як то виглядає. Бере отже олївець і покриває папір зиґзаками.

Для нас сї точки, лїнії і колїецята непонятні; однак до дитини они промавляють і то виразно.

Не забуваймо о тім, що дитина не потребує богато до помічання подібностий між предметами. Часто вистарчає одна спільна прикмета.

Прямова черта — то палиця, ряд черт — то пліт або штахети, черта прямова з поземою в горі — то столик і т. д.

Коли ми бачимо в роботї дитини лише якусь міщанину без жадного плану, то оно помічає цїлі образи, оно з'уміло-б нам може оповісти о тих образах навіть цїлі істориї!

І зовсїм не ходить о те, щоби оно уміло добре рисувати, плавно оповідати, а як умів, то тим лучше; не умів, невелика шкода. Єсли дитина охочо рисує, єсли приглядає ся своїм творам і застановляє ся над ними, то на певно не остане ся тото занять для неї без користи.

А забавляєсь при тім вельми і . . . вельми працює.

Память, уява, увага підчас рисованя находить ся в безнастанній натузї, хоча на позір працює лишень око і рука.

Самостійний рисунок впливає навіть додатно на розвій вимови у дитини.

Зараз се докажу.

Звісно, як нечисленний словар висказів посїдають дїти, як тяжко їде їм не лиш вже оповіданє але навіть даванє змістовних відповідей на питаня.

Одною з причин того єсть та неясність і непевність образів, що повстають в дитячім умі. Сю неясність усуває рисунок, тому що вбирає дитині в певні, ясні форми то, що для неї було доселї мутним образом. Дивлячись на свій рисунок вказуючи на його части, дитина оповідає тепер далеко плавнїйше, з більшою певностию, з більшим богатством особливостий.

Устне оповіданє є для неї немов би повторенєм того, що она вже висказала образами.

Роздивім ся тепер, в якім степени замилованє до рисованя об'являє ся у дїтий відносно до їх віку.

Мале ще на лонї матери граюче-сь дитя любить вже, если йому дамо олівець, і захватом черкає на папері якісь знїзаки.

Слабі пальчики ще не в силї сильно взяти олівця, они не спосібні до попровадженя якої небудь лїнії. Отже дитина рисує, де випаде, щоби тілько рисувати, щоби лиш лишив-сь слїд на папері.

Після Фребля таким малим дїтям треба дати до забави табличку, покриту верствою легко звогченого і, природно, попередно вимитого піску.

Дитина, водячи пальцем по мокрій верхні, з легкостию чертає на нїй слїди і бавить ся знаменито.

Коли рука нашого питомця набере сили, даємо йому кратковону табличку і шифер. Кратковану длятого, щоби око і рука при начеркуваню лїнїй мали точку опертя. Кратки повинні бути намальовані ясною барвою для визначеня сьлїдів шифра.

Поволи рисованє іде чим раз лучше, око вміє вже дїлити предмети на части, вміє порівнувати взір з копією. Тодї найперше кратковний зошит, опісля точкований, наконець і та поміч уступає, дитина зачинає рисувати на чистім папері. Так радить Фребель.

Рисованє після того плану есть безперечно дуже хосенне, дуже відповідне, вельми богате в добрі успіхи, але н і к о л и, п і д ж а д н и м в з г л я д о м не повинно виключати або усувати на друге місце самостійних рисунків дитини.

Зьзіадка чи який иньший рисунок, виконаний найкраще і найпрацьовитше рукою мальчика має без порівнаня меншу педагогічну вартість, чим на око безладний і недбалий, але самостійний рисунок.

Перший есть тілько завсїгди меньш або більш вдатним наслїдованєм, другий се овоч творачої працї. Однак не у всїх дїтий виступає з рівною силою потреба ясного представленя собі чи там іллюстрованя того, що чули або бачили.

Єсли так, то годить ся той дрімаючий наклін розбудити, а лїнивій уяві підсунути темат до рисунку.

В таких случаях віддають знамениту услугу розмови, історийки або байки, оповіджені або перечитані дїтям.

Що такі оповідання мусять доконечно бути займаючими і богатьми в зміст, то хиба не треба додавати. Єсли тільки знудять, а навіть если лиш мало займати-муть дитину, проста річ, що до їх ілюстрованя не збудить ся охота.

Оповіданє скінчене. Учителька заохочує дїти до рисованя.

„Цїкава я, як ви собі представляєте то", о чім я говорила. Чи з'уміли би ви то нарисувати? Попробуймо.

Дїти повільного успосібленя, о тяжкій уяві або такі, в котрих наклін до рисованя ще не є розвинений, оказують звичайно недовірє в власні сили.

Напевно можна тадї сподіватись такої меньше більше відповіди:

„Я того не влучу. То за трудне. Прецїнь я не умію рисувати".

Та то недовірє щезає скоро. Нехай тілько учителька окаже заінтересованя рисунком дитини, нехай довиджує хоча-б в найбільших дивоглядах,

подібности до того, що дитина пробувала нарисувати, а сейчас малий автор набере відваги і охоти до рисунку.

— „Видиш, дитино, зовсім не есть так але. Відразу пізнала я щось нарисував. Но рисуй дальше, я дуже цїкава, що буде дальше".

Такі слова се велика заохота для боязких.

Нераз можна почути про виховувательки, що толкувались власним незнанем, коли їм поручано, щоби тямили про самостійні рисунки дїтий.

„Як же я можу учити того, того сама не умію? Толкованє непотрібне, зрозуміне своїх обовязків хибне.

Ту зовсім неходить о науку рисунка.

Ту ходить виключно о послугуванєсь рисунком, яко средством, що дуже додатно дїлає на ум дитини.

Проста річ, що сто раз лучше, коли особи займаючі ся дитиною, дорисують. Можуть тодї попровадити, поправити рисунок, а що найважнїйше, самі щось нарисувати.

Але скоро есть інакше, то нехай зроблять хотяй то, що лежить в їх силї; а в силї кождого виховуючого есть розбудити в дитинї дрімаючий наклін до рисованя або його заспокоїти, если вже есть розбудженний.

Признаюсь, що я зарівно з деякою трівогою впроваджувала іллюстроване балаканок чи оповідань самих таки дїтей. Та в виду успіхів трівога сейчас уступила.

Рисунки моїх мальчиків зовсім не були ідеально чисті — пальчики дитини преціньь брудять ся так часто – ні ідеально красні; були зате дуже займаючі, були власні.

Говорили-сьмо раз о деревах, о хісні з них і т. д. Отже зараз, як на зазив, вирїс на папері величавий лїс, появили-сь сажні порубаного дерева, своєю дорогою представленї наївно колюмною поземих лїнійок, появив ся трач, рубані ловцї. . . .

У декотрих дїтий визвирали ізза дерев навіть звірята, а птиці сиділи на галузах.

Вправдї недосьвідченний не зміг би розріжнити пр. звірята від переведеного пня — дерева від чоловіка; та нас се нич не обходить. Ми розуміли-сь знаменито.

Иньшим разом тематом розмови випало менї вибрати бузька.

То було доперва уживанє!

Кожда дитина навзаводи пригадувала собі, де то будучи на селї, видїла бузька: на левадї, чи на полї; а що бузьок робив, а як виглядало гніздо, а який бузьок мав дзьоб, ноги і т. д.

Рїжнородність межи рисунками була тодї дуже велика.

Одна дитина нарисувала дзвінницю з гніздом бузька, друга стодолу, иньша дерево. Ті гнїзда були пусті, в иньших ізза галузок хворосту визирали малі головки (властиво колїсцята); ту ходив бузьок по левадї, там скликував товаришів і т. д.

Ми здивували-сь богатством вигадів та навіть зглядною совершенностию виконанья.

А ще коли дїти роздобули колїрних олївців, то вже не було кінця загальній радости.

Один семилїтний хлопчина, що кілька разів пробував лїтом над морем і чув про губку, коралї, видїв лодки, судна, кораблї, нарисував сам з власної ініціативи гейби море в перерізї.

Все там було: і дно покрите мушлями і корчак коралїв і нурець, обтинаючий губки, на котрого напав якийсь казочний морекий людоїд. були і сотки риб і лодка, з котрої спускано нурця, і судно одалїк і птицї і хмари, а все з докладною точностию. Той малий в своїм родї архитвір показував на богату уяву і знамениту память дитини.

В Америцї того рода іллюстроване балаканок дїтьми примінюе-сь вже від кілька лїт. Оно розширяе-сь там чим раз більше, бо успіхи суть знаменні.

І в нас з часом так буде. В наших часах квестия примінювання рисунка, яко чинника, вливаючого додатно на розвій уяви, памяти, уваги і иньших умових сил дитини, не є новою; займае она богато поважних виховувачів і ей понимае-сь чим раз лучшд а частию примірюе-сь навіть в практицї.

Рисунки повинні і безперечно станути з часом невідкличним чинником виховуючим средством, улекшаючим згоду дїйсного предмету з його прообразом.

ВСЯЧИНА.

— Екзекутивний комітет, вибраний на першім вічу буковиньских народних учителїв відбув дня 2. лютого перше засїдане в православній школї при участи значного числа гостий. На тім засїданю полагоджено слїдуючі справи: 1) Головою комітету вибрано п. Ісаковича директора із Радівцїв. 2) Припоручено п. Кісаковичеви і п. Дубеньскому виготовити материял в справі підвисшення платні народних учителїв, в справі реорганїзациї законів о правних відносинах учительства, котрий то мемориял ухвалено на внесене п. Пігуляка, надуч. з Жучки вислати до Сойму краєвого через ц. к. Раду шкільну краєву. 3) В справі краєвого учительского товариства ухвалено: а) не заснувати поки що нового товариства, лиш збудити істнуюче товариство до житя. В тій цїли вибрано депутацию з п. Скалата, п. Пігуляка і п. Дубеньского, котра має удатись до п. Воти з предложенем, щоби той скликав до означеного речинця загальні збори тов. краєвого учит. товариства, де би на порядку дневнім між иньшим поставлено точку: зміна статуту товариства. Якби депутация дістала відмовну відповідь, або, якби до означеного речинця не скликано загальних зборів, то екзекутивний комітет учительского віча має виготовити нові статути і засновати нове товариство. 4) Реферати п. Косановича і п. Дубеньского мають бути покінчені до 2. марта с. р., котрого то дня відбуде ся друге засїдане комітету, на котрім одобрить ся мемориял і прийме ся до відомости справоздане депутациї та установить ся дальший план акциї.

— Енерал Альборі шпителем просьвіти. Вже давнїйше старались військові власти в інтересї служби військової познакомляти вояків з цифрами, а цїкавійших учено навіть, підписати ся але донерва сего року піднав ся систематичної працї в тім напрямі перший енерал Альборі, комендант краківскої залоги, котрий, маючи на увазї, що в Галичинї 4,650.416 аналфабетів пропадае в тьмі, поручив не умїючих читати і писати жовнїрів висилати на курса аналфабетів, уряджені поки що в виділовій школї „на Кленажи“, де відбуваю ся наука в вечірних годинах під командою капітана Зелїньского. Дїйсно нема слів похвали для так гуманного дїла. Бажалось би лише, щоби всї иньші команди пішли сего слїдом і тим способом уратовали сотки тисяч найдобрїйших горожан від духової загибелї, та причинились до культурного розвою австрійских країв. Спеціяльно для Буковини і Галичини, принесли би такі курси неоцїнену прислугу.

— Спартаньска школа. Швайцарский педаґоґ Ріпґеля з Секінґен отворив перед кількома лїтами школу на взір шкіл в старинним Лякедемонї. Учеників призвичаює ся до як найбільшої простоти; они одержують скромні потрави, спять на сїнї, вправляють ся не лише в науках, але в ремеслах і спортах. Зразу школа не ішла добре, родичї не хотїли засуджувати дїтий на таку строгу систему, однак найшло ся кілька людей, котрі повірили п. Ріпґеле свої дїти. Отже при урядових оглядинах показали ся ті ученики здоровші та сильнїйші від учеників звичайних наукових заведень. Завдяки таким наслїдкам зачинає школа в Секінґен розвивати ся чимраз красше. Ѓї вихованцї почувають себе щасливими і виходять на мужних і трудолюбивих людий, бо не вільно їм змарнувати ані хвилини в продягу дня; наколи ученик блукає безчинно, сейчас заставляють его до якоїсь роботи — чистити коня, мити вікна, шурувати підлоги або рубати дерево. Теплої води не знають в заведеню, але за то має кождий до несхочу зимної води: до митя, до купелї, до плавання. Дїти гартують ся знаменито, а так привязують ся до заведеня, що по скінченю опускають его з великим жалем. Успіхи школи заохотили п. Ріпґеле до заложеня подібної для дївчат, аби виховати їх на розумні і практичні женщини.

— На 8 університетах в Австрії записало ся в біжучім зимовім півроцї 18.323 слухачів, а іменно: на богословских видїлах 1.024, на правничих 9.410, на медичних 3.299, а на фільозофічних 4.590 слухачів. Межи ними є 623 женщин: на фільозофічних видїлах 514, на медичних 66, а на правничих 44. Звичайних слухачів є 14.733 (межи ними 126 женщин), надзвичайних слухачів 3.205 (меже ними 223 женщин). Що до числа слухачів, австрійскі університети стоять в такім порядку: Віденьский університет (7.003 слух.), ческий в Празї (3.342 слух.), краківский (1.741 слух.), градецкий (1.703 слух.), львівский (1.637 слух.), німецкий в Празї (1.336 слух.), інсбруцкий (989 слух.), і черновецкий (572 слух.) Львівский університет займав перед сецесією руських академиків третє з ряду місце, а тепер стоїть на пятім.

— В справі кандидатів на учителїв середних шкіл міністерство просьвіти вислало обіжник до дирекцій всїх ґімназий. В обіжнику поручає ся дирекциям, запитати учеників 7. і 8. класи, хто намірює посьвятити ся учительскому званю. Здібних учеників мають дирекциї ґімназий поручати університетам в тій цїли, аби професори фільософічного видїлу заопікували ся ними так, щоби студенти могли вже на першім році одержати державні стипендиї. Заряд міністерства просьвіти хоче таким чином придбати для середних шкіл найздібнїйших учителїв.

Наука штука і лїтература.

— „Наша дума", збірник українско-руских народних пісень, зладжений Філяретом Колесою (автором „Вулиці"), вийшов на днях накладом товариства „Просьвіта". Книжка, друкована на гарнім папері in quarto, обіймає дві части: 1. мішані хори (52 сторін) і 2. мужескі хори (32 сторін). Кождая з тих частий містить по 25 композицій, призначених, як сказано в переднім слові, так для селянських і міщаньских хорів, як і для слабших „Боянів". Композиції дібрані гарні. Тим способом вдоволено загально відчуваній потребі. Збірник дешевий, бо коштує тілько 2 кор. 50 сот., з пересилкою 2 кор. 75 сот. Висилає ся тілько за надісланем цїни. Наклад невеликий.

Для народних учителїв. Реколекциї духовні для народних учителїв відбудуть ся під Протекторатом Їх Високо-Преосьвященьства Митрополита в духовній семинарії у Львові на днях 24, 25, 26, 27. і 28. с. м. Перша наука буде дня 24. с. м. о год. 7½ вечером. Ті народні учителї, котрі схотїлибн взяти участь в згаданих реколекциях, найдуть помїщеня і удержаня в духовній семинарії і зволять повідомити про те наперед ректорат (адреса: Ректорат духовної семинарії у Львові ул. Коперника ч. 36.). Кошти удержаня за цїлий час реколекцій для менше засібних учителїв покриє фонд реколекцийний.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВАРИСТВА НЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8	Звіринець	20	сот.
* 9	Гостинець	20	„
*10	Забавки	20	„
*11	Менажерия	20	„
*17	Квіточка	40	„
*18	Віночок	40	„
*21	Забавки для дітий	80	„
*22	Нашим дітям ч. I.	80	„
*23	„ „ ч. II.	80	„
*24	Діточі вигадки ч. I.	60	„
*25	„ „ ч. II.	60	„
*26	Наші звірята	80	„
*34	Мала менажерия	70	„
*35	Велика менажерия	80	„
100	Іете-Франко: Лис Микита (третє цілком вмінене видане)	1 кор.	— сот.
	опр.	1 кор.	30 „
*58, 68	Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр.	1 кор.	30 „
*60, 62, 69, 75, 76	Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр.	2 кор.	90 „
*63	Байки Бричаніпова	30	„
*64	Робінзон Чайченка опр.	1 кор.	10 „
*65	Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге видане) опр.	1 кор.	80 „ 10 „
*66	Байки братів Грімів	50	„

Видання без образків.

* 1	**Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по	40	сот.
2	**Др. Л. Кельнер.** Коротка історія недаґоґії	1 кор.	20 „
* 3	**Китиця желань** 2. розширене видання		40 „
* 4, 5, 6	**Читанка** ч. I., III., IV. опр. по 40, без оправи по		20 „
* 7	**Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени		20 „
*12	**Вол. Шухевич.** Записки школяря.		40 „
*13	**Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий		40 „
14	**Гордїєнко.** Картагинці і Римляни		40 „
*15	**Юлій Верне.** Подорож довкола землї	1 кор. 20 с. опр. 1 кор.	50 „
16	**Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руської мови		60 „
19	„ „ „ Билини і думи		20 „
26	**Др. Мандибур.** Олїмпія		70 „
27	**Віра Лебедова.** Гостинець дітям		50 „
*28	**Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів		50 „
*29	**Мальота.** Без родини 80 сот. опр.	1 кор.	10 „
*30	**А. Ґ одзїньский.** Огород шкільний	1 кор.	20 „
31	**Сальо.** Непос, учебник для III. класи ґімназ.	1 кор.	30 „
32	**Kokurewicz Józef.** Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	1 кор.	— „
*33	**Л К.** Робінзон неілюстрований.		20 „
37	**О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів в фортепіянок		20 „
38	**Дніпрової Чайки.** Коза дерева	1 кор.	60 „
39	**Мапа** етнографічна Руси-Украіни		40 „
40	**Барановский.** Приписи до іспитів.		40 „
46	**Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів.		20 „
*47	**Ів. Франко.** Абу Каземові Каппї.		40 „
50	**Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен.		30 „
*54	**Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с. в полотно	3 кор.	10 „
59	**Ів Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений	1 кор.	10 сот.
61	**Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр.		70 „
*67	**Ів. Снїжка.** На чужині 40 сот. опр.		54 „
70	**Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 сот. опр.		60 „
71	**Оповідання** для дітий 40 сот. опр.		54 „
72	**Мих. Коцюбинский** Оповідання 40 сот. опр.		54 „
73	**Олекса Катренко** Оповідання 40 сот. опр.		54 „
74	**Василь В-р.** Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр.		64 „
77	**А. Крымский.** Переклади 40 сот. опр.		54 „
78	**Картки** з історії Украіна-Русь		40 „
79	**Д. Н. Мамина-Сибіряка.** Дитячі оповідання 30 сот. опр.		44 „
80	**А. Пушкін.** Байки		30 „
81	**Марко Вовчок,** оповідання I. часть 30 сот. опр.		44 „
82	**Марта Борецка,** істор. оповід. 64 сот. опр.		80 „
83	**Ковалїв Стефан.** На пріччах, оповід. 30 сот. опр.		44 „
84	**Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненнями, I. ч. 64 сот. опр.		84 „
86	**Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр.		54 „
87	**Поезиї О. Конїського** 30 сот. опр.		44 „
88	**Покарана лож.** Комедийка Кучальської 20 сот. опр.		34 „
89	**Оповідання М. Вовчка.** II. ч. Інститутка		50 „
90	**Дивні пригоди Конаха Санґвіна,** перша частина		40 „
91	**Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошинської		20 „
92	**Малий співаник.**		20 „
93	**Клавдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 діях		16 „
94	**Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошинської.		20 „
95	**Шекспір в повістках**		30 „
*I.	**Леонїда Ґлїбова:** Байки.		10 „
*II. III. IV.	**В. Чайченко.** Олеся; Комар; Два оповідання по		10 „
*VI.	„ „ Дума про книгиню Кобзаря		10 „
*VI.	**V. Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по		10 „
	Учитель на р. 1890—1900 по	4 кор.	— „
	Дзвінок з р. 1892—1900 по	6 „	— „

Книжки, назначені звіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Дістати можна в книгарні Наукового Товариства імени Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26. і в книгарні Ставропігії ул. Руска ч. 3 у Львові.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ

НАУКОВИХ СРЕДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтоґрафічні образи до науки зоольоґії, ботанїки, технольоґії, етноґрафії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, ґлобуси, телюрії, ґеоґрафічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до ґімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи

для шкіл усїх катеґорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт видїлові і народні школи вищого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарнї, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в повищім закладі потреби своїх ґабінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше свідчать вискази фахових педаґоґів.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 7. Львів, 5. цьвітня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. НЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані рекламації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

ДИКТАТИ.

По при всякі зміни і повільну еволюцію, які наша школа в протягу віків перебула, має она еще в основних своїх точках много із школи минувшини, з якої она історично розвинула ся. Нинїшня школа виглядає як дім, уряджений вправдї в новітнім стилю, в якім однак бачимо не один прилад, що сягає глубокої минувшини, о котрого цїли і вжитку люди вже й понятя не мають.

Стара школа ріжнить ся від нової передовсїм тим, що у нїй учено того, чого домагались практичні потреби життя а учено так, як хто умів і хотїв. Доперва від Коменьского, Руссо і Пестальоццого, розпочинає ся рефлєксия над справами виховання, науки а передовсїм науки шкільної. Рефлєксиї сї відносять ся до засадничих квестий виховання, програми і пляну наук, а також до методи научання; ходить о те, аби уживати в школї тільки таких средств, які мали психольоґічне умотивоване, а із штуки научання витворити науку, яка би з цїлою стислостию для даної хвилї і потреби, могла показати відповідний спосіб поступования. Хоч в тім напрямі не зайшли ми еще дуже далеко, бо сама психольоґія не здобула собі еще досить таких правд, які би давали достаточну підставу до висновку практичних внесень, то мимо того стремлїне те є дуже видне і обнимає всї моменти шкільного життя.

Поволи переміняє ся школа в науковім напрямі, однак сили традициї і консерватизм суть так великі, що ми із старої школи взяли і консервуємо в новій много річий переставрілих і неужиточних. Давнїще були они добрі, бо потрібні до життя — а тота потреба була одиноким критеріум в шкільних квестиях і одиноким регулятором пляну наук. Нинїшня школа випирає ся того цїлком, хоче часто навіть іти проти так званому „утилїтаризмови“; она хоче життє накрутити до своїх ідеалів, правда, що дуже невловимих, а по при то переховує ся з давної школи ріжні неужитки а тільки висилює ся, аби для них умисне доробити психольоґічне умотивоване, або визначити ємy яку ролю дидактичну, якої они нїколи не мали.

До таких пережитих неужитків, в роді коси у хіньчика, або ґузиків на заду сурдута у Европейчика, належать в нашій школі диктати. Дїти наші пишуть на початку XX. століття так само диктати, як писали наші дїти за часів панованя всемогучої різки „шпрахцайхенів", а може навіть ще передше. Річ та сама, тільки що в нашій новітній школі внавансовали диктати до значіня диктатичного в цїли наученя ортоґрафії.

Чи мали они таке саме значіне від початку? Ні! — Хто глядить на школи з історичної перспективи, той не може не знати, що педаґоґічні і дидактичні взгляди, які від половини XIX в. перелицьовують вправдї звільна але засадничо працю шкільну, були давнїйшій школі цїлком чужі. Теориї великих педаґоґів, які появили ся в протягу віків, позістали в великій части аж до наших часів лише теоріями, що практику шкільного житя переміняли лише спорадично, виняткова, о скільки сей або той учитель був безпосереднім учеником якого майстра-педаґоґа. З покольня на покольне переходив силою традициї в школі напрям утилїтарний; учено того, що уважано в данім часї за конечно потрібне, а учено так, як здавало ся найлїпше, аби дійти скоро до цїли.

Тим утилїтарним взглядам завдячує без сумніву і диктат свій початок; в тих часах мало хто умів читати і писати і то навіть в таких верствах суспільности, які занимали верховодне становиско. Не лише королївські та княжі канцелярії, але навіть двори ґрафів, та звичайних рицарів, утримували монахів, які під назвою: cancellarii, notarii, scribae, полагоджували після диктату кореспонденциї своїх панів. З того бачимо, що давнїйша школа підготовувала до обовязку писаря вправляючи учеників в тім напрямі, аби могли поспішити за диктатом, пишучи скоро а при тім чітко.

Симчасом переховала новожитна школа те давне средство з незвичайним пієтизмом; тільки зі зміною обставин доробила ему в наслїдок розширеня просьвіти нову цїль, іменно: диктат має служити до вивченя ортоґрафії. Вже певно три покольня пишуть в тій цїли диктати, а рівночасно чуємо завдні і що раз більші нарікання, що молодїж пише що раз ґірше, що — що раз частїйше находимо блуди проти писовні навіть в задачах при іспитах зрілости. Коли оно так є, повинна проста льоґіка довести до внесеня, що те средство не доводить до цїли, або що суть якісь другі причини, що перешкаджають науці ортоґрафії. Але сила консерватизму так велика, що дидактичну сторону диктату уважає ся за доґмат, а причини злого шукає ся лише в злім уживаню средства. Наслїдком того повстали систематичні підручники диктатів, які збирають приклади для певних правил в параґрафи і диктують поодинокі вирази о трудній писовни, або спеціально збудовані речення, в яких тоті вирази приходять.

Немов в якім магазині, побачимо там на показ слова писані через і і через ї, (давнїйше через ы, ѣ, в, і, і т. др.), в нїмецкім через aa, ee, eh, oh, ih, ä, ö, ü, ie, і т. др., нераз побачимо такі слова, яких ученик не почув більше в часї своїх дальших студий. В шкільній практицї панує під тим взглядом велика ріжнородність; раз вправляють систематичні вправи після згаданих підручників і регул, отже цїлком без звязи з біжучою шкільною роботою, другий раз знов велять ученикам вправляти ся тілько в тім матеріялї язиковім, який приходить в лекторі; старші учителї пережили вже кілька таких доб, в яких одну або другу методу спеціально поручено; они

нині ще не знають певно, що справді добре, а мимо тих сумнівів мусять они ще завсіди давати диктати; до нині не маємо ще в кл. I. і II. кляс середних, вищих письменних вправ як диктати, а в класі III-ій починає ся нарікане на недостаточне підготовленє учеників в ортографії, яке не устає аж до кляси осьмої.

Вправді теперішна ортографія в рускій мові є дуже легка, однак суть мови, як прим. французька, англійська, в яких наслідком етнольогічної писовні виходить таке, що, як то кажуть, пише ся „капелюх" а читає ся „шапка", наслідком чого диктат занимає в французких школах визначне місце, бо при кінцевім іспиті, із школи народних, аби дістати конечний в житю „certificat d'études primaires", має диктат майже рішуче значінє, що доводить до того, що в послідній році наука школи народної розпочинає ся правдива тресура диктатова, котра приготовляє до іспиту.

Проте і нїчо дивного, що власне у Франції, де того нїбито дидактичного средства просто надуживають, почали сумнівати сь, чи диктат є справді средством до научання ортографії.

В р. 1896 оголосив французкий письменник Пайо, фільозоф-педагог, в письмі Revue universitaire, цїкаву студию на той темат, яка квестию сю рішучо розвязує, а тим самим заслугує на близше пізнане.

Французкий педагог виходить з того заложеня, що знане ортографії є справою памяти а не розумованя. Пишучи диктат, шукає ученик в памяти подиктованого ему слова; наколи его там не найде, (бо слово приходить ему по раз перший) тоді пробує розумовати; однак тою дорогою рідко коли доходить до розвязаня трудности, бо по перше: дитина 10 и чи 12-и лїтна не є спосібна до етімольогічних рефлексий, а по друге в кождій мові суть слова, яких етимольогія є вспільною, а мимо того писовня відмінна. Так пр. в нїмецкій мові: die Eltern і die Aelteren; в польскій мові пр. dobrymi і dobremi. У всїх тих случаях може тільки вірна память вказати пишучому правдиву дорогу, а на коли тота не допише, словар або інформация у других.

З сего виходять два конечні внесеня:

1) що певність поправного написаня істнує тільки тоді наколи пишучий має вже в памяти диктований вираз, або его знає; наколи про те ученик напише новий вираз добре, то стало ся се лише припадком, а знов не є се его виною наколи напише зле;

2) усї вправи, які мають на цїли утрівалене ортографії мусять відносити ся до памяти.

В тій цїли переводить автор дуже докладну аналїзу памяти, в приноровленю до квестиї слуху. Память вразів є в дійсности появою незвичайно скомпліковапою, відповідно до дороги, якою яке слово пізнаємо, а іменно:

1) чи дорогою слуховоі памяти (коли чуємо вираз вимовлений ким другим);

2) чи дорогою памяти мязнів (коли вимовляючи почутий вираз виконуємо відповідні рухи мязнів орґану мови);

3) чи дорогою зору (коли бачимо вираз написаний на таблици або друкований в книжцї);

4) чи дорогою дотику (наколи той вираз самі напишемо).

Коли про те хочемо докладно утрівалити в памяти ученика писовню якогось виразу, треба наперед той вираз ему виразно вимовити а рівночасно

жадати аби учепик виразно повторив, написав на таблиці і переписав на зошиті; наколи доперва ті усї чотири часткові памяти підопруть себе поспільно і зісполять ся в одну загальну цїлість (розуміє ся повторяючи се кілька разів), тодї можна числити на те, що ученик за кождим разом так пізнане слово добре напише.

Наколиж проте писане виразу відгравав так ролю при загальнім запамятуваню его, про те повинен учитель поперед усего старати ся, аби ученик слово яке ему по раз перший приходить, добре написав. Кождий перший блуд став прецеденсом до зроблення того самого блуду і другий раз і то на підставі сего психічного права, що кожде вражінє полишає в проводах нервових осередках мозкових слїд, немов би вижолоблений шлях, по якім ідуть вже махінально, а в кінци цїлком несьвідомо і автоматично усї повторені вражінє того самого рода.

На тисяч чинностий наших в протягу одного дня виконуємо може 999 цїлком автоматично; з висиленя потрібного при першім виконаню, користаємо силою наведеного права при слїдуючім повторюваню тих чинностий, виконуючи їх уже без висиленя, з великим заощадженєм сили для нових чинностий або таких, що рідко коли повторюють ся. Щоби проте запамятати собі писовню якогось виразу потреба, пишучи его по раз перший значного висиленя мисли, аби той слїд в мозку вирити і тому в се ясною річию, що тото висиленє буде рівно велике при поправнім як і при блуднім написаню, з тою різницею, що в другім случаю потреба подвійного висиленя, аби той перший блудний слїд затерти а другий, поправний вижолобити. Наколи сего не зробимо зараз і ґрунтовно, а той блудний образ повторить ся кілька або кільканайцять раз, то і висиленя, потрібне до поправленя, зростає значно. Кождий практичний педаґоґ знає, що ученик научить ся нової річи з рівною легкостию добре або зле, а заразом, що від'учити его від злого значно труднїйше, як научити добре.

При диктатах заходить власне те небезпеченьство, що ученик може навчити ся зле; хто видїв зошити пестрі від червоної краски (поправок) і розважить із становиска психольоґії, що кілько є похибок тілько фалшивих образів позістало в умі ученика, яких не усуне звичайна коректа диктатів того проразить гадка, що диктат приносить шкоду ортоґрафії, і що належить властиво сказати, що пишучи ортоґрафічно не завдячує сего диктатам, але власне противно.

Може однак хтось сказати, що так діє ся тільки тодї, наколи учитель не приготовив ся до диктату так як сего вимагають принціпи, іменно: через вимовленє, написанє і прочитанє нових або рідко приходячих виразів. Припустім однак, що учитель приготовив ся до сего з усею сумлїнностию, (хоч дуже трудно особливо в дальших роках науки мати певну евіденцию нових слїв) тодї передовсїм диктат вже не потрібний бо власне від того приготованя залежить наука ортоґрафії; наколи однак потім слїдував ще диктат, тодї може він мати лише значінє напису чи ученик спамятав собі тамто приготованя. А як не спамятав? Або як напис був передчасний? Тодї диктат принесе замість пожитку — шкоду. З сего слїдує проте:

1) що диктату ніяк не може уважати за дидактичне средство до науки ортоґрафії;

2) що без приготованя є він просто неможливий а по приготованю непотрібний або навіть шкідний;

3) що диктат можна уважати тільки яко средство еґзамінацийне і то також не в школї, бо там можна в иньший спосіб переконати ся, як ученик пише.

Супроти того належало би полишити диктат тим, що цїлий свій вік за диктатом пишуть, іменно: протоколянтам і канцелярийним писарам, а із школи повинен він зачезнути і після гадки Пайота можна диктату уживати в школї тільки тодї, коли ходить о утрівалене в памяти якогось прочитаного і оповідженого уступу, котрий змістом своїм, заслугує на те, аби его утрівалити в памяти; натомість ортоґрафію належить учити лише з переписування. Під тим взглядом мають рішуче значінє перші роки науки, а передовсїм наука в школї народній; ученик не повинен написати ніякого слова, як довго він не знає докладно писовнї того слова. Без сумнїву не вичерпує ученик цїлого засобу слів якоїсь мови аби ему се вже на цїле житє полишило ся, однак за те привикне він на цїле житє до того, що на писовню треба звертати пильну увагу, а в сумнївних случаях запитати ся других, або заглянути до словаря. Тільки инїшна школа, обтяжена ріжними другими науками, на се власне не має досить часу а насльїдком скількости письменних вправ просто сама спонукує до похибок.

Нагороди і кари.

Нагороди і кари є вельми успішними средствами виховавчими, однак треба їх уживати з тим більшою розвагою. Дитина підлягає легко лихим покусам і звичайно цїнить гру більше чим науку, прогульку понад перебуване в школї і т. п. Аби єї відвернути від тих покус, уживаємо инодї штучних принад, обіцюючи їй нагороду, наколи вона приторовить ся до даних їй приторучень, або грозячи їй карою, наколи прогрішить ся проти наложених на неї обовязків або приписів. Нагорода є проте милим наслїдком доброго, а кара прикрим скутком злого. Звичайно добрі дїла приводять вже самі собою милі наслїдки, а лихі дїла потягають за собою прикрі наслїдки. Таким чином ревне сповнене обовязків і працьовитість приносять признане й гаразд, правдомовність довіренність, а тимчасом неуміренність викликує недуги, брехливість недовірчивість і погорду і т. п. Однак часом лучає ся й противне, а іменно, що добрі дїла мають хвилево неприємні наслїдки, а лихі проминають поки що безкарно. Їзза того штучні нагороди і кари в вихованю пожадані.

Нагороди й кари мають троякє значінє: 1) вони є заплатою за добрі і за лихі дїла; 2) пригадують розтрїпаним дїтям їх повинности; 3) спонукують до доброго, а відстрашують від злого. Уживаючи нагород і кар, треба придержувати ся слїдуючих засад: 1) Нагорода або кара аж тодї конечна, коли инше средство не скуткує. 2) Вимір їх повинен бути справедливий, се-б-то приторовлений до заслуг або провин вихованка. Вимір несправедливий, незаслужена кара або нагорода деморалїзує ученика, викликуючи в нїм обурене і нехіть до вихователя або й легковажність. 3) Нагороди й кари повинні кілько мога відповідати родам заслуг або провин. І так лїнивому відмовляє

ся відпочинку, що то его працьовитий одержує в нагороду, брехливий не має віри, правдомовному вірить ся на слово, незгідливого відокремлює ся, на повільного в сповнюваню обовязків накладає ся більше праці і т. п. 4) Вимірюючи нагороду або кару, треба зважати не тільки на саме дїло, а також на намір (інтенцию) вихованка, бо інакше легко може виробити ся в нїм притворність (гіпокризия, лицемірство). 5) Нагороди й кари повинні впливати на розбудженє амбіциї (честолюбивости), тим то й треба уникати приємностий і прикростий фізичних як средства нагороди й кари. 6) Индивідуальність вихованка (вік, пол, вдача умова, дотеперішний спосіб поступованя, вроджені здібности і склонности) треба і при тих виховавчих средствах узглядняти, бо у одного мала нагода і незначна кара викличе сильнїйший наслїдок чим у другого сильнї средства. 7) Не належить винагороджувати сповненє звичайної повинности ані також прикмет, що не є заслугою вихованка, приміром: особлившого таланту, сили, зручности, памяти, ввічливости і т. п., наколи ті прикмети є тільки вродженими здібностями. Рівнож не треба карати вихованка, коли він без власної провини, а їзза слабших здібностий не може дорівнати иньшим ліпше обдареним. Тілько дїйсна заслуга або дїйсна провина управняє вихователя до вимїру нагороди або кари. 8) Вихователь повинен стреміти до того, щоби вихованкови вистарчало саме его признанє, заявлене задоволенє, висказана словами заохота, похвала, без нїяких иньших ознак зовнїшних; однак і сих форм нагороди повинен вихователь уживати оглядно і ощадно. Зпоміж відзначень можна без шкоди уживати лиш отсих: похвальний лист, образок, книжка в нагороду, визначне місце в класї, повірене якої чинности в класї, приміром: роздача одїжи і зошитів, удержуванє порядку і карности і т. п., за те такі средства, як роздаванє ордерів, медалїв, написуванє в золоту книгу, не впливають спасенно, бо зраджують часто-густо порожнечу, бутю, легковаженє других.

Кари є тільки сумною конечностию, якої так в школї, як і в суспільности лише в виїмкових случаях, як то завсїгди дуже оглядно уживати треба. Такі кари, що могли би некорисно впливати на тїлесне або духове здоровлє вихованка, тай ті, що притуплюють почутє власної гідности, повинні бути зовсїм виключені. Длятого тїлесна кара, уживана в якій небудь формі, зовсїм невідповідна, а в виховану публичнім, в школах просто годї її допустити, вона ще й окрім того шкільними властями заборонена. (Гляди „Порядок шкільний і науковий“!) Вже саме невдоволенє вихователя, виявлене поглядом рухом, виразом лиця, повинно бути для вихованка діймаючою карою. Невдоволенє вихователя, висказане словами, є наганою. Відріжнимо отсї ступенї наган, яких також і постепенно уживати треба: напімненє, докір (закид бура), вкінци докір сполучений з погрозою, себ-то загроженєм острїйшої кари. В школї уживає ся отсих кар: казати стояти в лавцї, назначити за кару иньше місце, відобрати повірений уряд шкільний, задержати довше в школї за відомостию родичів, завізвати родичів, аби дитину укарати, вкінци в соблазняючих випадках виключенє на якийсь час зі школи. (Гл. §. 24 „Порядку шк. і наук.“) Цїлковите виключенє зі школи народної з огляду на обовязкову науку так довго утрудненє, доки ще нема осібних публичних закладів для зїпсованих дітий (домів поправи). Глумливости, насмішок (наруги), легковаженя, неправди не повинен вихователь нїколи вживати; вони підкопують его гідність і підкошують ум і характер вихованка. — Клячати, стояти при дверях або за дверми, механічне відписуванє, вписуванє імени винов-

ника до окремої („чорної“) книжки для напятнованя, завдавати праці за кару — є карами невідповіднимн. Треба памятати, що педагогічні кари мають на ціли поправити ученика, вони є немов моральнимн лїками; длятого повинен вихователь при оцїнцї карігідности вихованка і при вимірі кари поступати лагідно а внстерігати ся насильства і гнїву. Ніколи не треба карати, коли вихователь сам гнївний.

Про школу можна сьміливо сказати, що чим вона лїпша, тим меньше є нагода карати, зате чим більше кар в якій школї, тим меньше вона варта.

Про кари пише Пірамович в своїх „Повинностях“ ось як: Нема нїчого в вихованю, в опіцї над дїтьми труднїйшого, як добре поступованя в караню їх проступків. Не належать надмірною поблажливостию дїтий псувати. Є провини, як пр. нарочного упрямства, добровільної а легкомисної брехливости, завзятого занедбування науки потрібних річий, котрі годї безкарно пускати. Однак завзятість, жорстокість, а тим більше насильства і надмір в карах провадять за собою дуже лихі наслїдки і нівечать часто на цїле житє всї змагання ученика около его образованя. Треба проте знати, за що як і коли карати.

Знпоміж подрібних сказівок, за що, коли і як треба карати, заслугує на особлившу увагу отся: „Немало розсудку повинен учитель показати, розбираючи, котрі провини є карігідні а котрі є тільки блудом, помилкою їзза нерозваги і живости. Чоловік непросьвічений, чоловік неоглядний бере всякі дитинні игрушки, їх жвавість, їх нерозум, неувагу за провину, судить остро і хоче карати. А се чималий блуд і шкодить вельми так учителеви як і ученикам“.

Про заохоти, похвали та нагороди знов висказує ся він ось як: „Розумний і чесний учитель рідко коли прийде в те положенє, щоби потребував ганити, не то аби карати. Єму завсїгди буде жаль, коли буде приневолений уживати сих способів поправи. Однак, маючи батьківске серце супроти учеників, а знаючи і милуючи чесноту, ужие средств чесних і лагідних, а тим самим і найхосенніїших до того, щоби ученики добре справували ся А ті средства є заохота до доброго, похвала і нагорода. Лїпше запобігати лихови загодї, чим закорінювати проступки та карати провини.“ А далї каже так: „Перш усего повинен ти так приноровити душі і серця твоїх учеників, щоби вважали за найгарнїйшу нагороду сьвідоцтво сумлїня, щоби сю солодість у себе залюбки розмірковували, що вчинили добре дїло перед Богом, найвисшим суднєю, що зробили свою повинність, що весело підуть спочивати з сею думкою, що не мають самим собі нїчого закинути, анї в нутрі душі своєї чого соромити ся. Відтак, щоби вельми шанували правість, та їзза неї а не зі страху перед карою внстерігали ся злого“.

Посол Романчук о народних школах.

При дискусиї над буджетом міністерства просьвіти в палаті послів п. Романчук виголосив довгу промову о галицких школах. Замітна була часть промови о наших народних школах. Она звучить:

Богато робить ся шуму, мовто руских шкіл народних є таке саме число або й більше як польских. Коли ж придивити ся добре, то ось що показує ся: Є в Галичині всіх народних шкіл 4004; на папери є їх, що правда, о 319 більше, та се такі, котрих еще не отворено, отже властиво їх нема. З тих 4004 шкіл є 2043 польских, а 1932 руских, отже сих о 111 менше від польских. Коли ж хто говорить, мовто руских є більше від польских, то каже неправду. Та не о се менї ходить, що польских шкіл є о 111 більше ніж руских, а о що иньшого. Велика ріжниця, чи народна школа має одну клясу, чи дві, три або й більше. Отже що-ж показує ся в Галичині? Ото рускі школи є по найбільшій части одноклясові, лише мало є двоклясових, а рідким виїмком є чотироклясова школа, так що, коли взяти на увагу не число шкіл, а число кляс, то Русини майже два рази гірше стоять від Поляків, бо на кругле число 6500 кляс, випаде яких 4250 польских, а тілько 2250 руских.

Річ певна, що перед настановленем галицкої краєвої ради шкільної, перед роком 1867, більше було народних шкіл руских ніж польских. Було тодї 1200 руских шкіл, а польских 700—800. Від часу, як настала рада шкільна краєва, так некорисно для Русинів зложена, прибуло руских шкіл дуже мало, зате далеко більше польских, так що з того часу в двоє тілько заложено шкіл польских як руских; таким способом тепер переважає число польских шкіл народних, хоч давнїйше більше було руских. Се-ж і є доказом, що рускій народ вже тогдї, коли не було ще шкільного примусу, з власної охоти закладав народні школи, так що треба уважати за річ певну, що колиб замість так зложеної галицкої краєвої ради шкільної була окрема руска рада шкільна, число руских шкіл народних цїлком инакше зростало би ніж тепер.

Я виказав, що руских народних шкіл є тілько 1932 і що вони в більшій части одноклясові. До того ті народні школи не суть чистими рускими школами. Се утраквістичні, польско-рускі школи. Чому? Бо против основних законів також в народних школах другий краєвий язык є предметом обовязкової науки, о скілько іменно сим другим краєвим языком є язык польский. Рускій язык не є обовязковий в польских народних школах. Се не лиш стоїть в суперечности з основними законами, але і з краєвим, котрий впрочім не повинен мати сили, бо противить ся основним законам і був виданий о шість місяцїв скорше, як основний закон.

Тимчасом сей краєвий закон установляє, що лиш в тих народних школах Галичини другий краєвий язык має бути предметом обовязкової науки, де часть учеників говорить сею мовою. Однак між галицкими народними школами є богато таких, в котрих всї ученики суть Русинами, в котрих нема ні одного Поляка, а мимо того польский язык є предметом обовязкової науки. Але не лиш се! Окружні краєві інспектори жадають, аби рускі ученики в народній школї такої чисто рускої громади, в котрій вони взагалї не мають нагоди чути поза школою хочби одно польске слово, аби ті школярі научили ся в школї не лиш розуміти польску мову, але також по польски добре говорити. Аби се осягнути в народній школї, тратить ся дуже богато часу на шкоду цїлої науки. Цїлком слушно можна отже сказати, що рускі народні школи суть не рускі а мішані.

Ми мусимо тому домагати ся, аби управа шкільництва подбала о пошанованє основних законів та закону краєвого. Против науки польского языка

в народних школах не протестуємо; але вона може бути надобовязковою, а я не сумніваю ся, що більша часть родичів, в деяких школах може навіть майже всі вишлють свої дїти на сю науку. Але не треба науцї польскої мови в народних школах визначати такого обему, щоби через те терпіла вся проча наука.

Від управи шкільництва взагалї домагаємо ся, аби докладнїйше вглянула в рускі шкільні справи і культурні потреби руского народу та щоби заспокоїла бодай найпильнїйші потреби.

Промова посла Олександра Барвіньского

виголошена в радї державній в загальній розправі буджетовій при буджетї міністерства просьвіти дня 17. марця 1902.

Висока палато! Коли рускі посли беруть живу участь в розправі над буджетом міністерства просьвіти так в буджетовій комісиї, як і в сїй палатї, то дїє ся се не лише тому, позаяк Русини в порівнаню з иньшими народами нашої держави мають багато пильних потреб для свого народного і просьвітного розвитку від шкільної управи домагати ся, але й з тої причини, позаяк руська справа як-раз опирає ся на духовім полї, і ми добачаємо на тім полї найважнїйші способи до духового і морального подвигненя нашої народности.

Длятого легко се зрозуміти, чому ми домагаємо ся основаня ріжних шкіл, в яких наукова робота і образованє найшли би добре пристановище, щоби дати найвідповіднїйший вираз думкам і почуваням руського народу в мові, яка виходить з душі руського народу.

Недавно тому один з попередних міністрів просьвіти висловив тут погляд, що „кождий з многих народів, — поселених в нашій державі, повинен осягнути розвиток своєї народности, а також і науку в своїй мові".

Се є неперечна річ, що Австрия не є одноцїльною державою, але союзом ріжних народів, длятого отже шкільництво повинно бути уладжене відповідно потребам поодиноких народів і що на тім полї конечно потреба вдоволити народним питомостям поодиноких індивідуальностий. Тут передовсїм розходить ся о середник науки, о викладний язик. Наколи наука має впливати на образованє, то наука повинна бути удїлювана в материній мові. Можна вправдї научати і в чужій мові, але не образувати, бо справдешнє образованє процвитає на основі рідної мови, розвиває ся з саморідного ґенїя кождого народу (оплески). В чужій мові можна вправдї збогатити знанє народу, але его характер понижує ся, его народний дух карловатїє, а із скарловатїлих народів годї утворити крїпку державу.

Се отже зовсїм ясно, що з розбудженєм і скріпленєм народної сьвідомости поодиноких народів Австриї щораз сильнїйше проявляло ся домаганє національної школи, і що шкільна власть була приневолена мало-помалу полишити становище загальної нїмецкої мови викладної і мусїла вдоволити національним потребам народів на сїм полї. Тут передовсїм розходило ся о славяньскі народи, які становлять переважну більшість в нашій державі, а на останку прийшла черга і на Русинів в Галичинї і Буковинї.

Скріплене народної сьвідомости славяньских народів в Австрії, заведене ріжних славяньских язиків яко викладових в середних школах довело до того, що з розвитком середних шкіл в остатних десятках літ минувшого столїтя стали домагати ся щораз голосьнїйше заснованя національних університетів. Сему домаганю шкільна власть вдоволила о стілько, що узглядніла в Празї, в Кракові і Львові домагання Чехів і Поляків.

Однак і инъші славяньскі народности, між тими Русини і полудневі Славяни відчувають потребу основаня власного пристановища наукової роботи і образованя на народних підвалинах. Велику досягліть такого пристановища наукової роботи і образованя для руського народу, оцїнював уже цїсар Йосиф II. з австрийского становища і приказав на заснованїм ним университеті у Львові відкрити шість катедр (професур) на фільософічнім і богословскім видїлї з руською викладовою мовою. (Слухайте! Слухайте!).

Далеко би се мене завело, коли-б я хотїв хронольоґічно обговорити дальший розвиток львівского университету і поясьнити причини усунена по кількох роках руських викладів.

Заснованєм в 1848 р. катедри руського язика і письменьства у Львові положено передовсїм кріпкі підвалини для розвитку руської мови. В 1862 р. призволено на системізоване двох катедр на правничім видїлї для предметів судового державного іспиту з руським язиком викладовим і приречено дві руські катедри утворити на тім самім видїлї.

Найвисшою постановою з 4. липня 1871 р. зносено обмеженя, які стояли доси в дорозї руським і польским викладам на фільософічнім і правничім видїлї в львівскім университеті і видано постанову, що кождому доцентови, який володїє одною з двох краєвих мов, прислугує право викладати в рускій або в польскій мові. Так само відпали великі обмеженя що-до складаня державних іспитів в одній з обидвох краєвих мов.

Заведене обидвох краєвих мов яко викладних на львівскім университеті в 1876 р. вплинуло також на урядову мову о стілько, що рескриптом міністерским з 11. липня 1871 ч. 52 поручено, що в того часу академічні власти мають без всякого обмеженя приймати руські і польскі подана і полагоджувати в тих мовах. Обі краєві мови (отже і руська) стали таким способом у вверхній службі урядовими мовами, т. є мовами урядових полагоджень для третих сторін.

Тим способом львівскому университетови доси нїмецкому, надано виразно пятно утраквістичного, польско-руського университету. Утраквістичний характер львівского университету удержувано і опісля, хоч найвисшою постановою з 27. цьвітня 1870 р. заведено польску мову урядову для университетских властий тим способом і в тім обсягу, як се стало ся найвисшою постановою з 4. червня 1869 р. в инъших краєвих урядах.

Годить ся тут зазначити, що академічний сенат в ухваленім 16. грудня 1878 представленю до міністерства просьвіти о заведене польскої урядової мови виразно зазначує, що права рускої мови мають бути збережені, що именно руські подана мають бути полагоджувані по руськи, підручні катальоґи і кольоквіяльні сьвідоцтва мають бути для потреби руських професорів печатані по руськи.

Що міністерство просьвіти змагало і до дальшого удержаня утраквістичного характеру львівского университету, виходить зовсїм ясно з сеї обставини, що при спольщеню нїмецкого университету в Кракові придержувано ся

засади позитивного означення викладної мови і в 1870 р. зовсім позитивно заряджено, що на краківскім університеті має бути польска викладова мова з виключенем всякої иньшої, з єдиною виїмкою і на будуче нїмецких викладів про нїмецку мову і письменство. Для Львова в тім зглядї не видано нїяких односторонних приписів, а признано обі краєві мови викладовими.

Дня 3. цьвітня 1882 р. послїдувало вже іменованє д-ра Олександра Огоновского звичайним професором цивільного права з рускою викладовою мовою і зроблене в дотичнім міністеріяльнім розпорядку застереженє, що міністерство просьвіти мимо допущеня польскої викладової мови на львівскім університеті видані давнїйше що-до рускої мови розпорядки удержує, і на будуче собі застерігає право видавати иньші постанови, може послужити дальшим доказом, що міністерство просьвіти дбало і для будуччини зберегти утраквістичний характер львівского університету.

Се виходить також з виводів проф. Старжиньского, котрий в своїм дїлї „Historya Uniwersytetu Lwowskiego“ чув ся спонуканим до слїдуючої замітки, що сей розпорядок можна би уважати побідою ідеї виключно польскої викладної мови, наколи би подані там определеня були видані на основі найвисшої постанови; однак не має такого значіня, позаяк міністеріяльний розпорядок не може уневажнити определене найвисшої постанови з 4. липня 1871 р. Наслїдком того сей розпорядок для бажаного професором Старжиньским ідеалу виключно польскої викладної мови не є вистарчаючий а також в меритористичнім зглядї не вдоволяє, скоро міністерство просьвіти собі застерігає право, видавати що-до викладної мови иньші определеня.

Міністерство просьвіти знов дало вираз сему для себе застереженому праву системізованем звичайної катедри всесьвітної істориї з узглядненем істориї східної Европи з руською викладною мовою на основі найвисшої постанови з 31. марця 1893 р., а в 1900 р. зробило дальший крок до постепенного вистачена руського університету у Львові основанем надзвичайної катедри церковнославянського языка і письменьства з узглядненем новійшого руського письменьства.

Однак три руські катедри на фільософічнім а по дві на богословскім і правничім виділї не відповідають зовсім дійсним потребам і змаганям руського народу; в найновійших часах роблено заходи, щоби найвисшими постановами запоручені права рускої мови на тім університеті обмежити, що дало повід до виступленя всїх руских академиків з львівского університету, про що вже не раз тут говорено. (Слухайте! слухайте!).

Я не маю також намїру розводити ся про трудности і перепони, які в тім університеті роблять Русинам, наколи розходить ся о габілїтацию руських доцентів; сї відносини обговорював уже нераз широко в сїй В. Палаті і в буджетовій комісиї. Позволю собі лише зробити замітку, що деякі польскі професори львівского університету не без успіху вчили ся у своїх попередників, нїмецких професорів, позаяк намагають ся спиняти і поборювати змаганя Русинів тими самими аргументами і викрутами, як се робили їх попередники.

Було-б се вельми приманливо, а для В. Палати цїкаво, із згаданої вже істориї львівского університету проф. Старжиньского навести відповідні місця, однак з огляду на широку розправу лише дещо згадаю. Згадаю там про рескрипт тодїшнього намісника гр. Голуховского звернений до ректора університету, в якім намістник тим узасаднює потребу заведеня польскої викладної мови, що тим способом польскій мові відкрив ся широке поле роз-

витку і вдоволить ся певним практичним потребам. В тій цїли вимагає системізованя двох або трех надзвичайних катедр: але коли Русини виступлять з такими домаганями, тодї нам на се відповідають, що перше повинен габілїтувати ся приспосібленний доцент і якийсь час викладати, аж тодї можна буде приступити до системізованя катедри. Дальше кажуть нам, що университет не має служити практичним потребам, лише строгій науцї. Від руских доцентів вимагає ся, щоби приступали до габілїтациї яко готові учені і для того дійшло до сего, що двох кандидатів не допущено до габілїтациї, коли тимчасом они на основі тих самих розвідок, признаних львівским университетом недостаточними, габілїтували ся на иньших университетах і викладали там з успіхом. (Слухайте! слухайте!).

Змаганя Русинів до постепенного вистатченя руского университету зводить ся до національної аґітациї а роблені Русинам перепони виправдує ся тим, що польска мова не може нїчого з осягненых на львівскім университетї прав втратити, — такі самі арґументи, які в 60-их і 70 их роках висували против польских професорів їх нїмецкі попередники. Те саме відносить ся до польского дневникарства; „Gazeta kościelna“ у Львові застерігає ся проти заснованя львівского университету, позаяк міг би стати ся огнищем москвофільскої аґітациї, в півурядова „Gazeta Narodowa“ піднесла з обуренем, що Русини думають про спроваджуваня руских професорів з заграничних университетів, які учать на росийських университетах (в Київі, Одесї, Харкові і т. д.). хоч і Поляки не цурали ся професорами спроваджеными з Росиї і Прус (Др. Ґрек: се були польскі професори!). А ми маємо там руских професорів. (Др. Ґрек: а ви читали „Галичанина“, котрий хоче росийского университету?) Сего ми не бажаємо, а хочемо руских викладів, не росийских. Впрочім се не є арґумент, пане доктор. (Др. Ґрек: але се були польскі учені). Ми маємо там руских ученых. Я можу вам назвати імена тих професорів україньскої народности в Київі, Харкові, Одесї, Казані і т. д. ((Др. Ґрек: але они там не викладали по руски). Так, і проф. Охенковский в Вестфалії не викладав по польски, а проф. Дибовский прийшов з Росиї, де не викладав по польски. (Др. Ґрек: Дибовский був в Сибірі, там нема университету). Такими арґументами не заїдеге далеко.

Щоби отже розвіяти трівогу тих, що по рускім университетї побоюють ся панславістичної або русофільскої пропаґанди, наведу слова быстроглядного австрийского полїтика, д ра Фішгофа, котрий справедливо говорив, що лише такі славяньскі народности, які мають маловажну минувшину, убогу мову, полїтичне встнованє без змісту, дадуть послух зводливому голосови, котрий їм буде обіцювати славну народну будуччину під могутним царем. Колиж в Австриї подбають про се, щоби ті народи щораз більше збогачували язикові засоби, щоби їх полїтичне народне вствовалє розвивало ся щораз живійше і успішнїйше, тодї голосы висланників такої пропаґанди остануть голосом вопіючого в пустині.“ (Дуже добре!)

Се отже зовсїм ясно, що оно не лише не є для держави небезпечно, але навпаки є заповідию державної полїтики, пособляти розвиткови руської мови і письменьства в Австриї і придбати спосіб для піддвигненя науки в рускій мові. Однак Русини майже не мають такого пристановища, в котрім вирабляли би ся, оживляли і мали бути кермовані всї лучші і внеші напрями руського духа.

Є. Е. міністер просьвіти признав уже в буджетовій комісиї, що число австрийских университетів не відповідає вже державним потребам, що зріст населення в Австриї, підвисшене поземи просьвіти, незвичайне помноженє середних шкіл, потреба освобожденя университетів від переповненя, засадничо виправдують з року на рік щораз голосніїші домаганя о помноженє университетів.

Мала Швайцариа н. пр. має 8 университетів, так само як Австриа, хоч там на университетах в ледви 3099 слухачів, коли тимчасом на 8 австрийских университетах маємо більше як 17.000. Помноженє университетів в Австриї є отже конечне, а наведені міністром просьвіти причини понукують також Русинів домагати ся постепенного основаня руського университету на разї системізованем найконечнїйших руських катедр на правничім і фільософічнім виділї у Львові, тим більше, що число руських академіків на львівскім і иньших университетах австрийских перейшло 800, а до того не було би трудно позискати або виробити відповідні учительскі сили по мисли розпорядку міністерства з року 1862.

Основанє руського университету є передовсїм заповідию справедливости, позаяк артикул XIX вкладає шкільній власти обовязок дбати про се, щоби нїяка мова не була виключена від научаня (славно!). Згадане в тім артикулї правне з'обовязанє відносить ся головно до народних шкіл, однак се є як раз політичною конечностию, домаганєм справедливости і добре зрозумілого державного інтересу, сю засаду приложити також до университетів.

Є. Е. міністер просьвіти висунув так в буджетовій комісиї, як на остатнім засіданю В. Палати фінансової трудности, які спонукують шкільну власть, не квапити ся з засновуваним нових университетів, і вказав на потребу відкритя нових жерел доходу. Однак я думаю, що можна тут знайти вихід без нового обтяженя податників, щоби вдоволити пильним потребам культурним, але я в тім взглядї не буду робити власного предложеня, але пригадаю золоті слова вельми витравного австрийского політика, вже нині згадуваного Д-ра Фішгофа, котрі належало би собі взяти до серця: „Буджет просьвіти є важнїйший, як буджет военний; за кождий мілїон, більше виданий на просьвіту, ощадите собі вількакротно в буджетї военнім, а два народні университети над Дунаєм ощадять вам колись два військові корпуси над сею рікою". Те саме можна mutatis mutandis приложити до судетских і карпатских країв. „Австриа каже дальше др. Фішгоф, повинна бути засіяна у всїх промірах аж до найдальших границь національними школами."

Се є далекозорі погляди не Славянина, але Нїмця, для яких однак у нас показало ся так мало розуміня, позаяк у нас думали вєтвованє і будучність Австриї лучше обезпечити будовою стратегічних зелїзниць і коштовних перестарілих вже укріплень. Я зовсїм не думаю маловажити значінє військових уладжень для держави і горожан однак менї здає ся, що пособлюванє культурного розвитку національних індивідуальностий уможливило би природну заграничну політику і звільнило би державу від надмірного обтяженя военного буджету. Високополітичне значінє національних шкіл для Австриї оцінив дуже добре згаданий др. Фішгоф отсими словами: „Наколи поведе ся сербскому і румунскому правительству випередити нас в заснованю добрих висших і середних шкіл, наколи они звернуть струю національної молодїжи до своїх країв, тодї наші Серби і Румуни будуть там тягнути, бо політична точка тяжести якогось народу сходить ся з его духовою точкою. Але коли

ми їх випередимо, коли заложимо висші південнославяньскі і романьскі школи, тодї буде напливати молодїж тамтих країв до нас і буде притягнена державою, котра своїм народам дає такі богаті засоби духового розвитку". (Так є!).

Сї перед більше як трийцяти роками висловлені упімненя можна приложити і до галицких відносин, особливо-ж до відносин Русинів. Не лише із становища руського патріота пособлюване національних і культурних змагань руського народу, заснованє руського університету, котрий повинен бути для народу не лише науковим, але й національним інстигутом, є зовсїм оправдане але й з австрийского становища є се заповідию державної політики.

Заснованє руського університету у Львові було би також для наукового подвигненя ействуючого там польского університету вельми корисне, позаяк справедливо наукову конкуренцию треба уважати услівєм живійшого наукового житя, як я се вже перед девяти роками в сїй високій палаті виказував з нагоди виводів певно в сих справах досьвідного мужа, бувшого посла проф Масарика.

На се можна би менї замітити, що для міністерства просьвіти при засновуваню шкіл можуть бути міродайні лише культурні потреби і культурний ступінь дотичного народу, а не політичні понуки, що руський нарід культурно ще нерозвитий, може навіть меньшевартний і що не було би розумно випереджувати природний хід розвитку.

Супроти того мушу замітити, без переціновання культурних спосібностий руського народу, що покійний архикнязь Рудольф назвав Русинів старинним культурним народом (потакуване) і то не без основи.

Руський нарід, найбільший по російськім між Славянами, около 30 мілїонів числом (слухайте! слухайте!) був цїлими столїтями заборолом християньскій Европі перед азийскими ордами і розвинув уже в одинайцятім до тринайцятого столїтя саморідну культуру і богате в замітні памятники письменьство. Завойовані Литовцями, дали їм Русини свою просьвіту, а руська мова була довгий час урядовою і двірскою мовою великокняжої родини Ягайлонів. Злукою із належними до Литви руськими князївствами стала Польща великою державою від Чорного до Балтийского моря і впливала могутно на долю австрийских наслїдних країв.

Після культурного занепаду, споводованого татарскими нападами і иньшими невзгодинами двигнули ся Русини знов до бистрого культурного розвитку. Змаганями руського міщаньства церковні братства засїяли в XVI. столїтю цїлу Русь школами, між котрими до високого процьвіту дїйшли Ставропигійска школа у Львові і митрополитою Могилою після парискої високої школи на академію перестроєна київска колеґія, котрі видали знаменитих церковних достойників, ученых і полководців.

По викликаних нещасною політикою пізнїйших польских володарів козацкых війнах, дістала ся переважна часть Руси під владу Московщини, котрій Русини допомогли тим способом не лише до нинїшної могутности, але й до культурного двигненя, позаяк руські учені і письменники з Київа понесли просьвіту в темну Московщину, а цареви Петрови допомогли в Росиї перевести великі европейскі реформи.

Але й серед війни не забували руські політики про культурні потреби руського народу, тут лише згадаю, що козацкий гетьман Виговский

в укладах мира з Поляками домагав ся між иньшими заснованя двох українських університетів. Правда що по знищенню автономії України, розпочатим Петром В. а довершеним Катериною II. занепала знов культура на Руси, але мимо того неослабали змагання до культурного двигнення. Богато Українців їхало за границю вчити ся на заграничних університетах, а оригінальна дїяльність обрахованого за границею Сковороди, званого українським Сократом, довела до того, що на Україні зібрано до 600.000 рублїв на заснованє університету в Харкові (слухайте! слухайте!), котрий задля тамошних відносин став російским університетом. Мимо того з кінцем 18-го століття наступили відродинн українського письменства в Росиї, а мимо указу з 1875. року і страшного цензурного гнету, які спиняють розвиток культурний нашого народу в Росиї, видало українське письменство в Росиї гарні твори.

Але в прилученій, по першім поділї Польщі, Галицкій Руси до Австриї, хоч значно пізнїйше пробудив ся руский нарід до нового культурного житя. Змаганє просьвітне обняло широкі верстви народу, домаганя нових руских шкіл, до яких і селянські сини численно вчащають, стало щораз голосвійші, просьвітні товариства розповсюджують в широких масах знанє, а від десяти літ розвинуло Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові плідну наукову, дїяльність яка найшла лише похвали і признанє визначних заводових ученых як радник двору Ягіч, проф. Брікнер, а навіть у російских ученых.

Нарід котрий отже може виказати ся стародавною культурою і історичною минувшостю, що дав Росиї і Польщі ученых, письменників і державних мужів европейскої слави, не потонувши аніі в московскій народности, нарід, котрого учені довели до відродин Болгариї, нарід що дав иньшим університетам визначні учительскі сили які в їх окрасою, нарід, яких мимо некорстних відносин і всяких невзгодин кілька раз двигнув ся до нового культурного житя і мимо роблених ему трудностий і перепон може виказати ся значними успіхами, котрий мимо знаного убожества протягом півтретя місяця місяци зложив майже 100.000 к. для своїх синів (слухайте! слухайте!) приневолених опустити львівскій університет, щоби уможливити їм дальшу науку на иньших університетах, такий нарід не загине (живі оплески!). Руский нарід заслугує на те, щоби его трактовано не яко нарід, котрий має державі давати лише возьних і канцелістів, але він має повне право, яко рівновартний і рівноправний бути поставленим поруч иньших вибраних народів, особливо правительством, котре вписало на своїм прапорі неупередженє в національних, а рівна справедливість в політичних справах.

Передовсім же є се обовязком міністерства просьвіти, котре має відповідні засоби до культурного розвитку народів Австриї до розпорядку, подбати також і про руський нарід, хоч він не вітає ся так численними заступниками в законодатних тїлах як се иньшим суджено. Ми не попадемо в зневіру і не опустимо рук, хочби наші змагання не вінчали ся успіхами; навпаки кожда трудність і перепона буде понукою до дальшої неперестанної і невтомимої праці і дїяльности, поки не осягнемо запоручених нашому народови основними законами прав. Сим кінчу. (Живі окліки і оплески, бесідникови гратулюють).

До методи перероблювання уступів річевого і етичного змісту.

(Відповідь на запитанє).

Інструкция каже, що учитель по перечитаню уступу мае пояснити дітям незнані слова і поняття. Лучаесь часто, що поясненоване нїби незнаних слів доходить до сего, що учителї не звертають уваги на потреби, та на степень розвою учеників а питають ся стеоретичним питанєм: „Скажи се інакше", заступи се иньшим висловом. От примір: Ученик читае „високі береги" „низькі береги". Чиж потреба питатись „скажи се інакше", заступи иньшим висловом". Бувае і таке: Ученик читае: „По темній ночи наступае білий день" — „заступи се иньшим висловом". Не кажемо сим, щоби учитель не потребував досить часто уживати таких питань, але они мають ся відносити до таких висловів, котрі або не суть знані цїлком ученикам а тодї учитель сам поясняе, або зворот бувае трудніїший, а учитель є не певний, чи ученики витворили собі правдиве поняте, проте жадае вислову від ученика власними словами, аби в разї потреби міг пояснити і справити. Питанє о кожде слово, котре ученикам може бути знане або знане бути повинно, є лишень марнованєм часу і переходить в механїчне виконуванє порученої методи. Поясняесь лишень се, що пояснення потребуе, суд же, що пояснити треба лишаесь учителеви, але він знае чей степень розвою учеників і уникае питати про сего рода висловы і звороти, які пояснення не потребують. Незрозуміле може бути поняте або лише вираз. Наколи поняте є незнане, тодї пояснене мусить опертн учитель на поглядї або по крайній мірі на вірнім описї, коли же поняте є знане а лиш вираз незнаний, тодї пожадане є заступленє сего вислову другим місцевим.

Посмертна згадка.

„Неумолима смерть зробила великий вилїм в кругах учительства народного забравши нам дня 23. марта Омеляна Богачевского, старшого учителя в Маріямполи, в 35. роцї житя, по короткій а тяжкій грудній недузї. Покійний умів погодити обовязки свого звання з сьвятими обовязками кождого чесного Русина-горожанина, чим міг бути приміром для загалу учительства народного. Яко член Товариства ім. Шевченка, Просьвіти, Товариства педагогічного і пр. брав він всюди дїяльну участь. Бл. п. Омелян з охотою і вірою в успіх брав ся за народне дїло, бо провідною зіркою в тяжкій, терньом вистеленій дорозї его житя, була щаслива будучність темного і горем прибитого руско-українського народу".

„Вічна ему память!"

Видае „Руске товариство педагогічне". — За редакцию відповідае Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднаревского.

ч. 8. Львів, 20. цьвітня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Письмо перше а нині.

Найдавнїще, подиву гідне винайдене, се: мова людска! — тота заєдно повторяюча ся праця духа, аби віддати мисль артикулованим звуком.

Коли і як мова повстала, про те точать ся заєдні, зажерті боротьби ученых...

Виразити мисль і чутє ґестами, мімікою, се перша штука чоловіка, представити понятя ріжнородними звуками голосовых знарядів — се друга штука, що виносить нас високо понад позем антропоїдів.

Вимина мислий при помочи ґестів і звуків се спосіб порозуміня найстарших народів, яких понятя не відбігали поза границї тодїшности, яких спосіб житя був простий — природний.

Великі случаї, гідні памяти потомків, убрані в шати леґендовоґ поезиґ, переховали ся від поколїня до поколїня устною традициєю — в той спосіб перейшли до нас ті пречудні епопеї рицарских борб, історичні поемати давно минулих подій народів.

Таїнственний розгін духа забажав однак иньшої дороги, а стремлїня людскоґ творчости сотворили письмо.

З початку були се образи, мініатурні, наївні відбитки вражінь зоровых, які нині суть для нас загадками; образи ті упрощувано, лучено з собою, роздїляно, аж переобразили ся в звісне нам письмо Хін і Японїї. Письмо звукове, яке нашій мисли, чувствам, надає тїло і голос — яке німу мову душі утрівалює, несуче їх в будучність далеких віків, — таке письмо є пізнїщим набутком людскости.

Великі користи письма звісні були фенїкійским купцям, звісні були і жрецям. Греки приписували винайдене письма божкови Гермесови. Письмо було пізнїще таїнственною штукою упривілїованих каст, в середних вікаx знанем священників, а під словом clericus розуміли ся і писарі. Слово clerc означає і нині у Франциї адвокатского писаря.

Письмо так зване латиньске, азбука заокруглена переминила ся, коли їх вирізувано в дереві; округлоґ азбуки не мож було утрівалити на буку,

так повстало ґотицке письмо. Ціла Европа отримала письмо старовіцьке, захід — латиньске, всхід — грецьке преображене в кирилицю; слово „альфабет“ походить від перших грецьких звуків альфа (α), бета (β).

З розвоєм торговлї, руху, з розвоєм промислу зростала і потреба знання письма, а в часї епохового винайдення Ґуттенберґа штуки друкарскої існувало в Европі много писарских шкіл.

Друк дав початок великої революциї духа; мисли соток і тисячів умислів, увязнені в перґамінах, увязнені в порохах монастирских келїй, — вилетїли громадно в сьвіт немов освободжені сьпіваючі птахи а від 15 віку силять ся учені і власти похватити, увязнити ті крилаті нуртуючі птахи.

Сила духа і мисли не дасть ся здержати, а таїнственна могучість поступу не дасть ся побороти, проте бачимо її усюди, не тільки там, де духа уберемо в слово, переказуючи его наслїдникам письмом і друком, — але всюди, если обнимемо духом не огнище теперішности, але цїлий ланцух в розвою столїтїй.

Значіне сили друку полягає однак головно на тім, що в дуже короткім часї сотки, тисячі, десятки тисячів примірників можуть розійти ся в сьвіт, дійти до рук читачів, а від 400 років поступ „типоґрафії“, ротацийні машини, стереотипія, ужите парових, електричних моторів, машин до складання і т. др. улегчає працю, приспішує продукцию і скорочає час.

Само друковане пр. одного примірника, складане черенок, триває о много довше, як ручне писане. Було би проте ідеалом: писати, складати за полетом мисли.

Однак чи зможемо писати так скоро, як мислимо? — бодай так скоро, як скоро наші мисли переображують ся в звуки, в мову?

Писати за мовою звичайним нашим письмом не можливо, проте подумано над скороченем тих живучих знаків через стеноґрафію (скоре писане).

Вже в р. 1587. вигадав Bright спосіб на дословне записане промов, проповідий, і т. п. при помочи знаків. Кропками і лінїйками дійшов він до 556 знаків, які вповнї вистарчали до стеноґрафованя усяких виразів.

Тогочасний хронїкар подає, що записуване пр. цїлої проповіди є штукою цїлком загальною; знають єї навіть жінки.

Нинїшню стеноґрафію сотворив і розвинув Ґабельсберґер в р. 1834; не вигадав він єї довільно, але приноровив знаки до звуків. Приміром **o**, при котрого виговорі уста заокруглюють ся, означив він півокруглою краскою, спільний звук **a** грубостию, і висшим положенем, а глухе **y** нижшим положенем сусїдного співзвука.

Користи скорого писаня були так видні, що в недовгї сотки і тисячі осіб внучило ся сеї „Redezeichenkunst“, а стеноґрафія становить для парляментаризму і новочасних форм полїтичного житя річ просто конечну.

Однак поступ в машинах, автоматах, що заступають людску працю побуджував і побуджує заєдно уми до нових винайдень, які би увільнили чоловіка від фізичної працї.

Чинність писаня є, наколи відлучимо працю мисли, чинностию фізичною, — чи би не мож пр. говорити спокійно перед автоматом, який би записував докладно усї звуки?

Можна — та-ж знаємо прецїнь фоноґраф!

Він записує і відтворює звуки; письмо его фоноґрафічне яке вижолоблює рилець в масї восковій очима годі читати, видумав проте Amades Gentilli

приряд Glossograf; який звуки мови утрівалює письмом фонетичним. Прилад сей зложений з цїлого систему штабок і підойм, дїлаючих електрично на ряд пишучих штифтів, а тоті кладуть на паску розвиваючого ся паперу знаки легкі до відчитаня.

Стеноґраф повтаряє по тихо до апарату слова бесїдника, а опісля з паперового паска переписує знаки звичайним письмом: тяжка праця стеноґрафованя відпадає. Glossograf є дуже скомплїкований і тому не увійшов до загального ужитя; на всякий случай означує він безперечний поступ.

Верньмом однак до справи самого писаня.

Вправний писар пише пересїчно 30 звуків на мінуту; маю тут на гадцї переписуване на чисто, т. зв. мундоване.

Автор пише нераз скоріще, однак як той лїнивий потяг пера по папери, тота механїчна недосконалість руки перешкаджає бігови мисли, проте знають пишучі дуже добре. А як виглядає нераз те письмо, які ребуси оно представляє, яким знов кленуть друкарнї і се річ звісна. Прошу собі тепер представити і дальші недогідности, як: позиция однобічна при писаню, скорчене палців, — писане при сьвітлї, похилене тїла, а будемо мати образ, який нам скаже виразно, що чинність писаня пером не належить анї до приємних, анї гігієнїчних.

А тепер другий образ — не переписуване, але писане за летом мисли!

Сїдаємо собі вигідно, перед нами столик, на нїм найновіще чудо техніки машина до писаня, дійсне чудо творчости техніки, помисловости конструкції, чародїйний інструмент!...

Обі руки легко на нїй оперті, а палцї біжать з незрівнаною скоростию по ґузичкових клявішах азбуки; тихе ударене черенок о папір, який пересуває ся автоматично, чисті виразні букви, лїнії одні за другими рівні а скорість писаня такого: 130—150 звуків на мінуту.

Можемо писати виразно, спокійно, навіть без сьвітла, на потемки, 4—5 разів скорше, як пером.

А наколи уживмо мімеоґрафу Едісона, пишемо не один, але цїлі сотки примірників! Мисль нервовим летом палцїв входить в друк, а при помочи мельоґрафу, машини до писаня нот, може композитор друкувати партитуру собі сам.

Машин таких є нині в ужитю мілїони.

Фонетичний і психічний розвій мови.

В попереднім числї „Учителя“ говорив я про конечність пізнаня дитячої душі та навів короткий огляд праць, які за границями в тім напрямі починено. Днесь хочу подати частину з сего зібраного великаньского матеріялу і на підставі психольоґії дїтий, котру написав др. Fr. Tracy, професор з Toronto в Канадї, розказати о скілько зможу про фонетичний і психічний розвій мови у дїтий. Заким приступлю до властивого, мушу для інформациї подати, що праця дра Tracy знайшла там за океаном велике признане і в короткім часї вийшла в кількох накладах. На многих університетах, пр. на

університеті в Paloalto, на Clark-університеті в Westfild, в семінарії в Los Augeces, в Ottawi є в уживаню, а такі поваги наукові як Stanley Hall і инші поручають ту працю своїм ученикам.

Хочу тут представити короткий начерк розвою мови пересічної дитини в часі перших єї двох літ, а на підставі численних матеріялів, які ріжні люди на ріжних дітях заобсервували, подати короткий перегляд засобу слів малої дитини, а в кінци запитаю ся, до яких загальних правил і заключень на підставі даних дійти можемо.

Перших шість місяців.

„В Турингії", каже Sigismund, „називають перші три місяці дитячого життя дурним кварталом", а Schulze голосить, що і в другім кварталї не робить дитина жадних поступів. Здавало-бись після сего, що в першім півроцї не заходить нїчо такого, що зі згляду на мову повинно звернути нашу увагу. Так однак воно не є, бо вже в тім першім періоді починає ся найважнїйший час наук. Малесенька дитина, звинена повіяками, приймає вже вражіня, вслухуєсь в слова. Придивлюєсь міміці і ґестикуляції оточення і присвоює собі (можливо що зовсім в мимохітний спосіб) те, що наоколо себе чує а з сего матеріялу будує в будучности скарбницю слів.

В часї сего періоду зачинає ся і те миле дитяче „гуркотанє", котре хоть нам неясне і зовсім незрозуміле, то все таки містить в собі ті звуки, котрі відтак уміло лучені суть фундаментом дитячої мови. Чудова ріжнородність звуків, з котрих деяка дитина пізнійше так трудно виголошує, тепер видістає ся автоматично з маленького горла імпульсивною вправою мускулу звукового.

Дитина, вступаючи на сьвіт кричить, і то досить сильно. Крик сей ріжно пояснюють. Semmig приміром називає його „тріюмфом вічнотреваючого жита" і „божественною музикою", Кант знов каже, будьтобн се був крик „завзятости життєвої", а инші зовуть нарїканєм при вступі на сьвіт гріху або перечутєм терпінь і гризот життєвих.

Нам видаєть ся більше науковим, хоть меньше поетичним пояснене, котре в крику не бачить нїчо иншого, як висказ болїзни, яку справляють дитині перші проби віддихання — втискання зимного воздуха до легких.

Сей крик є першим проявом будучої мови дитини. Початково є він автоматичний, рефлєктний, без дїйсного виразу голосу або спеціальної закраски; служить він дитині, щоби висказати всї роди чувств. Скоро однак добачуємо в тім крику ріжницї і степенованя, то тим власне старає ся дитина висказувати свої потреби. Ріжниця ся проявляєть у ріжних дітий та в ріжних часах.

Одна 15 днїв маюча дївчина особлившим криком домагалась поживи. В инших знов случаю по місяци доперва перейшов крик зі стану автоматичного. В многих случаях висказували дїти чуте зимна, болїзни, радости, голоду перед кінцем 5. тижня ріжними звуками і степенованями крику.

Всїляко сей крик означують. Один обсерватор каже, що крик болїзни тріває загально довше, нїж крик страху. Инший знов говорить, що крик страху є короткий, наколи голод, викрикує дитина довго тягненими тонами.

Другим кроком в розвою мови дитячої буде час, в котрім крик і гуркотанє дитини прибирає артикулований характер.

Тепер дають ся вже чути звуки азбуки. З тих чуємо впереді самозвуки, опісля співзвуки; з самозвуків виступає найскорше „a“ в ріжних комбінаціях.

Після Löbischa розвивають ся самозвуки в слїдуючім порядку: a-e-o-u-i. Preyer подає, що уживаня самозвуків ось так проявляє ся: ua-ao-uao-ä-o-ö u-e-ei-i-eu; Sigismund на своїй дитині заобсервував сей порядок: a-ä-o-ö-u-eï-o-i-ö ü-öu-äu.

Меньше більше перед 6 місяцем лучить дитина самозвуки зі співзвуками і творить перші склади. Повстають они зовсїм механїчно. В многих заобсервованих случаях показало ся наперед b-p-m і у всїх складах виступають співзвуки на початку нїколи на кінци.

Получить ся легких співзвук „m“ в сей спосіб з легким самозвуком „a“ постане добре знане получене ma, котре частїйше повторюване творить ся утїшне ma-ma (ма-ма). В подібний спосіб творить ся і papa, baba і т. н. Не все однак b-p-m, найскорше появляють ся. Часами уступають місця співзвукам g або k, a r i l, появляючі ся в засадї при кінци, суть у декотрих дїтий дуже скоро в уживаню.

Löbisch заобсервував слїдуючу прояву співзвуків: m-(w)-b-p-d-t-l-n-s-r Sigismund подає слїдуючий порядок: b-m-n d-s-g-w f-ch-k-l-sch-r. В многих случаях виголошують дїти в часї першого півроку зовсїм правильно всї звуки, наколи в иньших случаях і перед 9 місяцем не панують над всїми звуками.

Других шість місяцїв.

Богато дїтий робить в часї сего періоду великі поступи в виголошуваню звуків. Властивий засіб слів еще дуже незначний. Новий поступ вперед товаришить виступленю активного слуху і ростучій силї уваги. Дитина вже любить прислухуватись музицї, тримає рід такту, а се сильно побуджаюче средство склоняє до творення нових звуків. З утїхою стараєсь повторювати почуті слова і усильно старає ся всї трудности в тім вгаляді побороти. Она і розуміє богато слів, не уміє однак їх еще виговорити і противно виговорює механїчно і такі слова, котрих цїлком не розуміє. Знає вже головні части свого тїла і вказує їх, коли запитаємо. Слова mama і papa, котрих надзвичайну повсюдність толкуємо почасти фізіольогічними правилами меньшости, уживає богато дїтий зовсїм розумно.

Наслїдоване робить звичайно в тім періодї великаньскі поступи, кликати когось на голос, то і дитина собі стараєсь подібні звуки виголосити. Дитьна наслїдує вже голоси звірят, як песика і котика — неуміле те наслїдованя, але в дїйсности оно є. Sigismund завважив, що змисл наслїдуваня проявляє ся в третій четвертинї першого року.

Не ясне є еще дїтям значіне всїх виголошуваних слів. Одна мала дївчинка, котра a-ga (all gone-всї гет) і ga ga (пішли) навчилась виголошувати, коли лиш упала, виголошувала се послїдне слово. Humphreys каже, що дитина котру він обсервував, уміла в тім часї богато предметів правильно називати. Иньша 11 місячна дитина, розуміла значіне „добрий день“ і відповідала lata. 10 місячний хлопець уживав і розумів добре значіне mama (мама), Аддіе (Маддіе, Малїося) і addie (antic, тїточка). Та ріжниця, яку бачимо у дїтий сего періоду,

вказує нам зовсім ясно, що не всі діти рівномірно в тім взгляді поступають. Одні скорше, другі поспішнійше, загально однак сказати можна, що різниці ті скоро вирівнують ся, з виключенем однак случаїв ненормальних.

Третих шість місяців.

В часї коли вже дитина пробує ходити, видимо в розвою ві мови коротку павзу. Стан сей не довго однак трівае. По поконаню перших трудностий ходженя мова розвиває ся дальше з незвичайною скоростию. В часї сего третого періоду проявляє ся звичайно розумне уживане відповідних слів, хоть засіб їх еще дуже малий а виговор недокладний. Дитина улекшує собі виговор, труднійші звуки опускає і заступає їх лекшими.

При довших і получених словах репродукує лиш виступаючу головно часть (склад означений наголосом.) До слів (говорить ся тут о дітях, говорячих по анґлїйски) додає при кінци ie.

Дитина каже dinnie місто dinner (обід), ninnie місто drink (пити) і beddy місто bread (хлїб). Иньші знов недокладні виговори: apy tee місто apple tre (яблінка), piksy book місто picture book (книжка з образками), garny або nannie місто grandua (баба), pee місто please (подобатись), pepe місто peucil (олувець), mo-a місто more (більше), ho або ha місто horse (кінь) і. т. и.

(Дальше буде).

Іван Коссак.

Про вихованє.*)

(З конференцийних тем.)

Коби то родичі, особливо матері, дбали хоть половину стілько о вихованє душевне дитини, як дбають о вихованє тїлесне! Як то старанно добирають они дитинї їжі, а як недбало відносять ся они до еї забавок; як то дуже они хоронять дитину від студени і спеки, а як не вважають на товариство дїточе! А що то вже клопоту, журби і страху, коли пестїй занедужає н. пр. на біль голови та пожалує ся! Зараз біжуть по лїкаря, до аптики. Рідкож коли прийде кому на гадку, порадитись і з учителем над вилїченем душевних недуг дитини. Перед лїкарем преувеличає мама найменші ознаки недуги, кождий біль, зітханє і оханє дитини, аби лиш спонукати лїкаря до тим більшого заходу коло хорого. А перед учителем, якже звиняє вона дитину і еї гріхи! Мій синок, каже, не надто уважний і пильний, але він ще малий, слабий; він правда деколи непослушний і упертий, але опісля все жалує того. А донечка? Ну вона також трохи довгоязика і дуже цїкава, але при тім не лиха: вона нераз і перекрутить дещо й посварить ся, але неправду каже тілько зі страху, а сварлива бо дражлива.

*) З Вик. pād. Blätter.

Коли-ж і скаже така мати учителеви перед дитиною, щоб її добре в руках держати, то всякий знав, що воно не так страшно, як сказано. Оттак то у нас тїло важнїйше від душі: тому то й тілько лиха між нами і тому то у нас тьма душевних калїк. Вихованє дївчат прямує ще й доси головно і в кождім майже домі до того, щоб вони подобались мущинам і аби віддались. Жадоба подобатись мущинам займає серце і ум дївочий: все їх старанє зміряє до сеї цїли. Ізза того у них тїлько жури, щоб добре виглядати, хорошо прибратись і всякими можливими способами дібратись до серця мущин. Кілько горя та розпуки, коли всї ті штуки не довели до пожаданої цїли! Яка-ж несказано сумна старість таких нещасливих дївчат, що, покладавши всї надїї на сю одну цїль, змарнували дорогий час молодости, не навчились нїчого, не придбали собї нїякого способу до житя незалежного, безжурного! На щастє ширшає чим раз більше ідея, що й дївчатам треба подати певний хлїб у руки, виховувати їх для житя, а не тілько для замужя (відданя).

Власне длятого є тілько самолюбних, незадоволених людий без серця, котрих безмірна жадоба вимагає від других того, чого їх власна неміч осягнути не година. Навіть князї готовлять своїм дїтям гірку будучність, обожаючи їх, вистелюючи їм за дитиньства гнїздо мягоньким пухом, а на старість терном: бо лиш рідко коли обходить ся житє з такими дїтьми так, як їхні родичі, частїйше оно хватає їх зелїзною рукою і не дає їм нїчо дармо. Серіозне і строге вихованє є благословенєм за все житє: воно навчає нас не надїятись за богато, дає нам силу поважати других, і відвагу трудитись для них і для самого себе. Однак правдива строгість мусить бути получена з тою чистотою, що бував у всїм несплямленим прикладом; вона мусить іти в парі з любвою, яка є непаче здоровим жерелом, що вибухає із твердої скали характеру; вона мусить на конець з'єднатись з тою моральною силою, що рада пожертвуватись за те, що їй наймилїйшим. З такої строгости виростає єдино неувяляюча цьвітка вірности і привязанности.

Родичі! Передовсїм пізнайте свої дїти і не дуріть самих себе мріями про їх здібности і чесноти! Кождий чоловік має певну міру тїлесних і душевних сил: тому не всї можуть все. Над тим повинні родичі призадуматись. Які дїти нам Бог дав, такі мусимо й мати та любити: але нїчого не мовлячись, не дурить себе так легко, як любов родичів. Вона добачає в дїтях так радо скуплені всї зароди будучої величи, ба вона покриває навіть найбільші недостатки своїх любимцїв. Вона називає брехню розумом, упертість сильною волею і т. д. Ся заслїплена любов, що на дївочі недостатки глядить через шкла поменьшаючі, а на виворіть, має найсумнїйші наслїдки. Вона власне винна, що не один вибрав собі невідповідний стан, що ґенїям наложено пута, а безмозким приклеєно крила: вона то запізнає дїяльність і кари учителїв і не слухає їх напімнень; вона родить невдячність, бо звиняє лїнивство, покриває злі поступки, а щасливий поступ приписує тілько дитинї, а недостаточні відомости знов тілько учителеви. Отся глупа любов виясняє нам, чому то дїти бідних людий справляють нераз учителеви більше втїхи, як дїти богацькі і паньскі. Мати виливає на синів неспостережно — однак її вплив незмірно важний. Моральність і чистота серця і житя, се ві головні здобутки. Ві власний моральний примір получений з лагідностию і богобійностию, то найуспішнїйші средства. Коли отець що прикаже, то сини відчувають не тілько строгість прикажу, але й висшість сили, що визиває їх до опору

і оборони: коли мати вистерігає і напоминає, тоді дїйствує закон моральности первісною силою любови і здобуває тим серце. Отець має силу карати, его воля здає ся бути самоволею, самолюбством, наколи з матери говорить та любов, що за любе її гадає, дбає, молить ся і мучить ся. В тім лежить причина великого внутїшного поважаня, з яким відносились великі мужі до своїх материй.

Богато материй говорять своїм дїтям при нагоді якого проступку цїлі проповіди, торкотять, як то кажуть, без кінця і міри. Ліпше би було, наколи-б місто великої тьми слів, нїмий але вимовний, тревалий біль показати дитинї, як ей проступок глубоко зранив і засмутив серце материньске. Матери, правда, плачуть дуже часто гіркими сльозами над проступками дїточими; але вони проливають сльози за пізно: ті сльози капають частїйше на овочі, ніж на цьвіт, вони й не все витїкають із тої керниці, що подає воду живущу і цїлющу, що омиває гріхи дїточі. Зависть випливає з самолюбства, его товариші се придушена злоба, гіркаво-солодкий усьміх і підлесні слова. Зависть то отрута, що затроює шляхотне співчуте і сьвяту жертволюбивість за людске добро і щасте. Ей треба загоді вирвати з корінем. Се можна вчинити лише тоді, коли молодїж привикне загоді до самовідречення і самопожертвованя, коли звикне жити в других і за других, коли навчить ся споживати добро, памятаючи з вдячностию на біднїйших від себе. Тому й не знають напевно ті родичі, що чинять, яку їдовиту гадину вигрівають у серцях дїточих, коли споглядають завистним оком на чуже добро і щасте, шукаючи в терпких словах обмови потїхи і винагороди за те для себе.

Дїти роблять, забавляючись, з всего все; з палиці стрільбу, з драниці меч, із кождої шмати ляльку, а з кождого кутка хатку. Фантазия дїточа не до вичерпаня. Все переносять вони з житя на кожду річ; у них говорить і лялька і каміньчик і цьвіток і що їм попадесь у руки: вони все би переробляли. Тому шкода дїтям купувати богато забавок та ще таких, що їх на инше переробити годї, чого дїточа фантазия і охота до діла конче вимагає. Тілько праця робить чоловіка веселим і щасливим, каже Жан Поль, а се дотичить особливо дїтий. Та не тілько шкода гроший виданих на скуповуване многих забавок, ще гірша шкода з того для дїтий, що не знають опісля міри своїм забаганкам і стають ся байдужними на все, розтрипанними і перебірчивими і не можуть більше задоволитись і тїшитись будь-чим, та приставати на малім, ба ще й тратять із часом вроджену їм охоту до діла. Ігри дїтий з дїтьми є найприродніїші і витворюють у них змисл товариский і згідливість, тому й дїти-одинаки є звичайно диваки. Так само як музик, любуючись музикою, грає сам для себе, так говорять і дїти, забавляючи ся, самі для себе і про себе. Тому не забороняйте дїтям їх монольогів! Вони вчать ся таким способом несьвідомо говорити, збогачають свою бесїду, вправляють ся в висловленю поодиноких звуків, складів і слів. Здалось би, щоб матери не розводились довго в своїх проповідях над проступками дїтий, але за те, щоб більше розмовляли, балакали з ними в вільних хвилях.

Евгенїй Павенель.

Бібліотеки і читальні для дітий.

Незвичайно цікавим з педагогічного боку є розвій безплатних читалень в Сполучених Державах. Ті бібліотеки, находячі ся численно в кождім місті північної Америки, поставили собі по при иньше і ту красну ціль: обучувати дітий, що і як мають читати. Проте отворено при многих бібліотеках спеціяльні читальні для дітий під руководством фахово підготованого бібліотекара.

Центральна бібліотека в Піттсбурґу є так уряджена, що може рівночасно заосмотрити в книжки 70.000 дітий. В загалї суть ті читальні уряджені принадно, а то на се, аби їх тим легче зробити огнищем дитинячого житя. Порозставлювані живі рослини і цвіти, порозвішувані по стінах фотографії і образи, поустановлювані в нишах і кутах фіґури і випхані птахи творять разом естетичну і поучаючу цілість.

Книжки лежать на невисоких полицях а діти беруть їх собі самі. Найти можна книжки усякого рода; побіч поважних суть і ілюстровані байки, або навіть єдино тільки образцеві книжки. На тростинкових рамцах розпняті часописи лежать на столі. Яко средства ведення дитинної лектури, служать: таблиця відомостий і шталюґи з образами. На таблиці відомостий, уміщеній на місци, впадаючім в око, виписані суть афоризми, мисли або верші, що відносять ся до случаїв дня, пори року, або близьких торжеств. В дни родин славних людий, виписують на тій таблиці їх імена з відповідними додатками.

Дуже цінним средством педагогічним суть шталюґи з образцями, введені насамперед в Мільваукее. На тих шталюґах уміщують кольоровані образки або штихи, а близь того полиці з книжками того змісту, аби стояв в звязи з тими образцями, чим підносить ся цікавість для лектури. Поводженем і симпатиєю дітий втїшають ся лекциї істориї, яких удїляють збірно в читальнях. В тих лекциях кладуть головний натиск не на стисліст викладу, але вповні на момент поетичний темату, приступнїйший для малих слухачів і приговорюючий лїпше до іхнього серця. Найлюбіщими суть „Idylls of the King“ і оповідання про грецких героїв. По кождій такій лекциї не може бібліотека настарчити книжок, тілько їх домагають ся розцікавлені діти.

В часї чотиротижневих викладів про Шекспіра були его найпопулярнїйші дїла по 44 рази в оборотї. Розуміє ся, що велику часть атракциї таких викладів становлять образи і ілюстрациї, які при тій нагодї показують.

Найхарактеристичнїйшим є те, що не лучають ся случаї аби книжка пропала, або єї ушкоджено, мимо того, що діти без контролї беруть собі книжки самі і самі їх звертають, кладучи їх на місце, звідки взяли.

„Шкільна Поміч“ в Коломиї.

Дня 15. марта с. р. відбули ся загальні збори членів товариства „Шкільна Поміч“ в Коломиї.

Заки приступлено до дневного порядку, голова товариства, з огляду на се, що сего року як раз минає 10 лїт, від коли товариство істнує, пригадав коротко его історию в сїм періодї. Згадав тих мужів — патріотів та приятелїв шкільної молодїжи, іменно убогої, що вже на кілька місяцїв перед отворенем I рускої кляси ґімназияльної в Коломиї заснували товариство, що мало на метї подаване бідним ученикам материяльної підмоги і моральної опіки. Хотяй деякі з тих добродіїв молодїжи вже або померли або покинули Коломию, то все таки ще лишали ся такі, що й до сего часу не забувають сеї гуманної і патріотичної справи. Відтак вказав, як товариство сповняло свою задачу в сїм часї. Зараз в 1 роцї свого істнованя (1892/3) видало 457·91 зр. на підмогу учеників і так само кождого слїдуючого року підпомагало бідну молодїж так, що за весь час видало на сю цїль 7.611·59 К. (на мешкане, харч, одїж, лїки, книжки, шкільну оплату).

Вже з початком другого року порішено старатись о заснованє інститута, де ученики найшли-бн крім здорового помїщеня і харчу також добру опіку, щоби таким чином бодай в части зарадити недостачам т. зв. станцій, а для успішнїйшого переведеня сеї справи постановлено подбати о се, щоби товариство могло набути свою хату. Почин до здїйсненя сеї другої цїли дав адв. др. Дембицкий, що великодушно жертвував на се 1000 кор. І справдї в роцї 1899 повело ся товариству купито мурований дім з городом а в роках 1900 і 1901 відповідно розширити і устроїти (8 комнат для учеників, крім сего всї потрібні убікациї для служби і в загалї для ґаздівства). Нинїшна вартість сего дому виносить около 20.000 кор. (правда з довгом щось понад 10.000 кор. який сплачує ся ратами).

Інститут для учеників заснувало товариство на початку шк. року 1895/6 — що правда поборовши передше не одну перешкоду, роблену — на жаль — таки своїми земляками, і принято зразу 11 питомцїв; число питомцїв росло з кождим роком, родицї зголошувались що раз численнїйше і взаг лї були вдоволені. Нинї дає сей інститут — бурса помїщене 36 ученикам (13 за міс. платою 34 кор. 1 за 26 кор. 6 за 24 кор. 1 за 22 кор. 3 за 20 кор. 6 за 16 кор. 6 даром, крім сих ще 3 дістає даром обід і вечеру). Питомцї були все під безпосереднім наглядом або академиків або взірцевих учеників з найвищої кляси ґімназ., котрих обовязком було також помагати слабшим в науцї. Крім сего контролю вели все члени видїлу (2—3), учителї ґімназиї.

Ще в роцї 1893/4, коли вже наближав ся речинець заведеня обовяз. мундурів для учеників, товариство засновало окремий фонд, призначений на підмогу біднїйших при справленю приписаних мундурів, (даючи до сего фонду 20% зі своїх приходів). Завдяки сему фондови ученики одержували на сплату в малих ратах а найбіднїйшим і гідним даровано за весь час (від р. 1795/6) мундурів на цоказьну суму 1837·31 кор.

Такі результати своєї дїяльности могло товариство осягнути не завдяки великому числу членів а радше сій обставинї, що між своїми членами мав щирих мужів — патріотів, правдивих і великодушних приятелів та добродіїв молодїжи, що ніколи не відказують ані материяльної підмоги (деякі пожертвували вже тисячки або сотки кор.) ані своєї помочи де треба роздобути підмогу з публичних фондів (як від Рад повітових та міских, краєвого Сойму, Дністра) а знов і таких, що не жалують труду і нераз дїйсно з посьвяченем служать добрій справі і гуманним цїлям товариства.

По промові голови дальший хід заг. зборів був після звичайного денного порядку. Секретар і касиер товар. відчитали справоздання з дїяльности видїлу в минувшім роцї (від 17 марта 1901 до 15 марта 1902). Важнїйші дати з них: товариство має тепер 5 членів почетних і 45 звичайних; приходу в цїлім роцї мало 2,466.60 кор. з того видано на рїжні підмоги ученикїв як харч (поза інститутом), лїки, книжки, шкільну оплату — 828·70 кор, з фонду мундурового даровано 211.40 кор. — отже разом 1040·10 кор. заплачено рати довгу; при домі добудовано пивницю, спижарню і прачкарню; про стан інститута вже сказано передше. Контрольна комісия, переглянувши всї рахунки, поставила внесенє, щоби уступаючому видїлови удїлити абсолюторию і висказати признанє і подяку за належите веденє справ товариства. Опісля вибрано новий видїл. Вкінци наступили внесеня: д-р. Кобриньский в гарній промові піднїс великі заслуги для товариства проф. Дольницкого і просив, щоби заг. збори іменували єго задля сего почетним членом товариства. Промову і внесеня принято оплесками. А знов внесеня: а) проф. Масляка: „чи не удало би ся завести для нашої убогої молодїжи ще й такої помочи, щоби бідні ученики рано перед наукою діставали пр. склянку чаю і булку до того, чи за малою оплатою чи таки даром, позаяк дїйсно нераз приходить ся чути від ученика, що сидить в школї без снїдання", — і б) проф. Кузьма: „чи не удало би ся учеників слабовитих поміщувати на час ферий де в горах", — заг. збори передали новому видїлови до полагодженя.

В справі видїлових шкіл.

(Нашим соймовим послам на увагу).

Бувший президент Ради шкільної краєвої п. Бобжиньский подїлив в р. 1893 школи народні на два типи, низший і висший. Тип низший обіймає школи (по селах і малих місточках) одно-, дво-, три-, чотиро-клясові, котрі мають приспособити дїтий до сїльского господарства, дрібного промислу і т. д. Висший тип народних шкіл обіймає школи 5 і 6-клясові в містах повітових (і судових) і школи видїлові в більших містах. Цїлию сих шкіл є, аби тій молодїжи, котра по укінченю четвертої кляси народної не іде до ґімназиї, дати в двох чи трех роках науки більшу осьвіту, приспособити її до шкіл фахових як: промислових, торговельних, рільничих і т. п. По укінченю 3-лїтної школи видїлової має ученик вступ до висшої школи торговельної (академиї) у Львові, до семинариї учительскої, до практики почтової (на експедиторів), до служби при желїзници (на підурядників) і т. п.

Щоби фреквенцию в сих школах побільшити, старає ся рада шкільна аби молодїж по укінченю видїлової школи мала які-таки види на кусник хлїба. Ученик, що укінчивши сю школу, не потребує шукати мізерного кусника хлїба, вертає до родинного дому і стає більше осьвіченим міщанином-господарем, яких нам найбільше потреба.

Придивім же ся, яку ми Русини маємо користь з сих шкіл, де за два чи три роки набирають ученики менше-більше такої осьвіти, якої наберє ученик в низшій ґімназиї. Учать там учителї з видїловим іспитом на підставі окремих шкільних книжок, між котрими крім одиїсенької читанки рускої всї

иньші є самі польскі, так що навіть рускої термінольогії в них ані слїду. Науку рускої мови удїляє ся аж в двох годинах на тиждень!

Урядовий шематизм на р. 1902 виказує такі школи вищого типу в рускій части Галичини: Пятиклясові школи мають місточка: Белз, Березділці, Богородчани, Болехів, Борислав, Борщів, Буск, Гусятин, Добромиль, Жидачів, Камінка струм., Комарно, Коничниці, Косів, Львів (желїзнична), Лїсько, Любачів, Миколаїв, Монастириска, Мостиска, Нижанковичі, Перемишляни, Підволочиска, Підгайці, Рава руска, Раманів, Рудки, Сїнява, Скала, Скалат, Старий Самбір, Судова Вишня, Тисьменица, Товмач, Турка, Ходорів, Цїшанів, Щирець. Шестиклясові школи мають: Бережани, Бібрка, Галич, Городенка, Городок, Долина, Жовква, Залїщики, Збараж, Калуш, Коломия, Кути, Львів (три), Надвірна, Радехів, Рогатин, Теребовля, Чортків. Видїлові школи мають міста: Броди, Бучач, Дрогобич, Золочів, Коломия, Львів (дві), Перемишль, Самбір, Снятин, Сокаль, Станїславів, Стрий, Сянік, Тернопіль, Яворів, Ярослав.

Отже маємо в рускій части краю 38 польских шкіл пятиклясових о двох роках науки, разом 76 кляс; 20 польских шестиклясових шкіл о 2 роках науки, разом 40 кляс; 17 польских шкіл видїлових о трех роках науки, разом 51 кляс. Всего разом 75 польских шкіл вищого типу о 167 клас (школи в західній Галичині пропускаємо).

Після шкільної статистики (Dziennik urzędowy Rady szkolnej Krajowej z roku 1901) записало ся до сих шкіл 4928 дїтий. Майже у всїх сих школах 5-клясових суть рускі дїти в значній більшости; в школах 6-клясових становлять половину молодїжи, в декотрих школах видїлових суть в незначній меншости. Точних дат статистичних щодо обряду і народности не довідаємо ся так легко, бо се... tajemnica urzędowa, котра боїть ся сьвітла. В помїч тут могли би нам прийти лїпше наші о. катехити, коли би всї подали до прилюдної відомости (в рускых дневниках), кілько кождий з них має в своїй школі рускых дїтий. Але берім лише половину, то выйде, що два тисячі пятьсот рускых дїтей не побирає науки в своїй рідній мові — на своїх власних сьмітях! О скількож щасливійша дитина польского ремісника, міщанина! А наш Івась за ті дві години руского языка на тиждень мусить висиплювати в польских школах на рускій земли: Kiliński był szewcem, Nasz Stefan Batory, Patrz Kościuszko і т. п. Щеж бо і тої дрібки руского языка учать в сих школах звичайно учителї Поляки, понайбільше люди без іспиту з руского языка, а навіть учителька без якої квалїфікациї. Чи може котрий шкільний інспектор окружний уміє ся при візитациї школи о стан науки руского языка! В році 1895 на конференциї учителїв шкіл видїлових, в місяци вересню відбутої, сконстатував пок. сов. Дністрянський, що багато учеників 5 кляси одної з львівских шкіл не знало рускых бука! Але учитель знає, що за слабий поступ учеників в рускім языці йому й волос з голови не спаде; ба, за легковаженя тої науки він може надїяти ся навіть авансу.

Замітити треба, що крім мужеских шкіл є по містах такі самі школи дївочі; плян науки мають менше більше той сам а наука руского языка ще більше там маловажить ся. Учениці видїлових шкіл могли би не один комічний епізод оповісти про науку руского языка, удїляну Польками.

На сї школи повинні наші посли звернути більшу увагу, ніж доси. Краєва рада шкільна що року отвирає по кілька або й кількинадцять нових

шкіл сего типу, не зважаючи при тім зовсім на права руского населеня, котре так значне число молодїжи посилає до тих шкіл. Нам конче треба домагати ся руских шкіл народних вищого типу або бодай, як до місцевости, утраквізациї тих, які є, — лише розумів ся, не такої, яка практикує ся в учительских семинариях.

Учитель.

З нашого шкільного письменьства.

Подав Василь Білецкий.

Вінкентій Закшевекий. Всесьвітна істория для вищих кляс середних шкіл. Том II. Істория середних віків. З II. польского видания переложив з дозволу автора Олександер Барвіньский. Ціна 2 кор. 40 гел. У Львові 1901. Накладом краєвого фонду.

Читателї пригадують собі на основі моєї рецензиї, уміщеної в „Учителю“ з мин. року, в якім виді подав Перекладач рускій молодїжи ґімназияльній I. том названого підручника.. Рецензию першої части II тому (стор. 1—112) помістив я в „Дїлї“ з мин. року і видав її розширеною відбиткою (41 стор. 16⁰!) В ній я виказав, що 1. ч. II тому видана без порівнання більше недбало, чим I. том... Ся рецензия мала такий наслїдок, що Перекладач видавши і другу часть (ст. 112—246) поправив на єї основі в „Списї важнїйших похибок“ 124 похибок I. части, не згадуючи і слівцем про мою рецензию... З другої ч., що є о 2 аркуші більша не подав ні одної похибки не знаю чи тому, що не замітив ні одної, чи тому, що вже число похибок I. ч. видалось єму за велике (а значної части навіть дуже разячих не поправив і в I. части). Що однак 2. часть II. тому мало що лїпша першої, викажу в отсїй рецензиї, в котрій подам лиш найбільше разячі похибки.

113 стор.: Цистерси під санкциєю Інокентія III. робили місиї. 115. стор.: француска кольонїя, має бути: фр. корона (!). 116 стор.: одержали заздалегідь затвержене, м. б.: одерж. тимчасове затв. Niebelungenlied, м. б.: Nibelungenlied. Похибка Автора непоправлена Перекладачем...) 118. стор.: по єго там приїздї!... 118. стор.: С. Ґермано, м. б.: С. Джермано, Люцера, м. б.: Лючера-італїйскі слова. 119. стор.: константинийский (!), на иньших місцях (189 sg): константинский. 120. стор.: Фридрих загрозив Рим (!), ґерманїзм — м. б.:... Римови. 121. стор.: король андеґавеньский (кн. Анжу), м. б.: Кароль анд.. (андеґавеньский-Анжу). 123. стор.: Перекл в третє повтаряє за Автором, що Ярослав Мудрий завів на Руси сенїорат, хоч я вже звернув єго увагу на се, що се тверджене є незгідне з правдою. Можна дізнатись прим. з істориї Руси Костомарова, Бестужева Рюміна і Грушівского. 123. стор.: Андрій Боголюбский віддав (1169 р.) Київ одному з своїх синів, м. б.: свому братови Глібови. (Похибка фахового автора Поляка, непоправлена фаховим перекладачем Русином) Про се можна також дізнати ся з істориї Руси названих повисше авторів. 123, стор.: вимірено удар на Київ, здобутий, спалений і зрабова-ний! — після оригїналу. Ся стилїстична цьвітка має значити: На Київ ударено, здобуто єго, спалено і розграблено. 124. стор.: відносини з Царгородом, м. б.: зносини з Ц.: таку саму похибку зробив Перекл. в I. части (85 стор.)

і поправив на основі моєї рецензії. 124. стор.: з В. (?) володимирсво-суздальским князем. 125. стор.: побідним способом м. б.: подібним спос. 155. ст. від споріднених Прусаками Лотишів. 126. стор.: в ладу над підданими в Y добрах ей (!!!), 128. стор.: р. Сайо, м. б.: Щайо, в угорскім с вимавляє ся як ш. 131. стор.: За автором пише Перекл. насамперед, що Отокар II. занив Австрию Стирию і Каринтию, не згадуючи зовсім, що разом з Каринтиею одержав і Країну, а вже в слідуючім реч. називає єго князем Австриї, Стириї і Каринтиї з Країною. Повстає питанє, коли і як придбав Країну. (На 158 ст. в уступі про поділ країв, які Рудольф. I. здобув 1278 р., нема також згадки про Країну). 132. стор.: в 4 рядї с д. перед „заволодів“ пропущене „і“. 133. стор.: перед протягом (!) 40 днїв. 133. стор.: (Людвик IX.) запровадив б е л ї ф і в. „Белїфи“ звали ся bailli (чит. байї або байлї). Відки взялось отже „бельїфів“?

Наука штука і література.

„Наша Дума“, українсько-руські народні пісні, зібрав і для хору уложив Філярет Колеса.

Коштом і заходом тов. „Просьвіта“ у Львові, а з друкарьї „Наукового Тов. імени Шевченка“ появив ся недавно збірник народних пісень великої 8-ки для хору мішаного і мужеского, в цїні 2 К. 50 сот. — На початку сеї дуже гарно виданої книжки читаємо коротке передне слово автора, котре не від річи тут в цїлости навести:

„Наша Душа“ містить у собі майже виключно українсько-руські народні пісні, т. є. такі пісні, що їх складав і сьпівав сам народ.

В числї 52 пісень збірника найде ся ледво кілька ненародних складань, як: „Ще не вмерла Україна“, „Гей ти, тату, тату наш“, „Ой, зійшли ся всї бурлаки“, — сї пісні помістив автор для їхнього патріотичного змісту; патріотичних пісень не складав сам народ, а потрібно їх при всяких сьвяточних обходах — і дальше мабуть „Широкеє болонячко“, „З'їздив я коника“ і „Зеленая рута“, та і ті своєю формою, змістом і напівом відповідають духови народної поезиї і музики так, що приняли ся і сьпівають ся скрізь між нашим селяньством.

З друкованих збірників користував ся автор лиш одним „Собраніемъ малороссійскихъ народныхъ пѣсень“. А. Едлїчки (вид. Юргенсона в Москві ч. I. і II.), з котрого вибрав мельодиї трех пісень: „Ци я в лузї не калина була“, „Ішов милий горонькою“, „Сонце низенько“.

„Значне число мельодий і текстів пісень виписав автор з рукописної збірки д-ра Івана Колесси (котрого памяти сей збірник і присьвячений), що зібрав етноґрафічні материяли в селї Ходовичах стрийського повіта.

„Більшу часть пісень, заміщених у сім збірнику, записав сам автор, подаючи околицю, часто і особу сьпівака. Коли сьпівак не подав тексту пісні у повнїй та закінченій формі, автор виписував слова дотичної пісні з друкованих збірників, вибираючи найповнїйший варіянт. Тексти деяких пісень вибрані з рукописної збірки Осипа Роздольского (учителя руської ґімназиї у Львові), від котрого записані також і мельодиї 9 пісень.

„Пісні сего збірника суть переважно мало звісні (таких пісень набересь до 40) і будуть новостию для руських сьпівучих кругів. Усї пісні, замїщені в „Нашій Думї“, не виключаючи навіть так загально звісних як „Ще не вмерла Украïна“ і „Верховино“, перший раз виходять друком в отсїм чотироголоснім хоровім складї; їх гармонїзация — се оригїнальна праця автора.

„Складаючи сей збірник і гармонїзуючи народні пісні по можности легко і просто, мав автор на оцї не лиш селянські і міщанські хори, але також лїпше вишколені Боянські дружини.

„Поодинокі пісні нашої збірки, споріднені з собою тонациями, лучать ся в малі ґрупи, становлячи окремі цїлости музичні: можна їх сьпівати разом як малі quotlibet-и (т. є. вязанки пісень). Такі ґрупи зазначені у змістї скобками.

„Цїль видания є подати руським сьпівучим кругам сьвіжий а до того питомий корм, щоби наші сьпіваки через свою рідну пісню підносили народного духа і помогли зрозуміти та оцїнити широким масам нашого селяньства і міщаньства велику вагу і красу вимираючих уже народних пісень, в котрих мов у зеркалї відбила ся народна душа, в котрих найкраще заховали ся своє рідні черти украïнсько-руської народної поезиї і музики“.

На тім кінчить п. Колесса своє, в Самборі 30 сїчня 1905 р. списане передне своло.

Від давного часу відчував ся у нас в Галичинї брак збірника пісень народних, котрі би відповідно уложені могли занятн місце в програмах руських концертів та музикальних вечерниць а тим самим виперти хоч гарні декуди, але чужі і не відповідаючі духови нашої народної музики пісни. Кілько то нераз треба було напроситись ріжних мельоманів, посїдаючих які-такі кепско повіднисувані, а ще гірше часом зложені „кавалки до сьпіву, щоби можна їх дістати перед таким вечерком; а нераз через те саме і минала сь охота до уладженя яких вечерниць з причини браку приступного підручника. Найбільше безрадні були тут всякі хори селяньскі та міщаньскі.

Львівский Боян має на жаль за малі фонди, щоби міг постійно твори наших музиків друком оголошувати. Літографує вправдї ріжні річи до сьпіву, але тілько для своїх членів, отже в малій скількости примірників; те саме роблять і иньші провінціональні Бояни, але загального хісна з того мало, бо не всюди найдуть ся люди, котрі би уміло видавництво таке повели.

Бували у нас, що правда, спорадичні видания, як „Боян“ В. Матюка, а перед тим „Кобзар“, виданий питомцями дух, семинарії; але там находились річи хоч дуже гарні, але дуже давні та не відповідаючі нинїшному напрямови нашої музики. А коли і трафились які красші або більше відомі народні пісні, були вони так примітивно зложені, що годї було до них одушевлятись.

Збірник „Наша Дума“ є першим виданем, що заінтересовало ся щиро самою тілько народною піснею. П. Ф. Колесса порозумів як слїд, що не годить ся нам уже днесь шукати за мотивами до композиций украïнських по воздухах чужих, але треба вже раз рішучо станути на тім становищи, що мусимо поживу тую черпати з величавої скарбниці наших народних пісень відповідно їх обробляти, самим дальше в тім напрямі образуватись і стреміти постепенно до рішучого знаціоналїзованя нашої музики. Тую ідею указав давно вже на Украïні наш незрівнаний Лисенко; вона всюди у нас поквапно принимаєсь, та доказом сего і отсей збірник п. Колесси. Обіймає він самі

народні пісні, та не ті, що то їх всілякі Надури складали, а ті, що живуть поміж народом нашим, котрий все і при кождій нагоді свого будденого чи сьвяточного життя ними користуєсь.

Мотиви тих пісень записані з всякою точностию та скрупулятностию, звістною у п. Колесси, а прибрані в збірнику его пісні в таку принадну хоч і оригінальну гармонїзацию, що переглядаючи его, набираєш пересьвідченя, що має ся тут дїло з певним себе, сьвідомим своєї цїли та фаховим знатоком нашої народної музики. Особливо в першій части (мішані хори) свого збірника, не вдоволяєсь він поданем самого тілько мотиву, пісні; зін обертає его так, неначеб хотїв показати красу пісні хоч з сего, хоч з другого боку, повтаряє ві при другій та третій строфі слів пару раз, то в ріжних позициях, то в иньших голосах, зручно її продовжує та по неволї а на силу вбиває її у память слухаючого!

Що-до гармонїзациї слїдний у п. Колесси рішучий напрям, пропагований остатними часами новійшими дослїдниками (Сокальский) музики народної в Росиї і Лисенком на Украіні, — напрям гармонії основаної на ладах діятонїчних, з можливим помиченем хроматизмів. Гармонія тая звучить дуже оригінально, подекуди архаїчно, що надає незвичайного кольориту пісням особливо обрядовим.

Спосіб сеї гармонїзациї перевів п. Колесса перед тим неначе на пробу у своїм переднім творі „Гагілки“ для мішаного хору і там, хотячи доказати декотрим „невірующим“ нашим музикам-хроматикам хосенність примінення тої гармонїзациї до нашої народної пісні, використав її, признати треба, дуже зручно.

Пісні другої части, хори мужескі, хоч так само як і мішані, уміло дібрані, гармонїчно гарно оброблені, однак з природного браку тої ширини гармонії, якою оперує хор мішаний, не виходять так незвичайно інтересні як тамті, хотяй треба признати рішучо, що пісень народних для мужеского хору в той спосіб оброблених доси не маємо.

В одним із своїх листів згадує п. Колесса, що: „не гадає на виданю сего збірника спочити, лиш хоче дальше гармонізувати і видавати народні пісні“. Иньшому чоловікови не так скоро дав би я віру на подібну „погрозу“; але витревалість в працї п. Колесси дає всяку запоруку, що наведені вище слова его не довго дадуть нам ждати на другий том народних пісень его знаменитого укладу, до чого певно не пожалує і дальше ні кошту ні заходу наше Товариство „Просьвіта“ у Львові, котре і до сего видання дало п. Колессї так моральну як і матеріяльну принуку.

Заохочувати когось, щоби собі справив обговорюваний отсе збірник, здаєсь менї зовсїм зайвим, бо було би просто сьмішним величатись „сьпіволюбним“, а не мати „Нашої Думи“ в бібліотеці своїх музикалій.

Остап Нижанковский.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 9. Львів, 5. мая 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН
РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Один крок наперед в орґанїзациї і розвитку Руского Товариства педаґоґічного.

Кождий, думаємо, признасть, що наше Товариство педаґоґічне в останнїх кількох лїтах розвинуло таку широку і многосторонну дїяльність на поли нашого шкільництва, що она безперечно перевисшає тоті средства, якими Товариство дотепер розпоряджає. Пригадаймо собі тілько, що се Товариство удержує чотироклясову виділову женьску школу у Львові, дальше школу мужеску і женьску для анальфабетів, відтак доповняючий курс науки языка рускаго для дївчат, котрі, вчащаючи до львівских народних шкіл, не мають спромоги учити ся своєї рідної мови; — що се Товариство дає вихованє майже цїлій сотцї мужескої і женьскої молодїжи в своїх двох інститутах, мужескім і женьскім, а вихованє і півдаремне удержанє 70 ґімназияльним бідним ученикам в своїй бурсї; — що се Товариство видало до сего часу до 100 книжочок пригожих для молодїжи і видає дві часописи: „Учителя“ і „Дзвінок“; — а покаже ся, що сеся дїяльність як на число членів (около 1000) і вкладки ними складані (по 1 К). есть дїйсно дуже поважна.

Однак попри всїй тій позитивній дїяльности Товариство недомагало двома річами: недостачею способу притягання рускаго учительства до себе і малим заінтересованєм рускої суспільности. Причина першого недомаганя лежала в значній части в самім статутї Товариства, а причина другого — то вже в самій суспільности і єї нерозуминю значіня педаґоґічного товариства в національнім житю.

Після постанов дотеперішнього статута могло Товариство втягати в свою орґанїзацию учителїв розсїяних по краю — коли ходить о безпосередний вплив — тілько закладанєм філій і то в більших осередках рускаго учительства, учителї же, що живуть подальше від таких осередків, могли тілько з більшим трудом входити в філіяльну орґанїзацию Товариства. Щоби сему недомаганю зарадити, старало ся товариство змінити свій статут в тім напрямі, щоби вже пять членів могли утворити педаґоґічний кружок яко одно

огниво в цїлій орґанїзациї Товариства. В тім напрямі змінило Товариство статут і внесло в 1899 р. о затвердженє до намістництва, а коли намістництво зміни не затвердило, тодї відклинало ся Товариство до міністерства внутрішних справ, котре рішенєм з дня 24. сїчня 1902. ч. 23821 розпорядок намістництва знесло і тим самим змінений статут затвердило. Тим способом поступило товариство в своїй орґанїзациї і розвитку о крок дальше. Від тепер на основі §§. 49—53 зміненого статута в кождій місцевости краю може завязати ся педаґоґічний кружок, коли зголосить ся 5 членів і коли філїяльний, зглядно центральний видїл Товариства позволить на заснованє.

Такий педаґоґічний кружок може: а) скликувати періодичні збори членів в місцевостях, ними замешканих; б) уряджувати відчити, виклади і практичні лекциї; в) принимати членьскі вкладки і иньші датки на цїли Товариства та пересилати їх філїяльним зглядно центральному видїлови; г) подавати згаданим видїлам під розвагу внесеня. Такий кружок вибирає собі голову, заступника голови і секретаря і має свою печать. Кождий член кружка є, розуміє ся, членом Товариства.

Надїяти ся тепер належить, що учителї і ті, що дбають о школу, в цїлім краю схотять користувати ся тим так важним средством нашого Педаґоґічного Товариства, позасновують по ріжних місцевостях такі кружки і тим способом причинять ся до розбудженя в краю енерґічнїйшого і всесторонньйшого житя на поли руского шкільництва як в інтересї самого учительства так і цїлого руского народа. Центральний видїл Товариства зробив, що до него належало, а тепер черга на учителїв і руску суспільність взагалї.

Дотеперішне мале заінтересованє у нашої суспільности нашим одиноким педаґоґічним товариством есть тим другим в горі згаданим недомаганєм в розвою того Товариства. І ми дуже дивуємо ся, як наша суспільність може прикладати таку малу вагу до розвитку і значіня свого краєвого товариства, що саме має задачу дбати про всї шкільні справи, дотикаючі Руснів. У иньших народів, як н. пр. у Чехів або Німцїв того рода товариства числять членів коли не на сотки, то певно на десятки тисячий, а наше могло дійти заледво до несповна одної тисячки.

Чейже вже раз схоче наша суспільність зрозуміти далекосяглість задач і цїлий нашого одинокого педаґоґічного Товариства, оцінити его дотеперішню дуже хосенну дїяльність і старати ся підвести значінє і вагу его в справах шкільництва численним вступленєм в его члени.

Фонетичний і психічний розвій мови.

(Продовженє).

Більша часть дїтий сего віку розуміє вже богато з того, що до них говорить ся. Прикази, як „подай яблоко“, „ходи до тата на колїна“, „ходи сюди“, „поцїлуй мене“, дитина дуже часто розуміє і виконує. Части свого тїла, як очи, ніс, уши, руки і т. п., а також ті самі части у иньших осіб она уміло показує.

Деякі дїти починають при кінци сего періоду висловлювати ся в коротких реченях, звичайно елїптичних або як каже Romanes „реченях-словах“,

бо лиш найважнїйше слово (слова) дитина виголошує. Дїти анґлїйскі кажуть приміром: t a замісць thank yon (дякую Вам); n e e замісць take me on your knee (возьми мене на колїна); d e t off замісць get off (розібрати); w h e r e c o r o s G e o r g e? замісць where are Une George's coros? (де суть корови вуйка Григория); m o - a m a - m a замісць give me more, mama, (дай менї більше мамо): dao замісць take me down from my chair (возь мене з крісла). Творить дитина богато сполучень, котрими дуже еще далеко до вигляду реченя н. пр. mama dess замісць mamás dress (одежа мами).

Наклін подвоювання слів оказує ся в тім часї дуже виразно а прояву ту можемо пояснювати безусловно фізіольоґічними причинами, бо для дитячого орґану голосового лекше є виконати сей рух, котрий вже раз виконав, нїж творити новий.

В тім часї маємо також богато примірів назв звірят наслїдуванем їх голосу.

Wau-wau або oua-oua або bau-bau, се буде пес, koko (замісць курочка), quack-quack се качка. Змисл наслїдування дуже скоро в тім періодї розвиває ся. Дитина старає ся повторювати все, що лиш докола себе чує; деякі звуки завдають ей богато труду, она улекшує собі їх виговор перекручуванем, котре є дуже інтересне.

Однак найбільше інтересним моментом сего часу, є загальне кляроване дитячих понятий і означуване їх частим ограничуванем назв. Дуже інтересною є при тім обсервация сполученя виображінь при ограничуваню назв. Дитина пр. місяць зове лямпою, або своє слово „ва“ (бальон) переносить на кулю, помаранчі і иньші округлі предмети, або кожду річ, бодай трохи подібну до пса, гав-гав — називає; або свої слова мама, тата, до всїх пань і панів звертає; — се все доказує, що велика в очи дитячі впадаюча подібність затемнює всї ріжниці предметів. Иньша знов дитина, уживаюча слова ot (hot горячий) на означене горячих предметів, уживала того самого слова і на означуване всїх зимних річий.

Коли пізнїйше та сама дитина приглядала ся образцеви, представляючому хмари на небі, она на їх означене ужила також слова „ot“. (Хмари пригадали ей безперечно пару, добуваючу ся з самовара). Той наклін до анальогії, котрий Taine зове жерелом загальних понятїй і мови, проявляє ся не лиш у дїтий, але також і у некультурних народів.

Четвертих шість місяцїв.

В часї послїдної половини другого року є поступ в мові так скорий, що докладне описане є майже не можливе, і можемо звернути увагу лиш на найбільше в око впадаючі черти.

„При кінци другого року“, каже Schulze „уміє вже нормальна дитина висказувати зовсїм зрозуміло свої гадки. Его власна дитина уміла в 19-ім місяцї творити реченя з підметом, присудком і доповненем. У иньшої 20-місячної дитини почув скомплїковане речене: „Atten - Beene - Titten - Bach-Eine Puff - Anna“, т. є. „Wir waren heute im Garten, haben Beeren und Kirschen gegessen, dann in den Bach Steine geworfen und sind der Anna begegnet.“

Хлопчик А. виповів перше речене в 21. місяци: Pees mama (please; прошу мамо) В 24. місяци оповідав вже короткі казки і байки і творив в тім часї реченя зложені.

Много дїтий говорить в тім періодї дуже богато і інтересно ґестикулює. Вискази суть в більшости поправні, брак слів абстракційних, котрих дитина дуже вистерігає ся. Новий поступ добачуємо в опановану займенників особових і посїдаючих. Ті части мови завдають дїтям богато труду і після Egger-a опановує їх дитина при кінци 24. місяця, після Lindrer-a доперва в 30. місяци. В початках називає себе дитина іменем своїм або словом „дитина“. Коли-ж „я“ перший раз виступить, то звичайно є оно в другій особі; дитина, хотячи себе назвати, не каже проте „я“ лиш „ти“. Що доторкає-сь опановання звуків, то є богато случаїв, що при кінци другого року дитина всїми володїє. Є однак богато таких звуків, котрі і тепер єще завдають дїтям богато труду. Наведене приміру буде найлучшим доказом: apoo замість apple (яблоко), zhatis замість there, it is (ту є то), es замість yes (так), yleg замість egg (яйце), (видні трудности при початкових звуках), oken замість open (отвертий), tasch замість mustache (вуса), nobella замість umbrella (парасолька), pato замість potato (картофлї), it dă замість sit there (сїдай тут).

Оден обсерватор звертає увагу на особлившу трудність при виговорі слів, зачинаючих ся на s, z, d, g, k, l, n, r i t.

Иньший знов говорить, що в 19. місяци звук s, sch, ch i j (по анґлїйски як dsch виговорювані) загально були неясні; w, v i t вправдї творили дїти, однак звуки ті були єще нерозвинені.

Здорові дволїтні дїти старають ся звичайно наслїдувати всїлякі роди звуків, безустанною вправою поборюють перепони і то так довго, аж відповідний звук не прийме досконалої форми. Хлопчик A. почув перший раз в 17. місяци свого житя слово pussy (котик); пробував зараз се слово виговорити, виголошуючи в початках pooheh, відтак poofie, опісля poopoohie, потім poofee, аж в кінци по довгих пробах і вправах говорить поправно pussy, і тогди видававсь бути вдоволеним і голосно та з радостию кричав pussy, коли лиш побачив котика.

Schulze подав ось які приміри. Слово „Wasser“ переходило ріжні степенї: Taffaff - Wafwaf - Wasse - Wasser; слово „Grossmama“ було в першу Omama відтак Dossmama.

Силу наклону до подвоювання і вплив початкових звуків на першу будову цїлого слова бачимо з слїдуючих наслїдувань: Wawa замість Mary (Мария), dudu замість Julia (Юлія), ih ih замість little (малий), ba ba замість blanket (колдра), fafa замість faster (міцнїйше) і т. п.

(Дальше буде).

Іван Коссак.

Минувшина виховання.

Запопадливість в вихованю потомства стрічаємо вже у звірят вищого роду. Може бути, що самиці звірят есучих меньше опікують ся своїм потомством як робітниці-мурашки. Однак лекше обсервувати хребовців, особливо есучих, як комахи. Серед найріжнїйших родів родичі учать своїх малих, дають приклад, втаємничають і призвичаюють їх до чинностий, конечних в їх роді житя. Се есть виховане природне. Штучне виховань, котре чоловік при-

мінює зглядом деяких звірят, позволяє нам з другої сторони пізнати незвичайну силу методичного тресунку. Під впливом штучного виховання підлягають звірята в протягу певного числа ґенерацій правдивим перемінам: вроджені інстинкти, що повстали в наслїдок условій, серед котрих даний рід відбув свою еволюцию, зникають, роблячи місце новим привичкам, на той раз штучним, котрі однак можуть переходити на потомство дорогою наслїдственности. В який спосіб удає ся чоловікови змінити важні цїхи звірят, вриті постепенно в їх нервових осередках? В спосіб дуже простий: при помочи розумного примінювання доброго і злого обходженя, лагідности і примусу: в тім вихованю відгриває важну ролю тревалість і сталість трактованя; однак практика шумного тресованя звірят наказує вистерігати ся певного над'ужитя, именно — небезпеченьства надто брутальної нагани.

Без сумніву треба старати ся поконати опір вихованця, однак не треба зовсїм ломати его волї; в противнім раї, місто отвертого бунту, появляє ся укрита злість і нещирість, не уробляє ся звіряти, ані его не здобуває ся: оно есть лише поконане і зіпсоване.

Загонистість і напасність в вихованю суть властиві чоловікови. Натомісць не уживають звірята зовсїм кар тїлесних, поступають терпеливо, впливають на вихованцїв прикладами, користаючи головно з склонности до наслїдуваня, котру наші дїти посїдають так само, як молоді звірята. В системі вихованя людий над'ужитя власти і сили суть так всюди розповсюднені, що богато наших педаґоґів скористало би дуже, коли би схотїли перенятися хоч троха педаґоґією звірят.

У низших людских рас, меньше віддалених від звірячого стану, як раси цивілїзовані, есть лагідність також правилом виховання; родичі не вкорочують вїколи свободи дїтий, нїколи їх не карають. Навіть деякі раси, як червоноскірі, поставили лагідність яко абсолютне правило виховання. Після їх гадки — ударити дитину, есть то зіпхнути его до низшого ряду, ризикувати зломане їх характеру. А однак всї первісні раси дають дїтям виховане практичне, досить зложене і ріжнородне. Хлопців учать батьки полюваня, риболовлї, виробу оружя; дївчата учать ся від материй всїх домових робіт і иньших, котрі їм пізнїйше припадають в удїлї; деякі роди промисловоґ штуки входять також в обсяг жіночої працї, отже дївчата учать ся виробу одїжи і ріжних потрібних знарядів. Ціла та наука відбуває ся лагідно, при помочи примірів, передовсїм при помочи наслїдуваня і забав. Так поступають люди первісні, котрі однак звичайно визначають ся загонистостию, напрасностию і дуже малі володїють над собою.

Чому треба приписати ту їх виховавчу лагідність. Може бути, що она походить з довгого кормленя грудию матери, котре з причини грубости і рідкости поживи тревае довгі лїта, через що виховане дитини, не підлягаючи наглим змінам, зістає довший час під опікою матери.

Лагідність в вихованю не стає на перешкоді тому, що в первісних суспільностях уважають дїтий абсолютною власностию родичів, котрі можуть розпоряджувати ними до волї а навіть відобрати їм житє в хвили уродженя, если не хотять взяти на себе тягару виховання. Однак з раз принятими дїтьми дуже рідко остро обходять ся. Треба при тім зауважати, що їх дуже охороняють. Мелянезийцї, неґри, червоноскірі і иньші лишають дїтий власній зарадности так, що самі учать ся поволи ходити, навіть і їсти, виставлені на слоти і небезпеченьства. З такої системи виходить в конечности у диких дїтий вча-

снійший, як у цивілізованих, фізичний і духовний розвій і добір, котрий від вчасних літ усуває слабших зі сьвіта. В условях життя диких не можна неміч толєрувати; есть річию конечною, аби кождий член кляну був здібний до ів-дограня своєї ролї в суспільнім житю.

Перше вихованє, яке одержують ту дїти, есть передовсїм практичне, утилїтарне; оно не має иньшої цїли, як уздібнити їх до життя раси, має отже головно характер фізичний. Але моральна і умова сторона також не есть занедбана, як би то на перший погляд могло здавати ся, особливо коли маємо перед собою суспільну фазу комунїстичного і републиканьского пляну. Тогди, як пр. в Австралїї, по скінченю науки утилїтарної, удїлюваної родичам, набутої через наслїдуванє, котре приймає головно форму забав, молоді люди мають вступ до кляси дорослих лише по зложеню часто сурових доказів, що суть заразом пробою, котру ми назвали би іспитом і що суть певні доповненєм науки. Пробують здібности молодцїв до ловів, їх силу волї, фізичну витревалість, терпеливість на біль. Се есть також хвиля, в котрій вправляють їх в штуцї танцїв, втаємничають в лєґенди, забобони, до котрих мала суспільність привязує вагу.

В способах вихованя бачимо ріжницї расові. Червоноскірі стараютъ ся передовсїм скріпити мужество характеру, силу волї, замилуванє до війни, ненависть до наслїдственних ворогів. У Полїнезийцїв бачимо посунену наперед сторону чуственну і артистичну: вироблювано там память до поезиї, до традиційних лєґенд, переховуваних клясою бардів, котрі тим спеціяльно занимають ся.

Спосіб мисленя первісних людий есть зовсїм дитинний. Лише одну здібність умову допровадили они до повної степени розвою, іменно память. Однак та послїдна відносить ся лише до фактів конкретних. Їх інтелїґенция есть дуже слаба і зовсїм нездібна до абстракцаї. Ту власне заходить стисла анальоґія між умисловостию дикого чоловіка і цивілізованої дитини, в наслїдок сего тих кілька спостережінь мають велику вагу для науковоі педаґоґіки. Другою прикметою, що тичить ся умисловости і есть спільною первісному чоловікови і дитинї цивілізованих рас — есть трудність зібрання уваги. В тій хвили суспільної або індивідуальної еволюциї не може праця умислова довго тревати, спроваджує скоро утому і нездібність мисленя.

Такий есть, в дуже загальних чертах, образ первісного вихованя і психічного стану нецивілїзованих ще людских рас. В первісних часах мало вихованє характер інстинктово-утилїтарний і приготовляло, по за границями всякої теориї, до тогдїшного єствованя, до призвичаєня, до небезпеченьства і працї: під тим оглядом есть первісне вихованє передовсїм фізичне. Его моральна сторона полягала на скріпленю волї, характеру і видержимости на біль. В тій точцї досягало вихованє пр. червоноскірих правдивих чуд, виховуючи героя, що буквально сьміяв ся з мук.

Доки людска суспільність не переступила в своїм розвою фазу первістного републиканїзму, а навіть крім виняткив, дрібної монархії, вихованє було рівнож просте, утилїтарне і самородне. Але в стадиї великої монархії зміняє ся его характер — оно стає більше авторитарне, теократичне і умисловe. Старинні держави середущої Америки представляють нам ту нову едукацийну систему в єї першій, шорсткій формі. Ту ходить о тресунок невільничих мас під управою деспотичного монарха бога, котрий солїдаризує ся з зорґанїзованим духовеньством і наслїдственною аристократиєю. Для маси

пролетарияту вистарчав промисловий і релїґійний тресунок; в Мексику подавано єму ще відповідне вихованє в духовних школах, котре доповняло вихованє домове. Однак для висших кляс було вихованє більше зложене, котре провадили сьвященики, що викладали часом в інтернатах, як пр. в Мексику.

Але в державах старинної Америки ще дуже віддалено ся від первісної дикости і не перестано ціпити і шанувати фізичне вихованє. Війна була вже поважною суспільною справою і вимагала від одиниць відваги в небезпеченьстві і видержимости на біль. Така була ціль суворого вихованя шляхотскої молодіжи, вихованя, котре кінчило ся при помочи болесних проб — останок червоноскіроі педаґоґії.

Порівнуюча етноґрафія показує, що система вихованя, котроі уживали в старинній Америці, не була виключною властивостию Перу і Мексика; она означує лише початок фази, через котру перейшли всї розвинені цивілїзації, фази авторитарного вихованя, одиноко можливого в абсолютних монархіях. Се вихованє, наказане з гори, носить майже всюди теократичний і клерикальний характер.

Такий характер мало вихованє в старинних великих історичних монархіях, в Єгипті, Халдеї, Індиї, Юдеї і Арабії. В всїх тих старинних цивілїзаціях пригнетала релїґія науку, відвертала уми від спостережень або їх фальшувала, стараючи ся пр., аби астрономія була лише покірною слугою астрольоґії.

Другою, важною і дуже злою стороною клерикального вихованя єсть то, що оно погорджує, а навіть зовсїм відкидає фізичне вихованє. Виняткова, лише одна старинна Персия заховала для своєї молодїжи знатного стану охоту до ґімнастичних вправ і моральне образованє, котре Ксенофонт назвав наукою справедливости. Однак в часї „відвороту десяти тисяч“ було се вихованє вже лиш останком зникшої цивілїзації.

Довготревалі цивілїзації лишають в той спосіб поза собою знамена, котрі пригадують на них ще довгі лїта по їх зникненю. Так власне стало ся з великими деспотичними і теократичними державами старини. Їх авторитарна, доґматична, мнимотехнїчна, махінальна, обідрана з гадок педаґоґія ще довго переживала сама себе, хоч вже не була обовязковою. Єї находимо ще у Монґолів, почитателїв Лямп, у Індів, Музулманів. В тих ріжних краях клерикальна система вихованя зіставала принайменьше в згоді з духом пануючих релїґій. Єсть однак великий край, в котім явище пережило зовсїм своі причини, то суть Хіна. Там нема вже офіциальної релїґії, бо конфуціяніам єсть лише фільософією до ужитку образованих і вихованє єсть зовсїм сьвітске, а однак полишило ся абсолютно рутинїчним і махінальним; єсть то лише усьвячене традицією муркотанє слів. Хіньска педаґоґія уроблює виключно память і поручає наслїдуванє минувшини.

В нашій історичній старинности уйшли лише два краї, Греция і Рим, подібному пагубному стисненю умів.

В періоді своєї слави могли Атени і Рим розвинути ся свобідно, не підлягаючи ярму ограниченого і доґматичного вихованя. Прецінь Греция була учителькою захиду і ще нині подивляємо артистичні і духові твори того гнучкого і субтельного ґенія. Не так щасливо талановитий Рим міг би все-ж таки розвивати ся на основі школи грецкої; однак він винищив ся безустанними заборами, котрі утворили єго політичну могучість, але заразом причинили ся

до его суспільної руїни; вкінци Рим запожичив головно злу сторону гелєньскої педаґоґії, именно реторику і софістику.

Можна сказати, що аж до кінця минувшого століття панували в европейскім вихованю виключно середновіччина, принайменьше змодифіковано дуже мало систему виховання. Стара педаґоґія провадила спокійно дальше свое дїло впоюваня в молоді уми доґматичних доктрин і обкровної науки, подиву для слів і погорди для фактів, переповненя голов аж до пересади мертвими мовами, маяченя при помочи старої схоластики. Чи то зло викорінено вкінци? Чи ми маємо право судити і говорити, що то виховане перестаріле, викомбіноване не в цїли визволеня і побудженя умів, але в цїли їх закріпощеня і ослабленя, погибло вкінци і то раз на все?

На жаль ні! — завчасно було би говорити о побідї. Правда, зло зменьшено, принайменьше в его найстрійшій формі. Треба однак зовсїм вилїчити ся з тої недуги.

(Дальше буде).

Родина, школа й церков як чинники виховавчі.

Зпосеред численних чинників виховавчих дїлають наймогутнїйше на розвиток дитини родина, школа і церков.

В родиннім д о м і получає дитина перші вражіня зі сьвіту внїшного, тут дізнає она перших приємних і неприємних чувств, відчуває горе й радість, тут дають їй родичі й рідня перші науки про Господа Бога, про сьвіт і людий, тут призвичаює ся она до певного ладу, порядку, послуху. Моральна атмосфера, що панує в лоні родини, має рішаючий вплив на умовий напрям дитини. Домашна обичайність зростає ся з его душею й витискає на нїй свое пятно, яке пізнїйші вражіня не так легко затирають. Навіть у дїтий, що заранї опустили лоно родини, відзиває ся пізнїйше часто відгомін домашних впливів.

В ш к о л ї розпочинає ся систематична наука дитини се-б-то наука ріжних предметів і зручностий, наука про добро і зло, про засади житеві, про порядок суспільний і т. п. Уся наука має дїлати в и х о в а в ч о, тим то й наука шкільна має добрий вплив виховавчий, наколи єї провадять як слїд, а впливає шкідливо, наколи не має прикмет, які мати повинна.

Крім того впливає школа також своїм зовнїшним і внутрішним устроєм, порядком, карностию, приміром учителїв і шкільних товаришів на виховане молодїжи, а подекуди має й перевагу в вихованю.

В кінци дїлає ц е р к о в вже від першої хвилї на ум дитини, і то зразу посередно через родину, опісля-ж безпосередно через своїх учителїв і їх науку, через свої приписи, обряди й цїле внутрішне житє, бо церква удїлила християньский устрій родинї, що то в єї лоні розвивають ся перші зародки морального й релїґійного житя дитини. Пізнїйше остає церква через своїх священників, через релїґійні торжества й обряди в ненастанній звязи з родинним домом і зі школою; вкінци вщіплює церков основи вірн, любви й чесноти за помочию науки релїґії в школї через катехитів а з проповідниці через проповідників.

Сї три чинники є в безнастанній і конечній звязи і впливають разом на розвиток духовий молодїжи. Коли-ж так виховане як і наука вимагають одноцїльности, то треба строго перестерігати, щоби ті так важні чинники згідно впливали на молодїж, не лиш у вихованю але і в науцї. З осібна-ж треба вистерігати ся, щоби церков, дім і школа не були нїколи в суперечности дотично засад, які проповідують.

Так само конечна згода і взаїмне пошановане межи родичами, учителями і духовеньством. Коли молодїж замітить, що того взаїмного пошанованя між ними нема, то тратить довіре або до родичів, або до школи, або до церкви, в такім невідраднім випадку мусить наслїдок виховання бути непевний. Школа, дім і церков повинні себе взаїмно спомагати і взаїмно виєднувати собі пошановане у молодїжи.

Якже-ж можна найпевнїйше осягнути сю пожадану згоду межи домом, школою і церквою? Найважнїйшим средством до того є передовсїм, щоби родичі, учителї і духовеньство як найчастїйше зносили ся із собою.

Школа і дім повинні як найчастїйше порозумівати ся і нараджувати ся над станом здоровля і питоменностями духа і успособленєм дїтвори, над завданєм виховання домового і шкільного, над средствами виховавчими, над працею дїтвори і т. д. До того послужать безпосередні зносини родичів з учителями, шкільні повідомленя і взагалї кореспонденция межи домом і школою, шкільні торжества, порушуваня сеї справи в публичних письмах, відчити та дбалість учителїв і про дім родинний.

Згідне поступоване школи і церкви та їх одноцїльний вплив на молодїж залежить від взаїмних зносин і виміни гадок межи учительством і духовеньством, від попертя завдання школи через науку церковну (на проповідях) і на відворот через впоюване в молодїж засад релїгійних підчас науки сьвітскої, через науку релїгії в школї, через участь школи в празниках церковних, а церкви в торжествах шкільних, та коли духовеньство займає ся справами шкільними і молодїжию. Згідне поступоване дому, школи і церкви віщує вихованю і науцї хороші успіхи, а навпаки незгода тих чинників спроваджує лиш сумні наслїдки.

З нашого шкільного письменьства.

Подав Василь Білецкий.

II.*)

134—5 + 114 - 115 ст.: „Симеон де Монфор, Симеон з Монфорту, Монфор, Монфорт і просто: Симеон! 136.: по части утвердив їх самостійне становище, по части позволив їм се (!, м. б.: его) здобути. 139. :... треба було вславити ся лицарством — а в слїдуючім реч.: війна була... дїлом лицарства; отже сл.: „лицарство“ уживає Перекл. в знач.: „Ritterlichkeit“ і „Rittertum“. 139 стр.:

*) В першій части сеї рецензиї (в 8 ч. „Учителя“) вкрали ся деякі похибки печатні, з котрих важнїйші отсе справляю: 125 ст: 13 р. в д. (189 sg.) м. б.: 180 sg. 11 р. в д. м. б.: (андеґавенський — Анжу); 8. з д. м. б.: Бестужева-Рюміна; 3. р. з д. м. б.: цьвітка: 126. ст.: 1 р. з г. м. б.: володимирско; 3 р. з г. м. б.: владу; 4 р. з г. по „чї“ мають відпасти знаки оклику; зам. „Щайо“ м. б.: Шайо.

гордовита і згірдна. 140 ст.: в перших порах, м. б.: впевних (!) п. 141 ст.: ...торговлї (handlu) північної, яким (-którym !!!) заволоділа Ганза. 141 ст.: На думку Перекл-а слова Provins і Provence — мабуть синонїми. Provins велить вимавляти Прованс, а Provence — Провансия (219). Тимчасом Provins (чит.: Prowęs) се місто в окрузї Секвани і Марни, а Provence (чит.: Прованс — *а* носове) звалась давнїйше французька країна межи дол. Роданом а Альпами з головним містом Аіх (чит. Ес). Що Перекл. не вміє читати по французки, сего очивидно не можна ему брати за зле, однак дивно, що знаючи об сїм, не вважав потрібним порадити ся людий, що читають по французки! Атже не потребував їх дуже далеко шукати. А так 10 французких слів велить хибно читати, так само приміром італїйські і португальські слова. В прочім як прийшла ему гадка отожнювати Provins і Provence? Атже сказано в тексті, що Provins лежить в Шампанії! 142. ст.: важні даннни, м. б.: важкі дан. 142—3. стр.: „монархи грабили їм (— Жидам) або все їх майно, або також (!, м. б.: або) значну его частину. В часї хрестоносних походів допускали ся на Жидах крівавих надужнвань". Кождий мусить тут розуміти, що і в другім реч. підметом є „монархи", тимчасом крівавих надужнвань допускались, як звісно, фанатизовані товпи! Автор сказав: dopuszczano się... Отже в переводї є річева похибка! 145. стр.: Роґер, м. б.: Роджер. Сл. Reims читав Переклад. систематично (ст. 145. і 186. 2 рази): Рем (!), м. б.; Ренс (властиво: Ręs). Сю назву стрічаємо навіть в початкових підручниках історії і географії..... 148. стр.: в Анґлії край з'єднує ся за проводом станів, які дїлають згідно перед лицем (!) короля, м. б.:..... супроти короля або: в борбі з королем (про яку в сїм реч. бесїда), 148.: ...Славян... зґерманїзованих за проводом нїмецких цїсарів, м. б.; ....нїм. князїв. Гадка оригїналу попсована! 149. ст.: г рецко-візантийский сьвіт переходить найзмінчайші переміни (!).... 150. ст.: папство підорвало свою приману! На 240 ст. сказано про царя Івана III., що двигнув свою приману! На 196. ст.: залагода справи унії піднесла високо привабу папи! 154. стр.: в 4. р. з д.: чи також (czy też), м. б.: чи — показує се наглядно звязь. 157. ст.: задачею Ганзи була опіка за границею над купцями міст, що мали в нїй участь — м. б.:... що належали до неї. (перевід хибного польского виразу: uczestniczących). Атже кажемо прим: Австро-Угорщина належить до тридержавного союза, а не: має в нїм участь! 157. ст.: в Любеці, начальній (! — przewodniczącej) цїлого союза! 157. ст.: Пресьвята Дїва патронка Ордену, м. б.:... покровителька Орд. 157. ст.: Ганза почала війну, закінчену успішно! Цїкавий взорець стилю (як на ст. 123): після него можна-б сказати: Я зачав читати книжку до кінця дочитану! 160. ст.: 6 р. з д.: французского володаря, м. б.: офранцуженого вол. 161. ст.: Данте Алїєрі (!). м. б.: Д. Алїґієрі. 163 ст.: наплечник — мабуть польонїзм; в словарї Желехівского нема сего слова. 164. ст.:... пособила Володиславa; сл. „пособити" уживає Перекл. часто з 4 відм., хоч оно уживаєсь з 3. відм. 165 ст.: почав війну, яка одна (м. б.: однак) принесла страти. Така сама похибка на 78. ст. 13. р. з д. 165 ст.: навязав дипльоматичні звязки. 167 ст.: в 6 р. з г. перед: „взяв" пропущено: і 167. ст. розумів, що коли (м. б.: коли-б) відновлював..., доведе... а колиб намагав ся... викличе.... 168. ст.: своє становище яко цїсар намагав ся використати, м. б.:... своє цїсарске становище.. 170. ст.: 3. ряд. з г.: заступлено. м. б.: заступив (Рудольф IV.). Похибка Автора. Гл. Gesch. Österreichs von Dr. F. M. Mayer, 1900, 137. 170. ст.: стало і безнастанно! 171. ст.: В уступі про Мендовга

лежало зазначити, що він, зривaючи мир з орденом, відпав також від катол. церкви, інакше трудно зрозуміти, чому Ягайло охрестив ся аж тоді, коли мав отружитись з Ядвігою. 173. стор.: тратив основу єства (!). м, б.:... ествованя. 173. ст.:... за втекшим (!), м. б.: за утїкшим. 176. ст.: проявляло ся (в ориг.: okazywano) богато неприхильности, бажаючи (!!!) мати власну управу. 176+207 ст.: наостанку XIII. ст., се має значити: під конець XIII. ст. (!) 178 ст.: Т. зв. столїтна війна Анґлії з Франциєю не зачалась 1337. р. як пише Перекл. за оригіналом, лише 1339. р. — (а першу борбу зведено доперва в половинї 1340. р.) 179. стр.: Sluys не вимовляє ся: Слєус лише: Сльоіс (Гл. Вступ до польского видання атлясу Коцена).

Дальше буде.

ВСЯЧИНА.

— По реколєкциях для учителїв народних. В другім тиждни сего великого посту відбули ся під протекторатом Впреосьв. Митрополита Шептицкого реколєкциї для народних учителїв. Всїх учителїв прибуло лише 20. Причина так малого числа учасників есть, здаєсь, та, що то перші реколєкциї для народних учителїв та не було принуки, а по друге було оголошено за пізно в часописях, і то не у всїх. Але учителї львівского повіту повинні були таки численнїйше явити ся. Гарні науки проповідував Вч. О. Веселий, ч. св. В. В. 3 рази денно краснорічиво а при тім й патріотично. Нехай Всевишний заплатить єму за той труд. На закінчене прибув Впреосьв. Митрополит, відправив Службу Божу і всїх 20 учителїв запричащав. Відтак учасники сего торжества удались до помешкання о. ректора, де п. Шумский іменем всїх учителїв зложив подяку Впр. Митрополитї; по чім Впреосьвященний розмавляв з кождим і просив, щоби дати єму практичні вказівки на будуче — де, та в якім часї було-б добре подібні реколєкциї урядити. Вкінци зазначу, що вигідне помешкане, дуже добру обслугу і знаменитий харч мали всї даром в духовній семинарії. Дай Боже, щоби реколєкциї для народних учителїв відбували ся що року.

— Домагаймо ся основання руської ґімназиї в Бережанах! Дня 25. відбуло ся велике віче, скликане „Селяньскою Радою“, на котрім ухвалено одноголосно жадати заложеня окремої ґімназиї з руською мовою викладовою в Бережанах а поки-що утворення паралєльок при низших клясах бережаньскої ґімназиї по одній кождого року під осібним зарядом. Бережаньска ґімназия має найлїпші услівя, щоби при нїй завести паралєльки з руською мовою викладовою. Число учеників руської народности зростає з кождим роком і виносить сього року 204 на 500 в цїлій ґімназиї. Таксамо число селяньских дїтий збільшаєть ся постійно, бо, коли 1893 р. було їх 23, то тепер є їх близько 3 рази тільки — 65 (1901). Чотири низші кляси мають вже достаточне число учеників-Русинів, щоби після законів можна для них основати руські паралєльки. В I кл. 38., в II. кл. 38, в III. кл. 33, а в IV кл. 36.

Длятого віче порішило внести петицию до сойму о заснованє ґімназиї і приняло одноголосно (около 400 учасників — петицию підписало 388 уч.) внесенє референта др. Чайківского.

Зважившн, що число учеників руської народности а спеціяльно селяньских в бережаньскій ґімназиї постійно зростає, —

Зважившн, що наука в польскій мові робить великі трудности руським ученикам а спеціяльно селяньским, котрих число теж з кождим роком збільшаєть ся, — домагають ся зібрані на вічу дня 15. марта 1902 Русини бер. повіта від сойму і правительства основання руської ґімн. в Бережанах, а поки що самостійних паралєльок при низших клясах бережаньскої ґімназиї.

— Фонетична правопись в Росиї находить щораз більше приклонників Гадку заведеня фонетичної правописи підняли перші журналісти. В слїд за сим відбули ся в тій справі анкети університетских професорів і визначних писателїв, на яких одобрено піднесену ґазетами справу упрощеня дотеперішної правописи. Та найзавзятїйше виступають проти дотеперішного способу писаня в Росиї — народні учителї. В прасї появляє ся безлїч дописий учителїв, а кожний по своєму арґументує конечність заведеня фонетики. Один з учителїв, іменем Звятінцев, пише між иньшим в „Приднїпровск-ім краю“: „За весь свій учительский труд я побираю 25 рублїв місячно, а з них що найменьше 5 рублїв беру за буквy „ъ“. Буквами ѣ, ѳ, ы, ъ морочить ся лише дїтвору“ і т. д. Справа заведеня фонетичної правописи в школах в Росиї є лише квестиєю часу і можна надїяти ся, що мінїстерство просьвіти вдоволить загальному жаданю публики.

— Із статистики міста Львова. Оголошено тепер результат послїдної переписи у Львові. Отже галицка столиця мала в хвили переписи 156.954 мешканцїв. Після розговірної мови вживало мови: польскої 120.622 (76.86%), рускої 15.159 (9.65%), нїмецкої 20.409 (13.00%), ческої 701 румуньскої, 32, італїйскої 16, словіньскої 7, хорватскої і мадярскої по 3. Після віроісповідання було: римо-католиків 51.67% (78.516), греко католиків 18.35% (24.778), жидів 27.62% (43.012), вірмено-католиків 0.15%, старо-католиків 0.04%, греко-орієнтальних 0.04%, лютеран 1.57%, кальвінїстів 0.21%, менонїтів 0.02% і безконфесийних 0.02%. — Приріст віроісповідань в послїднім десятилїтю виносив процентово: у римо-католиків 21·5% давного числа, у греко-католиків 26·2% ,а у жидів 19·3%. Що до осьвіти, то з усїх мешканцїв Львова читати і писати вміло 109.642, з чого 58.133 мужчин і 51.509 женщин. Тілько читати вміє 3.191 осіб, з чего 1.015 мужчин, і 2.176 женщин. Ні читати і писати не вміє 47.037 осіб, з того 21.265 мужчин, і 25.772 жінок. Домів до мешкання є 4.360; коли-ж в 1890. роцї було їх 3.310, то значить, що за десять лїт зросло їх число о 25·2%. Мимо того дорожня домівок у Львові, як була, так і есть, хоч богато помешкань стоїть порожнею.

— Населенє землї. Анґлїйский місячник „The Current Cyclopedia“ за грудень 1901. подає найновійші обчисленя мешканцїв на цілій земскій кулї. Після сего обчисленя населенє цїлої землї виносить 1,506 мілїонів голов, розкиненых по всїх частях сьвіта, а іменно: в Европі 372,925.000, в Азиї 830,558.000 в Африцї 170,050.000, в Америцї 132,710.000 в Австралії 6.000.000. Під бігунами 92 000. Всего разом 1.512.333.000. На поодинокі краї Европи припадає ось кілько жителїв; На Францию 39,000.000, на Австро-Угорщину 36,900.835(?), на Нїмеччину 56,345.014, на Італїю 32,320.754, на Велику Британїю 41,454 210. Монархії з кольоніями числять: Франция 94,784.014, Нїмеччина 71,023.014, Росия 128,832.172. Велика Британїя 390,000.000. З наведених цифр показує ся, що Анґлія має зверх четвертину всїх мешканцїв землї. З тих є близько 300 мілїо Азиятів а 40 мілїонів Африканців. Анґлїйским язиком говорить нині 138 мілїонів.

— Приріст людий меньшає. Анґлїйска часопись Contemporary Revier звертає увагу на факт, що в кільканайцяти останніх лїтах приріст людий в усїх державах Европи постійно меншає. Але нїгде не зменшує ся так число уродин як у Анґлїйців. В 1880. р. виносила пересічна цифра уродин на 10.000 мешканцїв в Нїмеччинї 371, в Анґлії 333, в Франції 248. В 1885. роцї спала ся цифра в Нїмеччинї на 310, в Анґлії на 291, в Франції на 220. — Приріст той в лїтах 1880–1890 в процентах виносить в Нїмеччині 24%, в Анґлії 18%, у Франції 3%. Причиною, задля якої уродини меншують ся, є після Шохінґа ростучий серед суспільности еґоїзм і загальний нахил до забави і вигоди.

— Віденьский університет. Фреквенция на віденьскім університеті в минулім зимовім півроцї була до волї висока. Записало ся 6,066 звичайних і 1.855 надзвичайних слухачів, разом 7.621 слухачів. З того припадає на поодинокі видїли: Богословіе: 316 звич., 26 надзвич., права: 3.024 звич., 88 (між тими одна женщина) надзвич., медицина: 1.142 (між тими 29 пань) звич., 172 надзвич., 692 фреквентантів, 7 ґеспітанток; філозофія: 1.284 звич., (між ними 41 пань)

374 (між ними 46 пань) надзвич., 78 фармацевтів, 80 госпітанток. Кромі того 222 надзвич. слухачів і 5 госпітанток було на видїлї державної рахунковости.

— Борба против алькоголїзму в школах. Міністер просьвіти др. Гартель видав обіжник до всїх краєвих шкільних властий, в якім поручено учителям всїх краєвих шкіл, щоби в часї науки при кождій нагоді звертали увагу повіреної їм молодїжи на небезпечність налогового і надмірного уживання алькоголїв. Дальше поручено управителям і директорам шкіл народних і видїлових старати ся при виборі книжок для бібліотек шкільних користати в тім напрямі в цїли поборювання алькоголїзму. Книжки, які в поодиноких уступах або роздїлах захвалюють уживання алькоголїв, або до сего заохочують, не сьміють бути в шкільних бібліотеках. Крім того пороблено стараня, щоби видати популярну, переконуючу розправу, котру можна-б роздїлити поміж учеників шкіл народних і видїлових.

— Цїлого мамута, враз зі скірою і з мясом, найдено в північно-східнім Сибірі над берегами ріки Березовки. Перший натрафив на сего передвічного велитня один з тубольцїв, що полював над Березовкою. На узгірю, що спадає до русла ріки, завважав він довгий крутий ріг, що виставав із землї. Наляканий незвичайною появою скликав рідню і сусїдів, а сї урадили ріг від задубенїлої землї відтяти. Так і зроблено, а ріг продано одному козакови, що дав знати про походженє рога таможній власти. Урядовою дорогою дійшла вістка до якутского губернатора, котрий повідомив про се телеґрафічно петербуске правительство. Імператорска академія наук вислала сейчас научну експедицию під проводом звісного сибірольоґа Герцв. По тяжкій подорожи, зразу сибірскою зелїзницею, а потім судном на Ленї або санками добила ся експедиция серед великих морозів до берегів Березовки. Приступлено до відкопуваня мамута, що після здогадок Герца мусїв перед десятками тисяч лїт улягти якійсь наглій катастрофі, бо лежав зі зломаним карком, маючи ще сьвіжу траву в писку і нестравлений корм в жолудку. Щоби відкопати тїлище зьвірятя, треба було перше через кілька днїв палити великий огонь довкола его гробу, аби земля ня стілько розмякла, щоби можбуло Ґ лупати Відгребане тїлище порубано на части, обложено ледом у паках і зразу санками а далї зелїзницею у замороженім ваґонї привезено до Петербурґа. Тутки приступлено до відповідного спрепарованя его і небавом виханий передпотоповий кольос стане окрасою музея петербурскої академії наук. Оказ сей має 4 аршини на зріст, робить вражінє подібне до слоня, тілько, що місто 3 пальцїв у ніг має їх 5 та покритий густою, бурою, на 20 см. довгою шерстю і клеваки у него сильно закручені. Під шерстю є густа верства пуховатого волосся, з чого можна заключати про полярне его походженє. Мясо мамута було ще цїлком сьвіже червонаве і ликовате, а пси їли его з вдоволенем. Труба бракне, бо з'їли ї мабуть дикі зьвірі. Язик у мамута довгий на $1^1/_2$ аршина. Крім мамута привезла експедиция богато иньших оказів рідкої фльори, фавни і мінерялного сьвіта тундри.

— Як ширять в Америцї просьвіту, про се пише часопись „The Outlook". В Соединених Штатах закладають народні бібліотеки не лише для старших, але також для дорослих дїтей. В таких читальнях не дають лише книжок до читаня, але й управляють в читаню. До сих бібліотек ходить страшне число молоденьких читачів охочих до науки. І так ходило до читальні в Пітсбурґу, „Central-Library" в роцї 1900 200 000 дїтей а що недїлї мала читальня до 20.000 дїтей, що знаходили місця в просторих вигідних комнатах. Ся комнати прибирають дуже приємно образами і цьвітучими рослинами: пестро оправлені книжки посклядані на широких низьких столах і штеляжах так, що дїтям легко вибрати яка їм до вподоби. Окрім книжок є також тижневники і місячники, котрі більше притягають дїтей, головно старших, ніж байки і оповідання. Бібліотека удїлює окрім сего нїму науку в істориї, ґеоґрафії і в природничих науках: таблички в роді календаря показують що днини памятні дни, дни уродженя і смерти великих мужів і женщин. Дїти, ідучи до школи, вступають радо до бібліотеки, щоби довідати ся котрому з великих людей присьвячений день і перечитати его біоґрафію. В деяких бібліотеках, як прим. в Мільвоке, читає лєктор два рази тиждневе національні поеми, головно епічні і пояснює їх. Там виховують дїтий вже змалку на правдивих горожан, апелюючи до їх амбициї і самостійности. І так над

дверми вище згаданої бібліотеки прибита таблиця такого змісту: „Ся бібліотека стоїть під опікою хлопців і дівчат міста Мільвоке“. І рідко коли трафить ся ушкоджене якоїсь книжки. Так діє ся в Америці, а в нас як?

— Міський жіночий ліцей в Чернівцях отримав від міністерства просьвіти право на сей і наступний рік, відбувати матуру і виставляти матуральні свідоцтва признані державою.

— Депутация інспекторів народних шкіл була у мін. Пентака і у міністра просьвіти д-ра Гартля і вручила ему петицию з прошенем о вчислене до емеритури провізоричних літ служби і о надане інспекторам VIII класи ранґи, яку доси має ледви $^1/_8$ частина загалу інспекторів. Мін. Гартель обіцяв поперти петицию.

— Найкрасшим подарунком є „Поезиї Тараса Шевченка“, котрі висилає канцелярия „Просьвіти“ оплачено за попереднім надісланем 2 к. 30 сот. (рекомендовано 55 сот.). Просить ся як найскорше замовляти; наклад невеликий, а з причини дуже низької ціни наклад скоро вичерпає ся. Канцелярия „Просьвіти“ у Львові, Ринок ч. 10.

— Страшні дати. Польска учительска ґазета „Czasopismo pedagogiczne“ приносить в однім артикулї статистику, що свідчить про страшні суспільні условини, серед яких живе молоде поколїне широких народних мас. І так, пересічно на 100 шкільних дітей: йшло натщо до школи 52; не обідало 37; не вечеряло 29; не мило ся і не чесало ся 21; незміняло біля через місяць 28; не мало чобіток 17; не мало одежі 16; не мало хустинок до носа 80; помагало родичам при праци 24; пожичало чоботи родичів 15; лишених всякої опіки було 10. — Тим обставинам відповідає і моральна уровень дїтворн. Ото в 1895-ім роцї судово і поліційно караних дітей в шкільнім віцї було: за волокитство 37 хлопців 5 дівчат; за крадіж 77 хлопців, 3 дівчат, за бійки 26 хлоп. 1 дів.; за брак домівки 69 хлоп. 9 дів.; за підпал, обиду сторожі, спроневірене, проступок половий і проступок против безпеченьства житя по 1 хлопцеви; за тїлесне ушкоджене 4 хлопців; за пяньство 3 хлоп. 1 дів.; за жебрацтво 5 хлоп.; за проституцию 2 дівчини. На венеричнім віддїлї головного шпиталю було 1900 року 112 хлопців у шкільнїм віцї. Розуміє ся, що всї ті страшні числа далекі ще від сумнїйшої значно дійсности.

— Дім поправи для малолїтних. Міністерство судівництва вислало до управи карного заведеня в Станиславові письмо, в якім запитує, чи можна би при карнім заведеню устроїти дім поправи для малолїтних злочинців. Заряд вязниці відповів, що проти заснованя такої інституції нїчого не має, але під условиною, що мусїв би се бути окремий павільон, відгороджений від головного заведеня, а лише оставан би під спільним зарядом.

ОПОВІЩЕНЯ.

— З Коломиї. Загальні збори філії Рускаго товариства педаґоґічного в Коломиї відбудуть ся в четвер дня 8. мая о 10. год. рано в комнатї IV класи рускої ґімназиї (I. поверх).

Видїл.

— Самбір. Іспит з жіночих робіт ручних розпічне ся 12 мая с. р. н. с. Прошеня удокументовані вносити треба до Дирекциї ц. к. Семинариї до 4. мая 1902 н. с.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ

НАУКОВИХ СРЕДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтоґрафічні образи до науки зоольоґії, ботаніки, технольоґії, етноґрафії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, ґлобуси, телюриї, ґеоґрафічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до ґімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх катеґорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинариї, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в повнешім закладї потреби своїх ґабінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисшає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педаґоґів.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Діточі вигадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*34 Мала менажерия . 70 „
*35 Велика менажерия. 80 „
100 Ґете-Франко: Лис Микита (треге цілком змінене видання) 1 кор. — сот.
опр. . . . 1 кор. 30 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 „
*63 Байки Бранчанівова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „
опр.. . . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге видане) 80 „
опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ірімів 50 „

Видання без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педагогії . . 1 кор. 20 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене видане . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., III., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 40 „
14 **Гордієнко.** Картагинці і Римляни . . . . . 40 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руского мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
26 **Др. Мандибур.** Олімпія . . . . . 70 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґулівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодзіньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Салю.** Непос, учебник для III. кляси ґімназ. . . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz** Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej 1 кор. — „
*33 **Л. К.** Робінзон неілюстрований. . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів з фортепіяном 20 „
38 **Дніпрової Чайки.** Коза дерева . . . . . 1 кор. 60 „
39 **Мапа** етнографічна Руси-України . . . . . 40 „
40 **Барановский.** Приписи до іспитів. . . . . 40 „
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескид до Анд. . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Казимові Капці. . . . . 40 „
50 **Остан Макарушка.** Коротний огляд руско-укр. письмен. 30 сот.
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с. в полотно . . . . . 3 кор. 10 „
59 **Ів Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Сілька.** На чужині 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 сот. опр. . . . 60 „
71 **Оповідання** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
72 **Мих. Коцюбинский** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
73 **Олекса Катренко.** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
74 **Василь В-р.** Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр. . 64 „
77 **А. Кримский.** Перекладі 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з історії України-Руси . . . . . 40 „
79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка.** Дитячі оповідання 30 сот. опр. . 44 „
80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
81 **Марко Вовчок,** оповідання I. часть 30 сот. опр. . . . 44 „
82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 64 сот. опр. . . . . 80 „
83 **Коваліи Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . . 44 „
84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненнями, I. ч. 64 сот. опр. . . . . 84 „
86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
87 **Поеми О. Конисього** 30 сот. опр. . . . . 44 „
88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальскої 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповідання М. Вовчка.** II. ч. Інститутка . . . . . 50 „
90 **Дивні пригоди Комаха Саиґвіна,** перша частина . . 40 „
91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
92 **Малий сьпіванік.** . . . . . 20 „
93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 діях . 16 „
94 **Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої. . 20 „
95 **Шекспір в повістках** . . . . . 30 „
*I. **Леонїда Глібова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайченко.** Олеся; Комар; Два оповідання по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. V. **Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та його сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по . . . . . 4 кор. — „
Дзвінок з р. 1892—1900 по . . . . . 6 „ — „

Книжки, назначені зьвіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Видав „Руске товариство педагоґічне“. — За редакцию відповідав Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом М. Бединського.

Ч. 10. Львів, 20. мая 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адмінїстрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Теперішність виховання.

В даній системі просьвіти, на всїх степенях шкільного виховання най більшими видами були: над'ужите чисто памятевих вправ, недостача наукового елемету, котрого одиноким слїдом був виклад математики в висших школах, приписуване великої ваги схоластичній фільософії, котрої викинене було би так пожиточним, вкінци — ошукуване себе вірою в добрі успіхи морального чисто голословного виховання, опертого на субтельностях метафізики, або на нїчім. Все те не зникло ще в такій степени, як здавало би ся. В справі же шкільної орґанїзациї запанувала у Франциї одностайність, що робить неможливим майже кождий педаґоґічний поступ.

Середновічне виховане було відносно свобідне, о скілько ходило о закладане і орґанїзацию колеґій і унїверситетів. Наукові заведеня повставали всюди, де відчувано їх потребу і тїшили ся меньше більше автономією. В міру як розвивала ся у Франциї державна централїзация, зникала їх самостійність Генрик IV. уважав вже паризкий унїверситет своєю власностию, надаючи ему орґанїзацию під слїдуючим характеристичним заголовком: „Права і статути унїверситету, уложені і оголошені з розказу і волї дуже християньского і непобідимого короля Франциї і Наварри, Генрика IV.“

Зрештою, ті права і статути усьвячували лише і управильняли традиційне виховане. Але почавши від тої хвилї, гадка зробленя з публичної просьвіти широкого адмінїстрацийного ужитку і піддання ей власти центральній, заволоділа чим раз більше умами пануючих. Вже 1762 р. домагає ся Ролляи в справозданю до паризкого парляменту, аби Париж став центральною осселею публичної просьвіти. Ті диктаторияльні проекти сповнили ся доперва в часї революциї. В 1791 р. подає Таєран в справозданю до конституцийних зборів слїдуючий начерк тогдїшного фрацускаго унїверситету: просьвіта удїлюєсь всїм, але не обовязкова; безплатні початкові кантоналні школи; середні школи в центрах дїльниць; в головних центрах специяльні школи, приготовляючі до ріжних заводів; вкінци в Парижи народний Інститут для вибраних з поміж

інтелїґенциї. В 1792 р. пропонує Кондорсе, в справозданю до законодатного Тїла, другу орґанїзацию, подібну до справоздання Таєранда, з тою ріжницею, що Кондорсе домагає ся, аби з дївчатами обходжено ся зовсїм так, як з хлопцями, щоб одержували однакове наукове вихованє. Було се однак за сьміло на тоті часи, а навіть і на наші. Натомість принято 1793 р. проект Ляканаля, що поділив початкову школу на дві секциї, одну для хлопців, другу для дївчат. Вкінци утворив 1794 р. Конвент — се має бути его славою — великі спеціяльні школи: Центральну Школу, Нормальну Школу, Консерваторию штук і ремесла і т. д. Однак всї ті дїла революціонїстів повстали на взір монархічний, після апріорістичних концепциї, які народови накинено.

Дух тої нової системи сцентралїзованої публичної просьвіти, утвореної революційним Конвентом, був, в своїм существі, так переволюційним, що цїсар Наполєон, впровадив поспішно ту саму систему в своїй державі. Право з р. 1806, декрети з 1808 і 1812 р. обдарували Францию змілїтаризованим, дотепер істнуючим унїверситетом. Притім погорджував Наполєон народною просьвітою, віддавши єї в руки родин і релїґійних корпорациї; завдяки тому починала ще в р. 1837 адмінїстрация многих шкіл в руках неписьменних мерів, є в деяких округах припадала ледво одна початкова школа на 15—20 сїл.

Спеціяльним декретом розказав Наполєон, аби всї уряди публичної просьвіти, колеґій, лїцеїв і факультетів підлягали, номінациї державної екскутивної власти. Розповсюдненєм по всїх школах, а навіть і великих школах, системи інтернатів, ще більше припечатав то пагубне дїло, нині закорінїле в звичаях Французів, так що мрії о его скорій перемінї суть майже недостижимі. За то не можна ганити Наполєона, котрий дїлав після гадки свого цїсарского становища. Що однак думати о революціонїстах монархічного духа, котрі єму вказали дорогу? Що судити о ріжних правительствах, котрі по черзї уймали по Наполєонї керму власти, і котрі уважали ту педаґоґічну методу знаменитою, мов би лиш для того утвореною, щоби нищити все, що оригінальне, ті інтернати середних і висших шкіл на взір монастирів і казарм, ті програми диктовані з гори і — вкінци — та пагубна система іспитів і конкурсів? Також і персоналу унїверситетского не можна ганити: зло полягає в самій інституциї, не в людях. Ґіярархічна і сцентралїзована, широка адмінїстрация єсть все, з конечности, перешкодою поступу, головно з причини своєї орґанїзациї.

Поступ можна зробити лиш за цїну безперестанних проб. Яким способом можна робити педаґоґічні досьвідчена, коли ходить о їх примінена до цїлої молодїжи великого краю? Педаґоґічні методи можна зміняти і улїпшувати при *помочи оригінальних* старань одиниць. Але подібні старання вимагають незалежности одиниць і зборів учительских. А французкий унїверситет не стерпів би і одного дня непослушного новатора, яким був пр. Пестальоцці, котрий — не входячи в подрібности его богатої працї — з'умів в слїдуючий спосіб сформуловати загальне право научана: „Гармонїйний розвій здібностий дитини, відповідно до рядячих нами прав, і підпорядкованє виховавчих средств вимогам природного розвою.“

Лише одиниці можуть подати якусь добру гадку і лише независимі заведеня можуть приступати до досьвічень. На щастє для педаґоґічного розвою, суть на сьвітї краї, через котрі не перейшло руйнуюче наполєоньске колесо; там єсть система публичного виховання меньше рутинїчною меньше наганною.

В Анґлії задержали публичні наукові заведеня богато злих і добрих сторін середновічного шкільного виховання. Вихованє в початкових школах єсть там ще мірне. Так само як в Нїмеччинї, містять ся школи початкові в Анґлії часто в льокалях недостаточних і запханих. Правительство удїляє школам субвенцій, але єсть позбавлене в них директиви: тим більше не може бути тут бесїди о монополю. Денерва 1852 р. призначив парлямент першу запомогу в квотї 500.000 франків, щоби поперти початкову просьвіту. В 1856 р. утворило правительство департамент просьвіти, але виключно в цїли поправа і управильненя працї товариств і осібних одиниць. В 1870. повстали шкільні комітети, з правним характером цивільної особи, в кождій місцевости, де початкова просьвіта була слабо розповсюднена. Ті комітети мають на цїли отвирати, орґанїзувати і заряджувати школами. До половини сего столїтя не було в Анґлії спеціяльних зборів учительских для початкових шкіл.

Суть то головно школи буржоазийні і аристократичні, ґімназиї, коллеґії, а переважно унїверситети, які є високо інстальовані і піддержувані. Орґанїзация двох унїверситетів, в Оксфорд і Кембрідж, єсть правдивою спадщиною по середних віках. Наука, яку там викладають, не єсть нїколи професіональною і призначена лише для маючих людий. Викладають там *язики, історию, математику, історию природи, фільософію*; ученики і професори жиють побіч себе, а заведеня задержали монастирску фізіоґномію: суть то вільні корпорациї, управляючі самі собою і удержувані коштом записів. Держава зовсїм до того не мішає ся. В тамошних викладах стоять ще на першім плянї студиї теольоґічні, а студенти всїх факультетів мусять здати іспит з св. Письма, доґматики і Litterae humaniores. Взагалї у всїх анґлійских школах] науцї релїґії приписують велику вагу: без сумнїву не виплачувало би правительство запомоги школам вольнодумним.

В Нїмеччинї принято систему посередну між анґлїйскою і французскою. Унїверситети суть державними заведеними, але задержали досить велику автономію. Они дають рівночасно наукове і професіональне вихованє. Звісно, що в інтелектуальній і фільозофічній области богато професорів нїмецких унїверситетів думає і пише з відвагою, дуже рідкою в Анґлії, в котрій богато перворядних мислителїв як Дарвін, Стюарт Міль, Г. Спенсер не мали або не мають жадної звязи з унїверситетами, котрі би їх арештою навіть не толєрували.

Головно завдяки ґлядній незалежности від державної власти, котра позволяє їм урозмаїчувати науку, усовершати єї, предпринимати новаторскі проби, мають шкільні заведеня в Анґлії безперечну вищість над французскими.

В Америцї противила ся федерацийна система державної орґанїзациї само собою тій одностайности і сцентралїзованю публичної просьвіти; з другої сторони, недостача державної релїґії і численність культів і сект приневолили до виключеня релїґії з науки шкільної. Спеціяльна інституция недїльних шкіл має на цїли науку релїґії. Держави, міста і приватні особи виказали в справі закладаня шкіл незвичайну старанність і щедрість. При переглядї державних або міских видатків стоїть буджет просьвіти на першім місци і переходить перед всїми иньшими. Деякі держави призначують на то третю часть податкових доходів. Кожда новоповстаюча держава призначув на школи великі териториї, котрих вартість взростає постепенно в міру густоти населеня. 1860 р. в часї торговельної кризи дав один купець з Ню-Йорку два мілїони на заложенє колеґії молодих дівчат. Одна дама з Бостону видала пів мілїона долярів на отвореня ремісничих варстатів в школах, в котрих працюють разом

бідні і богаті ученики. Велику „Institution Smithsonian“ в Вашінґтоні заложила одна приватна особа. Університет в Пальо Альто, в Каліфорнії, отворений для обох полів, даючий рівночасно науку, житє і одіж майже заімпровізовано приватною благородностию. Пан Лєланд Станфорд і єго жінка дали на ту ціль територию, котрої вартість купна оцінено на двайцять пять мілїонів долярів. Будова того університету в Пальо Альто розпочала ся 14. мая 1888 р., а 1. жовтня 1891 р. отворено єго вже для студентів.

Ціла та добра воля видала в Америці подиву гідні результати. Одно лише місто Бостон числить: 481 початкових шкіл (25.000 учеників) 55 шкіл званих школами граматики (33.000 учеників); 10 колеґіяльних шкіл (high shools) з 3.400 ученикамн; 24 спеціяльні школи з котрих 22 вечірні (35.000 учеників): вкінци одна школа нормальна, маюча на ціли приготованє учительского персоналу; а охота зовсім не вигасав. Що року повстають нові школи. Що року побільшають ся і усовершають ся старі. Лїцеї, т. є. публичні бібліотеки при котрих відбувають ся виклади, доповняють і провадять дальше дїло шкіл. В 1838 р. було вже 137 таких лїцеїв з 32.698 слухачами.

Особливо одна черта єсть властивою американьскому научаню: єсть то спільна наука обох полів в публичних наукових заведеннях, принайменьше в народних школах, бо університети суть найчастійше призначені так для одного як і для другого поля. Здав ся, що новий університет в Каліфорнії заложений пп. Лєланд Станфорт, відновив сей звичай, впроваджуючи цїлковиту спільну науку для обох полів, котра у Франциї не перестала уходити, почавши від середних віків, за страшно небезпечну і неморальну. Але в Сполучених Державах істнує ще богато женьских колеґій. Справозданє „Едукацийного Бюра“ за шкільний рік 1891—92 подає їх число на 158. То саме справозданє констатує також, що серед учительского персоналу число женьщин росте що року далеко скорше, як число мужчин.

Без огляду на пол, для котрого призначена колеґія, програма єсть однакова для мужчин і для женщин. Ученики і ученицї платять досить богато, майже 2.000 франків річно; але ту суму можуть заробити як хочуть, если суть бідні, услугуючи навіть своїм товаришам, котрі ними з тої причини зовсім не погорджують. Студенти і студентки виходять, як і коли їм подобає ся, без контролї і позволеня; відвідують ся взаїмно, частують ся чаєм в майже невеличавих льокалях, котрі замешкують. Студенти і студентки суть звичайно членами якогось клюбу, віддають ся ґімнастиці, кінній їзді, водному спортови. Без ріжниці віку приймають всїх, котрі зложуть іспит з істориї, літератури, ґеоґрафії, математики, латини.

В той спосіб розвиваючи додатні сторони англійского виховання, довершила американьска свобода великого поступу. Она усунула зовсім або поправила більшу часть блудів старого виховання; отворила поле свобідне для дальших і безперестанних улучшень; дав студенткам і студентам в знаменитих матеріяльних условинах средства до фізичного розвою і здобуття вищого образованя: старає ся волю скріпити, а не зломати. Вкінци американьска педаґоґія викинула, о скілько можна, в своїх методах недостижимі абстракциї: почавши відпочаткової школи ставляє она все ученика в стичности з фактами, побуджаючи єго інтеліґенцию, місто щоб без потреби обтяжувати память.

Чи-ж ся система, так висша від европейскої педаґоґії, єсть совершенною? Чи можна спостерегчи ще лучшу? Спробуймо відповісти на се

питанє, означуючи, які повинні бути загальні условиии раціонального і комплєтного вихованя.

(Конець буде).

Фонетичний і психічний розвій мови.

(Дальше).

Скарбниця слів.

Проф. F. Tracy завдав собі труду і праці, та зібрав і уложив кільканайцять таблиць засобу слів дїтвори ріжного віку, а се тому, щоб наглядно можна побачити, як з місяця на місяць обєм сей ширшає, розвивається, та щоби наглядно дійти до правил розвою дитячої мови. В таблицях тих, уложених з можливою точностию і старанностию, відступив проф. Tracy в дечім від анґлїйскої азбуки. Поробив він іменно слїдуючі, по єго думцї конечні зміни: c в словах як corner, candy і т. п. вчислив до k, в словах як centre, cigarr і т. п. до s; в словах як chain, chesse, chair і т. п. суть в рядї ch (виговорювана як tsch). Слова як George, gentelman і т. п. помістив в рядї слів на j (в анґлїйскім як dsch виговорюване); коротко говорячи уложив Tracy слова дїтий після виговору а не після анґлїйскої азбуки. Коли пр. дитина говорить tatie замісць potato (картофлї), то слово се зачислює до слів зачинаючих ся на співзвук t, і по думцї Tracy-a є се одинокий можливий спосіб, ведучий до хосенних результатів.

Не буду тут подавати за порядком всїх таблиць засобу слів, поданих Tracy-ом, ограничу ся лиш на декотрі найпотрібнїйші пропускаючи такі, що мало ріжнять ся від попередних; і так, що коли Tracy подав засіб слів в відступах одномісячних, я подаю тут сей сам засіб в двомісячних відступах.

I. Витяг зї скарбниці слів 19 місячного хлопчика в Вашинґтонї.

	Іменники	Прикметники	Заїменники	Дїєслови	Прислівники	Приіменники	Злучники	Окрики	Загальне число			Іменники	Прикметник.	Заїменники	Дїєслови	Прислівники	Приіменники	Злучники	Окрики	Загальне число
A	2	1	—	1	—	—	—	—	4		O	2	1	—	1	—	1	—	—	5
B	10	2	—	2	—	—	—	1	15		P	6	1	—	5	—	—	—	—	12
Ch	1	—	—	—	—	—	—	—	1		Q	—	—	—	—	—	—	—	—	—
D	4	2	—	1	1	—	—	—	8		R	2	—	—	—	—	—	—	2	2
E	—	—	—	—	—	—	—	—	—		S	13	1	—	9	—	—	—	—	25
F	1	1	—	2	—	—	—	—	4		Sh	—	—	—	—	—	—	—	—	—
G	4	3	—	2	—	—	—	1	10		Tsh	7	1	—	1	—	—	—	—	9
H	3	—	—	5	—	—	—	—	8		Th	2	—	—	—	—	—	—	—	2
I	1	—	—	—	—	—	—	—	1		U	—	—	—	—	1	—	—	—	1
J	—	—	—	—	—	—	—	—	—		V	4	1	—	—	1	—	—	—	6
K	8	—	—	3	—	—	—	2	13		W	1	3	—	1	—	—	—	—	5
L	—	—	—	2	—	—	—	—	2		Z	—	—	—	—	—	—	—	—	—
M	5	1	—	1	—	—	—	—	7			78	19	—	36	4	1	—	6	144
N	2	1	—	—	1	—	—	—	4											

II. Скарбниця слів 22 місячної дівчини в Ворцестер.

	Іменники	Прикмет.	Займен.	Дієслова	Прислівн.	Прийм.	Злучники	Окличн.	Загальне число
A	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B	6	—	—	—	—	—	—	3	9
Ch	—	—	—	—	—	—	—	—	—
D	3	—	—	—	2	—	—	1	6
E	—	—	—	—	1	—	—	1	2
F	1	—	—	1	—	—	—	1	3
G	—	—	—	—	—	—	—	—	—
H	1	1	—	—	1	—	—	—	3
I	—	—	—	1	—	—	—	—	1
J	—	—	—	—	—	—	—	—	—
K	1	—	—	1	—	—	—	—	2
L	—	—	—	—	—	—	—	—	—
M	3	1	1	2	—	—	—	1	8
N	3	—	—	—	1	—	—	—	4
O	—	—	—	1	1	—	—	1	3
P	3	1	—	1	—	—	—	1	6
Q	—	—	—	—	—	—	—	—	—
R	—	—	—	—	—	—	—	—	—
S	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Sh	2	1	—	—	—	—	—	—	3
T	9	—	—	1	—	—	—	1	11
Th	—	—	—	—	—	—	—	—	—
U	—	—	—	—	1	—	—	—	1
V	—	—	—	—	—	—	—	—	—
W	3	—	—	—	—	—	—	—	3
Z	2	—	—	—	1	—	—	—	3
	37	4	2	9	8	—	—	10	69

III. Скарбниця слів 24 місячної американьскої дівчини сільскої.

A	4	2	—	1	1	—	—	—	8
B	30	1	—	4	—	—	—	1	26
Ch	5	—	—	—	—	—	—	—	5
D	7	1	—	2	1	—	—	—	11
E	1	—	—	1	—	—	—	—	2
F	10	1	—	2	—	—	—	—	13
G	7	1	—	6	—	—	—	1	15
H	8	4	—	6	—	—	—	—	18
I	2	—	1	1	—	1	—	—	5
J	1	—	—	—	—	—	—	—	1
K	24	3	—	5	—	—	—	—	32
L	1	1	—	—	—	—	—	—	2
M	9	1	3	—	—	—	—	—	13
N	4	1	—	1	1	—	—	—	7
O	3	1	—	—	1	1	—	1	7
P	5	1	—	3	—	—	—	—	19
Q	1	—	—	—	—	—	—	—	1
R	5	—	—	4	—	—	—	—	9
S	17	2	—	5	—	—	—	—	24
Sh	3	—	—	1	—	—	—	—	4
T	13	—	—	4	—	—	—	—	17
Th	2	1	—	1	1	—	—	—	5
U	1	—	1	—	—	2	—	—	4
V	—	—	—	—	—	—	—	—	—
W	5	1	—	5	1	—	—	—	12
Z	—	—	3	—	1	—	—	—	3
	168	22	7	52	7	4	—	3	263

IV. Скарбниця слів 25 місячної дівчини обсервованої через Kirchpatrik-а.

	Іменники	Прикмет.	Займенн.	Дієслова	Прислів.	Прийм.	Злучники	Окличн.	Загальне число
A	4	1	—	—	—	—	—	—	5
B	24	—	—	5	—	—	—	—	29
Ch	4	—	—	—	—	—	—	—	4
D	13	2	—	3	1	—	—	—	19
E	3	—	—	—	—	—	—	—	3
F	9	—	—	—	—	—	—	—	9
G	6	1	—	2	—	—	—	—	9
H	19	—	—	—	—	—	—	—	19
I	2	1	1	1	—	—	—	—	6
J	3	—	—	—	—	1	—	—	3
K	23	2	—	3	—	—	—	—	28
L	5	1	—	1	—	—	—	—	7
M	9	—	1	—	—	—	—	—	10
N	7	1	—	—	1	—	—	—	9
O	2	—	—	—	—	—	—	—	2
P	24	1	—	3	—	—	—	—	28
Q	2	—	—	—	1	—	—	—	3
R	7	1	—	1	—	—	—	—	9
S	5	2	—	5	—	—	—	—	12
Sh	3	—	—	—	—	—	—	—	3
T	18	—	—	3	—	—	—	—	23
Th	—	—	—	—	—	2	—	—	—
U	—	—	—	—	1	—	—	—	1
V	—	—	—	—	—	—	—	—	—
W	4	2	—	2	1	—	—	—	8
Z	—	—	1	—	—	—	—	—	1
	196	15	3	28	5	3	—	—	250

V. Скарбниця слів 28 місячного хлопчика в Чікаго.

A	7	3	—	—	2	3	—	—	15
B	46	8	—	9	—	1	1	—	65
Ch	11	—	—	1	—	—	—	—	12
D	21	6	—	10	1	—	—	—	38
E	9	1	—	1	—	—	—	—	11
F	16	4	—	4	1	2	—	—	27
G	10	2	—	2	—	—	—	1	15
H	19	2	2	6	2	—	—	1	32
I	5	—	2	—	—	2	—	—	9
J	9	1	—	1	—	—	—	—	11
K	39	5	—	11	—	—	—	—	55
L	18	4	—	7	1	—	—	—	30
M	27	2	1	4	—	—	—	—	34
N	14	4	—	2	2	—	1	—	23
O	4	4	—	—	4	2	—	1	15
P	34	1	—	14	2	—	—	1	52
Q	—	—	—	—	1	—	—	—	1
R	12	4	—	11	—	—	—	—	27
S	53	3	—	20	1	—	—	—	77
Sh	10	—	—	4	—	—	—	—	14
T	26	4	—	11	—	—	—	—	41
Th	3	5	—	2	1	—	—	—	11
U	1	—	—	2	1	1	—	—	5
V	7	—	—	—	1	—	—	—	8
W	10	6	2	14	1	1	—	—	43
Z	2	—	2	—	2	—	—	—	6
	422	69	9	136	23	12	2	4	677

Народне шкільництво на Буковинї.

в р. 1900—1.[1])

Власне появило ся урядове справоздане про стан народного шкільництва на Буковинї в р. 1900—1, а що народне шкільництво є головним чинником культурного розвою народу проте хочемо подати із названого справоздання що найважнїйші дані, з котрих осудимо поступ народної осьвіти на Буковинї за минувший рік.

Видїлових шкіл не було на Буковинї і с. р. ніодної, заступали їх т. зв. курси для дальшого образованя, тай то лише для дівчат; було їх всего 6. усї нїмецкі і то в Чернівцях, Сучаві, Радівцях, Серетї, Сторожинци і Гуморі, наколи Вижниця і Кіцмань не мають їх зовсїм. На ті курси ходять майже самі дівчата нїмецкі або знїмчені, наколи для рускых і волоскых дівчат нема нїякої вищої школи.

Народних шкіл і публичних було м. р. разом 365, з того було 118 одноклясовых, 90 двокляс., 67 триклясовых, 46 чотироклясовых, 30 пятьклясовых а 14 шістьклясовых. Число одно- і двоклясовых зменьшило ся в порівнаню до передтогідного року о 17, взглядно 3, 3-кл. прибуло 9, 4-кл. 6, 5-кл. 2 а 6-кл. 1.

Цїлоденна наука була в 123 (+7*), цїло і південна в 97 (+8) а південна в 145 (+12) школах. Як бачимо, то ледво третина шкіл мала цїлоденну науку: се знак, що дві третини шкіл переповнені взглядно невідповідно поміщені, чому в інтересї лїпших успіхів наукових конче би зарадити, та на се треба гроший і то великих сум задля підмоги для громад на будову шкіл.

Після викладової мови було в м. р. 43 (+1) нїмецких шкіл а то 28 чисто-нїмецких а 15 з мішаною мовою викладовою в низших клясах. Та із сих 15 шкіл були справдї тільки в 9 черновецких школах низші кляси рускі, волоскі та польскі, в 6 школах а то в Серетї, Сторожинци і Сучаві вчать і в низших клясах по нїмецки, хиба що який совістний учитель хоче і вміє заговорити до ненїмецкої дитини і в его рідній мові. І в сих містах час би вже отворити осібні, хоч низші кляси після рідної мови дїтий, як у Чернівцях, а то шкода часу, який ненїмецкі дїти тратять на турецкім казаню.

Рускых шкіл було 146 (—1), руско-нїмецких 11 (+1), руско-волоских 8 (+2), руско-нїмецко-волоских 1 (—)1. руско-польско-нїмецких 2, а а руско-волоско-польско-нїмецких 1.

Пригляньмо ся сим числам близше, а то на підставі додатку до справоздання, що є немов шематизмом всїх шкіл, бо подає кожду школу поіменно, число заснованих і отворених кляс, мову викладову число дїтий, що обовязані і що ходять до школи, після віроісповіданя і рідної мови, число дїтий незаписаних із законних і беззаконних причин, число учительских місць і на остаток імена всїх учительских сил, їх вік і лїта сталої служби.

Із сего вельми цїнного додатку довідуємось ось що про мову викладову шкіл в рускых громадах. Ото в Кучурові великім є в обох школах лиш по 27 волоских (?) дїтий, а мова викладова руско-волоска, в Новій Жучці лиш 22 нїмецких дїтий, а мова викладова руско-нїмецка, в Новых Броских-

---

[1]) Подаємо се справоздане за „Буковиною“ ниже інтересне взагалї для инших Товаришів а надто і з'огляду на стан руского шкільництва.

*) Числа в скопках означають тут і далї ріжницю між тогіднім а попереднім роком.

цях і Костинцях; де нема ніодної волоскої дитини, мова викладова також руско-волоска! Отже пять руских шкіл остає безправно утраквістичними. За те у всіх висших клясах черновецких шкіл, де є сотки руских дітий, викладова мова лиш німецка, а в Боянах, Молодієві, Новім-Солонци, в Радівцях, Опришенах, Старих Бросківцях, Новій Гуті, Ст. Илї, Іцканах, Сучаві, де по кільканацять а й по кількадесять руских дітий, ба невіть у Волоскім Банилові, де є 325 обовязаних а 36 записаних руских дітий, не вчать рускої мови хочби як предмету. Але в руских селах є між иньшими в Ґоґолинї зядля 12, в Котулї-Баїньскім задля 0, в Люди-Горечі задля 8, в Лукавицї задля 0, в Михальчу задля 2, в Джемвнах для 4, в Гатиї задля 0, Іпотештах задля 0 волоских дітий наука волоскої мови, котру надто румунїзатори, попи й деякі учителї, накидають і всїм руским дітем.

Ось так то виглядає в дійсности slavisarea ruthenisarea Буковини, про яку наші вороги неустанно горлають і якою всїх пугають! Ся „нечувана протекция для Русинів не дає руским дітям нагоди хочби навчити ся читати молитви, не то що! З тих 146 руских шкіл було 62 одно клясові, отже більше як половини всїх, 342 двоклясові, себто трохи більше як третина всїх, 32 триклясові або половина всїх, 13 чотироклясових або 4·6 всїх, а 4 пять-клясові або 7·5 всїх. Шістьклясової рускої школи не було анї одної, бо шесту клясу Кіцманьскої школи перетворено на німецку.

Як упослїджені Русини зглядом розширювання шкіл викажемо на иньшім місци, де йде мова про число дітий обовязаних і записаних до школи.

Волоских шкіл було 124 (+3) а то 42 одно-, 39 дво- 23 три- 9 чотиро- а 11 пятьклясовых; німецко-волоских 23, межи ними 11 чотироклясовых; волоско-мадярска 1.

Відтак були ще: одна польска, 1 польско-німецка і 3 мадарскі школи.

Після повітів мали:

Черівці місто	14	шкіл а	115 кляс,
„ заміете	45	„	138 „
Гумора	37	„	88 „
Кімполюнґ	44	„	92 „
Кіцмань	53	„	122 „
Радівцї	33	„	119 „
Серет	27	„	75 „
Сторожинець	49	„	114 „
Сучава	26	„	72 „
Вижниця	37	„	72 „

Відразу видно, що н. пр. в Кіцманьскім (рускім) повітї було о 20 шкіл але лише о 3 клясї більше, як у волоскім Радовецкім, а так само у Вижницкім однакове число кляс із Сучавским, мимо того, що у Вижницкім було одинацять шкіл більше. Знов доказ „форитования“ Русинів а упослїджування“ Волохів.

Прибуло нових шкіл 8, а нових кляс 91. З нових шкіл є 4 волоскі, 3 рускі а 1 німецка. З нових кляс є 41 волоских 28 рускых, 12 німецких, 3 нїм-вол., 3 руско-вол., 2 нім-рускі, 1 мадярска а 1 при школї з 4 мовами. І ось вам дальший довід „протекциї“ для Русинів що дістали о 1 школу а 13 кляс меньше від Волохів.

Замкнено 1 школу (в Старих Іцканах) з 2 клясами, що злучено із Сучавою. Через заразливі хороби були на якийсь час замкнені 23 школї, з того

13 в Кіцманьскім повіті; з того видно особливу „дбалість“ о просьвіту чи здоровле рускаго народу. Не вже й се має бути доказом протекції для Русинів?

Шкільні будинки були в 234 місцевостях відповідні а в 131 невідповідні, найбільше невідповідних в Кіцманьскім (29) а найменше в сучавскім; а самі 3 рускі повіти становлять половину нездібних на школи домів. Не ласка-ж і се?

Приватних шкіл було 23, головно в евангелицко-нїмецких кольольонїях, що не хотять їх випустити з рук. До сих шкіл належить і ромунїзаторска фабрика яничарів під безконечною управою Литвинюка, де було 215 руских а 145 волоских хлопців.

Число дїтий обовязаних до школи було 99.869 (+2896), з них записано до публичних народних шкіл 74.243 (+4162), до приватних 2751 (– 96) а до середних і т. п. 3711 (+803); нездатних до школи було 2700 (+418), а без науки оставало здібних дїтий 15.451. Пересїчно записано до школи 81% дїтий здатних до науки, найбільше (95%) в Чернівцях, а найменьше (70%) у „протеґованім“ рускім повіті Вижницкім.

Та цїкавійші для нас дані про руских дїтий.

Їх було в поодиноких повітах ось тілько:

	обовязаних:	записаних:
Чернівцї м.	1809	1333
Чернївцї зам.	8507	6464
Гумона	191	156
Кимполунґ	795	413
Кіцмань	12882	9950
Серет	3127	1756
Сторожинець	4896	3430
Сучава	877	448
Вижниця	7000	4039
прив. школах	—	283
Разом	41317	28341

Отже з числа обовязаних до школи дїтий руских записано несповна 80%. За те з 32927 волоских дїтий записано 26319 або майже 90%, отже о 10% більше як „пещених“ Русинів. Причина сеї ріжницї лежить в нерівномірнім закладаню і розширюваню шкіл волоских а руских, що видно виразно із згаданого „Додатку“, котрий аж кишить від громад руских, де сотки (у т. зв. Волоскім Банилові і Жадові навіть по півтисячки) руских дїтий не позаписувано до школи, наколи таких волоских громад значно меньше. Ого н. пр. в волоскім гірскім повіті Кимполюнзкім не записано до школи всего 860 здібних до науки дїтий, а в рускім Вижницкім аж 2543 або шестину всїх 10 повітів; або в Кимполюнзкім кождий волоский кут має школу, в їх по кілька в одній громадї, а вижницкім лише по одній тай то у жадівскім „селї“.

А може вороги наші і народної просьвіти взагалї добачать як раз і в сїм протекцію для Русинів? У них все можливе, що тілько годно вгодити їх безмірній ненависти до рускаго народу.

На 15.450 дїтий, котрих без законної причини не записано до школи, було руских кругло 9.500, отже „протеґовані“ Русини становлять дві третинї всїх занедбаних дїтий а „упосліджені“ Волохи разом із всїма иньшими ледво

третину. Русинам не стає проте ще зо 120 кляс, наколи Волохам не треба вже й половини того, аби можна було записати й ту решту дітий, що виростає без науки. Ще гірша пропорція виходить, коли зважити, що для всіх 28841 записаних дітий руских є у всіх школах, де є викладова мова руска, 360 кляс, за те для 26319 волоских дітий є 390 кляс отже на одну клясу припадає 68 волоских, зате аж 80 руских дітий. Ось так то протеґують Русинів супроти Волохів, про Німців і не згадувати.

Кар за непосіщуване школи наложено в 21567 (—3502) випадках, з того було 6227 (—4251) кар арешту від одного до кількох днів, а 8220 (+171) кар арешту по кілька годин. Грошевих кар стягнено в сумі 11771 K 55 h (—4454 K 11 h) а залеглих остало 18045 K 96 h (+11771 K 53 h). Як бачимо, то примус шкільний виконувано дуже лагідно. Ми не мали-б нїчо проти того, коли-б тільки ізза того не терпіла школа, та ба, саме справоздане каже, що таке поступоване *вийшло на шкоду школи*. І в сім дїлї бачимо „протекцию“ для Русинів. В черновецкім міскім окрузї найбільше залеглих кар бо тут взагалї не виконують примусу шкільного, а то тому, що Німцїв не треба силувати до школи, а других, особливо Русинів не треба в школї задля удержаня ґерманїзацийного характеру черновецких шкіл. За те бачимо, що пр. в радовецкім повітї остало несплачених кар лише 529 K а стягнено 5350 K. отже десять раз тілько, наколи в кіцманьскім уплачено лиш 295 K 52 h а не стягнено аж 2206 K 96 h. І так то протеґують темноту руского народу майже у всіх повітах, бо бачите „опікуни“ Русинів, як двірник посол і дїдич Богданович з Ошихлїб ставить супроти цїсарского закону свое „nie pozwalam“ стягати кари, наколи в бідним Сучавскім повітї стягнено 1285 K що до сотика; бо там нема чужого дїдича посла, щоби вставив ся за темнотою народу...

Число учительских сил на Буковинї переступило вже тисячку, бо було їх 1006. (Русинів і Русинок начислили ми круглу суму 300). З того було квалїфікованих 684 а то: 483 учителїв а 201 учительок, з іспитом зрілости 138 (87 учителїв а 51 учительок), без іспиту 184 сил а то 49 мужеских а 135 женьских. Число неіспитованих виносило проте 18 процент, що вказує на поважний брак. Але мимо того чим раз зростаючого недостатку Черновецка уч. семинария женьска фабрикує й дальше нїмецких учительок без міри а приймає очивидно знов з особлившої „протекциї“ як найменше таких, що вміють по руски, хоч при руских школах було аж 81 неіспитованих учителїв і учительок.

Успіхи науки називає справозданя вдоволяючим. Із 73911 записаних дітий клясифіковано з кінцем року 66964 або 90%. Шкода тільки, що годї вичитати із справозданя, як воно виглядало в руских школах; ми певні, що там був % багато меньший завдяки „протекциї“ непрошених опікунів, що унеможливляли виконуване примусу.

Із клясифікованих поступило 58820 або 88% до вищої кляси. Се вельми хороший доказ працьовитости бук. учительства, котрим справдї може гордити ся. Знаючи наше руске учительство, ми певні, що й его загал не остав позаду других, ба що в неодній школї були ще красші добутки знаних просьвітелїв руского народу. Так само гарне свідоцтво виставлено бук. учительству і в дальших цифрах, після котрих успіхи науки були в 287 клясах (28·2%) дуже вдоволяючі, в 531 клясах (52·1%) вдоволяючі, в 157 клясах

(15·4%) достаточні, а тільки в 31 клясах (3%) меньше вдоволяючі а ледво в 13 клясах (1·3%) незадоволяючі.

Сї урядові цифри мусять заткати рот тим опікунам народної темноти, що горлають на недостаточні добутки шкільної осьвіти. Коли народне учительство працювати ме так далї і подбає зарівно ревно й поза школою о дальше образованє народу, без чого пропадуть марно й найкрасші здобутки науки шкільшої; тодї днї анальфабетизму на Буковинї почислені, а народне учительство празнуватиме на побіду сьвітла й добра над темнотою і нуждою, що дай Боже!

Учительскі семинарії в Чернівцях мали з кінцем року 101 питомцїв в 2 приготовляючих курсах а 204 в 4 роках мужеской, а 40 учениць в курсї для ручних робіт і 118 в двох роках женьской семинарії. Після народности було в муж. семинарії: 98 Волохів, 73 Русинів, 20 Поляків, 19 Нїмцїв і 3 иньших; а в женьскій 49 Нїмок, по 26 Волошок і Польок, а лише 20 Русинок. Сї числа женьскої семинарії показують найкрасше, що варта така семинария для руско-волоского шкільництва на Буковинї.

Іспити зрілости зложило тогід з питомцїв, муж. семинарії **15** (!) лиш з нїмецкою, 12 з вол., 4 з рускою, 7 з вол.-нїм., а 9 з руско-нїм., викладовою мовою.

Кваліфікацийний іспит знов обстало: **37** (!) лиш з нїмецкою, 12 з рускою, 7 з волоскою, 12 з руско-нїм., а 12 з вол.-нїм. мовою викладовою.

Инших закладів було на Буковинї всего 4 Фреблївські огородцї, 6 промислових курсів, в котрих не вчать навіть Русинів нї одного рускої слова.

Повторительна наука відбувала ся в 343 курсах а то 191 для хлопцїв а 152 для дївчат. Після викладової мови було 146 курсів руских, 133 волоских, 26 нїмецких, 6 мадарских, 2 польскі а 30 з кількома мовами. До них ходило разом 8216 дїтий, а кошта виносили 30055 К 69 h.

Наука в сих курсах розвивав ся чим раз красше. Справоздане підносить слушно, що від повторительної науки, котра має скріпити те, чого дїти в школї навчили ся і заохотити їх до дальшого поступу в тім напрямі, залежить усуненє неграмотности народу.

Видатки краєвого фонду шкільного виносили в р. 1901 разом з пенсийним фондом всего 1,140.180 К (+57.296 К). Крім того місто Чернівцї видало на свої народні школи 209918 К — Значні се суми, та не страшні, противно, дай Боже, щоби край зміг їх незабавом подвоїти, се насїне, що видає стократний плід.

Кінчимо бажанєм, щоби хочби виказані нами недостатки рускої шкільництва усунено чим скорше, аби й ми нїби то „протеґовані“ Русини, стали хоч на рівнї з нїбито „упослїдженими“ Волохами, коли вже не з горсткою розпещених Нїмцїв.

Народний учитель як вихователь.

В народній школї залежить відрадний або невідрадний вислїд науки й виховання майже виключно від учителя. Який учитель, така й школа. Він є її душею, він надає тон цїлій клясї, він вказує на границі карности і обичайности, управильняє увагу, слїдить за поступами молодїжи, хвалить або ганить науку і поступки дїтий, він кермує розвитком її духа, гадками, чувствами і дїлами, а все те разом складає ся на устрій характеру. В захованю й уложеню, в способі бесїд і відповідий молодїжи відбиває ся неначе в зеркалї майже завсїгди спосіб поступованя учителя.

Із тих то причин є задача учителя безмірно важна, а сповненє сеї задачі зависить від прикмет і питомостий, які учитель посїдає, а також від того, чи переняв ся він своєю задачею, і від совістного сповнюваня обовязків.

Ізза того застановимо ся над тим, які прикмети повинні учителя вкрашати й які обовязки накладають на него єго сумлїнє, єго задача і обовязуючий в народних школах „Порядок шкільний і науковий“.

Які прикмети повинні вкрашати учителя? Зваживши, що учитель є перед усїм вихователем молодїжи та що виховані є головним єго завданєм, а наука тільки средством виховавчим, можна на повисше питанє відповісти одним реченєм:

Учитель повинен бути у всїм взірцем для молодїжи.

1) Отже учитель повинен по перше мати характер релїгійно-моральний, бо виховані молодїжи стремить до виробленя релїгійно-морального характеру. За прикладом учителя піде і молодїж, перейме єго засади, буде наслїдувати єго праві й благородні дїла.

2) Релїгійно-моральний характер обіймає цїлий ряд християнських чеснот, що повинні вкрашати кождого учителя се-б то: любов ближнього, правдомовність, милосердє, дїяльність, лагідність, смиренність, працьовитість, сумлїнність і т. д.

3) Учительский стан вимагає, щоби люди, що єму посьвячують ся, мали здоровий орґанїзм і здорові змисли. Тїлесна уломність і орґанїчні хиби пр. зла вимова, утрудняють або иноді й цїлком унеможливляють приналежність до того стану. Слабий зір або слух утрудняють удїлюванє науки й удержуванє карности, викликують похибки й неправильности, а через те підкопують і повагу учителя.

4) Певна меткість ума, добра память, жива але здорова уява, легкий і цїльний суд є конечними прикметами учителя.

Хибно думають, начеб то деякі темпераменти не надавали ся до учительского стану. Чоловік живого успосібленя може бути рівно добрим учителем, як і флєґматик. Кождий темперамент має свої добрі і лихі сторони, над котрими треба запанувати. Все те зависить від съвідомости мети, від вправи в уживаню средств і стійкої сили й волї в їх приноровлюваню.

5) Рівно конечним є для учителя певний засіб систематичного і основного знаня, а також легкість у вихісноваю того знаня, потім добра метода в науцї і в удержуваю карности. Побіч загального образованя потребує учитель ще й образованя станового, котре єго приспособить до

учительского стану. Се образованє станове побирають учителї народні в учительских семинариях, а опісля дальшим становим образованєм. Особливо наука і знанє психольоґії є для учителя, що має бути вихователем, важні й потрібні, бо ціле духове вихованє повинно опирати ся на психольоґії.

Ошибають ся ті, що думають, мов би то для учителя народного вистарчав малий засіб знаня, і жахають ся учителїв „перевчених“. Гірші є „недоуки“. Чим глубше й основнійше знанє учителя, тим цільнійший буде его вибір в тім, що ученикам має подавати і як має на них впливати. Опроче поверховність знаня відбирає учителеви найважнійшу підставу виховавчої дїяльности, се-б то повагу. Але знанє учителя повинно бути заокруглене і однозвучне, а не розірване і неповне.

6) Точність, ревність, сумлїнність і строгість у виконуваню обовязків є конечними прикметами учителя. Якже ж мусїла би така школа виглядати, що єї учитель спізняє ся на години, гайнує час у школї або трактує науку лиш похапцем? Школа з таким учителем представляла би відстрашаючий образ неладу, безкарности і зіпсутя.

7) Замилованє до стану, одушевленє для его високого завданя, любов до дїтвори, лагідність і терпеливість в зносинах з нею, спосібність запанувати над собою, прихильність, получена із статочностию і повагою, безсторонність є також прикметами, без яких годі собі уявити доброго учителя. Учитель без замилованя до свого знаня був би тільки нездарою-зарібником, без терпеливости тираном, без поваги комедиянтом.

8) На остаток релїґійність, любов до вітчини, пошана для законів і старшини є прикметами, якими кождий учитель молодїжи просьвічувати повинен.

З нашого шкільного письменьства.

Подав Василь Білецкий.

III.

179. ст.: Зам. „Maupertuis“ пише Перекл. Monpertuis (!) а читає: Монпертії (!) зам.: „Монпертїї“! 181 ст.: накладав податки на поселенє (!), м. б.:.... на населенє. 182. ст.: 1. відм. Тайльр, 2-ий: Тайлєра! 184. ст.: Асенкур, м. б.: Азенкур (властиво: Azękur). 184. ст.: Монтеро́, Montéreau, м. б.: Монтро́ (власт.: Mątro), Montereau. Побибка Автора. Можна було поправити легко заглянувши до атлясу... 185 ст.: Зам. „законний“ уживає Перекл. сл. „правий“ (185, 186 sq), а раз — мов для відміни — „правний“ (191). Сл. „з'єднати“ уживає раз в знач. „з'єдинити“ (сего сл. також уживає прим. 126 +200 ст.), раз в знач. „позискати“ (172, 286, 212, 167, 188). 186. ст.: Компєн, м. б.: Компєнь (власт.: Кąпієй). Арра, м. б.: Арас. 191. ст.: 13. р. з д. по „розповсюдненій“ пропущене „був“. 192. ст.: Володиславови Ягайлї (!! = Jagielle). 193. ст.: 13. р з г. по „Жигмонт“ пропущене „котрий“. 183+200 ст.: Цезарінї, м. б.: Чезарінї. 194. ст.. Перше придбанє угорскої і ческої корони (в 1438. р.) — напись уступу. Тут є похибка (яку легко було справити...); в 1438. р. Габсбурґи придбали ческу корону вдруге, а угорску вперше. Така сама похибка на 236. стор. 195. ст.: Перекладач не хоче дати переконати ся,

що не можна казати: операти ся при чім, лише: уперати ся...: в 1. части 2 рази помилив щодо сего (16. і 95. ст.), і я в своїй рецензії звернув его увагу на сї похибки; однак не справив їх, а на 195. ст. зробив таку похибку втретє... Операти ся кому, чому = sich widersetzen, Widerstand leisten — похідне: опір; а уперати ся при чім = worauf bestehen, beharren (похідні: упертий, упертість, упір.) 199. ст.: Жигмонт під Нїкополїс понїс знов (від Турків) страшне пораженє 1396 р. Се твердженє є хибне бо Жигмонт в сім бою вперве (і в послїдне) бив ся з Турками. Автор виразив ся баламутно: „Жигм. на чолї армії хрестоносців перейшов Дунай, але під Нїкополїс дізнано знов стр. пор.“ Уживаючи сл. „знов“ Автор при тім мав на думцї пораженя, які християньскі народи балканьского півострова понесли від Турків до 1396 р.. А Перекл. не зрозумів оригіналу, хибно переклав, і так повстала річева похибка! 200. ст.: предсїдав соборови. 201. ст.: вість була... вістуном. 202. ст.: ісламізм репрезентований Турками. Держава сконсолїдувала ся. 202. ст.: землю надану їм з обовязку військової служби. м. б.:... надану за військову службу; устрій, сотворений (!) за Урхана. — (після оригіналу). Перекл. не знав ріжниці межи: Mathias (= Матїй, Матвій), а Matheus (= Матей), тому зове Матвія Корвина (Mathias C-us) Матеєм (228, 236...), раз — мов для відміни — Матвієм (203). 204. ст.: найвсесторонніїший (після оригін.). Чи справдї такі прикметники, як: цїлий, всесторонний — можна степенувати?... 207. ст.: кондотїя, м. б.: кондотієр. 208. ст.: Владою (rządem) звав ся дожа з... радниками. але... владу (władzę) роздїлено поміж богато урядових колегій! 208. ст.: торгові попуки, м. б.: торговельні вимоги (потреби, інтереси). 208. ст.: укріплені форти (після оригін.); французке „fort“ значить: твердиня (=forteresse), отже сл „укріплені“ є зайве. 210. ст.: населене віддане виробам тканин, м. б.: виробови тк. 210. ст.: банкери тягнули зиск (142. ст. тягнути дохід.) 211. ст.: нові струї (духові); у нас зам. „струя“ в такій связи уживаєсь „течія“. 211. ст.: Данте і піонери відродин: Петрарка і Боккачйо — напись уступу. Я би сказав: Данте. Петр. і Бок. підготовляють відродини. В тексті сего уступу зам. „піонери відродин“ я сказав би: справники відр.“ — можна також описати реченєм. 213 ст.: меценасоство (!!), м. б.: покровительство або: підпираня, підпомаганє. 213. ст.: гуманїсти були бажаними! 215. ст.: меценат, м. б.: покровитель. 215. ст.: за приводом чужоземцїв заманених до Італії (Włoch) блеском їх (!!) просьвіти. 217. ст.: (князївство і вільне графство, Франш-Комте, бургундске, Артоа і т. д.) На думку Перекладача що инше є вільне графство, що инше Франш-Комте, а до чого належить „бургундске“, Бог знає! Має бути: (кн-о і вільне гр. [Франш-Комте] бург., Артуа і т. д.).

(Конець буде).

ВСЯЧИНА.

— Скала скорости. Зіставляємо ось тут рухи від найменьшого до найбільшого. Цифри подаємо в метрах. Слимак порушав ся на секунду 0·0015 m. ($1^1/_2$ mm.), вода в ріках 0·9 — 1·1 m., хід коня 1·2; чоловік 1·7; віз 3·8; вира-

вний пливака 3—4, цикляста на колї 8—12, лижвар на леду 9—10; пароход на океанї 10—12, кінь на перегонах 11—14, буря 16—18, анґлїйский кінь перегоновий 19—12, мисливский пес 20—23, поспішний потяг 18—25, самохід старшої конструкциї 20—26, почтовий голуб 26—30, орел 31, оркан 39, ластівка 45—50, голос в воздусї 330, куля карабінова 500—600, куля канони 700—750, голос в водї 1525, сьвітло 305,684.636, елєктрика в мідянім дротї груботи 1·7 mm. 450,000.000.

— Віддаленє у всемірі. Дуже тяжко представити собі безмірне віддаленє двох тїл небесних. Ґальванїчний ток сбіжить в одній секундї сїм разів довкола землї по рівнику; на місяць дістав би ся телеґрафічний сиґнал в одній секундї, а на сонце аж за вісїм мінут. На найблизшу (від землї) сталу звізду, именно на звізду А в Центаврі дійшла би телеґрафічна звістка за 4 роки. Суть однак і такі стялі звізди, на які не дістала-би ся до нинї звістка про відкритє Америки, наколиб туда була телеґрама вислана в роцї відкритя 1492! У всемірі суть і такі звізди, яких годї добачити телескопом, а про яких істнованє довідуємо ся тілько з фотоґрафій. До тих звізд не дійшла. би доси звістка, вислана в день Рождества Христового. Се є незвичайно цїкаве і поучаюче порівнанє що нам вказує, як безмірно маленькою є наша земля в порівнаню до незмірних просторів всеміру.

— В італїйскім промислї шовковничім на 93.612 робітників є занятих дїтий 21.247 в віку 9—10 р., а 18.525 дїтий в віку 12—15 років.

— Мала льотерия. За рік 1897 вложено на малу льотерию 30 міліонів корон а держава видала чистих 14 міліонів корон. Від р. 1819—1897, отже за 78 лїт, дала мала льотерия 1.800 міліонів корон приходу, підчас коли видатків всего 695 міліонів корон.

— Бактериї. Після пр. Ботомлей'а може один мікроб через помноженє (дїленє) дати 16,000.000 нових мікробів, які би змістили ся на одній почтовій марцї. Наколи би ті мікроби мали можливи подостатком і сприяючі условини до розвою, розмножились би они в протягу трьох днїв до такої сили, що треба би на них 40 потягів зіставлених кождий о 40 вагонів, аби там битком заповнили усї возн. Щасте, що є цїлий ряд перешкод, що здержує розвій тих мікроскопових орґанїзмів і що ряд викликуючих хороби є дуже малий (около 50 родів), за те великий, бо звиж 1000, доси звісних пожиточних. Проти тим найгрізнїщим ворогам чоловіка, є найлїпшим лїком сьвіжий воздух і сонїшні лучі.

— Армада. Видатки всїх европейских держав на військо виносили в роцї 1899 корон: 7184,321.093. В чинній службі позіставало 4,169,321 вояків, а 710.342 коней. Наколиб один вояк заробив пересічно в день 3 корони, дало би се суму 12,507.963 корон, а коні принесли би зарібку 1,420.684 кор., значить, що тепер тратить ся 13,928.684 корон денно! Коли дочислимо до сего річний видаток на европ. військо, покаже ся, що військо пожирає в Европі в протягу одного року чотири міліярди сто міліонів корон!!

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК"

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

РАДА ШКІЛЬНА КРАЄВА

апробовала слїдуючі видавництва Руского тов. педаґоґічного на нагороди пильности і до бібліотек шкільних для шкіл народних:

Оповіданя для дїтий, . . .	40 сот.	опр. 54 сот.
Оповіданя М. Коцюбинського, .	40 „	„ 54 „
Оповіданя О. Катренка, . .	40 „	„ 54 „
Переклади Кримского, . .	40 „	„ 54 „
Дитячі оповіданя Мамин-Сибіряка	30 „	„ 44 „
Байки А. Пушкіна, . . .	30 „	
Оповіданя Марка Вовчка, Ч. І. .	30 „	„ 44 „
Марта Борецка, ...	40 „	„ 60 „
На Прічках, ...	30 „	„ 44 „
Народні Думи, Ч. І. Др. Пачовского	40 „	„ 60 „
Казки Гр. Л. Толстоя, . . .	40 „	„ 54 „
Поеми О. Конїського, . . .	30 „	„ 44 „
Покарана лож, Кучальскої . .	20 „	
Малий сьпіваник, ...	20 „	
Серед цьвітів, комедия в 2 дїях .	16 „	„ 30 „
Перша китичка, Ярошиньскої . .	20 „	
Друга китичка, „ . . .	20 „	
обі оправлені разом . . .		55 „
Андерсена казки Ч. IV і V. по	50 „	
всї 5 частий оправних . .		2 К. 90 „
Ґете-Франко Лис Микита, трете змінене виданє	1 К.	опр. 1 К. 30 „
Дивні пригоди Комахи Санґвіна, .	48 сот.	опр. 75 „

Для шкіл видїлових апробовані:

Інститутка М. Вовчка . . .	40 сот.	опр. 60 сот.
Шекспір в повістках. . . .	30 „	„ 60 „

Заходом і коштом Руского тов. педаґоґічного вийшли слїдуючі ілюстровані книжки:

Ах яке хороше, ціна	2 К.
Для розривки	1 К. 20 h.
Дїтвора	1 К.
Приятелї дїтий	2 К. 20 h.
Малі звірята	80 h.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Бедрарского.

Ч. II. Львів, 5. червня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адмінїстрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Будучність виховання.

Коли обіймемо одним поглядом педаґоґічну еволюцию, довершену попри фази розвою суспільного, спостережемо, що з початку і через довгий час, редукує ся виховане до пустого утилїтарного тресунку, дуже подібного до виховання, яке деякі звірята удїляють своїм молодим. Пізнїйше, коли при помочи відповідних вправ, проб і втаємничаня змагано ся скріпити силу волї, загартувати характер, виховане — дотепер чисто фізичне і промислове — набирає морального напряму. Вкінци, коли релїґія стала могучостию, коли повстало певне знане, а особливо коли лїтература і штуки значно розвинули ся, виховане стає чим раз більше інтелєктуальним. Ті три фази: фізична, моральна і інтелєктуальна — відповідають достаточно розвоєви одиниці в часї єї житя і розвоєви людскости в протягу віків. Они означають виразно три великі сторони педаґоґії. Однак єсть неодин спосіб кормленя тїла, серця і розуму. Як, в якім змислї треба їх розвивати? Відповідь може бути ріжна, відповідно до степени і роду пануючої цивілїзациї. В той спосіб, цивілїзация оперта на воєнній системі, буде шанувати лише тїлесні вправи і з виховання зробить військовий новіцият. Цивілїзация, занадто пересякла релїґією, могла би стреміти до аскетизму; тимчасом занадто вирафінована цивілїзация поставить понад все артистичну, лїтературну, наукову і фільософічну культуру. Вихователь повинен отже виразно означити, яку цїль бажає осягнути. Чи треба, враз з Г. Спенсером, старати ся в педаґоґічних стремлїннях о приноровленє дитини до житя, котре єї жде? О „утворенє горожанина, здібного іти своєю дорогою цїле житє“, призвичаювати єї пр. спокійно до підданьства, єсли має бути невільником? Чи треба передовсїм вистерігати ся утвореня ідеальної людскої істоти, котру не стерпіла би суспільність, серед якої прийде єї жити? Чи ми повинні уважати суворість родичів зглядом дїтий, яко спасенне приготовленє до брутальности сьвіта? Тогди задача вихователя стає досить простою, але о скілько ограниченою!

Певно, не треба зовсім відкидати конечного утилїтаризму. Без сумнїву, треба старати ся, аби чоловік міг жити в суспільности, котрої есть членом. Однак, так само конечним есть, аби видів его блуди і недостачі і аби працював над їх усуненем. Бо суспільність мусить робити, під карою виродженя, безнастанні поступи.

Друга вступна квестия, чисто методична. Чи можна установити педагогію після якогось загального погляду, примінити єї прим. до вихованя людскости, так як се нам представляє істория і порівнуюча етнографія? Варта мати на увазї той погляд Спенсера, особливо если разом з ним, будемо уважати описову соціологію одинокою практичною істориєю. Подібну гадку высказав Кондільяк; однак в практицї було би досить трудно єї здїйснити. Аби єї примінити до педагогії, треба би пригадати, що, коли еволюция індивідуальна відтворює і повтаряє еволюцію роду і суспільности, робити то в той спосіб, що ту еволюцію значно скорочує. Може було би лучше, роблячи начерк пляну вихованя, примінювати его особливо до психічної еволюциї одиниці? Але в тій цїли треба би було добре знати ту еволюцію, між тим коли ще нема наукової психології не то дитини, але і дорослого чоловіка. Без сумнїву, треба би зробити з вихованя средство до улекшеня природного розвою духа; ту однак повинен би психольог приготовити вихователеви дорогу, а той послїдний не може ждати, мусить дїлати. Педагогам будучности припаде в удїлї часть подрібного обробленя виховавчих правил, відповідно до фаз соціологічної і психольогічної еволюциї. Тепер, що есть вже досить трудною задачию, не повинна педагогія занедбувати жадної важної сторони істоти людскої і, опираючи ся на досьвідченю, повинна старати ся, аби кожда одиниця досягнула вершка свого фізичного, морального і інтелектуального розвою, аби кождий чоловік, відповідно до его індивідуальної орґанїзациї, був сильний, добрий і інтелїґентний.

Старинна суспільність, передовсім Греция і Рим, дуже старали ся о фізичну культуру, котру потім аскетичні релїгії знищили. Тїло, достойне найбільшої погорди, було для них лише перешкодою до висвобожденя душі, до єї тріюмфального входу до небесного Єрусалиму. Сей погляд панував в педагогії через цїлий середновічний час. Навіть ще нині, в Франциї і иньших латиньских краях, тяжить він над вихованем. Англія і Америка з'уміли висвободити ся з під его панованя, і Г. Спенсер сформулував лише опінію своєї вітчини, говорячи: „Першим услівем поводженя в теперішнім сьвітї есть — бути добрим зьвірятем, і першим услівем народного щастя есть — аби нарід складав ся з добрих зьвірят". Забави і вправи фізичні тїшать ся в Англії великим пошанованем, особливо в колегіях і університетах. Кождий студент есть членом ґімнастичного клюбу і навіть самі професори, если можуть учити фізичних забав, не занедбують додати до иньших своїх титулів, титул атлета. Крім того, публичні наукові заведеня в Англії суть майже все положені на селї, в здорових і чистих околицях, і кожде з них творить немов мале місточко окружене великими, придатними до ігрищ левадами. Противно в Франциї, а ще більше в Італії закравують середновічні колегії, завдяки своїй антигігієнічній конструкциї, недостачі провітрювань, тїсним подвірям, часто брудній поверховности а вкінци і авторитарній дисциплїні, на монастирі, касарнї або місця покути. Ті заведеня випускають що року між населене ряди молодих, меньше більше зівялих і майже всяких потрібних відомостий позбавленних людий. Італія, де на 20 частий часу, посьвяченого духовому образованю, припадав

ледво одна часть на фізичне вихованє — тримає немов заклад в противприродних виховавчих перегонах. Тому то жаден край не має тілько адвокатів, лїкарів і сьвященників, що Італія; завдяки тому на 1000 однорічних охотників 347 діткнених атрофією мускулярної системи.

Мимо несьмілих, зрештою майже знищених, проб реформи не зійшли Франция і Італія, задля страшної вегетациї програм і шаленних іспитів, з старої дороги. Приглядати ся шкільним ігрищам есть певного рода приємностию для студентів колегій і університетів Анґлії і Америки. Що однак говорити о фізичнім виглядї більшої части вихованців французских лїцеїв і висших шкіл? Преціньлатиньска пословиця: mens sana in corpore sano висказує дїйсну правду. Рухливість, відвага, сила волї, дух ініціативи — ті дорогоцінні прикмети, від котрих зависить не лише теперішність, але і будучність народів — рідко коли находять ся в слабім тїлї. Певному степеневи фізичної вялости відповідає дуже часто моральна безвладність, котру зрештою військова дисциплїна французских виховавчих заведень дуже попирає. „Смаженє молодих людий на вільнім огни іспитів“ — як говорить др. Моссо — „не становить власне доброго приготованя їх до мужеского істнованя. Велика свобода, обширне примінене забав на сьвіжім воздусї, штука пливаня, вкінци деякі відповідно вибрані і в міру уживані ґімнастичні вправи, значуть в вихованю мужчини або женщини далеко більше, як архаістичні шкільні працї, які полишили нам в традициї середні віки. Пізнано се в Америцї, де в більшій части колегій находять ся лїкарі, котрих спеціяльною задачею есть надзір і управильненє ґімнастики.

Впроваджене порядної фізичної культури в вихованє есть річию досить легкою, бо се квестия здорового розуму і гроший. Більше нїжною есть вже квестия моральної культури. Богато фактів з обсервациї сьвідчить, що людска природа есть під тим оглядом дуже податливою. Правду кажучи — і сему нїхто більше не перечить — цїла наша моральність есть випливом нашого індивідуального виховання, а передовсїм виховання предків, котрому завдячуємо наші вроджені, добрі і злі, склонности. Деякі з тих набутих склонностий мають таку енергію, що деколи кипять собі з всякого індивідуального виховання; але більшість тих склонностий можна злагіднити або розвинути при помочи відповідної культури. Можливим есть навіть приготовленє повстання нових стремлїнь, котрих істнованя будуть домагати ся будучі суспільности. Однак з тої сторони треба доперва утворити цїлу наукову педагогію. Дотепер опирано ся майже виключно на засадах щоденної моральности. Решту роблять або усувають суспільні услівя.

Се однак певно, що так той моральний віддїл педагогії, як і иньші, дасть утворити ся лише при помочи зібраня результатів обсервациї і досьвідченя. Дотепер мали лише виключно школи справедливости в старинній Персиї задачу розвивати в означенім напрямі моральність і характер. В тих школах учено справедливости не при помочи приписів, але досьвідченя, користаючи з житевих случаїв. Се досьвідченє, про котре Ксенофонт так коротко згадав, варта задержати; оно може викликати иньші досьвідченя.

Також і цїкава проба, яку зробив реформатор Овен в промисловій кольонії Ню-Лянерк, доказує, що моральне вихованє, обава публичної нагани, жадоба похвали становлять велику пружину, бо они вистарчили Овенови до зреформованя в протягу кількох лїт цїлого загалу дїтий, зрекрутованих без вибору в домах приюту в Едимбургї. В поправчих і виховавчих, систематично

провадженых домах, дали також увзглядненє добре понятого власного інтересу, перспектива вчасного освобожденя, получена з живчливою опікою, дуже добрі результати. В славнім домі поправи в Ельміра (в державі Ню-Йорк) старають ся викликати або на ново розбудити почутє обовязку між своїми вихованцями. Вязень есть ту паном своєї долї; минувшість его уважають неістнуючою, жадних кар нема. Істнує лише теперішність, будучність і нагорода. Отже, на 1722 вязнів, увільненых на дане ними слово чести, 1125 або 78% провадило ся по увільненю задоволяючо, що можна було справдити. Прочі зникнули з очий, однак нич не промовляє за припущенєм, що они стали рецидивістами, як се робить значна часть увільненых в Европі. Ті факти доказують величезну моральну силу добре скомбінованого вихованя і відповідної податности людских почувань і жадоб. Пригадаймо собі також нечувані результати, одержані в Спартї і громадах червоноскірых, ту енергію, більше як героїчну, американьских Індіян, котра піддала Лайбництови слїдуючі рефлексиї: „Вихованє могло би удїлити нам подиву гідних прикмет тїла і серця дикунів північної Америки, котрі би нас перевисшили, коли би мали наше знанє“.

Моральне вихованє есть отже в теорії дуже можливе. Однак який повинен бути его напрям? Без сумнїву в змислї суспільных, найблагороднїйших прикмет, альтруїзму, взаїмної помочи, підпорядкованя особистых інтересів інтересам загалу. Таке дїло здає ся дуже трудним; бо звичаї стремлять в противнім напрямі, наміятности розбуджують ся і педагогії приходить ся з великим трудом плисти против тих загальных фаль. Наш моральний стан, звичаї цивілїзованих країв попирають егоїзм і підчиняють майже все золотому тельцеви.

Сьвіт анґльо-саский, котрий так добре зрозумів значінє фізичного вихованя, дає досить злі моральні приміри. Тут запровадженo індивідуалїзм до найвисшої степени; нчола не журить ся про рій. Великий Англичанин, К. Дарвін, оголосив конкуренцию яко дїйсне право розвою не лише звірят але і суспільности. „Треба би, говорять він, усунути всї права і звичаї, котрі перешкаджають найздібнїйшим побідити і виховати як найбільше число дїтий“; але побідити і мати поводженє, значить, після значіня, яке сему висказови найчастїйше надає ся, здобути гроші. Почесть для доляра стала в Америцї релїґійною. Можна твердити, що моральна культура не дасть ся поважно з'орґанїзувати, доки т. з. цивілїзовані суспільности не підлягнуть глубоким змінам.

З вихованєм інтелєктуальним може бути інакше. Правдоподібно в досить недалекім часї постарають ся всї цивілїзовані суспільности дати всїм відповідну культуру. Мимо величезного поступу наук зумів розумна педагогія витягнути з них зміст, котрий кождий цивілїзований чоловік може і повинен пізнати. Довгість студиїв не побільшить ся тим, противно, бо раз на все покинуть безрозумні старі методи. Професор буде звертати ся передовсїм до інтелїґенциї і розуму, а не до памяти ученика. Науку язиків не буде ся більше паралїжувати над'уживанєм граматики. Буде звістно, що для легкої науки язика, треба від дитинства вправляти ся в мові, читаню і писаню. Граматичні студиї будуть поставлені не на початку, а на кінци, будуть зовсїм упрощені при помочи прилученя до них загальних і головних даних лїнґвістики. Вихованє не буде чіпати ся латини і греки, як пасажир розбитого корабля чіпає ся дошки спасеня. Місто щоб розсїювати увагу дїтий займаючи їх в протягу дня десятьма предметами, уклясифікує ся ріжні науки в льо-

ґічнім порядку і згідно з науковою психольоґією. Головні науки будуть істнувати на всїх степенях науки, але на кождім степени вичерпав ся старанно один предмет, заки перейде ся до другого. Наука дасть порівнати ся з деревом: она має пень, конари, галузе, галузки і листє. То, що в ній єсть ґрунтом, дасть виложити ся на немного сторонах. Около основних даних можуть природним способним ґруповати ся що раз дрібнїйші меньше важні факти. Треба уникати студіованя якогось наукового дерева, починаючи від подрібного опису листя, як то в наших школах часто дїє ся. В так з'орґанїзованій системі публичного вихованя буде кождий степень підпорою для вищого степеня, а на кождім степени буде вихованє всесторонне: фізичне, моральне і умове.

Єсть то річию зовсїм очивидною, що реформа того рода не дасть ся в педаґоґії відразу заімпровізовати. Передовсїм означить ся головні черти. Що до подробиць, треба буде приступити до них при помочи розумно обдуманих і приготованих проб. Зрештою, систему або системи виховавчі повинно ся все досліджувати і улїпшувати. В тій материї, меньшій як в кождій иньшій, не можна ніколи дійти до совершенности. Досить сказати, що здорова, розумна і поступова культура тїла, серця і розуму дїтий єсть майже неможливою в державах, до найвищого степеня сценралїзованих, в котрих учительский перзонал, вибраний і тресований після однакового взірця єсть при тім з'орґанїзований як військовий полк, в наслїдок чого всяка ініціятива єсть єї членам майже заборонена, найменьші педаґоґічні досліди стають майже неможливими і уходять за переворотні.

Наради виконавчої комісиї учительского віча.

На I. учительскім вічу, яке відбуло ся в липни м. р. в Перемишли, вибрано комітет виконавчий, зложений з 24 осіб учительского стану цїлого краю і поручено єму практичне переведенє ухвал, які мають на цїли поправити долю народних учителїв.

Виконуючи ухвали вічеві зібрав ся в неділю польских зелених сьвят повний комітет зложений з 24 делеґатів на засїданє, яке відбуло ся під проводом директора Солеского.

Отвираючи наради зложив предсїдатель справозданє з дотеперішних чинностий стисліщої комісиї, яка приготовила цїлий ряд петиций до Сойму і була на авдієнції у Маршалка краєвого, у намістника і у президента Ради шкільної краєвої — почім візвав зібраних до застановленя ся над способами виконаня повзятих ухвал і поставленя в тім взгляді формальних внесень.

Оживлена дискусия, в якій забирали голос делеґати: Росол, Шпалец, Буцевич, Мапер, Хшановский, Вудзїньский, Твароґ, Ясїньский, Першхаля, п-а Александровичівна, а надто посол Станіньский, виказала, що всї члени комісиї понимають докладно важність свого завданя, порученого їм через загал учительства в краю і яко уповновласнена его репрезентация супротив праводавства, — що живо інтересують ся всїми справами, порушеними на вічу і що вірно стоять на ставиську, вказаним їм тим вічем.

По довшій дискусиї принято слїдуючі резолюциї:

1. Приймає ся до відомости справоздане стисліїшого комітету з его дотеперішних чинностий;

2. Поручає ся стисліїшому комітетови внести петицию до Сойму враз з проєктом закона шкільного краєвого: про відносини правні учительского стану, який опирав би ся на постановах закона для державних урядників трех найнизших рант, а також проєкту про пенсиї емеритів, який опирав би ся також на основах державних законів.

3. В цїли практичного переведеня слушних жадань учительства, ухвалено вручити через делеґацию, зложену з 6 осіб, кождому послови петицию враз з проєктом закона і просити его о поперте інтересів учительских.

4. Візвати учительство цїлого краю, з'орґанїзоване в численних товариствах заводових, аби здержали ся від вношеня петиций на власну руку так, як такі петициї могли би спаралїжовати акцию вічевого комітету;

5. Просити редакциї всїх краєвих часописей, щоби попирали старання учительства; рівночасно постановлено бойкотовати ті часописи, що збувають мовчки жадання учителїв, або, що гірше, насміваютъ ся з недолї і нужди учительскої;

6. На случай, наколиби Сойм краєвий перейшов до порядку дневого над просьбами учительства, скликати II. учительске віче і предложити ему внесок з'орґанїзованє загального страйку учительского;

7. Перевести полїтичну орґанїзацию цїлого краю, оподатковати себе на ту цїль добровільно по 2 к 40 сот. річно від особи і брати чинну участь в виборах до всяких репрезентаций тїл, передовсїм до Сойму, котрий, хоч посьвячує трету часть буджету краєвого на просьвіту, не має у своїм складї анї одного фахового посла-учителя, який знав би недолю і потреби зарівно шкільництва, як і народних учителїв;

8. Внести мемориял до трону з представленем нужди галицкого учительства.

Крім повисших внесень, ухвалено еще цїлий ряд внесень тактичних, після того предложено згадані постуляти репрезентантови польского людового сторонництва, Стапіньскому, і другим послам демократичним, які брали участь в тій нарадї, а по вислуханю реферату і мотивів до него, приреклн цїлою силою поперти жадання учительства, передовсїм ті, що відносять ся до зміни систему платнї льокально-клясовоі на особово-клясову і закону о пенсиї вдів і емеритів.

В справі реґуляциї платнї учителїв.

Збір учителїв предкладає Соймови слїдуючий проєкт реґуляциї платнї.

Арт. 11 закона з 1. сїчня 1889. (в. зак. кр. Ч. 16) має звучати:

А) Річні платнї учителїв народних шкіл публичних дїлять ся на слїдуючі кляси:

а) в школах звичайних I. кляса у Львові і Кракові: 900, 1000, 1100, і 1200 зр.; II. кляса в 30-и з'орґанїзованих містах на підставі закона з 13.

марта 1889.: 700, 900 і 1000 зр.; III. кляса в прочих громадах: 500, 600, 700, і 800 зр.;

б) в школах видїлових I. кляса у Львові і Кракові: 1000, 1100, 1200, і 1300 зр.; II. кляса в иньших містах: 800, 900, 1000, і 1100 зр.;

В) Винагородженє учителїв тимчасових виносить у осіб з квалїфікацийним тутулом в I. клясї: 600 зр., в II. кл.: 500 зр., в III. кл.: 400 зр. Учителї, що посїдають лише іспит зрілости, побирають у всїх клясах 400 зр.; учителї без квалїфікациї 330 зр.

Арт. 12. Рада шкільна краєва посуває сталих учичелїв до висших кляс в обрубі всїх трьох кляс по упливі кождих 10-и лїтах служби, перебутих в публичних школах, то є по 10-и, 20-и і 30-и лїт учительскої служби.

Арт. 13. Пятилїтні додатки позістають незмінені і виносять 50 зр. за кождих 5 лїт бездоганної служби у всїх постійних учителїв.

Арт. 14. Додаток за управу виносить:

I. кляса 200 зр., II. кл. 150 зр., III. кл. в школах 4. 5, і 6-и кляс. 100 зр., а в 2 і 3 клясових 50 зр.

Арт. 16. Усї учителї, так постійні як тимчасові побирають додаток на помешканє в висотї 10% від їх платнї.

Повисший проєкт зносить четверту клясу платнї, виносячий 400, 450, 500 зр. зносить постійних молодших учителїв у всїх клясах і установляє найнизшу платню учителеви без квалїфікациї на 330 зр., замість дотеперішних 250 зр., і 275 зр., а найнизшу платню учителя з іспитом зрілости на 400 зр. замість 300 — 330 зр.

Фінансовий ефект повисшої реґуляциї платнї представляє ся ось так:

1113 учителїв без квалїфікациї більше по 80 зр.	89.040 зр.
1396 учителїв з іспитом зрілости більше по 120 зр.	165·528 зр.
5814 учителїв квалїфікованих більше (пересічно) по 150 зр. . .	872·660 зр.
Разом	1,128·660 зр.

На покритє того видатки має Сойм над $2^1/_2$ мілїона зр. знов наложеного податку спірітусового, з якого позістане єще 1,370.000 зр. на низше продукцийні видатки.

В кінци зауважаємо, що другі краї, як Чехи і Шлеск жертвували цїлий дохід з податку горівчаного на підвисшенє поборів учительских.

Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка

З нашого шкільного письменьства.

Подав Василь Білецкий.

IV.

(Конець.)

218 ст.: вибухла ворохобня, якій Швайцари поспішили з помогою. 219. ст.: заворушеня наконець... не міг єму видерти того, що сей вже загорнув. 220. ст.: Санлї (Senlis), м. б.: Санлїс (а носове). 221. ст.: роздув усобицю; 231. ст.: піддуваня зависти, 223. ст.: зьвіздиста палата, м. б.: зьві-

здяна пал.; зьвіздиста — польонізм. 224. ст.: заграничні сили, м. б.: з. держави. (225. ст.: Дивне вражіне робить згадка про правовірність Іспанії, що опиралась... на інквізиції). 225. ст.: Альгамбра, м. б.: Алямбра. 226. ст.: Dioja м. м.: Gioja. 226. ст.: Автор пише згідно з португальською вимовою: Мадера, а Перекл. „поправляє" на: Мадейра... 226. ст.: Азори, м. б.: Асори. 226. ст.: Гвінея м. б.: Гінея. 226. ст.: Генрих Мореплавець приготовляв виправи на східні африканьскі побережа, — після орит., м. б.: ...на західні афр. поб. — річ загально звістна... 227. ст.: Діяц, м. б.: Діяс. 227. ст.: Йодок не був братаничем Вячеслава і Жигмонта, лише їх батька Кароля IV. Сю похибку Автора можна було поправити на основі початкового підручника.... 229. ст.: зароди відродин починали видавати паросги... стиль! 233. ст.: наглійша боротьба. м. б.: нагальнійша боротьба! 234. ст.: 13. р. з д. перед „осягнув" пропущене „і", зато 6 рядків низше читаємо: Казимир згодив ся... і признав... та потвердив... і помножив.. 236. ст.: Перекладач незвичайно любує ся в словах: черпати, зачерпнути (і зачерпнути), як се бачимо з I. і II. тому підручника... Так пише: черпати зміст своїх творів з мітольогії, черп. розраду в надіях, зачерпнути богатств з торговлі, взірці організації з Азиріі, взірці до своєї архитектури зо сходу, зачерпнути взірців для своїх гробівниць в Єгипті, (I. 26, 36, 42, 76, 103), черпати доходи з держави, (II. 118), пише навіть, що можна бути, „навіяним духом, зачерпненим з Заходу і з Італії" (II. 236)! 236. ст.: 18. р. з д. по сл. „Посмертним": пропущені два речення: „А коли Володислав польский згинув під Варною, загально признано королем в Угорщині малолітнього Володислава Посмертного". Наслідком сего пропуску звязь гадок не є зрозуміла. 236+239. ст.: Ян; Поляки не вважають потрібним писати: Oleh, Ihor, Światosław, Wołodymyr..., тож пощо ми маємо уживати: Ян? Консеквентно хиба треба-б писати: Владислав, Казімерж.. 238. ст.: підсичував неспокої. 239. ст.: зложив докази. 239. ст.: вельможі осягнули перевагу і допустили до того шляхту — після орит. 240. ст.: користувати ся з нагодою. 240. ст.: за Василя відновили ся навіть (!) в Москві внутрішні боротьби (після орит.) Не треба доказувати, що тут сл. „навіть" ужите хибно. 240. ст.: Орда Кипчакска! Мов в „Галичанині"! 241. ст.: монгольска неволя в Москві упала (1480. р.) без головного бою, (після орит.), м. б.: ....без нїякого бою; звістно, що в сім році Москва не звела нїякого бою з ханом. 241. ст.: Іван III. над народоправствами Пскова і Новгорода скріпив свою перевагу,... а дальше... (в Новгороді В.) завівав республиканьский устрій — Тимчасом в першім реч. треба було сказати: „республиками", а в другім можна було ужити „народоправство", так як Перекл. ужив сего сл. на 123. ст. 244. ст.: цісарске достоїньство (в Німеччині) тратить значіне на користь станів, однак (!) влада тих (!) у власних областях росте — після оригінálу. Що се баламутство, не підлягає зовсім сумнівови, атже ясне, як на долони, що гадка другого реч. не лиш не є суперечна гадці першого, але навпаки випливає з неї безпосередно!

Як мало вважав Перекл. на поправність, виказує вельми наглядно також отсе:

Як звістно, польске „zaś" можна в рускім віддати відповідно до звязи то злучником „а" (понайбільше), то злуч. „але". Тимчасом Перекл. не звертаючи зовсім уваги на звязь, в богато місцях „zaś" віддав зл. „але", а раз навіть зл. „однак", хоч звязь аж надто виразно вказувала, що треба було ужити злучн. „а". З того вийшли ось-які знаменні стилістично-льогічні

зразки: 130. ст.: Отокар II. добив ся достатків, але (!) цвітучого стану Чех не нарушив наїзд Монголів. 179. ст.: Едвард (англ. король) приневолив Калє до здачі, але (!) посіданє того міста забезпечувало Англичанам вступ до Франції. 186. ст.: ніхто не міг ставити опору Орлеаньскій Дїві, але (!) коронация Кароля VII. була видимою санкцією, що він є правим (sic) королем. 186. ст.: Филип бурґундскій признав королем Кароля VII. Але (!) ...єго перехід на сторону Кароля VII. запевнив сему королеви побіду. 188. ст.: (в часї папскої схизми) богослови бачили єдиний вихід у вселеньскім соборі, але (!) ...кардинали узнали обидвох пап незаконними. 219. ст.: Людвик XI. заключив з кантонами примире (=союз), але (!) до союза кантонів приступили нові міста. 227. ст.: в Португалії королівска влада зросла; однак, (!!) торговля достарчала короні значних доходів. 230. ст.: побіди швайцарских верховинців... виказали безхосенність кінноти, а л е (!) примінене пороху.. її повалило. 232. ст.: Свидригайло глядїв помиреня з Польщею, але (!) Орден (єго союзник) заключив з Польщею мир. Зато на 143. ст.: (18. р. з г.) польске „ale“ хибно віддане злучником „a“ зам. „але“: Правні звичаї зачато списувати в збірники, а (!) се були працї приватних правників. — Автор протиставить сї збірники державним кодексам.

В першій части сего тому є таких цьвіточок пять: 8. ст.: Вандали були зненавиджені... але (!).. утратили хоробрість. 55. ст.: Сучасно з Володимиром Вел. дїлав на Угорщині св. Стефан, але (!) уладженє Угорщини наступило в 1000. р. 89. ст.: (Конрад і Людвик VII. вернули з нещасливого походу хрестоносного). Але (!) ті невдачі довели хрестоносцїв до розчарованя. 109. ст.: magna charta запевнювала духовеньству свободу, але (!) обезпечувала поселенцїв Англії перед королівскою самоволею. 111. ст.: Інокентій III. розвинув... рішучість, щоби звернути до Іспанії хрестоносний похід, однак (!!) побіда іспаньского лицарства і чужих хрестоносцїв зломила перевагу музулманьства! Сю похибку я виказав в реценазї, поміщеній в „Дїлї“, але Перекл. не поправив єї... Чи справдї слушність по єго сторонї?... Гляди примір. середнов. історию Асмана (1859, II. т. ст. 310), або Корзона (1889, ст. 420). Цїкаву періоду находжу також на 132. ст.: ...удав ся до св. Землї, а л е.... вернув до Франциї, о д н а к (!) не перестав думати... 227. ст.: А л е аж 1486 вспів Вартоломей Діяц добити ся до південного рубця Африки, який назвав Бурливим, а л е (!) єго назву змінив король. Не меньше цїкава отся періода (121. ст.): Для Нїмеччини настав час заколоту..., серед я к о г о усталила ся влада князїв, щ о не потребували оглядати ся на зверхність королїв.., к о т р и х видвигнено в незгіднім виборі... З подібних цьвіток стилю можна-б зложити поважну критицю. Найбільше документні докази уваги Перекладача маємо безперечно в отсих уступах: 205. ст.: пять держав (państw)... виросли на перворядні держави, бачили, щоби нїяке (!) з них не звихнуло (!)... рівноваги. 207. ст.: згнобили прихильників (!) м. б.: зги. противників. Перше tableau на сїй стор! 207. ст.: лишив князївство синам, які... були все одною з великих держав (poteg) (!) — Друге tableau на тій самій стор!... 240. ст.: Автор подав користну характеристику царя Івана III., однак зазначив у ній, що цар не був „wojowniczy, ani dzielny“ (= хоробрий), а Перекл. каже, що він „не був войовничий анї... вдатний“!!! Так одним почерком пера зробив з царя, котрого Автор з'образив „справдешнїм основником могучости Москви“, незадару а з єго образа карикатуру!...

На сім кінчу виказ найважнїйших похибок; замічаю, що Перекладач анї одної не виказав!...*)

З огляду на се, що перша часть сего тому (істориї середних вікiв), котру я рецензував в „Дїлї“, є без порівнання більше недбало видана, єсьм того пересьвідчення, що дидактичні огляди, повага руских гімназий, Наукового Товариства імени Шевченка, котрого Перекладач є звичайним членом, повага ц. к. Ради шкільної краєвої, котрої Перекладач також є членом, наконець льояльність супроти Автора, вимагають, щоби сей підручник (він ще не затверджений) як найскорше усунено з ужитку шкільного. Що так само належало б зробити і з першим томом, котрий я рецензував мин. року в „Учителю“, признає кождий, кому відомо, як видаєть ся підручники у иньших культурних народів, котрі ми повинні брати собі за взір. Побачимо, як наша власть шкільна поступить у сій справі...

ЗАМІТКИ

до Грецких Вправ Вінковского-Таборского-Цеглиньского.

Вже третий рік уживаю в школї Грецких Вправ Вінковского-Таборского в переводї Гр. Цеглиньского і відчуваю велику вдяку для авторів і переводчика, що зладили нам підручник о много лїпший, чим давнїйші Вправи Шенкля. Оцїнку сего підручника подав др. Смялек в „Muzeum“ з р. 1899. зош. 7. З его цїнними замітками годжу ся і хочу тут подати лише те, чого Смялек не доглянув, або що в новім виданю для руских гімназий належало би змінити. Сї замітки може придадуть ся на раз тим Товаришам, що вчать після сего підручника.

Ст. 8. Дїла справедливі суть Богу милі, але несправедливі суть Богу ненавистні. — Справедливі дїла суть Богу милі несправедливі ненавистні.

Ст. 8. Contracta O- і A- деклїнацiї. Тут відсилає підручник до §. 19. і 21. грам. Фідерера. Додати треба § 39.

Ст. 11. Indic. і inf. fut. act. і medii. Підручник відсилає хибно до § 71. і 87. замість § 70. і 86.

Ст. 16. Речене *Περσεφόνην, τῆς Δήμητρος θυγατέρα*,. і т. д. належить опустити і лишити відміну ім. *Δημήτηρ* пригадній лектурі.

Ст. 16. Nom. propr, на *ης* і *κλῆς*. Місто § 33. грам. Фідерера має бути § 32.

Ст. 17. Щасливих батьків не все бувають щасливі сinове. Тут треба або змінити порядок слів і писати: „Щасливих батьків сини не все бувають щасливі“, або: „У щасливих батьків не все бувають щасливі сини“.

Ст. 19. Посейдон, а ст. 173: Позейдон (лїпше).

Ст. 20. Ахілля. Лїпше опустити одно „л“ і писати: „Ахіль“, як на ст. 72. Взагалї можна би вже раз залишити в рускім язицї подвоєне співзвуків в грецких і латиньских іменах власних.

*) Додатково ще зазначую отсї похибки: 181. ст.: Роберт ді Ґекляи, м. б.: Бертран ді Ґ. Перекл. поцисував оригінал. 193. ст.: Прокіп Великий не звав ся „Голим“ (за оригінал.) лише „Лисим“.

Ст. 27. В однім дни можна часто більше зробити, чим в двох або трох иньших. „Иньших“ лїпше опустити.

Ст. 28. Тразибуль поставив конець пановану трийцяти тиранів — зробив конець.

Ст. 28. Маючи до двайцять тисяч пішоходцїв — двайцяти — піхотинцїв.

Ст. 32. Кому з'обовязані ми до більшої вдячности — винні ми більшу вдячність.

Ст. 38. Мило бачити учеників, як учать ся пильно — мило бачити, як ученики учать ся пильно.

Ст. 38. Прикро се, бути побореним від гіршого — дати ся побороти гіршому.

Ст. 51. Спас вітчину з злиднїв — зі злиднїв.

Ст. 56. Нїчого так не бажаєм, як щоби ми причинили ся до щастя своєї вітчини — як причинити ся.

Ст. 59. Допустити ся провини — провинити ся.

Ст. 60. Лякедаймонцї, поборовши Мессенцїв, одних поубивали, других з них в неволю продали — *Лякедаймонцї, поборовши Мессенцїв, одних поубивали, других в неволю продали.*

Ст. 60. Вовки нападають часто не лиш на вівцї, але також і на людий — „і“ опустити.

Ст. 61. Покликаний до власти, покажись єї достойний — достойним.

Ст. 61. Речене: *κούφως φέρειν δεῖ τὰς παρεσιώσας τύχας* опустити. Приходить оно на ст. 64. і там в відповіднїйше.

Ст. 62. Кождого дня подаєсь нам від Бога богато добра — подає нам Бог.

Ст. 62. Хто покинув родичів, той покинув богато, але хто покине вітчину, той покине все — той все покине.

Ст. 62. Лихого і несправедливого мужа не поставимо нїколи на свого провідника — своїм провідником.

Ст. 62. *εὐκλεῆ θάνατον* — лїпше *εὐκλεᾶ θάνατον* (Фідерер, § 42 б. з.).

Ст. 64. Вороги переняли горожан трівогою і розпукою — завдали трівоги (затрівожили) і довели до розпуки.

Ст. 64. *Ἔστάναι, τεθνάναι, δεδιέναι.* Підручник відсилає до граматики Фід. § 107 в. Треба додати § 122, 2 і 124, 1.

Ст. 72. По смерти Патрокля Ахіль присяг — присяг Ахіль.

Ст. 70. Речене: „*εἰ μὴ φυλάξεις τὰ μικρά, ἀποβαλεῖς τὰ μείξονα*“, опустити, бо не приходить в нїм нїяке дїєслово, подане в заголовку.

Ст. 75. Евридика, вкушена вужем — від вужа.

Ст. 75. Артаксеркс велїв постинати голови провідникам гелєньским, котрих Персове до свого табору підступом заманили — що їх Перзове підступом заманили до свого табору.

Ст. 77. Вороги звертають ся в розтїч — ідуть в розтїч.

Ст. 77. Филип зміг ся в силу через недогляд Атенян — байдужність, легкодушність.

Ст. 78. Славне дїло, за вітчину умерти — славне то дїло.

Ст. 82. Гелєни здержали напад Перзів, боровшись хоробро — по хоробрій борбі.

Ст. 83. Ксеркс зайняв Атени — занав.

Ст. 101. *κενός* порожний. Додати: „марний, пустий", бо інакше переводить ученик уст. 41, 6 „порожні надії". Вправді в сїй значіня подані в грецко-рускім словарци, але з початку послугуєсь ученик лише словарцем до поодиноких уступів.

Ст. 100. *γύψ, πός.* В другім відмінку *γῦπός* треба зазначити міру передпослїдного складу; иначе вийде в 1. відмін. ч. мн. *γύπες* місто *γῦπες.*

Ст. 124. *Πᾶς* без родівника значить „кождий". Отже переводить ученик перше речене 48. уст. *πᾶς μέν οὐρανός, πᾶσα δὲ γῆ ἐγκωμιάξει θεόν:* „Кожде небо, кожда земля славить Бога", очевидно зле, бо має бути: „Все небо, вся земля славить Бога". Треба отже замітку так змінити: „*Πᾶς* без родівника значить: „кождий, весь".

Ст. 127. зам. 94. „В язицї грецкім можна так як в рускім ужити двох або і більше неґацій для вираженя запереченої думки. Але в с ї ті неґації мусять бути зложені". Замітка не точна, бо перше перечене може бути і поєдинче, н. пр. *οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρεῖττον ἢ νόμοι πόλει.*

Ст. 127. зам. 96. „Заіменники присвоюючі стоять все з родівником". Так не є, бо они стоять з родівником лише тоді, коли означають певний, знаний предмет, н пр. *ὁ ἐμὸς ἑταῖρος,* мій товариш (той, а не иньший), за те *ἐμὸς ἑταῖρος* один (котрийсь) з моїх товаришів.

Ст. 128. зам. 109. „По дїєсловах: старати ся, стреміти, бачити і т. н. лучить ся злучник наміровий *ὅπως* з ind. fut.". Ся замітка до уст. 101. невідповідна і баламутна. Є тут вправді дїєприкметник *βουλευόμενος,* але *ὅπως πράξω* від него не зависить. Впрочім форма *πράξω* не є fut., але coniunct. aor. (гл. Krüger, Anab.).

Ст. 128. До уступів 102. і 103. подав підручник за много і то найважнїйших граматичних пояснень. Є тут складна речень замірових, услівних, відносних, предметових; крім того наука о бажанях можливих і неможливих, о переченю *οὐ* і *μή.* optat. pot.

В слїдуючім виданю треба дотичні речення і замітки розділити між більше уступів, і то постепенно, а не копичити в двох уступах речення, що вимагають знання найважнїйших частий грецкої складні.

Ст. 137. До слів уст. 219. і 220.: *εἰ στρατεύσαιτο, τέλος* і *πρὶν διαπράξαιτο,* що напечатані розстріленими буквами, нема замітки; за те є до *ἀπήλασε,* хоч се напечатане звичайним друком. Так само нема замітки до уст. 233. На сей недогляд друкаря звернув також увагу др. Смялек.

В словарци треба було складові части слова віддїляти навзою, і то не лише при дїєсловах. Се впливає на виговір слів і звертає увагу учеників на словотвір. Отже треба н. пр. писати: *κατα-φανής, κατα-σκευή, κατ-ήγορος, κωμ-φδιά* і т. н. Первісне значінє повинно все бути і випереджувати дальше; отже н. пр. *παρ-οξύνω* заосмотрюю, а потім спонукую; *κῦδος* слава, окраса (не окраса, слава).

Ст. 134. Треба додати до *ἐνέπλησε* (178, 3) замітку, що се є aor. gnom.

Ст. 141. *Ἄβυδος* А б і д а А б і д.

Ст. 141. *ἀγαπάω* люблю; так само: *ἀγορεύω* мовлю, *ποιέω* робю, *ἐπαινέω* славлю і т. н. Всюди додати вставне „л".

Ст. 141. *ἄγω,* додати: „виставляю" з огляду на 186, 2.

Ст. 143. *ἀναμάχομαι* п і д н и м а ю борбу — счиняю.

Ст. 143. Пропущено ім. *ἀνάβασις* (гл. уст. 231).

Ст. 143. При *ἁμάρτημα* додати: „промах“.

Ст. 143. *ἀναβαίνω*, додати: „кажу сїдати“ з огл. на 221, 3.

Ст. 144. *ἀναπετάννυμι*, додати „отвираю“ з огл. на 199, 8.

Ст. 144. *ἀνίημι*, додати з огл. на уст. 161, 4 „даю пільгу“.

Ст. 144. *ἀνίστημι*, додати: „воскрешаю“ (166, 9) і „відбудовую“ (167, 4).

Ст. 144. *ἁπλῶς* прямо, щиро; додати з огл. на уст. 183, 2: „взагалї“.

Ст. 144. *ἀπορία*, додати: „прикре положенє“.

Ст. 145. *κατ' ἀξίαν* після заслуги — по заслузї.

Ст. 145. *ἀξιόω* уважаю за гідного — гідним.

Ст. 145. *ἀποβαίνω* беру оборот, опусти яко польонїзм.

Ст. 146. *Ἄρβηλα, τά* Арбеля — Арбелї.

Ст. 147. Опущено: *τὸ ἀρχαῖον* з давен давна.

Ст. 147. *ἀφίημι*, додати: „відсилаю, відправляю“ з огл. на уст. 166, 6 і „розпускаю“ з огл. на 220, 4.

Ст. 147. *ἀφίστημι*, додати: „відвертаю, відчужаю“ з огл. на 162, 5.

(Конець буде).

Оповіщенє.

1. Видїл Філії рускаго Товариства педаґоґічнаго в Тернополи рішив отворити з початком вересня 1902 р. в Тернополи „Інститут дївочий“, в якім знайти можуть приміщенє ученицї шкіл приватних і публичних.

Заряд Інститута дає інституткам за місячною доплатою 40 К: мешканє, харч, опал, сьвітло і услугу; запоручає також педаґоґічний нагляд домашний і приватну науку рускої істориї і лїтератури без окремої доплати, а науку мови французкої і гри на фортепянї за доплатою, яку означить ся на підставі устної угоди.

Родичі, що хотїли-б примістити своїх доньок в Інститутї, зволять зголосити-сь письменно до п. Петра Ріпнїньского, проф. ґімн. в Тернополи, найпізнїйше до 15. н. ст. червня с. р., а то тим певнїйше, що Видїл, відповідно до числа зголошень, найме мешканє і спізнених зголошень, не буде міг увзглядннти. — *Видїл.*

2. За приміром Бурси в Стрию рішила Філія рускаго Товар. педаґоґ. в Тернополи отворити в часї сегорічних вакацій приготовляючий курс для таких хлопцїв, що способлять ся до здаваня в вересни с. р. вступного іспиту чи то ґімназиї, чи до школи реальної. Сей курс буде тревати від 17. н. ст. липня до 28. серпня с. р., — ученики будуть приміщені в тернопільскій „Рускій Бурсї“, — а науку вести-муть рутиновані сили учительскі. Оплата за цїле удержанє і за науку в часї сего курсу виносить 32 К, а зголоситись треба найпізнїйше до 1. н. ст. липня с. р. на руки Вп. Прокопа Мостовича, проф. ґімн. в Тернополи. — Кільканайцятьлїтний досьвід поучив, що селяньскі дїти, мимо визначних спосібностий, задля лихого приготовленя або перепадають часто при вступних іспитах, або приневолені платити дидактрум; отже щоби сему зарадити, рішено отворити сей курс в надії, що люди доброї волї звернуть увагу інтересованих селян на хосенність такого підготованя, заохотять їх до користаня з доброї нагоди і тим робом сповнять один зі своїх обовязків: витворювати руску інтелїґенцию.

За Видїл:

Петро Ріпнїньский, голова. *Софія Левицка*, секретарка.

ТОВАРИСТВО „ПРОСЬВІТА“

при зближаючих ся іспитах в школах народних подає до відомости Сьвітлих Рад шкільних, Впов. сьвященників, катихитів, учителїв і родичів, що книжки накладу товариства, призволені краєвою Радою шкільною на премії для учеників, красно оправлені, можна купити

в канцелярії Товариства, Ринок ч. 10,

по слїдуючій цїні:

Розкази про сили природи	40 сот.
Оповіданє о житю св. Бориса і Гльба	40 „
Повістки для дїтий	52 „
Сестра	30 „
Байки	44 „
Істория Руси ч. I.	40 „
Істория Руси ч. II.	46 „
Лен і коноплї	48 „
Про живоплоти і лїси	40 „
Вен'ямин Франклїн	32 „
На досьвітках	44 „
Серед ледового моря	50 „
Житє св. великомученика і лїкаря Панталеймона	40 „
Дрібна птиця ґосподарска а великі гроші	40 „
Відкритє Америки	44 „
Звірята шкідні і пожиточні	84 „
Кирил і Методий	44 „

Шкільною правописию:

Фінляндия і Сахара	44 „
Повістки (Тїточка Ганна і два старцї богомольцї)	36 „
Житє св. Отця Николая	40 „
Пасїка	70 „
Молитвенник народний (звичайна оправа)	60 „
Молитвенник народний (лучша оправа)	80 „
Хвалите Господа з Небес (великий молитвенник по цїні 1 к. 2 кор. 40 сот., 3 кор. 20 сот. і 3 кор. 60 сот.	80 „

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Діточі витадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . 2 кор. 90 сот.
*63 Байки Брянчанінова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге виданя) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „
96 Дітвора. . . 1 кор. — „
97 Звірята домашні . 80 „
98 Приятелї дітий 1 кор. 20 „
99 Ах яке хороше 2 кор. — „
100 Для розривки 1 кор. 20 „
*101 Їете-Франко: Лис Микита (третє цїлком змінене виданя) 1 кор. — „ опр. . . . 1 кор. 30 „

Видання без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педаґоґії . . . . . 60 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене виданя . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., II., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 30 „
14 **Гордїєнко.** Картагинцї і Римляни . . . . . 20 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руской мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
20 **Дзвінок** з 1894 р. . . . . 4 кор. — „
26 **Др. Мандибур.** Олїмпія . . . . . 40 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дїтям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґуллівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодаїньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Непос, учебник для III. класи гімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz Józef.** Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . 60 „
*33 **Л. К.** Робінзон неілюстрований . . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів з фортепіяном 20 „
38 **Дніпрової Чайки.** Коза дерева . . . . . 50 „
39 **Мапа** етноґрафічна Руси-Украіни . . . . . 40 „
40 **Барановский** Прописи до іспитів. . . . . 40 „
41, 42, 43, 44, 45 **Дзвінок** з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900 по . . . . . 4 кор. — сот.
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів . . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Капцї . . . . . 40 „
49 **Дзвінок** з 1901 р. . . . . 6 кор. — „
50 **Остап Макарушка.** Короткий оглад руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор. 70 „
59 **Ів. Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Снілка.** На чужинї 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 . . . . . 60 „
*71 **Оповіданя** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
*72 **Мих. Коцюбинский** Оповіданя 40 сот. опр. . . . . 54 „
*73 **Олекса Катренко.** Оповіданя 40 сот.. . . . . 54 „
*74 **Василь В-р.** Подорож до краю Лїлїпутів 50 сот. опр. . 64 „
*77 **А. Кримский.** Переклади 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з істориї Украіни-Руси . . . . . 40 „
*79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка** Дитячі оповіданя 30 сот. опр. . 44 „
*80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
*81 **Марко Вовчок,** оповіданя. I. часть 30 сот. опр. . . . 44 „
*82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*83 **Ковалів Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
*84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненими, I. ч. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
*87 **Поеми О. Конiського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
*88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальскої 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповіданя М. Вовчка.** II. ч. Інститутка 40 сот опр. . 60 „
*90 **Дивні пригоди Комаха Санґвіна,** I. частина 40 с. опр. 70 „
*91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
*92 **Малий сьпівання.** . . . . . 20 „
*93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 дїях 16 с. оправ. . . . . 30 „
*94 **Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої 20 с. обі опр. . . . . 54 „
95 **Шекспір в повістках** 30 сот. опр. . . . . 60 „
102 **Дві могилї** Королевского 18 сот. опр. . . . . 32 „
103 **Анґлїйскі казки.** 24 сот. опр. . . . . 38 „
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайчено.** Олеся; Комар; Два оповіданя по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. V. **Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901. . 4 кор. — „

Книжки, назначені звіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности до шкіл народних, Інститутка і Шекспір в повістках до шкіл видїлових, а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Замовляти можна в Товаристві Педаґоґічнім у Львові улиця св. Софії ч. 9 з., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26 і в книгарні Ставропигійского Інституту ул. Руска ч. 3.

РАДА ШКІЛЬНА КРАЄВА

апробувала слїдуючі видавництва Руского тов. педаґоґічного на нагороди пильности і до бібліотек шкільних для шкіл народних:

Оповіданя для дїтий, . . .	40 сот.	опр.	54	сот.
Оповіданя М. Коцюбинського, .	40 „	„	54	„
Оповіданя О. Катренка, . .	40 „	„	54	„
Переклади Кримского, . .	40 „	„	54	„
Дитячі оповіданя Мамин-Сибіряка	30 „	„	44	„
Байки А. Пушкіна, . . .	30 „			
Оповіданя Марка Вовчка, Ч. І. .	30 „	„	44	„
Марта Борецка, ...	40 „	„	60	„
На Прічках, ...	30 „	„	44	„
Народні Думи, Ч. І. Др. Пачовского	40 „	„	60	„
Казки Гр. Л. Толстоя, . . .	40 „	„	54	„
Поеми О. Конїського, . . .	30 „	„	44	„
Покарана лож, Кучальскої . .	20 „			
Малий сьпіваник, ...	20 „			
Серед цьвітів, комедия в 2 діях .	16 „	„	30	„
Перша китичка, Ярошиньскої . ..	20 „			
Друга китичка, „ . . .	20 „			
обі оправлені разом . . .			55	„
Андерсена казки Ч. IV і V. по	50 „			
всї 5 частий оправних . .		2 К.	90	„
Ґете-Франко Лис Микита, третє змінене видане	1 К.	опр. 1 К.	30	„
Дивні пригоди Комахи Санґвіна, .	48 сот.	опр.	75	„

Для шкіл видїлових апробовані:

Інститутка М. Вовчка . . .	40 сот.	опр.	60	сот.
Шекспір в повістках. . . .	30 „	„	60	„

Заходом і коштом Руского тов. педаґоґічного вийшли слїдуючі ілюстровані книжки:

Ах яке хороше, ціна	2 К.	
Для розривки	1 К.	20 h.
Дїтвора	1 К.	
Приятелї дїтий	2 К.	20 h.
Малі звірята		80 h.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідав **Володимир Шухевич.**

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 12. Львів, 20. червня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Із заграничної лїератури.

Liberty Tadd: New Methods in Education. (London, 1901).

Книжка проф. Тедда, славного педаґоґа і директора ріжних шкіл у Філядельфії, містить в собі цїнні вказівки, як розвивати руку, око і ум дитини, щоби виробити лучність думки з дїлом.

Вона викликала чимале заінтересованє у педаґоґів цїлого сьвіта, бо, як сам автор каже: „Те, що в сій книжцї подав, вправдї не певних, але плїд довголїтних моїх досьвідів над багатьома, багатьома дїтьми“.

„В вихованю дитини, — твердить автор — умовий розвій повинен іти в парі з розвоєм фізичним і естетичним. Дитина, в яких небудь условинах находить ся, все має право до роскоші, що пливе із знання краси в природї і штуцї. Нашим *обовязком є навчити її, як має в окруженю своїм видїти*: добро, правду, красу“.

Говорячи про розвиток руки і ока, не думаємо через се дїтий вчити ремесла, бо се виробило би із них лиш автомати-машини. Дитина в початках не повинна знати иньшого начиня як лиш ум, око і руку. Що за хосен, коли ученик збудує яку машину, або довершить яку роботу чисто механїчно, наколи его питомий орґанїзм не розвитий, рука невправна, око непевне, а ум не в рівновазї? Вироблюванє механїчної вручности радше шкоду приносить дитинї чим хосен. Я іспитував багато учеників у всїляких заведенях та пересьвідчив ся, що не годні собі просто порадити без шестернї та лїнїї. Коли напротив малі дїти, при одвітній вправі руки і ока по кількох недїлях зовсїм легонько *довершують робіт, яких тамті без помочи т. є. самостійно не довершать ніколи*“.

Щоб осягнути цїль пропоновану автором, треба:

1) Оздібнити дитину до контрольованя мізку, ока і руки.

2) Через повторюванє деяких відповідних чинностий виобразувати незручні мязові рухи а виробити легкість, пропорцию, докладність та нїжність в роботї.

3) До роботи вживати всіляких матеріялів, як паперу, дерева, глини, щоби дитина набрала здібности довершування своїх помислів у всіляких формах.

4) Улегчити дитині укріплене в памяти наперед образів з оточення, постатий звірят, цьвітів, комах, коня і т. д. відтак форм взятих з творів штуки чистої і штуки орнаментової, заохочувати, щоб творили самостійно при ужитю всїляких матеріялів.

Автор не кладе головної ваги на конечність виправляня обох рук і рисованя з памяти, але вимагає, щоби при науці держати ся концетрованя всїляких галузий праці. Дитина не повинна по черзі переходити курсу рисунків, модельованя; але від найменших літ повинна рисувати, моделювати, різьбити, все разом. Як рисує на папері, а відтак зараз вплїплює се в глину, одержує всїлякі можливі комбінациї завдяки різним матеріялам.

Як приспособляємо дитину, щоб самостійно творила форми на глині, на папері або на дереві, то покличемо до жита дрімаючого в кождій дитині творчого духа. Дитина беручи предметом своїх праць природу, вчить ся вишукувати в ній красу, а се в пізнїйшім часї може статись осолодою жита.

Чи-ж се річ конечна, щоби дитина так званих „низших клас“ мала тїсний ум? Противно, навіть найнижші суспільні верстви дадуть ся духово двигнути через відповідну естетичну культуру в дитинячім віці. Як дитина, обсервуючи природу, пізнає такі обяви, як дїланє огня на тїло і т. п. так само, обсервуючи природу, навчить ся розріжнювати правду від фалшу, красу від бридоти. Такі перцепциї, скріплені силою привички, мусять затвердити ся в умі дитини через повторювані умні обсервациї і звязь гадки з дїлом.

При початковій науці добре, як дитина рисує на великих таблицях, бо має рух, робота іде на широку скалю; дрібні рисунки недозволені. Дїти не потрібують з напруженєм всмотрювати ся в свою роботу, що причинює ся до короткозорости.

Автор завдяки довголїтним дослїдам дійшов до пересьвідченя, що майже всї дїти мають здібности рисункові, які, коли-б їх належито виробити, ратували-б одних від нужди, другим упривмянили би жите. Домагаючись, щоб усї дїти працювали над виробленєм мізку, ока і руки, автор не бажає собі, щоб усї дїти займались яким ремеслом, але цїлком справедливо доказую, що користь із сеї праці зискана, придасть ся в кождім заводі. Сьвященик, лїкар, адвокат мусять посїдати здоровий суд о річах і бодай яку таку дозу творчости. „Я бачив — пише автор — багато лїкарів-хірургів, яким дуже придала би ся зручність в руках, а нїхто в них сього не виробив в їх дитинстві. Жите, се ряд научок, які треба пережити, щоб порозуміти їх. Досьвід а не память є матїрю гадки“.

Нинїшна медота виховання обтяжує ум і память вивченими словами. Наука через слова викликує за слабе враженє на умі. Дїла голоснїйше говорять, чим слова. Слова се пустий звук, наколи їх не супроводжає ясне понятє предмету, який вони означують. Слова символїзують ідеї. Для дитини слова символїзують її ідеї пізнїйше. Тому ми повинні старатись, щоби дитина: 1) набрала понятий; 2) щоб сї понятя прибрала в відповідні слова; 3) щоби комбінувала сї понятя і слова з відповідною чинностю. Ми надто часто ведемо дїтий до книжок, як до жерел інформациї, замість їх вести до правдивого жерела т. є. до природи і досьвіду. Коли достатчуємо їм відомостий виключно лиш з книжок, в вислїдку одержуємо убуток енергії і животних сил. Навряд, черпаючи знанє прямо від природи, скріпляємо енергію, животність, поми-

словість, даємо імпульс до дїлання. Ми не повинні прямо з природи лиш черпати відомости, але повинні упорядковати їх та так приноровити, щоб вони стали наче нашою частиною і щоб ми могли їх вихіснувати в кождій хвили. Голова, рука і серце так тїсно з собою звязані, що не можливо працювати над одним без впливу на друге. Др. Балїе каже: „Всяка праця руки і ока викликує працю мізку; не можливо віддїлити ручної працї від умової". Рисунки треба уживати до витворювання гадок, так як слова або письма, бо, добуваючи докладність перцепцій, здобуваєсь і можність їх легко виразити.

Дитина часто рисуючи набирає понятя про красу, чує потребу краси і розвиває в собі замилованє до занятя. Дїти непривичні до рисунку надто багато часу переводять на читаню, а в наслїдок того всяка иньша робота ставєсь для них тяжкою. У більшости людий треба виробляти охоту до роботи.

Так в штуцї, як в кождім ремеслї, де вимагає ся рисунку, конечно потрібно здібности захованя форм в памяти. Найлучший такий ремісник, що вже очима уяви бачить се, що має зробити, заки ще взяв начинє до рук. Та здібність ума конечно потрібна всїм, що не хотять держатись рутини, як стратегїкам, артистам і ин.

В давній едукацийній системі посьвячували весь час головно на вивченє слів печатаних, писаних, виговорюваних; а так дїти вичуюють ся слів (символів ідеї) коштом самих же ідей.

Зір через се незвичайно мучить ся, вкорочуєсь луч видженя, а дрібні рухи при писаню викликують часто всїлякі нервові слабости. Часть часу, яку посьвячує на писанє, належало би ужити на ширші рухи руки і рамени, вправа в пальцях прийде пізнїйше. Використуванє ока і уха в старій методї не лиш шкодить очам, але вичерпує память.

Нова метода домагаєсь, щоби використати усї дороги, які ведуть до ума дитини. Оком, дотиком, силою мязів, слухом і мовою дитина собі і пізнїйше просвоїть вражіня і зможе їх виразити. Раціональне вироблянє руки ось підстава елєментарної едукациї, бо-ж „рука начинє начинь, а ум форма форм", як сказав Арістотелєс. Через звязь, яка є мїж мізком а рукою, витвори природи стали чоловікови пожиточними. Рука повинна бути так само завсїгди готова на услуги ума, як язик. Наука з книжки не дасть сього; се дасть ся осягнути лиш раціональним вправлюваньем руки в епосї розвитку дитини.

„На виставї в Чікаґо — пише автор — заставив я сильце на учителїв рисунків в формі великої деревляної таблицї. На тій таблицї виставляв я сотки учителїв на пробу, і показало ся, що лиш чотирох на сто вміло рисувати, то значить, що вміли виразити рисунком свої думки. Прочі держались невільничо моделїв. Дивувались навіть, як можна вимагати, щоб рисували без взірця. Тимчасом дїти, які я від дитиньства вів після моєї системи цїлком легко виразили рисунком форму сього, чого вправдї перед собою не бачили, але що мали сильно утверджене в умах.

Науку треба зачинати від найпростїйших лїнїй, від найзвичайнїйших предметів, які дитина завсїгди видить. Тут учитель має широке поле до визискання цїкавости дитини, коли буде звертати її увагу на все; тоді дитина привчись ся глядїти, обсервувати, застановляти ся."

„Вертаючи до вистави — каже дальше автор — я бачив дуже багато рисунків, що мали доказувати поступ в науцї рисунку і вправу дїтий в тім предметї. Чиж не були се вічно ті самі ремісничі випалювання руки? Ті всї

бльоки, призми, кістки сьвідчили найкрасше, що дітий вивчили як попугаїв, але не навчили мислити. В їх роботі пробивав ся шабльон, а нїчо духа. А однак найшов я також кілька оказів працї новійшої школи, де дїти з памяти рисували чи малювали правдиві осїнні листя, овочі мушлї.

Автор рішучо протестує проти сього, щоб рисунку учив такий, що сам не вміє рисувати.

Так звані „рисункові системи", що опирають ся на рисованю „геометричних форм" або „предметів опертих на геометричних формах", не мають нїякої рацiї вствования, мучать лише дїтий та приучують їх шукати в кождім предметї подібности до сих форм. Після автора се щось основно злого. Учім дїтий досмотрюватись не подібностий але рїжниць. Заосмотрить ся їх обсерваційна здібність, коли пічнуть мізкувати, чим один предмет рїзнить ся від другого. Се нерозсудно приміром рисуючи цилїндер вмавлати в дитину, що скло від лямпи, морква, бутелька і т. п. збудовані на основі цилїндра, для того, що сї предмети щось по троха один подібний до другого. „Для мене, — каже автор — не видно, щоб ті предмети були подібні і я не здибав здібної дитини, щоб в своїм умі сї предмети видїла подібними. Геометричні форми треба зіставити на їх властивім місци; для дїтий вони абстракция, а в початках свого розвитку дитина не повинна мати нїчо до роботи з абстракциями"... Заки дитина дійде до понятя типу форм, мусить собі в умі виробити запас природних форм, від яких одержуємо ідею типу. Коли добре познакомить ся з яблоком, мячем, банькою з мила та иньшими круглими річами, аж тодї пійме абстракційну кулю.

Також звертає автор увагу, щоби дїтий не вчити пізнавати краси, з кольорованих паперів. Чиж ми бачимо на цьвітах, мушлях, камінях, метеликах, комахах, птахах такі сирі тони, на які дитина дивить ся, коли їй підсунуть під очи ярко намальовані паски на папері.

Коли вправляємо праву руку, чомуж лїву маємо цїлком занедбувати? Не тому, щоби і лївою рукою рисувати чи малювати, але для фізіольоґічної координациї ми повинні рівночасно працювати і над лївою рукою. Біольоґія вчить, що чим більше скоординовані змисли до гармонїйної працї, тим лїпше.

Працюючи правою рукою, — уживаю лївої сторони мізку, працюючи лївою, побуджаю праву часть мізку до працї. При розличних рухах, розличні осередки мізкові працюють. Далеко усовершать ся умові сили, як всї мізкові осередки будуть зневолені до працї. Досьвід учить, що коли лївої руки не занедбуємо, права усовершає ся.

Давнїйше вважали науку рисунків, як річ цїлком окрему, відповідну лиш для дїтий до того уздібнених. Се рішучо хибне твердженє. Рисунок і вправа руки — се власне найвідповідайше для нездібних дїтий.

Возьмім приміром під увагу сїльскі школи, де дїти мають учити ся по трохи читати, писати, рисувати і більше майже нїчо. Якою незвичайною підоймою в їх образованю має бути рисунок, наколи учитель потрафить его заосмотрювати як слїд! За дверима школи в цїлий сьвіт. Дїти зносити-муть: ростини, комахи, цьвіти, каміне, овочі, риби, раки, мушлї та рисуючи їх будуть собі присвоювати відомости про цїлий сьвіт. Далеко охотнїйше приймати-муть всяку науку, коли їм відкриють ся ворота того зачарованого сьвіта, про який мали лиш слабке понятє. Дїти хлїборобів дізнають ся всього про птахів, комах, ростини, як те все росте, як на них впливають атмосферичні зміни; а се буде для них і цїкавійше, і користнїйше, чим сухі відомоєти про людий та дер-

жави, що давно загинули. Не скажемо, щоби дїти не вчили ся, але радимо, щоби перші відомости побирали з окруженя.

Автор наводить слова Мессонїера, який вважаю чи, що рисунок повинен бути основою елементарного образованя, так говорить: „Тяжко повірити до якої висоти може дійти інтелїґенция дитини, наколи навчимо ю дивити ся. Рисунок, се одинокий язик, яким все можемо добре виразити. Форми чогось, хоч як не вдатно нарисовані, лїпше дають понятя про даний предмет, чим найкрасші слова якими про него оповідає ся. Рисунок се правда, а про правду повинно ся викладати всюда".

Ось квінтесенция того, про що в сїй вельми цїкавій книжцї пише ся. В нїй не збуває ся читателя фразеольоґією, але дає ся цінні вказівки учителям і цїлим рядом ілюстрацій пояснює ся, яким чином ся метода дала впровадитись з найкрасшими вислїдами в ріжних школах Америки. *(вгд)*

Фонетичний і психічний розвій мови.

(Дальше.)

Resumè.

Наколи близше приглянемо ся наведеним таблицям засобу дитячих слів, побачимо кілька дуже інтересних прояв, важних з огляду фільольоґічного як і психольоґічного.

Про відношенє пересїчної скількости ріжнородних кляс слів, скаже нам богато слїдуюча табеля; з 5400 слів згромаджених в повизших таблицях*) є:

60% іменників
20% дїєсловів
9% прикметників
5% прислівників
2% заїменників
2% приіменників
1.7% окликів
0.3% злучників

100%

Іменників є менше як оден процент подуманих, всї инші суть менше більше імена осіб або добре дитинї знакомих предметів.

Прикметники висказують в більшій части понятя величини, тепла, зимна; инші добре знакомі.

Порівнуючи наведену табелю пересїчної скількости дитячих слів з табелею подібною, вказуючою нам пересїчну скількість слів дорослого чоловіка, можемо дійти до інтересних конклюзий.

*) Я подав лиш декотрі табелї — наведені тут обчисленя робив Tracy після своїх табель, послугував ся однак і табелями Holden-a Humphrey-a.

Kirkpatrick так представляє відношенє слів дорослого чоловіка:

60% іменників
11% дїєслів
22% прикметників
5,5% прислівників

Коли лише два перші ряди сеї таблиці пізнаємо і порівнаємо з двома першими рядами дитячої таблиці, то видаєсь нам, що процент іменників перевишшає о много процент дїєслів. Такої консеквенциї не можемо однак витягати, поки нас докладне розслїдженє сеї справи не уповажнює.

Щоб доказати, що дитина скорше вичує ся іменників, як дїєслів, мусимо спромогти доказати, що число її іменників до числа іменників уживаних дорослим в більшім є відношеню, як число дитячих дїєслів дорослого чоловіка.

Представмо сю справу симболїчно:

n = відношенє іменників в скарбници слів дитини
N = „ „ „ „ дорослого
v = „ дїєслів „ „ дитини
V = „ „ „ „ дорослого.

Наколи отже дитина вчить ся скорше іменників як дїєслів, то відношенє n до N буде більше як v до V. Порівнуючи однак обі табелї бачимо, що власне є зовсїм противно; бо

$$\frac{n}{N} = \frac{60}{60} = \text{але}$$

$$\frac{v}{V} = \frac{20}{11} = 1{,}81$$

Иньшими словами: дволїтна дитина зробила при вичуваню ся дїєслів в приближеню два рази так великий поступ, як при вичуваню ся іменників; видимо се докладно з таблиць Tracy-a і з таблиць Kirkpatrick-a о словах дорослих осіб.

Порівнуючи прикметники з прислівниками побачимо ту саму прояву в користь послїдних. Та обставина, до тепер майже непровірювана є немалої ваги для фільольогії, як і для педагогії і психольогії. Бо она по перше підпирає розсуд, що придбанє мови у одиниці як у народів поступає тими самими дорогами і переходить подібні ступені. Max Müller каже, що первістні корені санскриту індоґерманьских мов, вображували лиш дїйства а не предмети, що у сеї раси найвчаснїйші понятя — були лиш понятями движеня (руху) і чинности.

Tracy порівнуючи скарбниці слів 25 дітий, знайшов, що понятя найважнїйші для духа дитини і найчастїйше убрані в слова, суть понятями дїйства а не предметів. Дитина вчить ся скорше уживати слів дїйства (дїєслів) як слів предметів (іменників), подібно і слів описуючих дїйство (приіменників) о много скорше, як слів описуючих предмет (прикметник).

Подруге стверджує повищша обставина пріпцип Fröbl-a, на котрих чимраз більше основує вихованє дїтий, именно тим, що наглядно доказує, що вихованє найприроднїйше (а проте і найлекше і найскорше) все поступає наперед в дїяльнім напрямі. Най дитина щось робить, най не заховуєсь пасивно але активно, то певно і неодного скоро навчить ся.

Городи дитячі се втїлене сеї ідеї, так старої як Арістотелєс, котрий між иньшими говорить: „Вчимо ся штуки через се, що вправляємо ся в тім, що будемо робити, наколи вже сего навчимо ся; ставмось будівничими через гру. В сей спосіб і виконуваня чесних чинностий робить нас чесними, а довершене дїл повздержливости і відваги робить нас повздержливими відважними".

Пригляньмось тепер о скілько поодинокі звуки суть лекші або труднїйші до виговору.

Подана низше табеля вказує нам пересїчну скількість звуків початкових. При єї укладаню не звертав Тгасу увагу на анґлїйску правопись, лиш уложив єї після дїйсних звуків, котрі дитина виголошує.

З 5400 слів зачинають ся:

11%	на	звук	b
10,3%	„	„	s
9%	„	„	k
8%	„	„	p
6,1%	„	„	h
6%	„	„	d
6%	„	„	m
6%	„	„	t
5,2%	„	„	w (слабе u)
4%	„	„	f
4%	„	„	n
3,2%	„	„	g
3,1%	„	„	l
3%	„	„	a
3%	„	„	r
2%	„	„	i (ай)
2%	„	„	sh (ш)
1,3%	„	„	th
1,2%	„	„	e
1,1%	„	„	o
1%	„	„	ch (тш)
1%	„	„	j (дш)
1%	„	„	y (і)
0,8%	„	„	u
0,5%	„	„	v (в)
0,2%	„	„	q

Бачимо в тій табели перевагу співзвуків яко початкових в дитинячій мові. Противно самозвуків знаходимо дуже мало, хоть они без сумніву є перші, котрих дитина уміє уживати.

Вказує нам та табеля і те, що „k" яко звук початковий стоїть о много вище від p, m, s, b. Проява та зовсїм не стверджує теориї голошеної многими занимаючими ся справою розвою дитячої мови, будьто би дитина до початкового придбаня слів вибирала ті звуки, до котрих виговору потрібні суть ті части апарату голосового, котрі найлекше побачити можемо, як приміром губи і т. п. Після сеї теориї повинні не лиш p але і e, m, f, sh, th, і т. п. заняти в табели вище місце, бож до їх виговору потрібні рухи суть докладно видні, противно k, котрого рухів зовсїм не бачимо о много повинно знизити ся.

Ту бачимо зовсім щось противного; k стоїть в табели початкових звуків на 3 місци, наколи th, котрого рухи суть дуже докладні заняло аж 18 місце. Се здаєсь доказувати, що дитина вчить ся вимовору слів не вдивлюванєм ся в уста сего, котрий в єї присутности говорить; здогад сей стверджує і Schulze, котрий заобсервував в многих случаях, що дитина звичайно вдивляє ся в очи а не в уста говорячого.

Реасумуючи се, можемо коротко сказати, що нема найменшої підстави твердити, щоб перші прояви дитячих голосів творились через наслїдуванє звуків і їх рухів, противно маємо богато доказів, котрі промавляють за тим, що ті перші прояви суть відповідно до свого характеру чисто імпульсивні. Суть они лиш результатом надвижки сили движеня (руху), котра і в иньших сторонах дитячого житя так сильно проявляє ся. (Дальше буде).

Іван Коссак.

Про дїяльність вихователю.

Вихованє може тільки тодї бути успішним і осягнути добрі успіхи, коли вихователь знає, як слїд, **вихователї средства**, знає їх вартість оцїнити і відповідно примінити. Вихователь мусить також знати **засади вихованя** і цїпко їх придержувати ся. Уладженє після певного пляну поступованє вихователя в уживаню средств вихователїх задля осягненя задачі вихованя звуть **методою вихованя**. Метода повинна звертати увагу: 1) на цїль вихованя, що завсїгди є та сама: витворити моральний характер, і ще два иньші чинники, именно ж 2) на **индивідуальність вихованка**, 3) на **зовнїшні обстанини**, що вихованє супроводжають. Метода обіймає ріжні напрями **вихователїої дїяльности** як дозір, плеканє, педагогічний ряд, занятє, товаришованє, вправа, поученє, многосторонність інтересу і образованє характеру.

1. Дозір.

Дозір є або слїдженєм (стиженєм, обсервацию) вихованка, щоби пізнати его індивідуальні питоменности і напрям его тїлесного і душевного розвою, або є надзором (контролею) над поведенєм і дїяльностию вихованка, щоби держати его в відповідних межах і щоби его охоронити від усяких небезпеченьств, моральних та фізичних шкід. Стиженє за індивідуальностию вихованка показує вихователеви, яких средств супроти него в вихованю має уживати, щоби цїль вихованя тим певнїйше осягнути. Дозір конечний, так в домашнім як і в шкільнім вихованю, бо дитина при своїй малій вїжі (відомостях) і зручности, при слабій волї, при тілько некорпених внїшних впливах, може легко допустити ся ріжних переступств і може взагалї зіпсувати ся. Дозір не повинен нїколи прибирати огидного виду потайного вивідуваня, чи то безпосереднього через вихователя самого, чи то посереднього через иншу дитину, бо такий поступок зражає вихованка до вихователя, а кромі того робить

ого недовірчивим і скритим. Відповідно до розвитку вихованка виступає дозір в формі чимраз то лагідніїйшій, щоби вихованок научив ся сам поступати і сам собою кермувати.

В школї, в клясах, головно низших, не повинні дїти ні хвилинки оставати без педагогічного дозору; одна хвиля без дозору може заподіяти, що непорочна душа незіпсованої дитини заразить ся отрутою зіпсутя від дитини морально підкошеної, поминувши вже й ту обстанову, що хвиля недогляду вистарчає, аби справити калїцтво або й инші подібні шкоди, які годї направити, а за які відвічальність опісля тяжить на учителю, яких він ані сам собі не простить, ані люди ему не подарують. Такий дозір наказує виразно „Порядок шкільний і науковий“ підчас пав і перед початком шкільної науки.

2. Педагогічне правлїне.

Побіч рухливости дїтвори і похопу до дїяльности проявляє ся також загально в більшій або меньшій мірі похопність і неповздержність, рівно-ж склонність до самоволї, себ-то до виконування усяких примховатих забаганок. Сї примховаті забаганки і ся самоволя дїтвори суперечать не тільки загальному порядкови та утертим звичаям і обичаям, але они виходять часто-густо на шкоду молодїжи, справляють сумні наслїдки для орґанїзму (тїла) і для правильного розвитку духа; — отже конечна річ, гамувати таку самоволю молодїжи, призвичаюючи ей, хоч би навіть примусом, до пошани і принятя товарискых порядків. Порядок товарискый відносить ся до осіб, предметів, часу і обичаю.

Всякі чинности і зарядженя вихователя, що мають на цїли гамувати і усувати самоволю вихованка, а місто того держати его в межах товариского порядку (домового, публичного, шкільного), називаємо педагогічным правлїнєм. Педагогічне правлїне не є ще властивым вихованєм, тільки приготовляючою дїяльностию, безуслівною умовою вихованя. Який же є обєм педагогічного правлїня? Педагогічне правлїне старає ся перед усїм усунути все те, що стоїть на перешкодї властивому вихованю, себ-то науцї і провадженю молодїжи, отже викорінює неточність, несупокій, нелад, лїнивство, нерозсудність, марнотравство, а місто того призвичаює до точности, супокою, порядку, харности, пильности, розсудку і ощадности. Взагалї стремить правлїне до того, щоби видобути вихованка зі стану неокресаного. Педагогічне правлїне потрібне як в домовім вихованю, так і в шкільнім, а послугує ся відмовою, приневоленєм, розказом, заказом, погрозою і карою. Педагогічне правлїне називають звичайно карностию.

Гербарт, творець научної педагогіки, — котра старає ся науку вихованя видвигнути до ряду строгих наук, що опирає вихованє зглядом цїли на етицї, а зглядом средств на психольогії, — відріжняє три віддїли в тій науцї: педагогічне правлїне, науку і провід молодїжи. Его педагогічне правлїне відповідає тому, що називаємо звичайно карностию, одначе Гербарт називає і провід карностию. Думку Гербартівської научної педагогії переняло велике число нїмецких педагогів, іменно-ж Lindler, Rein, Kern, а перед усїма Ziller Vogt і Stoy, що заложив був навіть по думці Herbart-a в Лписку вихователчий заклад. Научна педагогія має ту добру прикмету, що всї ей подробицї уложені в щільній звязи і в однолитім системі, однак спосіб представленя справи є надто науковий і через те неприступний.

Гербартівска школа стрінула поміж новійшими педаґоґами нїмецкими противників, а подробиці, висновані ей приклонниками, мусять часто улягти острій критиці.

Пірамович подає в „Повинностях учителя“ дуже влучний начерк карности в II. розд. ч. II., про правлїне школи і поступованє з дїтьми. „Поважне і стале правлїне припоручених до вихованя дїтий, є в самій річи карність. Але під нею не належить розуміти тільки власть і звичай караня; таким чином сталаби она дїтям ненавистною, бо їх треба добрими способами провадити до чесноти і до науки, була би найчастїйше нехосенною; учитель має в своїм правлїню і завідованю дїтьми тільки те говорити і робити, що би їм вийшло на добро.

Під тою карностию розуміє ся удержуванє дїтий у відповіднім послуху, розсудний, справедливий і уміркований ужиток кар, заразом напоминаня, нагани, похвали і нагороди. 1) Послуху дізнаєш, коли з'єднаєш собі їх любов і пошану; бо так дорослі люди, як і дїти, слухають радше і ліпше того, кого люблять і поважають. 2. Не думай, що з'єднаєш собі послух, коли безнастанно будеш гримати на дїтий, а не лагідно розказувати. Погладжена, похвалена дитина ще й випередить твої розкази. 3) Не зміняй способу правлїня і твоїх розказів; така непостійність учителя справляє у людий легковаженє, проволоку у виконаню і совершений непослух і т. д.“

3. Плеканє.

Плеканє, се-б то опіка, що піддержує ся дозором і правлїнєм, має на оцї передусїм фізичне вихованє і полягає на заспокоюваню потреб вихованка. Що до способу заспокоювання потреб буде педаґоґічна опіка уникати розніженя, а в загартованю не буде пересаджувати. Коли людскі потреби є вислїдком похопу і родять бажаня і охоту, то й опіка, призволяючи й відмовляючи, впливає тим самим на напрям волї, отже стоїть в звязи з метою вихованя.

4. Заняте.

Заняте є вельми пожиточним чинником виховавчим, бо береже від лїнивства і ріжних хиб, які лїнивство родить, вправляє увагу, ба навіть впливає й на обичайність, занимаючи ум вихованка і охороняючи его тим від усяких манівців. Заняте може бути забавою або працею.

Забава, іменно-ж для дїтий, є відповідним заняте, коби лиш при тім образувала змисли, знаряди, рухи, фізичні сили, голос або иньші здібности.

Забави, що полягають на вправі фізичних сил, головно-ж мязів і ока, мають чимале значінє виховавче. Вже у старинних була „Палєстра“ передсїнком науки. Звідси грецке прізвище „Ґімназіон“, що означало спершу боєвище ґімнастичне, а стало пізнїйше іменем заведеня виховавчого взагалї.

Здорові й сильні народи клали завсїгди велику вагу на фізичні забави. Доказом того є Анґлія, де до нинї в колеґіях і в родиннім житю гри на вільнім воздусї удержують сьвіжість і свободу ума, що образують зручність і звинність, виробляють притомність і відвагу, підносять товарискість. Коли славний учений Марс Мілєр зачінив систему вихованя анґлійского, відповів один Анґлїєць, що битви під Quebek і Waterloo, в котрих дали Анґлїйці докази незломної бодрости, холоднокровности і витревалости, були виграні вже 20 лїт передше, коли їх богатирі ще хлопцями і недолїтками зводили дитячі боротьби на толоках колеґіїв в Oxford, Cambridge і Eaton.

Ґімнастика і ріжні гри ґімнастичні починають здобувати собі чим раз то ширше поле в вихованю. Отже учитель повинен як найчастїйше випроваджувати дїтий вільними днями на поле, в лїс, щоби там грали ся під его оком. Грища ґімнастичні вельми пожадані.

Праця має вартість незрівно вищу чим забава, бо вона уморалнює чоловіка, вимагаючи від него, щоби він поконував лїнь, уживав сили навіть аж до утоми, відмавляв собі вигідностий і приятностий, а жадаючи инколи навіть пожертвованя. Крім того образує праця увагу, думанє, витревалість, волю.

Деякі новійші знамениті педагоґи жадають з огляду на педагоґічне значінє ручної працї, щоби впроваджено до шкіл для хлопцїв обовязкову науку ручних робіт, т. зн. науки зручности.

До таких ручних робіт у школах надає ся передусїм столярство, токарство, сницерство. В дївочих школах є наука ручних робіт жіночих вже здавна обовязковою. В Швайцариї, і в школах деяких иньших країв заведено науку зручности (ручних вправ при помочи найпростїйших знарядів) для хлопцїв. Ся наука зручности називає ся „slöjd“. І у нас проявив ся послїдними часами також сильний рух в тім напрямі.

ЗАМІТКИ

до Грецких Вправ Вінковского-Таборского-Цеглиньского.

(Конець).

Ст. 148. При *βέβαιος* додати „трівкий“.

Ст. 148. *Γαυγάμελα, τά* Ґавґамеля — Ґавґамелї.

Ст. 149. *γεφυρόω* збиваю міст на чімсь — кидаю міст через що.

Ст. 150. Пропущено: *διαφέρομαι πρός τινα* ріжню ся з ким, сварю ся з ким.

Ст. 150. При *διάνοια* розум, додати: „розвага“.

Ст. 151. Пропущено: *διώκω* і *διώξις* (уст. 234, 3).

Ст. 152. Пропущено: *εἶτα* (уст. 184, 2).

Ст. 153. Пропущено: *ἐλεέω* (153, 3).

Ст. 153. *ἐναντίος* противний, додати: „з переду“ *(τραῦμα)*.

Ст. 154. *ἐντίθημι* вкладаю, додати: „вщіпляю“ (153, 3).

Ст. 154. *ἔξω* з gen., додати: „понад“ з огл. на 190, 5.

Ст. 155. *ἐπί* з dat., додати: „за“ (168, 1).

Ст. 155. *ἐπιδείκνυμι* показую, заявляю; додати: „представляю, описую“.

Ст. 155. *ἐπιχειρέω*, додати: „стараю ся, пробую“ (з огл. на уст. 210, 4).

Ст. 156. *εὐπραξία*, plur. поводженє — доля.

Ст. 157. *ἔχθρα* ворожба — ворожда, вражда.

Ст. 157. *εὐφυής*, додати: „рослий“.

Ст. 158. *ἥμερος*, додати: „лагідний“ (уст. 187, 3).

Ст. 158. *Ἠλύσιον* елїзейскі поля — елїзийскі.

Ст. 159. *Θερμοπύλαι* Термопилї, яр межи Тесалїєю а Грецивю — вузина межи Тесалїєю а середною Грецивю.

Ст. 159. *Θρᾴξ*, — *Θρᾷξ*.

Ст. 159. *Ἰλισός* ріка, що над нею були положені Атени — *Ἰλισός* ріка, що над нею розложились Атени.

Ст. 160. Пропущено *ἰσχύω* (158, 9).

Ст. 160. *κάθημαι*, додати: „сиджу спокійно, з заложеними руками“ з огл. на 190, 2.

Ст 160. *καθίστημι*, додати: „роблю“ (162, 8) і „*εἰς τὴν ἀρχὴν καθίστασθαι* вступити на престол (175, 2).

Ст. 161. *κατασβέννυμι*, додати: „упокорюю“ з огл. на 200, 5.

Ст. 162. *κομίζω*, додати: „Pass. приходжу, їду, вертаю“ з огл. на 137, 6.

Ст. 162. *Κύναξα, αξων, τά* Кунакса — Кунаксн. Пор. Борковскнй, Зоря, 1886, с. 324.

Ст. 164. *Λητώ* Лета — Лятона. Пор. Борковскнй, l. c. ст. 323.

Ст. 164. *λόγος*, додати: „розум“ з огл. на 208, 4.

Ст. 166. *Μίλων*, атлет з Кретонн — Кротону.

Ст. 166. *μνᾶ*, міна вартости 100 драхмів — драхм.

Ст. 169. *οὖν*, додати: „дїйсно“ (184. 7).

Ст. 169. *παίζω*, додати: „шуткую, жартую“ (172, 5).

Ст. 170. *Παναθήναια*, Панатенаї — Панатенеї, так як *Προπύλαια* (ст. 174) Пропилеї.

Ст. 172. Пропущено: *ποί* кудись.

Ст. 174. Пропущено: *προχωρέω* іду наперед (237, 3).

Ст. 176. *σκιάζω*, затїняю — затїнюю.

Ст. 177. *συμμίγνυμι*, додати: „Pass. змїрити ся, звести борбу“.

Ст. 178. *Τίγρης* Тигрет, але на ст. 165. *Μεσοποταμία*, край межи Евфратом а Тигром. Треба писати в обох разах „Тигр“, а не раз так, другий раз иначе.

Ст. 179. *Τότε*, тодї; *τοτὲμέν — τοτὲ δέ*, то — то. Ученик не знає, в який спосіб з *τότε* повстало *τοτέ;* треба отже окремо подати *τοτέ*, часом, а потім: *τοτὲ μέν — τοτὲ δέ*, то — то.

Ст. 182. *Χρύσης* опущено (166, 6).

Ст. 191. приношу жертву, додай: *ἀνατίθημι*“ з огл. на 160, 7.

Інтерпункцнї або нема або є невідповідна:

Ст. 14. *κοινὸς γάρ ἐστιν ἅπασιν ἀνθρώποις τοῖς τε πλουσίοις καὶ τοῖς πένησι, τοῖς τε γέρουσι καὶ τοῖς παισίν.* По *ἀνθρώποις* дати противку.

Ст. 18. *ἦσαν οἱ ἥρωες ἔκγονοι θεῶν τήν τε ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῖς θεοῖς ὅμοιοι.* По *θεῶν* дати противку.

Ст. 19. Не з мови а з дїл пізнаємо вдачу чоловіка. По „мови“ дати противку.

Ст. 20. Подивляємо Ахіля задля єго хоробрости а Одисея задля єго мудрости. По „хоробрости“ дати противку.

Ст. 23. Єсть дїлом мужа боротись хоробро за вітчину, а дїлом женщини берегти дому. По „мужа“ і „женщини“ дати противку.

Ст. 24. Кажуть, що наймудрійші то найбогатші. По „наймудрійші“ дати навзу.

Ст. 30. В твоїй силї спасти всїх людий. По „силї“ дати противку.

Ст. 34. *Θαυμάζοντός τινος, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται οὕτως ὀλίγον οἶνον πίνοιεν Λεωτυχίδης.* По *πίνοιεν* дати протинку.

Ст. 38. Люблячи і поважаючи родичів подобаєтесь Богу і людям. По „родичів“ дати протинку.

Ст. 53. Те що ви почули або побачили, й слова не вартне. По „Те“ дати протинку.

Ст. 56. Бог удїляє нам всїлякого добра, проте будьмо єму вдячні. Місто протинки лїпший знак середний. Так само в реченю: У Перзів вмінялась невдяка в провину, проте невдячні терпіли кару.

Ст. 57. Шукаючи за приятелями не поминайте братів. По „приятелями“ дати протинку.

Ст. 60. Лякедаймонцї поборовши Месенців, одних поубивали. По „Лякедаймонцї“ дати протинку.

Ст. 60. Суть закони неписані, котрі постановили не люди а сам Бог. По „люди“ дати протинку.

Ст. 64. Вороги вдершись до краю переняли горожан трівогою. По „вороги“ дати протинку.

Ст. 83. Геракль вибравши дорогу чесноти здобув собі безсмертну славу. По „Геракль“ і „чесноти“ дати протинку.

Дехто думавби, що інтерпункция в поданих мною реченях є злишна. Тимчасом причиняє ся она дуже до поправного читаня і зрозуміня місця; тому не жалуймо ученикам сеї помочи!

Друкарских похибок, як на шкільну книжку, є досить:

Ст. 8. *τῶν ανθρώπον.*

Ст. 13., 179. і 192. принїжок.

Ст. 15. *ἧς.*

Ст. 16. *δυσμενεῖς.*

Ст. 27. *παιδείαν* і *σταδίων.*

Ст. 38 *σωφῶν* і *ζηλοῦ (ζήλου).*

Ст. 54. *καταγελώμενες.*

Ст. 56. Геленн і пророчні.

Ст. 60. *ἐπέβοησε.*

Ст. 63. *Ιάσων.*

Ст 67. *ὀργισθείς.*

Ст. 83. *διενενηγμένος.*

Ст. 84. ие чув.

Ст. 158. *ἥμισυς* 2.

Ст. 158. *ἤπειρος* суходїл.

Ст. 172. *Πελεύς* муж Теміди.

Ст. 175. *Πυθία*, імя жрекинї.

Ст. 175. *ῥᾳθυμία* лехкодушність.

Ст. 175. Саляміна, остров славний з пораженя Перзів 380 р. пер Хр.

Ст. 178. *Εφίγξ, ιγγος.*

Ст. 180. *ὑπο-πτεύω — ὑπ-οπτεύω.*

Ст. 180. Фейдій, різьбар.

Ст. 187. *κομῳδία.*

Ст 188. Лякедаймон, *ὁ Λακεδαίμων, ωνος.*

Ст. 188. наслїдую *μίμεομαι.*

Проф. Д. Чеховский.

ВСЯЧИНА.

— Новий дівочий інститут у Львові. З огляду на се, що многим приходить з трудностию примістити свої дїти в інститутах за оплатою 40 К місячно, рішило товариство „Клюб Русинок у Львові“ отворити в пересни с. р. інститут дівочий ім. св. Ольги, де мали-б приміщене ученицї шкіл публичних і приватних. За доплатою місячною 24 до 30 К дістануть інститутки мешкане, харч, опал, сьвітло і услугу, як також старанний догляд домашний. Родичі, що хотїли-б примістити свої дїти в Інститутї св. Ольги, зволять зголосити ся письменно, залучивши сьвідоцтво убожества, на адресу п-ї Марії Білецкої у Львові, ул. св. Софії ч. 9 А, найдальше до кінца червня. — Річинець короткий, бо товариство мусить оглянутись, що за так низьку цїну годї при теперішній дорожнї, та ще у Львові, дати дівчаткам удержане, але Видїл постарає ся о покрите недобору сего дешевого, а конечно потрібного Інститута — З Видїлу „Клюбу Русинок у Львові“.

— Приготовляючий курс в Самборі. Руске товариство педаґоґічне в Самборі отвирає в сім роцї від дня 17. липня до кінца серпня курс приготовляючий, для учеників, що намірають по вакацiях піддати ся іспитови до I. кл. ґімн. і на курс та I. рік учительскої семинарії. — Зголошивші ся ученики найдуть поміщене, удержане і науку в бурсї „Шкільної Помочи“ ім. св. Володимира В. за винагородженем 35 К за весь час; ученики о власнім вікті, як також місцеві, платять 10 К. Товариство постарає ся о фахові сили учительскі. Зголошувати ся у підписаних до 15 липня —. Від Філії Тов. педаґоґічного в Самборі. За Видїл: *Т. Біленький, о. М. Ортиньский, В. Котович.*

Відозва.

БРАТЯ ЗЕМЛЯКИ!

Зближає ся конець року шкільного, а з тим конець мозолів та трудної науки нераз в голодї й холодї нашої бідної молодїжи. Зближає ся час не лиш заслуженого відпочинку учеників, але й в котрій родичі не жалують своїм дїтям навіть більших подарунків за добрий поступ. Лише сироти та сини бідаків отримавши добрий, ба й дуже добрий поступ часто не зазнають і сего, бо нераз не будуть мати навіть нагоди по своїй цїлорічній працї відповідно відпочати, відживити і скріпити своє тїло або свобідно дихнути на сьвіжім воздусї.

Позаяк бачимо в нашій школї багато учеників пильних і добрих, але фізично справдї занедїлих задля убожества, що не мають і в часї ферій де найти такий потрібний для тїла відпочинок і покріплене в якій здоровій місцевости, тому відкликаємось до Ваших сердець, братя земляки, приймїть їх на час сих кількох тижнїв, вільних від науки шкільної до своєї хати не пожалуйте їм кусника хлїба і добротворного впливу відповідного і здорового окруженя. Нехай знають, якого щедрого народу они синами, нехай знають, як Русь дорожить кождою одиницею. Бог стократно заплатить Вам за Ваше добре серце, а руска суспільність дякувати Вам буде, що не далисте загинути єї членам.

Ласкаві зголошеня просить ся надсилати до кінца червня с. р. на руки голови підписаного товариства.

В Коломиї, дня 5. червня 1902.

За Видїл товариства „Шкільна Поміч“.

С. Недїльский голова. — *Іван Білик* писар.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові виданя.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий . 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Дїточі витадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*58, 68 Казки народні Ч. I і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 сот.
*63 Байки Брянчанінова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр.. . . . 1 кор. 10 „
*65 Міром Пригоди Дон Кіхота (друге видане) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „
96 Дїтвора . . 1 кор. — „
97 Звірята домашні . 80 „
98 Приятелї дїтий 1 кор. 20 „
99 Ах яке хороше 2 кор. — „
100 Для розривки 1 кор. 20 „
*101 Їете-Франко: Лис Микита (третє цїлком змінене видане) 1 кор. — „ опр. . . . 1 кор. 30 „

Виданя без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педагогії . . . . . 60 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене видане . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., II., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 30 „
14 **Гордїєнко.** Картагинці і Римляни . . . . . 20 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки рускої мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
20 **Дзвінок** з 1894 р. . . . . 4 кор. — „
26 **Др. Мандибур.** Оліммія . . . . . 40 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґуліверa до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодаїньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Непос, учебник для III. класи гімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz** Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . 60 „
*33 **Л К.** Робінзон неілюстрований . . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двоспів з фортепіяном 20 „
38 **Дніпрової Чайки.** Коза дереза . . . . . 50 „
39 **Мапа** етнографічна Руси-України . . . . . 40 „
40 **Барановский** Прописи до іспитів. . . . . 40 „
41, 42, 43, 44, 45 **Дзвінок** з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900 по . . . . . 4 кор. — сот.
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів . . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Каппї . . . . . 40 „
49 **Дзвінок** з 1901 р. . . . . 6 кор. — „
50 **Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор. 70
59 **Ів. Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. 70
*67 **Ів. Спілка.** На чужині 40 сот. опр. 54
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 60
*71 **Оповіданя для дітий** 40 сот. опр. 54
*72 **Мих. Коцюбинский** Оповідани 40 сот. опр. 54
*73 **Олекса Катренко.** Оповіданя 40 сот.. 54
*74 **Василь В-р.** Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр. . 64
*77 **А. Кримский.** Перекладп 40 сот. опр. 54
78 **Картки** з історії України-Руси 40
*79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка** Дитячі оповідани 30 сот. опр. . 44
*80 **А. Пушкін.** Байки 30
*81 **Марко Вовчок,** оповідани. I. часть 30 сот. опр. . . 44
*82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 40 сот. опр. 60
*83 **Ковалїв Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44
*84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненями, I. ч. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. 54
*87 **Поезиї О. Конисського** 30 сот. опр. 44
*88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальскої 20 сот. опр. . . 34
89 **Оповідани М. Вовчка.** II. ч. Інститутка 40 сот. опр. . 60
*90 **Дивні пригоди Комаха Санґвіна,** I. частина 40 с. опр. 70
*91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої . 20
*92 **Малий сьпіваник.** 20
*93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 діях 16 с. оправ. . . . . 30 „
*94 **Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої 20 с. обі опр. . . . . 54 „
95 **Шекспір в повістках** 30 сот. опр. . . . . 60 „
102 **Дві могилї** Королевского 18 сот. опр. . . . . 32 „
103 **Анґлїйскі казки.** 24 сот. опр. . . . . 38 „
*I. **Леонїда Ґлїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II III. IV. **В. Чайчено.** *Олеся; Комар; Два оповідання по* . *10* „
*VI. „ „ Дума про книгиню Кобзари . . . 10 „
*VI V. **Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901. . 4 кор. — „

Книжки, назначені яьніздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности до шкіл народних, Інститутка і Шекспір в повістках до шкіл виділових, а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Замовлати можна в Товаристві Педагоґічнім у Львові улиця св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26 і в книгарні Ставропигійского Інституту ул. Руска ч. 3.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЄДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії, зоотомії, ботанїки, мінералогії, стїнні хромолїтоґрафічні образи до науки зоольоґії, ботанїки, технольоґії, етноґрафії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, ґлобуси, телюрії, ґеоґрафічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до ґімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх катеґорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи вищого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. в. — заосмотрюють в новійшім закладї потреби своїх ґабінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищав подібні заграничні заклади так під взглядом умірковання цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педаґоґів.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 13. Львів, 5. липня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрации ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Нові досліди над дїтьми.

Велика французка анкета.

В Америцї від давна вже ведуть педаґоґічні круги досліди над дїтьми статистичною методою при помочи відповідних квестіонарів, та спосіб сей аж в послїдних часах знайшов представників і охітливих до сього дїла людий у Франциї. Аж в р. 1899. зроблено там першу таку пробу в сьому напрямі, що обіймала нечувану в дотеперішних анкетах скількість дїтий бо аж 37.000, одначе і сю пробу під деяким зглядом треба вважати хибною.

Почин дали урядові круги, іменно ґенеральний інспектор елементарних шкіл півночної Франциї Pierre, уложив відповідний квестіонар при помочи Minet'a інспектора з Lille і Lefèvre'a, професора педаґоґії на Лільскім університеті. Сей квестіонар випечатали в „Бюлетинї початкового научання“ і порозсилали учителям і учителькам даного департаменту: ученики і ученицї середного віддїлу початкової школи мали давати письменні відповіди на ось які питання:

1.) Який предмет любиш найбільше? — 2.) Який предмет найменче любиш? — 3.) Чи опускаєш науку шкільну? — 4.) Чи спізняєш ся до школи? — 5.) Чи радше ходиш до школи в зимі, чи в лїтї? 6.) Який із пятьох днїв науки любиш найлїпше? — 7.) Чи любиш рисунки? — 8.) сьпів, 9.) ручні роботи, — 10.) ґімнастику, — 11.) плавати, — 12.) прогульки, — 13.) подорожувати. — 14.) Чи після науки шкільної прямо вертаєш домів. — 15.) Чи випозичуєш книжки із шкільної бібліотеки? — 16.) Чи твої родичі читають їх? — 17.) Чи читаєш еще які иньші книжки? — 18.) Чи читаєш журнали виписувані шкільною бібліотекою? — 19.) Чи читаєш і иньші часописи? — 20.) Чи в дома читаєш часом на-голос? — 21.) Чи маєш книжку щадничу? — 22.) Чи точно платиш вкладки на шкільну бібліотеку? — 23.) Чи належиш до якого товариства взаїмної помочи і охорони? — 24.) Чи будеш належати до товариства давних учеників своєї школи? — 25.) Чи

будеш ходити на доповняючу науку? — 26.) Чи, коли вже скінчиш науку шкільну, будеш удержував зносини зі своїми учителями? — 27.) Чи маєш приятеля? — 28.) Чи він молодший за тебе, чи ровесник, чи старший? — 29.) Чи курив вже коли? — 30.) Чи курив папіроса? цигара? люльку? — 31.) Чи родичі нагороджують тебе за гарний поступ в науках? — 32.) Чи карають за злі поступи? — 33.) Чи балакаєш коли з родичами про се, що в клясї діє ся? — 34.) Чи запитують тебе про се? — 35.) Чи хотів би бути коли тим, чим нині твій батько (або твоя мати)? — 36.) Чи любиш цьвіти? — 37.) Чи ходиш коло них? — 38.) Чи всї гроші, що дістав на коляду, видав на свої приємности? — 39.) Чи хотїв би бути богатим? — 40.) Чи почуваєш себе щасливим? — 41.) Чи надїєш ся бути щасливим, як вийдеш вже зі школи? —

Наводимо сей квестіонар в цїлости, яко незвичайно характеристичний. Цїлий его уклад носить на собі пятно походженя; его редагували педагоги, а властиво шкільна власть, що бажала зібрати дані про учеників шкіл заглядного округа а не психольоґ, що слїдить ум дитини в наукових цїлях: задля того висліди вийшли недостаточними не тільки для дїточої психольоґії, але навіть для самої педагоґіки. Хоч обсерваційні і психольоґічні досліди набирають ваги через часте повторюване, тодї тільки мають вони дїйсне значінє, як їх робилось в тих самих стисло опредїлених умовах, як материял, що мав бути основою до порівнаня, був можливо одноцїльний. Коли завдаємо ті самі питаня десяткам, соткам, ба й тисячкам дїтий, мусимо числитись з цїлою ріжнородностию чинників, що можуть мати вплив на їхні відповіди; тому-ж то всякий психольоґ, що збирав дати про умовний стан дїтий, на першім плянї перед всякими иньшими питанями ставить: личні подробицї про дитину, т. є. жадає собі знати тої-ж дитини вік, її походженє, місце сталого замешканя, стан родичів, часто єще багато иньших обставин, які можуть дотикати її індівідуальних питоменностий, оточеня та виховання, а тим самим, які можуть кинути який луч сьвітла на ґенезу її відповідий.

Материял зібраний після сих вказівок можна отвітно породїлювати, дїтий подїлити по категоріям і в кождій з них відрізнити загальні питоменности дїточої природи від припадкових прикмет, які випливають з особлившого положеня даної ґрупи дїтий. В французькій анкетї не поставили сего жадання, через що і висліди не багато мають значіня для наукової психольоґії дитини. І так, про вік дїтий знаємо зовсїм недокладно: в наслїдок того, що дїти обовязані вступати до школи в 6-тім роцї життя, а оставати в нїй до 12-того, виходить, що на середнім степени науки можуть бути і 8 лїтні дїти, що скоро покінчили низший степень, але можуть бути і 12 лїтні, бо богато дїтий слабших способностий нїколи не доходить до вищого курсу; в кождій школї можуть в певних роках становити перевагу дїти молодші або старші; треба отже було опредїлити процент дїтий в кождім роцї життя. Не звісно нам також в якій пропорциї питались дїтий сїльских і мїських, що річ вельми важна в таких пр. питанях: „Чи любиш ходити коло цьвітів?“ Наприклад ми негодні собі докладно розясувати походженє дїтий, хоч в данім округї попри населенє чисто-фрацуске, є також досить Фляманґдів, які в дома послугують ся своєю окремою мовою, що також на поступи в науцї може мати великий вплив. Нам годї в таких обставинах прийшло би ся порівнувати сю анкету з подібними анкетами в иньших краях, чи навіть околицях. Се одна слаба сторона сеї хоч числом так імпонуючої анкети.

Другою слабкою її стороною се вибір і сформулованє великої части питань: вони або надто загальні, або так поставлені, що дитина з трудом може щиро на них відповісти. Пр. на питанє 36: „Чи любиш цьвіти? — дїти хиба для оригінальности відповідять: „ні“; більшість навіть цїлком рівнодушних зглядом ростин відповість: „так“, що треба розуміти, що вони не мають до цьвітів відразу, але чиж з такої відповіди можна на серіо вивести якенебудь заключенє що до заінтересованя дїтий ростинами, або що до їхньої вразливости на красу?

Знов-же питаня такі як: „Чи опускаєш науку?, чи до школи припізнюєш ся? — вимагають в своїм роді сповіди із своїх гріхів, а тим самим вони мусять бути прикрі; коли насупротив питаня: чи будеш належав до товариства давних учеників? або: чи удержувати-меш зносини зі своїми учителями? ставлять ученика, особливо несьміливого а не здібного лукавити, в вельми дразливе положенє. Питаня знов такі, як пр. „який день в тиждни найлїпше любиш? — на мою думку не мають рациї, бо прецїнь у всїляких школах ба навіть в тій самій школї у всїляких клясах поділ науки може бути відмінний. Деякі питаня могли-б мати психольоґічне значінє, але треба-б до них додати слівце: „чому“; бо аж тоді, коли жадаємо, щоб дитина умотивувала свої погляди, пересьвідчимо ся, що питанє порозуміла, так як єго зрозуміла: пр. в понятю „богатий“ або „щасливий“ дитина може містити дефінїцию зовсїм інакшу від людий старших.

По причинї вище виказаних хиб приводимо з сеї величезної анкети лиш деякі подробиці, що заслугують на увагу і можуть мати значінє і поза французскими школами. На перші два питаня: Який предмет науки любиш найбільше, а який найменче? відповіди випали ось як:

Предмети любимі:

Хлопцї [1])		Дївчата [2])	
1. Істория	5623	Істория	3782
2. Рахунки	2958	Рахунки	2141
3. Читанє	1915	Читанє	1599
4. Правопись	1718	Геоґрафія	1176
5. Землепись	1430	Правопись	1167
6. Калїґрафія	1194	Рисунки	1025
7. Граматика	515	Калїґрафія	577
8. Фізика [3])	501	Граматика	530
9. Науки природ.	494	Вироби письм.	513
10. Етика	491	Роботи ручні	431
11. Вироби письм.	463	Істория натур.	374
12. Деклямация	459	Фізика	314
13. Науки рільн	304	Деклямация	196
14. Гімнастика	108	Наука крою	190
15. Сьпів	106	Домашна економ.	121
16. Наук. горож. (instruct. civique)	91	Сьпів	100
17. Геометрия	79	Instruc. civique	74
18. Наук. плаваня	17	Рільництво	17

[1]) запитувано 21429.

[2]) запитувано 15583.

[3]) Науками фізичними Французи називають саму фізику для відрізненя від наук природничих (описових).

Предмети нелюбимі:

Хлопці		Дівчата.	
Рахунки	2930	Рахунки	2502
Географія	2476	Географія	2016
Рисунки	2311	Історія	1423
Правопись	1737	Рисунки	1388
Історія	1580	Правопись	1227
Вироби письм.	1403	Вироби письменні	1145
Граматика	1360	Граматика	1105
Етика	1201	Фізика	1072
Наук. природ.	796	Науки природ.	830
Читане	704	Етика	807
Каліграфія	696	Instr. civique	482
Геометрия	512	Каліграфія	458
Деклямация	499	Читане	443
Сьпів	324	Роботи ручні	135
Instruc. civique	295	Сьпів	124
Рільництво	275	Деклямация	106
Гімнастика	101	Домашна економія	101
Наук. плавання	3	Рільництво	63
Роботи ручні	2	Наука крою	55
		Гімнастика	22
		Наук. анті-алькоголь.	9

З повисшої таблички передовсїм показує ся, що уподобаня дїтий мусять бути вельми різнородні, наколи кождий предмет має між ученицями своїх прихильників як і своїх противників. Найбільшим поводженем тїшить ся у французских дїтий історія, коли насупротив аритметика мимо численних прихильників стоїть таки на першім місци між нелюбимими предметами. Отже маємо тут до дїла очевидно з двома відмінними типами умового настрою дїтий та жаль, що на підставі зібраного материялу годї собі представити, які то дїти любять аритметику, а які оказують до неї відразу? чи се уподобане має стиснїйшу звязь зі ступенем здібности дитини, чи з методом викладу? чи пр. не лучає ся, що в деяких школах дїти помимо різниці уздібнення показують більше замилованя до рахунків, коли насупротив в иньших панує загальна неохота до сього предмету.

Географією і природознавством не надто одушевляють ся дїти північної Франциї, що імовірно має свою причину в методї научаня, яке десь надто обтяжує память дїтий. Дитина вже по своїй вдачї інтересує ся живо сьвітом, який видить довкруги себе, але на жаль, виклад вбиває первісне зацїкавлене замість, щоб мав его взмічнювати.

Не по нутру французким дїтям також язикові вправи і всїлякого рода наука етики, очивидно і тут надто сухий виклад не відповідає їх природним товчкам.

Справоздавцї приписують неохоту до науки мови головно тій обставинї, що в тамошних околицях переважно фламандске населене, якому приходить тяжко говорити і писати чужою мовою, т. є. французкою. Яка-ж шкода, що не розділено дїтий після походженя, тоді виклїд досліджів мавби більше значінє, бо можна би рішити питане, чи і на скілько відраза до граматики, письменних виробів, читаня і т. п. не має иньших причин, независимих від самих язикових трудностий? Взагалї вибране на початок анкети питане має величезне значінє рівно для педагогії як і для психольогії, але треба було его

всесторонньйше осьвітлити т. в. подїлити дїтий по категоріям і кромі загальних висліїдів подати висліди потрібні для кождої категорії, пр. дїтий сїльских і міских, фламандских і французских, добрих учеників і слабих і т. п.

Иньше цїкаве питанє, се справа охоти до читаня, що є предметом питань 15—22. Зі шкільної бібліотеки пожичає книжок до читаня коло $^3/_4$ хлопцїв і більш чим половина дївчат. Періодичні письма зі шкільної бібліотеки читає 3040 хлопцїв і 1370 дївчат. Сї книжки та журнали читають по більшій части не лиш дїти але і їх родичі. Більшість дїтий однак, бо $^4/_5$ хлопцїв а $^2/_3$ дївчат не вдоволюють ся тим, що дістають зі шкільної бібльотеки, що все повинно-б промовляти за високо розвитою охотою до читаня посеред робучих верств у Франції.

Про ощадність і розвагу французского люду гарно сьвідчать відповіди на питанє 21, 23 і 38. Показує ся із них, що 6423 хлопцїв і 4239 дївчат мають свої щадничі книжочки, 5010 хлопцїв і 2592 дївчат належить до товариства взаїмної помочи, а $^2/_3$ хлопцїв і $^3/_4$ дївчат не видало всїх гроший, які дістали на коляду. Треба завважати, що в сїм напрямі кромі вроджених питомостий зазначив ся і не малий вплив виховання: бо у Франції стремлїнє до складаня гроший не лиш в родинї дуже попирають, але і в школї приучують.

На дразливе питанє 29: „чи курив вже коли? 1156 хлопцїв не хотїло відповісти, 14404 відповіли, що курили, а 5869 що ні. Зваживши, що досліди переводились в школї елєментарній, яку дїти кінчать вже в 12 роцї житя, доказувало-б се надто вчасного уживаня тютюну французкими хлопцями.

Родичі взагалї сяк чи так інтересують ся шкільними справами: 15328 хлопцїв і 12518 дївчат заявили, що родичі нагороджували їх за добрий поступ в науках а 14468 хлопцїв і 12124 дївчат признають ся, що родичі карали їх за злий поступ. Видно з сього, що борбу о красшу ноту сильно попирають родичі, а наука для лїпшої ноти получена з обавою кари або надїєю на нагороду се найзвичайнїйше явище в французкій школї.

Тільки 6% дїтий заявили, що не мають приятеля; всї прочі на се питаня притакують. $^3/_4$ дїтий хотїлиб в будучности переймати завід батька або матери, $^1/_4$ лиш ні. На нашу думку се надто великі цифри, які вийшли завдяки суґґестиї, що замикаєсь в питаню: чи хотїв би ти бути тим, чим тато або мама?

Коли-б се питанє були інакше формулували, пр. так: чим хочеш бути як доростеш? процент дїтий, що вибрав би завід батька вийшов би далеко меньшим. Більшість дїтий, бо $^2/_3$ заявляють, що багнуть богацтва, на се також зложилась суґґестия, заключена в питаню чи хотїв би бути богатим? як і вище згадані суґґестиї домашного і шкільного виховання, що раз враз накликують до ощадности і складаня гроший. Вкінци на питанє: чи чуєш ся щасливим? притакувало 86% хлопцїв і 85% дївчат, що на всякий случай доказує перевагу успосіблень погідних, оптимістичних посеред молодого покоління. Аж і тут знов насуває ся питанє противне: Чому 14% хлопцїв а 15% дївчат не чули ся щасливими, що вважали для себе нещасною долею?

Взагалї французкі педаґоґи здають ся бути вельми вдоволеними зі свого вчинку, а надто велике вдоволенє буває часом перепоною і то важною до поступу. Тож коли щиро бажаємо, щоби колись і наші дїти діждались такого масового досліджуваня, т. в. щоб не соткам але і тисячам ставились такі

питання, бажаємо однак, щоб в даним случаю ті, що будуть досліди переводити, з розвагою користувались чужими взірцями та уникали сих слабих їх сторін, які ми вище старались виказати. *(вдг)*

Мова і єї розвиток у дїтий.*)

(З тем повітових конференций р 1899. Написав Степан Костинюк.)

Мова є не тілько спосібність, виражати поодинокі слова, але й звязувати їх гадки. Спосібність вираженя слів приналежить не лиш виключно чоловікови, але й декотрим животним, бо навіть устрій голосового орґану у декотрих животних не меньше здібний до вимовлюваня слів, як у чоловіка. Приміром папуґу або шпака можна вивчити дуже легко кілька фраз, але то певне, що вони їх змісту не розбирають, не розуміють. З сего ясно, що материяльні і фізнольоґічні услівя не в силї розвити мову. Головним чинником є розум. Спосібність, складати з слів реченя й розріжняти речення від слів, є то дар, що приналежить лиш чоловікови. Звуки, що вимовляємо, є тілько тогди первицями (первістками, складниками) мови, коли звязуємо ними якість понятя. В рядї звуків, вираженых людским голосом, є й такі, що независимі від волї чоловіка і в котрих вилощають ся чувства різного роду; такі звуки ще не становлять первістків мови.

Кождий член живого орґанїзму має свою, себ-то ему призначену, так сказати, специяльну роботу. І голосовий орґан призначений до вираженя звуків. Дитина що лиш народить ся, не посідає анї одного понятя; але вона вже видає з себе звуки. Кромі крику, котрий по більшій части є вираженем неприємних чувств, видає дитина й звуки, що означають або потрібність або вдоволенє. Пригляньмо ся дитинї, що лежить в колисці і не є голодна! вона не хоче спати й нїчо єї не безпокоїть. Вона грає ся рученятами й ніжками, начинає лепотїти щось ротиком і повторяє одні й ті самі звуки по кілька разів. Але сей лепет не означає ще жадных понять. Вона лепотить так само, як птичка щебече, коли неголодна й не змерзла. Но з тим лепотом вправляє дитина чим день лїпше свій голосовий орґан.

В загальных чертах хід розвитку языка дитини ось такий:

З приходом на сьвіт і в перших днях житя чути лиш крик дитини, котрий не є нїчим инъшим як рефлективним й непонятним вираженем неприємних чувств, що походить від зміни температури або від стану здоровля. По крику можна пізнати, чи дитина слаба, чи здорова. Тон крику не завсїгди однаковий. Крик, визваний н. пр. голодом, різнить ся від того що его чути, коли дитину щось сильно уколе. По тонови крику пізнає мати й причину его. В крику чути голосні звуки, котрі з-першу тяжко відріжнити, але в коротцї виражає їх дитина і не в крику.

Около 4—5 місяців начинає дитина виражати декотрі голосозвуки й шелестозвуки, причім по більшій части передують голосозвукам шелестозвуки. Найперше являють ся шелестозвуки губні, бо губи употребляє дитина при

*) З „Buk. pädag. Blätter“ Ч. 21.

кождій нагодї. Так звичайно перша мова дитини є: „ма-ма-ма," „па-па-па" і др. По части чути через движенє губ „прр!" Пізнїйше прибавляє собі дитина в лепетї піднебенні, гортанні, а як дістане зуби, і зубні звуки. В якім порядку вправляє ся дитина, вимовляти звуки, то установити трудно; но звичайно вправляє ся в тих, котрі єї лекше вимовляти, а відтак переходить до тих, що труднїйше вимовляють ся. Як трудно приходить вимовляти шелесто-звуки, можна пізнати з того, що декотрі дїти выражають звуки „к'" і „р'" в досить пізнім віцї, а по найбільшій части заміняють перший на „т" а другий на „л". Звук „л" также заміняють иньшим звуком або цїлком его опускають, а звук „щ" переміняють на „с".

З початку не звязує дитина з вираженими звуками, як попередно сказано, жадного значіня. Но, убогатившись представленями (понятями) окружаючих предметів, вяже вона з тими представленями відповідні звуки. Таким чином витворює она слова з відповідним значінєм.

Декотрі слова складає дитина сама через случайне звязанє легко й чисто выраженых звуків з понятями о предметах. Так можна думати, повстало первісне слово „мама"; а то в той спосіб: Дитина жебонить легкі для выраженя звуки ма-ма-ма — — і явить ся матїр. В розумі дитини мало-помалу звязує ся представленє о матери зі звуками. Мати зі своєї сторони думає, що звуками „ма-ма" дитина кличе єї і вона являє ся на той клик. Таким чином стають звуки „ма-ма" назвою матер. Иньші слова знов витворює собі дитина з звуків, що видають предмети самі з себе. Так словом „му" називає дитина корову (по риканю), „б-е-е" (вівцю) „бом-бом" (дзвін) „гав-гав" (пса) і др.

Но слова, дитиною утворені, не можуть довго задержати ся в мові дитиній, бо вона чує, що окружаючі називають все інакше. І тепер становлять окружаючі широку дорогу для розвитку языка дитинного.

Дитина чує, як окружаючі називають тот або иньший предмет, і звязує в своїй душі представленє з словами, що чула, й повторяє їх. Однакож дитина, учувши від окружаючих слова, не звязує з ними таке точне значінє, як дорослі. Вона часто тим словам дає або вузше значінє або навідворот розширяє значінє слова й називає ним предмети, котрі в дорослих мають цїлком иньшу назву.

От приміром словом „коко" називає дитина яйце, яблоко й бараболю. Словом „цїп-цїп" називає вона сіль, а то з тої причини, бо вона видїла, як мати сипала крупи і скликала кури. А що сіль (потовчена) подібна крупам, то вона називає й сіль „цїп-цїп".

Крім ошибок, що до змісту, є ще й той блуд, що вона перекручує слова, а то тому, бо по перше в неї не досить ще вправлений голосовий орґан, а по друге понеже дорослі не ясно їх выражають.

Наведені обставини, а то: фабрикація слів дитиною, не завше вірний зміст їх, а головно переміна звуків у словах — є причиною, що дуже трудно порозумітись з дитиною. Тілько особи, що обходять єї і предмети, з котрими она найчастїйше стискаєсь Дитина скорійше присвоює собі назви річий, як назви дїйств а назви дїйств скорійше як назви прикмет. Тому-то в лексиконї півтора або дволїтньої дитини замічаємо більше іменників як дїеслів, а послїдних більше як прикметників.

Но дитина, замітивши з одної сторони розличність в тих предметах, що були під одною загальною назвою, а з другої, прислухавшись бесїдї окру-

жаючих, поправляє мало-по-малу неправильности в значінню і вимовлюваню своїх слів. Лєксикон мови єї змінює ся, поправляє ся й богатїє неперестанно, а з тим стає й язик (бесїда) єї для окружаючих понятнїйшим.

В дивний спосіб утворює спершу дитина реченя. Звичайно каже она одинокі слова, котрі супроводжає мімікою або движенєм рук або голови. Так н. пр. звуками „бдрру“ і напинанєм до води каже она нїби: „Дай води!“ Де коли вихвачує она з бесїди дорослих де-які склади, творить з них слова й виражає ними то саме, що дорослі цїлим реченєм. Так н. пр. слово „тели“ каже дитина замість: „Отвори двері!“

Но при таких формах мова дитини не остаєсь, она з кождим днем лїпшає, так що в мові три- до чотиролїтньої дитини можна замітити вже всї ті форми, що вжитребляють окружаючі в звичайній мові.

Тепер застановім ся над питанєм: „В який спосіб научує ся дитина граматичних форм?“ На се можна відповісти, що з словами чує дитина й форми мови. Окружаючі говорять реченями, причім перемінюють і граматичні форми. Кожда форма має своє значіне і окреме понятє. Дитина переймає від дорослих мову, а з тим присвоює й граматичні форми. Здобувши досить граматичних форм, котрі сильно вкорінюють ся в памяти, утворює дитина на підставі здобутих форм загальні правила, після котрих вона утворює й иньші форми. Але сї правила ще некоректні.

Так н. пр., коли єї приходить ся сказати від слова „око, ухо“ і др. множину, то звичайно каже она „оки, ухи“ (по взірцї: столи, руки, пани і др.) або коли утворює від дїєслова „подавати“ теперішність, то каже „подаваю“ (після взірця „накриваю“) замість „подаю“.

Як вже попередно сказано, мають окружаючі великий вплив на розвиток мови дитинньої. Як говорять окружаючі, так переймає й дитина. Щоби мова у дитини розвивала ся правильно, то головною є річию окружаючих, і тому мають ся они старати, по змозї говорити чисто й правильно; бо коли дитина яко така навикне говорити неправильно, то відтак і пізнїйше не встане буде добре говорити, а ще меньше правильно писати. Також може вкоренити ся легко в бесїдї неправильність, коли дитину научає ся фраз, котрих змісту она не встане розібрати. Се трафляє ся, наколи дитину вчить ся за одним заходом більше язиків; бо дитина, що не має досить ясних понять і не присвоїла собі язика материнього не в силї ввивчити кілька язиків. Знов бувае й таке, що дома говорять не лиш одним язиком; в котрім то случаю певно не навчить ся дитина жадного язика добре, хиба витворить з тих язиків якусь „тарабанщину“.

Важним чинником (фактором) розвитку мови є розговір. Дїти взагалї дуже охотно розговорюють ся, лише треба случай давати до розговору. Тому повинні родичі при кождій нагоді зачіпати дїти на бесїду, но при тім мусить ся обходити з ними приязно, розбаркувати їх, та випитувати і т. п. а також і не боронити їм товариства, лиш треба позір давати аби товариство було відповідне, щоби дитина не навчилась чогось пустого.

Прекрасно можна розвити мову дитини, але лише з розумом і розвагою.

Сумний стан нашого шкільництва.

Посол краківский Ян Роттер, делеґат Ради міста Кракова до Ради шкільної краєвої, оповістив друком „Справоздане за рр. 1899—1901. В тій незвичайно цїкавій розправі посьвячує автор дуже мало місця властивому справозданю із своєї дїяльности в Радї шкільній краєвій, збуваючи єї кількома уступами, а майже цїла его брошура занимає ся поясненем нинїшного стану нашого шкільництва і представляє его в дуже чорних барвах, що на жаль відповідає сумній дїйсности. Остаточний вислід виведений автором, дасть ся в коротцї так уняти, що Галичина позістає на поли шкільництва дуже а дуже поза иньшими краями, і що центральне правительство трактує Галичину дуже по мачошому.

„Край наш трактують на рівні з другими доперва тодї, як розходить ся о поношене тягарів і працї для загального добра шкільної родини, яку репрезентує держава. Коли однак прийдесь засїсти при родиннім столї, тодї не лише сидимо на шарім кінци, але надто зістають ся нам тільки окрушини обіду, а дуже часто не подають нам цїлком деяких страв“ — каже автор.

В широкій розправцї подає автор статистичні дати, уложені в порівнавчі табелї; наведемо з них бодай найважнїйші дані.

Справоздавець констатує, що дотеперішний річний приріст народних учителїв є недостаточний, а окаже ся ще менче вистарчаючим в міру скуточнїйшого виказування шкільного примусу. Причиною того є лиха платня учителїв а з тим і переношене ся їх до иньших заводів, що впрочім признає і Рада краєва в своїм справозданю.

Переважне число народних шкіл, бо около 70% належить до найнизшої категориї т. є. до шкіл одноклясових з одним учителем. В тих школах завданє учителя найтрудняїще, вимагає найбільше педаґоґічних і дидактичних спосібностий і найтяжшої працї. Скуточну працю учительску утрудняє в тих школах невідповідний і надто обширний науковий плян.

Для збільшеня числа учителїв закладають нові учительскі семинариї. Однак дуже дає ся відчувати брак жіночих семинарий, яких є в цїлім краю всего 3, а ті переповнені так дуже, що можуть приняти заледво трету часть тих, що зголосять ся. Супротив браку місця в жіночих семинариях, мають доступ до них лише найлїпше уквалїфіковані ученицї, колиж рівночасно приняте до мужеских семинарий є о много легче. Результат сего є такий, що скількість складаючих іспит зрілости з добрим результатом є майже два рази більший в жіночих семинариях як в мужеских, розуміє ся в відношеню молодїжи.

Замісць нових жіночих семинарий допускає Рада шк. краєва до шкіл народних неуквалїфіковані учительки, для яких опісля уряджують вакацийні курси або їм улегчити приготоване до квалїфікацийного іспиту, отже старає ся о приспорене уквалїфікованих сил штучною дорогою, замісць отримати їх дорогою звичайною, що не виходить для добра просьвіти краю.

Середні школи виказують в послїдних роках дуже значний зріст фреквенциї, а число наукових закладів не зростає в тім самім відношеню. В послїдних 7 роках прибуло 8 шкіл середних, а учеників 7326, отже понад 900 учеників на одну школу. Правительство не спішить з заснованем нових шкіл.

В Галичинї нема анї одної середної школи з фреквенциєю понижше 300 учеників, хоть таких шкіл є в Австриї 61, а в одних Чехах 35. Шкіл, що числять 301—500 учеників має Галичина лише 9, підчас коли в Австриї є їх 81, а в Чехах 25. Натомість найбільше, бо $^3/_4$ шкіл середних в Галичинї виказує фреквенциєю повисше 500 учеників, отже надмірне, велике переповненє, коли рівночасно в Чехах таке переповненє є лише в десятій части загального числа середних шкіл.

В Галичинї є також найбільше рівнорядних кляс ґімназияльних, а також найбільше учеників припадає на одну клясу. Одна Галичина має більше ґімназияльних суплентів, нїж усї краї коронні Австриї разом! Кошт ученика одного є в Галичинї найменчий, в деяких школах доходить лише до 150 кор річно, а в иньших до 200 кор. підчас коли в других краях ученик коштує державу на рік пересїчно 300—400 а навіть і більше корон.

Також і що до числа промислових шкіл заводових стоїть Галичина по заду. Противно найбільшу часть тих шкіл і наукових варстатів утримує край. З державних видатків отримує Галичина на промислові школи ледви 7·3%. Те саме тичить ся і шкіл торговельних.

В кінци реасумує автор в коротких слозах своє внесенє о заведенє одноліткої середної школи і покликує ся на Росию і Пруси, де се вже по части стало ся.

Коротенький перегляд австрийскої держави

від Марії Терези до Франц Йосифа I.*)

1. Як називає ся наш край? — Г. .....

2. До якої держави належить Галичина?

3. Чи Галичина завсїгди належала до австр. уг. держави?

Ні. Всхідна Галичина, котра давно називала ся Червоною Русию, належала насамперед до рускої держави, а західна до польскої. Коли-ж вимерли рускі князї, то король Казимир В. прилучив всхідну Галичину до Польщи. Але за панованя цїсаревої Марії Терези перейшла цїла Галичина до Австриї р. 1772.

4. Кілько лїт належить вже Галичина до Австриї? — 130 л.

5. Що важнїйшого знаєш про цїсареву Марию Терезу?

Цїсарева Мария Тереса була донькою Каролля VI. котрий не мав сини і длятого постановив щоби донька его панувала в австрийских краях. Але по смерти цїсаря напали сусїдні монархи на краї австрийскі і хотїли їх собі забрати. Однакож Мария Тереса вправила против ворогів свої війська і по довгих війнах поконала сусїдів і сама стала панувати.

6. Що ще знаєш сказати про цїс. Марию Терезу?

Цїс. Мария Тереса була дуже мудрою, побожною, справедливою і милосердною і всїми силами старала ся о добро своїх підданих. Она умерла 1780 р.

---

*) Зібране переробленого материялу зі „Школи народної" Ч. IV.

7. За кого вийшла замуж Мария Тереса?

М. Тереса вийшла замуж за князя Франца Льотариньского, а що сама походила з роду габсбурского, то їх наслїдники називають ся вже габсбурско-льотариньскими, або потомками роду габсбурско-льотариньского.

8. Хто панував по смерти Марії Терези?

По смерти Марії Терези панував єї старший син Йосиф II. через 10 лїт, а по нїм єго брат Леополь д через 2 роки.

9. Чим найбільше вславив ся цїсар Йосиф II.?

Ц. Йосиф II. вславив ся найбільше тим, що любив перебирати ся і ходити по своїх краях, щоби переконати ся, як людям поводить ся і чи не треба їм в чім помочи. Коли єму удавало ся щось доброго вчинити, то казав до своїх мінїстрів: „Я нинї мав щасливий день“. Він заснував много шкіл а для науки руских сьвящеників духовну семинарию.

10. А що він зробив незвичайного в краю Моравії?

Щоби показати, як він поважав стан рільників, то він в Моравії ходив за плугом.

11. Хто панував по єго братї Леополдї?

По єго братї Леополдї панував єго найстарший син Франц I. Він мусїв майже через половину свого панованя провадити довголїтні і кровавi війни з французким цїсарем Наполеоном I., котрий був одним з найславнїйших войовників сьвіта. В тих війнах відзначив ся молодий брат Франца I. архикнязь Кароль.

12. Яку школу запровадив Франц I. у Львові?

Ц. Франц I. заснував у Львові найвисшу школу або унїверситет, в котрих учать ся на суднїв, урядників, сьвящеників і професорів.

13. Хто панував по смерти ц. Франца I.?

По смерти ц. Франца I. панував єго син Фердинанд, котрого назвали „добрим“, бо був дуже милосердним для людий. За єго часів настали в ріжних краях неспокої і війни, а що він мав слабе здоровле, длятого при кінци 1848 р. зрік ся панованя і здав престол на молодшого брата Франца Кароля, а сей знов здав панованє на свого сина Франца Йосифа I., котрий до нинї над нами панує.

14. Що доброго зробив ц. Фердинанд для хлопів, заким зрік ся панованя?

Цїс. Фердинанд скасував панщину 15 мая 1848 р. — і на тую памятку обходять люди кождого року день свободи.

15. Коли уродив ся наш Найяснїйший Монарх?

Наш Н. Монарх уродив ся на самого Спаса 1830 р. і длятого буде мати незадовго 72 лїт.

16. А як вже довго панує?

Панує вже пятьдесять четвертий рік.

17. Що найважнїйшого знаєш сказати за нашого Найяснїйшого Пана?

На початку свого панованя Н. Пан об'їздив свої краї, щоби пізнати, що їм хибує і залагодити їх потреби. Він навідував ся кілька разів також до нашого краю і богато добра вчинив людям.

18. Яке найбільше добродїйство вчинив Н. Пан для всїх людий своєї держави?

Н. Пан позволив, щоби люди самі радили над своїми потребами і ухвалювали пожиточні постанови для громади, повіта, краю і держави. Длятого Н. Пан запровадив ради громадскі, повітові, краєві соймы і раду державну у Відни. Се право, надане австрийскім жителям, називає ся конституция.

19. З кілько частий складає ся наша монархія?

Щоби лекше було рядити многими краями, з котрих складає ся наша монархія, поділив Цїсар єї на дві половини. Одна називає ся австрийска або Долитавія зі столицею Віднем а друга угорска або Залитавія столицею Буда-Пештом. Обі полони разом творять австрийско-угорску монархію.

20. Хто править обома половинами?

Обома половинами править під проводом Цїсаря два окремі правительства, одно у Відни а друге в Будапешті.

21. Що то значить правительство?

Правительство значить найвисша зверхність разом з підчиненими єї урядами і судами, котра рядить людьми.

22. Яка є зверхність?

Зверхність є двояка: цїсарска і народна або автономічна. До цїсарскої зверхности назначує урядників Цїсар, а до автономічної вибирає нарід, то є селяне, міщане і дідичі. Вибрані до ради громадскої і повітової називають ся радними, а до сойму і ради державної послами.

23. Хто потверджує всї постанови соймів і ради державної?

Всї добрі постанови соймів і ради державної потверджує Цїсар, і тоді они стають ся правами або законами, котрі всї жителї краю і держави мусять виповнити.

24. О що також дуже дбає наш Н. Монарх?

Наш Н. Монарх дбає також дуже о школи та приказує, щоби всї вчили ся, бо з науки і просьвіти іде всяке добро і щасте народів.

Л. Селянський.

Поліпшенє платнї народних учителїв.

На однім з попередних засїдань сойму приймов на порядок дневний проект краєвого видїлу ухвалений в послїдній хвили, в справі полїпшеня платнї учителїв шкіл народних. Проект сей дотикає всїх категорий учителїв, т. є. тимчасових, молодших і старших.

Що до тимчасових учителїв сказано в обовязуючім законї загально, що високість їх платнї означує краєва рада шкільна, та що она не може виносити менше, як 500 К річно. Приміняючись до тої норми краєва рада розпорядженем з дня 1. липня 1900 р. означила найнизшу платню тимчасових учителїв в III. і IV. клясї плат на 600 К. Тепер проектує краєвий видїл підвисшенє тої платнї на 800 К, т. є. о 200 корон більше нїж означало законне minimum. Се підвисшенє дістануть однак лиш ті учителї, котрі кромі квалї

фікаційного іспиту мають також іспит зрілости, а кошт сего підвисшеня має виносити 113.900 К.

Друга категорія учителїв, котрих ся реформа дотикає се т. зв. учителї молодші. В дійсности не є то учителї, що мали би бути молодші віком і літами служби та ріжнять ся від т. зв. старших хиба тим, що побирають меншу платню. В IV. класї платнї (по селах) побирають они тепер по 700 К річно, а видїл краєвий згідно з краєвою радою шкільною виносить 800 К, о 100 більше. В тій категорії зросли би видатки загалом о 91.700 К.

Що-до старших учителїв проєктує видїл получшеня платнї в класах II. III і IV. полишаючи без зміни класу I. до котрої зачислені Львів і Краків. В тих класах був поділ такий, що в кождій класї були три степені платнї, а степені ті розділювано між учителїв в той спосіб, що в кождій класї є 25% учителїв в дотичнім округї на найвисшім степени плат, 25% на середнім, а 75% на найнизшім. Видїл краєвий предкладає, щоби тепер були лиш два степені, і щоби відпав найнизший степень та щоби з загального числа учителїв дотичного круга зачислити $^3/_4$ учителїв до низшої а $^1/_4$ до вищої категорії платнї. Цифрово воно так представляє ся:

В класї IV. (найнизшій) побирала доси половина всїх учителїв по 800 К, $^1/_4$ по 900 К, а $^1/_4$ по 1000. Після нового проєкту мала би побирати $^1/_4$ по 900 К, а $^3/_4$ по 1000 К, що потягнуло би за собою висший податок о 314.000 К.

В класї III. (середній) побирала $^1/_2$ учителїв по 1000 К, $^1/_4$ по 1200 К, а $^1/_4$ по 1400 К. Тепер побирали би $^3/_4$ по 1200 К, а $^1/_4$ по 1400 К, що фінансово становить підвисшеня о 64.800 К.

Наконець в II. класї платнї побирає тепер $^1/_2$ учителїв по 1200 К, а $^1/_4$ по 1400 К, а $^1/_4$ по 1600 К. Тут проєкує ся для $^3/_4$ по 1400 К, а для $^1/_4$ по 1600 К, а те підвисшеня виносило би річно 35.600 К.

Наглядно представляє ся фінансове підвисшеня видатків для:

	Корон
Тимчасових учителїв	113.900
Молодших	91.700
Старших в IV. кл.	314.000
„ „ III. „	64.800
„ „ II. „	35.600
Разом	620.000

В звязи з тим предкладає видїл краєвий, щоби покасувати окружні етати, а получити всїх учителїв в один етат значить, щоби відношеня побираючих меншу плату до побираючих більшу обчисляв ся від тепер після числа учителїв в цїлім краю, а не після одноких округів. Дальше признає ся управителям одноклясових шкіл додаток функційний без огляду на тов, чи при школї поставлений другий учитель етатовий чи неетатовий. На покрите тих видатків і вирівнане страт, які би подекуди повстали через сполуку учителїв в один етат краєвий на місце дотеперішних окружних етатів, вставляє ся до буджету округло 50.000, так що цїле обтяженє краєвого буджету виносило би 670.000 К, а по обчисленю 10% на інтеркалярия netto 603.000 К, що і вставлено в буджет на 1903 р. так як новий закон мав би війти в житє з початком будучого року.

Пригляньмо ся, як сей проект відобє ся на положеню учителїв.

Тимчасових учителїв з матурою і кваліфікацийним іспитом в III. і IV. клясї платиї — є 569. Тим підвищає проект повищий платню о 200 корон річно, а 16 К 66 сот. місячно. Були нуждарами, побираючими 50 корон місячно, остануть бідолахами, що мусять жити із 66 К 66 сот.!

Молодші учителї в клясї IV., мали доси 700 Кор. річно — отримають 800! будуть отже в тім самім положеню, як тимчасові. Є їх в краю 917. — Підвищене виносить у них 100 кор. річно, т. є. 8 К. 33 ст. місячно.

Одні і другі потїшають ся в бідї надїєю отримати посаду старшого учителя.

Пригляньмо ся, як тота надїя представляє ся в цифрах!

В IV. кл. є учителїв старших 4187, з тих побирає 1047 по 1000 кор., тілько по 900 кор. а 2093 по 800 кор. — Побирати буде $^3/_4$, т. є. 3140 учителїв по 900 кор, а $^1/_4$, т. є 1047 по 1000 кор, отже 2093 отримає полїпшене о 100 корон річно, значить 8 кор. 33 сот. місячно!

В III. кл. є старших учителїв 648, з тих 162 по 1400 кор. тілько по 1200 кор. а 324 по 1000 корон. Побирати буде 162 по 1200 кор. а 486 по 1400, отримає проте 324 учителїв підвищене о 200 корон річно, або по 16 К. 66 сот. місячно!

В кінци II. кляса числить старших учителїв 356, з котрих 89 має 1600 корон, 89 по 1400 кор, а 178 по 1200 корон. — Побирати буде 267 по 1400 кор. а 89 по 1600 кор, проте отримає 178 підвишку о 200 корон, або 16 кор. 66 сот. місячно!

Загальний результат такий:

Полїпшене о 200 кор. отримає 569 учителїв тимчасових, 324 старших в III. клясї і 178 старших в IV. кл. — разом 1071 учителїв.

Полїпшене о 100 кор. отримає 917 молодших учителїв в IV. кл. і 2093 старших в тій клясї — разом 3010 учителїв.

Всїх учителїв (без Львова) є 6757 — з тих 16% отримає полїпшене о 200 корон річно, 44% о 100 корон річно, а 44% не отримає нїякого полїпшеня!

Наколи мало ся зробити „що трохи“ то проект відповідає тому, однак се значить залагодити справу на рік, два! Таж в р. 1899 зроблено теж „трохи“ — мусить ся лиш дальше латати, хоч ледви що з того часу минає третий рік.

Розумівмо, що не можна їти в мілїони, однак може би дало ся дотягнути до мілїон корон, і не збувати майже половину учителїв полїпшеням о 8 корон місячно!!!

Тепер наведемо зміст петиції внесеної іменем учительства „Краєвим товариством народних учителїв в Галичинї“, що має свій осїдок в Новім Санчи. Жадання учителїв дадуть ся звести до слїдуючих точок: 1) По укінченю 5 лїт служби має виносити емеритура 40% і що два роки побільшатись так, щоби по 30 лїт виносила повну плату з додатками; 2) Нормальна емеритура не може виносити меньше як 800 К; 3) По 30 лїтній службі управненій, а по 34 лїтах обовязаний кождий учитель піти в пенсию; 4) Пенсия вдови по учителю не може виносити меньше як 800 К; 5) Додатки на виховане сирїт мають признавати ся їм до 24-го року; 6) При вимірею емеритури можуть бути вчислені лїта проведені в приватних школах; 7) Право

на емеритури мають також учителї (льки) при фреблївских школах; 8) Самоубійство не нарушує емеритальних прав учителя; 9) Розведена жена тратить право на емеритуру, як розвід наступив з єї вини; 10) Помешкане учителя має складатись з 3 комнат з приналежностями; 11) Додатки на помешкане учителїв по містах і місточках мають виносити 25% оплати. — Вкінци домагають ся петенти, щоби скликано анкету, котра порішила би: 1) щоби наука в школах була примінена до спосібностий дітий; 2) щоби відбувалась в догіднім для дїтий часї; 3) щоби книжки шкільні печатано четкими буквами а самі книжки були як найдешевші.

Над повисшим проєктом видїлу краєвого переведено в комісиї шкільній сойму дискусию, де порушено гадку, аби справу підвисшеня платнї не лучити зі справою постанов дисциплїнарних, а також, аби знести цїлком категорию молодших учителїв.

В кінци постановлено вибрати субкомітет, зложений з послів Бобжинського, Козловского і Томашевского, який має розслїдити під взглядом афекту фінансового і иньші проекти послів, зміряючі до підвисшеня платнї учителїв, порозуміти ся з фінансовою комисією і предложити справоздане повній комісиї соймовій.

Конкурс.

Видїл руского Товариства педагогічного у Львові розписує сим конкурс на принятє учеників до Бурси Товариства педагогічного на рїк шк. 1902/3. Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів руского Товариства педагогічного у Львові, за оплатою 12 до 24 К. місячно.

До поданя долучити треба: 1) Свідоцтво шкільне з послїдного півроку. 2). Свідоцтво стану маєткового родичів. 3). Декларация що до місячної заплати.

Оплата посилає ся кождого місяця з гори на руки Заряду Бурси „Руского Тов. педагогічного у Львові".

Питомцї обовязують ся всї без виїмку ходити на науку сьпіву, а від III. кл. почавши також на науку языка французского. Жадному з поміж питомцїв не буде вільно взяти яке небудь занятє (пр. лекцию) поза Бурсою.

Кождий питомець має привезти з собою 6 пар спідного біля, 4 простирала, 2 пошевки, 6 пар шкарпиток, 12 хусточок, 4 ручники, подушку, коцик до накриване і порядне одіне та 2 пари черевиків. Все біле має бути значене. Поданя адресувати треба до „Руского Тов. педагогічного у Львові."

Речинець конкурсу до 1. н. ст. серпня 1902.

Видїл

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЕДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтоґрафічні образи до науки зоольоґії, ботаніки, технольоґії, етноґрафії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, ґлобуси, телюрії, ґеоґрафічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до ґімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З поручення Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи вищого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в новішім закладї потреби своїх ґабінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педаґоґів.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 14. Львів, 20. липня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщина ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Фонетичний і психічний розвій мови.

[Докінченє].

Бібліотека наукового товариства ім. Шевченка

Силуючись на винайденє пріпціпу, на котрім основав би ся психічний розвій дитячої мови, мусимо і тут по думцї Tracy-a, приняти пріпціп переміни.

Найперші вискази новонародженої дитини суть з психічної сторони дуже малої ваги. Вискази ті однак, початково поєдинчі, більшають і лучать ся зі собою, звільна вяжуть ся з думками, котрі знов більшають, лучать ся і вяжуть та перетворюють, аж опанують зовсїм всї знаряди мови, котрі стають ся тепер відповідним средством висказу гадок.

Не можемо однак сего тверджења так загально висказувати; попробуймо вперше слїдити з докладною точностию постепенний розвій одного звука, від початково безвучного стану, аж до найвищого, послїдного, зовсїм повного, та роздїлити головні фази сего розвою.

Фази ті будуть здаєсь такі, як в загалї при руху (движеню), іменно фаза імпульсивна, рефлєксивна, інстиктовна і уявляюча.

Перші звуки, котрі дитина виражає суть чисто автоматичні, до їх витвору не причиняє ся жаден змисл, тут лиш орґан движеня є чинний. Та сама надвижка сили, той сам інстинкт мускулів, котрий змушає дитину хватати рученятами, бити ногами і т. п. змушає також і єї губи і язик, горло і легки до вправлюваня ся. Се є перша фаза, котру називаємо імпульсивною.

Пізнїйше добачуємо вже, що дитина відповідними звуками виражає деякі почуваня. Она бачить ясне сьвітло, прислухуєсь властивим звукам, на вид сего сьвітла або слухаючи якогось голосу дізнає она неясних але милих лагідних порухань, а то відчуваня викликує відповідні звуки. Звуки ті, то еще найзвичайнїйша папляванина, до їх повстаня не причиняє ся воля, лиш орґани чутя і движеня.

З того витворюєсь наслїдованє. Се є фаза рефлєксивна.

Відтак можемо відкрити декотрі звуки, висказуючі потреби дитини; хоч дитина виголошує їх правдоподібно без ясного намїру, мають они вже свою гадку і свою цїль, іменно ходить тут о заспокоєнє потреб. В крику, початково неяснім і одностайнім, відріжнити тепер можемо ріжні стани почувань — голоду — болїзни — змученя і т. п. Се є фаза інстиктовна.

Вкінци опановує воля зовсїм знаряди мови; дитина висказує свої слова зовсїм сьвідомо; пасивне і несьвідоме наслїдованє звуків переходить в стан активний і сьвідомий, дитина сьміло лучить зі собою слова і висказує ясно свої гадки. Се є уявляюча (представлена) фаза.

За примір переминн і переходу звука через ті чотири фази, возьмемо звук „ма“, котрий майже все є першою артикуляцією.

Дитина лежить вдовлена в колисцї, сила движеня в нїй пливе, губи рухають ся, то вітвирають ся то замикають супокійно — в часї віддиху творить ся мимохіть і проявляє ся сей найзвичайнїйший звук „ма-ма-ма“. Не має він жадногісенького значіня, се лиш чисто автоматична поява. Поволи з часом декотрі почування повстаючі правдоподібно на вид матери або иньших осіб, викликують сей звук. І тепер не має він означеного значіня; є се неозначений оклик, чистий рефлєкс. Пізнїйше слово „мама“ ставсь висказом потреби пожитя. Через се сильно вяже ся се слово з особою даючою поживу, з материю, правдоподібно що початково лиш з грудьми матери, пізнїйше з цїлою особою в загалї — і через се зробило се слово в своїм розвою послїдний крок, перейшло зі стану інстиктовного в стан уявляючий.

Від тепер слово се сильно звязане з особою матери, від тепер уживає і володїє ним дитина зовсїм сьвідомо і уміло, а образ матери сильно втиснув ся в дитячу душу.

Пізнїйше опановує дитина абстракциї і компликациї сего слова.

Вибрались мо нарочно яко примір переходу слово „мама“, бо оно видавсь о много лїпше від иньших слів вияснювати прінціп переминн, бо оно є сильно звязане з чувствами найшляхотнїйшими, найскорше повстаючими та найдовше треваючими.

Іван Коссак.

В справі заснованя рускої ґімназиї в Станиславові.

Справозданє краєвого видїлу в справі утвореня в Станиславові ґімназиї з рускою викладовою мовою.

Високий Сойме!

В р. 1900. вплинули до вис. сойму петициї сто кільканайцяти горожан міста Станиславова і околицї, Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Руского педаґоґічного товариства у Львові і філїї Руского педаґоґічного товариства в Станиславові, о ухваленє вис. Соймом резолюциї з візванєм до ц. к. Правительства о заснованє в містї Станиславові ґімназиї з руским викладовим язиком.

Ухвалою з дня 5. мая 1900. р. поручив вис. Сойм краєвому видїлови, щоби повисші петициї розслїдив і предложив на найблизшій сесиї відповідні внесеня.

В цїли виконаня тої ухвали краєвий видїл письмом з дня 3. липня 1900. р. ч. 32.035 закомунїкував ц. к. краєвій радї шкільній повисші петициї в оригіналї з просьбою о розслїдженє справи і заяву своєї опініїї, а рівночасно з огляду на арт. VII. краєв. закона з 22. червня 1867 ч. 13. В. кр. з., після якого „про заведенє рускаго язика як викладового в середних школах має рішати сойм по вислуханю повітових рад“ — краєвий видїл візвав видїл повіт. радн в Станиславові, аби справу утвореня рускої ґімназиї в Станиславові предложив повній радї повітовій на найблизшім засїданю задля принятя ухвали, — аби сю ухвалу предложив як найскорше краєвому видїлови.

На засїданю з дня 30. жовтня 1900. року станиславівска повітова рада ухвалила передовсїм зажадати згаданих петициї для близшого розслїдженя дат, заміщених в них наслїдком чого краєвий видїл письмом з 25. падолиста 1900. р. ч. 66.804 звернув ся до краєвої радн шкільної з просьбою о як найскорший зворот петициї. Одержавши сї петициї при відозві ц. к. краєвої радн шкільної з дня 14. цьвітна 1901. ч. 10.156, переслав їх краєвий видїл письмом з дня 26. цьвітня 1901. ч. 26.159 повітовому видїлови в Станиславові з поновним візванем о спонуканє ухвали повітової радн, а письмом з дня 20. мая 1901. ч. 32.199 закомунїкував повітовому видїлови на єго запит, зміст рескрипту ц. к. міністерства віроісповідань і просьвіти з 26. марця 1901. р. ч. 608, після якого зорґанїзованє рускої ґімназиї в Станиславові буде взяте ц. к. правительством під розвагу, коли краєвий Сойм прийме в сій справі ухвалу, а найде ся достаточна скількість зовсїм уквалїфікованих учительских сил.

Справозданєм з дня 28. лютого 1902. р. ч. 4.643/1901 предложив повітовий видїл краєвому видїлови відпис протоколу засїданя повної повітової радн станиславівскої з дня 7. лютого 1901. до ч. 597 ствердженчий, що повітова рада на сїм засїданю приняла однодушно ухвалу, якою заявила ся за отвореньем окремої цїлої рускої ґімназиї в Станиславові з викладовим руским язиком.

Предкладаючи згадану вище відпись протоколу засїданя повітової радн, краєвий видїл згідно з опінїєю повітової радн станиславівскої вносить:

Високий Сойм зволить ухвалити: Сойм взиває ц. к. Правительство, щоби заложило в Станиславові окрему ц. к. ґімназию з рускою викладовою мовою.

З Радн Видїлу краєвого Королївства Галичини і Володимириї з Великим Князївством Краківским. Краєвий маршалок: А. Потоцкий, в. р. Справоздавець: Др. Йосиф Верещиньскнй, в р.

На першім зараз засїданю сойму дня 21. червня мотивував п. Барвіньскнй внесенє предложенє ще на грудневій сесиї 1901. р., а при тім покликав ся на справозданє кр. видїлу о ухвалї радн повітової станиславівскої. На основі сеї ували кр. видїл також від себе представив соймови повисше внесенє на заснованє рускої ґімназиї в Станиславові. Внесенє п. Баріньского відослав сойм до шкільної комісиї, а предсїдатель єї кн. Чарторийскнй поставив сей предмет зараз на першім засїданю дня 24. червня. Комісия ухвалила відрочити розправу над сим предметом, поки не буде роздане вище спра-

возданє кр. видїлу до сеї самої справи. Справоздане було апробоване і приготовлене до печатаня вже перед соймовою сесиею, однак затрутило ся і доперва після сеї подїї в шк. комісиї відшукано сей акт, випечатано і 27. червня роздано послам, а також придїлено комісиї.

Для важности справи подаємо понизше докладне справоздане з розправи над сею справою.

Присутні були: кн. Чарторийский, Рядкїер, Томашевский, Козловский, Райский, Міхаловский, проф. Яворский, Бобжиньский, Целєцкий, Цєньский, Ротер, Крамарчик, кн. Казимир Любомирский, митроп. Шептицкий, архиеп. Теодорович і Барвіньский.

Райский доказував, що фреквенция в руских ґімназиях не є ще так значна, щоби треба творити нові рускі ґімназиї, а навпаки фреквенция польских ґімназий вимагає сего, щоби приступити до засновуваня нових шкіл, — що не знати, чи родичі руских учеників в Станиславові осьвідчили ся за рускою ґімназиєю і будуть посилати до неї своїх синів, що в руских ґімназиях молодїж доходить до здичілости, дише ненавистию до всего, що польске, а двох руских сьвященників просило єго перед виїздом на сойм, щоби борони Боже не ухвалювано заснованя новоґ рускоґ ґімназиї, що учителї руских ґімназий ідуть на взаводи в загорілости з учениками, виставляють Гайдамаки Шевченкові яко ідеал і назва гайдамака нинї стала почесною назвою, що деякі рускі дневники (Галичанинъ) виступають явно проти руских ґімназий, а т. зв. стара партия посилає своїх синів до нїмецкоґ ґімназиї. Вносить отже, щоби Сойм поручив Радї шкільній краєвій скликати анкету, котра би застановила ся над тим, як би всему тому зарадити в теперішних руских ґімназиях.

Проф. Яворский указує на те, що рескрипт міністерства з марця 1901. р. в сій справі є лише замаскованою відмовою і думає, що стан доси не змінив ся, бо нема достаточно учительских сил, як і перед рескриптом, що засновуване дальших руских ґімназий є передчасне і длятого є за тим, щоби передовсїм засновувати в західній Галичинї нові ґімназиї, позаяк ествуючі там школи надмірно переповнені і ставить резолюцию: „Сойм взиває Видїл краєвий, щоби з своєю предлогою виступив тодї, коли правительство заявить, що є подостатком руских сил учительских і коли зарадить переповненю західних ґімназий“.

Целєцкий думає, що заснованє рускоґ ґімназиї не є анї наглою анї конечною потребою, позаяк число руских учеників в Станиславові є незначне, що богато руских учеників вчащає до польских і нїмецких ґімназий, що уровень наукова в руских ґімназиях низька, а учительські сили також не відповідають своїй задачі, кляснфікация дуже поблажлива і длятого годить ся з резолюциею Яворского. В Тернополї засновано руску ґімназию в надїї, що она буде злучником між рускою а польскою суспільностию і причинить ся до признаня вдяки для польскоґ суспільности, а тимчасом она ширить ненависть до Поляків і розширяє ще ту пропасть поміж обома народностями в краю, о чім бесїдник знає з дуже вірогодстойних жерел. Відносини межинародні там заострили ся, руска ґімназия є чинником роз'ятрюючим, і нема нїякоґ поруки, що нова ґімназия руска не піде в тім самім напрямі, а не в напрямі згоди. Длятого звертає ся до провідників руских, щоби вливали

передовсїм на руске дневникарство, щоби не ятрили а писали миролюбиво, тодї міг би він попирити їх змаганя.

Директор Томашевский признав, що Поляки не можуть засадничо бути противні руским ґімназиям, бо самі жалують ся на гноблене за границею, однак в практицї представляє ся та справа зовсїм инакше. Між Русинами є дві партиї: одна українська, що уважає ідеалом самостійну Русь-Україну, а друга москвофільска, що змагає зілляти ся з Росиєю. Але й Українці не є такі патріотичні, як би можна думати. Один его професор Українець не хотїв подавати ся до рускої ґімназиї, а другий не хотїв обняти науки рускої мови в цїлій ґімназиї, а просив, щоб ему половину годин виповнити грекою. Наколи Русини хотять мати ґімназиї, то закон дає їм можність там, де є 25 учеників руских домагати ся паралєльки. Він ставить внесене, щоби сю справу відрочити.

Президент Ради шк. др. Плажек запевняє, що в короткім часї свого урядованя і особисто пересьвідчив ся в акад. ґімназиї, бувши там при іспитї зрілости, що уровень наукова учеників і сил учительских зовсїм не є гірша як в польских ґімназиях. Ученики виказували дуже добру знаємість польскої мови і лїтератури, в грецкім язицї давали дуже добрі відповіди, а так само з справозданя про іспит зрілости в Перемишлї бачить, що ученики там були зовсїм добре приготовлені і наукова уровень була відповідна.

Президент виказує статистичними датами що клясифікация в руских ґімназиях зовсїм не є так лагідна. Рада шк. звертає пильну бачність на молодіж не лише в польских але й руских ґімназиях, бачить, що тепер там стирає ся молодіж українська з москвофільскою, але нема проявів специяльної ненависти до народности польскої. Всякі вибрики проти шкільної карности у всїх школах розслїджує Рада шкільна кр. дуже докладно і винних карає. На останку подає президент статистичний виказ руских сил учительских, які осягнули квалїфікацию в речинцї листопадовім і лїтнїм, з чого показує ся, що приріст руских сил зовсїм не остає поза приростом польских учительских сил квалїфікацийних.

Директор Міхаловский заявляє, що приглядаючись з близька рускій ґімназиї в Тернополї, не зробив нїяких уємних помічень, однак фреквенция в руских школах є штучна. В тім зглядї є між подільскими Русинами орґанїзацея (бесїдник не ганить її), яка має довести до того, щоби кожда громада околичних повітів достарчувала найменше одного ученика до рускої ґімназиї і причиняла ся до его удержаня. Так штучно викликана фреквенция не промовляє за потребою засновуваня руских ґімназий, а громадженє кількох середних шкіль по провінціональних містах виливає некорисно на поведенє молодіжи поза школою і длятого бурмістр тернопільский був спонуканий виступити з загрозою проти вибриків молодіжи середних шкіл. Бесїдник є длятого за твореньм середних шкіл в містах, де таких ще нема.

П. Барвіньский замічав, що всї попередні бесїдники запевняли, що хотять оцінювати страву чисто з річевого становища, однак всї вийши на полїтичні і суспільні відносини і длятого бесїдник має право і обовязок відповідати не лише на річеві закиди, але на всї иньші. Новочасні педаґоґи поставили зовсїм оправдану засаду, що успішна наука може відбувати ся лише в рідній мові і задлятого польска народність домагала ся заведеня польскої мови не лише в середних школах, але й в университетї. Русини стоять за

сею самою засадою і длятого домагають ся і мають повне право домагати ся, щоби й руска молодіж мала спромогу побирати науку в рідній мові. Се є також понука до внесеня, яке є предметом наради.

П. Райский каже, що фреквенция в руских гімназиях є незначна. Справозданя Ради шк. кр. можуть переконати, що всї дотеперішні рускі гімназиї мають надмірну фреквенцию, так що не лише в низших але і вищих гімназиях треба творити рівнорядні класи, і фреквенция росте з кождим роком. П. Міхаловскій доказував, що та фреквенция штучна, але так само доведено до переповненя гімназий в Тарнові, Ряшеві і т. д., де лат. сьвященики цїлими фірами звозили селяньских синів і старали ся о їх удержанє коштом громад. Що там є похвальне, не може бути доганним у нас. Сил учительских не достає не лише в руских, але й в польских гімназиях, в котрих працює багато Русинів, а коли деякі рускі учителї нерадо їдуть до руских гімназий, то причина сеї прояви лежить в певних особистих обставинах, яких бесїдних не хоче тут виводити. А коли часть молодіжи рускої вчащає до польских гімназий і нїмецкої, хоч має в місци руску, то передовсїм не треба віднести до сих людий, на котрих покликував ся п. Райский. Річ зовсїм ясна, длячого они не хочуть руских шкіл, бо не узнають рускої народности і мови, а раді-б розплистись в московскім морі, і ми не завидуємо п. Райскому таких союзників. Польска суспільність є національно більше сьвідома від рускої, а тепер особливо проти нїмеччини дуже розогнена, а мимо того богато польских учеників є в нїмецкій гімназиї, хоч мають тут три польскі. Вже президент Ради шк. кр. виказав, що в руских гімназиях нема специяльної ненависти проти Поляків, а коли п. Райский говорив о Гайдамаках Шевченка, то певно їх мусїв читати, тим більше, що они вийшли в перекладї Совіньского а полеміка Ґоржалчиньского з Совіньским виказала ясно, що Шевченко не ідеалїзує гайдамаччини і так само не може сего вважати ідеалом руска молодіж. Рівно збив президент Ради шк. докази про низьку уровень наукову руских гімназий, як і про лагідну клясифікацию, а дир. Міхаловскій докори п. Целецкого зверщені проти рускої гімназиї в Тернополї. Колиб п. Целецкій взивав руских провідників до усмирювання руского дневникарства, то бесїдник так само не може сего підняти ся, як не може накидувати п. Целецкому задачі, щоби усмирював „Dziennik polski“ і т. п. Директор Томашевскій радив нам домагати ся паралельок. Сего вже Русини пробували, однак безуспішно, а також станиславівскі Русини вносили таку петицию до Ради шк. кр., котра відказала їх домаганю, покликуючи ся на те, що на основі сего закона може Рада шк. лише в декотрих предметах завести руску викладну мову, а заводити в цїлости належить до компетенциї сойму. Русини раді би мати школи середні там, де ще нема иньших і так свого часу робили заходи о руску гімназию в Чорткові, тепер в Равї і Яворові. Алеж Поляки на се кажуть: nie możemy ruszczyć mieszanej ludności w Galicyi wschodniej, а коли бурмістр Тернополя не може собі ради дати з молодіжю трех середних шкіл, то що мав би сказати президент Львова або Кракова?! Бесїдник застерігає собі право забрати голос в дальшій розправі.

Ректор Рациґер засадничо не є проти рускої гімназиї, але міністерство просьвіти виразно відмовило. Руских сил учительских можна сподївати ся хиба в протягу 10—20 літ подостатком, отже тодї можна-би говорити про нові рускі школи. А позаяк сорочка ближша кожуха, то Поляки мусять передовсїм домагати ся нових польских шкіл, тим більше, що Русини в справі

університету так ворожо виступали, Поляки дякують Русинам більше, як мають, не треба накидувати ся, позбути ся чутливости, бо Русинів нїчим не заспокоять, отже вносить резолюцию, щоби домагати ся утворення кількох польских середних шкіл, а тодї також і рускої ґімназиї.

Митроп. Шептицкий в довшій промові виказав, що річеві трудности наведені проти рускої ґімназиї вельми незначні, що головним мотивом проти рузкої ґімназиї є боязнь перед ненавистию, гайдамацтвом і т. д., що вже збив президент Ради шк. кр. Нїхто з бесїдників не доказав фактами, що молодїж в руских ґімназиях є гірша як в польских, противно, в польских є більше нагоди до суперечок і ненависти, бо рускій ученик може думати, що Поляк-професор его переслїдує, наколи дасть ему злу цензуру. Бодай се велике питанє, чи руска молодїж в польских ґімназиях не виховає ся скрайнїйше, як в руских, чого доказом рускі радикали, що вийшли головно з польских ґімназий. Бесїдник є проти відроченя і проти скликаня анкети предкладаної п. Райским, бо Рада шк. кр. певно сповняє свій обовязок. Аргументу жадного важного проти заснованя руск. ґімназиї не навели бесїдники, хиба лише длятого сему противні, що розходить ся о руску ґімназию. Бесїдник відносить вражінє, що Поляки кажуть тепер: zrywamy z wami. Заснованє рускої ґімназиї не є концесия, сего не дає сойм, бо ухвалює лише резолюцию, а виконує правительство своїми фондами, а теперішна розправа робить вражінє, що Поляки стають між Русинів а правительство, щоби оно не дало Русинам ґімназиї. Не можна казати, щоби сего, що зроблено, було досить, рускій нарід не має ще заспокоєних своїх культурних потреб, а таке становище, що сорочка близша як кожух, є невідповідне, бо тут розходить ся о справу краю а не Поляків.

Бобжиньский замічав, що скілько раз засновуване руску ґімназию, підношено опісля жалї на невідповідне уміщенє, буле клопоти з будинками, виказує, що є недостача учительских сил, бо річне запотребованє виносить около 60, а маємо тепер до розпорядимости 53, між тими на сей рік 6 руских сил. З польских ґімназий годї переносити руских професорів, раз длятого позаяк они не обзнакомлені з рускою науковою термінольогією, а вдруге тому, що многі не хотять іти до руских шкіл і треба було наспільно придїлювати і так уживати неприродного середника. В Станиславові не доходить число руских учеників до 200, яке треба приняти яко minimum для віддїленя окремої ґімназиї. Бесїдник є за тим именно, щоби переповнені ґімназиї, як тарнівску, ряшівску і станиславівску подїлити і так з станиславівскої видїлити руску ґімназию, але се могло би послїдувати по двох роках, коли зросте число руских учителів і руских учеників в станиславівскій ґімназиї. Тим способом за 2 або 3 роки внесенє посла Барвіньского буде здїйсненє, а тепер є бесїдник за внесенєм Яворского.

Верещиньский іменем кр. видїлу заявляє, що кр. видїл по зрілій нарадї поставив відоме внесенє, позаяк і міністер просьвіти не відказав безоглядно заснованя рускої ґімназиї, є рада повіт. одноголосно заявила ся за тим. Бесїдник думає, що видїл кр. добре зробив, наколи поставив таке внесенє з огляду також на політичні і народні відносини, а також сойм добре зробить, наколи се внесенє прийме і просить комісию о принятє внесеня.

Целецкий не згоджує ся з поглядами митрополита про виховань молодіжи, позаяк спільне виховане лагодить суперечности, не викликує антагонїзму, а розбуджує поважанє і приязнь, коли в окремих школах повстають

формальні табори супротивні. Бесїдник є за утраквістичними школами, не бажає зірваня взаємин між Поляками а Русинами, але руске дневникарство виступає дуже завзято, так, як ні один польский дневник.

Ротер думає, що відкинене внесеня кр. видїлу не причинить ся до успокоєня і є за принятєм внесеня кр. видїлу. Тим сповнить сойм одну половину задачи, а другу мають сповнити Русини, т. є. подбати о учительскі сили і учеників.

Яворский повтаряє арґументи Бобжиньского про недостачу учит. сил, про насильні переносини учителїв до руских шкіл. Пора на руску ґімназию прийде, коли будуть учительскі сили і коли будуть роздїлені ґімназиї в Тарнові і Ряшеві.

Райский виступає проти вислову митрополита, мов би его домаганє о анкету для розслїду стану руских ґімназий було нечемностию супроти Ради шк. краєвої.

Рыдыґер підносить відому справу прогульки молодїжи акад. ґімназиї на Чорногу і відчитує з „Dziennik-a pol.“ статю „Kołomyjsk-oї Gazet-и“ і питає президента о вияснене.

През. др. Плажек заявляє, що велїв розслїдити справу і що з того показало ся, що в памятнику в чорногорскім домі були перед тим вписані речения провокуючі Русинів, однак учасники прогульки вписали там лише факт прогульки і під тим умістили свої підписи учителї і ученики. Один з учасників мав опісля вернути до сего дому і вписав стих „Не пора“, однак нїякий професор сего не підписав.

Митроп. Шептицкий доказує фактами з Золочева і Станиславова, що мішані школи дають нагоду до суперечок і вороґованя, вказує на те, що около 2.000 рускої молодїжи не має нагоди учити ся в рідній мові, а проволока в заснованю станиславівскої ґімназиї є викликана і в краю буде оцїнювана яко зірваня взаємин, що сего зірвання бажає соймова більшість, длятого, що Русинів уважають гайдамаками і се має бути причиною відмови. Руска суспільність не є гайдамацка, а з частих статий „Gaz. Narod.“ і „Dziennik-a pol.“ можна набрати погляду, мовби Русини були гайдамаками. Відмова буде водою на млин скрайних елементів, які бажають зворушеня і опісля навіть найспокійнїйші Русини не будуть могли оперти ся скрайним струям. Не лише Русини, але й Поляки не будуть могли витолкувати, длячого не ухвалено заснованя рускої ґімназиї, хиба тим, що сойм пішов за поглядом скрайних, котрі бажають зірваня взаємин. Не можемо отже нїчого лїпшого зробити, як принятє внесеня видїлу краєвого.

Ценьский (з Залїщик) заявляє, що серед рускої інтелїґенциї щось стало ся, що дише ненавистию до Поляків, руські сьвященники не бажають руских ґімназий, а ті, що виходять з руских ґімназий, не будуть повинувати ся і митрополитї. Окремішність руских шкіл не причиняє ся до згоди. Вносить отже перейти до дневного порядку над внесенєм видїлу кр., а предкладає візвати сойм до заснованя *утраквістичної ґімназиї* і до заведеня обовязкової науки польского і руского язика в ґімназиях.

Барвіньский вказує на основі урядового шематизму, що в середних школах польских є 64 руских учителїв, з котрих одна хиба третина є таких, що вийшли з вправи в рускій мові і термінольоґії, одна третина була би там потрібна для науки руского язика, але бодай одну третину можна би ужити в руских школах. Твердженє п. Бобжиньского є пересадне, а грають

тут ролю лише особисті понуки. Число 200, якого вимагає п. Бобжиньский, буде з слїдуючим роком в Станиславові.

Від заснованя рускої ґімназиї в Тернополї повстали польскі школи в Тарнові, Короснї і Ярославі і ґімназия в Дембицї, а в р. 1902/3 обіцяв міністер утворити 6-ту ґімназию польску у Львові з філїї 5-ої ґімназиї і 2-гу реальну школу у Львові з теперішньої філії, а Русини домагають ся лише одної ґімназиї. Говорене, що Русинів нїчим не заспокоїть ся, є безосновне. Русини домагають ся щораз більшого заспокоєня своїх потреб, бо нарід в розвитку поступає і его потреби збільшаютъ ся і ростуть, як потреби дитини, котра дорастає на зрілого чоловіка. А вжеж і Поляки не вдоволяли ся давнїйшим числом шкіл, а домагали ся дальших, з Towarzystwa przyjaciół nauk перетворили академію наук, утворили академію рільничу і штук красних і т. п. Відрочуване внесеня бесїдника і видїлу кр. або навязуване ему всяких условій рівнає ся погребаню, причинить ся до ще більшого роз'яреня, є доливанем олїю до огню, а одвічальність за се спаде на соймову більшість.

Позаяк Ценьский повставив окреме внесене про утраквістичну ґімназию, відкрито наново замкнену розправу.

Барвіньский виказує неможливість переведеня утраквістичних ґімназий.

Ридиґер заявляє ся за обовязковою наукою обох краєвих язиків.

Яворский думає, що не треба оглядати ся на аґітацию, і не може заявити ся за утраквізмом, бо тим внесенем комісия заскочена.

Крамарчик на основі переведеної розправи виробив собі погляд, що внесене п. Барвіньского і видїлу кр. є справедливе і длятого буде за тим голосувати, а доперва в другій лїнії за утраквізмом. Аґітатори роздмухують ненависть, а відкиненем внесеня дамо оружє аґітаторам.

Потім приступлено до голосованя.

За внесенем видїлу кр. голосували: Барвіньский, Крамарчик, митр. Шептицкий і Ротер.

Против: Ридиґер, Козловский, Райский, Цєлєцкий, Ценьский, Казимир Любомирский, Яворский, *внесене отже упало.*

На засіданю з дня 11. липня ухвалив сойм слїдуючий закон о учительских платнях:

І. Річні платн учителїв народних шкіл дїлять ся на слїдуючі кляси:

а) в школах звичайних:

I. кляса в містах, що управляють ся після власного статута, для половини посад в кождім містї 1800 кор., а для другої половини посад 1600 кор.

II. кляса в містах з'орґанїзованих на підставі краєвого закона з дня 13/3 1889 В. з. кр. ч. 24 для 1/4 частий загалу посад 1600 кор., для 1/4 частий загалу посад 1400 кор., а для 2/4 частий посад 1200 кор.

III. кляса в містах з'орґанїзованих на підставі закона кр. з дня 3/7 1896 В. з. кр. ч. 51 для 1/4 части загалу посад 1400 кор., для 1/4 части посад 1200 кор., а для 2/4 частий посад 1000 кор.

IV. кляса в иньших громадах для 2/4 частий посад в кождім повіті 1000 кор., для 1/4 частий посад 900 кор., а для 1/4 части посад 800 кор.

б) в школах видїловых осібних і в клясах видїлових, полученних з звичайними:

I. кляса в містах, що управляють ся власним статутом для половини посад в кождім місті 2000 кор., для другої половини 1800 кор.

II. кляса в иньших містах для половини загалу посад 1800 кор., для другої половини 1600 кор.

Б. Винагородженє учителя тимчасового установленого означує Рада шкільна краєва, не може оно однак виносити:

а) для учителя з іспитом зрілости і кваліфікаційним менче як 800 кор.

б) для учителя з іспитом зрілости як також для учителя, що зложив кваліфікаційний іспит за діспензою від іспиту зрілости менче як 600 кор

в) для учителя помічного без кваліфікації менче як 500 кор.

Винагородженє тимчасового учителя не може ніяк перевишшати побо-рів у сталого учителя, якого заступає тимчасовий учитель.

На засїданю з дня 10/7 полагоджено ряд петицій народних учителїв і вдів по учителях, і ухвалено: І. Підгайному в Немилові почислити до емеритури два лїта служби учительскої з давнїйших лїт; І. Яремці в Журатинї підвишшити емеритуру до 1000 кор. річно; Г. Комарницкому в Сгрию почислити до емеритури 6 лїт служби яко заступника учителя в гімназиї і підвишшити емеритуру на 725 кор. річно; І. Козакови в Черминї підвишшити емеритуру на 480 кор. річно; М. Гавлїковскому підвишшити емеритуру до квоти 700 кор.; Р. Зелїньскому в Величцї удїлити одноразову запомогу 200 кор.; І. Паславскій в Ярославі підвишшити емеритуру на 640 кор.; В. Медвецкій признати вдовичу пенсию 433 кор. і додаток на вихованє 7 дїтий 216 кор. 67 сот. А. Стебницкій признати дар з ласки на вихованє 4 дїтий, річно 100 кор.; К. Полльовій призначити постійне удержанє 400 кор. річно, і додаток на вихованє 4 дїтий по 60 кор. річно для кождого; Ґ. Людвиньскій признати постійне за-осмотренє річно 100 кор.; С. Сквіжиньскій підвишшити пенсию вдовичу 766 К. 66 сот. річно; С. Кобылкевичевій підвишшити пенсию вдовичу на 840 К річно; І. Мазярскому в Падві, удїлити одноразову запомогу 200 кор.; А. Ґловацкій в Залїщиках, удїлити дар 100 кор.; М. Міхальскому в Тенґобожу, признати потрійне заосмотренє 400 кор. річно; В. Войнаровскому в Сїняві, удїлити дар 100 кор.; Ф. Босакови в Мокрисках, почислити до вимiру додатку 5-лїтного час его служби від 1. липня 1885 до 31. мая 1900; С. Балтаровичівній продовжити побір пенсиї сиротиньскої 216 кор. до покінченя 24. роки житя. Петицию Д. Вєнцковского відкинено.

Чотирнайцяте справоздаже

з дїяльности Інституту Руского товариства педаґоґічного під покровом сьв. О. Николая ул. Театиньска ч. 19. у Львові.

В склад комітету, що з поручєня видїлу Руского Товариства педаґоґічного управляв Інститутом, входили: проф. Василь Білецкий, проф. Ілля Кокорудз, проф. о. Д. Дорожиньскій, адвокат др. Ст. Федак, лїкар др. Антін

Хомин і Кость Паньковский яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інституту.

По-при релїгійно-моральне виховане мав комітет на оцї товариске пожите учеників. Помочию при науцї занимались інструктори поодиноких кляс. Се академіки і лїпші ученики, що в Інститутї остають безплатно. Образоване шкільне розширювано домовою лектурою під надзором настоятеля. В огородї, де в лїтї перебувають ученики в часї свобіднім від науки, суть бари і рек до гімнастики; майже що неділї і сьвята відбувано дальші проходи в львівскі околицї. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровші і в тім взглядї ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям удїляв лїкарских рад. Принятих було з I. кляси гімн. 8, з II. кляси 6, з III. кляси 6, з IV. кляси 5, з V. кляси 4, з VI. кляси 7, з VII. кляси 5, з VIII. кляси 6, з народних шкіл 3, доходячих на харч 2, а академиків 2. З того було сьвященичих дїтий 26, учительских 8, селяньских 8, урядничих 8, а сиріт 4. Результат загальної клясифікациї слїдуючий: клясу з відзначенем дістало 4 учеників, клясу другу 1, поправку 2, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало пятьох елєвів і всї здали его з добрим успіхом.

А) ПРИХОДИ:	кор.	сот.
Запомога з запису бл. пам. Кард. Сембратовича	500	00
Даток Високопреосьвящ. Андрія . . .	100	00
Оплата учеників	16907	72
Зворот за меблї, пране і вписи . . .	788	00
Иньші приходи	1195	16
Разом	19490	88

Б) РОЗХОДИ:		
Харч	13591	60
Хата	2160	00
Опал і сьвітло	1354	80
Персонал	1425	00
Иньші видатки	1078	04
Разом	19609	44

Отже недобір 118·56 кор.

В) МАЄТОК ІНСТИТУТУ:		
Вартість інвентаря і бібліотеки . . .	600	00
Стан фонду зелїзного	3169	00
Стан фонду резервового	800	00
Разом	4569	00

У Львові, дня 15. н. ст. липня 1902.

Кость Паньковский.

Наука, штука і література.

Оцінка. Żelak Dominik. Übersicht der deutschen Literaturkunde. Mit besonderer Berücksichtigung der Lesebücher von Petelenz Werner. Lemberg. Seyfart und Czajkowski 1902. сторін 64 вел. шіснайцятки, ціна 1 корона.

Під таким заголовком вийшла брошура обіймаюча 64. сторін, яка може віддати особливо нар. учителям, добру прислугу. Для них ставить ся з язика нїмецкого при іспитї кваліфікаційнім значно низші вимоги як від матуристів шкіл середних і тому книжки Petelenza-Wernera уживані в 7. і 8. кл. шкіл середних для них за обширні і за дорогі. Учителї народні мовлять що в початках своєї практики, коли здає сь кваліфікаційний іспит, не стати їх, щоб на одно „нїмецке“ видати 7·70 К і переробити, 983 сторін друку, бо тілько коштують і таке число сторін мають обидва згадані підручники, зголошують ся до іспиту без знання нїмецкої літератури і тому перепадають з того предмету при іспитї, або здають без прав научання сеї мови. — Наслїдок такий, що до більшеклясових шкіл дістати ся не можуть.

В тім як раз може пособити згадана брошура: коштує всего-навсего 1 корону, — дістати єї може по всїх книгарнях, — обнимає на 43 сторонах літературно-біографічні відомости, які суть реасумцією обох знаменитих підручників Petenza-Wernera — подає на дальших 21 сторонах ядренстий зміст 58 найвизначнїйших творів нїмецкої літератури, отже вивчене сего перегляду не забере много часу, а при іспитї вповнї вистарчить.

Я. Миколаєвич.

Оповіщеня і конкурси.

Видїл рускаго Тов. педагогічнаго у Львові подає до відомости, що представителем Товариства в часї ферій есть п. Кость Паньківский, директор Союза у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Видїл рускаго Тов. педагогічнаго у Львові подає до відомости інтересованих, що в слїдуючім роцї шкільнім буде змінений заряд Інституту женьскаго. Видїл постарав ся також о запевнене тому Інститутови фахової Настоятельки педагогічної і єї помічниць. Позаяк комітет дотеперішний Інституту розвязав ся, тому всї справи Інституту вести буде в часї ферій п. Кость Паньківский, Директор Союза у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Видїл рускаго Тов. педагогічнаго у Львові пошукує для свого інститута для дївчат у Львові господиней до заряду дому і кухнею.

Услівя: Вік 30—45 літ, нагляд над порядком домовим і над кухнею. Ціле удержане, мешкане і до 20 кор. пенсиї місячно. Речинець до 1-го серпня 1902.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові (Народний Дім) пошукує Настоятельки до веденя свого інститута для дівчат. Услівя: Має нею бути укваліфікована учителька з іспитом для шкіл народних і видїлових (можливе доповненє іспиту до шкіл видїлових в протягу року), особа літ 20—40, рускої народности і руского обряду. Обовязки: релігійно-моральне ведене дівчат, надзір домовий, контроля над наукою і одвічальність за ведене інститута перед відповідним комітетом. За те жертвує Видїл: відповідне помешканє, ціле удержане і 400 кор. річно. Можливі окремо ремунеровані лекциї в рускій школі видїловій приватній у Львові. Речинець до 20. серпня 1902.

Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товариского вихованя для дівчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, свїтло, услугу і 30 К. місячно. Першеньство будуть мати учительки з видїловим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школї виділовій за окремою винагородою.

Поданя належить вносити до Видїлу Руского Товариства педагогічного Народний Дім у Львові до 20 н. ст. серпня 1902.

До женьского інституту Руского Тов. педагогічного у Львові принимати ся будуть дїти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) свідоцтво шкільне з послїдного курсу, 3) декларацию що до місячної оплати, котра виносить 40 корон 4) 2 корони на видатки кореспонденційні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за з'ужитє меблїв.

Інститут посилає дївчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, свїтло, послугу і пранє за місячною доплатою 1 корона; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашне і товариске ведене; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати иньших відомостий теоретичних і практичних.

Ученицї мають привезти з собою слїдуючу гардеробу: сорочок 6, кафтаників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевників 2 пари, одїж верхну зимову і літну, сїнник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імени і назвиска ученицї. Потрібний спис біля. За науку на фортепяни і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танцїв по 12 кор. річно. Поданя треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1902.

Видїл Руского Товариства педагогічного у Львові, розписує сим конкурс на приняте учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1902/3.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика, 2) свідоцтво шкільне з послїдних двох курсів, 3) декларацию що до місячної заплати, котра виносить 40 кор., 4) 2 кор. на видатки кореспонденційні, 5) хто не есть членом Руского Тов. педагогічного, 2 кор. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до видїлу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театиньска ч. 19, на руки члена видїлу Костя Паньковского.

В склад комітету, занимаючого ся веденем дїл Інститута входять: проф. Василь Білецкий, проф. Ілия Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешкане, харч, опал, свїтло, послугу, пране за доплатою 1 кор. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованем, стараєсь о добре домашне і товариске поведене; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає еї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о приняте визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1902.

І інтернатї „Руского Буреи в Стрию“ знайде з слїдуючим роком шкільним 40 учеників цїлковите приміщене. Родичі, желаючі умістити своїх синів у нїм мають 1) приступити в дїйстві члени товариства з річною вкладкою 6 кор.; 2) зложити писемну декларацию, котрою з'обовязують ся складати місячно з гори, найдальше в 10 перших днях умовлену оплату, котра виносить 30 кор., а в случаю историчного убожества петента може бути видїлом обниженa; 3) зложити одноразово 2 кор. за з'ужитя, 1 кор. на бібліотеку а 4 кор. в піврічних ратах за пране біля. Принятий в Бурсу ученик має піддати ся обсервинам бурсового лїкаря що до стану его здоровля, має виказатись достаточною скількостию значеного біля, має мати свою подушку, коцик або колдру. Ученики, котрі сего року шкільного були в Бурсї, укінчили школу з добрим поступом і не залягали з оплатою, мають в принятю перше̇ньство. Десять місць есть зарезервованих для учеников 4 класи шкіл народних, прочі призначені для учеников гімназиальних.

Подання з залученем свідоцтва з послїдного курсу, декларациї, свідоцтва убожества, (если компетуєсь о обниженя оплати) і марок на реком. відповідь належить вносити в терминї найдальше до 31. липня на руки председателя товариства Юл. Федусевича, катих. гімназ.

В Стрию 6. липня 1902.

Юл. Федусевич председатель.

Мосьонда секретар.

Видїл „Шкільної Помочи в Самборі приймe в сїм роцї шк. 50 учеників до бурси імени сьв. Володимира В. під слїдуючими услівями:

10 учеників по 24 кор.; 15 учеників по 20 кор. а 25 учеників за доплатою 2 кор. і вікт в натуралїях. Кождий ученик платить при вступі 1 кор. на інвентар і має виказати ся: одїжею, білизною, постелию і книжками.

Ученики знайдуть уміщене в двох домах, в давнім і нововибудованім, старанну опіку, здоровий вікт і поміч в науцї. Просьби устні і письменні з заявою висоти платнї належить вносити до о. Михайла Ортиньского катехита сем учит. до дня 15. серпня 1902.

Від Видїлу „Шкільної Помочи“.

В Самборі 4. липня 1902.

о. М. Ортиньский, предсїдатель. *Д. Котелко*, секретар.

Комітет інтернату для кандидатів ц. к. семинарії учительскої в Самборі оповіщує конкурс на 100 місць вільних в інтернатї. Приняті кандидати одержать поміщене, удержане, опал, пране, сьвітло, опіку лїкарску і педагогічну, піддати ся однак мусять вказаним в конкурсї услівям і приписаному для інтернатів учительских регуляміновi домашному. Ученики III. і IV. року приняті зістануть без оплати лише за побирану стипендию педагогічну, кандидати II. року за доплатою 4 кор., з I. року за доплатою 8 кор., а з курсу приготовляючого за доплатою 10 кор. місячно до побираної стипендії. Кандидати I. і II. року з поступом дуже добрим (сьвідоцтво з відзначенем) вільні суть від доплати. Всї приняті до інтернату кандидати мають безусловно зложити при вступі 26 кор., а іменно: 10 кор. яко доплату за пів липня, (бо за сей місяць не побирають стипендії), 12 кор. на видатки шкільні, 2 кор. на лїкаря і 2 кор. на інвентар, крім того мусять виказати ся, що мають: 1) молитвослов, 2) 6 пар біля, 3) 6 простирал, 4) 6 пошевок, 5) 6 ручників, 6) 6 хусточок до носа, 7) 2 пари обувя нового, 8) 2 комплетні убрання і пальто зимове, 9) подушку, 10) гребінь, щітку, ложку, вилки, ніж і скрипку; біле має бути значене.

Подання о приняте до інтернату належить вносити в реченци до 18. липня с. р. на руки Дирекциї Семинарії учительскої в Самборі і потреба до них долучити: послїдне сьвідоцтво шкільне, декларацию родичів, потверджену через Зверхність громадську, в наслїдок котрої з'обовязують ся платити точно що місяць з гори доплату після повисше поданого услівя.

Чужі мають долучити метрику уродженя і сьвідоцтво убожества. Бувші вихованки інтернату, котрі відповіли приписам регуляміну і викажуть ся поступом в науках і доброю нотою з обичаїв, мають перщеньство.

Подання компетентів чужих, котрі мають ближше до иньших семинарий не будуть увзгляднені.

Видїл руского Товариства педагогічного у Львові розписує сим конкурс на приняте учеників до Бурси Товариства педагогічного на рїк шк. 1902/3. Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини

членів рускоґо Товариства педаґоґічноґо у Львові, за оплатою 12 до 24 К. місячно.

До подання долучити треба: 1) Свідоцтво шкільне з послїдноґо півроку. 2). Свідоцтво стану маєткового родичів. 3). Деклараціа що до місячноґ заплати.

Оплата посилає ся кождоґо місяця з ґори на руки Заряду Бурси „Рускоґо Тов. педаґоґічноґо у Львові".

Питомцї обовязують ся всї без виїмку ходити на науку сьпіву, а від III. кл. почавши також на науку язика французскоґо. Жадному з поміж питомців не буде вільно взяти яке небудь занятє (пр. лекцию) поза Бурсою.

Кождий питомець має привезти з собою 6 пар спідноґо біля, 4 простирала, 2 пошевки, 6 пар шкарпеток, 12 хусточок, 4 ручники, подушку, коцик до накриваня і порядне одїнє та 2 пари черевиків. Все біле має бути значене. Поданя адресувати треба до „Рускоґо Тов. педаґоґічноґо у Львові."

Речинець конкурсу до 1. н. ст. серпня 1902.

Видїл

СПРАВОЗДАНЄ.

В бурсї рускоґо Тов. педаґоґічноґо у Львові (Вірменьска ч. 2) було поміщених в минувшім роцї шкільнім 62 питомців, на харч доходило 14; разом отже стояло під опікою Тов. педаґоґічноґо 76 учеників рускої ґімназиї у Львові. Між тими було: з I. кл. 23, з II. кл. 14, з III. кл. 8, з IV. кл. 9, з V. кл. 8, з VI. кл. 8, з VII. кл. 5 і з VIII. кл. 1.

Результат клясифікациї за другий півріч був такий, що 12 питомців одержало першу клясу з відзначенєм, а всї прочі (64) першу клясу.

Заряд.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК"

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождоґо місяця

Передплата виносить річно 3 зр., півріч. 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул. Театинська ч. 19.

Видав „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідав Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 15. Львів, 5. серпня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

До правописного питаня в Росиї.*)

(Подав Ол. Сушко).

В найновійшій книжцї „Archiv für slavische Philologie“ XXIV., erstes u. zweites Heft, стор. 314 - 320) читаємо незвичайно інтересні причинки до правописного питаня в Росиї. Я маю на думцї отвертий лист московського професора Романа Брандта до віденьского професора д-ра Яґіча, — письмо так характерне та замітне, що ми не вагаємо ся подати його в українськім перекладї для нашого ширшого загалу. Бо кого, як кого — а нашу суспільність вже таки може й найбільше із всїх славянських народів інтересують оттакі питання.. А вжеж правописне питанє в сусїдній Росиї є для нашого загалу тим більше інтересне, що воно нагадує нам дуже живо отсї недавні часи, коли то і ми по довгій і горячій борбі заводили у себе ту саму майже правописну реформу, над якою як-раз тепер промишляють усї інтелїґентні круги великої імпериї. Ріжниця лежить хіба в тім, що там — в „матушкє Расеї“ — нїхто не бачить в тих реформаторских змаганях польської, або Бог знає якої там „інтриґи“, нїхто з сього не робить подлого средства, щоби ним туманити широкі темні мужицькі маси, щоби підбурити їх против тих, що люблять рідну землицю та рідне слово над все, що душу готові положити за добро та щастє оттих безталанних мужиків.

Щасливий роснйский народ! Він не має в своїм нїдрі того гадючого насїня, яке точить наш народний орґанїзм, не має галицького кацапства... Тричі щаслив, бо його мужі щиро та сердечно беруть ся до великого дїла, всї одушевлені одною гадкою: для добра та слави рідного народа...

А там — серце краєть ся, коли собі нагадаю, що ось ще й тепер горстка галицьких геростратів туманить народ, збирає усе болото з усеї без-

*) З „Руслана“.

донної кацапської гноївки, щоби ним обкидати нашу правопись та в найпідлійший спосіб скомпромітувати нас в очах народу...

Не довго треба буде ждати, коли станут писати тою самою фонетикою і ті, що до тепер так страшили та без милосердя і совісти туманили темний народ!...

Отверте письмо Романа Брандта (професора в Москві) до видавця сего видавництва.*)

В наслідок Вашої оцінки (Archiv, XXIII, стор. 576) мойого публичного викладу — маю честь звернути до Вас, Високоповажаний Пане Товаришу, отсе писане. Я дуже тішу ся, що і Ви виступаєте за упрощеним російської правописи (про усунене з говорили Ви вже давнійше). Правдоподібно і Ви — будучи російським академіком — будете мати невдовзі спромогу станути близше сього писаня. Бо з приводу мойого викладу, який опісля повторено в російськім віддїлї університетського „Педагогічного Товариства," — нагадали собі в тім самім віддїлї подібний проект свого колишнього, много заслушеного, тепер вже помершого члена, Вол. Петр. Шереметського, що під його президією урядило було Товариство „ортографічну комісию", якої членами були пп. Сакулїн (Павло Нїкітіч), казанський (Іван Павлович) і Смірнов (Сергей Ґрігорієвіч), а в характері дорадника запрошено ще й проф. Ф. Т. Фортунатова. Над сим питанем радив рівночасно ще й инший віддїл того Товариства — а іменно віддїл для елементарної науки, головно при співучасти п. Семенова (Мих. Сем.). Внесеня сього віддїлу, які по більшій части годили ся з нашими, розбирано опісля на засїданях віддїлу для російского язика, потім на спільних засїданях обох віддїлів, а вкінци на засіданях цїлого Товариства. Принятий з малими змінами проект предкладають тепер міністерству народної просьвіти, а ми звертаємо ся до нього з проханем: іменувати при міністерстві правописну комісию. Проект, до якого додано цїлий ряд окремих, доповняючих поглядів (вони походять в більшій части від мене) є значно більше умірковапий, як мої особисті внесеня. Впрочім і я в порівнаню до фонетичного ідеалу Караджіча виступаю в мойому викладї з дуже умірковаными жаданями. І так пропускаю, улягаючи звичаєви, писати *о* (в ненаголошених складах місто *а*) — не говорячи вже о ріжници між *е* та *і*, які в ненаголошених складах зливають ся в один звук.

Так само я призволяю на фонетичне писане звукових груп *с-д, з-к* і пр. (sdelatь, lovko). Одначе я думаю, що мужі науки не повинні прикладати за великої ваги силї привички: про се всї і без нас говорять — наша задача лежить головно в сїм: рішити питаня, чи упрощене правописи, про якої трудности нїхто не сумнївавть ся, не противить ся питоменностям російскої мови, чи воно не є пониженем науки. На се можна відповісти, що ось і реформа Караджіча не зробила питоменностям сербскої мови нїякої кривди, ба навіть поставила їх в ясніїшім сьвітлї. Що відносить ся до користий етимольоґічної правописи для науки, можна сказати, що впрочім і ві не все певні вказівки

*) Значить ся до проф. Ягіча. Автограф є російський, проф. Ягіч подав вірний переклад на мову нїмецьку.

не конче гаразд дадуть ся виповнити. Щож знова відносить ся до практичної вартости — треба на се звернути увагу, що там, де в живе звено, там відчувають його всї навіть неграмотні, так, що кождий знає, що *вос* означає той самий предмет, що й *возá*, тілько в иньшім обемі слова, що lovъk і laſkа є то само, лишень що одно рода мужеского, друге рода жіночого. Отсе дійсне звено зривають ся при науцї читання і писання, як *возче* — викликують ся тим самим нові штучні окови.

Проти сеї нїкчемної схоластики, яка пишаєть ся закриванем справдїшних питоменностий языка, я протестую, та правдоподібно вона і Вам не є симпатична, хоча незрячі апольоґети теперішної традициї могли-б висповати з Вашого справоздання щось противного.

Наведені мною хиби нашої правописи — се не спорадичні случаї, які можна замітити і у Караджіча, — вони є типовими примірами загальної борби двох супротивних принципів, між котрими етимольоґічний принцип ярко представляє штучну, хибну провідну думку, через що видаєть ся річию конечною що найменше в теорії — принати фонетичну правопись після буквальної (або льокальної — если хто пише дїялектично) викови, і то если вже не за виключне правило, то бодай же за рішаючу у всїх сумнївних случаях. Істнованє деяких фонетичних способів писаня, які вже тепер не годять ся з пануючою системою, має своє принципіяльне значінє: воно доказує можливість фонетичної правописи як пр. в *мелкій*, *семья* і т. д. значінє зовсїм не затерло ся, хоч місто *ѣ* ужило ся *е*. Так само не затерло би ся значінє иньших слів, в яких ще тепер пишеть ся *ѣ*, если би раз ввело ся писати *е*. Я взагалї вважаю обовязком фільольоґа пояснити, усїй громадї, що істория мови вяжеть ся в нечуваний спосіб з питанем лїтературної правописи і повторити слова Мікльосіча: „се випливає з сього, що, хто хоче писати своєю рідною мовою (Muttersprache) той не може обійти ся без ученых дослїдів.

Що відносить ся до повільного призвичаєня мас до нової правописи — сю задачу могла би взяти на себе академія, або якась иньша видавнича спілка, або якийсь визначний письменник. Як здаєть ся — вони побоюють ся заборони цензури. І справдї ось недавно хтїв якийсь Казарінов видруковати в Москві книжку без *з*, *ь*, і *ѣ*, однак цензура заборонила, що більше: А. І. Смирнов не хтїв допустити до друку мойого проэкту — анї з проектованою мною упрощеною правописю, анї без неї. В обличу таких відносин було би дуже бажаним — осягнути від компетентних властий дозвіл розпочати хотяй би дуже умірковану реформу, як отсе єї плянує наше Педаґоґічне Товариство.

Внесеня Товариства містять ся в слїдуючім: 1) треба усунути отсї букви: *ѣ*, *з*, *ѵ*, *і* та *ѳ*; 2) *ь* треба писати лишень там, де сего вимагає вимова, отже: *гнать*, *нянька*, *весьма*, *крестьянин*, впрочім без *ь*: *гнатся*, *ноч*, *мощ*, *леч*. По усуненю *з* значком роздїлу було би все *ь*: *объем*, *сьесть*, 3) після *ж* і *ш* треба писати не *и* але *ы*: *жыр*, *жыть*, *сушыть*, анї не треба після них значка *ь*: *рож*, *тиш*; 4) після *ц* треба усюда завести *ы*, отже не лиш *цыган*, *цыновка* і т. д., але також: *цыкорий*, *цытадель*, *станцыя*, *лекцыя*; 5) після шипячих і *ц* треба, щоби наголошене *о* було також зазначене в письмі: *жорнов*, *шол*, *течот*, *прельщон*; 6) префікси *воз*, *из*, *низ*, *раз*, подібно *без*, *чрез (через)*; иньші префікси затримують все своє *з*, не переміняючи його в *с* (ся точка спірна); 7) місто окінчень — *ого*, *аго* і *его* треба завести *ово* і — *ево*; *зловo*, *доброво*, *синево*, *тово*, *ево* (перед тою точкою була ще й иньша, відкинена Товариством, що відносила ся до окінчень — *ой*,

і — *ей* місто — *ый*, і — *ій*: *доброй, синей, великой, печой, тихой*, або — *кый*, — *гый*, — *хый*, місто *кій*, — *гій*, — *хій*: *великый, печый, тихый*). 8) Місто окінчень множний — *ыс*, — *ия*, — *іс*, — *ія* треба всюда ужинати лишень — *ыи*, — *ии* на всї роди (члени комісиї стоять тут на тім становищі, що на случай упрощеня закінченя повинно ся писати всюда *е*); 9) Форму заіменникову *ей* треба писати так, а не инакше; 10) Треба все писати *они*, і *один* (комісия була тут за окінченем — *е*(*ѣ*) одначе без ограниченя на рід жіночий). 11) В 7 відм. іменників на – *ія*, треба ввести окінчене *е*(*ѣ*): *Василии, на линии, к линии, в этом здании*, або також: *О Василие, на линие, в этом здание*. Були вискази, що правила переносу не мають обовязуючого значіня, лишень поручають ся переносити після складів, звертаючи увагу на сї правила: співзвук належить до послїдуючого самозвука, а при більшім числї співзвуків – треба або всї зачислити до слїдуючого самозвука, або деякі лишити при попереднім (самозвуку).

Конець буде.

Народні школи в Галичинї

в р. 1900—1901.

Число публичних народних шкіл в Галичинї в р. шк. 1901 виносило 4.323, — о 43 більше, ніж попереднього року. В тім числї було 319 шкіл нечинних (81 задля браку учителя, 238 задля браку будинку і учителя), — о 22 менше, ніж попереднього року. Таким способом число чинних шкіл зросло о 65. Коли би в такім самім темпі зростало число чинних шкіл, а меншало число нечинних, то є в Бозї надія, що за 15 лїт не було би жадної школи нечинної, а за 30 лїт в кождій громадї була би чинна школа.

Кляс було всїх 8.182, — о 203 більше, ніж попереднього року; сталось се тим, що отворено декотрі нечинні школи і меншеклясові школи поперемінювано на більше клясові. Котрі се именно школи, сего не довідуємо ся; можна би лише по довгих обчисленях і порівнаних з тогорічним звітом довідати ся, в котрім шкільнім окрузї зайшли з того огляду які зміни. І так пр. в бяльскім окрузї одну триклясову школу перемінено на чотирокласову; в бобрецкім одну одноклясову на двоклясову, одну триклясову на чотирокласову, а одну чотирокласову на пятиклясову; в богородчаньскім прибули 4 рускі одноклясові школи тим, що нечинні стали чинними; в борщівскім 2 рускі школи замкнено, і то одну одноклясову і одну двоклясову. Та перейти так всї 80 шкільних округів, се занадто велика праця, а занадто малий з неї пожиток, скоро не можна дійти, де именно зайшла зміна.

У всїх громадах, де були школи, було дїтий, обовязаних ходити на щоденну науку, 923.218; з того числа ходило до публичних народних шкіл 670.105 дїтий, о 24.593 більше, ніж попереднього року. Крім того побирало приватну науку і ходило до висших шкіл 48.322 дїтий; 204.791 дїтий чи то 22% не побирало жадної науки. Кілько взагалї було в краю дїтий в шкіль-

ніи віцї, того не довідуємо ся так само, як і сего, як роздїлюють ся виказані числа дїтвй після віри і народности. Між дїтьми, що ходили до публичних народних шкіл, було 349.579 хлопцїв і 320.596 дївчат. Найбільша ріжниця між числом хлопцїв і дївчат заходить в руских округах. І так пр.: в калускім окрузї шкільнім ходило до школи 5.050 хлопців, а лише 2.982 дївчат; в косівскім 2.731 хлопцїв, 1.968 дівчат; в печенїжиньскім 1.042 хлопців, 630 дївчат; в городеньскім 3.839 хлопцїв, 2.879 дївчат; в снятиньскім 3.496 хлопців, 2.086 дївчат. Коли порівнати з тим округи, де або самі польскі школи, або обіч руских значна часть польских, то бачимо, що там не тілько ріжниця межи обома числами незначна, але часто виходить навіть на користь дївчат. І так пр.: в бяльскім окрузї 4.623 хл., 4.167 дївч.; в бобрецкім (13 шкіл польских) 5.513 хл., 5.409 д.; в бохеньскім 6 864 хл., 6.727 д.; в хшанівскім 5.859 хл., 5.906 д.; в цїшанівскім (21 шкіл польских, 26 руских) 3.809 хл., 3.864 д.; в городецкім (13 шкіл польских, 30 руских) 2.813 хл., 2.876 д.; в скалатскім (23 шк. польск., 31 рус.) 4.394 хл., 4.566 д.; в сокальскім (23 шк. польск., 74 рус.) 5.964 хл., 5.952 д.; в кольбушівскім 3.820 хл., 4.047 д. і т. д. Сьвідчило би се некористно о охотї руского народу, а особливо руского жіноцтва, до науки, коли би не те, що до такої народної школи, де головною задачею науки є, ломити дїтям язик, народ не може мати охоти. Инакше річ показує ся на Мазурах, де народна школа дає зовсїм иньші користи, нїж на Руси.

Що-до учительства виказує звіт кр. ради шк. за мин. рік 8.323 учителїв, — о 371 більше, нїж попереднього року; між ними було 1.113 без жадної кваліфікациї, навіть без іспиту зрілости, і то 139 учителїв, а 974 учительок, — разом о 66 менше, нїж попереднього року. Замітна річ, що з тих некваліфікованих було в західних округах більше-менше лише 34 учителїв і 259 учительок, а у східних 105 учителїв і 715 учительок. Замітна ще й друга річ, що тимчасових учителїв було 1.170, а тимчасових учительок 2.613; з них було в західних округах більше-менше 440 учителїв і 884 учительок, а у східних 730 учителїв і 1.729 учительок!

Що-до числа учителїв не можемо здержати ся від кількох уваг. Учителїв прибуло в мин. році 371, при чім чинних шкіл прибуло лише 65, а навіть і кляс лише 203. Чи для тих 203 кляс треба було аж 371 учителїв, коли відомо, що звичайно для одної кляси в народних школах вистарчає один учитель? Дальше: попереднього року (1900) здало іспит зрілости 651 кандидатів і кандидаток учительского стану; з усего того числа прибуло в наступаючім році лише 371 учительских сил? Звіт шкільної ради не подає, кілько учителїв убуло через смерть, спенсіоноване і уступлене до иньших заводів; а шкода велика, бо аж тогдї можна би знати, кілько з тих 651 кандидатів справдї посьвятило ся учительскому станови, а кілько скористало в иньший спосіб з узисканого сьвідоцтва зрілости. Ще одна замітна річ: системізованих катехитур для рим. кат. обряду було 170, для гр. кат. обряду 73; сьвящеників, що за ремунерациєю учили релїгії рим. кат., було 139, а таких, що учили гр. кат. релїгії, 77. За те сьвящеників руских, що задармо учили релїгії було 1.745, а таких сьвящеників лат. 1.544; сьвітских учителїв, що учили рим. кат. релїгії було 431, а таких, що учили гр. к. релїгії, 157.

Наконець вернемо ся ще до числа шкіл, щоби їм троха близше приглянути ся після викладового язика. Всїх народних шкіл в Галичинї було в 1901 шк. р. 4.323, з них мало польский викладовий язик 2.131, руский

2.163. Але польских було нечинних лише 88, а руских 231, так що т. зв. руских було 1.932 чинних, а польских 2.131. В прирівнаню до 1900 р. убуло нечинних шкіл польских 11 і руских також 11, а крім того повстало нових чинних шкіл польских 22, а руских 21. Всїх будинків шкільних, невідповідних для уміщеня школи, було 657, з того в західних округах більше менше 247, а у східних 410.

Чого вимагають в учительских семинариях при вступних іспитах?

1) до приготовляючої кляси,

2) на 1. рік семинарії?

1. а) Ученики, що хотять вступити до приготовляючої кляси, повинні виказати ся таким засобом відомостий, який дає укінчена з добрим поступом шестиклясова або 2 гий рік V-тої кляси в пятиклясовій школї.

Отже коли хотять бути приняті до приготовляючої кляси ученики з таких місцевостий, в котрих є пяти- або шестиклясові школи, тодї вимагає ся від них при вписї сьвідоцтва укінченого з добрим поступом 2-го року V-тої кляси в пятиклясовій школї або сьвідоцтва укінченої з добрим поступом VI-тої кляси в шестиклясовій школї.

Не приймають до приготовляючої кляси таких учеників, що, маючи спромогу укінчити таку школу в місци замешканя родичів, опускають її з недостаточним поступом або скінчили лише чотири або пять кляс шестиклясової школи або лише I. рік V. кляси в пятиклясовій школї.

б) Инакше поступає ся при вписї з учениками, що зголошують ся до приготовляючої кляси зі шкіл низшого типу (1—4 клясових). Ученики, що скінчили IV-ий (дволїтний) степень науки в школї низшого типу, а до того мають скінчений 14. рік житя, могуть бути приняті, коли окажуть при вступнім іспитї, — котрий в учительских семинариях безплатний, — несогірші відомости з руского, польского і нїмецкого язика та рахунків. В разї справдженя у них дуже малих відомостий або разячих браків в однім з наведених предметів не приймає ся на приготовляючий курс, лише дораджує ся їм вступити до найблизшої школи вищого типу (пяти- або шестиклясової).

в) Що-до учеників, що хотять вступити до приготовляючої кляси зі шкіл середних, приймає ся лише таких, що укінчили що найменше II. клясу ґімназияльну або реальну. (Друга кляса з латиньского або французского язика не є нїякою перешкодою.) Ученики, що скінчили II. ґімн. або реальну клясу без поступу, а хотять прийти до приготовляючої кляси, мусять при вписї виказати ся сьвідоцтвом, як ученики під а).

На отсю послїдну точку звертаю передовсїм увагу наших патриотів, щоби не спускали з ока й тої обставини, що укінчена III. а навіть IV. кляса ґімназиї або реальної школи без поступу рівнає ся тодї, коли би хотїли такі ученики опустити ґімназ. школу, а вступити до учительскої семинарії, укінченому 2 рокови V. кляси пятиклясової школи.

2. а) ученики, що скінчили 7. клясу школи видїловоï в місци замешкання родичів, мають право записати ся на 1. рік семинариї, коли обстануть вступний іспит.

б) Від учеників, що хотять перейти на I. рік семинариї з середних шкіл, вимагає ся укінченої IV. кляси. Недостаточна нота з латини або греки в ґімназиї, або з рисунків і французкоï мови в реальній школї не входить тут в рахубу, коли лише добрий поступ в иньших предметах, з обичаїв і пильности.

в) Ученики, що скінчили 7 клясу видїловоï або 4 кляси середньої школи, можуть відповісти без трудности вимогам вступного іспиту на I. рік семинариї.

Бував нераз, що ученик в своїм часї відповів би вимогам що-до приготовляючої кляси або що-до I. року семинариї, однакож в наслїдок хороби або иньших яких обставин був змушений перервати науку; по однім, двох або й більше роках перерви хоче вступити на I рік семинариї та не знає, як забирати ся до приготовленя до вступного іспиту і чого при нім будуть від него вимагати. А що й такі ученики могли би стати ся добрим набутком для учительскоï семинариї а опісля могли би з хісном працювати в учительскім заводї, то й для них подаю тут найвластивші учебники, з котрих могли би приготовити ся до іспиту на I. рік. Они суть: 1) Більший христ. кат. катехизм о. Ал. Торонъского; 2) Методична ґраматика рускоï мови Коцовского й Огоновского; 3) Zwięzła gramatyka języka polskiego Фр. Конарского; 4) Книжка до науки языка нїмецкого для V. VI. кляси шкіл народних; 5) Opowiadania z dziejów kraju rodzinnego, Pieniążka, по руски ради. Матїева; 6) Opowiadania z historyi austryackiej i powszechnej Залеского; 7) Істория природна (Wiadomości z histor. naturalnej) Ростафіньского; 8) Фізика Натансона; 9) Хемія Альбертіого; 10) з ґеоґрафії підручники, уживані в I. і II. клясї шкіл середних; 11) з рахунків і ґеометриї такі-ж самі підручники, що в школї видїловій.

Отсю информацию виписую в більшій части з инструкциї краєвої ради шк., виданої для дирекций учит. семинарий, щоби ставляли до всїх учеників при виписах і іспитах однакові вимоги. Длятого відносить ся она до кождої з уч. семинарий. Подаю ї так відповідь тим, що часто запитують мене листовно о ті информациї, як і взагалї для відомости всїх, що справою інтересують ся.

Вкінци з уваги, що в учит. семинариях число учеників бував обмежене, а на отворене паралельок треба аж призволення міністерства, котре призволяє звичайно на поділ лише одного курсу, звертаю увагу на те, щоби ученики, що хотять вступити до семинариї, зголосили ся до запису вже 30 серпня зрана, до 31, хоч і той день призначений на виписи, може бути вже за пізно.

О. І. Порайко.

Академічна ґімназия у Львові.

Дирекция львівскоï академічної ґімназиї видала звіт за шкільний рік 1901/902. В першій части звіту на 37 сторонах містить ся цінна розвідка д-ра Стефана Рудницкого: „Про звязь періодичної діяльности сонця з температурою земскої атмосфери". В урядовій части містить ся статистика заведеня, яку коротко переповідаємо.

Збір учительский з кінцем шкільного року складав ся з директора, 13 професорів, 1 учителя і 9 заступників учителів, які учили так обовязкових як і надобовязкових предметів. З надобовязкових предметів учено історії краевої, сьпіву, рисунків (учив один з учителів видїлової школи) калїграфії і французского язика. Науки гімнастики задля браку відповідного льокалю не побирали ученики в сім році.

Всїх віддїлів було 16; в I. кл. було 3 віддїли, в VII і VIII. кл. по 1, а в иньших по 2.

Прибори наукові. В бібліотеці учителів прибуло в сім році 80 книжок, 19 томів видання краківскої Академії Наук і 25 часописей і періодичних видавництв. — В бібліотеці учеників для низшої гімназії закуплено 27 руских книжок а для висшої гімназії: 40 руских, 11 польских і 10 нїмецких. — Для фізикального кабінету закуплено 8 штук приборів, для кабінету історії природи 25 штук, до науки наглядної 6 штук приборів, а до науки рисунків дві серії таблиць.

Запомоги для бідних учеників. В цїли запомагання біднїйших учеників акад. гімназії істнувало тов-о „Руслан", яке числило 161 членів, а між ними 26 членів покровителїв. Доходи сего тов-а виносили в сім році 2702 К. 71 сот. разом з осталою з попереднього року квотою 1066 К 46 сот. Видатки: 1897 К 26 сот. На другий рік остало 805 К 45 сот. Грошевими запомогами наділено 82 учеників, з того 1 постійною місячною запомогою. Основний фонд тов-а „Руслан" виносив з кінцем червня с. р. 7.781 К 67 сот., а в сю квоту входить леґат б. п. Кардинала Сембратовича на 2.000 К. — 3 відсотків фонду ім. Романа Алексевича, який складав ся з заст. листу Тов. кр. земск. на 200 К, наділено запомогою одного ученика. В хосен тов-а „Руслан" жертвували сего року: ВПреосв. Митрополит Шептицкий 200 К, сойм 150 К, п. А. Мишуґа 140 К. тов-а „Дністер" 100 К та иньші добродії. З бібліотеки тов а „Руслан", що числить 1300 книжок шкільних і 26 молитвенників, наділено книжками 302 учеників.

В Інституті руского тов а педаґ. під покровом св. о. Николая було 47 учеників, з тих 4 безплатно, а прочі за оплатою 20 до 40 К. В Бурсі руского тов-а педаґ. було 62 учеників, з тих двох безплатно, а прочі за доплатою 12 до 20 К місячно. В Бурсі Ставроп. Інституту удержувано 19 учеників а в Інституті оо. Воскресенців 2 учен. безплатно. — Харч мали: в Бурсі „Народного Дому" 9 учен. безплатно, в Бурсі руск. тов. педаґ. 8 учен. безплатно, а 6 учен. за доплатою 6 до 10 К місячно, в Інституті під покр. св. о. Николая 2 учен. безплатно. — Стипендиями наділених учеників було 18 на загальну суму 4.461 К. Одноразові запомоги (кромі від тов. „Руслан") одержало: 39 учен. від „Нар. Дому" на загальну суму 332 К. і 9 учен. від повітових Рад на заг. суму 235 К.

Статистика учеників. З початком шк. року **вписало ся** загалом 680 учеників, в тім числї було 56, що повтарали клясу. Серед I. півроку принято 2, а виступило в тім часї 44 учеників. Серед II. півроку принято 21, а виступило 73(!). (Найбільше виступило в кл.: Ia—10, VII—10, IIIa—9, IIa— 8 учен. При кінци II. півроку **остало** 586 учеників.

При **клясифікації** учеників з кінцем шк. року одержало: 48 перший степень з відзначенем, 453 перший степень, 27 другий степень, 11 третий степень, 45 поправку, а 2 доповнюючий іспит. — Ноти з обичаїв: 108

учеників мало похвальні обичаї, 442 добрі, 31 досить добрі, 5 доганні, а лихих обичаїв не мав ніхто.

Предмети зглядно обовязкові і надобовязкові. При кінци II. півроку ходило на: польский язик 229 учен., французский язик 63, історию краєву 264, рисунки 63, каліграфію 69, а на сьпів 141 учеників.

Оплати шкільні виносили в цілім році 15.013 К 60 сот.

Вік учеників. 10-літних було 12 учеників (всї в I. клясї, 1 ученик в I. кл. мав 16 літ), 11-літ. 44, 12-літн. 55, 13-літн. 76, 14 літн. 93, 15-літн. 60, 16-літн. 51, 17-літн. 57, (з того 5 в VIII. кл.), 18-літн. 53, 19-літн. 40, 20 літн. 23, 21-літн. 11, 22-літн. 7, 23-літн. 2, 24-літн. 1, а 25 літн. 1 (в VIII. клясї).

Віроісповідь учеників: руско-кат. обряду було 581 учен., римокат. 2, а греко-орієнт. віроісповідання 3 учеників.

Народність учеників: Всї класифіковані ученики зачисляли ся до рускої народности.

Місце побуту родичів (зглядно опікунів) класифікованих учеників: а) Львів місто 77; б) Повіти: Львів 72, Бережани 2, Бібрка 24, Богородчани 2, Борщів 5, Броди 15, Бучач 3, Городенка 6, Городок 9, Гусятин 2, Долина 4, Дрогобич 5, Жидачів 19, Жовква 33, Залїщики 2, Збараж 2, Золочів 9, Калуш 8, Камінка Струмилова 49, Коломия 7, Мостиска 4, Надвірна 2, Перемишль 2, Перемишляни 31, Підгайцї 3, Рава 45, Рогатин 10, Рудки 24, Самбір 2, Самбір Старий 2, Скалат 1, Сокаль 41, Станиславів 5, Стрий 22, Сянік 2, Теребовля 8, Тернопіль 4, Товмач 1, Турка 1, Цїшанів 1, Чертків 3, Яворів, 15, Ярослав 1. — З поза Галичини: Буковина 1, Відень 1.

Стан родичів класифікованих учеників: Селян і маломіщан 273, сьвященників 145, народних учителїв 48, урядників державних 37, ремісників і промисловців 24, слуг державних 10, приватних офіціялістів 10, дяків 7, властителїв реальности 6, слуг приватних 6, заробників 6, урядників автономічних 3, адвокатів 3, літератів 3, нотарів 3, лїкарів 3, архітект. 1.

Бібліотека Наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА.

Оповіщеня і конкурси.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости, що представителем Товариства в часї ферій есть п. Кость Паньківский, директор Союза у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости інтересованих, що в слїдуючім році шкільнім буде змінений заряд Інституту женьского. Видїл постарав ся також о запевненє тому Інститутови фахової Настоятельки педагогічної і ей помічниці. Позаяк комітет дотеперішний Інституту розвязав ся, тому всї справи Інституту вести буде в часї ферій п. Кость Паньківский, Директор Союза у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові пошукує для свого інститута для дівчат у Львові господині до заряду дому і кухнею.

Услівя: Вік 30—45 лїт, нагляд над порядком домовим і над кухнею. Цїле удержане, мешкане і до 20 кор. пенсиї місячно. Речинець до 1-го серпня 1902.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові (Народний Дім) пошукує Настоятельки до веденя свого інститута для дівчат. Услівя: Має нею бути ювалїфікована учителька з іспитом для шкіл народних і видїлових (можливе доповненє іспиту до шкіл видїлових в протягу року), особа лїт 20—40, рускої народности і руского обряду. Обовязки: релїгійно-моральне ведене дівчат, надзір домовий, контроля над наукою і одвічальність за ведене інститута перед відповідним комітетом. За те жертвує Видїл: відповідне помешкане, цїле удержане і 400 кор. річно. Можливі окремо ремунеровані лекциї в рускій школї видїловій приватній у Львові. Речинець до 20. серпня 1902.

Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релїгійно-морального та товариского вихованя для дівчат в інститутї Товариства.

Директорка одержить помешкане, харч, опал, сьвітло, услугу і 30 К. місячно. Першеньство будуть мати учительки з видїловим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школї виділовій за окремою винагородою.

Подання належить вносити до Видїлу Руского Товариства педагогічного Народний Дім у Львові до 20 н. ст. серпня 1902

До женьского інституту Руского Тов. педагогічного у Львові принимати ся будуть дїти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) сьвідоцтво шкільне з послїдного курсу, 3) декларацию що до місячної оплати, котра виносить 40 корон 4) 2 корони на видатки кореспонденцийні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за з'ужите меблїв.

Інститут посилає дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешкане, харч, опал, сьвітло, послугу і пране за місячною доплатою 1 корона; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованем, старає ся о добре домашне і товариске веденя; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати иньших відомостий теоретичних і практичних.

Ученицї мають привезти з собою слїдуючу гардеробу: сорочок 6, кафтанників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одїж верхну зимову і лїтну, сїнник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імени і назвиска ученицї. Потрібний спис біля. За науку на фортепянї і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танцїв по 12 кор. річно. Подання треба наеилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1902.

Видїл Рускаго Товариства педагогічнаго у Львові, розписує сим конкурс на принятє учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1902/3.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Рускаго Товариства педагогічнаго. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика, 2) сьвідоцтво шкільне з послїдних двох курсів, 3) деклярацию що до місячної заплати, котра виносить 40 кор., 4) 2 кор. на видатки кореспонденційні, 5) хто не есть членом Рускаго Тов. педагогічнаго, 2 кор. на вписове і вкладку річну до того Товариства.

Всякі подання адресувати треба до видїлу Рускаго Товариства недагогічрого у Львові, ул. Театиньска ч. 19, на руки члена видїлу Костя Паньковскаго.

В склад комітету, занимаючого ся веденєм дїл Інститута входять: проф. Василь Білецкий, проф. Ілия Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, сьвітло, послугу, пране за доплатою 1 кор. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведенє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о принятє визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1902.

В інтернатї „Рускої Бурси в Стрию“ знайде з слїдуючим роком шкільним 40 учеників цїлковите приміщенє. Родичі, желаючі умістити своїх синів у нїм мають 1) приступити в дїйстні члени Товариства з річною вкладкою 6 кор.; 2) зложити писемну деклярацию, котрою з'обовязують ся складати місячно з гори, найдальше в 10 перших днях умовлену оплату, котра виносить 30 кор., а в случаю ноторичного убожества петента може бути видїлом обнижена; 3) зложити одноразово 2 кор. за з'ужитя, 1 кор. на бібліотеку а 4 кор. в піврічних ратах за пране біля. Принятий в Бурсу ученик має піддати ся обзорнинам бурсового лїкаря що до стану его здоровля, має виказатись достаточною скількостию значеного біля, має мати свою подушку, коцик або колдру. Ученики, котрі сего року шкільного були в Бурсї, укінчили школу з добрим поступом і не залягали з оплатою, мають в принятю перщеньство. Десять місць есть зарезервованих для учеників 4 кляси шкіл народних, прочі призначені для учеників гімназияльних.

Подання з залученєм сьвідоцтва з послїдного курсу, деклярації, сьвідоцтва убожества, (если компетуесь о обнижене оплати) і марок на реком. відповідь належить вносити в терміні найдальше до 31. липня на руки предсїдателя Товариства Юл. Федусевича, катих. гімназ.

В Стрию 6. липня 1902.

Юл. Федусевич
предсїдатель.

Мосьондз
секретар.

Рускій Інститут для дівчат в Перемишлі подає сим до прилюдної відомости, що на рік шкільний 1902/3 прийме до свого Інститута, т. є. так на науку як і поміщене в пенсіонаті до 150 дівчат, і то так на курси приготовляючі, (відповідаючі III і IV. класі шкіл народних) як і до кляс висших, т. є. кляс V—VIII. Звісний плян науковий сеї одинокої дотепер вищої школи дівочої в Галичині, розложений дотепер на дві кляси низші (III і IV) і чотири кляси висші (V - VIII) дізнає з слідуючим шкільним роком о стілько зміни, а властиво довершує ся в своїм дотеперішнім розвою на стілько, що ідучи за загальним покликом руского народа, вираженим впрочім і на сегорічних загальних зборах товариства, задумав дотеперішню свою школу перетворити в жіночий ліцей після наукового пляну міністеряльного з 11. грудня 1900 р. В тій цілі виготовив відповідні наукові пляни, приєднав для того ліцея відповідні учительскі сили і предложив дотичний науковий проспект до одобреня шкільним властям, так що з початком шкільного року 1902/3 надіюсь отворити вже I. клясу ліцея (замість дотеперішної V) і щорічно доповняти ей одною клясою вищою, аж до кляси VI., бо на таке число кляс розложені всі дівочі ліцеї в австрийскій державі. Рівнож починив Видїл відповідні заходи у властий краєвих і державних, щоби тому *новозасно́ваному, першому ліцеєви рускому в Галичині виєднати права і привилеї публичної школи.* Мимо того, що такій перестрій школи получений з значно більшими видатками на сили учительскі і средства наукові, Видїл числячись з матеріяльним положенєм народу, его духовної і сьвітскої інтеліґенції, не підносить до теперішної оплати, а остав при тих самих услівях принятя, які були до сего часу, т. є при 40 К місячно від одної дівчини, 60 К від двох сестер. Оплата за саму науку від учениць доходячих, т. є не поміщених в інститутскім пенсіонаті, виносить 8 К місячно.

Шкільна оплата в ліцею виносить піврічно 10 К. Побіч вище згаданих змін в пляні науковім, котрі заведуть ся в слідуючім році лиш в класі V. і щорічно займати будуть лиш одну клясу вищу аж до цїлковитого отворена ліцея не зайдуть впрочім анї в науці сьпіву, музики, рисунків, робіт жіночих, анї в загальнім духовім вихованю нашого молодого поколїня нїякі зміни; противно основи его, *вихованє релїґійно-моральне*, а на тій основі поставлена цїль для нашого жита первородної ваги, виховати патріотичне, духом і тїлом кріпке жіноцтво, як були до тепер непохитними, так будуть і в будучности неповорушними, провідними ідеями Інститута.

Сї загальні установи доводить Видїл Інститута до прилюдної відомости з тою заміткою, що во виду звісного і дуже численною попиту нашого Інститута, порадно буде для інтересованих родичів заголошена свої приспішити і найдальше до дня 25. серпня їх надіслати на руки п. Івана Матковского, господаря руского Інститута для дівчат в Перемишлі.

На жаданє родичів або иньших інтересованих сторін вишлає Видїл *обширнїйші і точнїйші проспекти свого Інститута* відворотною почтою.

Перемишль 20. липня 1902.

О. Мирон Подолинський, крилошанин,
председатель.

Іван Матковский,
господар Інституту.

В дівочім інституті під управою Товариства Руских Женщин в Станиславові (ул. Казимирівска ч. 46) знайде поміщене в слідуючім році шкільнім 24 дівчат.

Інститут дає своїм вихованкам вигідне помешкане, здоровий харч, сьвітло, опал, услугу, релігійно-моральне та товариске вихованє і поміч в науці під доглядом видїлу, настоятелькі і учителькі. Крім наук подаваних в школі побирають інститутки дома науку рускої істориї і літератури, сьпіву, ручних робіт, гри на фортепянї, танців.

Оплата місячна виносить 40 кор. (з горн) від одної, а по 30 кор. від двох сестер. За науку гри на фортепянї платить ся окремо по 10 кор. місячно, за науку танців на цїлий сезон 12 кор.

Зголошувати ся належить, за долученєм а) сьвідоцтва крещеня, б) послїдного сьвідоцтва шкільного, в) декларациї що до місячної оплати, до Видїлу Товариства Руских Женщин в Станиславові на руки пані Рибчукової, жени ц. к. професора гімназиї в Станиславові ул. Пелеша ч. 24 найдальше до 20. серпня.

На жаданє родичий подасть Видїл близші інформациї письменно.

Від Видїлу Товариства Руских Женщин в Станиславові дня 20. липня 1902.

Видїл Товариства Руских Женщин в Станиславові оголошує конкурс на посаду учителькі до помочи наукової і в вихованю дівчат в Інституті Товариства.

Зголошеня з поданєм квалїфікациї і условин належить прислати (до 20. серпня) до предсідателькі товариства А. Кульчицкої в Підпечарах почта Тисьменица.

В бурсї удержуваній станиславівскою філією „Рускаго Товариства педагогічнаго“, знайде поміщене в році шкільнім 1902/3 30 учеників рускої народности, учащаючих до шкіл публичних в Станиславові. Приняті дістануть в бурсї мешкане, харч, опал, сьвітло і належитий догляд, натомість кождий з них мусить мати 1 подушку, 1 ковдру або коцик, 6 пар біля, 6 хустин до носа, 6 пар шкарпеток або онучок, 2 пішевки, 2 простирала на сїнник а 2 під ковдру, 2 пари чобіт або черевиків, відповідну одїж і книжки. — Оплата виносить 16 до 24 кор. місячно платних з гори готівкою. Крім того кождий ученик платить 2 кор. на рік за зужите інвентаря і 1 кор. місячно за пране біля.

Подане о принятє треба внести найдальше до 15. н. с. серпня с. р. до Видїлу філії „Рускаго Товариства педагогічнаго“ в Станиславові на руки п. Прокопа Рибчука, професора гімназиї в Станиславові, ул. Пелеша ч. 24. До подання треба долучити: 1) послїдне сьвідоцтво шкільне, 2) сьвідоцтво хрещеня, 3) декларацию що до висоти місячної оплати. Петент має виказати ся, що есть членом „Рускаго Товариства педагогічнаго“ або вступити в члени, надсилаючи вписове 1 кор. і річну вкладку 1 кор. — Первеньство в принятю будуть мати вихованцї бурси з попереднього року, що мали перший степень і не залягають з оплатою. Опізненних подань не увзгляднить ся. — На відповідь треба долучити до подання карту конреспонденцийну за 5 сот.

В Станиславові, в липни 1902.

Видїл станиславівскої філії „Рускаго Товариства педагогічнаго“.

В Рускій Буресї в Тернополи буде в шкільнім роцї 1902/3 поміщене для 42 учеників публичних середних шкіл. Першеньство в принятю будуть мати ученики молодші (I—IV кляси), бо вони найбільше потребують опіки і помочи; о скілько стане місця, будуть приняті ученики і з вищих кляс, іменнож такі, котрі могливби під доглядом настоятеля давати поміч в науках молодшим ученикам.

Подання о принятє адресовані до Видїлу Рускої Бурси в Тернополи треба внести до 19 серпня 1902; пізнїйше внесені подання не будуть увзгляднені.

До подання треба долучити: 1) свідоцтво шкільне за послїдний піврік, 2) свідоцтво убожества, 3) заяву місячної доплати найменше 16 К; хто заявляє, що буде платити 25 до 30 К, не предкладає свідоцтва убожества, 4) на зворот свідоцтва і на відповідь треба долучити почтову марку за 35 сотиків.

Шість місць безплатних надає Впр. о. Андрей Качала, гр. кат. парох в Медини, котрому Видїл перешле всї подання на безплатні місця.

Ученики приняті мають явити ся в товаристві родичів або опікунів в канцелярії товариства найскорше 1. вересня а найпізнїйше 3. вересня с. р. і виказати ся достаточним числом біля і одїжи. Кождий ученик мусить мати: 6 сорочок, 6 штанів, 6 ручників, 12 хусточок, 12 пар шкарпеток, 4 простирала, 2 пошивки, 1 подушку, 1 ковдру і 1 коц до накриванія ліжка. Всї ті річи мають бути значені і списані.

З верхної одїжи мусить кождий мати: 2 пари черевиків, 1 убране зимове з сукна, 1 лїтне з полотна, 1 плащ і 1 шапку.

По приїздї всїх принятих учеників огляне їх всїх лїкар; хорі ученики безусловно будуть віддалені.

При сїй нагоді просить ся також родичів і опікунів, щоби анї з початком року, анї серед року не привозили анї не присилали жадної їди, бо та їда з дому найчастїйше цвите і плїснїє по шафках і куферках і затроює воздух.

Всї ученики низших кляс будуть мати спільних учителїв домових, а на сю ціль будуть родичі платити 1 К місячно.

В Тернополи 15. липня 1902.

За Видїл Рускої Бурси:

Др. М. Калитовский. *П. Мостович.*

Товариство „Шкільна Поміч в Коломиї" пошукує від 1 вересня с. р. головного настоятеля до свого Інститута. Обовязки настоятеля суть: а) моральне домове ведене і надзір над конвікторами, за що відповідає перед Видїлом товариства і від Видїлу одержує інструкциї;

б) весь час, коли конвіктори дома, перебувати з ними.

За свій труд дістає настоятель мешкане, харч і пране в Інститутї і 20 К місячно; надто вільно єму удїлити лекциї конвікторам за осібною винагородою. Угода обовязує цїлий рік шкільний, вільно однакож з кінцем першого півроку уступити за попереднім двомісячним виповіджением. Подавати

ся можуть абітурієнти ґімназіяльні і академики до першої половини шкільних ферій (15 серпня) с. р. на руки голови.

Від Видїлу тов. „Шкільна Поміч в Коломиї“ дня 4 липня 1902.

С. Недїльский
голова.

Іван Білик
писар.

Видїл „Шкільної Помочи“ в Самборі приймe в сїм роцї шк. 50 учеників до бурси імени св. Володимира В. під слїдуючими услівями:

10 учеників по 24 К.; 15 учеників по 20 К.; а 25 за доплатою 2 К; і вікт в натуралїях. Кождий ученик платить при вступі 1 К. на інвентар і має виказати ся: одїжею, білизною, постелю і книжками.

Ученики знайдуть уміщенє в двох домах, в давнім і нововибудованім, старанну опіку, здоровий вікт і поміч в науцї. Просьби устні і писемні з заявою висоти платні належить вносити до о. Михаіла Ортиньского катехита сем. учит. до дня 15-ого серпня 1902.

Від Видїлу „Шкільної Помочи“.

В Самборі 4-ого липня 1902.

О. М. Ортиньский
предсїдатель.

Д. Котелко
секретар.

Видїл Бурси ім. св. Онуфрия в Ярославі оголошує конкурс в цїли подаваня ся о приняте до Бурси. До подань, котрі належить вносити на руки Видїлу Бурси найдальше до 20 н. ст. серпня 1902 — треба долучити: 1) свідоцтво шкільне за послїдний піврік, 2) свідоцтво убожества, 3) заяву місячної доплати найменше 20 К; дуже бідні, а відзначаючі ученики могуть получити знижку.

Видїл Товариства „Бурси ім. св. О. Николая“ в Перемишли подає сим до загальної відомости, що з початком шкільного року 1901/2 найде більше число питомцїв з шкіл середних поміщене в Бурсї Товариства під слїдуючими услівями:

I. Родичі взглядно опікуни зволять найдальше до дня 15. лат. серпня с. р. надіслати свої прошеня (без штемпля) до Видїлу Бурси на руки предсїдателя п. Григорія Цеглиньского директора ц. к. II. ґімназиї. До прошеня треба долучити: а) метрику крещеня, б) свідоцтво убожества, в) свідоцтво шкільне з послїдного півроку, г) свідоцтво моральности коли кандидат не ходив до школи публичної, д) заявленє родичів, взглядно опікунів, кілько они обовязують ся доплачувати за кандидатів в грошах а кілько в натуралїях.

Увага. Бувших питомцїв Бурси в минувшім шкільнім роцї не дотикають услівa під а) і г).

Желаючі поміщеня за цїлою оплатою місячно 16 зр. не предкладають свідоцтва убожества.

II. Отець або опікун принятого до Бурси питомця має: 1) заплатити за з'ужите інвентаря 4 К на рік, 2) платити місячно до каси Бурси на інструктора 2 К, 3) доставляти деклярована квоту доплати на харч з гори місячно, 4) на пране біля зложити на першого і другого півроку по 2 К, 5) на устроєне бібліотеки для питомців 2 К — річно.

III. На вступі в заведене питомці мають виказати ся достаточним білем і одежию именно мусить кождий мати: 1) 6 пар біля, ковдру, подушку, 4 пошевки, 6 ручників, 4 простирала, 6 хустинок до носа, 2 пари чобіт, одіж літну і зимову.

IV. Желаючі одержати відповідь на своє прошене зволять залучити карту корресподенційну з докладною адресою, а коли долучать марку почтову на 45 сот. то одержать свої прилоги за почтовим рецепісом.

Увага: а) приняті питомці Бурси мають явити ся найпізнійше дня 3. вересня н. с. о 2-ій годині з полудня в помешканю Бурси (улиця Баштова ч. 25) щоби піддатись лїкарским оглядинам, при тім родичі або опікуни зложуть свої заявленя і иньші під 3) наведені оплати. б) Вписи відбувають ся 29. 30. і 31. н. с. серпня а до першої кляси 1. 2. і 3. н. с. вересня, в) Родичі або опікуни мають вносити свої оплати лично або почтою до каси Бурси на руки касиєра а не посредством своїх дітий.

Подання без точного заявленя, кілько найбільше обовязують ся доплачувати грішми взглядно натуралїями не будуть увзгляднені.

Родичі і опікуни бажаючі помістити в Бурсї своїх синів взглядно пупілїв обовязані бути членами товариства.

Перемишль в липню 1902 р.

Др. Т. Кормош
секретар.

Гр. Цеглинський
предсїдатель.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК"

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-го і 20-го кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: **Львів, ул Театинська ч. 19.**

Видав „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідав **Володимир Шухевич.**

З друкарні Наукового Товариства имени Шевченка, під зарядом К. Беднаревого.

Ч. 16. Львів, 20. серпня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрации ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

До правописного питання в Росиї.

(Подав Ол. Сушко).

Конець.

Внесення Педаґоґічного Товариства — мимо їх уміркованя — звернені передовсїм против найбільших сьвятощів росийскої ґрафіки — против *ѣ*, та при тім серед загалу не підняв ся ні один голос в користь *ѣ*. Чиж можливо, щоби Ви вставляли ся за *ѣ*? Менї здаєть ся, що Ви відчуваєте для *ѣ* те саме чувство, що і я про нього говорю в моїм викладї (48 стр. на долї), однак се не значить, що ми пересьвідчені о хісній сеї букви. При уживаню *ѣ* виявляєть ся род якогось поважаня перед старинною, та рівночасно легковаженє істориї.

В XX. столїтю уживати букви, яка можливо десь в XII. в. була пригожою, — се є грубий анахронізм. Впрочім наша правопись зовсїм не є якоюсь старинною дубовою, яка заховалась до наших часів. Колиб так було, то я двигнув би вперід археольоґічне Товариство, а навіть зажадав би підмоги полїциї, щоби вратувати сей інтересний памятник з варварских рук нерозумно загорілих реформаторів. Ні! Правопись — *се плян*, що після нього повинні усї письменники будувати нові будівлї, а такий плян, коли він перестарілий, треба його конечно переробити і пригоровити до вступуючих вимог. Можливо, що для нас фільольоґів мозільне вивченє отсього *ѣ* справдї є немалою нагородою, коли нам в формі *женѣ* приходить на думку цїлий ряд звукових перемін; одначе чи ся нагорода, приступна жмінцї фільольоґів, є достаточним відшкодованєм за труди мілїонів иньших людий? По усуненю того *ѣ* лучили би будучі учені ті самі історично-порівнуючі спомини з буквою *е*... Научна обробітка порівнуючої граматики славянских мов вже би зовсїм не потрібувала утерпіти від усунення *новоросийського ѣ*. Або може *ѣ* корисне для студентів фільольоґів? Ні, не корисне, але шкідливе. Як часто приходило ся менї читати в рефератах наших студентів закиди, звернені против поважаних монахів, будь-то би вони не вміли відповідно уживати *ѣ* а се тому, що вони

писали *къ де* через *е*, а *обитѣль* через *ѣ*! Оттак виглядають плоди недоуцтва, гірше як незнаня. Тим менше корисним показуєть ся *ѣ* для звичайних смертних. Вони виносять зі школи менше більше оттаке поняте про *ѣ*: „є в російській азбуці буква **ѣ**, яку дуже тяжко відріжнити від *е*, що я щасливо осягнув (або й ні)“. Справдї дуже хороше та корисне знане! А кілько то дорогого часу марнуєть ся на присвоєне отсих мудрощів! Крім того здаєть ся менї, що пануюче серед широкої громади упередженє до нашої фільольогії, се ігнорованє язикових дослїдів, треба головно тому приписати, що шкільна граматика вважаєть ся передовсїм наукою о уживаню букви **ѣ** та иньших схоластичних премудрощів.

Що відносить ся до питаня, чи отворене ортографічної борби як-раз тепер є на часї, то і я сам нишком сумнїваю ся — з огляду на понятливість російської громади (стр. 29)... Одначе я не міг довше ждати: бо хто знає, чи я сам міг би числити на більшу особисту повагу, як єї тепер маю, а житє мабуть клонить ся вже до кінця... Та й так впрочім мав я в р. 1899 особлившу причину: я хотїв зібрати маленький даток на „Народний Дім“ в Будишинї, а що „дехто“ вагав ся позволити менї мати відчит про Міцкевича, тому й я рішив ся дати волю моїм, від років збираним материяльам до правописного питаня (про Міцкевича мав я опісля в Товаристві Приятелїв наук публичний відчит, який появить ся в сьвяточній книжці, виданій в честь Николи Ів. Стороженка). Менї здаєть ся, що я виступив в відповідну хвилю, коли саме тепер на порядку дневнім реформа середних шкіл зі зміною та розширенєм научного пляну. Обставина, що побіч молодечого царя маємо міністра просьвіти з військових кругів*), здаєть ся, сприяти-ме отсій баталії против схоластики. Також научний погляд на російску мову тепер значно підніс ся — бодай у більшости учителїв — не надармо в останних десятилїтях обзнакомлювано студентів з справдїшними питоменностями та відносинами славяньских мов між собою. Вже той добуток в нашім Педагогічнім Товаристві, на який я сам не числив, сьвідчить о поступі: в 60-тих роках не осягнули правописні наради в Петербурзї побідного висліду, як тепер петиції до міністерства. До сеї просьби задумує прилучити ся ще більше педагогічних провінціяльних товариств (можливо в детайлях з деякими змінами). В Академії побіч Фортунатова можемо числити на Корша і Шахматова, против нас може бути Соболевский... Вони піднесли вправдї свій голос за *ѣ* в тих случаях, де після етимольогії і вимови (т. є. як ä) воно є оправдане, одначе вони з певностю не муть налягати за уживанєм тої букви в щоденнім житю в теперішний спосіб, вздовж і поперек, а ще менше після иньших, зовсїм самовільних правил.

Я все читаю Ваші статиї в „Archiv-i“ з великою увагою та й Ваша замітка „zur Transscription“ (XX., 432—3) не уйшла моїй увазї.

Одначе поставленє такого питаня перед громадою необізнаною з латиньским письмом західних Славян — видало ся менї невідповідним.

До правописного питаня відносить ся також Ваше поясненє дїєіменника *итти* (XXIII. 586). Я придержую ся вияснення Буслоєва, що **д** (очевидно не яко таке, але лишень як подвоєне *т*) ввійшло в дїєіменник з часу тепе-

*) Як знаємо, тепер, після смерти Сіпяґіна, віє в міністерстві нар. просьвіти зовсїм противний вітер. (Зам. переклад.).

рішного (стр. 49, зам. 53, порівнай Морфол. стр. 463, зам. 3). Форми *ить* нема (старопольске ić — очевидно — годї брати під увагу), а воно було би задержало ся, як ось *пить*, *вить*, *дать*; старинне *итьти* має ь, думаю, як знак мягчення, а крім того ще й тому, що стара ортоґрафія не знала подвоєня співзвуків.

Що відносить ся до слова *ѣда* (Archiv, XXIII., 537) то я годжу ся, що нема жадної підстави говорити про нїмецкий вплив, одначе менї все ще видаєть ся найбільше правдоподібним моє вияснене, поміщене в Варшавських Р. Ф. В. XXIV., 150, т. є. що також Славяни починали числити від недїлї, тому, *понедѣльник*, вторник, четверг, пятниця, і так вже у Добровського (Glagolitica, стр. 78), який здаєть ся підтїс гадку нїмецкого „Mittwoch“. Антон пішов противною дорогою (стр. 160).

В надії, що Ви своєю помочию улекшите нам вложений на нас тягар, остаю з правдивим поважанєм

Ваш *Роман Брандт.*

До сего отвертого письма московського професора додає проф. Ягіч свої незвичайно бистрі та влучні уваги. Він думає холодно та вказуючи на невідрадні відносини в Росиї гамує реформаторский запал проф. Брандта і каже: *чим менше хто стараєть ся осягнути на раз, тим більші виглядиможе мати на успіх.* Тому то радить ш. професор зачинати від найменшого: коли би так прим. найбільше популярні російські часописи рішили ся закинути ъ, тоді би переведене дальшої реформи, заведене в Росиї повної фонетичної правописи було би чимсь дуже легоньким.

І сї цїнні уваги знаменитого ученого подаємо в повнім переводї.

До сего отвертого письма були додані взірцї повнофонетичної і півфонетичної правописи (тої останної в подвійнім видї: після проекту Брандта і ортоґрафічної комісиї), однак — на жаль з причини браку місця ми їх тут не подаємо. „Моє становище до того цїлого питаня зазначив я вже давнїйше моєю оцїнкою деінодї. Зовсїм природно — годї заперечити в теорії управленя всяких можливих досьвідів упрощуваня на поли правописи та елєментарної науки. Скоро лишень тим невеликим рухливим кругам, що порушили отсе питане, удасть ся з'єднати собі великі інтелїґентні російські маси, при чім я мовчки припускаю вольну аґітацию за і против, незалежно від всяких заборон, — тоді очевидно також і школа не зможе усунути ся від того відмінного смаку мас. Одначе кождє правительство, не лишень російське, мусить конечно поступати в таких питанях консервативно, та не ставити на передї сего руху себе тай школи, які стоять під єї дозором. В тім — здаєть ся менї — милить ся проф. Брандт та єго сторонники. Най би він передовсїм при помочи педаґоґічних кружків вплинув на міністерство, щоби воно зробило початок в школах. Одначе де має шкільна власть запоруку сего, що єї шкільні розпорядженя не розібють ся о скалу невдоволеня великих кругів російської інтелїґенциї? Російська правопись — се вкінци нїяк не дасть ся заперечити — се історична будівля, так само, як правопись француска, анґлїйска або нїмецка, а між славяньскими ческа, а ще більше польска. Цїлі століття працюють над такими будовами, не одно (за той час) бурить ся, не одно переміняєть ся, від часу до часу не конче там „стилево“, та основний характер цїлости все таки лишаєть ся. Навіть проф. Брандт конче мусить числити ся з тим чинником, мусить гамувати свої правописні бажаня; отже і він стоїть на становищу опуртунїзму, а се є бодай в правописних питаних найлїпшим

становищем. Чим менче хто стараєть ся осягнути на раз, тим більший є вигляд на успіх. Коли би так прим. удало ся перевести опущенє кінцевого ъ в більше вплывових та популярних, політичних і літературних часописях, тодї вже і школа мусїла би звернути свою увагу на се Fait accompli. Одначе як довго ще бодай сего не осягнуло ся, вважаю я переслїдуванє нещасного ѣ неоправданим. Ось може би можна єго уживанє ще більше упормувати, як воно дотепер є (після Ґрота) — однак, щоби се мало бути так дуже трудно присвоїти собі уживанє сеї букви — я в се не вірю. Так недотепним я не вважаю росийского народу. Ся мнимі трудности при тім ѣ видають ся менї до волї недоброю пересадою. Що ж сказали би тодї Анґлїйцї, Французи і Нїмцї на свою правопись? *Одначе хто хтїв би доказувати, що російська мова не могла би істнувати без ѣ?* Лишень його усуненє видаєть ся менї не так легким, як усуненє ѣ, ѳ і ъ.

Ще одно. Латиньска транскрипция росийских слів і імен — здаєть ся — все таки повинна живо інтересувати росийску громаду. Взаємини Росії з Европою стають з кождим днем та кождим роком чимраз більше тїснїйші. Тепер відбуваєть ся сей рух в французкій одежі. Так отже без сумнїву — в переписці та при телеґрафованю — не є байдуже, чи писати Joukowski, чи Shukovski, або Žukovskij, чи Tchitcherine, або Tchitscherin, чи Čičerin, або Sapojnikoff, чи Ssaposhnikoff, або Sapožnikov. Західно-славяньска (чесько-словінсько-хорватська) транскрипция є певно найкоротша та найбільше раціональна. Вона може бути при телеґрамах значно користною. — V. J.“

Оттак пишуть про заведенє фонетичної правописи в Росії мужі науки, — а нам мило приходить ся подати се нашій ширшій громадї до відомости. Як бачимо — мимо деяких трудностий — справа провописної реформи в Росії прибрала так великаньскі розміри, що введенє нової фонетичної правописи є питанєм найблизшого часу. І ось ще може і кацапскій „парафії“ „Ґалїчанїна“ прийде ся писатя.. росийскою фонетикою. А тодї горе вам, піддячі з „Ґалїчанїна“!

Педаґоґіка, єї стосунок до инъших наук і єї наконечна ціль.*)

Заким приступлю до загального обгляданя инъшної теми, мушу на вступі сконстатувати сумний факт, що наша українська громада так в Буковинї, як і в Галичинї майже зовсїм не занимаєсь тою переважною, животною справою, що она з малими виїмками до сеї пори ще не зрозуміла гаразд донеслої користи із науки виховання, в наслїдок чого лиш визначнїйшої здібности одиниці успіють при вимкково сприяючих обставинах видобутись часом понад ровень загального инъшного духового западу, а загал все таки пропадає в невіжости, не маючи спромоги виробити в собі сильного характеру, перенятись висшими ідеями, розбудити в собі духа інтелїґенциї — духа ініґ-

*) Передрук з „Буковини“.

ціятиви і найпотребнїйшими суспільними і загально соціяльними засадами, що все разом взявши дає народови моральну вишість, розбуджує горожанського, громадского духа, учить підчиняти вузкі особисті інтереса під інтереса загалу, а вкінци розвиває індивідуальність і відпорність національну, конечно потрібну при теперішній так клясовій, як і расовій боротьбі, доки не засьвітить сонце єдности і братолюбія.

Однак не можна сказати, щоби справа виховання була для нашого простолюда зовсїм чужою. Ні! О скілько лучить єго інтерес матеріяльний із шкільним вихованем, о стілько він занимаєсь нею, стараючи усунути ся від всяких „непотрібних“ видатків, зберечи свою дитину від „непотрібної наука“, та ужити єї для власної фізичної помочи, — а вкінци критикуючи немилосердно так інституцию, як і єї чинників і настоятелїв в тій розуміє ся цїли, щоби виправдати своє вороже становиско супротив неї.

Але таке інтересованє ся справою значить тілько що нуля, а навіть далеко гірше, бо таке ворогуванє, випливаюче із чорної ігнораниї, з'упиняє працю щирих а сьвідомих одиниць, коли противно індеферентизм хоть не кидав би їм під ноги таких колод, трудностий та перешкод.

Се вороже становиско нашого народу, якого даремне шукав би хто у суспільности инших націй полягає, як сказано, на грубім невіжестві, бо нема де правди дїти, наша інтелїґенция за мало єго в тім напрямі усьвідомлювала, що більше, сама взагалї сею справою як слїд не занималась, з виємкою нечисленних одиниць, котрі єї по ділєтантски, не по науковому трактували, а тим самим не могли витворити певної системи. Не хотячи бути голословним постараю ся се фактично доказати.

Як звісно, заінтересованє якоюсь справою відбиває ся сей час в публицистиці, в літературі. Чим більший літературний добуток найде ся в якійсь галузи знання, тим більше людий нею занималось. Подам віставленє статистичних чисел без всяких коментарів, а они сами скажуть, як слабе заінтересованє було у Русинів-Українців на поли педаґоґічнім.

В нїмецкім письменьстві стоїть педаґоґічна література на першім місци і виносить 14·91% всеї літератури, у Італїянців знаходить ся она на пятім місци (9·09%), у Поляків на шестім місци (8·3%), а у Русинів-Українців аж на тринайцятім місци і виносить всего на всего 1·07%. Чи треба вимовнїйшого доказу?

Сей брак заінтересованя ся справою виховання у нашої інтелїґенциї пояснюю собі тим, що звичайно уважає ся педаґоґіку наукою меньше вартною, негідною того, щоби коштом важнїйшої нїби науки спеціяльно занимати ся нею, а дальше уважаєсь єї наукою стисло фаховою, та полишає ся єї фаховцям, себ-то народним учителям, котрі, примушені в теперішних тяжких невідрадних обставинах боротись з ріжними недостатками, шукають передовсїм заспокоєня природних прав чоловіка, се є: дбають о хлїб насущний та о осягненє відповідного суспільного становиска правного, відкладаючи поки що справу наукову на пізнїйше, ad feliciora tempora.

В сїй короткій розвідці хочу доказати, що наука педаґоґіки зовсїм не є маловажною, — лучить ся она зі всїма майже науками, а спеціяльно з природними і суспільними, на котрих і опираєсь, — отже вимагає основного підготовленя і взагалї широких відомостий, а з другої сторони ціла людскість має інтерес в успішнім розвою науки виховання; педаґоґіка є для

неї навіть більше важна, чим инші науки гуманістичної або реалістичної натури, котрі до сеї пори осягли всерозмірно досить високе становиско.

Отже приступаю до річи.

I. Ґенеза педаґоґіки.

В остаточній аналізі і в найзагальнійшім сформулованю представляє ся житє взагалї яко реакция орґанїзму на внїшні чинники.

Се правило є загальним, котрому підчиняють ся всї твори орґанїчні, а основує оно на слїдуючих данних:

Передовсїм входить в связь житєву: стосунок осібняків до прочих существ орґанїчних, зависимість їх житя від житя инших, та від елементарних обставин пр. від окружаючої мертвої природи, від підсоня і т. п., — а вкінци борба о средства до житя, випливаюча із переповненя сьвіта орґанїчного, яке має свою підставу в тім, що в природї родить ся о много більше осібняків, як може вижити.

Коли зреасумуємо всї житєві стосунки орґанїчних істот, представить ся нам їх пожитє в двох об'явах, а то: яко об'ав визиску (входить ту борба о істнованє, в котрій слабші мусять улягти) і симбійози (вспільного пожитя), де осібняки не то, що не противдїлають, але ошім сьвідчать собі ріжні фізіольоґічні прислуги.

З повищого видко, що сьвіт орґанїчний розвивав ся при безуспішнім дїланю внїшних обставин, котрим він завсїгди підлягав. Обставини ті викликували в орґанїзациї осібняків сталі переміни, котрі дорогою дїдичности переносились на слїдуючі покоління і в сей спосіб то, — що було колись внїшним, стало ся внутрішною власностию устроїв.

Набуті власности сталисъ вже внутрішними чинниками в еволюциї орґанїзмів, они входили в контакт з дальшими внїшними і устаялися ся неначе кристалїзували ся. Так представляє ся в загальних зарисах істория дїдичности орґанїчних істот взагалї.

Що тикає ся загалу, то тикає ся і одиниць. І чоловік підлягав тим загальним правилам.

Але що чоловік, попри фізіольоґічні свійства має також сьвідомість, тому реакция житя відбуває ся тут в більше скомпліковании спосіб, именно: всяка акция з внї будить сьвідомість стосунку осібняка до его окруженя і примінюєсь до него, або викликує охоту зміни данних (пр. некористних) обставин одвітно до потреб житєвих.

Спійність особистих інтересів зі справами инших, або устрій суспільний розширяє цїль і обсяг реакциї.

Всьо, що дїлає на чоловіка, викликує в нїм реакцию, впроваджуючи, чи то в его устрій, чи в житє відповідні зміни, або намагаючись пристосувати внїшні обставини до внутрішних особистих потреб. Не завадить тут запримітити, що суспільні потреби належать також до особистих, позаяк одиниця не може виломлюватись з під взаїмної зависимости, котра є головним обявом збірного (громадского) пожитя.

І так житє людске розвивалось дорогою реакциї на внїшні чинники, при чім посереднім огнивом реакциї була сьвідомість, починаюча ся від найгрубших форм чутя, а переходяча постепенно в вражіня і воображеня, щоби остаточно скристалїзуватись в обширнім, критичнім знаню. З того виходить,

що сьвідомість, знане, а тим самим і наука в найширшім того слова значіню є лиш орієнтаційним орґаном чоловіка: улекшує она пізнане окружаючого сьвіта, щоби як найлїпше до него приноровитись і всї приязні обставини вихісновати на свою користь.

На підставі повисшого приходимо до заключеня, що успішність реакциї жита залежить від внутрішних свійств, які в природній дорозї одїдичив осібняк по своїх попередниках і від окружаючих впливів а тим самим: той лише може успішно ділати на природний так психічний, як і фізіольоґічний розвиток чоловіка, хто уміє орієнтовати ся в обставинах, серед яких приходить ся жити одиниці, і докладно знає натуру людску. Так отже бачимо, що наука педаґоґіки випливає вже із самого змісту і напряму природного жита чоловіка, а тим самим є для его успішного розвитку необходимо потрібна.

II. Задача педаґоґіки

В першім роздїлї була бесїда, в якій природний спосіб витворила ся педаґоґіка; — тут очеркну в загальних зарисах задачу, яку має та наука.

Природа, обставини жита, порядки суспільні, звичаї, література, штуки красні, одним словом всьо, що нас окружає і чим живемо має вплив на наш орґанїзм, на гадки і чутя. Ріжнородні ті впливи помагають, або шкодять нормальному розвиткови тїла і духа.

Переміни, які викликує в нас окруженє можуть бути повільні, малі і незначні, або скорі і так сильні, що они в станї зовсім змінити вроджену нам натуру. Про основність сего висказу переконаємо ся, наколи порівнаємо теперішні часи із минувшиною, або коли порівнаємо сьвітлого, ученого чоловіка із першим лїпшим дикуном, пр. Ботокудом.

Всьо, що лиш дїлає на чоловіка, образовує его чи то в пожиточнім, чи шкідливім напрямі, а тим самим і природа і окружені зміни. Щоби отже натура людска не підлягала виключно яким небудь припадковим, часто шкідливим впливам, вибрано з них найважнїйші і після теперішнього загального переконаня найпожиточнїйші чинники образованя, звязано їх в певну систему, надано їм відповідну форму, і після очеркненого пляну почато примінювати їх при облагороднюваню духа, як також при фізичнім розвитку тїла.

Але натура людска зміняє ся не тілько під впливом окруженя і чинників виховавчих, але також під впливом вродженої скількости сил фізичних і вродженого наклону до такого або иншого успособленя, будьто фізіольоґічного, будьто психічного, що одїдичила в спадщинї по своїх попередниках. Хотячи отже натуру людску зробити совершеннїйшою і взагалї мати вплив на ню, треба передовсїм докладно знати що є в даній одиниці з уродженя, а що дісталось до неї через пізнїйші впливи, а відтак розслїдати, чи внїшні чинники можуть змінити одїдичену натуру і в якім степени.

Сам факт дїдичности не є властиво перешкодою в вихованю (не звертаємо тут уваги на надзвичайні випадки патольоґічні), але ігнорация того, де она зачинає ся, а де кінчить ся, на чім полягає і о скілько є тревалою, або змінною. Не ходить ту о докладне означенє границь дїдичности, що впрочім при сегодняшнім розвою наук є і так ще неможливим, але треба принайменьше посідати тілько знаня, щоби дрібних, часть шкідливих впливів, які подїлали на дитину в перших лїтах жита, не приписувати незрушимій дїдичности, та безчинно приглядати ся їх дальшому розвиткови. Першим средством до роз-

слїдженя тої справи є розпізнане того, що вродженим не є, отже розпізнане натури дитини в перших лїтах життя, а коли то поведе ся, то знамена дїдичности лекше вже дадуть ся віднайти.

Познакомленє се із тими найважнїйшими чинниками виховання потрібне є для успішного впливу на нормальний розвій одиниці, щоби він доконував ся в межах всесторонної і правильної акциї.

Друга задача педагогіки — се постепенне змаганє до поліпшеня обставин збірного життя в тім напрямі, щоби одиниця признавала першенство загальним інтересам і своїй індівідуальні їм підчиняла. Не ходить тут зовсім о усунене індивідуальности, лиш о усуспільненє чоловіка наданєм більшого змісту єго житю через етисле, нерозривне а свідоме получене єго з загалом, що також і на особисті справи дїлає знаменито.

Що до другої части головної задачі науки виховання, то, маючи на увазї образованє для поліпшеня обставин збірного пожитя, належить цїлий той дїл теоретичної працї, як також з'усиля в напрямі підненсеня обичайности і моральности, підчинити найвищим ідеалам добра, котрі виступаючи колись в ще дуже невиразнім видї, присьвічують днесь вже зовсім яко культурним народам.

(*Конець буде*).

Галицкі семинарії учительскі

в р. 1900—1901.

Державних семинарий учительских в Галичинї є 13, а то 10 мужеских: в Кракові, Тарнові, Ряшеві, Коросні, у Львові, Самборі, Сокали, Станїславові, Тернополи і в Залїщиках, — і 3 женьскі: в Кракові, у Львові і Перемишли. Женьскі семинарії мають по 4 курси, мужескі крім того мають ще приготовляючу класу; семинария в Залїщиках, заложена перед двома роками, мав сего року доперва три курси. При мужеских семинариях у Львові, в Самборі, Станїславові і Тернополи і при женьскій у Львові є по дві школи вправ з викладовим язиком руским і польским. Мужескі семинарії в Кракові, Тарнові і Ряшеві і женьскі в Кракові і в Перемишли мають по одній школї вправ з викладовим язиком польским; муж. семинария в Сокали мав лише руску школу вправ, польску заступає місцева школа народна. Семинарії в Коросні і Залїщиках не мають окремої школи вправ, а обходять ся місцевими школами народними (в Залїщиках рускою і польскою).

Викладовий язик в семинариях мужеских в Кракові, Тарнові, Ряшеві і Коросні і в женьскій в Кракові є польский; „всї ті семинарії“ — так подає урядовий звіт краєвої ради шкільної — „мали викладовий язик польско-руский“. Шкода лише, що шкільна рада не оголосила, котрі то іменно предмети викладають ся по руски в женьских семинариях у Львові і в Перемишли. Не завадило би також подати урядово до прилюдної ві-

домости, котрі іменно предмети викладають ся по руски і в иньших т. зв. утраквістичних семинариях, — хочби лише длятого, щоби раз покласти конець всїляким Русинів непокоячим толкам о сїй справі. Рускій народ і доси не знає, які є норми що-до утраквізму в тих семинариях та як, і о скілько ті норми справдї виконує ся. З того походить, що особливо на утраквізм в мужеских семинариях у Львові і в Самборі раз враз відзивають ся всїлякі рекрімінациї; а чейже лежить в інтересї домашного спокою, щоби тим рекрімінациям покласти раз конець, коли вони неоправдані, або усунути їх причину, коли вони слушні.

Кр. рада шк. робить заходи, щоби заложено дві нові мужескі семинарії, одну в Бялій, другу також в західній части краю. Поки край не буде мати достаточного числа мужеских семинарий, поти кр. рада шк. не гадає о закладаню женьских, а попирає лише закладане семинарий приватних. Доси є таких семинарий дві: одна у Львові (Сташалковскої) з правом школи публичної і одна в Кракові. О скілько нам відомо, отворила сего року у Львові також п. Марія Бельска приватну женьску семинарию з чотиролїтною наукою (обіч давного дволїтного курсу для приготовленя кандидаток учительского стану до іспиту зрілости).

У всїх семинариях мужеских було з кінцем мин. року 1807 учеників (не числячи приготовляючих кляс); на сей рік записало ся 2019 учеників. В трех публичних семинариях женьских було торік 674 ученинь; на сей рік принято 701. Як відомо, до першої кляси женьских семинарий принимають що року ледво трегу часть тих кандидаток, які зголошують ся до вступного іспиту.

При всїх учительских семинариях є інтернати; мин. року мало в них уміщено 642 учеників і 240 учениць. На ті інтернати дав мин. року сойм 12.000 К. субвенциї. Для забезпеченя ученикам і ученицям відповідного уміщеня поза інтернатами кр. рада. шк. візвала торік дирекциї семинарий, щоби разом з учительскими зборами виладили реґуламін для осіб, утримуючих учеників на станциї.

З початком минувшого року було в мужеских семинариях всего 2561 учеників (в тім числї 553 в приготовляючих клясах) і 698 учениць. До кінця року покинуло школу 256 учеників (в тім числї 55 з приготовляючих кляс) і 24 учениць. З початком р. було 1687 учеників і 593 учениць р. кат. обряду, 725 учеників і 93 учениць гр. кат., 7 учеників і 5 ученицї евангелицкого а 142 учеників і 8 учениць мойсеєвого ісповідання. І так у Львові на 297 учеників було 101 гр. к. обряду, в Станїславові 99 на 284, в Тернополи 152 на 294, в Самборі 133 на 259, в Сокалї 135 на 246, в Залїщиках 74 на 143. В женьских семинариях було в Перемишли 51 учениць гр. кат. обр. на загальне число 232, а у Львові 40 на 223. Звіт шкільної ради не подає анї числа учеників і учениць після народности анї кілько з кождої з висше наведених категорий учеників і учениць лишило ся до кінця року.

До іспиту зрілости приступило торік: 366 публичних учеників, 77 екстерністів, 157 публ. учениць і 238 екстерністок. Здало іспит: 319 публ. учеників, 31 екстерністів, 148 публ. учениць і 140 екстерністок. Репробовано: 47 публ. учеників, 46 екстерністів, 9 публ. учениць і 98 екстерністок. (Після звіту кр. ради шк. здавало іспит у Львові лише 6 екстерністок, а в Перемишли 95; в се певно помилка, бо річ загально знана, що у Львові, де є і приватна женьска семинария, екстерністок бувае навіть значно понад сто).

Стипендії побирало торік 1172 учеників з краєвого фонду в загальній сумі 168.800 кор., 469 учеників з державного фонду в загальній сумі 32.000 К.

Іспит кваліфікаційний до народних шкіл здало торік: 183 кандидатів і 337 кандидаток; репробовано 38 кандидатів і 50 кандидаток. Іспит до виділових шкіл здало 37 кандидатів і 58 кандидаток, а репробовано 12 кандидатів і 4 кандидатки. Про викладовий язик, з яким іспит здавано чи здано, у звіті нема згадки. За те зазначено се при іспитах з ручних жіночих робіт. І так іспит той з язиком викладовим польским здало 142 кандидаток, а з польским і руским язиком викладовим 105 кандидаток; одну кандидатку репробовано. Вкінци здало іспит до фребліївских огородів 78 учениць фребліївского курсу і 10 екстерністок, а одну екстерністку репробовано.

Жадаємо рускої ґімназиї в Яворові.

Від о. Юрия Кміта, сьвященика в Яворові, дістали ми отсе письмо до оголошеня в нашій часописи:

Яко член вічевого комітету, вибраного для підмоги громадскій раді в заходах коло основания рускої ґімназиї в Яворові почуваю ся до обовязку подати до публичної відомости, що зроблено в тій справі.

По полагодженю всяких формальностий була дня 19. липня с. р. депутация з міста Яворова (Мисюк, заступник бурмістра, бо бурмістр п. Гібль був неприсутний радні: Анґельский, Борис і Сем, а з вічевого комітету о. Кміт) у ґрафа Івана Шептицкого; депутация вручила п. Шептицкому, яко послови з Яворова, таку петицию до Сойму:

Високий Сойме!

„На засїданю громадскої ради міста Яворова дня 24. сїчня 1902 р. по представленю відповідного внесеня магістратом і по основному вияснению справи п. бурмістром рада по довшій дискусиї ухвалила одноголосно позаходити ся у висших властий, щоб основано в тутешному місті середну школу, а хотячи прискорити здїйсненя сеї справи, ухвалила міска рада, що громада міста Яворова зобовязуєть ся жертвувати на сю ціль льокаль, сьвітло, опал і обслугу, а заразом ухвалила міска рада просити повітовий виділ і повітову раду, як найприхильнїйше поперти сю справу і зі свого боку причинити ся якимсь датком на сю школу. Ухвалу громадскої ради вповнї одобрило віче, скликане магістратом дня 4. цьвітня 1902 року. Віче заявило ся як найгорячійше за ґімназиею з рускою мовою викладовою і зобовязало ся понести навіть найбільші видатки, щоб лише придбати для себе сю ґімназию.

„Відповідно отже до сьої ухвали ради і до резолюций віча громада подає Високому Соймови свою просьбу до як найскорійшого полагодженя і до предложеня прихильної ухвали з відповідним внесенем Високому ц. к. Правительству на основанє рускої ґімназиї в місті Яворові з початком нового шкільного року.

„На умотивованє свойого жаданя наводить громада отсе:

„Численного населеня яворівского повіту (загальне число душ: 77,385,— з того греко-католиків 61,675, римо-кат. 8,178, жидів 6,523; з того таких, що мають вписану в конскрипциї говірну, домашню руску мову, в: 62,907, польску 8,787, нїмецку 5,657) не може прокормити пуста, лиха, піскова ріля, а до того у нас ще й такої бракує при збільшенім числї людности, мешканцї-ж міста (загальне число: 10,048; з того греко-кат. 6,184, римо-кат. 1,005, вірмен 1, авґсбурского віроісповіданя 7, жидів 2,851) не в спроможні вижити зі слабкого промислу, що доперва є в початках, в самому завязку, тим то населенє мусить конче шукати средств для свого істнованя в школї, мусить шукати кусника хлїба в науцї. Місто надїяло ся підмоги з війска (кінноти); поробило значні видатки, одначе з того не має нїякої користи. Не дивниця отже, що місто Яворів і яворівский повіт з остатного тягнуть ся і посилають значне число учеників до ґімназий по чужих містах, як от до Львова, Перемишля, Ярослава і иньших. А треба знати, що се звязане з величезними коштами з огляду на утруднену комунїкацию. Яворів є в дуже великому віддаленю від зелїзничих стацій і в дуже великому віддаленю від міст, що мають ґімназиї. Давати дїти до школи в таку далечину можуть тілько засібнїйші родичі. Коли школа стане на місци, тодї кождий, навіть найбіднїйший, зможе посилати туди сина, аби лише хлопець показував які такі таланти. Ґімназия отворить нове поле до прожитку й до зарібку. Віче добре зрозуміло вагу основаня ґімназиї, коли зважило ся поносити вище зазначені видатки, бо се буде немов би вивінуваньем многих і многих дїтий. Фреквенция учеників буде незвичайно велика Самий Яворів достатчить вельми значну скількість учеників, як се видко зі шкільного показчика тутешного міста за сей рік:

1) Мужеска видїлова школа:

Кляса:	греко кат. (Русинів)	римо-кат. (Поляків)	Жидів
I. народ.	15	18	83
II. „	25	9	41
III. „	66	17	34
IV. „	63	18	34
I. видїл.	23	13	9
II. „	21	10	5
III. „	18	7	5
Разом	230	93	211

2) В ново-основаній рускій мішаній чотироклясовій школї, що істнує доперва перший рік є учеників-Русинів 70; в мішаній одно- і дво-клясовій є понад 152 ученики, між тими 3 Поляки і 1 Жид. — Вже ся скількість учеників у самому Яворові є достаточним, оправданим доказом про потребу основаня рускої ґімназиї, а щож доперва говорити про цїлий яворівский повіт і сусїдні повіти? Відтак Яворів є почислений постановою з дня 13. III. 1889 р. до трицатьох великих міст у Галичинї, що з малими виїмками мають вже у себе вищі наукові заклади, а майже всї вони є в користнїйших условинах, ніж Яворів, бодай з комунїкацийного і материяльного боку. Основане рускої ґімназиї в Яворові буде важним чинником у культурно-осьвітнім та материяльнім розвитку для самого міста, для цїлого дуже чисельного яворівского округа і для иньших сусїдних повітів, що є заселені збитою масою руского народу. Рішаючі чинники повинні прийти з підмогою величним змаганям міста Яворова, повинні здїйснити як найскорше

все те, що може поліпшити нужденне його єствованє, повинні сповнити все те, що може допровадити наше місто до культурних вершин. А до того завважаємо, що рішаючі власти повинні ще й тому се вчинити як найскорійше, що півчверта мілїона Русинів має лише чотири ґімназиї, а таке маленьке число чейже не може вдоволити, навіть в части, національно-культурним потребам руского народа, що двигає на своїх плечах величезні державні даннини і повинности. З основанєм рускої ґімназиї в Яворові буде сповнене здавна безуспішно повторюване домаганє Русинів, щоб засновувано рускі ґімназиї не лише там, де вже є польскі, але й там, де ще нема польскої ґімназиї, а де тому відповідає переважна більшість населеня одного народа, як от в Яворові; таким робом усталаб ся рязяча неправильність і притихлиб справедливі наріканя руского народа.

„З тих усїх причин ще раз зазначуємо наше жаданє основаня рускої ґімназиї, в Яворові, — що є осьвітно-культурним постулятом цїлої яворівскої суспільности, а головно міста Яворова, що зобовязало ся до великих жертв, щоб лише придбати ґімназию. Громада отже вносить:

„Сойм зволить ухвалити:

„Взиває ть ся ц. к. правительство, аби як найскорійше, вже з початком нового шкільного року, основано руску ґімназию в Яворові“.

„Яворів 13. червня 1902“. — Підписи.

Само собою розуміть ся, що цїлий руский народ, а головно його заступники посли повинні пильно глядїти тепер за ходом сеї справи, повинні разом з усею нашою суспільностию змусити відповідні чинники зійти з тої дороги, якою ходять при основуваню рускої ґімназиї в Станїславові; не треба допустити, щоб вони гасили се сьвітло, яке хочуть засьвітити для себе і для своїх потомків найнизші верствн, що зважили ся жертвувати навіть остатний ґріш на се сьвітло. Се не забаганки позадних із інтелїґенциї — (наша тутешна інтелїґенция на жаль відчужила ся вповні від сего діла, вона мабуть жде, щоб депутация із міщаньства та селяньства прийшла молити, благати їй, щоб і вона була ласкава проговорити яке слівце в тій справі... чи воно мудро і чесно, скажіть собі самі в очи, панове) — се постулятн сих, що двигають на своїх плечах найбільші державні і краєві тягарі. Міщаньство заявило, що не спічне, доки не буде мати в себе ґімназиї; треба отже, аби цїла наша суспільність підпомагала яворівске міщаньство в его просьвітно-культурних змаганях.

Ю. Кміт.

Висилає дїтий до міских шкіл.

Щорічно висилають з новим роком шкільним деякі з наших селян свої дїти до міских шкіл, аби опісля по окінченю 4-класової школи могли перейти до шкіл середних, видїлових, або до купецтва та ремесла. Не всюда однак видно заінтересованє ся сею справою так селяньства як і нашої інтелїґенциї. Є села, а навіть цїлі повіти, звідки не висилають своїх синів до

шкіл міских, як знов бачимо околиці, з яких рік-річно сотки молодіжи селяньскої шукає ширшої осьвіти по школах міских. З огляду, що школи 4-клясові, з котрих можуть ученики переходити до шкіл середних або видїловних, є переважно по повітових містах, а рідко лишень і то в деяких повітах по других менших містах, а на селї школи сего рода належать до білих круків, тому вже селяни, бажаючи синам дати ширшу осьвіту, повинні вчасно застановити ся наперед і не тратити лїт на кінченє всїх лїт і степенів в школї 1-кл., але в пригіднім віцї віддати до школи міскої. Бачимо нераз хлопців селяньских, що покінчили школу народну 1-клясову в віцї 10—12 лїт, а доперва зголошують ся до міскої школи і тут мусять іти до 3. кляси задля незнання нїмецкої мови, а що найбільше до 4 ої кл. Вправдї є користь ся, що фізично і умислово більше розвинені лекше переходять кляси і беруть ся лїпше до науки, але серед лїт шкільних захоплює їх служба військова і перепиняє правильну науку. Сему лиховi могли би запобічи сьвідомі одиниці радою, і ми в сїй цїли подаємо поученє, оперте на вимогах пляну наукового поодиноких категорий шкіл.

Школа 1-клясова обіймає 4 степенї науки і треває 6 лїт, тож хлопець, що переходить правильно всї степенї, кінчить ві з укінченим 12. роком житя.

В школї 4-клясовій наука треває лишень 4 лїта і обіймає 4 кляси, а кінчить ся ві, переходячи правильно з кляси до кляси, з 10. роком житя. — Коли ученик сїльскої школи прийде по укінченю 4. степеня навіть до 4. кл. міскої, підучивши ся в дома язика нїмецкого, то тратить 3—4 лїта зовсїм непотрібно. І. степень, се є 1. рік науки школи 1-клясової відповідає 1 клясї школи 4-клясової, а II. степень, се є 2. рік науки відповідає 2. клясї. Плян науки в сих двох родах шкіл в двох перших клясах мало чим ріжнить ся, зате значна ріжниця є вже між пляном науки III. степеня на селї а III. кл. школи 4-клясової в містї.

Ріжниця між I. і II. степенем школи 1 клясової а 1 і 2-клясою школи міскої полягає на одробинї граматики, та де на селї є викладова мова руска а в повітовім містї нема такої школи 4 клясової з викладовою мовою рускою, а лишень з польскою, також на науцї язика польского. Задля сего найкорисніїше є, коли переходять ученики школи 1-клясової по укінченю II. степеня с. є 2. року науки, доповнивши троха науку граматики, до 3-ої кляси школи 4-клясової, де розпочинає ся наука язика нїмецкого і в тім случаю не тратять лїт, або єли на селї є викладова мова руска, а в поблизькім містї є школа 4-клясова з викладовою мовою польскою, по укінченю 1 року науки III. степеня до 3. кляси школи 4 клясової і в тім случаю тратить 1 рік.

Ріжниця що-до мови викладової полягає на доповненю граматики, а іменно ученик по укінченю II. степеня школи одноклясової повинен доучити ся: Пізнанє іменників змислових, розріжнюванє одниин і множин. Розріжнюванє (а не розбиранє) речення поєдиичого від зложеного, простого від розширеного. Підмет і присудок. Пізнаванє іменника, прикметика, дїєслова, заіменника особового в 1. відмінку одниин і множин. Рід і відміна іменника і прикметника через відмінки на питаня. Відміна дїєслова в трех головних часах. Що-до рахунків нема жадної ріжниці по укінченю II. степеня школи 1-клясової.

Що-до другої мови краєвої, з огляду на иньшу мову викладову в школах міских мусить перехід ученика з школи рускої до польскої припізнити

ся о 1 рік, аби вирівнав матеріял другої мови краєвої, котрої в 1 році науки не учить ся. — Знаючи непорадність під сим оглядом, подаємо сї наші уваги, і сподїємо ся, що охоронять они неодного селяньского ученика від марнованя кількох лїт.

Оповіщеня і конкурси.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости, що представителем Товариства в часї ферій есть п. Кость Паньківский, директор Союза у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости інтересованих, що в слїдуючім році шкільнім буде зміненый заряд Інституту женьского. Видїл постарав ся також о запевненє тому Інститутови фахової Настоятельки педагогічної і еї помічниць. Позаяк комітет дотеперішнїй інституту розвязав ся, тому всї справи Інституту вести буде в часї ферій п. Кость Паньківский, Директор Союза у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові пошукує для свого інститута для дївчат у Львові господинї до заряду дому і кухнею.

Услівя: Вік 30—45 лїт, нагляд над порядком домовим і над кухнею. Цїле удержанє, мешканє і до 20 кор. пенсиї місячно. Речинець до 1-го серпня 1902.

Видїл руского Тов. педагогічного у Львові (Народний Дім) пошукує Настоятельки до веденя свого інститута для дївчат. Услівя: Має нею бути укваліфікована учителька з іспитом для шкіл народних і видїлових (можливе доповненє іспиту до шкіл видїлових в протягу року), особа лїт 20—40, рускої народности і руского обряду. Обовязки: релїгійно-моральне веденє дївчат, надзір домовий, контроля над наукою і одвічальність за веденє інститута перед відповідним комітетом. За те жертвує Видїл: відповідне помешканє, цїле удержанє і 400 кор. річно. Можливі окремо ремунеровані лекциї в рускій школї видїловій приватній у Львові. Речинець до 20. серпня 1902.

Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релїгійно-морального та товариского вихованя для дївчат в інститутї Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, свїтло, услугу і 30 К. місячно. Першеньство будуть мати учителькы з видїловим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школї видїловій за окремою винагородою.

Подання належить вносити до Видїлу Рускаго Товариства педагогічнаго Народний Дім у Львові до 20 н. ст. серпня 1902.

До женьскаго інституту Рускаго Тов. педагогічнаго у Львові принимати ся будуть дїти членів Рускаго Тов. педагогічнаго. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) свідоцтво шкільне з послїднаго курсу, 3) деклярацію що до місячної оплати, котра виносить 40 корон 4) 2 корони на видатки кореспонденційні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за з'ужитє меблїв.

Інститут посилає дївчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, свїтло, послугу і пранє за місячною доплатою 1 корона; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашнє і товариске веденє; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати иньших відомостий теоретичних і практичних.

Ученицї мають привезти з собою слїдуючу гардеробу: сорочок 6, кафтаників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевників 2 пари, одїж верхну зимову і лїтну, сїнник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імени і назвиска ученицї. Потрібний спис біля. За науку на фортепянї і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танцїв по 12 кор. річно. Подання треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1902.

Видїл Рускаго Товариства педагогічнаго у Львові розписує сим конкурс на принятє учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1902/3.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Рускаго Товариства педагогічнаго. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика, 2) свідоцтво шкільне з послїдних двох курсів, 3) деклярацію що до місячної заплати, котра виносить 40 кор., 4) 2 кор. на видатки кореспонденційні, 5) хто не есть членом Рускаго Тов. педагогічнаго, 2 кор. на вписове і вкладку річну до того Товариства.

Всякі подання адресувати треба до видїлу Рускаго Товариства педагогічрого у Львові, ул. Театиньска ч. 19, на руки члена видїлу Костя Паньковскаго.

В склад комітету, занимаючого ся веденєм дїл Інститута входять: проф. Василь Білецкий, проф. Ілия Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, свїтло, послугу, пранє за доплатою 1 кор. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведенє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о принятє визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1902.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Діточі вигадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 сот.
*63 Байки Брничаїнова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге видання) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „
96 Дітворá . . 1 кор. — „
97 Звірята домашні . 80 „
98 Приятелї дітий 1 кор. 20 „
99 Ах яке хороше 2 кор. — „
100 Для розривки 1 кор. 20 „
*101 Ґете-Франко: Лис Микита (третє цілком зміщене видання) 1 кор. — „ опр. . . . 1 кор. 30 „

Видання без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педаґоґії . . . . . 60 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене видання . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., II., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попавась. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 30 „
14 **Гордієнко.** Картагинці і Римляни . . . . . 20 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руської мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
20 **Дзвінок** з 1894 р. . . . . ½ кор. — „
26 **Др. Мандибур.** Олімпія . . . . . 40 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґулівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодзіньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Непос, учебник для III. класи тімназ. . . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz Józef.** Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . 60 „
*33 **Л К.** Робінзон неілюстрований . . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, дванайцять в фортепіяном 20 „
38 **Дийпрової Чайки.** Коза дерева . . . . . 50 „
39 **Мана** етнографічна Руси-Украіни . . . . . 40 „
40 **Барановский** Прописи до іспитів. . . . . 40 „
41, 42, 43, 44, 45 **Дзвінок** з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900 по . . . . . 4 кор. — сот.
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Анділ . . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Капці . . . . . 40 „
49 **Дзвінок** з 1901 р. . . . . 6 кор. —
50 **Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор. 70 „
59 **Ів. Франко.** Коли ще вьвірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Снілка.** На чужині 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 . . . . . 60 „
*71 **Оповідання** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
*72 **Мих. Коцюбинский** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
*73 **Олекса Катренко.** Оповідання 40 сот.. . . . . 54 „
*74 **Василь В-р.** Подорож до краю Лїлїпутів 50 сот. опр. . 64 „
*77 **А. Кримский.** Переклади 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з історії Украіни-Руси . . . . . 40 „
*79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка** Дитячі оповідання 30 сот. опр. . 44 „
*80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
*81 **Марко Вовчок,** оповідання. I. часть 30 сот. опр. . . . 44 „
*82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*83 **Ковалів Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . . 44 „
*84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненнями, I. ч. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
*87 **Поезиї О. Конїського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
*88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальскої 20 сот. опр. . . . 34 „
89 **Оповідання М. Вовчка.** II. ч. Інститутка 40 сот. опр. . 60 „
*90 **Дивні пригоди Комаха Санґвіна,** I. частина 40 с. опр. 70 „
*91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошинської . 30 „
*92 **Малий сьпівайник.** . . . . . 20 „
*93 **Клавдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 дїях 16 с. оправ. . . . . 30 „
*94 **Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошинської 20 с. обі опр. . . . . 54 „
95 **Шекспір в повістках** 30 сот. опр. . . . . 60 „
102 **Дві могилї** Короленского 18 сот. опр. . . . . 32 „
103 **Анґлїйскі казки.** 24 сот. опр. . . . . 38 „
*I. **Леонїда Глїбова: Байки.** . . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайчено.** Олеся; Комар; Два оповідання по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. V. **Дийпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901. . 4 кор. —

Книжки, назначені вьвіздкою, апробовані Радою Шкільною на потороди письмости до шкіл народних, Інститутка і Шекспір в повістках до шкіл видїлових, а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Замовляти можна в Товаристві Педаґоґічнім у Львові улиця св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26 і в книгарні Ставропиґийского Інституту ул. Руска ч. 3.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідав Володимир Шухевич.

Ч. 17. Львів, 5. вересня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Практичне образованє народних учителїв.

В ріжних *областях життя людского* ідуть *теория* і *практика* окремими дорогами, а в школї творять одну нерозривну цїлість. Загальна педаґоґія єсть наукою, а приложена в практицї штукою, до котрої виконаня потрібні хоч не вроджені але бодай працею позискані спосібности. Єсли учитель має стояти на висотї своєї задачі, то повинен придбати собі не тілько потрібні заводови відомости, але мусить мати і вправу у виконуваню педаґоґічної штуки. Як в науцї нема такого застою, лишень неустаючий розвій і вічна борба за знане правди, так не єсть закінченою і педаґоґічна штука, бо она не знає границь що до своїх моральних цїлий, але одержує від науки що раз то нову поживу а з досьвіду виростають що раз то сьвіжі цьвіти і овочі.

Лишень такий учитель має талант педаґоґічний, котрий поступає завсїгди обома дорогами, стараєсь неустанно о духове і моральне совершеньство і уміє до спеціяльних, конкретних випадків приноровити загально педаґоґічні засади. Проте звертає власть шкільна, маючи високу цїль школи на оцї, свою увагу не тілько на теоретичне але також і на практичне образованє учительства.

І справді, наколи перейдемо історию народного шкільництва, то мусимо признати з правдивим задоволенєм, що шкільництво наше піднеслось не тілько під зглядом внїшних відносин але також і на поли духового поступу — а се треба завдячити основнїйшому теоретичному і практичному образованю учителїв. Устави шкільні вимагають іменно від кандидатів стану учительского, щоби придбали собі в семинарії наглядно знане сил чоловіка і познакомились з средствами до їх розвою і вобразованя, щоби пізнали засади виховуючої науки взагалї, а методику поодиноких предметів з осібна;

— одним словом: кандидати учительскі повинні мати знане головних приписів шкільної практики і вправу в практичнім научуваню.

В семинарії учительскій одержує проте кандидат теоретичне підготовленє і практичну вказівку для свого будучого заводу а при іспитї зрілости має дати доказ, що придбав собі приписану скількість позитивних відомостий, що обняв методично предмети наукові, призначені для народної школи і що єсть взагалї способним до виповненя уряду учительского.

Коли кандидат одержав свідоцтво зрілости, то він не єсть єще готовим учителем, але має ним доперва стати ся; яко такий може старати ся о посаду, на котрій повинен пробувати і виправляти свої сили. Тепер приходить для него час совісної працї і виготовленя до іспиту учительского, котрий має переважно характер практичний. В тій цїли мусить молодий учитель роздумувати ревно і старанно над обективною методою, котрої вчив ся в школї; мусить єї приложити до спеціяльних випадків, повстаючих з ріжнородних обставин і устрою школи, приноровити до характеру і індивідуальности учеників і наповнити духом своєї особистости. Щасливий учитель, зачинаючий свою службу під доглядом розумного управителя, котрий помагає йому дїлом і словом і хоронить від блудних доріг. Але в сумнім положеню знаходить ся такий учитель, котрий зачинає свою службу в одно-клясовій, ученіками переповненій школї а в додатку мусить боротись з неохотою громади. Коли-ж вже зробив щасливо і учительский іспит, то і тодї не єсть єще скінченим учителем. З дальшою службою не кінчить ся його наука, але тревав цїле житє. Ту треба користати з придбаних відомостий, розвивати сили і гартувати характер супротив заверух житя. Хто не іде на перед, — лишаєсь по заду; — а кому не знакома вага сих слів в шкільнім заводї? Хибні приписи не принесуть для школи більшої шкоди як учитель, котрий занедбує своє образованє.

Сподіваємо ся заінтересувати наших читателїв, коли порушимо питанє практичного образованя народних учителїв.

Хотя правдивою єсть пословиця: „docendo discimus“ і хоть практика розвиває наші способности — то нерозумно було би твердити, що учитель може ограничити ся на власний досьвід, котрий зробив в своїй школї. Досьвід єсть, правда, в многих випадках добрим учителем, але природа чоловіка слаба; ми не добачуємо нераз наших похибок і не можемо самі осудити докладно нашої дїяльности. Учитель повинен себе самого пізнавати і іспитувати, бо на тій чинности основує ся моральний поступ особи, але по при то мусить ще студіовати дїяльність своїх заводових товаришів. Живе слово і приклад научать нас певно більше як лектура найлучших книжок. Коли спостерігаємо і порівнуємо чужі обставини і чинности, то наш погляд заострює ся і ми пізнаємо скоро правдивий стан річий. Учитель, працюючий десь в далекім гірскім селї і полишений сам собі, впаде дуже легко в похибку односторонности і шаблёновоїрутини, хоч би як живе було у него почутє обовязку. Лишень виміна гадок, вплив особистий товаришів по заводу і обсервация методи ученя та дїяльности инших учителїв можуть охоронити його і його школу від стаґнациї.

При школах більше-клясових в положеню учителя о много лекше. Взаємні госпітациї і місячні конференциї суть там средством до дальшого

образованя. Противно в школах одно клясових має учитель менше спосібности пізнати все поступаючу методу науки. А положенє і робота його суть о много тяжші як положенє і робота його товаришів! Ні книжок, ні товариства, ані духового впливу. Сему могли би по части запобічи кружки педаґоґічні, на котрих розбирали би ся педаґоґічно-дидактичні питаня і відбували ся практичні проби научні в школах. Алеж бо і така одна або друга пробна лєкция не подає цїлковитого образу о станї кляси, тим меньше цїлої школи.

Більше як конференциї учительскі причинили би ся до практичного образованя учителїв і до піднесеня самої науки взаїмні посїщеня школи між учителями одиноких або ріжнородних закладів. Така установа була би передовсїм корисною для шкіл сельских і для молодших учителїв. Управильненє таких посїщень школи зі згляду на час, місце і вибір учителїв залежало би від власти шкільної, котра могла би години шкільні, відпавші по причинї госпітациї, перенести на ті пополудня в тиждни, коли не відбуває ся наука. Госпітуючий учитель повинен би більше разів в роцї прислухуватись через кілька годин науцї випробованого учителя, щоби міг потому зроблені там спостереженя що до методи научної і дисциплїни в власній школї вихіснувати. Нема сумнїву, що отверта і дружна вимина гадок причинилась би певно до піднесеня шкільництва, щоби впровадила до шкіл нове житє і улекшила задачу вихованя.

Одна трудність була би: звідки покрити кошти таких госпітациї? Сим мусїла би занятн ся власть шкільна — кошта не були би надто великі — але велика користь.

Як довго однак такі взаїмні госпітациї законно не управильнені, поручаємо учителям в свобідних годинах добровільне посїщенє шкіл, бо в тім видимо не тілько средство до дальшого образованя учителїв, але також спосіб до скріпленя взаїмних інтересів. — Чим тяжше є положенє учительства, тим більше потрібне сполученє сил.

Правда реченя: „Єсли двох робить то само, то робота не є та сама“ потверджуєсь особливо в научаню. Навіть та сама научна метода при тих самих условах і обставинах не має того самого успіху, наколи уживають єї ріжні учителї. Успіх зависить власне від особистого такту і взагалї від сили духової самої особи. Пізнанє власних похибок є першим кроком до поправи, а обсервация чужих хороших свойств заохотою до більшої дїяльности. І артист образує і одушевляє ся на чужих взорах і переходить школу, щоби новим ідеям дати житє і формy. Не менше і педаґоґ, той другий творець дитини, мусить себе іспитувати і вправляти, образувати і працювати, щоби бути достойним робітником в службі людскости.

Педаґоґіка, єї відношенє до иньших наук і єї накопечна ціль.*)

Конець.

III. Педаґоґіка в відношеню до иньших наук.

Перший погляд на зміст і обсяг науки вихованя вистарчить, щоби порозуміти, що обширного того предмету не можна опанувати без основного підготовленя в засадничих а посвоячених педаґоґіцї науках. Із ґенези і самої сути педаґоґіки, що предмет той належить трактувати, випливає відповідно до єго внутрішної будови, отже в такім порядку, в якім представляє ся нинї ґенетичний розвиток тої науки і тому за підставу научної педаґоґіки треба взяти в першій лїнії біольоґію (науку о формі, будові, чинностях і взаїмних відношенях орґанїчних істот), і від неї зачинати.

Не потребую і згадувати, що загальну біольоґію мусять попередити підставні, посвоячені їй науки, а то: ботанїка, зоольоґія, антропольоґія, анатомія (наука о будові тїла), фізіольоґія (о функциях тїла), ембріольоґія (о розвою зародка), ґістольоґія (о мікроскопійній будові тїла) і патольоґія (о хоробах людий і звірят). Психольоґія так загальна, як і поодинокі єї ділї: психофізика (о відношеню явищ і прав психічних до окруженя фізичного), психофізіольоґія (о відношеню явищ і прав психічних до обставин анатомічно-фізіольоґічних) і психобіольоґія (о відношеню умового розвою до розвою форм і функцій в сьвітї людскім і звірячім), як також і иньші потрібнїйші єї підділи, а до того спеціяльні моноґрафії становлять рівнож підставу тої науки.

Одним словом, за підставу студий педаґоґічних служать науки природи, конечно потрібні до виясненя розвитку житя внешної орґанїзациї під зглядом анатомічним, фізіольоґічним, біольоґічним і психічним, бо-ж і сама педаґоґіка не є нїчим иньшим, як лиш приміненєм правил природи до сьвідомого розвою чоловіка в напрямі здорових суспільних засад.

Так отже бачимо, що і соціольоґія і взагалї науки суспільні лучать ся з педаґоґікою, вияснюючи, що зі становиска загальних потреб і збірного житя належить уважати для одиниць хосенним, а що шкідливим, що є найпожиточнїйшим для загалу і одиниць, а також вияснюючи, яка праця, який спосіб думаня, який розвій чутя, які ідеали і напрями запевняють людскости найбільше щастя.

Істория народів і розвою культури толкує взагалї, а істория батьківщини подрібно, в якім напрямі має відбуватись всесторонний розвиток, щоби на тім могла найбільше скористати так одиниця, як і ціла суспільність.

Етноґрафія, ґеоґрафія, економія і иньші науки не лучать ся вправдї безпосередно із наукою вихованя, — але все таки много причиняють ся до виясненя ріжних квестий, а тим самим і они стоять посередно в звязи з педаґоґікою.

---

*) Передрук з „Буковини".

Зреасумувавши все те, прийдемо до остаточного висновку, що педаґоґіка в наукою пристусования загальних і зложених засад до поодиноких випадків, а сама теория педаґоґіки в системою заключень і приноровлень підставових наук до управильненя природного фізичного і умового розвитку чоловіка.

До тепер опирала ся наука вихованя більше на розумованю як на фактах, а ві теория майже не числила ся з наукою, але в послїдних десятках минувшого столїтя з поступом наук емпіричних (переважно природних) відкрила она собі нові жерела фактів, теорий і метод, і станула на ґрунтї стисло науковім.

З того видко, який широкий обсяг занимає педаґоґіка, бо-ж не в она виключно наукою плеканя і ученя дїтий, але заразом наукою всесторонного образованя чоловіка згідно з вимогами природи і суспільних потреб. В той спосіб трактований предмет став ся необходимим не лише для учителїв і родичів-вихованцїв, но також для всїх, котрі занимають ся справами просьвіти і поступу.

IV. Наконечна цїль педаґоґіки.

В ріжних часах і в ріжних стадиях розвою людскости приписувано науцї вихованя ріжні цїли.

Навіть первісна громада не могла полишати самопас молодого поколїня, але за посередством переказу удїляла ему ті відомости, які сама посїдала.

Тип первісної громади віднайдено у Іроків, Арабканів і Маорів, найменьше розвинених племен Австралії.

І там естує „школа“, бо на старшинї лежить обовязок привчити молодїж всїх практичних занять та приготовити ї до обовязків збірного житя і до взаїмної солїдарности.

Тамошний молодець кінчить до шіснайцятого року житя всї технїчні і практичні науки, котрі обмежають ся до найпотребнїйших відомостий з ґеоґрафії і метеорольоґії, мисливства і риболовства, уживаня оружія і т. п., а відтак відбуває „публичну школу“, котра має на цїли познакомити его зі суспільним ладом, зі звичаями і п., а вкінци визволити на мужа, члена суспільности. Сам акт визволеня попереджають тяжкі проби і найдивачнїйші церемонії, котрі мають на цїли алїґорично представити молодїжи даного племени користи і обовязки доспілого віку. Між минувшиною хлопця, а будучим житем мужчини має повстати велика пропасть, котра ніколи не діжде ся зрівнаня.

Але такий мужчина не в ще скінченим горожанином. Стане ся він ним тогди доперва, коли дасть докази своєї розваги, хитрости і відваги, а передовсїм докаже, що уміє погамувати пристрасти; тогди доперва допускає ся его до висшої ради, щось в видї грецкої ґерузії. Не рідко отримує він таке право аж в глубокій старости.

З того виходить, що горожанське вихованє тревав там через цїле майже житє чоловіка, а наконечною цїлию его в усуспільненє одиниць.

Слїди тих педаґоґічних засад, котрих придержують ся нинї дикі, варварскі народи, находимо також в клясичній Греції, тілько не є они вже так природні і не мають тої гуманности, що у перших.

Передовсїм немило ударяє ту нерівність станів, де демократия боресь із аристократиєю, а під їх ногами стогне найбільша часть народу — невільників, котрі з помиленем особистих прав природних і інтересів працюють на своїх катів-гнобителїв. Горожанами можуть ту бути лиш свобідні одиниці, котрі однакож поза горожаньскым і загальным образованем не посїдають жадного знання із практичних занять, і не дивниця, бож до фізичної працї призначені були виключно невільники, котрі не належали до суспільности.

Отже грецке вихованє мало характер літературний, щоби, стоячи при кермі управи, утримувати в підданьстві добру половину як не $^3/_4$ мешканців краю, а наконечна ціль его була: вироблене сильних, сьвідомих горожан, котрі з'уміли би се успішно виконати.

То само подибуємо і у Римлян.

Християнїзм зніс вправдї невільництво та не зрівнав слабих зі сильними, панів-маґнатів з визискуваними бідаками, а тим самим і наконечна ціль педаґоґіки не сталась через те в сути річи совершеннїйшою, лиш та сама в ріжних фазах розвою прибирала ріжні форми; — що більше, дуже много стратила она на беззглядній вартости, бо в тих часах заник у неї суспільний характер, а широко розвинув ся індивідуалїстичний, наслїдком чого найважнїйші справи загальної натури мусїли підчинятись особистим інтересам, котрі висувано на перший плян.

Коли зважемо на се, то зовсїм не здивує нас, коли, ще в нових віках, мав відвагу Людвик XIV. сказати: „Франция — то я!“, бо-ж дїйсно сей володар уважав, що ціла Франция, ба й цілий сьвіт мав служити его вузким особистим інтересам. Такі понятя мали маґнати і превілєйована шляхта, одинокі репрезентанти народів, бо черінь не входила в рахубу.

В тім напрямі зминялись також уряджена і обставини суспільні, а з поступом часу поступала також: нерівномірність працї і ужитковання ей продуктів. Иньшими словами: одні давали силу, труд, самі постепенно під'упадаючи, а другі продукти ей богатїли. І дійшло до того, що стосунок одних до других зближає ся майже до відворотного. Коли до того звернемо увагу ще і на ту справу, що епоха вільної конкуренциї противставила чоловіка чоловікови, що в тім хаосї борби і зависти рвуть ся сполуки суспільні, одиниця привикає бачити одиницю, а поза нею не видить ширшої суспільности, як зпоза дерев не можна доглянути лїса, то річ стане зовсїм ясною, що такі економічно-суспільні уряджена паралїжують засадничу функцию житеву.

Я умисне посьвятив пару слів начерненю в найзагальнїйших зарисах незавидного сучасного економічно-суспільного стану, а зробив се тому, щоби тим яснїйше представити донеслість наконечної ціли науки педаґоґіки, котра стремить до такого розвою форми життя, де-б гадки, чутя і дїла опустили індивідуалїстичне становиско, уступились з поля безнастанного суперництва і борби, та зляли ся з загалом, запевнивши кождій одиниці зглядно найбільшу силу щастя.

Як би суспільність осягнула таке вихованє, як би особисті інтереса дїйсно ввійшли в стислу нерозривну связь з загальними, а „я“ уступило-б місця

для „ми“, тогди зникла би звіряча борба о екзистенцію, а лишилось би мирне, спокійне змаганє о лїпшу долю, при чім вспільна праця над культурою і єї розповсюдненєм посунулась би великанським кроком в перед.

Правда, далеко ще до того, але вже від тепер треба до тої мети стреміти з цїлою консеквенцією в тій повній надїї, що колись засьвітить сонце правди, що використувані, понижені засядуть до вспільного стола з бутними потентатами нинїшного сьвіта, голодні наситять ся, а плачучі отруть сльози і настане в цїлім сьвітї щире семейне пожитє, полягаюче на взаїмній помочи, взаїмній значливости.

Як на вступі зазначено, задачею сеї розвідки є поінформувати загал о значінню наукової педаґоґіки для успішного розвою людскости і заінтересувати нею так покликані до єї управлювання учительскі сфери, як і ширшу сьвітлу громаду, тим більше, що у нас Русинів-Українцїв дуже мало, майже нїчого на тім поли не зроблено, хотяй і спосібности є досить до того і сама наука вихованя є гарна, всесторонна, о високій гуманній цїли, котрої докладне перестудїованє може дїйсно справити інтелєктуальне вдоволенє, та принести суспільности взагалї, а своєму рідному народови з осібна неоцїнену користь.

О скільки повелось менї вивязати ся із сеї, не легкої впрочім задачі, зволять ласкаво розсудити самі Вп. Читачі. Я лиш щиро бажав би, щоби в інтересї загалу найшла собі та наука в будучности як найбільше приклонників, любителїв і ширителїв.

Коли хоть десятий, хоть двайцятий, хоть пятьдесятий, перечитавши сї стрічки, узнасть за відповідне взяти ся до докладного, або хоть побіжного студїованя того предмету, буду зовсїм вдоволений і тїшити ся му, що голос мій не був „вопіючим во пустинї“.

І. Г.

Ґалицкі середнї школи

в р. 1900—1901.

В шк. р. 1901 було в Галичинї 40 шкіл середних: 33 ґімназий, між ними одна приватна з правом публичної школи, і 7 реальних шкіл. Руску викладову мову мали 4 ґімназиї: академічна у Львові, II-а в Перемишли, II-а в Коломиї і ґімн. Фр. Йосифа в Тернополи. Ґімназия II-а у Львові і ґімн. в Бродах мали нїмецку викладову мову, а у всїх иньших ґімназиях і у всїх школах реальних була викладова мова польска.

Кляс головних було в ґімназиях 251, бо руска ґімназия в Тернополи мала лише 3 кляси (сего року отворена вже й 4-а), ґімназия в Бучачи мала 7 кляс (сего року отворена 8 а), а ґімназия в Дембіци мала одну клясу (сего року отворена 2-а). Реальні школи мали 36 головних кляс, бо тарнів-

ска мала 4 кляси, ярославска 3, а в Кросні одну. Рівнорядних кляс було в ґімназіях 185, а то: в рускій ґімназії у Львові 6, в Перемишли 3, в Коломиї 1, в Тернополи 2; 10 рівнорядних віддїлів кляс 1—5-ої в ґімназії св. Анни в Кракові, 4 рівнорядні віддїли кляс 1—4 в ґімназії Фр. Йосифа у Львові, 8 рівнор. віддїлів кляс 1—8-ої в IV ґімназії у Львові мали окремих управителїв. В реальних школах було рівнорядних кляс 35, з них 7 в Кракові і 4 у Львові були під окремими управителями. Крім того при руских ґімназіях в Перемишли і в Коломиї і при нїмецких ґімназіях у Львові і в Бродах були кляси приготовляючі.

Що-до рівнорядних кляс в руских ґімназіях годї здержати ся від замітки, що кр. рада шкільна очивидно в особлившій якійсь ласцї має наші ґімназії. У львівскій було всїх учеників 591, а то: в I. класї 127, в II-ій 83, в III-ій 83, в IV-ій 65, в V-ій 73, в VI-ій 61, в VII-ій 53, в VIII ій 46. Кляси I—VI повинні були бути подїлені, і то I-а на три віддїли; тимчасом мали вони всї лише по два віддїли. Та се можна було ще якось виправдати. Але на сей рік записалось до сеї ґімназії 679 учеників, а то: до I-ої кляси 176, до II-ої 91, до III-ої 87, до IV-ої 77, до V-ої 69, до VI ої 72, до VII-ої 56, до VIII-ої 51. Кляса I-а повинна бути подїлена, як не на 4, то у всякім разї конечно на 3 віддїли, а II—VI кожда на два віддїли, так що повинно бути найменше 7 рівнорядних віддїлів; тимчасом у звітї виказано лише 6. Перемиска ґімназія мала торік 464 учеників, а то по черзї кляс: 105, 64, 71, 65, 40, 47, 37, 35. Кляси I—IV повинні були мати рівнорядні віддїли; тимчасом II-а була неподїлена. Ну, славити ж Бога, що бодай сего року всї чотири нижші кляси є подїлені! А записалось по черзї кляс: 132, 77, 63, 65, 58, 36, 48, 32, — разом 511 учеників. Коломийска ґімназія мала торік учеників: 93, 58, 50, 27, 32, 26, 21, 19, — разом 326. Кляса I-а була подїлена. Сего року має учеників: 106, 74, 69, 46, 29, 31, 23, 19, — разом 397. Кляси I—III повинні бути подїлені; тимчасом є лише два рівнорядні віддїли.

Учеників у всїх ґімназіях записало ся з початком року 18.601, а з них дотревало до кінця року 17.334; в реальних школах було з початком року 2.892 учеників, з кінцем року 2.672 [в р. 1900 було в ґімназіях з початком року 17.505 учеників, з кінцем року 16.478, а в реальних школах з початком року 2.758, з кінцем року 2.563].

З кінцем шкільного року 1901 було у всїх ґімназіях учеників:

після релїґії:

римо-католиків	10.508
греко-католиків	3.486
жидів	3.193
евангеликів	90
вірмено-католиків	96
іновірців	19
православних	2

після народности:

Поляків	13.609
Русинів	3.339
Нїмців	371

Чехів	12
Мадярів	2
Англичанин	1

В реальних школах було учеників:

після релїґії:

римо католиків	1.758
жидів	677
греко-католиків	**197**
евангеликів	33
вірмено-католиків . . .	4
іновірцїв	3

після народности:

Поляків	2.444
Русинів	**189**
Німців	29
Чехів	10

Бібліотека наукового товариства імени

В самих руских ґімназиях було учеників гр. кат. обряду 1.459, р. кат. 3, 2 православних і 5 жидів; по народности 1.467 Русинів і 2 Поляки.

В загальнім числї Русинів-ґімназиястів (3339) находимо 3329 учеників гр. кат. обряду, 1 р. кат., 2 православних, 5 жидів і 2 учеників, котрих ісповіданя з табелї статистичної не можна дійти; тарнівска ґімназия виказує 5 Русинів, а лише 3 учеників гр. кат. обряду. Між Русинами реальних шкіл (189) находимо 187 учеників гр. кат. обряду і 2 (в Кракові), котрих ісповіданя не знати.

Як бачимо учеників, що признали ся до рускої народности, хоч не були гр.-кат. релїґії, було в цїлій Галичинї в ґімназиях всего-на-всего 10, а в реальних школах всего на-всего 2, разом 12.

За те було 167 учеників греко-кат. обряду, що не признали ся до рускої народности, а то в ґімназиях 157, а в реальних школах 10. — Таких ренеґатів було: в польскій ґімназиї в Коломиї 25, в ґімназиї Фр. Йосифа у Львові 20, в Ряшеві 13, в ґімназиях в Золочеві і в польскій в Перемишли по 12, в ґімназиях в Бохнї і Хирові по 10, в Самборі 9, в Бережанах і Ярославі по 7, в Новім Санчи і Сяноцї по 5, в Вадовицях і в Кракові у св. Анни по 4, в нїмецкій ґімназиї у Львові і в Дрогобичи по 3, в Бучачи і V ґімназиї у Львові по 2, в Бродах, в Кракові у св. Яцка і в III-ій ґімн., у Львові у філії III-ої ґімн. по 1. В реальних школах: у Львові 5, в Станиславові 4, в Кракові 1.

Всїх учеників рускої народности у всїх галицких ґімназиях було — як сказано — 3339; з того значно меньше як половина, бо лише 1467 учащало до руских ґімназий, а значно більше як половина, бо 1872, ходило по нерускихъ ґімназий. З окрема було учеників-Русинів в польских ґімназиях в Самборі і Стрию по 167, в Бережанах 163, в Станиславові 157, в Сяноцї 136, в Бучачи 133, в Тернополи 126, в Золочеві 117, в Дрогобичи 103, в нїмецкій в Бродах 104, в инших нерускихъ ґімназиях по значно менше сотки. У всїх львівских нерускихъ ґімназиях було учеників гр. кат. обряду 275, між ними Русинів 249. В польскій ґімназиї в Пе-

ремишлї було учеників гр.-кат. обряду 63, між ними Русинів 51; в польскій ґімназиї в Коломиї учеників гр. кат. 42, Русинів 17.

Маємо під рукою статистику учеників галицких середних шкіл з кінця року шк. 1889, значить сперед 12 лїт, коли була лише одна повна руска ґімназия у Львові і один рівнорядний руский віддїл першої кляси в Перемишлї. Цїкаво буде повести в дечім порівнанє між тодїшним станом а теперішним. З кінцем шк. р. 1889 було у всїх ґімназиях галицких 11.262 учеників. В 12 лїт пізнїйше з кінцем шк. р. 1901 було їх 17.334; значить, число учеників зросло за той час о 6.972 чи то о 61·9%. Учеників р.-кат. обряду було тодї 6.937, гр.-кат. 2.060, жидів 2.140; а по народности: Поляків 8.598, Русинів 2.014, Нїмцїв 639. У відсотках було тодї 61·40% р.-кат., 18·23% гр.-кат., 18·94% жидів; а по народности: 76% Поляків, 17·82% Русинів і 5·6% Нїмцїв. В 12 лїт пізнїйше було учеників р.-кат. обр. 60·6%, гр.-кат. 20·11%, жидів 18·44%; а по народности: Поляків 78·48%, Русинів 19·27%, Нїмцїв 2·16%. Значить, з кінцем шк. року 1901 було учеників р.-кат. обр. в прирівнаню до загального числа о 0·8% менше нїж в р. 1889, учеників гр.-кат. обр. о 1·88% більше, жидів о 0·5% менше; Поляків о 2·48% більше, Русинів о 1·45% більше, Нїмцїв о 3·44% менше. Приріст за 12 лїт виносив: загальний, як уже зазначено вище, 6.972 чи то 61·9%; учеників р. кат. обр. 3.571 чи то 51·48%; гр. кат. 1.426 чи то 69·22%; жидів 1.053 чи то 49·2%; Поляків 5.011 чи то 58·28%; Русинів 1.325 чи то 65·79%; а Нїмцїв убуло 268 чи то 41·47%. Значить: загальне число учеників зросло за 12 лїт о половину і 11·9%; число учеників р. кат. обр. о половину і 1·48%; гр. кат. о 19·22% понад половину; жидів о 0·7% низше половини; Поляків о 8·28% понад половину; Русинів о 15·79% понад половину; а Нїмцїв убуло о 8·53% низше половини. В р. 1889 з 2.060 учеників руского обряду відрекло ся рускої народности 58 чи то 2·81%, в р. 1901 виносило число таких ренеґатів 157 чи то 4·6%. Нцйбільше було їх в р. 1889 в Перемишлї (19 або може навіть 21), в ґімназиї Франц Йосифа у Львові 15, в Коломиї 6, в нїм. ґімназиї у Львові і в Ряшеві по 4.

Цїкава також річ, кілько учеників покидає школу серед року. В р. 1889 було таких учеників 815, 6·73% тодїшного загального числа; в р. 1901 було їх 1167 чи то 6·33%. Найменше було таких учеників в р. шк. 1900, бо лише 5·86%; найбільше в рр. 1890 (10%), 1891 (11·42%) і в 1892 (12·05%). Ще цїкавійша річ була би знати, кілько що року Русинів покидає школу; та сего з виказів статистичних не дійде. Припадково лише довідуємо ся із звіту кр. ради шк. за р. 1901, що в рускій ґімназиї у Львові було таких учеників 83 на 595 чи то 14%, а в рускій ґімназиї в Тернополи 24 на 237 чи то 10·1%, коли, як уже сказано, з загального числа всеї ґімназияльної молодїжи пропало серед року лише 6·33%.

Ще некористнїйша окаже ся рїжниця, коли придивимо ся числам учеників, котрі з кінцем року дістали зле съвідоцтво, і дочислимо до них тих, що серед року покинули школи (звичайно длятого, бо не надїяли ся доброго съвідоцтва). Зле съвідоцтво дістало у всїх ґімназиях 2.368 учеників чи то 13·1%; в руских ґімназиях було таких учеників лише 168 на 1.469, отже лише 11·43%. Але коли дочислимо тих, що серед року покинули школу (1.167), то всїх пропавших разом буде 3.535 чи то 19·1%; а коли так само обчислимо пропавших учеників в руских ґімназиях у Львові і в Тернополи

(бо з иньших ґімназий не маємо подрібних дат), то вийде, що у Львові пропало за цїлий рік 23·28%, а в Тернополи 22·78%!

До іспиту зрілости приступило торік в ґімназиях 1.109 абітурєнтів, між ними 960 учеників публичних і 149 екстернїстів; здало іспит 888 публичних учеників (92·4%) і 106 екстернїстів (71·1%), — разом 994 чи то 89·6%. Між екстернїстами було 26 жінок, з котрих 4 здали іспит з відзначенєм, 17 узнано за зрілі, а 5 репробовано. В реальних школах здавало іспит зрілости 181 абітурєнтів, між ними 158 публичних учеників і 23 екстернїстів. З публичних здало іспит 147 чи то 91·8%, з екстернїстів 10 чи то 43·6%, разом 157 чи то 87·3%.

Цїкаво було би обчислити, кілько з тих учеників, що вступають до 1-ої кляси середньої школи, доходить в правильнім часї до іспиту зрілости і здає его з успіхом. З досьвіду відомо, що часто з 80 учеників 1-ої кляси анї десята часть не здає іспиту зрілости, а ті, що до него приступають, є переважно вже такі, що поприбували в часї наук з иньших шкіл або повтаряли більше чи менше кляс. Та сего по більшій части зовсїм неможливо дійти. Але порівнаємо бодай загальне число учеників 1-ої кляси з числом тих, що по нормальнім числї лїт узискують сьвідоцтво зрілости. При тім вчисляти будемо вже і екстернїстів, виходячи з того припущеня, що й ті екстернїсти колись були бодай в 1-ій клясї публичної школи, та обмежимо ся тілько на ґімназиї.

Отже в шк. р. 1901 здало іспит зрілости 994 абітурєнтів; в 1-ій клясї було тих учеників в 1894 р. 2896, — значить іспит зрілости здало з них лише 36·33%.

В р. 1893 було в 1-ій клясї 3.050 учеників; з них здало іспит зрілости в 1900 р. 1.033 чи то 33·87%. В р. 1892 було в 1-ій клясї 2.945 учеників; з них здало іспит зрілости в 1899 р. 874 чи то 29·62%. В р. 1891 було в 1-ій клясї 2.730 учеників; в 1898 р. здало іспит зрілости 866 чи то 31·72%. В р. 1890 було в 1-ій клясї 2.817 учеників; в 1897 р. здачо іспит зрілости 867 чи то 31·13%.

Окремо в руских ґімназиях виходить се порівнанє так: У львівскій було в 1890 р. 81 учеників в 1-ій клясї; з них здало іспит зрілости в 1897 р. 37 чи то 45·68%. В 1891 р. було 99 учеників в 1-ій клясї; іспит зрілости здало в 1898 р. 33 чи то 33·33%. В 1892 р. було учеників 1-ої кляси 103; іспит зрілости в р. 1899 здало 36 чи то 35%. В 1893 р. було учеників 1-ої кляси 133; іспит зрілости в р. 1900 здало 53 чи то 39·85%. В перемискій ґімназиї виходять такі числа: 1890 р. 53 — 1897 р. 25 = 47·17%; 1891 р. 61 — 1898 р. 25 = 41%; 1892 р. 64 — 1899 р. 41 = 64%; 1893 р. 51 — 1900 р. 27 = 53%. В коломийскій: 1893 р. 40 — 1900 р. 17 = 42·5%. Виходить з сего, що в руских ґімназиях з учеників, розпочинаючих науку, таки більший процент кінчить школу з добрим успіхом, ніж той, який виходить з загального порівнаня.

Се є доказом більшої пильности рускої молодїжи та більшої працї і щирійшої опіки руских учителїв над рускою молодїжию.

Борба з чахоткою.

(Відозва міністерства внутрішних справ).

Щоби при поборюваню туберкулїв узискати справдїшні успіхи, потреба, щоби всї інтересовані особи, недужі і здорові, в строгій самодисциплїні примінювали ся до заряджень лїкаря, зглядно самі доглядали заховане тих приписів.

Понеже є очивидним, що розповсюднена навичка плювати на землю є з одної сторони обридливим, а з другої, з огляду на велике число туберкулїчних між членами суспільности, дуже небезпечним звичаєм, потреба безнастанно всїлякими способами противдїлати ему. Там, де не прислугує анї державним, анї автономічним урядам, публичним корпорацiям і підприємствам жадний безпосередний вплив на населенє, можна осягнути знесенє згаданого призвичаєня прямими, безусловними заказами сплювання.

Але рівночасно треба доконче постарати ся о те, щоби при заховану належних зглядів приличности, для ужитку публики таких убікацій були приготовані призначені на сплюване начиня і відповідні для сеї цїли Они повинні бути наповнені до половини вогким десінфекцийним материялом, або десінфекцийним плином і найлїпше уставлені по 0·9 метра високо та заосмотрені відповідною написею.

Треба старати ся о те, щоби всї міри, які є в змозї здержати ширенє туберкулїв, були взірцево примінювані у всїх заведеннях для недужих і потребуючих пїклованя, так щоби хорих запізнано докладно і вповні з дотичними приписами поведеня та щоби обходженє недужих в шпиталях туберкулїчних могло служити приміром для домашного лїченя.

Так само треба буде заострити і удосконалити ті всї приписи зі зглядy на місцевости для лїченя і лїтнього побуту, особливо що-до таких місцевостий, які відвідують туберкулїчні задля відзискання, або полїпшеня здоровля.

Також в спільних мешканях і пенсіонатах всякого рода, в яких більше число осіб живе при спільнім господарстві, як в домах опіки, азилях, захистах, домах праці і поправи, вязницях і др. а особливо в інститутах і конвіктах для молодших осіб, опісля в духовних і свїтских зборах і т. п., належить завести старанне примінене і видосконаленє повищих приписів. Особливо до плеканя дїтий так в заведеннях для хованя дїтий, як і у приватних не можна нїкому допускати осіб туберкулїчних або лише підозрілих о туберкули.

Пожадані заряджeня.

Важна роля припадає на просьвічене і поученє найширших верств населеня про повстанє і поборюванє туберкулїв та про поведенє, зміряюче до того так в здоровім стані, як в разї занедужаня. Се поученє може дуже корисно ширити ся через популярні виклади і статї лїкарів та иньших осіб,

обзнакомленнх з предметом, через розповсюдненє гуманїтарними товариствами змїряючих до сего добрих, популярних брошур.

Туберкулїчні родичі, які мають малі дїти, повинні перестерігати в зносинах з ними найбільшу осторожність. Туберкулїчні особи не повинні цїлувати анї своїх дїтий, анї крівняків в уста, туберкулїчні матери не повинні, як лише можливо, кормити самі своїх дїтий. Не можна допускати туберкулїчних жінок на мамки, також належить відраджувати туберкулїчним женитьбу, як довго туберкулїчний процес не дійшов до виздоровленя, або бодай до застою.

Туберкулїчні, або до туберкулів склонні особи треба через розумний вплив здержувати від таких заводів, які задля некорисних гиґієнїчних відносин, як порохи, праця в замкненім, або шкідливими ґазами наповненім воздусї, задля довгого перебуваня в сидячій або нахиленій поставі тїла, є в змозї здержати полїпшене їх стану здоровля або его погіршити, або які туберкулїчного зводять з людьми в дуже тїсні зносини або примушують его мати до дїла з продажними продуктами до їди, питя, чи там куреня.

Окрім сего належить до пожаданих заряджень стараня о чистоту, гиґієну і чистість з огляду на цїлі громади і місцевости взагалї, як також доми і мешканя в них, а особливо з огляду на ведене житя самих жителїв.

Не треба також при тім забувати на виховуючий вплив публичних, комунальних старань о чистість на приватні так що-до мешкань, як і що до осіб населеня, до чого ще в успішний спосіб мусить прилучити ся вплив школи вже від дитиньства.

Лїченє.

Особлившою користию, ба прямо неминучою конечностию виявляє ся поміщене хорого в так званих лїчничих заведеннх задля недуг легких, або в азилях для туберкулїчних, де примінює ся старанно управильнене пікованє лїкарем, злучене з систематичним лїченєм задля скріпленя. Мимо, що є дуже богато на сю цїль придатних околиць, находить ся в краях і королївствах, заступленних в державній радї, лише дуже мало таких заведень.

Сьвідомим цїли, неустанним вливанєм на публичні чинники, які можуть входити під увагу в тім зглядї, як також ревним підмаганєм ествуючих, або маючих завязати ся товариств та інституцій, які поставили собі подібні цїли та особистою заохотою і пособлюванєм, краєвим шефам прийде ся не тяжко спонукати до основуваня таких заведень для лїченя чи поратованя недужих на легкі у відповідних до того околицях, або бодай вплинути на те, щоби в істнуючих шпиталях добудовано окремі, додаткові павільони на соняшнім, воздушнім місци і з відповідним урядженєм для своєї цїли.

Всячина.

— Реформа росийских ґімназий. „Правительственный Вѣстникъ“ оголошує затверджене царом розпорядженє в справі реформи науки старинних мов в росийских ґімназиях. Після оголошеного пляну науки для перших чотирох ґімназияльних кляс представляє ся розклад предмегів в тих клясах ось як: наука релїґії буде обіймати 8 годин на тиждень, великорускої мови 18, латини 10 (латиньскої мови зачинають учити ся доперва від III. кл.), математики 16, істориї 9, ґеоґрафії 8, нїмецкої мови 14—17, французскої 10—16, істориї природи 6, рисунків 5, калїґрафії 2. Так полягає тая реформа на пересуненю науки латини до III. кляси; наука грецкої мови буде зачинати ся в IV. кл., але тільки в деяких ґімназиях (4 годин на тиждень). За те положено більшу чим доси вагу на новожитні мови: наука французскої та нїмецкої мови буде зачинати ся тепер уже в I. кл. (до тепер в II.). Новостию є впровадженє до низших кляс науки істориї природи.

— Про ново відкриті рукописи св. Письма доносить „Stasdard“ ось що: В Дамаску удержувала ся від давна традиция, що в пивницї мечетів Ямі і Кебір замуровані старі рукописи великої вартости, які відносять ся до початків християньства. По довгих заходах одержано дозвіл султана отворити пивницю, яка через кількасот лїт була замкнена і яку сильно бережено; однак перед тим запевнили знатоки султана, що там нема річий, що відносять ся до Ісламїсму. Найдені там рукописи перевезено до Царгорода, де стверджено число уривків із св Письма старого і нового Завіта в сирійскій мові разом з відривками переводу старого і нового Завіта на сирийско-палестиньский диялект. Кромі сего найшли там також відривки Пентатевха в самаританьскім диялектї, переклад 78. псальму на арабску мову, писаний грецкими буквами, що становить неоцїнений материял до розслїдів арабскої мови перед Магомедом. Дальше є там 76 сторін незнаного доси коментаря в старо-сирийскій мові, 52 сторін псальмів і 11 сторін Пентатевха, писаних грецкими буквами, що походять з XII. в. На розказ султана видано тії рукописи нїмецкому амбасадорови бар Маршальови, який відіслав їх до Берлина.

— Біль голови а хороби зору. Про звязь болю голови з хоробами зору пише гамбурский лїкар др. Гірш ось таке: Дуже часто є біль голови наслїдком злого зору. В найбільшій части случаїв болю голови є его причиною далекозорість. Таке око мусить напружати свою мускулятуру, щоби бачити лїпше, а іменно тим більше, чим близше находить ся предмет, на який оно глядить, отже в першій мірі при читаню і иньших подібних роботах, які мучать око. Коли се напруженє ока треває довше, викликує біль в нервових звоях чола, а він переносить ся нераз і на задню часть голови. У сильних людий може то напруженє перейти зовсїм безслїдно, у слабших викликує сильний біль голови. Щоби зарадити тому, треба носити відповідні окуляри, котрі зовсїм лагодять біль. Також і иньші хороби очий ідуть в парі з болем голови, пр. неправильно збудоване око, короткозорість і т. д. У всїх тих случаях одиноким лїком є відповідно дібрані окуляри.

— Передісторичні будівлї. Серед археольоґів збудило незвичайний інтерес відкрите надводних, палевих будівель коло міста Ставанґер в Норветії. Консерватор Геллїзен відкопав їх під 80 цм. грубою верствою землї. Они походять з камінної епохи. Є се три рівнобіжні ряди палїв, з котрих кождий має 4—5 палїв. На них спочивають тільки мало що стесані сильні бальки в чотирох верствах. Довгота будівлї виносить 6 м., ширина 5 м. Кілька метрів від головної будівлї стояли також дві побічні, получені помостами на палях з головнею. Ту найдено між многими иньшими предметами два камінні топірцї і вістре стріли.

— Фреквенция на австрийских унїверситетах. Дневник розпоряджень міністра віроісповідань і просьвіти оголошує зіставлене фреквенциї на австрийских унїверситетах в лїтнім півроцї 1902 р. Загалом на всїх осьми унїверситетах було записаних 16.584 слухачів. З того числа припадало 1.138 на теольоґічний виділ, 8.658 на правничий, 2.470 на медичний і 4.318 на фільософічний. Ту почислено вже звичайних і надзвичайних слухачів і госпітантів. З женщин було записаних на правничий виділ 29 (всї в Ґрацу), на медичний 11 (2 в Празї і 9 в Кракові), на фільософічний 327 слухачок і госпітанток. На львівскім унїверситетї було в дни 31 мая с. р. 146 слухачів теольоґиї, 1.009 правників, 90 медиків і 355 фільософів. На краківскім унїверситетї: 114 слухачів теольоґиї, 681 правників, 139 медиків і 611 фільософів. На черновецкім унїверситетї: 36 теольоґів, 371 правників, 111 студентів фільософиї.

— Населенє Европи в порівнаню з 1801 р. Европа мала в 1801 роцї 175 мілїонів жителїв, а в 1902 роцї має їх уже 392 мілїонів. Перед 100 роками мала Франция в давнїйших границях 23 міл. жителїв, Анґлія з Ірляндиєю та Шкоциєю 16 міл., Нїмеччина 25 міл., Італія т. є Сардиня і велике княжество Тосканьске, церковна держава і неаполїтаньске королївство мали разом близько 17 міл. жителїв. Австро-Угорщина доходила до 25 міл. А на початку XX. столїтя представляє ся число жителїв Европи ось як: Франция 38, Анґлія 41, Нїмеччина 56, Італія 32, Австро-Угорщина 45, Іспанія 18, а Бельґія з Голяндиєю 12 мілїонів.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові виданя.

* 8 Зьвіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Дїточі вигадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші зьвірята . . 80 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 сот.
*63 Байки Брянчанїнова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр.. . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге виданє) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „
96 Дїтвора . . 1 кор. — „
97 Зьвірята домашні . 80 „
98 Приятелї дїтий 1 кор. 20 „
99 Ах яке хороше 2 кор. — „
100 Для розривки 1 кор. 20 „
*101 Ґете-Франко: Лис Микита (трете цїлком змінене виданє) 1 кор. — „ опр. . . . 1 кор. 30 „

Виданя без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка істория педаґоґії . . . . . 60 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене виданє . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., III., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дїтий . . . . . 30 „
14 **Гордієнко.** Картагинцї і Римляни . . . . . 20 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки рускої мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
20 **Дзвінок** з 1894 р. . . . . 4 кор. — „
26 **Др. Мандибур.** Олїмпія . . . . . 40 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дїтям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґуллівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодзїньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Непос, учебник для III. кляси ґімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz** Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . 60 „
*33 **Л К.** Робінзон неілюстрований . . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів з фортепяном 20 „
38 **Днїпрової Чайки.** Коза дерева . . . . . 50 „
39 **Мапа** етноґрафічна Руси-Украіни . . . . . 40 „
40 **Барановский** Приписи до іспитів. . . . . 40 „
41, 42, 43, 44, 45 **Дзвінок** з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900 по . . . . . 4 кор. — сот.
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів . . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Каппї . . . . . 40 „
49 **Дзвінок** з 1901 р. . . . . 6 кор. — „
50 **Остап Макарушка.** Короткий оглад руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор. 70 „
59 **Ів. Франко.** Коли ще зьвірі говорили, казки для дїтий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Спілка.** На чужині 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дїтий 40 . . . . . 60 „
*71 **Оповіданя** для дїтий 40 сот. опр. . . . . 54 „
*72 **Мих. Коцюбинский** Оповіданя 40 сот. опр. . . . . 54 „
*73 **Олекса Катренко.** Оповіданя 40 сот.. . . . . 54 „
*74 **Василь В-р.** Подорож до краю Лїлїпутів 50 сот. опр. . 64 „
*77 **А. Кримский.** Переклади 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з історії Украіни-Руси . . . . . 40 „
*79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка** Дитячі оповіданя 30 сот. опр. . 44 „
*80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
*81 **Марко Вовчок,** оповіданя. I. часть 30 сот. опр. . . 44 „
*82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*83 **Ковалїв Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
*84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненями, I. ч. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
*87 **Поеми О. Конисього** 30 сот. опр. . . . . 44 „
*88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальской 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповіданя М. Вовчка.** II. ч. Інститутка 40 сот. опр. . 60 „
*90 **Дивні пригоди Комаха Санґвіна,** I. частина 40 с. опр. 70 „
*91 **Перша Китичка для малих дївчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
*92 **Малий сьпіваник.** . . . . . 20 „
*93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 дїях 16 с. оправ. . . . . 30 „
*94 **Друга китичка для малих дївчат.** Е. Ярошиньскої 20 с. обі опр. . . . . 54 „
95 **Шекспір в повістках** 30 сот. опр. . . . . 60 „
102 **Дві могилї** Королевского 18 сот. опр. . . . . 32 „
103 **Анґлїйскі казки.** 24 сот. опр. . . . . 38 „
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайчено.** Олеся; Комар; Два оповіданя по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. V. **Днїпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901. . 4 кор. — „

Книжки, назначені зьвіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности до шкіл народних, Інститутка і Шекспір в повістках до шкіл виділових, а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Замовляти можна в Товаристві Педаґоґічнім у Львові улиця св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26 і в книгарні Ставропиґийского Інституту ул. Руска ч. 3.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідав Володимир Шухевич.

Ч. 18. Львів, 20. вересня 1902. Р. XIV.

Передплата: на цілий року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

ПРОҐРАМА

загальних зборів Руского Товариства педаґоґічного.

Збори відбудуть ся в Понеділок 29. н. ст. вересня 1902 р. о годині 9½ рано в II. клясї (на 3 поверсї) рускої ґімназиї у Львові з слїдуючим порядком дневним:

1. Отворене зборів Головою Товариства.
2. Справоздане секретаря.
3. Справоздане касове і видавництв Товариства.
4. Справоздане контрольної комісиї.
5. Вибір Виділу.
6. Вибір контрольної комісиї.
7. Іменованя почетних Членів Товариства.
8. Справа заложеня бурси імени бл. п. Єго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича.
9. Відчит п. Петришина „Хосень з педаґоґічних кружків“.
10. Внесеня Членів.

Головний Виділ звертає ся до своїх Філій і до своїх Відпоручників по повітах, щоби зволили по можности прибути на збори, аби можна обговорити справи, відносячі ся до розвою культурного нашого українъско-руского народу.

Від головного Виділу Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Харкевич
голова.

Витошинъский
секретар.

СПРАВОЗДАНЄ

Головного Видїлу „Рускаго Товариства педагогічнаго“ у Львові

за час від 1. сїчня 1901 р. до 31. серпня 1902 р.

На послїдних загальних зборах вибрані до Видїлу отсї члени:

Едвард Харкевич, директор рускої ґімназиї і рускої школи видїловоі імени Шевченка у Львові, голова.

Ольга Барвіньска, учителька школи вправ у Львові.

Мария Білецка, заступниця директора рускої школи видїлової імени Шевченка у Львові.

Василь Білецкий, професор рускої ґімназиї у Львові.

о. Володимир Ганицкий, парох в Рудні.

Каролїна Ігнатівна, учителька у Львові.

Илия Кокорудз, професор рускої ґімназиї у Львові.

Кость Паньковский, директор Краєвого Союза кредитового у Львові.

Др. Михайло Пачовский, професор рускої ґімназиї у Львові.

Іван Строньский, учитель в Збоіськах коло Львова.

Андрій Яворский, учитель в Миклашеві.

Заступниками видїлових були:

Григорий Врецьона, емерит. управитель школи вправ у Львові.

Ярослав Витошиньский, учитель рускої ґімназиї у Львові.

Никола Мороз, управитель школи вправ у Львові.

До контрольної комісиї вибрані загальними зборами:

о. Александер Стефанович, катихит женьскої семинариї у Львові.

Петро Огоновский, професор рускої ґімназиї у Львові.

Илия Чиж, управитель школи в Клепарові.

Видїл уконституував ся в той спосіб, що заступником голови вибрано проф. Василя Білецкого, секретарем проф. Ярослава Витошиньского, касиєркою дир. Марию Білецку, маґазиниркою уч. Ольгу Барвіньску, контрольором проф. Илию Кокорудза, референтом філїй Костя Паньковского.

До комісиї видавництв належали: пп. Василь Білецкий, Илия Кокорудз і Др. Михайло Пачовский.

I. Засїданя Видїлу.

В роцї 1901 відбув Видїл 23 засїдань; на них займав ся справами Товариства, інститутів, бурси, видавництв і філїй.

Видїл не спускав з ока також справ загального значіня і старав ся о їх успішне полагодженє в численних петиціях і меморандах. Фактом не-

звичайної ваги для дальшого розвитку Товариства є, що міністерство внутрішних справ на рекурс з дня 27/12 1901 затвердило новий статут Товариства, що значно розширює круг дїлання Товариства і дає єму спроможність, ще в більшій мірі як до тепер, успішно впливати на піднесене шкільництва в краю. Застановляв ся також Видїл й над інституціями вандрівних учителїв для сїл, в котрих ще нема школи. Видїл закупив також площу під будову бурси і інституту, виносячу 2 морґи і 143 кв. сяж. за суму 10.000 кор. і взяв вже площу в посїданє.

Членів прибуло в році 1901 о 153, так що всїх членів з днем 31 серпня 1902 має Товариство 1096. З прикростю мусить Видїл зазначити на сім місци, що суспільність руска не зрозуміла ще належито ваги Товариства, бо підпирає єго змаганя дуже слабо.

II. Петиції.

В році 1901 і до 31 серпня 1902 вніс Видїл слїдуючі петиції:

До краєвого Сойму: о знесенє тайної а заведенє явної кваліфікациї для народних учителїв; о полїпшенє долї народних учителїв; о підмогу для інститутів під покровом св. о. Николая; о підмогу для бурси; о підмогу на видавництва і на часописи „Дзвінок“ і „Учитель“; на руску видїлову школу імени Шевченка, на курси рускої мови, на курс для анальфабетів, та на покритє видатків загальних зборів Товариства.

До окружної Ради шкільної у Львові: о виєднанє публичного права для приватної рускої видїлової школи імени Шевченка.

До краєвої Ради шкільної: о заведенє руского дїловодства в народних школах; о зорганїзованє чотироклясової мужескої школи в Коломиї; о наданє права інтернату для інституту св. Ольги.

До Ради державної: о українсько-руский університет у Львові.

До Міністерства просьвіти: о заснованє женьскої семинариї в Коломиї або Станиславові і о зміну пляну науки рускої мови в ц. к. ґімназиї в Бродах.

До комітету екзекуторів завіщаня бл. п. Єго Еміненциї Кардинала Сильвестра Сембратовича: о запомогу на будову бурси.

III. Філії Товариства.

По конець року 1900 мало товариство 11 філій а то: в Тернополи, Щирци к. Львова, Миколаєві над Дністром, Самборі, Грибовичах к. Львова, Рогатині, Калуши, Станиславові, Коломиї, Перемишли і Буску. В році 1901 пороблено заходи коло заснованя філії в Стрию і Залїщиках; однак сї філії в житє не ввійшли. З істнуючих філій не оказали ніякого житя філії в Щирци к. Львова, Калуши і Миколаєві над Дністром. Рогатиньска філія теж уснула. З розвою иньших філій цїкавійші дані слїдуючі:

Філія в Буску відбула загальні збори дня 1. падолиста 1901. Членів має філія 31. — Засїдань було 5, конференций 3. Видїл заснував бібліотеку, урядив вечерницї Шевченківскі. Готівка в касї 33 кор.

Філія в Станиславові. Загальні збори відбулись 23. грудня 1901. Засїдань відбув виділ 24. Для ведення бурси вибрав особний комітет. В бурсї було 24 дїтий, а на рік 1901/902 принято до бурси 36 дїтий за оплатою пересїчно 16 кор. місячно. Фонд на будову бурси виносить 2757·33 кор. уміщених на книжочцї вкладковій Банку звязкового. Виділ виносив подане до Сойму о заснованє рускої ґімназиї в Станиславові, до Ради державної о заснованє руского унїверситету у Львові; до Ради краєвої шкільної у Львові о точне визначенє язика, в якім теми на окружних конференціях мають бути пробльовані. Відбув рівнож виділ конференції для своїх членів дві. Членів має філія 164. Доходу мала філія 291·78 а розходу 187·18 кор. Рахунок бурси виказує недобір 80·18 кор. Бібліотека має 60 книжок.

Філія в Грибовичах. Членів має 18. Засїдань не відбувала філія лиш 4 конференцій з практичними лекціями. Приходу мала філія 29·26 кор. а розходу 16·30 кор.

Філія в Тернополи. Членів має філія 82. Приходу мала філія враз з фондом на інститут дївочий 3011·29. Маєток філії 853·96 кор. Засїдань відбув виділ 6. Старав ся також виділ о фонди на дївочий інститут і в сій цїли урядив ІІІ. Пані комерс по вечерницах Тараса Шевченка, сьвячене спільне, вечерниці з томболею, представленє дитяче на сьв. Николая і в сей спосіб придбано 705 кор. на інститут дївочий. Старав ся рівнож виділ о фонд запомоговий на одїж та о книжки для бідних школярів, вислав відозву до всїх видиґїйших Русинів в повітї в справі заохочування до посиланя дітий до шкіл середних. Відозва ся, поперта зичливостию тїла учительского, принесла й усніх, бо до І. кляси рускої ґімназиї вписалось 112 учеників.

Філія в Перемишли конференцій відбула дві. Членів має нових 18 крім давнїйших. Філія надзирає школу для слуг і старає ся о її фонди. Стан каси 35 кор. — Учительство народне апатично відносить ся до філії.

Філія в Самборі. Членів має 36. Виділ відбув два загальні збори і кілька засїдань. На зборах ухвалено слїдуючі внески: 1) з огляду, що устави історичні в книжках для шкіл народних суть витягами а істориї а не монографіями, збори жадають, щоб на будуче могли учителї самі подавати відповідний материял історичний до читанок руских і щоб в них материял історичний, ґеоґрафічний і природничий були трактовані осібно; 2) з огляду на се, що в деяких місцевостях східної Галичини місто руского язика викладового заведено безпідставно язик польский викладовий, жадають збори, щоб запроваджено стан відповідаючий законови; 3) з огляду, що сьпів церковний причиняє ся дуже до фреквенції в школах народних, жадають збори, щоб учителї вчили в школї сьпіву церковного і приготовлялись до него вже в семинариях учительских. Ухвалено теж видавати методичний підручник в рускім язицї.

Філія в Коломиї. Засїдань відбув виділ 10, конференцій 5. Застановляно ся на них над заснованєм каси позичковоі для підмоги учительства. Видано відозву в справі посиланя дітий до ґімназиї рускої. Задля розширеня відомостий ґеоґрафічних в повітї, видано мапу повіту коломийского, на жаль однак не затвердила єї Рада шкільна краєва. Внесено петицию через головний виділ до Сойму о заснованє рускої семинариї учительскої в Коломиї. Застановлювано ся над заложенєм публичної бібліотеки в Коломиї, над урядже-

нем курсу приготовляючого для учителїв народних до іспиту до шкіл видїлових, над видавництвом табльо з важнїйших портретів руских князїв і людий заслужених, видано свій календарик, предпринято перші заходи до заложеня дївочого інститута. — Приходів мала філїя 138·20 кор. Розходів 93·46 кор. Стан каси 44·74 кор. — Членів має філїя 65.

IV. Видїлова женьска школа ім. Шевченка (з руским язиком викладовим).

В роцї 1901/1902 записало ся до кл. I ої (взглядно V) 39 учениць. З другім півроцї клясифіковано 29. Поступ дуже добрий одержало 6, добрий 13, достаточний 6, репробовано 4.

До кляси II-ої (VI-тої) записало ся 28, клясифіковано 24. Поступ дуже добрий одержало 8, добрий 10, достаточний 2, поправку 2, репробовано 2.

До кляси III-ої (VII-ої) записало ся 24, клясифіковано 24. Поступ дуже добрий одержало 6, добрий 11, достаточний 4, поправку 3.

До кляси IV-ої (VIII-ої) записало ся 20, клясифіковано 20. Поступ дуже добрий одержало 4, добрий 9, достаточний 6, поправку 1.

В склад тїла учительского входили:

Мария Арданівна, Ольга Барвіньска, Мария Білецка, Олена Кулачковска, Олена Прокешівна, др. Іван Копач, о. Теодозий Лежогубский, Теофіль Грушкевич, Каролїна Ігнатівна, Анна Федаківна, М. Прашілівна, Е. Сабатівна, М. Галїковска, І. Боберский, М. Галущиньский, В. Білецкий, Др. М. Пачовский, о. Мохнацкий.

Школа поміщена при Стрілецкій площі ч. 6.

В осени 1901 р. удержувано при тій школї пополудневий безплатний курс науки руского язика. На курсї тім учили: Каролїна Ігнатівна, Мария Білецка і пані Будзиновска. Записалось до 3 віддїлів 123 учениць і 15 учеників.

Сойм зволив на внесене Вп. посла Барвіньского дати на удержане чотирох клас сеї школи 6400 кор. Руські народні Товариства дали 600 кор.

V. Курс анальфабетів.

В листопадї 1900 р. отворено при женьскій школї вид. ім. Шевченка курс анальфабетів о трех віддїлах, мужескім і 2 женьских. Віддїл мужеский провадили учителї: Іван Строньский, М. Мороз і о. Пилипів, — женьский панї Будзиновска, М. Білецка і К. Ігнатівна.

На мужеский віддїл курсу анальфабетів записалось 15 учеників.

На 2 віддїли женьскі курсу анальфабетів записалось 164 дївчат. З того на I. віддїлї було 128 учениць, а на II. віддїлї 36 учениць.

VI. Справоздане женьского Інституту.

До комітету Інституту належали: голова дир. Едвард Харкевич, екон. дир. Герміна Шухевичева, наук. дир. Марія Білецка, о. сов. Евгеній Гузар, лїкарка Др. Зофія Морачевска, Др. Стефан Федак і господиня Інституту п. Юл. Танчаковска.

Шкільну науку розширювано домовою лектурою. Інститутки учились крім шкільних наук також сьпіву, гри на фортепяні, на цитрі і танців, а по мисли домашного реґуляміву вправлялись також в домашнім господарстві жіночім, помагаючи при порядкованю біля, праню, вареню, печеню.

В році шкільнім 1901/1902 було в Інституті поміщених 17 дївчат.

Приходу в році 1900/1901 було 7215·03 кор. Розходу 8142·27 кор. Недобір на рік 1901/1902 виносить квоту 927·24 кор.

На перше уряджене Інституту видано квоту 3293·62 кор.; на покрите сеї квоти ужито часть фонду бл. п. Єго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича, що єго передав Товариству педаґоґічному Впр. о. сов. Евгеній Гузар в висоті понад 4000 кор. Фонд сей виносив з кінцем р. 1901 ще суму 723·78 кор. і єго з'ужито в цїлости на покрите дальшого уряджена і недобору Інституту.

В році шкільнім 1901/902 було в інституті уміщених 22 дївчат. Приходу в році 1901/1902 було 10230·82 кор. Розходу 10166·36 кор. Недобір на р. 1902/1903 виносить квоту 235·54 кор.

На рік 1902/1903 принятих є до інституту і до інтернату св. Ольги 38 дївчат. На господиню в інституті взято п. Йосифу Ветриновичеву, вдову по сьвященнику, а на настоялельку і директорку інституту учительку п. Ташиньску і п. Вільгельміну Вістенфельц, бувшу учительку у СС. Василянок у Львові.

Інститут поміщений в одноповерховій каменицї при ул. Сави ч. 3, що лежить в затишу, притикає до великого парку при палаті Дїдушицких. Поміщене Інституту є отже не тілько під кождим взглядом вигідне але і спокійне та здорове.

До інституту як до інтернату приймає ся ученицї шкіл народних виділових і семінарий учительских. Оплата місячна в інституті 40 кор., а в інтернаті св. Ольги 24—30 кор. місячно.

Зголошуватись о принятє треба до головного виділу руского Товариства педаґоґічного „Народний Дім“ у Львові. Приняті можуть бути лиш дїти членів товариства.

VII. Справоздане мужеского Інститута.

В склад комітету, що з поручення видїлу Рускаго Товариства педаґоґічного управляв Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілия Кокорудз проф. рускої ґімназиї, о. Д. Дорожиньский, катехит рускої ґімназиї, адвокат др. Ст. Федак, лїкар др. Антін Хомин і Кость Паньковский яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інституту.

Попри релїґійно-моральне виховане мав комітет на оцї товариске пожите учеників. Помочню при науцї занимались інструктори поодиноких кляс. Се академики і лїпші ученики, що в Інститутї остають безплатно. Образоване шкільне розширювано домовою лєктурою під надзором настоятеля. В огородї, де в лїтї перебувають ученики в часї свобіднім від науки, суть бари і рек до ґімнастики; майже що неділї і сьвята відбувано дальші проходи в львівскі околицї. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровші і в тім взглядї ішов за радою дра Хомина, що безкористно удїляв лїкарских рад Принятих в р. 1900/901 було з I. кляси ґімн. 8, з II. кляси 3, з III. кляси 5, з IV. кляси 4, з V. кляси 7, з VI. кляси 6, з VII. кляси 7, з VIII. кляси 6, з народних шкіл 1, з семинариї учительскої 1, а академиків 2. З того було сьвященичих дїтий 26, учительских 7, селяньских 6, урядничих 5, а сиріт 6. Результат загальної клясифікациї слїдуючий: клясу з відзначенєм дістало 4 учеників, клясу другу 3, поправку 3, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало чотирох елєвів і всї здали его з добрим успіхом. Приходів було 9183·10 зр. Розходів 9253·86 зр. Маєток представляв квоту 2055·51 зр. а. в.

В роцї 1901/1902 принятих було: з I. кл. 8, з II. кл. 6, з III. кл. 6, з IV. кл. 5, з V. кл. 4, з VI. кл. 7, з VII. кл. 5, з VIII кл. 6, з народних шкіл 3, доходячих на харч 2, а академиків 2. З сего було сьвященичих дїтий 26, учительских 8, селяньских 8, урядничих 8, а сиріт 4. Результат клясифікациї слїдуючий: клясу з відзначенєм 4, клясу другу 1, поправку 2, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало пятьох елєвів і всї его здали.

Приходів було 9745·44 злр., розходу 9804·72 злр. Маєток інститута представляє квоту 2284·50 злр., з чого квоту 1504·50 злр. ужито на закупно площі під будову інститута і бурси Товариства.

VIII. Бурса.

До комітету бурси були вибрані:

о. Володимир Ганицкий, яко голова; Ярослав Витошиньский, яко науковий директор; Мария Білецка, яко економічна директорка; о. Леонїд Лужницкий, яко сьвященик; Др. Евген Озаркевич, яко лїкар; Др. Стефан Федак, яко правний дорадник і уч. Іван Строньский.

До бурси принято 63 питомцїв, учеників рускої ґімназиї у Львові, синів селян, міщан, народних учителїв і сьвященників. Бурса уміщена при ул. Вірменьскій ч. 2. Оплата виносила від 12—20 корон. З поміж учеників 2 були поміщені безплатно, яко інструктори для I. кляси. Крім того принято по замкненю духовного семинара 6 питомцїв безплатно на вікт, а з припо-

рученя і за оплатою Впов. п. Івана Левинського, будівничого і професора політехніки у Львові, по 80 кр. місячно взято від 15 марта на удержанє 4 учеників (2 ученикам оплачувало ся з тих гроший станцию, а 3 учеників мало в бурсї вікт), так що бурса удержувала 76 учеників рускої гімназиї. Результат клясифікациї був слїдуючий: 13 учеників дістало першу клясу з відзначенєм, а всї прочі дістали першу клясу.

Щоби удержати добрий стан здоровля, уважано на чистоту в комнатах і на воздух, та висилано учеників до купелї; в погідні днї ходили всї разом на прохід. У всїм тім йшов заряд за вказівками лїкарів: Дра Озаркевича і Дра Вахнянина, що на кождий раз удїляли питомцям безплатно лїкарскої поради в своїм домі і в бурсї, за що Їм комітет на сїм місци складає щиру подяку.

На біжучий рік шкільний принято до бурси 90 учеників рускої гімназиї, з того 29 з I. кл., 28 з II. кл., 13 з III. кл., 4 з IV. і 4 з V. кл., 5 з VI. кл., 5 з VII. кл. і 1 з VIII. кл.

Приходи в роцї 1900/1901/1902:

1) жертви Добродіїв в р. 1900	953·94,	в р. 1901	864·26,	разом	1818·20
2) вплати дїтий „	4725·00,	„	9032·50,	„	13757·50
			Разом		15575·70
			Недобір з 30/7 1902		2354·97

Розходи:

розходи в р. 1900	5891·49
розходи в р. 1901	12039·18
Разом . .	17930·67

IX. Видання в роцї 1901.

Дивні пригоди Комаха Санґвіна 48 сот., опр. 60 сот.
Перша китичка Ярошинської 20 сот.
Друга китичка Ярошинської 20 сот.
Малий сьпіванник 20 сот.
Серед цьвітів 16 сот., опр. 30 сот.
Пересьпівн Шекспіра 30 сот., опр. 60 сот.

Ілюстровані:

Дїтвора 1 кор.
Домашні звірята 80 сот.
Приятелї дїтий 1 кор. 20 сот.
Ах, яке хороше 2 кор.
Для розривки і забави 1 кор. 20 сот.
Лис Микита III. наклад 1 кор., опр. 1 кор, 30 сот
Дві могилї І. Королевского 18 сот., опр. 32 сот.
Анґлїйскі казки 24 сот., опр. 38 сот.

У всїх культурних народів істнують педаґоґічні Товариства, що змагають до двиганя й ширеня просьвіти та до розвою школи в національнім дусї. Тисячі учителїв, урядників і иньших горожан узнають потребу і вагу тих Товариств і вписують ся в їх члени, та причиняють ся хоть малими

членьскими датками до підмоги й улекшеня їх многоважної дїяльности. Таким чином з малих датків зростають у других народів значні средства матеріяльні, що позволяють їм скорим кроком здвигати школи і ширити народну просьвіту, що все була, есть і буде першим услівєм национального розвою і могучости кождого народу.

Та чимже сї всї задачі сповнити, коли в нас задля суспільної байдужности на те средств недостає? Тут одна рада й одинокий вихід по при моральну поміч також громадна складка.

Не відказуймо ся від неї і не виправдуймо ся тим, що ми убогі, або що на ріжні наші Товариства видаємо тілько а тілько місячно чи річно. Як попри инъші Товариства не дамо на справу национального і просьвітного виховання молодого поколїня, то або зовсїм або бодай в части змарновані будуть наші жертви на другі Товариства. Бо для кого ж робимо всї ті жертви і для кого підоймаємо ся всїх тих трудів у других наших Товариствах як не для тих, що по нас мають стати до народної роботи? А як наші наслїдники не будуть до неї належно приготовлені, то чиж не змарнують нашого народного дорібку? Не потїшаймо ся тим, що ми по наших предках одержали ще менше ніж одержуть по нас наші спадкоємцї. Сьвіт поступав щораз скоршим кроком наперед, тож якби прийшло ся нашим наслїдникам ити тим самим кроком, що ним ідемо ми тепер, то вони ще більше лишили-б ся поза культурними народами сьвіта, а така доля руского народу хиба не є нашою метою.

Ярослав Витошиньский, секретар.

Справоздане касове і видавництв товариства

за час від 1. сїчня 1901 до 30. липня 1902.

I. Приходи і розходи товариства самого.

а) Приходи:

	Корон
Перенос касовий з р. 1900	1956·84
З членьских вкладок в р. 1901 і 1902	446·00
Субвенциї Високого Сойму (600+200) і дари	920·00
З розпродажи книжок в р. 1901 і 1902	3989·83
Разом	7312·67
Недобір на рік 1902/1903	704·60

б) Розходи:

За друк книжок і образків	7676·32
Инъші видатки	340·95
Разом	8017·27

II. Приходи і розходи „Учителя“ за р. 1901.

а) Приходи:

З переносу з р. 1900	283·14
Запомога соймова	1000·00
З передплати	1380·55
Разом	2663·69

б) Розходи:

	Корон
Друкарня	800·00
Редакція, корректа, ремунерації і експедиція	974·25
Разом . .	1774·25
Остав надвишка касова . .	889·44

Примітка: Передплатників мав „Учитель“ в р. 1901 280, — они заплатили 201·60 кор.

III. Приходи і розходи „Дзвінка“ за р. 1901.

а) Приходи:

З переносу з р. 1900	546·64
Запомога соймова	400·00
З передплати	553·60
Разом . .	1500·24

б) Розходи:

Друкарні заплачено готівкою	650·00
Редакція, марки, експедиція і дрібні видатки	392·75
Разом . .	1042·75
Остав надвишка касова . .	457·49

Примітка: Передплатників мав „Дзвінок“ в р. 1901 200, — они заплатили 140·50 кор.

IV. Приходи і розходи женьскої школи видїлової ім. Шевченка за р. 1901/1902.

а) Приходи:

Запомога Високого Сойму	4800·00
Дари Хв. Товариств	600·00
Разом . .	5400·00
Недобір касовий . .	4135·80

б) Розходи:

З переносу з р. 1900	283·42
Розходи в р. 1901 і 1902	9252·38
Разом . .	9535·80

V. Зіставлене рахунків.

а) Пасива:

З рахунку вкладок і видавництв	704·60
З рахунку школи видїлової	4135·80
Разом . .	4840·40

б) Актива:

	Корон
З рахунку „Учителя“	889·44
З рахунку „Дзвінка“	457·49
Разом . .	1346·93
Недобір загальний касовий . .	3493·47

VI. Стан маєтку товариства з кінцем липня 1902 р.

а) Пасива:

Довг в друкарні з кінцем липня 1902 р.	5550·64
Недобір касовий з кінцем липня 1902 р.	3493·47
Разом . .	9044·11

б) Актива:

Вартість книжок на складі (пів ціни)	15108·20
Вартість книжок даних в комісс	3938·42
Залеглість передплати „Учителя“ і „Дзвінка“ (пів ціни) . .	170·55
Запомога Високого Сойму за р. 1901/1902	6400·00
Разом . .	25617·17
Відчисливши пасива . .	9044·11
Остає вартість маєтку . .	16573·06

Товариство має під своїм зарядом слідуючі фонди:

1) Фонд запомоговий для учителів, уміщений на книжочці „Народної Торговлі“, виносить з кінцем липня р. 1902 з % суму 399·35 кор.

2) Фонд хлопячого Інституту Товариства, уміщений на книжочках „Народної Торговлі“ і „Краєвого Союза кредитового“, виносив з кінцем липня 1902 р. суму 3009 кор. і ві ужито в цілости на закупно ґрунту під Бурсу і Інститут.

3) Фонд женьского Інституту Товариства, уміщений на книжочці „Краєвого Союза кредитового“, виносив з кінцем р. 1900 суму 723·78 кор. і ево з'ужито цілком на уряджене Інституту.

4) Фонд бурси Товариства. З кінцем року 1900 було 672·34 кор. В р. 1901/1902: 1) з розпродажи цеголок вплинуло 572·17 кор.; 2) з розпродажи календаря 77·93 кор.; 3) з першої рати фонду бл. п. Его Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича 2500 кор.; 4) a conto другої рати з фонду бл. п. Его Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича на бурсу Его Імени 8800 кор. Разом **12622·44** кор. — З сего видано на уряджене бурси: 1) в р. 1900 квоту 730·06 кор.; 2) в році 1901/1902 квоту 1239·78 кор.; 3) на закупно ґрунту під будову бурси імени бл. п. Е. Е. Кард. Сильвестра Сембратовича з'ужито 7000 кор. Стан з кінцем липня 1902 р. — 3652·60 кор. З сеї квоти покрито недобір бурси по конець липня 1902 в квоті 2354·97 кор. Стан проте з 30/7 1902: 1297·63 кор.

5) Фонд будови бурси і інституту. Куплено 2 морги ґрунту за ціну 10·000 кор., на заплату сеї квоти взято фонд під 2) і з фонду під 4) суму 7000 кор.

Мария Білецка, касиерка.

Справоздане з руху книжок від 1. сїчня 1901 до 15 липня 1902.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна брошур. сот.	Ціна опр. сот.	Друковано	Повістало з кінцем 1900 р.	Звернено з комісу	Продано	Даровано	Дано в комісс	Разом	Зістав на рік 1902
I.	Байки Гаїбова	10	—	—	392	—	47	12	319	378	14
II.	Олеся Чайченка	10	—	—	217	—	37	16	77	130	87
III.	Могутний Комар Чайченка	10	—	—	688	—	32	12	190	236	454
IV.	Грицько, Що страшнїйше Чайченка	10	—	—	704	—	31	12	140	187	517
V.	Казка про сонце та его сина	10	—	—	717	—	23	21	140	187	530
VI.	Дума про княгиню Кобзаря	10	—	—	849	—	20	12	90	122	727
VII	Писанка Дїпарової Чайки	10	—	—	586	—	20	12	50	82	504
1	Молитвослов	40	—	—	3000	—	676	20	2240	2936	64
	Молитвослов	50	—	—	2341	—	366	130	1000	1496	845
2	Коротка істория педагогії	60	—	—	602	—	1	1	10	12	590
3	Китиця желань	40	—	—	180	—	86	29	1	116	64
4											
5	Читанка Ч. I, III, IV	20	40	—	654	—	21	21	188	230	424
6											
7	Попались, Нечуй	20	—	—	147	—	17	2	43	62	85
8	Звіринець	20	—	—	1375	—	132	7	252	391	984
9	Гостинець	20	—	—	1081	—	116	7	245	368	713
10	Забавки	20	—	—	1246	—	111	7	100	218	1028
11	Менажерия	20	—	—	1075	—	126	7	170	303	772
12	Записки школяра	40	—	—	21	—	—	2	19	21	—
13	Кобзар Шевченка малий	30	—	—	958	—	133	32	235	401	557
14	Картаґенцї і Римляни	20	—	—	679	—	4	4	—	8	671
15	Подорож довкола землї, Верного	120	150	—	649	—	34	5	112	151	498
16	Замітки до науки руск. мови Др. Пачовск.	60	—	—	48	—	1	1	20	22	26
17	Квіточка	40	—	—	112	—	—	—	112	112	—
18	Віночок	40	—	—	69	—	33	1	35	69	—
19	Про билини і думи Др. Пачовского	20	—	—	207	—	1	1	20	22	185
20	Дзвінок з 1894 р.	400	—	—	29	1	—	2	—	1	28
21	Забавки для дїтий	80	—	—	76	—	14	3	59	76	—
22	Нашим дїтям I.	80	—	—	24	—	1	2	21	24	—
23	Нашим дїтям II.	80	—	—	27	—	—	1	26	26	—
24	Дїточі вигадки I.	60	—	—	162	—	15	2	95	112	50
25	Дїточі вигадки II.	60	—	—	174	—	17	2	75	94	80
26	Наші звірята	80	—	—	681	—	42	2	165	209	472
27	Гостинець, Лебедової	50	—	—	59	—	15	3	—	18	41
28	Подорож Гулївера до Великанів	50	—	—	74	—	5	4	65	74	—
29	Без родини, Мальота	80	110	—	92	—	17	4	62	83	9
30	Шкільний огород	120	—	—	162	—	2	—	30	32	130
31	Непос	—	130	—	595	—	—	—	180	180	415
32	Podręcznik dla kancelaryi szkół ludowych	60	—	—	79	—	2	—	22	24	55
33	Робінзон не ілюстрований	20	—	—	446	—	51	6	150	207	239
34	Мала менажерия	—	70	—	4	—	—	1	3	4	—
35	Велика менажерия	—	80	—	4	—	—	1	3	4	—
36	Олімпія	—	40	—	275	—	—	1	—	1	274
38	Коза-Дерева, Лисенка	50	—	—	160	—	7	3	30	40	120
39	Маша Україна Руся	40	—	—	985	—	8	14	50	72	913
40	Приписи до іспитів кваліфікацийних	40	—	—	238	—	2	—	30	32	206
41	Дзвінок з 1895 р.	400	—	—	91	1	—	2	—	1	90
42	Дзвінок з 1897 р.	400	—	—	42	1	—	2	—	1	41
43	Дзвінок з 1898 р.	400	—	—	48	—	1	2	—	3	45
44	Дзвінок з 1899 р.	400	—	—	36	—	1	3	2	6	30
45	Дзвінок з 1900 р.	400	—	—	42	—	1	3	14	18	24
46	Від Бескида до Анділ	20	—	—	247	—	6	6	20	34	213
47	Абу-Каземові капці	40	—	—	17	—	1	1	15	17	—
49	Дзвінок з 1901 р.	—	—	51	—	—	1	2	15	18	33
50	Огляд літератури, О. Макарушки	30	—	—	39	—	7	2	30	39	—
54	Кобзар Шевченка великий	200	240 270	—	690	—	30	24	153	207	483
58	Байки народні Ч. I.	50	—	—	600	—	23	9	171	203	397
59	Коли ще звіри говорили	80	110	—	174	—	57	6	111	174	—
60	Казки Андерсена Ч. I.	50	—	—	634	—	25	16	101	142	492
61	Малі герої, Лебедової	50	70	—	192	—	13	11	90	114	78
62	Казки Андерсена Ч. II.	50	—	—	756	—	26	16	143	185	571

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна брошур. сот.	Ціна опр. сот.	Друковано	Повістало з кінцем 1900 р.	Звернено з комісу	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на рік 1902
63	Казки Бринчаїнова	30	—	—	723	—	13	11	95	121	602
64	Робінзон, Чайченка	80	100	—	786	—	76	13	200	289	497
65	Дон Кіхот	80	110	—	773	—	22	10	60	92	681
66	Казки братів Ґріммів	50	—	—	262	—	26	13	147	186	76
67	На чужині, Спілки	30	44	—	287	—	23	11	125	159	128
68	Байки народні Ч. II.	50	—	—	189	—	26	9	132	167	22
69	Казки Андерсена Ч. III.	50	—	—	813	—	25	16	151	192	621
70	Дарунок для дітий, Пятки	40	60	—	318	—	13	8	110	131	187
71	Оповідання для дітий	40	54	—	788	—	28	13	90	131	657
72	Оповідання Коцюбинського	40	54	—	802	—	32	13	105	150	652
73	Оповідання Катренка	40	54	—	740	—	11	10	87	108	632
74	Подорож Ґуллівера до Ліліпутів	50	64	—	724	—	50	14	115	179	545
75	Казки Андерсена Ч. IV.	50	—	—	776	—	25	17	105	147	629
76	Казки Андерсена Ч. V.	50	—	—	778	—	26	18	81	125	653
77	Оповідання Кримского	40	54	—	790	—	17	16	85	118	672
78	Образки з історії України Руси	40	54	—	776	—	25	8	40	73	703
79	Дитячі оповідання, Мамін Сибіряка	30	44	—	282	—	13	12	110	135	160
80	Байки А. Пушкина	30	—	—	98	—	25	9	30	64	34
81	Марко Вовчок Ч. I. Козачка, Чари	30	44	500	—	—	42	31	390	465	35
82	Марта Борецка	40	60	1000	—	—	43	58	275	376	624
83	На прічках, С. Пятки	30	44	300	—	—	45	32	250	327	173
84	Народні думи Др. Пачовского	40	60	1000	—	—	17	46	250	313	687
86	Казки гр. Л. Толстов	40	54	1000	—	—	64	50	260	374	626
87	Вибір з по м Ол. Конисського	30	44	1000	—	—	10	33	185	228	772
88	Покарана лож, Ол. Кучальської	20	34	1000	—	—	59	43	220	312	678
89	Марко Вовчок Ч. II. Інститутка	40	60	3000	—	—	20	28	265	313	687
90	Дивні пригоди Комаха Сапгяіна	48	70	1000	—	—	1	18	115	144	856
91	Перша китичка Ярошинської	20	—	1000	—	—	34	52	260	346	654
92	Малий співаничик	20	—	2000	—	—	14	26	200	240	1760
93	Серед цьвітів	16	30	3000	—	—	21	32	175	228	2772
94	Друга китичка Ярошинської	20	—	3000	—	—	34	41	135	210	2790
95	Пересьпівки Шекспіра	30	60	3000	—	—	6	39	115	160	2840
96	Дітвора, ілюстров.	—	100	1000	—	—	144	10	—	154	846
97	Звірята домашні, ілюстров.	—	80	1000	—	—	178	10	—	188	812
98	Приятелї дітий „	—	120	1000	—	—	134	10	—	144	856
99	Ах, яке хороше! „	—	200	1000	—	—	101	10	—	111	889
100	Для розривки „	—	120	1000	—	—	132	10	—	142	858
101	Лис Микита	100	130	3000	—	—	43	11	315	369	2631
102	Дні могилї, І. Королевського	18	32	3000	—	—	11	35	125	181	2829
103	Англійські казки	24	38	3000	—	—	13	28	125	166	2834
	Учитель з 1890 р.	200	—	—	142	—	—	1	2	3	139
	„ з 1891 р.	200	—	—	75	—	—	1	—	1	74
	„ з 1892 р.	200	—	—	50	—	1	1	5	7	43
	„ з 1893 р.	200	—	—	102	—	—	1	4	5	97
	„ з 1894 р.	200	—	—	60	10	—	1	—	—	69
	„ з 1895 р.	200	—	—	34	—	—	1	—	1	33
	„ з 1896 р.	200	—	—	75	—	—	1	—	1	74
	„ з 1897 р.	200	—	—	112	—	—	1	12	13	99
	„ з 1898 р.	200	—	—	123	—	—	1	5	6	117
	„ „ 1899 р.	200	—	—	100	—	—	1	4	5	95
	„ з 1900 р.	200	—	—	112	—	—	1	15	16	96
	„ з 1901 р.	400	—	—	64	—	—	—	10	10	54

Вартість книжок взятих в коміс представляє суму 3938·42 кор. Вартість книжок в магазині представляє суму (ціни ціни) 15108·20 кор. Разом маєток Товариства в книжках представляє суму 19046·62 кор.

Ольга Барвінська, магазинерка.

Виховавчі заведеня для дїтий з природи упослїджених.

Дїти темні, себ то позбавлені що найважнїйшого змислу, значить зору, потребують старанної опіки в специяльних заведепях, щоби могли умово сяктак розвинути ся й не стати тягаром для родини й для суспільности. Такі дїти в порівнаню з дїтьми здоровими дуже бідні що до запасу вибражінь, їм недостає усяких вибражінь, що то їх зір впроваджує до душі. Сю хибу треба заступити вибражінями, достарчуваними через иньші змисли, іменно слуху та дотику. Се образованє вельми мозольне, мусить відбувати ся докладно, повільно і систематично. Темне дитя мусить кождий предмет як найстаранпїйше обмацати руками, бо лиш таким чином може набути докладного погляду о якім небудь предметї.

Взагалї треба темних дїтий вправляти у всїх сих зручностях, що то в них вправляють ся й дїти видючі. Годї проте супроти таких дїтий поводувати ся фальшивим милосердєм, та призвичаювати їх до ріжних дрібних услуг (як до одяганя, до роздяганя, гудованя і т. п.), що й они самі можуть виконувати, — бо такий поступок зробив би їх зовсїм необоротними. Навпаки треба їх загодї призвичаювати до самодільности.

Темних дїтий треба призвичаювати до карности, зручности, чемности, соромливости й так занимати, щоби їх руки і ноги ставали меткими й зручними та сильними, щоби заострював ся їх слух, дотик, нюх і смак, а при тім щоби розбуджували ся й розвивали ся і душевні здібности сих дїтий. Средством до того є відповідні гри, вправа рук і ніг, рух на сьвіжім воздусї, розмова з дїтьми і принука до точного наслїдуваня.

Треба також поборювати лихі привички, які у темних дїтий розповсюднені а то: аби не довбали в носї і в очах, не кивали непотрібно руками й ногами, не хитали тїлом підчас стояня і сидженя, не держали ся похило. Треба також заборонювати, аби не сидїли дармо, не задумували ся, не були нехарні, жорстокі й простакуваті, забороняти також неприличні бесїди і дїла. Все, що в щоденнім житю людям потрібне, повинні темні дїти подрібно пізнати, тим то й предмети з їх окруженя і плоди природи треба їм піддавати під змисли і їх з ними познакомлювати.

Думанє й память образує ся відповідною наукою, головно рахунками, відгадуванєм легких загадок і вправами памяти.

Релїґійні чувства вимагають дбалого плеканя й образованя; у дїтий темних треба виробити довіренність до Господа Бога, щоби здавали ся на волю Божу, були терпеливі й відважно зносили ріжні недогоди й прикрости; вкінци треба конче вполїти в них віру й надїю.

Вихованє темних дїтий в родиннім домі завдає чимало труду, длятого найлїпше віддавати такі дїти до виховавчих закладів для темних.

В закладах для темних працюють над релїґійно-моральним вихованєм вихованків і вчать їх предметів наукових, приписаних для народних шкіл, винявши рисунків, а додавши хиба музику й ручні роботи.

Ті заведеня повинні заразом мати завдачу, приспособити своїх вихованків до самодільного заробітку. Для темних найвідповіднїйші отсї ручні роботи: плетенє крісел, поворозництво, кошикарство, щіткарство, шевство, роботи з дроту, скубанє вовни й піря і т. п.

Закладанє домів, де працювали би темні, що виходять із виховавчих заведень, вельми пожадані, бо там дістають они за свою роботу нагороду, що

вистарчає їм на прожиток. Темні дїти, непоміщені в виховавчих заведеннях, обовязана місцева народна школа приймати і відповідно занимати; з голосної науки такі дїти чимало єхіснують, та розвивають ся до того ще й умово й морально.

Властивим каліцтвом *глухонїмих* є глухота, будь-то вже з роду, будь-то за молоду набута. *Нїмота* є тільки наслїдком глухоти, а то з тої причини, що глухі дїти не чуючи людскої мови, не можуть єї навчити ся.

В старинї і в середнім віцї думали, що глухонїмих годї образувати, — аж в новійших часах сьвященик de l' Epée в Парижи й Самуель Heinicke в Липску прийшли на думку систематично образувати глухонїмих.

Французька школа вправляла мову головно міґами, а нїмецька школа учила мови в полученю з наукою писаня й читаня. Оден і другий спосіб має на метї улекшити глухонїмим порозумївати ся із повнозмисловними людьми і між собою.

Нинї майже всюди принято полїпшену систему нїмецку.

З дїтьми глухонїмими поступає ся ось як:

Дитина приходить до закладу з певною вправою в бесїдованю на міґи. Сеї вправи спершу уживають за помічне средство й перша наука відбуває ся мімікою.

Рівночасно починає ся наука мови. Глухонїмі дїти учать ся вдивлятися ся в склад мовних приладів (рота) бесїдуючої особи і наслїдуючи єго видають вже самі деякі звуки; є то неначе рід відчитування бесїди з уст бесїдуючого. Згодом і постепенно вучуються они видавати ріжні голоси людскої мови і формувати вирази, зрозумілі очевидно лиш особі, одареній слухом. Сам глухонїмий своєї мови не чує, одначе розуміє єї, знаючи, як має свої мовні прилади укладати, щоби видобути якийсь вираз. Коли глухонїма дитина учить ся виголошувати звуки й вирази, то учить ся заразом сї звуки й вирази також писати й читати. З кождим днем і з кождим роком розширює ся обем мови глухонїмого до того степени, що скінчивши систематичний курс наук, з'умів він свої думки написати, а ті, що їх понимає, виголосити.

Поруч з наукою мови, читаня і писаня відбуває ся й образованє усїх умовних здібностий дїтий глухонїмих: образованє уяви, розсудку, розуму, почувань і волї, а все те прямує до тої самої мети, що і при вихованю дїтий повнозмислових, іменно до розвитку релїґійно-морального характеру. Вихованє глухонїмих дуже мозольне, але всеж таки приспорює оно людскости хосенні одиниці. Дїти глухонїмі, що не виховують ся в специяльних закладах, обовязані ходити до школи разом із дїтьми повнозмисловними.

Кромі дїтий, що духово достаточно вивиновані, стрічаємо дїти упослїджені: тупоумні, придурковаті та ідіотичні. Маємо преріжні форми й степенї ідіотизму. Тупі й ідіотичні дїти вимагають образованя відмінного від дїтий нормальних. Їх образованє в школї або зовсїм неможливе, або дуже трудне; тим то й заводять в новійших часах для дїтий тупих і недолугих окремі виховавчі заклади.

Придурковаті дїти й тупоумні можна звичайно вже по виглядї пізнати: їх лице не має нїякого виразу, або придурковато усьміхнене, тїло отяжіле, хід неревний, необоротний, краска хороблива, (вони найчастїйше скрофулїчні), вимова утруднена (бекотять), вид голови незвичайний.

Душевні прояви дурноватих і слабоумних дїтий також неправильні, їх чутливість слаба, сьвідомість упослїджена, а в наслїдок того недостає їм

здорового розсудку; дїти такі не спосібні уявити собі поняти видавати влучні осуди і робити правильні виводи, а тим меньше піднати ся до висоти ідеалів і розуму.

Прояви чувств у тупих і дурноватих дїтий є чудацкі, они часто злосливі, а та злосливість і иньші хиби умові є звичайно наслїдком одїдиченого або набутого хоробливого стану, однак часто викликані хибним поступованєм оточеня.

Найгірше представляють ся жадоби дїтий тупих і дурноватих, воля слаба, нерозвинена, а почином їх дїлання є що найчастїйше похоти, котрим підчиняють ся інстинктовно.

Ідіотичні дїти, що зовсїм нездібні до умового розвитку, належить плекати дома або в приютах. Однак дїти тупоумні годило-б ся образувати в окремих заведеняx, бо їх ум вимагає цїлком відрубного поступованя.

Властиву науку таких дїтий, що мусить відбувати ся дуже звільна, малими датками і в відповіднім степенованю, попереджує наука приготовляюча: дїточі гри, показуване предметів з найблизшого окруженя, вправи руки, плеканє, дбала харність, відповідно перепліттане заняте й випочинок. Се розвиває приспаний ум, будить перші почування й приготовлює до систематичної науки.

Вихователї повинні перенати ся любовію і сердечною ввічливостию до тих бідних і нещасливих, бо тільки працею після пляну добре обдуманого можна їх двигнути з низького їх стану умового, та бодай почасти приспособити до товариского житя й піднести до гідности людскої.

В наслїдок недбалого виховання і пагубних впливів лучають ся нераз вже змалку припадки яркого зіпсутя. Брехливість, злоба, волокитство, злодійство, необичайні вибрики і т. п., ось пороки, які треба з молодечого ума за всяку цїну усунути, наколи хочемо спасти одиницю для суспільности й зберегти ві від цїлковитої згуби моральної. Для таких зіпсованих або занедбаних дїтий є окремі виховавчі заведеня, одержувані гуманїтарними товариствами або приватними особами, що звуть ся иногдї домами поправи. Першу гадку домів поправи для зіпсованих дїтий піддав Salzmann.

Виховавчими чинниками в таких закладах є: родина, праця, наука. Сї заведеня устроюють на лад родинного дому. Ручною роботою в робітнях, в огородї й на полю, впливом моральним вихователїв, відповідною наукою старають ся они направити звихнений молодечий ум і справити его на добру дорогу. Поправі те впливає ся на серця вихованків релїгійними практиками, торжествами, обичайними розривками, проходами і т. п. В тій виховавчій працї бере ся огляд на особисту вдачу кождої дитини і приноровлює ся до неї поступоване педагогічне.

Видав „Руске товариство педагогічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Бедкарского.

Ч. 19. Львів, 5. жовтня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Віра Лебедів.

МАМЙ.

Нариси із нашої домашньої педаґоґії.

Совині дїти.

Місто motta.

Сова раз яструба стрітила,
Низький поклін ему зложила,
І чемно стала розмовляти:
— Куди лїтав? яке чувати? —
Посестрі яструб відказав:
„За добичею в лїс лїтав,
Найшов писклята у гнїздї
І *на сніданок ковтнув всї*“.
Сова з жаху аж побіліла,
За серце хопилась, зомлїла —
„Чи не поїв — на силу каже —
Моїх дїтий ти, лютий враже?
— Які-ж твої на вид були? —
— Ой та-ж красавцї всї они:
Масьонькі оченька, клювки,
На пречуд гарні головки,
Мінить ся пірє мов дуга,
Цуд, чари, розум, красота! —
— Е ні! вгамуй свій, сестро, гнїв!
Инакші ті, що я їх з'їв.

Проти твоїх потвори чисті,
Великі очи витріщисті,
Мов гачки клюви коцюрбаті,
Цїлїські крила сорокаті,
Та і на розум знать дурні,
Самі поліэли в рот менї. —
Сова лиш зойкла мов підтята:
— Ах! се мої були пташата!

При ваписї.

Відчинили ся двері і до шкільної комнати війшла жінка, ведучи біляву, моторну дївчинку за руку.

Слава Ісусу Христу!

На віки слава — відказує учителька — що скажете Петрихо? а! привели Оленку до запису. Що-ж ти, Оленко, будеш вчити ся?

Йди, цьомай паню в ручку! попихав мати малу до стола. Она сповняє приказ, а ясні, розумні оченята бігають по стїнах вкрашених образками.

— А карточку з візванем принесли?

— Осьдечки є, та я би прошу ласки панї просила звільнити ще на сей рік Оленку зі школи — одним душком виголосила Петриха і собі посунула до руки учительки.

— Звільнити? а зза чого? кілько-ж їй лїт?

— На Матки пішло на семий рік.

То саме добрі лїта, та і дївчина велика і здорова, правда, Оленко, що будеш вчити ся і пильно ходити до школи?

Е, та оно велике, але хирне як уклїя. Недавнечки заслабло — вибачайте — на черево так, що цуд! ледви вратували. Де то ще до школи ему ходити! А ми, прошу панї, аж під лїсом сидимо, то як вам в зимі снїг засипле, то сьвіта божого не видко.

— Но, в зимі як дуже зимно і метелиця, то лишите дитину дома, але тепер поки гарно і тепло може ходити.

Де їй, ласки панї, ходити! Коло нас, казати вам, така нужда, що цуд! Та то ні вбрати ся не буде в що, ні книжки купити — біда, казати вам, тай тільки!

— Книжку дістане зі школи, а вже табличка і писальце не богато коштує, стане вас на таке.

— Та кого тут, прошу ласки панї — будете учити? Оно вам, вибачайте, таки зовсім дурне. З малечку слабувала на голову так, що цуд! ще й тепер має струпи по голові — словечка розумного не скаже, хоч вбий єї, таке вже вдало ся нужденне.

З шкільного городця почув ся веселий сьміх Оленки, що вспіла викрасти ся через відчинені двері і найшла тамки товаришку забави.

Учителька всьміхнула ся пишком.

А жінка, немов добачила сей усьміх, ще живійше торочила дальше:

А полохливе таке! оно вам не перейде попри пса, а то сполотнїє на місци. Ось недавнечки аж кликали ми Марка зливати вівєк, так була кєьондзового пса напудила ся. А як почула, що має йти в школу, то дві ночи

крізь сон кричала, бо казав їй Олекса Сеньків, що професор — вибачайте — любить бити.

Оленко! кличе учителька крізь вікно — а ходи но сюда до нас!

Е! та на ню таки добре треба гукнути, каже Петриха. Щось таке з голови пішло їй в уха і в очи, цілком оглухла дитина і на сонце не подивить ся. І де то глухому вчити ся! десять раз кажи, поки второпає. Вже то, що правда, всї дїти вдали ся менї нївроку гей оріхи — а отсе якось нї до Бога, як кажуть — нї до людий. З малечку таке. Таки просити буду ласки паньскої дитину менї на сей рік конче звільнити. Я вже вам за те віддячу, коси менї в поли обробити ся... А ви відпишіть, бо то і слабе і дурне ще...

І слїпе і глухе, докінчила учителька. А я вам таки, жінко, дитини не звільню, бо на се нема в мене права, та й бачу що дївчина як-раз до школи і велика і здорова.

Ой, паннунцю ласкаві! бодай мої вороги такі здорові були, як той хробак! Та я сама би радїйша, але видить Господь, не можу. То ви таки не хочете менї звільнити Оленки?

Не можу, жівко.

От раз біда тай нещість! хиба піти менї до єґомостя просити — як кажете панї?

— Ідїть здорові, але і єґомость вам не звільнять.

— Ходи, Оленцю, цьомай паню в ручку! Слава Ісусу Христу!

— На віки Богу слава.

Петриха виходить з малою. Оленка жваво розказує по дорозї, що бачила в шкільнім городци і допитує ся, коли вже дістане книжку і піде до школи.

Брись! Брись! кличе на великого чорного песика, що розложив ся при воротах. Брись встає повагом і підходить до дївчинки. Она виймає кусок хлїба зза пазухи і сьміючись пхає его поміж білі, острі зуби пса. Відтак закинувши рученята на кудлату шию, тягне его весело зі собою. Великі слїпи страшного звірюки глядять сердешно на Оленку, а еї ясні оченята сьміють ся і собі до товариша, до неба синього, до щебету птичок, до червоних маків — ясні, великі очи... дурної дитини.

У церкві.

Служба ще не начала ся. Настя саме добре трапила. Вдарила поклін перед намістними образами, поцїлувала хрест на тетраподї, підсадила до цїлованя свою малу Марусю, відтак: Слава Ісусу Христу! в право і знов в ліво — поправила хустку на голові і сгануда в кутку при бічнім вівтарі. Марусю посадила на степенях, а сама припавши навколїшки, взяла молити ся. Маруся за той час розпрала ся по церкві і догризала грушку, яку ткнула їй мати у руки. З'їла одну, а витерши пальцї в спідничину, закликала на голос:

— Дай ще!

Настя мерщій простягла дитинї овоч, а погладивши по голові, сказала: Цить! у Бозї не можна кричати. Ось диви! ксьондз стає правити.

Начала ся служба. Настя то молила ся, то сьпівала з людьми, а Маруся тимчасом вспіла з'їсти пять пирогів, що принесла їх мати завязаних у

хустині. Відтак стала на голос мазати ся і мати мусіла з нею вийти на проповідь під церков. Постелила їй хустину на землю і посадила побіч себе.

Се ваша Маруся? ніврóку яка вже велика — заговорила стара Федиха, котра і собі на піддашу сїла.

Дзенковаць за добре слово — найперше божа відтак моя, всьміхнула ся вдоволена мати і поправила суконку на Маруси.

— А кілько саме буде їй лїт?

На четвертий пішло, але мудре таке і старого завстидає. Вже що правда, не гріх казати — всї мої дїти вдали ся менї Господу небесному дякувати — але отсе за всїх.

У бабу вдала ся либонь небіщку, у бабу — раз розумна була жінка і заклясти бувало нїхто так не потрафить як покійниця — царство їй небесне!

А що гадаєте, отся дрібота не уміє? Та то ще три роки не мала, а як всердить ся бувало, затисне кулачки до мене чи до кого, тай шляґує, або пеякров — або холєра, аж кладемо ся вам всї у хатї зі сьміху.

Адїть! та то вже який кому Бог талан дасть з малечку...

А як пішла вам раз з Дмитрунем у поле, то такі сьпіванки від пастухів переймила, цуд! Де то в такім малім тільки розуму бере ся, гей у старого.

— Від Бога усе, любі, від Бога.

— А хитре непривком! Якось кажу до чоловіка: „Нема соли в хатї“ — а він нїби жартує: Та йди, укради! А оно вам хороба зачуло, полїзло до сусїди і бере відти топку. Сьміху вам було! дещо видить в чужій хатї тащить до дому.

Дбає, дбає — ґаздинька буде! хвалить стара Федиха. Коби вам здорова ховала ся.

Дасть Біг, буде. Дивіть, яке то набите, не даром купала єї з малечку у лїщинї. Де ми сидимо! знаєте — а оно вам само в зимі піде до баби, нїби до чоловіка мами. Ще менї і не хорувала, як то десь иньші дїти і струпи, вибачайте, на тїлї і на черево — оно вам чисте як оріх.

— А хто тобі, Марицуню, справив таку красну кеню? — питає Федиха.

— Баба.

Е, та ми єї вбираємо, бо то я — бачите — не люблю, щоби моє як другі людскі дїти ходило босе і голе. Слава Богу, стати нас дитину одягнути. А от Каська Керничка цїлий рік і в буддень і в неділю все ту саму запасчину і кацабайку виходжує. В мене ні! в мене мусить бути дитина і вимита і вичісана і убрана гей лялька. Вже що казати і сама замолоду була дишпифрентна і дїти на таке наломлюю.

У церкві засьпівали, проповідь скінчила ся. Федиха і Настя встали, перехрестили ся і увійшли в середину. А мала Маруся, витерши руки з пирогів у нову сукенчину, полїзла на той час у кєьондзів горох — мудра, дишпифрентна дитина.

Покарана.

Дївчатка четвертої кляси вже розійшли ся, але учителька остала ще з одною ученицею в комнатї. Не вспіла і поскладати в своїм столику як слїд,

коли се впала до кляси товста жидівка, мати саме покараної. І не здоровлячись, заговорила сердитим голосом, протягаючи кожде слово з жидівска:

Ну, і панї нинї знову зіставили мою Рифку за кару. Не знаю, що се значить, що моя дитина у панї все найгірша.

Найгірша, не найгірша — але як не навчить ся, мушу єї якось покарати.

Гаст ти нішт ґелєрнт, Рифце? Не навчила ся? она дома нїчо не робить, тільки вчить ся — від рана до вечера тільки єї, що сидить над книжкою як той рабін і їсти не хоче. Она ще нинї нїчого не їла, голодна побігла до школи, бо бояла ся спізнити. Она так трясе ся над тою наукою, аж хоробу серця дістала. Доктор казав, що єї музї за малий на ту школу.

Преціньо другі дїти того самого учать ся, та славити Бога на серце не хорують — а ваша Рифка така велика і здорова.

Я знаю, що другі дїти! що менї другі дїти! я знаю, що она учить ся до півночи, а панї все з неї неконтентні, а панї то таки хочуть єї гет замучити тою наукою. Не можна дїтий мучити, я можу скаржити до суду.

Але-ж ласкава панї, нїхто їх і не гадає мучити, та бо ваша Рифка навіть добре читати не вміє.

Читати? я єї не посилаю до школи, щоби она вчила ся читати.

А по що-ж?

По що? Щоби штроф не заплатити, тай щоби вміла підписати ся — буде з неї. Або їй треба школи? она в мене мала би дома роботу і в склепі — ойой, чому нї!

Але і ваш жидівский професор релїгії казав, що она і в него не вчить ся і пустує...

Жидівский професор? що він має казати? він сам нїчого не знає, моя Рифка більше від него знає. Який він Жид? він не Жид, він їсть трефне, як єму вчити? На що дївчинї знати з релїгії? У паньства католїцкого може треба, у нас дївчинї не треба знати з релїгії.

Треба чи не треба — се не моя річ, такий шкільний припис і в школї мусить дївчина і сего вчити ся.

Я знаю, панї не винні — панї самі тратять своє здоровле з отсими бахурами. Я маю шість дїтий, а не знаю, де моя голова, а панї цїле стадо. Я знаю, панї самі вже голодні і хочуть ити до дому, а через мою Рифку мусять сидїти тутечки. Най панї ідуть здорові до дому, она варта, щоби панї через ню так довго сидїли? Я вже єї сама дома покараю, она вже завтра всьо буде вміти, но... вже панї будуть контентні.

Она переходить в підлестний, солодкий тон бесїди. Мої любі панї! ви не мали ще власних дїтий, то не знаєте, як то болить серце матери за єї дитину. Як будете мати свої, то побачите — дай вам Боже щасливо дочекати. А моя Рифка — таки не жартую — она таки не має здоровля до науки. Она рано нїчого не їсть аж ту булку, що пришлю їй о десятій — тільки усього... а потому цяпку росолу і мяса ось тицьки і вже аж знов до завтра — де ту сила возьме ся до науки?

Рифка за дозволом учительки починає збирати ся до дому — велике, дуже дївча.

Рифці! ґай кіш ді пріц ін ді ганд! напоминав мати дочку, звертаючи ся сама до виходу.

Дзенкую вам, панї! дай вам Боже щістя! — прощав ся з учителькою.

Рифка з повною торбою книжок підходить до руки своєї панї, відтак подав ся за материю — бідне, замучене наукою дівча...

(Дальше буде).

Загальні збори Руского Товариства педаґоґічного

відбули ся дня 29. вересня с. р.

Так численних зборів вже давно небачило Руске Товариство педаґоґічне. Успеньска церков, що завсігди в часї поминальної Служби Божої за померших членів сьвітила пустками, була заповнена, до чого в переважній мірі причинились ученицї рускої виділової школи і питомцї педаґоґічної бурси. Підчас панахиди сьпівав дуже гарно хор учеників рускої ґімназиї, а о. крилошанин Чапельский відчитав тиху службу Божу. Відтак простора шкільна комната в рускій ґімназиї наповнилась невиданим доси числом членів і гостий, так що при виборі нового видїлу взяло участь 70 членів.

Збори відкрив около 10 год. перед полуднем голова товариства, п. директор Харкевич слїдуючою промовою:

Кождий нарід, що дбає про свою будучність, займає ся пильно своєю молодїжию, любить еї, дорожить нею, старає ся о заспокоєнє еї потреб тїлесних так само як і духових, а школа у него підвалиною, на котрій він всякі надїї на будучність опирає.

І се зовсїм слушно, бо лиш добра школа і добрий учитель, лиш добре вихованє і вобразованє молодїжи може народови забезпечити его єствованє і може двигнути его культурно і економічно.

Особливо великі надїї такого народу, що втратив свою независимість політичну, повинні опирати ся на школї і то добрій, передовсїм на т. зв. народній школї, котра осьвідомляючи цїлі маси народу одинока в силї дати ему в руки найпевнїйше, але заразом найблагороднїйше оружя до гідного і успішного виступленя в антаґонізмі з иньшими народами, що его окружають.

Ся правда загально звісна, тож всї народи старають ся передовсїм о добру школу і доброго, сьвідомого своєї ваги і цїли учителя, старає ся о них правительство державне і краєве, старають ся о них автономічні міста і приватні інституциї того рода, як товариства педаґоґічні.

Іменно в австрийскій державі полишено в тім зглядї дуже богато приватній ініциятивї, тож і видимо, як з тої свободи вповнї користають всї товариства педаґоґічні, а особливо нїмецке, ческе і словінъске — они засновують і удержують численні школи, інтернати і бурси і підпирають морально і материяльно учителя.

На те, річ природна, треба значних средств материяльних, котрими дїйсно сї товариства орудують, бо числять они десятки а навіть сотки тисячів членів.

Така участь і така дїяльність може служити, і то зовсїм слушно, мірою национальної сьвідомости.

Розуміє ся, супроти звітів згаданих товариств представляє ся звіт нашого за час від послїдних наших зборів дуже скромно, однак може навіть обильнїйше і богатше, чим би се одвічало нашим средствам материяльним. Всї Вповажнені членове нинїшних зборів мають в руках звіт видїлу і зволять самостійно осудити его дїяльність. Я лиш тільки скажу, що видно з сего звіту богато працї, богато заходів і велику охоту розширити круг дїяльности товариства як найбільше, але в кождім напрямі недостача фінансової натури ставить непоборимі межі і путає і вяже охотні до роботи руки і серце. Рад би я, щоби також з того боку була оцїнювана дїяльність наша.

Всякі евентуальні жадані пояснення ми готові давати в тім пересьвідченю, що спокійна, обективна дискусия вийде в хосен товариства на будуче. Однак головно ходить нам о розваженє і поданє рад і вказівок, як би можна найодвітнїйше придбати нашому товариству як найбільше членів і гроша і в якім напрямі круг его дїяльности на основі теперішних статутів розширити. Найлучша нагода до ставленя в тім напрямі внесень і подаванє рад буде по відчитї Вповажненого п. Петришина, котрий дуже пригадно як раз сю квестию перед сьвітлими зборами розвинє.

Заким однакож приступимо до порядку дневного, маю ще обовязок виправдати видїл, длячого сего року визначив на загальні збори так пізний речинець. Кажу се отверто і щиро, бо причина та не була нїякою тайною; она була проста і кождому з членів видїлу промовила до переконаня. Именно всї рахунки, що становлять найголовнїйші майже точки нашого звіту, як рахунки нашої школи, наших інститутів і бурси замикає ся з кінцем року, але не сонїчного, бо се неможливе, а шкільного, а позаяк занятя наші не позволили нам виготовити звіт в половинї липня анї в половинї вересня, порішили ми вибрати на збори нинїшний день, як найдогіднїйший для нас, учителїв і для отцїв духовних.

Інакше сподобало ся пояснити собі се рішенє видїлу дописувателеви одного з руских дневників. Не хочу тут полемізувати із чоловіком зовсїм несьвідомим ревної працї нашого видїлу, з чоловіком, що не вагав ся назвати щирих і безкорыстних труженників клїкою і їх оклеветати. Однак я бачу ся через те морально спонуканим після совісти моєї сказати кілька слів про дїяльність членів видїлу. Всї они без виїмки брали живу участь в засїданях і являли ся майже завсїгди в комплетї, що в иньших товариствах, як з досьвіду знаю, не дїє ся; всї они трудили ся для нашого товариства, розуміє ся, о скілько їм головні їх обовязки на те позваляли, дуже щиро і охотно, досить сказати, що не було між нашими видїловими анї одного, щоби ся усував від якого дїла або обовязку на него наложеного. Кромі того з признанєм і щирою вдячностию підношу трудолюбивість Вповажненої пані Марії Білецкої в справах нашого товариства; була она незрівнаною касиеркою, а крім того директоркою і душею дївочої школи, основателькою і душею нашої бурси, де сего року поміщено цїлу сотку учеників. — Запевняю, що нема в словах моїх не лиш ложи, але анї трохи досади.

Мав я намір тут на вступі перейти всї точки нашого звіту і при кождім предметї кілька слів загально сказати, але в порядку річи мусїв би я був прийти і на одну точку, при котрій мусїв би я був виповісти також

і прикре, але справедливе і основно оправдане слово. Однак я хочу уникати личних закидів, з котрих товариство наше нїякої не віднесло би користи. За те прошу умильно всїх Вповажнених членів нинїшних зборів, щоби також зі свого боку до личних закидів не допускали.

Вкінци маю сповнити ще сумний обовязок і згадати померших членів нашого товариства. В часї від послїдних наших зборів померли: о. др. Теофиль Сембратович, о. Іван Ковбляньский, Григорий Врецьона, др. Ісидор Шараневич, Ілярий Герасимович, о. Йосиф Вітошиньский, о. К. Белкот, о. Йосафат Кобриньский, о. Волод. Чехович, Мих. Копровский, др. Т. Ганкевич, Теодор Лаврецкий, о. Ем. Левицкий, о. Теод. Коржиньский, о. Юстин Лучаковский, Кость Галан, Йосиф Кокуревич.

Кождий з покійних працював після своєї вдачі пильно на нивї нашого шкільництва і трудив ся в справах нашого товариства. Визначнїйша була дїяльність бл. п. Григ. Врецьони, котрий був через цїлу чергу лїт членом видїлу нашого товариства і служив ему щиро дїлом і радою. Вічна їм память. Прошу зібраних почтити їх память повстанем.

По тій промові покликав предсїдатель пп. Мороза і Федева на секретарів, почім п. Мороз відчитав справоздане з тамторічних загальних зборів, яке присутні без дискусиї приняли.

Опісля візвав п. дир. Харкевич дотеперішнього секретаря п. Витошиньского до відчитаня звіту з дїяльности головного видїлу за минувший рік. На внесенє п. Петришина збори звільнили як п. секретаря так і п. касиера від читаня своїх звітів, позаяк тоті випечатані були розіслані всїм членам майже дві недїлї перед зборами.

Розвинула ся дискусия над обома випечатаними звітами, перед котрою п. Голова заявив, що видїл рішив усунути з дневного порядку 7 точку, именно іменованє почетних членів. Дискусию розпочав п. В. Шухевич мотивованим внесенєм, щоби збори заявили щиру подяку п. М. Білецкій за єї невтомиму працю у видїлї товариства. Таке саме внесенє поставив п. сов. Барвіньский що до особи п. Голови, дир. Харкевича в признаню єго заслуг для розвитку товариства. Оба внесеня приняли збори грімкими оплесками. Кромі сего підніс п. Барвіньский стійність книжочок товариства та подав в сїм напрямі кілька дуже важних і цїнних рад, як також що до способу прискореня добути рускій видїловій школї право публичности, котрого она доси не має.

Над звітом касиерским забрав голос лише п. Миколаевич, бажаючи дізнатись, яким чином показав ся у видатках на видїлову школу недобір понад 4000 кор. Се вияснив п. Паньківский причиною, що товариство ще не отримало від Сойму запомоги ухваленої для сеї школи на біжучий рік, а числячи на ту запомогу, мусїло робити видатки на ту школу.

З черги слїдував звіт контрольної комісиї, виголошений устами п. Петра Огоновского і на єї внесенє удїлили збори уступаючому видїлови абсолюторию. Відтак мав слїдувати вибір голови і видїлу товариства, але коли п. дир. Харкевич заявив, що сего достойництва на будуче рішучо зрікає ся з причини незвичайного обтяженя в працях і одвічальности в гімназиї з 750 ученниками в 17 клясах, вивязала ся довга і горяча дебата, серед котрої многі бесїдники старали ся всїлякими мотивами уступаючого п. Голову наклонити, щоби взяв назад свою резигнацию. Вкінци помимо трикратного рі-

шучого відпекування ся п. Харкевича, збори одноголосно рішили его резиґнації не приняти.

Відтак по чвертьгодинній перерві задля порозуміня що до вибору членів видїлу здавав справу о. Ганицкий про дотеперішний стан бурси руского товариства педаґоґічного а заразом про фонди, котрі екзекутори завіщаня бл. п. кардинала Сембратовича доси сїй бурсї достатчили і про дальші фонди, які достатчать для поставленя будинку бурси на усмотреній вже в тій цїли площи. Услівя достатченя фондів на сю цїль суть слїдуючі: а) щоби тота бурса носила по вічні часи імя пок. кард. Сембратовича, б) щоби два місця були зарезервовані для убогих свояків пок. фундатора, коли тоті свояки будуть мали рівні условини принятя, як инъші убігателї о згадані місця в бурсї.

Над сею справою вивязала ся довжезна а палка дискусия, в котрій забирали голос: п. Паньківский, котрий поставив в сїм напрямі відповідно сформуловане внесене а заразом, щоби подякувати панам екзекуторам за їх щирі заходи в сїй справі. Дальше п. дир. Харкевич іменем тов. „Руслан", котрий також одержав зі спадщини по пок. кардиналї значний леґат, заявляє готовість прилучити ся своїми фондами до згаданої будови під услівем приниманя до бурси якогось числа учеників рускої ґімназиї і права нагляду над ними. Кромі наведених бесідників забирали ще голос в сїй справі пп. Білецкий, В. Шухевич і др. Федак, по чім загальні збори рішили принятя постановлені через пп. екзекуторів завіщаня пок. кардинала услівя і заявили їм свою подяку, а що до злуки фондів тов. „Руслан" з фондами товариства педаґоґічного дали збори повновласть головному видїлови, щоби в сім дїлї порозумів ся з видїлом тов. „Руслан" і на слїдуючих зборах здав із сего справу. На сїм перервано збори о год. $1^1/_2$.

Дальші обради зборів відложено на год. $3^1/_2$, але поред тим оголосила комісия вислід голосованя на членів видїлу, до котрого увійшли: п. М. Білецка і п. Яр. Вітошиньский (одноголосно через аклямацию) та більшостию голосів картками і через аклямацию (по розстріленю голосів) панї О. Барвіньска, пп. Вас. Білецкий, о. Вол. Ганицкий, І. Кокорудз, К. Паньківский, Ів. Строньский, др. Коцюба, Іл. Чиж, а заступниками видїлових вибрано пп. Мороза, дра Пачовского і Алиськевича.

Пополудневі збори зачали ся докінченем вибору кількох членів видїлу і вибором трех членів контрольної комісиї, в котрої склад увійшли пп. В. Шухевич, Петро Огоновский і о. Александер Стефанович. Опісля виголосив емеритований учитель п. Ів. Петришин слїдуючий відчит:

Хосен з педаґоґічних кружків для учительства взагалї, а для руского товариства педаґоґічного з окрема.

Року Божого 1883 засадили люди доброї волї дерево, котре мало розрости ся на пожиток і славу руского народа, стати ся розсадником дерев, що мали родити овочі пізнаня доброго і злого, відчинити людям очи, чаї они дїти та загрїти їх серця до щирої любови своєї Неньки, Руси-Украіни.

Але не сподобалось се дерево деяким богам, проте рішили они тишком-нишком знищити его. А що вже тоді в нашім раю широко розросло ся терне вирост вороже дереву пізнаня добра і зла, то згадані боги обсадили

ним дерево так густо, що хто хотїв до него приступити, мусїв сильно та болюче поколоти ся.

І — як каже св. Письмо — **возрасті тірнїв й подаяй є.**

Терне придушило его, але не знищило. Видно мало оно в собі великий засіб жизненної сили, бо помимо смертоносного душеня і колючок не подало ся — а росло. Росло, що правда дуже пияво та кошляво, бо терне висисало з-під него що найкращі соки землї, а до его вітий не допускало животворного сьвітла і воздуха.

Бували вправдї щирі робітники, що намагали ся викорчувати терне з окруженя бідолашного дерева, однакож гнївні боги земскі страшили їх блискавицями і громами, ба нераз просто скорчували їм руки на подобу параґрафів.

Та якось дерево росло, розросталось, цвило і мало помалу зачало видавати овочі спершу дрібонькі — зі щіплення пок. Дениса з-над Серета, відтак чимраз дорідняйші та смачнїйші, бо щіплені через славних садівників, як Василь Чайченко, Леонїд Глїбів, Михайло Коцюбинський, М. Вовчок, А. Кримский, Ів. Франко і ин.

За двайцять лїт свого естьвованя видало се дерево кількадесять тисяч овочів в сто ґатунках, котрі руска молодїж зі смаком спожывала, але на жаль богато з них лежить ще дурно в пивницях „Просьвіти“ — мишам на втїху та на поживу!

На причуд гарно зачало се дерево розцвитати ся від р. 1899/1900 цьвітом інституток, а від 1900/1901 цьвітом видїловиць, і можна без сумніву надїятись, що тоті цьвіти видадуть незабаром найкращі овочі.

Із сего дерева розмножило ся в рїжних місцях краю аж десять дерев! Чи се за протяг двайцяти лїт так богато? Ой, се дуже мало! Аж соромно мало!

Але хто-ж сему винен? Хто винен, що тоті дерева не розмножили ся по цїлій рускій країні, а своїми овочами не кормили всеї рускої родини?

Безперечно найбільше завинили згадані боги, що не позволили плекати як слїд сего пра-дерева, пізнаня добра і зла та спиніювали его зріст і розвиток ворожим терньом.

Але, нїгде правди дїти, завинили і перші садівники, котрі, засаджуючи перше дерево думали, що з него дадуть ся заводити рускі сади розсадниками філїями, а забули на найважнїйший спосіб розмножуваня садів, іменно через шкілки овочеві.

Щоби се зрозуміти, мусимо зачати з початку. Що се за дерево пізнаня добра і зла? Я не скажу, бо кождий давно вже зміркував, що се наше любе і дороге руске товариство педаґоґічне.

А коли се вже знаєте, то я, покинувши алеґоричну форму бесїди, скажу вам звичайною прозою, що під шкілками овочевими треба розуміти — педаґоґічні кружки.

Отже основателї руского товариства педаґоґічного зовсїм на їх вагу і значенє в розвитку заснованого товариства забули! І се многогрішне забуте було дуже важною перепоною, що наше товариство не розвинуло ся так, як після бажаня свого статута повинно було розвинути ся.

А повинно було розвинути ся тим краще, що коло его розвитку трудили ся найщирші сини Руси.

Доперва грибовицка філія руского товариства педагогічного — честь ѣї за се! — звернула перед чотирма роками увагу головного видїлу на причину, чому товариство — особливо під зглядом малого числа членів — так слабо розвивав ся. Рівночасно поставила тота філія через свого речника на загальних зборах внесене, щоби через відповідну зміну статута впровадити в житє педагогічні кружки.

І слово стало ся тїлом! Але задля відомости будучого історика мушу ще тут завначити бодай метафорично, що се не стало ся так легко. Противники не хотїли нїяким чином допустити, щоби під покровом руского товариства педагогічного творили ся кружки педагогічні. Длятого головний видїл аж по довгих заходах просто в и б о р о в собі се право у ц. к. Міністерства справ внутрішних.

Тепер позволю собі навести в цїлости тоті параграфи зміненого статута, що відносять ся до зборів і заряду педагогічних кружків:

§. 49.

Педагогічний кружок може бути завязаний, коли зголосить ся 5 членів. Кружок входить в житє на основі сего статута за згодою філїяльного видїлу, котрий о заснованю нового кружка донесе головному видїлови. Коли в дотичнім повітї нема філїї товариства, то головний видїл товариства призволяє на заснованє педагогічного кружка.

§. 50.

До педагогічного кружка належить:

а) склпкувати періодичні збори членів в місцевостях ними замешканих;

б) уряджувати відчити, виклади і практичні лекциї;

в) принимати членьскі вкладки і иньші датки на цїли товариства, та пересилати їх філїяльним видїлам, зглядно головному;

г) зносити ся з філїяльним видїлом, зглядно з головним, а іменно повідомлятн про свою роботу і подавати під розвагу хосенні для народного шкільництва внесеня.

§. 51.

Заряд кружка складає ся з 3 членів, то є голови, заступника голови і секретаря, вибираних на зборах членами кружка на один рік.

§. 52.

Кождий член кружка є членом товариства.

§. 53.

До важности збору кружка треба присутности 4 членів; рішеня западають безвзглядною більшостию голосів.

Ось і всьо, що наш новий статут каже про педаґоґічні кружки. В наведених пяти параґрафах містить ся спосіб заснованя і ціль кружків під стягом руского товариства педаґоґічного. Але позаяк стиль сих параґрафів — як взагалї всїх параґрафів на сьвітї — занадто ляпідарний, бо конець кінцем таким він і мав бути, то я в нинїшнім відчитї поставив собі за задачу: представити ціль кружків пластичнїйше, іменно вже в тім напрямі:

1. Який хосен вийде з педаґоґічних кружків для учительства взагалї, а

2. для руского товариства педаґоґічного з окрема?

Отже приступаю до першого питаня:

1. Який хосен вийде з педаґоґічних кружків для учительства взагалї?

Я нераз бив ся з гадками, чи педаґоґи яко такі родять ся, чи аж в пізнїйшім віцї через науку і досьвід вирабляють ся. Вкінци пришов я до переконаня, що одні родять ся а другі вирабляють ся, бо приміром такі геніяльні педаґоґи новійших часів, як Коменьский, Пестальоцій, Льок, Руссо, Дістервеґ, Фребель і иньші, що вытичили нові дороґи для науки і вихованя, були вже з уродженя педаґоґами.

Але коли поглянемо на цїлі армії педаґоґів учителїв, що муравельною працею і довголїтнім досьвідом дійшли до певної рутини в своїм званю, то про них можемо лише сказати, що они вироблялись на добрих педаґоґів.

До вышколованя сих армій учителїв педаґоґів установлені в учительскі семинарії, але чи питомці сих семинарий навіть по зложеню так званого іспиту зрілости стають ся вже дїйсно дозрілими педаґоґами? Зовсім ні! Довго ще їм треба над собою працювати, щоби стали ся майстрами в штуцї вихованя молодих поколїнь.

Однакож, як каже лятиньска пословиця: „Vita brevis — ars longa", значить: „Житє коротке — штука довга". — А де-ж можна прискорити посіданє сеї штуки? Лише в педаґоґічних кружках. Там на основі практичної лекциї, переведеної досьвідним товаришем, навчить ся він за одну годину більше, ніж своїм умом та трудом дійшов би за цїлий рік.

Там при помочи викладів і відчитів відсьвіжує в своїй памяти набуті в семинарії відомости і утверджує їх.

Там зачерпує нової сили і охоти до працї; там старий зробок-учитель розрухає ся при дискусиях палких а щиро висказаних і тим чином відмолодїє, а молодець новик постарїє ся, але постарїє ся не лїтами, але умом і досьвідом.

Там молодці-учителї, повні жизненних а неспожитих сил вносять житє і рух а старі їх товариші, що то мовляв на тім хлїбі вже зуби з'їли, відплачують ся їм за се своїм досьвідом і розвагою.

І обі сторони вдоволені. Згідно та щиро працюють на ниві народного шкільництва, виплачуючись сторицею за сей скупий кусень хлїба, яким живить їх наша небогата суспільність.

Коли-ж побачать, що иньші слуги суспільности за меншу і лекшу працю їдять смачнїйший хлїб, ба ще і з грубою верствою масла, то в педаґоґічних кружках могуть також порадити ся, якою дорогою дасть ся і Ім дійти до дрібки омасти.

І не скоро скінчив би я вичислювати всї користи, які приносять педаґоґічні кружки для учительства взагалї, та мушу числити ся з терпеливостию Вп. Слухачок і Слухачів.

Длятого на закінчене сеї части позволю собі лиш звернути ся до загалу руского учительства з отсею горячою просьбою:

Гідні Товаришки і любі Товариші! Закладайте як найскорше педаґоґічні кружки під покровом руского товариства педаґоґічного! Нехай они ростуть, мов гриби по дощи, а розвивають ся вам на пожиток а рускому народови на славу!

Тепер ще застановім ся бодай коротенько над питанем:

2. Який хосен з педаґоґічних кружків для руского товариства педаґоґічного з'окрема?

Вже на початку сего відчиту зазначив я ясно, що педаґоґічні кружки мають стати ся шкілками овочевими, з котрих руске товариство педаґоґічне буде обильно розмножувати дерева сьвідомости добра і зла. Інакше сказавши, педаґоґічні кружки будуть товариству достатчувати безнастанно нових і живих членів, котрі з одної сторони — мов дрібонькі корінцї — будуть засилювати материне дерево соками рідної землї, а з другої розносити-муть оживляючі соки-ідеї головного дерева в глуб і в ширш сеї землї.

А стане ся се слїдуючими способами:

1. Чим більше буде педаґоґічних кружків, тим більше буде членів руского товариства педаґоґічного, бо §. 52 нашого статута каже: „Кождий член кружка є членом товариства".

2. Коли товариство взросте в число членів, то взросте і в силу — моральну і матеріяльну. Моральну тому, бо буде мати більшу повагу в сьвітї, а матеріяльну, бо придбає собі більше средств до свого розвитку і до осягнення своїх цїлий.

3. Через те дїяльність товариства стане ся успішнїйшою і видатнїйшою та притягати-ме під свій стяг чимраз більше охотників навіть з-поза кругів висшого і низшого учительства.

4. Часописи товариства будуть численнїйше розходити ся, а видання его не служити-муть мишам львівским на поживу.

5. Орґан товариства „Учитель" буде більше і щирійше займати ся справами руского шкільництва, бо его будуть запомагати своїми працями члени кружків, і тодї відпаде нарікане, що „Учитель" більше пише про Французів, Американців і Бурів, нїж про Русинів. Наконець

6. Педаґоґічні кружки могли би сповнити дуже важну прислугу рускому товариству педаґоґічному в сей спосіб, що на основі статута закладали

би по місточках з 4 клясовими школами бурси для бідних а талановитих дітий, котрі доси масами марнують ся, а котрі могли би там приспособити ся чи то до ґімназиї, чи до ремесла. Душа моя перечуває, що Фонди на такі бурси певно знайдуть ся.

Але, як я звернув ся до руского учительства з просьбою о закладане кружків, так само звертаю ся до руского товариства педаґоґічного з благанем, щоби оно з цїлою щиростю сповняло свій обовязок, зазначений §. 1-им, а пояснений §. 3 им, іменно же подавати членам поміч так моральну, як і матеріяльну. Нехай у народних учителїв зродить ся се непохитне переконане, що они під покровом руского товариства педаґоґічного не мають чого бояти ся за свою працю на ниві руского шкільництва.

Нехай обі сторони обовязує рівномірно стара римска девіза: „do, ut des", значить: „даю, щобись дав", котроґ вірно держав ся навіть сам пок. Бісмарк.

А коли так обопільно сповнимо приняті на себе обовязки, тодї з певностию дійдемо до витиченої метй і тодї нїхто про нас не скаже словами російского поета-патріота Сидорацкого:

„Что нѣтъ въ насъ силъ для возрожденья,
Что мы безчувственно влачимъ
Оковы зла и униженья,
И разорвать ихъ не хотимъ".

Відчит принав до вподоби участників загальних зборів, бо они нагородили прелєґента оплесками, а на внесене п. Мороза подякував ему п. Голова за труд.

По відчитї розвинулась на повнєшу тему довга і річева дискусия, в котрій взяли участь панове і панї: Мороґ, о. Ганицкий, Зелений, Бурбель, Петришин, Шухевич, Стрільский, Кочоровский, Миколаевич і П. Дучимінський. Дискусия оберталась головно около сих питань: 1. о скілько педаґоґічні кружки, котрі мають на основі зміненого статута руского товариства педаґоґічного вийти в житє, важні є для руского шкільництва і учительства, а для розвитку самого товариства вельми хосенні; 2. як оминути та усунути всїлякі трудности, з якими прийде ся стрінути зі сторони поневолених учителїв самих, та зі сторони шкільних властий; 3. яких перепон і кривд дізнають рускі школи від наших сусїдів, котрі просто насилують істнуючі закони і дражнять чувства руского народа до крайности. Деякі факти, подані бесїдниками як ілюстрациї згаданих насильств і кривд, викликували у слухачів не лише незвичайно депримуюче вражінє, але деяким просто не хотїло ся йняти віри, щоби щось подібного в конституциїній державі могло стати ся. Длятого бесїдники звертали ся до головного виділу руского товариства педаґоґічного, щоби він як найщирійше взяв ся до оборони руских шкіл і учителїв а також подавали сему ж способи, якими дасть ся педаґоґічні кружки з успіхом впровадити в житє.

Вкінци з причини пізної пори і здекомплетованя зборів відпала послїдна точка дневного порядку, именно внесеня, длятого лиш высказав п. Петришин мотивоване бажане, щоби на слїдуючі збори выступив видїл з внесенем зміни статута в тім напрямі, щоби члени платили річно 2 К., а за се діставали видання товариства. Се бажане підпер також проф. Білецкий.

На тім закінчились загальні збори по 6 год. вечером відповідною промовою п. Голови.

Оповіщенє.

Іспита кваліфікацийні на учителїв народних і видїлових шкіл перед львівскою комісиєю еґзамінацийною розпічнуть ся 15 с. м.

Поданя, заосмотрені в приписані документи вносити належить до дирекциї комісиї (ул. Сакраменток) найдальше до дня 8 жовтня, поданя внесені пізнїйше зістануть звернені.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адресс редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

Одинокий в краю

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЕДСТВ Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусї, мінерали, моделї до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в новішім закладі потреби своїх габінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисшав подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 20. Львів, 20. жовтня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

МАМИ.

[Дальше].

Єї син.

Пані деканова сама приїхала до міста відвідати свого Миколця на станції. У неї дома ще двоє меньших, та отсей єї первенець, найлюбійша дитина. Она сама молода ще, гарна, елеґантна жінка. Заїхала перед дім пані Ленцкої, у котрої жив єї хлопець і легкою гнучкою ходою увійшла до комнати.

Миколка дома? поспитала, здоровлячи ґаздиню. — Дома, сейчас єго покличу, — відповіла пані Ленцка трохи збентежено.

По часови відчинили ся двері від другої комнати і увійшов він, ґімназияст з двома срібними пасками. На повнім лици слїдні недавні ще слези. Пані деканова нїжно пригорнула сина до груди, а вдивляючи ся в него, поспитала нишком: Ти плакав?

Хлопець спустив в низ очи — за него відповіла пані Ленцка: Щось там негарно пішла нині лекция з паном інструктором тай Микола поводив ся при тім зухвало і вдарив в лице Богданка Вільского. За те заборонив єму інструктор вийти вечером на прохід...

Пані деканова весь час гладила нїжно ясне волося сина, немов спочуваючи з єго нещастєм, відтак процідила, згірдливо видувши губи:

Мені здає ся, що той пан інструктор трохи заострий для Миколи — коли приїду, все якісь кари і істориї. Хлопець не звик до сего.

Пані Ленцка брала ся боронити інструктора, але деканова перебила їй: Чи є ще той пан дома? хотїла-би я з ним розмовити ся.

Пані Ленцка вийшла, а по хвили впровадила до комнати струнκого, хирлявого хлопця, ученика VIII. кляси. Єго марне, блїде обличе сьвідчило, що доля не цьвіти сипала єму під ноги, що не пестили єго часто такі кохані руки, які пересували ся тепер по густій чупринї розпещеного дїтвака.

Вклонив ся непроворно пані декановій, котра змірила єго від стіп до голови, а коли усїв, почала, вимовляючи кождїське слівце напів жартом, напів байдужно:

Щось там мій Микола негарно справляв ся нині, правда?

Так, пані добродїйко — відповів живо інструктор — і з прикростию мушу пожалувати ся на него, бо то і не вчить ся як слїд і неслухняний і поводить ся нечемно.

Пані деканова порушила ся нетерпеливо на софі. Нечемно поводить ся? спитала немов діткнена в найслабшу сторону — сему справдї і вірити ся не хоче, щоби мій син не знав поводити ся. Миколю? з нїжним закидом звернула ся в сторону сина.

Так, і саме нині дав сего доказ — говорив дальше інструктор — вдаривши в лице малого Богданка. За кару не позволив я єму піти на прохід.

Настала хвиля мовчанки.

Перша перервала єї пані деканова. — Но, але сегодня — почала, прибираючи легко благаючий тон — сегодня за для мене позволите єму вийти зі мною на місто, а сподїю ся, що на будуче не дасть вам Микола причини до гнїву і караня.

Блїде лице інструкгора легко спаленїло, а крізь губи промайнув ледви замітний, глумливий усьміх. — Лєкциї ще Микола на завтра не вміє і задачі не написав, відозвав ся несьміло... Ах! ще виучить вечером, а то я преціньо до него приїхала і бачити єго не буду. Нї! вже таки нині мусите менї єго пустити — просила пані деканова, глядячи на то згірдно не то кокетливо на синового учителя.

Ваша воля, пані добродїйко! — промовив інструктор, встав, поклонив ся і вийшов.

Пані Ленцка саме накрила до стола і попросила паню деканову до підвечірку.

Побідили ми, Миколю! — сказала до сина вдоволена мама — а то хотїли мого любчика замкнути. Бідна дитина!

Що за один сей інструктор? спитала трохи згодом.

— Іван Братищук, син селянина з Вітковець.

— Пізнати по манєрах, що хлопска дитина — почала пані деканова, не зважаючи на присутність Миколця — в лїпших товариствах не обертав ся видко нїколи.

Тїнь негодована промайнула по поважнім обличю пані Ленцкої.

На товариства нема в него часу, промовила живо, він увержує ся від наймолодших лїт сам в школах, а тепер ще й братови помагає з лєкций. Найспосібнїйший ученик в клясї, професори не можуть єго нахвалити ся — а що вже з роду несьміливий, не єго вина. Добрі манєри не становлять чей-же вартости людини.

Се правда — відозвала ся пані деканова гей-би вражена — але признайте панї, що добре уложенє хлопцеви такой дуже потрібне. Я кладу на се велику вагу і хотїла-би, щоби мій Миколько мав в своїм найблизшім окруженю і під тим в зглядом взорець. В школї чей-же доброго уложеня не набере, там тепер приймають щораз більше хлопских дітий і з усякої другої низшої верстви...

Школа має на цїли виховувати і учити, а вже уложене само з себе прийде яко наслїдок доброго виховання — сказала пані Ленцка, коли кінчили підвечірок.

Пані деканова подякувала, причесала волосє перед зеркалом, натягнула ясні, нові рукавички, поправила ковнїрець і одїж Миколї і вдоволена з елєґантного сина стала пращати ся.

Але прошу перед девятою бути з поворотом — просила пані Ленцка — у нас о девятій вечера, та і лекциї ще Миколка не вивчив.

Добре, добре! вернемо в сам час — кликнула пані деканова, вскакуючи легким кроком до повозки і роблячи побіч себе місце єднови.

Куди найперше поїдемо? спитала.

По містї трохи, мамусю! просив Микола, котрого лице ясніло радостию, а гордий погляд з гори падав на прохожих знакомих і товаришів.

Добре, любчику! Відтак маю ще деякі орудки поробити — ах! і мушу тобі нові рукавички справити. — Бій ся Бога, як се ти не встидаєш ся в таких брудних показати ся на улици!

А до цукорнї підемо, мамусю? нині так горячо.

— Підемо, серденько. А не треба тобі ще чого до убраня?

Ах! мамо, Стефко Куневич має такий гарний фльоберт!

І ти хотїв-би такий сам мати? Але нї, бою ся, щобись собі чого не зробив.

Нї, мамусю! буду стріляти дома, як приїду на вакациї, а тепер в поли — нема чого бояти ся — просив Миколко, ласячись коло мами.

Вступили до цукорнї. Пані деканова казала подати морожене і тїста. Миколка мов справдї рослий мущина засїдає за столиком і бере навіть часопись у руки — але в сїй хвили відкладає єї скоренько назад. Мама глядить на него допитливо. Під вікном стануло в розмові двох панів. — Се наш професор латини, Лобода — пошепнув трохи збентеженний хлопець. — Лобода... що за назвиско, певно хлопский син — промовила пані деканова, кидаючи погладом за вікно. То єго ти так налягав ся, який з тебе дїтвак, Миколю! — сьміє ся мама, підсуваючи хлопцеви нову порцию мороженого.

З цукорнї пішли за орудками по склепах, відтак зложили ще візиту знакомим пані деканової, радникам Н., а що й саме вибирали ся на якесь аматорске представленє, стали намавляти деканову, щоби з ними ішла. Она спершу не могла рішити ся.

„Та бо я обіцяла пані Лецкій привезти Миколку перед девятою, хиба тепер єго відведу — говорила, надумуючись.

Але хлопець зробив на се таку невдоволену міну та й пан радник вставив ся за ним: — „Возьмім і Миколку, представленє скінчить ся борзо, впрочім по першій штуцї можемо вийти — а вже вечером відвеземо Миколу і перепросимо паню Ленцку“. Про невивчену лекцию мама очевидно не згадала. — Предложенє принято і всї пішли до театру. Однако-ж по першім представленю зібрала охота і на друге і вже було по десятій, коли пані деканова вертала з Миколкою. Трохи їй було нїяково, що не додержала слова, а ту ще й Микола жалив ся на біль голови. — Коби хоч не захорував менї, журила ся мама, мушу попросити пані Ленцкої, щоби задержала єго завтра дома, або післала по лїкаря.“

Відвезши хлопця і оправдавши перед ґаздинею, поїхала пані деканова таки в ночи до дому. Микола не хотїв їсти вечері і удав ся мерщій до своєї

комнати. Товариші вже спали, тільки молодий інструктор сидів при столї над книжкою. Сьвітло лямпи падало на его марне лице і відкривало глубокі темні смуги, що ломали ся рівкою чертою від очних кутів. Такі смуги бувають у людий, котрих судьба поставила на боєвій стійці в темних низинах і казала видивлювати очи і напружати думку в погони за сьвітлом вершин. Почувши Миколу, підніс спровола голову від книжки і промовив стиха: — Може бись тепер переписав задачу, а завтра встанеш рано і вивчиш лекцию...

— Не хоче ся менї тепер писати, голова болить — відбуркнув гнівно, роздягаючись до спання, елегантний синок аристократичної мами...

[Конець буде].

Народне шкільництво Франциї.

Много і часто говорить ся у нас про хиби і недостачі нашого народного шкільництва; говорить ся і публично, в соймі, і приватно, при ріжних нагодах; забирають в тій справі голос і люди фахові, але часто, часом тим голоснїйше, резонують і люди, стоячі від шкільництва далеко, бо думають що школа народна се така річ, о котрій кождий зуміє дискутувати і в нїй спасенні реформи заводити. Но щоб се учинити, не досить есть знати наше шкільництво основно, треба познакомитись з народним шкільництвом иньших, вище від нас культурою стоячих народів; пізнати, що у них есть доброго і щоби у нас дало ся з хісном завести. Длятого, користаючи з реферату одного нїмецкого педагога, хочу подати деякі відомости о шкільництві народнім у Франциї в надії, що Вп. Читателї нашої часописи знайдуть там дещо уваги гідного.

Законом з 28. марта 1882 заведено у Франциї семилїтну обовязкову науку, почавши від скінченого 6-го, до скінченного 13. року жита. Елєментарну науку побирають там дїти в школї „початковій елєментарній“, котра відповідає нашим звичайним школам народним. Школа така дїлить ся на три віддїли: курс елєментарний, середний і вищий. В школї одноклясовій однак творить ся лиш два віддїли; один з дїтий від 6 до 9 лїт, другий від 9 до 13 лїт; в школї двоклясовій один учитель веде курс елєментарний, а другий курс середний і вищий; в школї триклясовій кождий учитель веде осібний курс. Школа така початкова елєментарна може мати найбільше 6 клас. Дїти можуть побирати науку або в школї публичній, або можуть учитись приватно, проте кождий отець, або его заступник має на 15 днїв перед початком року шкільного донести мерови, с. в. начальникови громади, чи его дитина буде учитись приватно, чи в школї публичній; в послїднім разї має означити близше тую школу. Дїти, що учать ся приватно, мусять, почавши від другого року науки, при кінци кождого року складати іспит перед визначеною до того комісиєю, котра осуджує, чи ученик посїдає відомости відповідної его вікови кляси. Если комісия сконстатує, що ученика учать дома недостаточно, то ученик такий мусить в протягу 8 днїв вступити до школи публичної.

Яких предметів і в якім обсягу учать ся дїти в школах початкових елементарних, пізнаємо з вимагань ставлених ученикам при згаданих приватних іспитах. І так від дїтий від 9 до 10 лїт (с. є. по трех роках науки) вимагають писаня, додаваня і відниманя; від 10 до 11 лїт вимагають диктату, котрий би свідчив о знаню правописи і чотирох дїлань цїлими числами; від 11 до 12 лїт кромі диктату жадають знаня метричного систему і ґеоґрафії Франциї; від 12 до 13 лїт вимагають кромі попереднього знаня найважнїйших подій з істориї Франциї і пояснення прочитаного устуна. По семи лїтах науки чи то приватної чи то побираної в публичній школї мусить ученик складати публичний іспит, котрий по части есть також мірилом працї і заходів учителїв, котрі его учили. Іспит такий однак може складати ученик вже по скінченім одинайцятім роцї житя і если его здасть, тогди ставсь вільним від дальшого примусу шкільного, або може зараз вступати до висших шкіл народних або до шкіл середних. Вишою школою народною есть так звана школа початкова висша, котра мусить мати при найменше дві, по собі слїдуючі кляси; однак повною есть она доперва тогди, если має три, або і більше кляс. Така школа відповідає нашим школам видїловим. Если така школа початкова висша має лиш дві кляси прилучені до школи початкової низшої і зістає під тою самою дирекциєю, то звесь „курсом доповняючим“. В школї початковій висшій удїляєсь меньше більше тих самих предметів, що і в низшій, науку однак поглубляєсь; ученик отже може ту набрати висшого образованя, придатного єму до пізнїйшого заводу, потребуючи ходити до шкіл середних. Так приміром в школї початкотій низшій учать лиш звичайного письма курсивного, в висшій також письма рондового і так званого батард, з математики учать в низшій школї чотирох дїлань числами цїлими і дробами десяточними, правила трех і повдинчого рахунку процентового, в висшій школї кромі того еще о подїльности чисел, о спільній мірі і многократи, рахунку процентового зложеного, рахунку мішанини, початків бухгальтериї і т. д. Бачимо з сего, що в школах висших людових обсяг науки есть трохи обширнїйший як в наших видїлових.

Докладнїйшого понятя о тім, чого Французи від школи народної вимагають, можемо набрати з реґуляміну тих шкіл. В тім реґулямінї читаємо: Публична школа народна подає лиш ограничену скількість відомостий, котрі однак суть в той спосіб дібрані, щоб не лише запевняли дитинї цїле практичне знане, якого она в житю потребує, але щоб також способности єї розбуджали і духа єї образували. Ідеалом школи народної есть: не много, але добре учити. Дитина, вийшовши з неї, уміє мало, але уміє се добре; присвоєні відомости єї суть ограничені, але не поверховні, не половичні. Школа народна приноровлена до віку і будучого званя учеників не має ні часу ні средств, щоб подати їм такий обсяг відомостий, як школа середна, але може она се для них учинити, що подана їм наука може їм, хотяй в низшій сферї, таку саму користь і услугу принести. Зі школи мають ученики винести найперше певну суму потрібних в будучности відомостий, опісля головно добре успособлене духа, розбуджену інтелїґенцию, ясні понятя, здоровий суд, розвагу, порядок і правильність в мисленю і бесїдї.

Вельми цїкаво і оригінально суть уладжені іспити в школах народних так низших, як і висших, а цїлию їх є, вислїдити о скілько можна предметово результат науки набутої в школї. Іспит відбуває ся в головнім містї округа під проводом інспектора шкільного окружного, а перед комісиєю ви-

браною через ректора академії. — Се пригадує нам устрій шкільництва, наданий комісиєю едукаційною в давній Польщи, де також головний надзір над школами мали дві тогдішні польскі академії. — Комісия ся отримує з кождої школи виказ кандидатів і кандидаток до іспиту, потверджений через відповідного мера і заосмотрений власноручним підписом кождого кандидата чи кандидатки, очевидно для сконстатованя ідентичности особи. Іспит складає з двох частий, іспиту письменного під надзором і устного. Іспит письменний складаєсь з слїдуючих праць: 1) Ортоґрафічний диктат, 25 стихів довгий, при чім зазначуєсь конець кождого речення: він служить заразом яко проба письма; 2) дві задачі рахункові, з тих одна з систему метричного; 3) задача стилїстична (мале оповіданє, лист і т. і.). Дївчата кромі того мають під наглядом назначеної панї зробити якусь найзвичайнїйшу ручну роботу. Темати до тих праць вибирає інспектор академії, а куверти, в котрих они містять ся, розтинає перед самим іспитом презес комісиї іспитуючої. Задачі свої пишуть кандидати на папери, на котрім на долинї єсть написане імя і прозвище ученика і назва школи, де він побирав науку; долїшний конець паперу однак єсть загнений і запечатаний так, що того підпису не видно. Доперва по поправленю задачі, що відбуваєсь підчас засїданя комісиї, і по вписаню ноти до протоколу, отвираєсь печатку і відчитуєсь підпис. В той спосіб усунено всяку сторонничість в клясифікациї, бо іспитователь не знає нї ученика, нї школи, де він учив ся. На задачі письменні визначуєсь по годинї часу; при диктатї відчитуєсь найперше даний уступ голосно, опісля диктуєсь, потім єще раз відчитуєсь цїлість, а вкінци лишаєсь кандидатам єще 5 мінут часу на евентуальні поправки. Іспит устний, котрий не може тревати довше, як 25 мінут з одним кандидатом, обнимає: читанє і поясненє прочитаного, аналїза реченя, найважнїйші відомости з ґеоґрафії і істориї Франциї і рахунки застосовані до мір, ваг і монет. Кромі того на жаданє кандидата могуть єго питати з рисунків і господарки.

Загальний результат іспиту не єсть позіставлений вільному осудови комісиї, лиш єсть унормований певними приписами. Найлїпшу ноту з кождого предмету означуєсь числом 10, найгіршу числом 0, і жаден кандидат не отримає доброго поступу, єсли сума всїх нот не буде виносити принайменше половини максимум. Понеже іспит письменний обнимає у кандидатів 3, у кандидаток 4 предмети, а устний 5 (вчисливши рисунки і господарку), то максимум буде у перших 80, у других 90 пунктів; проте щоби при іспитї перейти, треба мати що найменше 40, взглядно 45 пунктів. Але з другої сторони лихого результату іспиту письменного не може зрівноважити користнїйший результат іспиту устного, бо єсли при письменнім кандидат не одержить що найменше 20, а кандидатка 25 пунктів, то не допускаєсь їх до устного. А кромі того істнують осібні приписи що до диктату; єсли в нїм зробить іспитований більше як 5 блудів, то не можна єму дальше іспиту продовжати; та і ті блуди не всї уважають ся однако важними; одні суть півблудами, другі цїлими блудами, що теж єсть унормоване приписами. Бачимо отже, що для тих іспитів істнує множество приписів; коли отже з одної сторон здавало бись, що в тім зглядї панує в шкільництві французкім велика формалїстика і механїзм, то знов з другої сторони належить признати, що ходить ту о як найбільше обєктивне вислїдженє результату придбаних в школї народній наук і усуненє всяких особистих симпатий або антипатий у членів комісий іспитуючих.

Протокол іспиту відсилаєсь інспекторови академії, котрий, розслїдивши, чи все відбулось правильно, видає „сьвідоцтво з наук початкових елементарних", і здає справу з того ректорови академії, а сей знов найважнїйші дати о результатах іспитів подає до відомости мінїстрови просьвіти.

По скінченю школи початкової вищої складають ученики також іспит, котрий відбуваєсь менше більше в той сам спосіб, що і попередний, лиш число предметів есть ту більше і вимоги значнїйші. При іспитї письменнім кандидати дістають до обробленя темат стилїстичний в язицї французкім, темат історичний, географічний, задачу з математики, з наук природних і з геометричних, або орнаментальних рисунків. При іспитї устнім питають кромі звичайних предметів, також з одного языка чужого живого, з ручних робіт, сьпіву, хлопцїв також з гімнастики і вправ військових, а на жаданє іспитованого також з науки зручности. По зложеню сего іспиту отримує кандидат „сьвідоцтво з наук початкових вищих". Єсли хто зложив сей іспит дуже добре, може отримати від мінїстра стипендию заграничну в цїли лїпшого вибразованя в якій чужій мові.

Дуже характеристичні так своїм змістом, як і стилїзациєю суть темати давані кандидатам і кандидаткам при іспитї письменнім; носять они на собі, щоб так сказати, на скрізь французкий фасон, — длятого на закінченє позволимо собі кілька таких тематів дословно навести:

2) Лист до бувшого товариша шкільного. Ваш учитель власне пійшов в пенсию; увідомляючи вас о тім, поручив він вам, ніколи его наук і рад не забувати і все працювати над усовершенем вашого образованя. О сім належить донести своєму товаришеви, котрий також був учеником сего учителя, а в листї належить высказати і узасаднити жаль з причини уступленя того гідного мужа.

2) Кандидати оповідять своїми словами се місце з читанки, котре їм найбільше подобало ся і їх найбільше заінтересувало; подати причину сего.

3) Обовязки жовнїра. Молодий жовнїр, ранений підчас якогось бунту, пише до своїх родичів, доносячи їм о своїй пригодї і о виздоровленю. Він уважає се за велике щастє для себе, що мав нагоду причинитись до оборони права і утриманя ладу, а лист свій кінчить увагами пожиточности публичнєї власти і о розрухах, котрі часто треба придавляти.

4) Ради. Письмо до приятелки з пересторогою перед небезпечностию кокетериї (видно зі сею штукою дівчата у Франциї вчасно познакомлюють ся).

5) Милосердє. Кандидат видїв, як каменем вбито мале хоре песя. Яке чуство запанувало в нїм на сей вид і що він учинив?

6) Ваш повіт. Подати загальний перегляд повіту і назвати плоди, котрі суть головною основою его богатства. Котрі з тих плодів з'уживають ся в краю, а котрі вивозять ся за границю і яка меньше більше есть їх вартість грошева?

Образованє чувств.

Родичі й вихователї, що причиняють ся до розвитку хоробливої чутливости й пересадної вразливости у молодїжи тим, що пестять дїтий занадто і виявляють що хвилї свою супроти них неміч, образовують хибно чувства. Така хороблива чутливість знеслює чоловіка й робить его неспосібним до дїла там, де якраз не треба бідкати ся, але енергічно дїлати. Безчувственність, байдужність на усе були би ще більшими хибами виховавчими, однак лучає ся часто, що родичі, скріпляючи дїтий в еґоїзмі, причиняють ся тим самим до витворювання тих хиб в їхній вдачі.

Занедбуване образованя естетичних чувств витворює у вихованку жорстокість в обходженю, недбальство і простаковатість, які зовсім годї вважати за добрі прикмети, они також утрудняють моральне виховане. Перенятя ся моральними ідеями й приноровлювати ся до сих ідей в своїх бажанях і дїлах, се рішає про моральну вартість чоловіка. А всеж таки бачимо, як часто самі родичі, забуваючи на се, згіршають свої дїти тим, що як-раз виломлюють ся спід приписів моральних ідей, поводуючи ся будьто вглядами на яку власну користь будьто тим, що заховують позір перед сьвітом. А як часто лучає ся, що родичі й вихователї не вагають ся в присутности своїх дїтий і вихованцїв говорити неправду, осуджувати других, ба навіть і тих, кого їх дїти повинні шанувати або кому они самі винні дяку, кривдячи при тім иньших і т. п., сим не тілько обиджають моральні ідеї, але й дають соблазнь молодїжи.

В узгляднюваню бажань і склонностий молодїжи роблять родичі часто й ту хибу, що потурають усїляким забаганкам, з яких повстає все те, що звемо одним словом **несумірепностию**. Догаджуючи забаганкам дїтворя, будять в них пересит і незадоволене, що то їх пізнїйше ніякі весолощі і сповненя усяких бажань не заспокоюють. Розвиток **фалшивої амбіциї** (честилюбивости) у молодїжи має пагубні наслїдки й допроваджує її часто до дїл просто неморальних, коби лише задоволити амбіцию.

Хитість характеру, яку родичі й вихователї так часто розвивають невідповідним поступованем супроти молодїжи, робить чоловіка знарядом забагів людий злобних і супроваджує мимо добрих засад на лиху дорогу.

Обида релїгійних чувств яким небудь способом, легкодушні розмови старших про релїгію в присутности молодїжи, можуть ей захитати в вірі, спровадити на манівці і зробити нещасливими на ціле житя. Чи-ж можемо сказати, що молодїж не виставлена так некорпстному впливови зі сторони старших?

Великою хибою в вихованю є також **незгода між впливами домашними а виховавчою дїяльностию школи**. Школа має справді як виховавче заведене тілько виручити родинний дім в певнім обмеженім крузї, однак вона потребує тим більше в своїй дїяльности підпори й помочі зі сторони родичів і опікунів молодїжи шкільної. Але не дасть ся заперечити, що нині головно домашні впливи часто-густо без ніякої важної причини противні змаганям учителїв, що ослабляє виховавчий вплив так дому як і школи. Часті вносини обох чинників конечні.

Вибір і спосіб уживання средств виховавчих бувае через хибний. І так насамперед не знають родичі і вихователї часто задержати відповідної міри дотично дозволів і відмов, наказів і заказів, задач і препоручень, виміру нагород і кар, а поступають нерозважно під впливом хвилевих зворушень і спроваджують тим самим некорисні наслїдки для образования вдачі і характеру молодїжи. Відмовляючи дїтям конечних, узасаднених потреб фізичних або душевних, будять родичі і вихователї нехіть до себе самих. Накази і заказы, видані урывочно, без обміркованя, що тичать ся також дїйсних потреб вихованка, викликують непослух, опір, потайні переступства розказів й лицемірство. Вимір незаслужених кар, без дїйсної провини, упокореня, брехливість, поневірюваня дитини або молодця, напоюють его серце горестию, жалем, закаменїлостию, лишаючи нераз нестерті слїди в характері на цїле житє.

Лихий примір виховуючих осіб в якім небудь напрямі деморалїзуе вихованка й робить дальшу працю виховавчу звичайно безхосенною. Хто має перед молодїжию сиять добрим приміром, а гіршить еї, той допускав ся злочину. Найчастїйше грішать родичї й вихователї поквапностию, жорстокостию, неточним сповнюванем обовязків, а жадають від молодїжи лагідности, делїкатности і скрупулятности. Молодїж пізнае сю суперечність сейчас; отже й не диво, що відказуе таким родичам і вихователям послуху, коли вони домагають ся від неї того, чого самі не сповняють. Одним із важнїйших жерел ширшаючого зіпсутя є безперечно зла лектура. Між молодїжию кружать потайком усякі книжки, що завчасу затроюють їдию зіпсутя молодечі серця. Можна сьміливо сказати, що нинї родичі загально не звертають на лектуру молодїжи нїякої уваги, ба навіть самі часто достарчають ріжних книжок, що для молодечого віку невідповідні. Школа доглядае нинї доста лектуру шкільної молодїжи, однак сей дозір не може обіймати й домової лектури, якою повинні родичі конче заінтересувати ся і еї наглядати.

І засади виховання мають чимало хиб. Найчастїйше не числять ся родичі і вихователї з індівідуальностию дїтий і трактують їх шабльоново. Тимчасом є під тим зглядом між дїтьми ріжниці вельми значні: одна дитина жива, иньша повільна, одна має ум меткий, иньша тупий, ся є вразлива, та байдужна, одна потребує, аби еї добре підганяти, для иньшої вистарчає лагідна понука, одна смирна, а знов иньша зухвала і т. д. На всї ті питоменности повинно виховане мати зглял і примінювати до них спосіб поступованя.

Хибним є виховане, що удержує вихованка виключно в сферах ідеалів а забуває про житє дїйсне. Скоро так вихований молодець увійде в дїйсне житє, дізнає на кождім кроцї розчароване, бо-ж те житє незгідне з уявленими ідеалами. В житю повинні завсїгди ідеали просьвічувати так, як сонце сьвітить нам що дня, одначе й про щоденне житє годї нам забувати. Виховане, що не прикладае ся до будденого житя, є головною причиною тих ріжнородних суспільних і політичних мрій, що мутять молоді уми і нівечать їх раз на все.

Новійшими часами стрічаємо й таких родичів, що стараються виховати своїх дїтий на космополітів і безіеповідників. Таке виховане безглузде й може зробити з чоловіка хиба тільки недолюдка. — На остаток лучають ся і в методї виховання усякі недорічности. Брак дозору провадить дитину легко на дорогу зіпсутя. Помиване педагогічного правлїня викликує безкарність і буйність; полишуючи молодїж без занять, вирабляємо лїнивство, ледачість, що є жерелом неморальности.

Щоби мету виховання осягнути, мусять конче родичі і вихователї уживати супроти вихованків у відповідний спосіб всїх метод виховання, отже методи надзору, методи педагогічного правлїння, плекання, занять, зносин, вправи й привички, методи поступу, науки, проводу і образованя характеру. — Аж відповідна влука всїх сих метод виховання може у вихованка виробити моральний характер, що й є остаточною цїлию, заразом короною виховання.

Письменні задачі в школї, їх число і поправленє.*)

Понеже менї сего року повірено одну клясу при двоклясовім рускім віддїлї, почуваю ся повинною, написати про сей темат дотично двоклясових шкіл народних.

Як звісно, розріжняємо на Буковинї три степенї науки: перший і другий рік шкільний становять перший, третий і четвертий рік становять низший або вторий, також званий середним, а пятий і шестий рік творять третий або висший степень.

При двоклясових школах дїлять ся шкільні дїти так, що 1. кляса обнимає низший степень, с. є: 1. і 2. рік шкільний, а II. кляса середний і висший степень, себ-то 3., 4., 5. і 6. рік шкільний.

Тим способом дїлить ся I. кляса на два віддїли, с. є: 1. рік 1. віддїл і 2. рік 2. віддїл; II. кляса знов дїлить ся також на 2 віддїли, і то 3. і 4. рік становять 1. а 5. і 6. рік 2. віддїл.

По сїм розкладї приступаю до розкладу розміру письменних робіт.

В многоклясових школах народних, н. пр. чотиро-, пяти-, або шестиклясових нема по клясах віддїлів зовсїм або мало, так що по більшій части удїляє ся наука безпосередно. Материял науковий є справдї більшого обему як приписано для двоклясових шкіл, але за то, понеже наука удїляє ся по більшій части безпосередно, можна обговорити якусь часть того материялу з учениками, зглядно ученицями цїлком докладно, по чім дає ся дїтям писемну роботу.

Двоклясова школа числить ся і иньшими чинниками, бо тут кождий з тих двох обнимає два віддїли, котрих що пів години переміннo один віддїл має безпосередну, а другий посередну науку. Ся посередна наука є доконче потрібна: по перше, щоби підчас устної науки одного віддїлу, другий віддїл мав заняте, а по друге, щоби дїти вправили ся в тій частинї материялу наукового, котрий їм обясняє ся при безпосередній науцї і котру частину не можна було задля короткого часу та через віддїли докладно обговорити.

Писемні занятя в двоякі: Вище описані яко посередна наука і задачі. Задачі дає ся доперва тогди, коли ся міркує, що дїти ту частину з науки устної через вправи писемні достаточно поняли; служать они також для переконаня, чи дїти поняли і чи можна в науцї дальше поступати. Із сеї причини задачі є писемним іспитом, бо переконують, о скільки дїти науку поняли. Задля того повинні задачі бути пересмотрені, і після числа і якости ошибок

*) З Бук. ped. Blätter.

повинна бути під кождою задачею відповідна нота написана. Примітити мушу, що не лиш задачі, але і звиклі вправи писемні повинно ся переглядати, о скілько часу стане, а то тому, щоби дїти знали, що кожду їх роботу переглядає ся, і щоби, видячи, що на звиклі вправи не дуже увагу звертає ся, вместо вправ, які дурниці не писали, або, до чого дїти найбільше кортить, малювали.

Приступім тепер до числа задач. В першій клясї нема потреби першому віддїлови, себ-то першому рокови давати задачі, позаяк сей віддїл майже все що читає або рахує, рівночасно й пише: хиба дається ему лиш писемне заняте, підчас коли вторий рік має безпосередну науку; але задача в повнім значінню сего слова не має змислу. За то можна дотично другого віддїлу, себ-то другого року о властивих задачах говорити. Задачі, розуміє ся короткі можна давати з рахунків, з правописи і з граматики мови викладової, бо другу мову с. е. нїмецку зачинають дїти доперва на другім році букварем. Такі коротенькі задачі можна давати що-тижня, так само можна що-тижня давати поправку писати. Иньше дїло е з другою клясою. Ся складає ся також з двох віддїлів, а то кождий з них з двох років шкільних. Дїти стоять на вищім степени науки. Писемні задачі е важнїйші як в I. клясї, і е тих задач о много більше, бо рахункова, правописьна з мови викладової і з нїмецкої і граматики також з мови викладової і нїмецкої взглядно переводи. Єсли розважимо, що і в сїй клясї мусить попри безпосередній науцї бути і посередна, то можу сьміло сказати, що е достаточно, давати задачі з одного предмету раз на два тижнї, а між тим припадає на тиждень вільний від задачі писане поправки. Примітити мушу, що добре е, єсли дїти в горі перед зачатем задачі пишуть дату тої-ж. Понеже не всї дїти мають однаковий ум і однакову память, тому будуть декотрі задачі з похибками. Причини тих похибок е найважнїйші дві. Декотрі дїти не зрозуміли задачі, а декотрі ще не поняли зовсїм тої части науки, котра відносить ся до задачі. Длятого конечні е поправки. Задачі поправляє ся в той спосіб, що похибки лиш підчеркаєсь, або тії похибки особливо в першій клясї поправляють ся, почім дїтям віддають ся зошити до писаня поправки. Перед писанем поправки треба похибки обговорити. Хто задачі не розумів, хто лекциї, з котрої завдана задача, не навчив ся, зрозуміє і навчить ся тепер; потім каже ся писати поправку. Здало-би ся і поправки переглянути, але се може лиш той дїлати, чиї дїти понятливі і з котрими наука поступає вперед, через що стає часу писати ще й другу поправку. Писане поправок припадає, єсли задачі пишуть ся з одного предмету раз на два тиждні, в той тиждень коли задачі не пише ся. Вище сказано, що в другій клясї задачі писемні е пятиракі і задлятого треба зважати на се і поділити їх так, щоби не припало писати одного тиждня за богато а другого за мало, нїщо.

На конець примічаю, що розріжняємо двоякі задачі шкільні і домові. Що повище сказано, то тичить ся шкільних задач, бо домові задачі не надає ся завдавати, позаяк селяньскі дїти не мають анї відповідного місця, анї часу дома що нибудь написати.

Наталїя Лучаньска,
учителька в Вашківцих над Черемошом.

Відозва.

Державним законом з 1896. р. обезпечено матеріяльне бутє вдовам, а рівночасно уможливлено докінчити середні школи сиротам по державних урядниках.

Повисший закон не обнимає тої верстви нашої суспільности, що живучи посеред простолюдина, працює для него найбільше, ділячи при тім з ним долю і недолю.

Вдови та сироти по священниках побирають правдї запомоги, однак так дрібні, що годї їх навіть порівнати з поборами вдів і сиріт по державних і автономічних урядниках, бо они не відповідають ані вимогам інтеліґенцвї, ані працї тих суспільних робітників, а вже що найменше потребам вдів та сиріт по них.

Судьба вдів і сиріт по народних учителях єще гірша, а то не лише для того, що побори, признані їм законом з 1889. р., дуже низькі, але і для того, що нїякий учитель не всилї заощадити із своєї платнї, або придбати собі в иньший спосіб бодай таке майно, яке би могло старчити на заспокоєнє конечних потреб для опечаленої родини в перших найтяжших хвилях єї незавидної долї!

Про вдови та сироти по приватних офіціялїстах, по ріжнородних писарях, дяках, дрібних промисловцях і др. бідолахах, в яких більша часть животїв гірше як денні зарібники, — нема що і згадувати. Се мурини призначені „от рода в род“ на вічну борбу з крайною нуждою!

З причини таких злиднїв, а також з причини завсдно збільшаючих ся потреб і щораз гірших матеріяльних відносин, приневолена більша часть вдів шукати для себе занятя нераз їх образованю та вікови просто не невідповідного, наколи не доведесь їм покористуватись з ласкавого хлїба свояків та тим мимохіть стати тягарем своїм добродіям!

Гірше сиротам! Бо наколи не вдасть ся їм дістатись у яку бідну руску бурсу, они приневолені тоді полишити розпочату науку, а не маючи заробку у власних руках своїх, пропадають безповоротно!

Так гине марно у безвістях чимало вдів та сиріт, яким за житя їх мужів зглядно батьків усьміхалась красша доля, а наша руска суспільність тратить щораз більше людий, загартованих в борбі о хлїб насущний, до борби за наші народні права!

Аби подати помічну руку вдовам та сиротам та тим вратувати від пропасти велике число наших людий, загадали ми покористуватись новійшим законом, виданим в справі заложеня запомогових кас, і основати товариство „Любов“, яке би мало на цїли обезпечати вдовам і сиротам по своїх членах річні ренти, значить виплачувати вдовам обезпеченим в тім товаристві до кінця їх житя, а сиротам до укінченя 20-го року житя річно 100, 200, 300., до 1.460 корон, почавши від дня смерти обезпеченого члена. Опираючи се товариство на вплатнї річних премій, від висоти яких залежить і висоκість рент, подаємо спосібність і можність і найбідпїйшому обезпечити долю дорогих єму осіб.

На обезпечене згаданих рент обовязані обезпечаючі виплачувати до товариства премії, уложені після асекураційного плану, затвердженого ц. к. Міністерством, а опертї на ріжницї віку інтересованих осіб (обезпечаючої і обезпеченої).

Членом товариства „Любов“ може бути кождий, а тим самим користати з обезпечення може кождий, хто вложить одноразове вписове і буде вплачувати в цїли обезпечення вдовичої ренти до кінця свого житя, а в цїли обезпечення сирітскої ренти через 4 роки відповідні премії.

Ось приміром: 1) 30-лїтний муж хоче обезпечити своїй 25-лїтній жінцї 500 К. річної ренти; на те мусїв би він вложити одноразово вписово 2 К, а надто річно 106 К 15 сот., або місячно по 9 К 40 сот. 2) 30-лїтний батько хотїв би обезпечити своїм 3 дїтям, в віку 2, 4 і 6 років по 200 К річних рент. На се мусїв би він вплачувати через 4 роки по 83 К 22 сот. або місячно по 7 К 66 сот. Кожде з обезпечених дїтий отрималоби на случай смерти батька по 200 К річно аж до скінченя 20-го року житя.

Головні користи, які подасть товариство „Любов“ своїм членам суть:

1) можливо найнизші річні премії, яких не дає нїяке товариство обезпечень;

2) можність вплачуваня премій в місячних чверть- або піврічних ратах;

3) 30-дневу проволоку до вплачуваня премій;

4) виплату обезпечених рент з а р а з по означенім речинци;

5) виплату рент без нїяких потручень;

6) виплату рент в місячних ратах з гори;

7) звільненє від всяких податкових і стемплевих належитостий:

8) виданє членьскої книжки тільки за зворотом власних коштів (1 К); (книжка тота заступає дорогі поліси иньших товариств);

9) вписового лише 2 К від кождих обезпечених 500 К;

10) редукция, зглядно зворот вплачуваних премій на жаданє обезпечаючого;

11) забезпечені ренти вдовині і сирітскі не підпадають після закона ніколи і нїякій екзекуції.

До введеня в житє товариства „Любов“ вимагає державний закон, аби зголосило ся що найменше 200 людий з заявою, що бажають заснованя такого товариства, а в даним случаю хотять користати з его обезпечень.

Не сумнїваючи ся анї на хвилю, що усїм батькам лежить на серцю судьба їх найблизших, що проте кождий добрий отець родини бажає основаня товариства, яке би обезпечувало долю его жінки і дїтий, — просимо рефлектуючих на принятє до товариства, аби зволили як найскорше зголосити ся до *проф. Волод. Шухевича, — Львів, ул. Собіщини ч. 7.* з жаданєм надісланя формуляра заяви в цїли ствердженя згаданого бажаня, а скоро зберe ся повисше число осіб зістане закон товариства предложений мінїстерству до затвердженя, почім зараз приступимо до чинностий вказаних тим законом.

Вкінци додаємо, що по введеню в житє обезпеченя рент для вдів і сиріт розширимо товариство „Любов“ і на обезпеченє віна для дїтий по членах товариства.

У Львові, дня 9. жовтня 1902.

Проф. Волод. Шухевич. — *Др. др. Яр. Кулачковский.*

Катехит о. Ол. Стефанович. — *Адвокат др. Стеф. Федак.*

Всячина.

Бурса руского Товариства педаґоґічного у Львові дає сего року приміщене 100 ученикам рускої ґімназиї. Число сто само за себе говорить, бо такого числа учеників не містить жадна бурса в Галичинї. На жаль вже в минувшім роцї мала та бурса 3.000 К. довгу, а коли на сей рік принято о 25 учеників більше, як минувшого року, може бурса попасти в ще більші довги. Наслїдком сего комітет бурси вже раз віднїс ся до вашого патріотичного загалу з зазивом, щоби не забував на бурсу, а тепер звертає ся ще раз до народної жертволюбивости. Збирайте і давайте так грошеві датки як натуралії на бідних учеників, щоби з них витворити інтелїґентних та сьвідомих членів нашої суспільности! Вже за вересень сего року мала бурса 1.800 К. розходу. Годї припустити, щоб ученики зі своїх вкладок 12—20 К. місячно покрили кошти видатків. А тепер коли зближає ся зима, коли ще й сьвітло та опал буде дорого коштувати, розходи бурси о много збільшать ся. Тому, Родимцї, коли добро нашої Вітчини лежить Вам справдї на серцю, коли Ви справдїшні патріоти, не лиш по словам, але і по дїлам, покажіть ся! Позаяк вже лучало ся, що гроші післані до Заряду бурси, не наспіли на час, просить ся адресувати точно: Заряд бурси руского Товариства педаґоґічного у Львові ул. Вірменьска ч. 2. — *Комітет.*

До рускої ґімназиї у Львові вписало ся доси 728 учеників. Именно до I. кл. 172, до II. кл. 138, до III. кл. 81, до IV. 72, до V. і VI. кл. по 74, до VII. кл. 69, а до VIII. кл. 48. Першу клясу поділено на 3 (!) віддїли (по 60, 50 і 62 учеників), другу на 2 віддїли (по 68 (!) і 70 (!) учеників), трету до семої включно також на два віддїли, а осьма кляса не є поділена. Прямо не хоче ся вірити, аби в одній клясї могло учити ся разом по 60 до 70 учеників і то в тих часах, коли тілько говорить ся і пише ся про фізичне вихованє молодежи. Бідні ті рускі ученики, а ще біднїйші їх учителї!

В учительских семинариях в Галичинї вписало ся в сім шкільнім роцї загалом 2.065 учеників, а 716 учениць. З того числа припадає на мужескі учит. семинариї; в Залїщиках 168 учен. в Коломиї 182, в Ряшеві 176, в Тарнові 196, в Сокали 201, в Тернополи 209, у Львові 223, в Самборі 228, в Кракові 257; в жіночих учит. семинаряях: у Львові 229, в Кракові 249, а в Перемишли 248.

Учительска семинария в Чернівцях числила в роцї 1901/2 чотири кляси мужескі з двома приготовляючими курсами і дві кляси женьскі (2. і 4.) женьскі з хлопячою і дівочою школою вправ по 4 кляси, з курсом для учительок ручних робіт і дїточим огородцем. В мужескій семинарії було з кінцем року в 2 приготовляючих курсах і 4 клясах разом 106 + 207 = 313 питомцїв, з них було 44 + 79 = **123 Русинів**, 31 + 89 = 120 Волохів, 19 + 21 = 40 Німців, 18 + 29 = 47 Поляків, 2 Мадяри і 1 Москаль (Липован), в женьскій семинарії було 46 Німкинь, 25 Волошок, 25 Польок, а лиш **20 Русинок**; в приватнім дівочім курсї приготовляючім, що був сполучений зі сею школою, було 27 Німкинь, 25 Волошок, 21 Польок а лиш **10 Русиоок.** В курсї учительок ручних робіт було 14 Волошок, **12 Русинок**, 12 Німкинь і 4 Польцї. В хлопячій школї вправ було 69 Німців, **48 Русинів**, 37 Поляків, 25 Волохів, а в дівочій 69 Німкинь, **43 Русинцї**, 34 Польцї і 25 Волошок. В обох семинариях з приготовляючими курсами і з курсом для учительок ручних робіт клясифіковано всї 548, з того 548 з добрим успіхом, 57 з поправками а 38 репробовано.

Читанка для середних шкіл. Із взорів рускої письменьства уложив Омелян Попович. Часть I., Чернівцї 1902, накладом друкарнї „Рускої Ради“, ціна 1 кор., сторін 80. Так називає ся хрестоматия, що призначена в першій лінії для V. кляси реальної школи в Чернівцях, де руска мова є взглядно обовязкова й для Не-Русинів. Книжка містить повісти Основяненка, Вовчка, Нечуя, Куліша, Федоковича та Чайченка і поезиї: „Наймичку“ Шевченка, і деякі Устияновича, Федоковича, Руданьского та Чайченка. Ся книжка надає ся й для бібліотек шкіл народних.

Іменованя.

Краєва Рада шкільна іменувала Семена Гуменюка заступником учителя в рускій ґімназиї в Перемишли.

Міністер просьвіти іменував членами в екзамінацийній комісиї для учителїв народних і видїлових шкіл у Львові: директором комісиї Юлїяна Зубчевского, директора жін. учительскої семинариї у Львові; заступником директора: др. Теофіля Цесельского, проф. львівского університету, Антона Стефановича, професора реальної школи, кс. Вал. Волча, директора мужескої семинариї учительскої у Львові, Юлїяна Фонфару, окружного інспектора шкільного, Францішка Говорка, окружного інспектора шкільного і Йосифа Шафрана професора V. ґімназиї у Львові, членами комісиї екзамінацийної: д-ра Пляцида Дзівіньского, професора полїтехнїки, Василя Білецкого, професора академічної ґімназиї, Йосифа Чарнецкого, професора IV. ґімназиї, д-ра Ілию Кокорудза, професора академічної ґімназиї, Франц. Конарского, професора V. ґімназиї, д-ра Івана Конача, професора I. ґімназиї, Генриха Ломницкого, професора IV. ґімназиї, д-ра Йосифа Лімбаха, професора ґімназиї Франц Йосифа, Стан. Маєрского, Ром. Москву, професора V. ґімназиї; Ів. Огоновского, Петра Огоновского і д-ра Мих. Пачовского, професорів академічної ґімназиї; д-ра Ем. Савицкого професора академічної ґімназиї Михайла Сивака, професора IV. ґімназиї, д-ра Войтїха Ціппера, професора II. ґімназиї, д-ра Евг. Пясецкого учителя ґімнастики IV. ґімназиї, Омел. Беригарда, Едмунда Ґжембского, Мих. Літиньского, Володимира Шухевича, Влад. Збєжховского, професорів реальної школи, Валеріяна Кріцїньского і Едварда Петша, професорів промислової школи, Івана Плїшевского учителя Академії торгов., д-ра Володимира Коцовского, Едварда Павловского, Василя Тисовского дїстних учителїв мужескої семинариї учительскої; Тадея Копистиньского, д-ра Кароля Ніттманна дїйсних учителїв жіночої семинариї учительскої; Людм. Новицку, учительку жіночої семинариї учительскої, Казимира Брухнальского інспектора шкільного, д-ра Валеріяна Сербеньского, доцента ґігієни і соматольоґії жіночої семинриї учительскої, Івана Лїґензу директора вид. школи муж. ім. Міцкевича, Вінк. Льонґхамис, директорку вид. школи жіночої ім. св. Анни, Марию Скшиньску директорку видїлової школи жіночої ім. Елисавети, М. Мороза управителя рускої школи вправ і Гриневича учителя тоїж школи.

Надзвичайні загальні збори „Руского Товариства Педаґоґічного“ відбудуть ся 1-го лат. падолиста б. р. о год. 10 перед пол. в сали кляси II. б. академічної ґімназиї з отсим порядком денним:

1. Вибір голови.
2. Доповненє видїлу.

Від видїлу „Руского Товариства Педаґоґічного“.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Замовляти можна в Товаристві Педаґоґічним у Львові улиця св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26 і в книгарні Ставропигійского Інституту ул. Руска ч. 3.

Образкові виданя.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Діточі вигадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звьірята . . 80 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 сот.
*63 Байки Брянчанїнова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр.. . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге виданє) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „
96 Дітвора . . 1 кор. — „
97 Звьірята домашні . 80 „
98 Приятелї дітий 1 кор. 20 „
99 Ах яке хороше 2 кор. — „
100 Для розривки 1 кор. 20 „
*101 Ґете-Франко: Лис Микита (трете цїлком змінене виданє) 1 кор. — „ опр. . . . 1 кор. 30 „

Виданя без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педаґоґії . . . . . 60 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене виданє . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., Ш., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 30 „
14 **Гордїєнко.** Картагинцї і Римляни . . . . . 20 „
*15 **Юлїй Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки рускої мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
20 **Дзвінок** з 1894 р. . . . . 4 кор. — „
26 **Др. Мандибур.** Олїмпія . . . . . 40 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дїтям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґуллівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодзїньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Непос, учебник для Ш. кляси ґімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz** Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . 60 „
*33 **Л К.** Робінзон неілюстрований . . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів з фортепияном 20 „
38 **Днїпрової Чайки.** Коза дереза . . . . . 50 „
39 **Мапа** етноґрафічна Руси-Украіни . . . . . 40 сот.
40 **Барановский** Приписи до іспитів. . . . . 40 „
41, 42, 43, 44, 45 **Дзвінок** з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900 по . . . . . 4 кор. — „
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів . . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Кащї . . . . . 40 „
49 **Дзвінок** з 1901 р. . . . . 6 кор. — „
50 **Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор. 70 „
59 **Ів. Франко.** Коли ще звьірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Снілка.** На чужинї 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 . . . . . 60 „
*71 **Оповіданя** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
*72 **Мих. Коцюбинский** Оповіданя 40 сот. опр. . . . . 54 „
*73 **Олекса Катренко.** Оповіданя 40 сот.. . . . . 54 „
*74 **Василь В-р.** Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр. . 64 „
*77 **А. Кримский.** Переклади 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з істориї України-Руси . . . . . 40 „
*79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка** Дитячі оповіданя 30 сот. опр. . 44 „
*80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
*81 **Марко Вовчок,** оповіданя. I. часть 30 сот. опр. . . 44 „
*82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 40 сот. опр. . . . 60 „
*83 **Ковалїв Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
*84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненями, I. ч. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
*87 **Поеми О. Конїського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
*88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальской 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповіданя М. Вовчка.** II. ч. Інститутка 40 сот. опр. . 60 „
*90 **Дивні пригоди Комаха Санґвіна,** I. частина 40 с. опр. 70 „
*91 **Перша Китичка для малих дївчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
*92 **Малий сьпіванник.** . . . . . 20 „
*93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 дїях 16 с. оправ. . . . . 30 „
*94 **Друга китичка для малих дївчат.** Е. Ярошиньскої 20 с. обі опр. . . . . 54 „
95 **Шекспір в повістках** 30 сот. опр. . . . . 60 „
102 **Дві могилї** Королевского 18 сот. опр. . . . . 32 „
103 **Анґлїйскі казки.** 24 сот. опр. . . . . 38 сот.
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайчено.** Олеся; Комар; Два оповіданя по . 10 „
*VI. „ „ Дума про книгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. V. **Днїпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901. . 4 кор. — „

Книжки, назначені зьвіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности до шкіл народних, Інститутка і Шекспір в повістках до шкіл виділових, а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідав Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 21. Львів, 5. листопада 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрации ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямаціи безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

МАМИ.

[Конець].

В зелїзници.

Провїс ся довгий свист льокомотиви і потяг пристанув на одній з менших стацій. До переділу третьої кляси всїдає молода ще жінка, з двоїма дїтьми. Дівчинці літ з десять, хлопчикови вісім. Она — гарна блъондиночка з великими темними очима, котрі кидають иноді якісь довгі, горячі, не дїточі погляди. Такими очима обмотують кокетки свою жертву. На нїй елеґантна рожева суконка глубоко витята, відкриває білу шийку і повні, гарно уточені рученята. Ѣї братчик в моряцкім костюмі подобав зовсім на свою маму чорними очима і темним буйним волосем.

Крім них в передїлї ще одна висока, симпатична панї, дві старші жінки і молода марна, блїда, негарна панночка, либонь донька одної з них. Читає весь час книжку. Нова пасажерка розміщує свої клуночки на поличках, відтак садовить дїтий.

Молода панночка робить їм чемно місце при вікні, а поважна старушка гладить залюбки довге, ясне волосячко дівчинки. „Яке чудове! справжне золото“ — викликує з одушевленем. Мама усьміхом дякує за комплімент. — Се у нас родинне, каже — поправляючи і свої пишні коси. Зоню! — звертає ся до донечки — не опирай ся так обома ручками, се неприлично. А ти Мілош — стій просто, не горб ся! Стрівай, поправлю тобі ковнїрець... — Гарні маєте дїти, панї, — хвалить бесїдлива старушка — син в вас вдав ся, а доня либонь в тата. А рученьки в неї як уточені, білесенькі — дивно, що не опалила ся доси на сонци, бо панї певно зі села їдуть? — Так, від бабуні з вакацій вертаємо. Але там на селї я не позваляла їй так з голими рученятами бігати по сонци, — долерва вечером виходила Зоня на прохід, в день бавила ся в комнатї або в тїнистій бесїдцї в садку. Крім того мила ся щоденно в молоцї або сирватцї, щоби тїло нїжним стало. —

Але-ж бо то здорово для дїтий бігати по сонци на сьвіжім воздусї — вмішала ся в розмову висока пані.

Здорово? може бути. Мілошеви я позваляла цїлий день уганяти по селї; хлопцеви опаленє не шкодить, а дївчинї псує се красу лиця і черти грубіють. Краса-ж преціньсе скарб панночки, нею найлекше добути мужа — говорить нїби жартом позорна мама. Я навіть не казала щіпити Зонї на руцї, все-ж то як стане ходити по вечерках псувати-ме декольте...

А не бояли ся ви, пані, наразити єї на страшну віспу? питає одна з пань.

О! она щіплена але під колїном — на руцї се не гарно виглядає. — А моя Зоня вже ходить по вечерках зі мною. Сего року справляли у нас в зимі на Николая „дїточу забаву“, то всї казали, що Зоня королева поміж дівчатками. Панове засипали єї цукорками і цьвітами. А танцювала без упину — хлопцї з рук собі передавали...

Зоня відвертає ся від вікна і кидає на присутних спід довгих вій напів гордий, напів кокетний погляд, випрямивши свою струнку хоч дрібну фіґурку.

Се не добре так вчасно вводити дїти в сьвіт, завважала висока пані — за скоро починають жити, а відтак жде їх нуда і знеохоченє.

Я знов думаю, — живо запротестувала мама Зонї, що се осьмілює дїти обертати ся в товариствах. О! я мої дїти всюди беру зі собою і на вечерки і до театру...

Ми виступали в театрі в живім образї, — відзиває ся Зоня.

Так, так, раз треба було в якійсь штуцї дїтий на сцену і я дала свої. Она поводила ся як справжна акторка.

Хиба-ж то менї перьшина! згірдливо кинула Зоня, видувши рожеві губки. Ми з Мілошем і дома граємо все театри, а Мілош вміє на память цїлий вальс з „Ґаспароне.“ Він має товариша, сина одного актора і сей бере єго даром на кожде представленє.

А пані дїти ходять до школи? питає старушка. Мама гарних дїтий трохи збентежила ся. — Мілош скінчив другу — сказала — а Зонї не посилаю до школи, дома вчить ся. Ах! она за нїжна до науки, лїкар казав, що дуже нервова і напруженє умислове може їй пошкодити. Як буде силнїйша, то докінчить образованя в інституті приватнім именно задля француского і музики. В школах публичних сего не вчать, або дуже мало — а она така музикальна. Повірите, паньство? Кілька разів всего показала їй учителька ноти, а она вже відограє сама собі на фортепянї і відьспіває кожду пісоньку, яку де зачує. Учителька пророчить їй великий талан і поводженє..

— Може буде колись з неї артистка сценічна à la Крушельницка. —

— А знаєте, паньство — менї справдї раз циганка ворожила, що одно з моїх дїтий стане славне в сьвітї. Та се забобон, я сьміяла ся сердечно з єї віщованя, розказує мама нїби байдужно, але з єї лискучих очий видно, що слава Крушельницкої приложена до малої Зонї, схлїбляє єї материньскому серцю. Ах! до сего впрочім ще далеко — докінчує — моя Зоня не потрібує сама на себе працювати; стати нас, щоби їй судьбу забезпечити.

Певно, з єї гарним личком швидко найде когось, хто єї збереже від ударів судьби, — каже старенька пані, котра одушевляє ся красою Зонї.

Мовчалива досї мати хирлявої панночки мішає ся в розмову: Ей, краса не запевняє нї будучности нї щастя. Маємо преціньприміри, що

і найгарнійші панночки остають незамужними. Лїпше все дати і дівчині хлїб в руки.

Мама Зонї кривить ся на се згірдно.

Який хлїб? учительский? моя Зоня мала-би бути учителькою? хлопских або жидівских дїтий учити? Она зі своєю артистичною душею і вифінезованим почутєм естетичним? То би єї убило! — Нї, я би таки сама на се нїяким чином не позволила. А усї ті другі заводи на почтї і по урядах також не надають ся для так вихованої дівчини, як моя.

І я так думаю, що учительский хлїб за твердий для дівчат — але преціиь тепер для них приступнї гімназиї і університети — ті дають виеше образованє. Ось моя Галя скінчила тепер четверту гімназияльну і задумує вступити на медицину.

Усї в передлї звернули цїкаві очи на молоду студентку.

Чи панї мають замилованє в лїчництві? питає дівчини висока панї. До сего потреба і дуже богато знання і великого пожертвованя і сильного здоровля. Се прегарний завід, але треба єму віддати ся усею душею. Панї вже тепер, бачу, мусять богато працювати, навіть вакациї не закрасили личка румянцем.

За панночку відповідає єї мама:

О так, она і на вакациях не розставала ся з грекою і латиною, годї було єї від книжки відорвати. А в роцї шкільнім то цїлими ночами учила ся, аж блїдницю дістала.

І панї на се позваляють, щоби дівча так тратило сили і здоровлє?

Моя панї! у мене дїти мусять вчити ся. Син сего року робить матуру і такой перший в класї. Я не позваляю, як другі мами дїтям як-небудь переходити класс — у мене свідоцтво перша річ; що без того значить людина в свїті? Відпочивати буде, як дібє ся вже становища.

Гарно вчити ся, каже висока панї — але не з такою втратою сил фізичних, бо заки панина доня доборе ся становища лїкарки, то саме найкращі лїта молодости підорвуть єї сили, а раз втрачених замолоду нїякий відпочинок відтак не поверне. Впрочім о відпочинку мови ще тодї бути не може, та-ж класне з осягненєм становища починає ся доперва властива праця людини яко члена суспільности. Але у нас входять звичайно молоді люди в те житє з усякого рода дипльомами і іспитами, а з цїлковитим незнанєм житя реального — а в наслїдок надмірного напруженя духового і страчені для дальшого житя. Сила енергії їх ума зломана, соки животні вичерпані... они понад обовязкову працю в рамах свого уряду нїчого суспільности не дають — они люди скінчені — але вже і зацїпенїлі трупи...

Між панями настала по сих словах якась поважна мовчанка. Перша перебила єї мати будучої медецинярки:

А преціиь всї мущини вчать ся у нас такі довгі роки, а в Анґлії і Америці і жінки заняли вже становища в рїжних заводах. Одна лїкарка в Ню Йорку має річного доходу щось аж 50.000 долярів.

50.000! скрикнули всї панї — а мама Зонї в потай душі порішила, що справді такою лїкаркою могла-би стати єї доня, наколи омине єї слава Крушельницкої.

Висока панї всьміхає ся пишком. — В Анґлії і Америці — каже — инакше підготовляють молодіж до житя — там здоровійша система виховання домашного і шкільного чим у нас, — тим то там люди зрілі инакші. У нас

такі відносини настануть аж тоді, як змінимо систему, а для дівчат поставимо поважнійшу ціль в вихованю чим та, котрою доси керуємо ся.

Як се розумієте, пані? питає поважна старушка. — А так: щоби духово приспособити дівчину на розумну і діяльну робітницю в суспільности, а фізично на здорову матір дітий, наколи нею присудить їй судьба зістати...

Мама Зонї і блїдої панночки переглянули ся по собі значучо. Але висока пані не бачить сего, она потонула в своїх мріях. Згадали ся їй послїдні жіночі збори, на котрих одна з учасниць ставила Летицию Раполїно за взір сильної духом, здорової жінки. Летиция енергічна Корсиканка, мати великого Наполеона! — Та ось з померклої старини висуває ся перед ві душу ще яркійшим взором друга стать: поважна Римлянка, Корнелїа Граха. Се приковує ві думку — велика мати Тиберия і Кая, трибунів гнобленого народа!...

Потяг наближав ся вже до стациї, де всї висїдали. Пані ладять поволи свої клуночки. Мама гарних дітий виймає з торбинки гребіньчик, причісує себе і малих, відтак пудром витирає личко Зони. — Се — щоби не потила ся! оправдує ся перед високою панею, котра з усьміхом глядить на неї. Будуча медецинерка натягає недбало рукавички і в паски звязує читану книжку.

Потяг стає. Кондуктори отвирають вози. Послугачі вскакують до передїлів. Панї виходять. За Мілошем ступає мала Зоня і елегантним рухом ручки переспілає поцїлуй знакомим на двірци — сьвітове, артистичне дівча. Послїдна сходить блїда панночка — будуча слава медицинерска...

Сусїдки.

Літний вечер. Два городцї, що дїлять їх лиш низькі штахети, розносять далеко воздухом пишну воню своїх чудових рож, резеди і барвистих гвоздиків. Під широким каштаном на мураві грають ся дїти двох сусїдуючих родин: два більші хлопцї і три дівчатка. Їх мами присїли в бесїдцї і балакають дружно зі собою.

Чудовий нинї вечер — каже пані Меткович — наші дїти не дадуть ся загнати сегодня на спочинок, розгуляли ся на добре.

Тільки їх, що заживуть в молодости — поблажливим тоном промовила панї Слоцка. А то в день висидять ся в тій школї пять годин, а відтак ще лекциї дома. Моя Іра вчить ся француского і музики. — Ах! коби вже борше вакациї, відпічнуть трохи малі.

— О! мої таки дожидають їх нетерпеливо.

— Чи виїжджаєте де з дїтьми?

Братова хоче забрати моїх хлопцїв до себе, але я нерада сему. Ві дїти дуже зле ведені, она не має нї троха енергії і поваги у них — роблять з нею, що хотять. Який-же примір будуть мати мої тамки?! Розпустять ся менї нінащо, ради собі відтак з ними не дам. А панї знають, як я остро держу своїх хлопцїв — у мене раз сказане слово для них сьвяте і сейчас буває виконане.

І се добре! А то ось приміром у Генї Томскої справдїшна анархія дома; она мусить просити кождїське з окрема, заки ві послухає. В неї дїти і мішають ся до розмови старших і їсть кожде, що хоче, і читають, що попаде їм в руки і ходять усюди. Я тому і нерадо позваляю моїм дітям з ві приставати, щоби не попсовали ся.

Гляньте, панї, які міни строїть мій Стефко... то він пустун вже котрогось зі своїх професорів представляє. Він майстер до того, кажу вам — я нераз нїби і гніваю ся, але часом таки не година здержати ся від сьміху. Він як актор кождого зі знакомих представить, а вже вдає ся ему короткозора панї поборцева, як на торзї з цвікером оглядає купно.

Стефку! кличе строго на сина — остав се! Знаєш, що не позваляю на такі удавання.

Стефко у відповідь скривив ся цїлий у нову позу, а вдаючи штигульканя, підходить до бесїдки. За ним іде уся громада дїтий заливаючи ся сріберним сьміхом. Панї Меткович морщить брови і повтаряє заказ, але відтак сама вдаряє в сьміх і поплескавши Стефка ласкаво по плечах каже: Ах! ти мій пустунчику! Говори ему, а він своє. Но, а тепер хлопцї набавили ся доста, ідїть до хати і повторіть лекцию на завтра!

Нї, мамо! кличе Володко — ще трохи останемо на дворі — і не зважаючи на дальші прикази, вибігає у город, потягаючи за собою прочу дїтвору.

Панї Меткович трохи збентежена звертає ся до сусїдки: Ах! тим малим годї иногди оперти ся. І справдї, такий чудовий нинї вечер, що самим не хоче ся йти в хату. Тут таки кажу заставити вечерю; прошу зістаньте і ви з нами на шкляночку чаю!

Незабавки внесла слуга сьвітло до бесїдки, а по часови кипів і самовар на столї. Обі сусїдки і дїти сїдають до вечері. Дїти дістають квасне молоко в тарілках. — Нї, я такой хочу пити нинї чайок! рішучим тоном промавляє мала Ольга, витягаючи і собі ручку за чаркою.

Не вільно! строгим тоном зборонює мама, але Оля таки вже присунула ся до самовару і преспокійно наливає собі сама напиток.

Нї, мамусю! молочко менї не смакує — просить ся плачливим голосом, котрому строга мама оперти ся не в силї.

Она поволеньки пє чай, а попри те розказує зовсїм свобідно ріжні сплетні, які почула від товаришок в школї. Другі дїти прикидують ще й свої замітки і ось готова цїла істория, котра і мамам вельми подобає ся.

Тепер вже хлопцї до книжки! приказує панї Меткевич по вечери. Але Стефко знов протестує: Нї, мамусю! Я принесу собі книжку і тут буду учити ся. — І не ждучи навіть на дозвіл, вибігає з городця і вертає небавки з книжкою і сьвіжою часописю, котру саме принїс посланець. Панї митю присувають ся до столика з лямпою і починають передовсїм від хронїки. Їх живо займає справа одної скандальної істориї що лучила ся в їх місточку, а котру місцевий дневник тепер обговорює. Страшна, родинна драма витягнена безсердечно на сьвітове форум! одна з тих глубоких психічних траґедий, котрі родять ся десь в глубинах розколених душ, а кінчать перед... трибуналом суду. — Сусїдки знають лично інтересовані особи і починають доповняти описувану подію...

Они так потонули в розговорі, що і не вважають, як уся дїтвора прислухує ся цїкавій істориї. Згодом аж отямлює ся перша панї Меткович; Ви тут? трібує вдавати строгу — чому не ідете бавити ся на двір? Стефку! Кілько раз буду просити, щобись взяв ся за книжку. Тата лиш що не видко — але буде.

Дїти сим разом виходять, они вже доволї чули. Їх очи порозумівають ся зі собою — они нїби то і говорять про що друге, але ушка насторошують в сторону бесїдки — а душа їх працює нишком над розвязкою деяких

непонятних їм квестий: „Мама покидає дїти і тїкає десь далеко з чужим паном.“ Чи се можливе? В душі повстають якісь образи нечені ще, а тим страшнїйші...

Знечева серед вечірної тишини споміж кущів бозу проніс ся первовий плач дїточий — плач, що нагадував зойк душі, котра тратить нараз усї мрії. Так плачуть дїти, котрим вмерла мати — так плачуть люди, перед котрими роззявила ся раптовно чорна прогалина розпуки, якої не вбачили досї серед пахучих цьвітів мрій.

Обі панї схопили ся живо і кинулись у городець. Се Дуся, наймолодша панї Слоцкої заносила ся від плачу.

Що тобі? питає мама.

Она вирвав ся від неї.

Що тобі Дусенько? здершує ся панї Меткович.

Мала хлипає немовкаючи. — „Бою ся, щоби мама не отруїла тата і не втїкла від нас“... чутно наконець крізь тихі, болем дрожачі слова.

Легкий усьміх промайнув мов тінь по лицю сусїдок, але щез борзо розвіяний мовчанкою, яка настала по сих словах в кружку дїточім. Нїхто з них не сьміє ся. Дїточі личка понуро якось гладять тепер по своїх мамах, зневірені у перший раз в материньский ідеал совершенъства — сумнїваючі ся дїточі серця...

О уряджею і веденю шкільного огорода при школї народній сїльского типу.

ВСТУП.

Після постанов шкільного закона державного з дня 14. мая 1869 §. 63 повинен знаходити ся при кождій сїльскій народній школї кавалок землї на заложенє огорода і в загалї до цїлий науки практичної з области господарства (für landwirtschaftliche Versuchszwecke). В справі уряджения і ведения шкільних огородів обовязує в краю нашім інструкция, поміщена в другій части плянів наукових з року 1893 (Розпорядженє Ради шкільної краєвої з дня 7. марта 1893 ч. 1741). Інструкция ся подає однак тільно головний нарис шкільного огороду, полишаючи самому учителеви способ використаня річевого материялу в читанках поміщеного.

В роцї 1902 оповіщене зістало в ч. 30 Дневника розпоряджень розпорядженє Ради краєвої о преміованю шкільних огородів. В розпорядженю тім подані суть заразом точки, котрі при уділюваню таких премій будуть передовсїм увзгляднені.

Праця ся має на цїли подати передовсїм початкуючим управителям шкільних огородів бодай короткі повисненя о уряджению і веденю шкільних огородів по мисли приписаної інструкциї і відповідно до материялу поміщеного в теперішних шкільних читанках і промостити дорогу до тїснїйшого сполученя науки теоритичної, подаваної в салях шкільних з наукою практичною, подаваною в городї і взагалї на лонї природи.

Розділ I.

1. Розміри шкільного огорода і саду.

При кождій народній школі, при котрій знаходить ся кусень огорода бодай 5—8 арів великий, повинен бути уряджений взірцевий огород шкільний приміненний до потреб научування і до цілий вихованя.

Коли до школи належить значнійший простір огорода, тогди есть обовязком управителя школи вилучити з цілости того огорода кусень землї, найпригіднійший на заложенє шкільного огорода, обіймаючий 5—8 а найбільше 10 арів простору ($^1/_8$—$^1/_{10}$ морґа) і призначити єго для цілий практичної наука шкільної, а на дальших бодай 10 арах заложити взірцевий сад шкільний, Оставша часть огорода має бути полишена до приватного ужиткованя управителя школи.

2. Ціль шкільного огорода.

Ціль шкільного огорода есть докладно означена в інетрукциї до плянів науки (Instrukcya dla planów naukowych стор. 101), виданих розпорядженєм Ради шкільної краєвої з дня 7. марта 1893 ч. 1741.

По мисли поданих там постанов головною задачею шкільного огорода есть:

1. Оперти поученя з области відомостий о природї на живих оказах, плеканих в тім огородї.

З тої причини треба плекати в шкільнім огородї передовсїм ті ростини, котрі суть описані в читанках народної школи.

2. Виконувати практичні роботи з области садівництва, огородництва і пасїчництва, головно в рамах материялу поміщеного в читанках для шкіл народних. При тім треба показати способи як найлучшого обробленя землї і як найкористнїйшого ей вихіснованя.

3. Виробити у молодежи почутє естетичне і замилуванє до порядку через утримуванє огорода в чистотї, через відповідне розміщенє ростин і прикрашенє огорода цьвітами і т. п.

4. Ті вище означені педагогічні і практично-економічні цїли шкільного огорода могуть бути осягнені доперва тогди, коли той огород буде заложений і утримуваний виключно працею самої молодежи шкільної під надзором і управою учителя. Ся послїдна точка есть може найважнїйшою між цілями шкільного огорода. Она надає цілий напрям в устровню огорода, она обмежає заразом великість огорода до таких розмірів, щоби шкільна молодїж могла єго легко обробити.

3. О виборі місця під шкільний огород.

При вибірі місця під шкільний огород треба увзгляднити, о скільо на се позволять місцеві обставини, якість почви, догідне положенє, рівність терену а передовсїм добре осьвітленє. Булоби добре, єслиби сторона північна огорода була осльонена парканом. Від полудня і всходу а по можности і з за-

ходу повинен однак огород бути відслонений, щоби сьвітло мало всюда рівний і свобідний доступ.

Понеже в огороді потреба часто і немало води до підливання ростин, проте і сю точку треба при виборі місця взяти під розвагу.

4. Обгороджене шкільного огорода.

Шкільний огород повинен бути забезпечений від всіх можливих шкід, які могуть звірята домашні а навіть заяці (в шкілці) наробити. Надто повинен він бути віддїлений від приватного огорода управителя школи штахетками а бодай латками.

То відгороджене повинно бути виконане старанно і по змозі при помочи самої шкільної молодежи. При тім треба звернути особлившу увагу на естетичне виконанє роботи.

5. Уряджене і поділ шкільного огорода.

По мисли інструкциї о устроєню шкільних огородів мають бути помішені в тих огородах слїдуючі відділи:

1. Шкілка деревець і корчників овочевих.

2. Кілька до кільканайцять оказів овочевих дерев в тих відмінах, котрі в даній околиці могуть найлучше удавати ся і поплачувати.

3. Корчники овочеві як веприни, виннищї і малини.

4. Ростини огорода ярининого, дібрані після потреб селянських огородів.

5. Ростини господарскі, промисдові, медоносні, лїкарскі о скілько потрібно їх до демонстрованя в часї науки.

6. Маленька шкілка деяких лїсових деревець, як напр. липи, акациї, клену в цїли випродукованя материалу до обсаджена доріг і неужитків.

7. Відділ ростин цьвітових бодай в рамах уступу читанки: Школа Народна Ч. III. п. т. „Цьвіти".

8. Пасїка належить також до шкільного огорода; Она повинна складати ся бодай з 2 пнїв але умістити єї треба поза властивим шкільним огородом, бо инакше не могливби дїти в огороді працювати.

9. Купа компостова і роблене компосту не могуть також бути помінені в жадним огороді; на то треба вибрати місце поза огородом н. пр. на обійстю.

Щоби відповісти всім тим вимогам інструкциї о уряджену шкільних огородів треба з причин чисто практичних віддїлити від властивого шкільного огорода шкільний сад. Поділ той шкільного огорода на два окремі відділи, то є на властивий огород і на сад, есть повнише достаточно умотивований. Найважнїйшою причиною такого поділу есть ся обставина, що дерева овочеві займають самі для себе много місця і кидають много тїня, отже в такім маленькім огородци, як ту его проектує ся, вже 5 яблінок високопенних отїнялиби з часом весь его простір*).

*) Для уникненя всякого непорозуміня завважуємо тут, що поняте слова „шкільний огород" можна брати в ширшім значіню, н. пр. коли маємо на мисли всї его відділи отже і сад. Коли однак робимо різницю між властивим шкільним огородом а садом, тогда поняте слова огород має значінє вузше. Так само уживає ся слова „огородництво" раз в значіню загальнїйшім обіймаючім вже і садівництво, другий раз в значіню тіснїйшім, як напр. „огородництво і садівництво".

Сї вступні уваги суть головною основою на котрих опирає ся тут предложений плян шкільного огорода і шкільного саду. Подрібний опис поодиноких відділів буде поданий понизше в окремих розділах. Тут подаємо тілько головний нарис самого шкільного огорода.

Огород сей має відповісти всїм вимогам приписаної інструкцаї о устроєню і веденю шкільних огородів при школах народних типу сїльского.

Есть він зредукований до можливо найменьших розмірів, з огляду на то, що він має бути дїлом самої шкільної молодїжи, а заразом спровадженій до форми простої, догідної і естетичної.

В тій цїли вибрано з поля шкільного кавалок землї в видї простокутника зближеного до квадрату, понеже город о такій формі найлекше дасть ся подїлити на 4 або 6 частий.

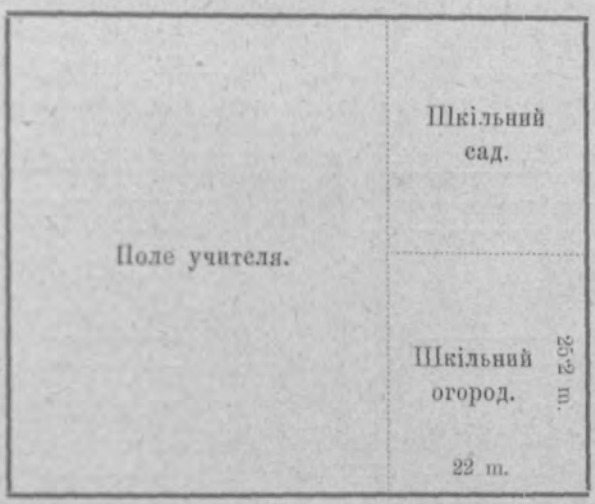

Рисунок 1.

Сей огород есть 22 метрів широкий і 25·2 метрів довгий; займає він отже 554·4 m^2 простору [$5^1/_2$ ара]. Доокола границь цїлого огорода попроваджено в віддаленю 1 m. 20 cm. від границь дорогу також на 1 m. 20 cm. широку; ту дорогу будем називати дорогою окружною.

Рисунок 2.

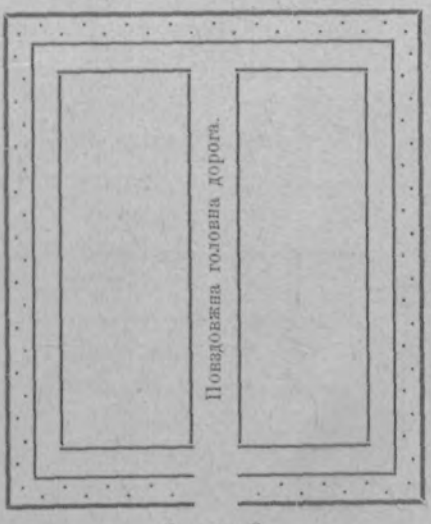

Рисунок 3.

В той спосіб дісталисьмо доокола цілого огорода пас землі на 1 m. 20 cm. широкий, котрий есть неначе обрамованем цілого огорода (Рисунок 2). Грядочки тут пороблені назвемо **рабатами окружними**.

Через середину огорода веде **повздовжна головна дорога** на 2 метри широка (Рисунок 3). Двометрова широкість тої дороги есть потрібна не тілько для улекшеня свобідних рухів дітям, зібраним в більші громадки але і на то, щоби мож було до огороду заїхати візком н. пр. з обірником, з водою і т. д.

Дорога ся ділить огород на дві половини: праву і ліву або східну і західну.

Кожду з тих двох половин огорода поділено еще на три рівні части двома **поперечними дорогами** прямо до головної дороги попроваженими (Рисунок 4). Дороги ті будуть так само широкі, як дорога окружна, то є на 1 m. 20 cm.

В той спосіб маємо окрім рабати окружної шість різних віддїлів в виді простокутників а віддїли такі називають огородники **квартирами**.

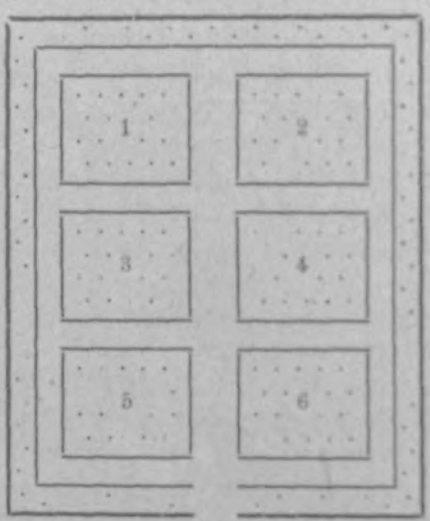

Рисунок 4.

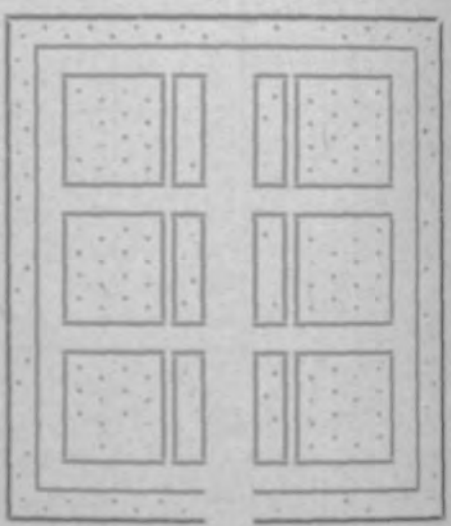

Рисунок 5.

Кожда з тих квартир есть 6 метрів довга і 7 m. 80 cm. широка. До кождої квартири есть свобідний доступ зі всіх сторін, що для шкільних огородів має велике значінь.

Наконець вилучено з кождої квартири одну грядочку, котра іде рівнобіжно з головною середною дорогою. Ті грядочки суть, як всї прочі грядки в городї, на 1 m. 2cm. широкі; они суть віддїлені від своїх квартир стежками на 40 cm. широкими. (Рисунок 5).

В той спосіб маємо на середині огорода вздовж головної дороги шість **рабат середних** по 6 метрів довгих. Рабати ті причинять ся не мало до прикрашеня огорода і власне в тій цїли відлучено їх від своїх квартир, щоби мож на них насадити цьвіти, корчики овочеві і иньші украшаючі ростини.

Поодинокі квартири, поділено на грядки по 1 m. 20 cm. широкі. Грядки ті ідуть прямо до головної дороги а рівнобіжно до поперечних доріг. Таких грядок есть по 4 на одній квартирі. (Гляди плян огорода).

Ширших грядок як на 1 m. 20 cm. не може давати в шкільних огородах для того, бо инакше доступ до середини грядки буває дїтям неможливий.

За то стежки мусять бути в шкільних огородах о скілько можна широкі, инакше будуть дїти топтати ростини. Для того даємо тут стежки аж на 40 cm. широкі. (Рисунок 6)*).

В той спосіб поділений огород вистарчать вигідно на поміщене всїх віддїлів потрібних до поучень і демонстраций при шкільній науцї і до робіт практичних.

Під ростини огорода яринного займемо цїлі три кватири. Окрім того помістимо деякі поменші управи того віддїлу на рабатах окружних.

Під шкілку деревець овочевих займемо одну окрему кватиру. Дві кватири будуть призначені під управу деяких ростин господарских, промислових і лїкарских

На рабатах середних помістять ся корчики овочеві, сунидї, цьвіти і инші ростини будь то для науки будь для прикрашеня цїлого огорода.

На рабатах окружних помістимо ріжні дрібні культури, як висадки розсадник, маленьку шкілку диких медоносних дерев, лозу кошикарску і т. н. (гляди плян).

Сим подалисьмо головний начерк огорода, а в дальших роздїлах буде описаний подрібно спосіб загосподарованя поодиноких его віддїлів. Практична і педагогічна вартість так урядженого огорода буде залежати від способу виконаня робіт при обробленю того огорода вказаних. Мусимо піднести ще раз з як найбільшим натиском, що головна вага огорода шкільного, представленого в тім ту виді починає в як найточнїйшім і як найбільше педантичнім виконаню робіт через саму шкільну молодїж. Праця дїтий стоїть ту на першім місци і для того заосмотрене шкіл в достаточну скількість ручних знарядів до працї есть конечним услівем доброго шкільного огорода.

[Дальше буде].

Длячого треба обезпечуватись?

(Нагороджена статя В. Дженсона з Cincinnati).

Обовязок обезпечуваня житя опирає ся на двох загально признаних основах: 1) небезпеченьствам треба просто в очи глядїти, наколи їх хто хоче обминути або їх дїланє усунути; 2) житє і майно не є в наших руках. — Як певні є обі сї основи, так також конечним є висновок з них, що житє треба обезпечувати. Наколи хто признає, що грозить єму велике небезпеченьство, і що проти того істнує певне средство охоронне або бодай лагодяче, то тим самим має обовязок ужитя того средства на оборону. Обезпечене житя є для цїлого народу дуже важким чинником здорового господарованя народного, а для поодинокого чоловіка важким моральним законом. Культурний

*) Всї грядки на кватирах врая з 6 рабатами середними і рабатою окружкою займуть в нім огороді 272 метрів довготи а 326 m² поверхности. Дороги займають около 228 m².

поступ людскости є лиш досконаленем в предвиджуваню і запобіганю. І так: Квартанна запобігає розширюваню пошести, посольства мають по можности не допускати до війни, обезпеченя від огню винагороджують шкоди огневі. Та найбільшим з усїх небезпеченьств тїла є смерть. Инші нещастя є случайні, смерть одна є певна, ніхто не втече перед нею. І не лише що вона мусить прийти, ще страшнїйша є вона тим, що час єї приходу є незвісний і необчислимий. Тому то те, що має на цїли злагодженє єї нехибних наслїдків є для людскости надзвичайно важне. Коли вмирає чоловік, то тим самим розпадає ся пожиточна машина, тим самим стає знищеною сила чи така заробкова сила і зникає многолїтна зручність та досьвідність. Що сей чоловік осягав працею ума чи мускулів, се має собі дотична одиниця чи родина чи громада записати поміж страти. А якже ту шкоду направити? як удержати ту економічну силу? — Аж до заведеня обезпечень життя не було ніякої винагороди єї; страта була безвзглядна. Тепер же сила смерти вже захитана. Вартість чоловіка яко зарібника можна в одній хвилї відзискати. Як штука лїкарска продовжує життя, так обезпечене продовжує заробкову працю життєву; одно й друге заслугує з господарского становища в рівній мірі на вдячність роду людского.

Та є ще друге, до смерти подібне, аж по береги горечию наповнене лихо: то старість в нуждї і жебрацтві. Вона рівнає ся смерти за життя, без помочи, без надїї. Але охорону, яку дає обезпечене життя, відповідно розширено: вона охороняє тепер і проти того небезпеченьства і запевнює постійну річну платню, так що овоч працї віку мужеского не мусить більше пропадати по причинї страченого ослабленя або случайної страти майна.

Чи є що страшнїйше як стан вдовиці і сиріт?! Мені здає ся, що чоловік не лякаєсь наслїдків невмолимого закона природи, які на нас із хвилею смерти спадуть, але страхаєсь вже на саму гадку, що оставляючи дїтий, не охоронив їх перед нуждою, недолею та не дав їм спроможности безжурно діждатись того віку, в якім би були в силї заробляти самі на себе!

Так то обезпечене є без сумнїву мудрим урядженем, мудрійшим і пожиточнїйшим як много инших з огляду на лихо, які воно відвертає. Та не є воно також лише простою теорию; на його табелях, котрі укладано цїлі десятки лїт з великою старанностию, опирає ся певна норма пересічних чисел, його методична процедура і математична точність дають єму признаку строгої науковости. Тому то воно заслугує не лиш на вдячне признаня задля свого добродїйного дїланя, але також на наше повне довіре. Воно йде постійно наперед. Воно постійно розширює свій систем і ми з року на рік — без огляду на политичні зміни і економічні хитання в паперах вартостних чи живих — бачимо, як ві всїх культурних краях число тих, що обезпечують ся, росте, а премії і добровільні виплати надзвичайно збільшають ся. Найзначнїйші мужі всїх ремесел і станів є приклонниками обезпечена життя; воно видить ся, не має противників виняшки хиба невеличке число тих, що заслїплені пересудом. За ним промовляють безчисленні вдови, котрі воно охоронило від біда і нужди, — сироти, котрі єму завдячують своє виховане і удержаня, — старці, котрим воно подвійно виплачує те, що вони собі в молодости заощадили. Нема другої фінансової інституції, котра-б в рівній мірі заспокоювала серце, совість і розум!

Але ми єму мусимо признати ще вище значіня. Воно занимає визначне місце в істориї культури роду людского і відограло важну ролю в глубокім

економічнім переворотї, який знаменує XIX. століте. Люди стали більш жертволюбивими як передтим, любов стала дальше глядючою, житейска мудрість, котра проповідує хвилеве зречене задля будучої нагороди, з'єднує собі щораз більше приклонників. Хто, втаємничений в ті прояви, хотїв би твердити, що ту не відограла своєї ролї й інституция обезпеченя?! Проти правил льогіки неможе'іти. Обезпечене не є привилеєм одиниць; воно є обовязком супроти суспільности, супроти власної особи. І хтож до него обовязаний? Очивидно кождий мущина і кожда женщина, котрих житє має або може мати грошеву вартість для иншої осіб. Ту належить також усї, котрі можливо не мають достаточного удержаня, як би довше жили, ніж були-б спосібні до заробкованя. Отже обовязок обезпечуваня життя сягає так далеко, як далеко людскі відносини підпадають змінчивости судьби.

Виїмків є мало, на око — в першій лїнії се богачі; та щастє і скло — як легко розпрескують ся! І тому то ніхто не повинен занехати забезпеченя проти старости. До того і сам богач, котрий особисто заряджує своїм майном, представляє очивидно визначну вартість, яка в дорозї обезпеченя повинна-б найти свою трівкість. Одинокими, що для них обовязок обезпеченя не відносить ся, се бездільні трутні, котрих видїленє з суспільного орґанїзму і так не робить ніякої прогалини. До них не звертає ся отсе візванє. Воно звертає ся лиш до працюючого на хлїб батька родини і матери, котрої ощадне ведене господарства домашного має таку вартість для него, як его праця для неї; до купця, котрого смерть пошкодила-б його спільникови: довжника, котрий на сплату своїх довгів потребує часу; до молодого мущини і молодої женщини, що на разї мають добрий заробок і глядять напе́ред на день супочинку; до кождого, що чує ся грошево зобовязаним супроти других або супроти себе самого.

Право обовязку є невмолиме і недопускає викруту: „Е, тепер менї невигідно!“ Для одиниці питанє не звучить: Чи маєш обезпечити ся? лиш радше: Чи маєш яку важну причину до того, щось не повинен обезпечати ся? О скільки ти звільнений від зобовязаня? Чи твоє щастє і твій добробит так великі і так певні, що їх ніяке нещастє не може досягнути? — Ні? Ну, тож неповинен ти вагати ся. В нутрі своєї душі ти чуєш і знаєш се, що ти повинен обезпечити ся, отже зроби се сейчас. Хто свій обовязок відкладає, той его заведбує; хтож є добре собі свідомий своєї відвічальности, для того ніяка жертва не буде за велика до того, щоб обовязок сейчас виповнити.

В справі Товариства „Любов“.

На численні запитаня відповідаю, що з одляду на зміни, які може правительство в уложенім законї товариства „Любов“ поробити, він єще не видрукований, а тільки переписаний в 5 примірниках, що мусять бути предложені правительству до затвердженя, почім доперва буде можна его видрукувати і розіслати. Наколи би оказалусь пожаданими які зміни, їх можна буде поробити на загальних зборах.

Годї також тепер вже висилати премійні тарифи, бо они опрацьовані в однім примірнику на підставі асекураційного пляну, виконаного концесіонованим до того фаховим технічним математиком, мусять бути міністерству враз з пляном обезпечення предложені до провірення і одобрення, опісля доперва буде можна їх друковати і розісилати враз з затвердженим законом, після чого послїдує дефінїтивне зголошене о принятє до товариства.

Щоби однак бодай хвилево вдоволити висказаному бажанію, подам ось тут коротко зміст закона товариства „Любов".

Часть І-а обнимає загальні постанови, які мусять містити в собі кождий закон (статут), а які означують передовсїм обовязки членів, видачувати точно премії, — опісля права членів, як активного і пасивного вибору, ставлене внесків, провірюване дїловодства і т. др. — дальше слїдують точки про фонди, їх уміщене і ужите, — а вкінци про заряд товариства, який творять: загальні збори, дирекция, ревізийна комісия, надзір правительства і мировий суд.

Часть ІІ-а містить подрібні постанови дотикаючі обезпечена, а іменно: вибір рент, терміи і тріване виплати премій, возновленє, закупно згляднo редукция обезпеченя, виплату і спосіб виплачуваня рент.

Як з сего бачимо, має уложений закон товариства „Любов" подібні точки, як статут тов. „Дністер", або иншо товар. обезпечень, розумїє ся зі зміною, відповідною до цїли, який він має служити іменно обезпеченю рент для вдів і сирїт по членах товариства.

Найважнїйшим, що товариство „Любов" виріжнює від товариств обезпечень, суть користи, які оно своїм членам подає, а які дадуть ся коротко зібрати в слїдуючі точки:

1. можливо *найтанші річні премії*, яких не має нїяке товариство обезпечень;

2. можність виплачуваня премій в місячних, чверть- або піврічних ратах;

3. 30 дневну проволоку до виплачуваня премій;

4. виплату обезпечених рент *зараз* по означенім речинци;

5. виплату рент без нїяких потручень;

6. виплату рент в місячних ратах з гори;

7. звільненє від всяких податкових і стемплевих належитостий;

8. виданє членьскої книжки тілько за зворотом власних коштів (1 кор); книжка тота заступає дорогі поліси иншых товариств;

9. виписове виносить лише 2 К. від кождих обезпечених 500 К;

10. редукция, згляднo зворот виплачуваних премій на жаданє обезпеченого;

11. забезпечені вдовичі і сирітскі ренти не підпадають після закона нїколи нїякий екзекуції;

Повищі користи завдячує товариство „Любов" тій обставинї, що его закон опирає ся на законі о зареєстрованих запомогових касах, який маючи на цїли уможливити і найбіднїйшим участь в обезпеченю, позволяє закладати такі товариства на основі поспільности і увільнює їх від усяких оплат; за те але обмежує високість обезпеченої ренти на суму 1460 корон і жадає, аби що найменьше 200 осіб заявило ся з бажанєм заснованя такого товариства, підчас коли на заложенє товариства, в якім можна обезпечуватись на довільну квоту, позволяє правительство без огляду на число учасників, однак не увільнює ані товариства, ані обезпечених в цім осіб від ріжнородних оплат, надто жадає зложеня основного капіталу в квоті кілька десяти тисяч корон.

Підписанєм заяви з бажанєм засновати евентуально приступити до товариства „Любов“ не обовязує ся ніхто до нїчого тим більше, що таке товариство еще не істнує; ті заяви однак потрібні з огляду на згаданий державний закон.

Супротив того прошу рефлектуючих приступити до товариства, аби зажадали надісланя відповідного формуляра до підпису заяви, або аби зложили єї на переписнім почтовім листку ось в якій спосіб:

Заявляюсь за заснованєм товариства „Любов“ зареєстрованої запомогової каси: Н., занятє, місцевість і почта.

Такі заяви прошу на нижшу адресу надсилати, зглядно жадати висилки відповідного формуляра.

Вкінци прошу поспішити ся з надісланєм заяв, аби мож чимскорше предложити закон і план обезпеченя до затвердженя, евентуально розпочати чинність товариства з 1 сїчня 1903 р.

Проф. Волод. Шухевич.
Львів, ул. Собїскіязни ч 7.

ВІДОЗВИ.

З Руского Товариства педаґоґічного.

З огляду на то, що товариство наше сповняє так велику задачу в нашім житю національно-суспільнім, бо підготовлює народови в своїх бурсах і інтернатах як і в школї видїловій ім. Шевченка будучих борцїв і труженників та будуче патріотичне осьвідомленє жіноцтво, дальше з огляду на многі видавництва і инші аґенди, котрі з року на рік прибільшають ся і вимагають більшого накладу і більших средств материяльних, упрашає ся П. Т. Членів о вирівнанє вкладок за послїдний рік як і залеглостий за попередні лїта. Коли залеглости виносять більшу суму, просить ся о постепенне сплачуванє вкладок і присилань їх на адресу касиєра ул. Кльоновича ч. 7. Добровільні датки приймає ся з подякою. Давні члени зволять товариству приєднувати як найбільше нових членів. За Видїл Тов. педаґоґічного: *А. Алиськевич*, касиєр.

До львівских Русинів.

Від року 1878 істнує у Львові товариство „Шкільна Поміч“, що поставило собі цїлию помагати біднійшій молодїжи в руских народних школах львівских. Почин до сего товариства дали учителї заснованої тодї першої рускої школи в „Народнім Домі“; мужі ті не ограничили ся лиш на однім сповненю науки шкільної, поведені патріотизмом старали ся всїми силами о найчисленнійше притяганє молодїжи до рідного огнища і допомаганє їй в дальшім образованю. Русини львівскі, що так радо повитали отвореня рускої школи народної, станули їм від початку щиро в поміч і складали свої лепти для бідних руских дїтий. З годом діждались ми двох дальших народних шкіл (ім Шашкевича і женьскої вправ), а вкінци сотворили ми і видїлову школу женьску.

Можемо сьміло сказати, що ті рускі школи враз з їх покровителькою „Шкільною Помочию“ принесли рускій народности у Львові великі прислуги. Хто тямить відносини львівскі перед 20 роками, і порівнає їх з теперішними, мусить признати велику ріжницю. Давнїйше — крім дуже незначної горстки інтеліґенцыї — не було в нашім містї майже нїякої признаки рускости. На улицах не чути було руского слова, наші церкви сьвітили пустками, вся мо-

лодїж шкільна і їх родичі губили ся в польскім морі і в лат. костелах. Значна зміна зачала ся у нас з отворенем руских шкіл. Особливо міщанство, ремісники і низші верстви, що здавали ся вже пропавшими, стили для нас оживати. По домах і улицях відзивало ся що раз частїйше руске слово, в церквах загомонїли пісні руских дїтий, за тими потягли їх родини, а далі й здвигло ся руске ремісниче товариство і ввійшло много сьвідомої молодїжи у всї верстви львівскої суспільности.

Рускі учителї і учительки віддались рускій молодїжи цїлим серцем, стали для неї другими родичами, а перейняті самі глубоким привязанем для рускої народности і церкви, і вщіплюючи ті чувства повіреним собі дїтям, положили тим нестерті заслуги для руского народа і церкви. Праця тих труженників була тиха, але она довжна-б бути записана золотими буквами в історії нашого львівского відродженя — як їх і вдячно поминають бувші ученики і ученицї.

Нинїшне учительство руских шкіл перейняло в спадку ту працю своїх попередників і удержує дальше „Шкільну Поміч“ для попираня бідних руских дїтий. Задача та збільшаєсь з кождим роком, так як — славити Бога — число дїтий в руских школах щораз змагає ся. Та ми не унываємо, а радуємось сим! Росте число нашої шкільної молодїжи, але ростуть і ряди наших Родимців у Львові. Пригортали і помагали їй щиро попередні львівскі Русини — не можуть відказати їй серця і теперішні. Ми-ж виховуємо найкрасшу надїю вітчизни, а всяка поміч принесена на ту цїль — се дїло найбільше гуманне і патріотичне!

Так відзиваємось до всїх Родимців міста Львова, щоб всї без виїмки поспішили хочби з малим даром на сю красну цїль. Число бідних дїтий велике зима наближає ся і потреби значні. Частина руских Львовян зложила вже сего року свої лепти, але від далеко більшої части вижидаємо ще тої ласки. Най нїхто не відтягаєсь від сего добродїйного чину.

Для улекшеня того дїла висилаємо на днях нашого курсора з квітарем для збиранє вкладок або датків і просимо о ласкаве принятє его. До кого би наш посланець не дійшов, зволить прислати квоїю жертву просто до нашої каси.

Вкінци просимо ще о присилане нам непотрібних або недоношених одягів для хлопців і дївчат (молодших і старших). Річи ті збувають ся часто за нїщо — а могли-б неодній нашій дитинї віддати добру прислугу. Хлопячі річи відбирає з вдячностию п. Гамота, управитель школи ім. Шашкевича (ул. Скарбківска), а дївочі п. Варвара Літиньска, касиерка і учителька в женьскій школї вправ (ул. Сакраментток ч. 7 — мешк. ул. Вірменьска ч. 8).

Поручаємо дїло наших бідних дїтий горячим серцям ВП. Родимців!

Від видїлу Товариства „Шкільна Поміч“ у Львові.

о. Александер Стефанович. Іван Гамота. Варвара Літиньска.

На надзвичайних Загальних Зборах руского Товариства педагогічного, які відбули ся дня 1. н. ст. падолиста в присутности 31 членів. вибрано головою Товариства Впр. о. крил. Івана Чапельского на місце Вп. директора Е. Харкевича, котрий вибору не принявь, а рівночасно вибрано на місце уступившого секретара і члена видїду п. Яр. Вітошиньского, видїловим п. Льва Гаваньского учителя рускої гімназиї.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 22. Львів, 20. листопада 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Администрация ул. Софії ч. 9, а.

Неопечатані реклямациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

О урядженю і веденю шкільного огорода при школї народній сїльского типу.

(Дальше).

Роздїл II.

1. Практична наука садівництва в шкільнім огородї і садї.

Щоби було можна практично переробити зі шкільною молодежию материял науковий з области садівництва, поміщений в читанках шкільних, а іменно в Школї народній Ч. IV. і Ч. V. розділу другого, мусить учитель урядити в шкільнім огороді шкілку зернівок, шкілку деревець і окремий невеличкий сад.

Шкілка буде заложена на цїлій окремій кватирі, займаючій 36 m² простору. В тій шкілці буде можна виховати кождого року около 20 штук добірних щеп.

О шкільнім садї і его урядженю буде бесїда повнзше.

При науцї садівництва мають бути слїдуючі практичні роботи виконані:

1. Засадженє зернятек в шкілцї сїянок.
2. Ритольованє (глубоке перекопанє) кватири, призначеної під шкілку деревець.
3. Пересадженє зернівок зі шкілки сїянок до шкілки деревець.
4. Обробленє землї в шкілці деревець.
5. Уплагороднєнє дичок і провадженє щеп аж до випровадженя корони.
6. Викопанє щеп зі шкілки.
7. Засадженє щепи на місце стале.
8. Плеканє старших дерев овочевих в садї, як то: гноєнє, скробанє і бїленє кори, проріджуванє корони, відмолоджуванє корони, перещеплюванє старих дерев.

9. Обзнакомленє молодежи з сортами овочів найлучших, найбільше поплатних, а котрі в даній околици найлучше удають ся.

10. Збір, сортованє і способи переховання овочів.

11. Гоєнє ран, поученє о хоробах і нищенє шкідників.

12. Охорона пожиточних птиць через закладанє штучних гнізд і забезпеченє їх від напасти котів.

Декотрі з вказаних ту робіт могуть бути виконані і поза шкільним огородом н. пр. в садах селяньских або н. пр. підчас сьвяточного садженя дерев і т. и.

2. Шкілка зернівок (сївок).

Шкілку зернівок треба засївати кождого року. На ту ціль треба вибрати на бічній рабаті кусень грядки 1 — 1½ м. довгий і на нім засадити 300 - 400 зерняток і кісток ріжного рода овочів. Насінє овочів диких особливо яблінок і грушок есть лучше, як насінє яблок і грушок шляхотних. На весні.

Плян шкілки. — Скаля 1 : 100. — Простір 36 *m*? — Віддаленє рядів 60 *cm* Віддаленє в рядах 50 *cm*.

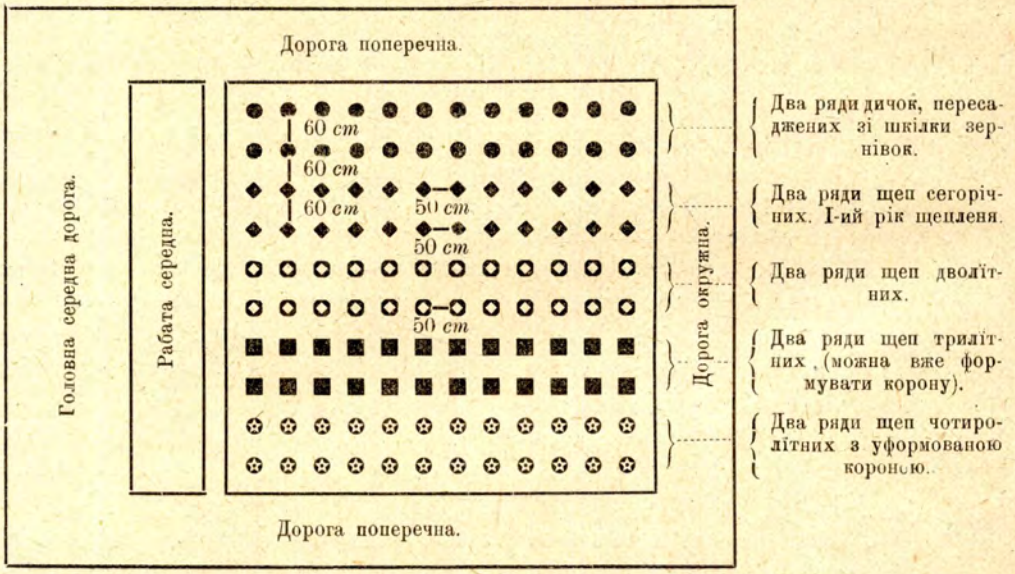

Рисунок 6.

коли зернятка посходять, добре есть молоденькі зернівки в маю перепікувати Через лїто треба землю в шкілці кілька разів порушити, хопту старанно виполювати, а надто землю між рябами вистелити дрібним обірником і в часї посухи підолляти.

В осени або аж слїдуючої весни вибрати зі шкілки зернівки тілько найдороднїйші, котрі добре підросли і мають пеньок грубости олівця а при тім добре розвинені корінцї. Слабші ростинки лишає ся в шкілцї зернівок ще на один рік, щоби підросли, а зовсїм слабі найлучше викинути. До шкілки деревець потреба заледво 20 - 30 зернівок ; решту можна роздати дїтям.

3. Шкілка деревець овочевих.

Для шкілки деревець овочевих визначимо в шкільнім огороді одну окремішну кватиру. На долученім плянї займає кватира зі шкілкою деревець 36 м² простору. Кватира та, як всї прочі, есть 6 м довга і 6 м широка.

На тій кватирі помістить ся 120 деревець, посаджених в 10 рядах, що 60 центіметрів від себе віддалених. В кождім радї стане 12 деревець що 50 центіметрів.

Земля мусить бути в шкілцї деревець зріґольована на 40—50 центім. глубоко. Рівночасно з ріґольованем треба землю очистити від всякої хопти а особливо від пирію, хріну, остів і иньших хопт кореневих. Також треба верхну верству землї старанно погноїти.

Ріґольованє есть виразнї тяжкою роботою; але перекопанє кількапайцяти метрів квадратових, потрібних кожного року на постепенне розширенє шкілки, не зробить трудности. До тої роботи надає ся передовсїм молодїж науки доповняючої.

Шкілку деревець не можна тримати завсїгди на однім і тім самім місци. По пятьох лїтах від часу першого заложеня шкілки виповнить ся цїла кватира деревцями. В шестім роцї засаджуємо молоді дички вже на другій кватирі, а тимчасом поволи давна кватира зі щепами опорожнює ся. Таке поступованє есть конечне, бо інакше з часом деревця на тім самім місци перестали би добре рости з причини вичерпаня землї. Поступаючи так зі шкілкою, перейдемо нею в протягу 30 лїт всїх 6 кватир шкільного огорода.

Нас землї зріґольований в осени під шкілку деревець — а виставчить на се зріґольовати нас землї на 6 м. довгий і $1^1/_2$ м. широкий — треба вчасно на весні зрушати мотичками і вирівнати граблями. По тім садить ся до шнура або до лати дички рядом в відступах що 50 ст., Перший ряд зачинає ся від краю кватири в віддаленю 30 ст., другий ряд в віддаленю 60 ст. від першого. Першого року садимо тілько 2 ряди, а в дальших роках що року знова по 2 ряди. В той спосіб доперва по упливі 5 лїт заповнить ся цїла кватира деревцями ріжного віку, почавши від наймолодших однолїтних, а скінчивши на найстарших пятилїтних. Ті найстарші деревця викопуємо зі шкілки в осени або аж на весні, а на їх місце не садимо вже деревець, тілько садимо ростини ярині, н. пр. капусту на добрім вигновню землї, щепами насаленої.

В шкілцї будемо ховати всї роди дерев овочевих; найбільше однак яблінки. В двох що року досаджуваних рядах дичок буде 10 яблінок, 4 грушки, 4 сливки, 4 вишні і 2 черешні.

Треба тут також піднести, що викопуванє дичок з лїса, щоби їх потім засадити в шкілцї, є роботою зовсїм нераціональною, а навіть шкідливою.

Перед самим засадженєм дичок в шкілцї треба притяти дуже острим ножиком верпки пня і кінці корінців, а опісля корені замлямувати (замачати в болоті, розробленім з глини і коровлячого лайна). Деревця садити в землю пухку і добре виробдену, потім підолати, а між рядами вистелити землю дрібним оборицком, щоби не висохала і не заростала хоптами.

Через лїто землю в шкілцї частійше зрушати, але осторожно, щоби корінців не ушкодити, а в часї посухи підолати. В наслїдок так старанного плеканя приймуть ся дички так добре, що в серпни або в початках вересня

буде можна їх наочкувати. Очкованє есть безперечно найлучшим способом щепленя. В огородї шкільнім есть сей спосіб на жаль о стілько недогідний, що найлучшою порою до очкованя есть місяць серпень. Можна би очкувати єще і в початках вересня, але тілько тодї, коли кора єще не пристала до дерева, а деревце есть єще в повних соках. Щоби сей стан деревця до місяця вересня підтримати, треба би его добре через 2 тижнї перед наміреним очкованєм підливати.

Окрім очкованя можна поручити єще два инші добрі способи уплагороднена деревець а то лученє і щепленє за кору (кожуховане). Кожуховане есть однак добре тілько до дичок з грубшими пеньками.

До доброго провадженя деревець в шкілцї потреба докладного знаня річи і чимало стараня. З поученъ, поміщених в „Школї Народній Ч. V.“, не зможе початкуючий учитель, если не мав ширших відомостий в тім напрямі, довідати ся всего, що до порядочного провадженя деревець знати есть конечним. Для того поручає ся молодшим учителям інформувати ся в тім згляді з добрих книжок, котрих спис на кінци буде поданий, брати участь в практичних курсах садівництва а передовсїм перейти практично всї роботи в добрих шкілках. В шкілцї повинно ся ховати тілько самі дерева високо- і середнопенні, бо тілько такі дерева мають значенє для селян.

З тої причини навіть в самім шкільнім огородї не садимо деревець карлових, хотяй огород з такими деревцями виглядав би дуже красно. Деревця карлові полишаємо аматорам яко річ надобовязкову. Они можуть мати вартість тілько в дуже маленьких шкільних огородах, заледво 5—6 арів простору обіймаючих, де отже нема місця на заложенє окремого саду. Такі деревця садить ся на рабатах в відступах що 3—4 метри, а навіть і густїйше.

В шкілцї треба розмножувати тілько такі роди овочів, котрі суть поручені для нашого краю, а передовсїм триматн ся спису відмін, поміщених в Школї народній Ч. V.

Найважнїйші роботи коло деревець в шкілцї будуть отсї:

Що треба робити коло деревець в першім роцї, о тім було вже вище сказане. Ті деревця буде можна вже в серпни або з початком вересня наочкувати; впрочім якусь часть деревець буде можна аж на весні щепити способом лученя.

В другім роцї будемо мати в шкілцї два ряди деревець вже пощеплених і два ряди дичок свіжо засаджених. Роботи коло обробленя землї будуть все ті самі, отже спульхнене землї мотиками і поленє. О вистереню землї оборинком і вигубленю шлідників а особливо мшиць треба також памятати, (мшиці вигублює ся відваром тютюну). Само провадженє щеп есть описане у всїх підручниках до садівництва, між иньшими в книжцї Яновского п. т. Сад при хаті, видане тов. „Просьвіта“, про то о тім тут не споминаємо.

В третім роцї буде в шкілцї 6 рядів деревець, а то: 2 ряди щеп одноречних, 2 ряди деревець свіжо пощеплених і два ряди дичок. В четвертім роцї буде вже 8 рядів по 2 ряди з кождого року, а в роцї пятім буде вже шкілка цїлковито заповнена. Найстарші щепи (чотиролїтні) мусять мати уформовану корону так, щоби вже в осени було мож їх викопати зі шкілки і роздати людям або висадити в садї шкільнім.

В часї лїта треба щепкам скорочувати бічні гони а вчасно з весною притинати повідники. Поученя о випровадженю корони в шкілцї і о прова-

дженю корони через перших кілька літ у деревця, вже до саду засадженого, суть особливо важні. О тім знайде читатель докладно в підручниках о садівництві.

4. Шкільний сад.

Була вже о тім бесїда, що високопенних дерев овочевих в тій части шкільного огорода, де будемо управляти огороднину і иньші ростини, садити не можна.

Яблінка, грушка, черешня, займають яко дерева високопенні, коли вже розростуть ся 100 m^2 простору, сливка і вишня займають 25 m^2 місця. Для того зі взглядів чисто практичних мусимо закладати сад окремо від огорода. Комбіноване садженє дерев овочевих поміж городниною есть можливе тілько в великих огородах, а таких звичайно при школах не маємо.

I. Сад мішаний.

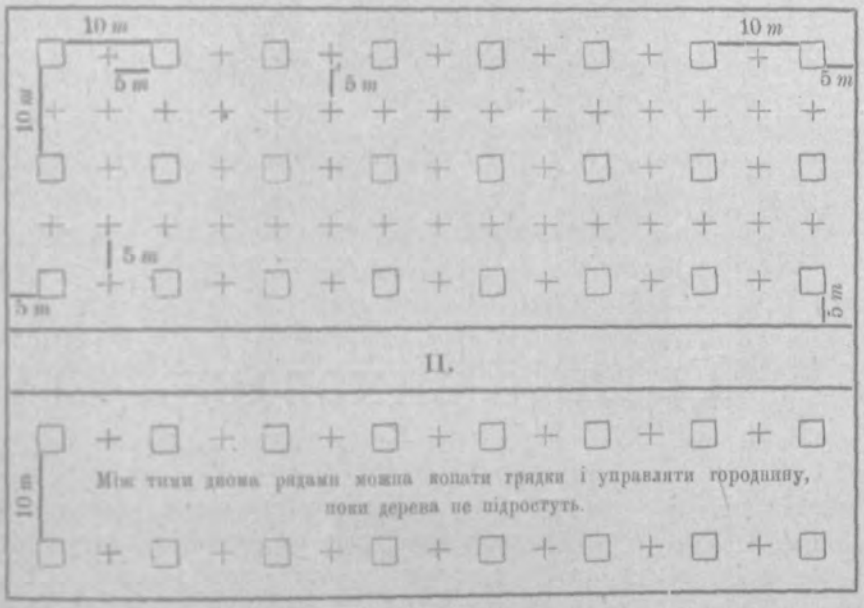

Рисунок 7.

Поясненє пляну I-го: Довгість 80 *m*. Широкість 30 *m*. Віддаленє рядів від межів 5 *m*. □ = яблінка або грушка, черешня. + = сливка або вишня. Віддаленє яблінки від яблінки 10 *m*, сливки від сливки 5 *m*. Що 5 метрів приходить одно дерево високе на переміну з низьким.

Поясненє пляну II-го: Той сам порядок що в плянї I-шім, тілько між 2 ма рядами яблінок управляє ся городнину так довго, поки дерева на добре не розростуть ся.

На заложенє саду шкільного потреба бодай $^1/_4$ морґа поля. В тім садї будуть поміщені і взірцево плекані так звані дерева маточні (дерева-мáтки) то есть дерева таких відмін, з котрих збираємо зразки, щоби ті відміни розмножувати в шкілці.

Яблінки і грушки мають бути від себе віддалені що 10 метрів. Поміж 2 яблінками або грушками можна посадити сливку або вишню в віддаленю 5 метрів від яблінки або грушки.

Від границї огороду мусять стояти крайні дерева 5 метрів далеко.

Під сад шкільний треба вибрати таке місце, щоби дерева не отінали шкільного огорода. Саду не будемо отже закладати ані на схід а тим меньше на полудне від шкільного огорода, если би ті два відділи мали з собою безпосередно стикати ся. В остаточній конечности можна би сад шкільний заложити по сторонї західній шкільного огорода, але найлучше буде вибрати до сего часть поля положену на північ.

На побічних 2 рисунках видимо 2 способи засаджування дерев.

На першім рисунку видимо між двома рядами яблінок або грушок оден ряд вишень і сливок. [Яблінки, грушки і черешнї суть означені □; вишнї і черешнї +]. Есть то сад мішаний, в котрім стараємо ся помістити як найбільше число дерев (порівн. устуи „Сад“ зі Школи народної Ч. IV.).

Другий сад есть також мішаний, але так заложений, що між 2-ма рядами дерев овочевих лишає ся нас землї під управу городнини. Городнину буде може тут управляти так довго, поки дерева цїлком добре не розростуть ся.

Сад I. займає 24 ари простору, і то для того, що в нім засаджено по 8 дерев високопенних в кождім з трех рядів.

Другий сад має 16 арів простору а можна его ще зменьшити, скоро обмежимо ся на засадженю н. пр. тілько 10 штук дерев високопенних. В загалї треба числити під одно дерево високопенне 1 ар = 100 m² місця.

[Дальше буде].

Гріхи в вихованю.

Коли-б хто нинї поставив собі за задачу інтерпелювати людий про їх молодість, той мусїв би велике число осіб розпитати, як думають они нинї про дїточі свої лїта, чи і о скілька були они для них золотим, щасливим віком. Більшість зі слезами чутливости в очах згадає гарні дни молодости і дасть безперечно катеторичну відповідь, — але знаток людскої душі почує сейчас облуду такої одушевленої відповіди, неправду таких сантементальних чувств. По части з почитання конвенціональної ложи, котра дитячий вік представляє усе яко щасливий почин істориї, що згодом чим раз більш трагічною стає ся; по части і задля того, що терпіня молодости скоро забувають ся, — звикли вже ми перші роки нашого жита уважати яко веселу безжурну ідилю, хотяй по правдї дитинство має свої трагедиї, свої журби, болї і розпуки, — ріжні, що правда, від страждань дорослих, та проте не меньш сильні і діймаючі. А одна з найважнїйших причин дїточого болю лежить на жаль в способі вихованя зі сторони родичів — вихованя, котре — хоч як на вид добре і старанне — часто своєю методою веде до того, що дитинї прикрі, а що важнїйше і зовсїм безхосенні терпіня завдавані бувають.

Перша хиба вихованя, яким оно нинї буває, лежить в тім, що вихованцї за мало принципами, а надто імпульсами кермують ся. Дитина має блуди,

котрі очевидно справити належить, але 90% батьків і материй при тих спростованях більше хвилевим чуством імпульсу чим спокійною розвагою поводять ся.

Наколи батько чи матїр в наслїдок якоїсь милої події гарно душевно настроєні, то і дитина зможе один день тодї свобідняйше зажити і на все важить ся, не страхаючись нїякого закиду, навпаки ще й певна, що родичі з єї пустоти сердечно хиба засьміють ся, а вже в найгіршім случаю лагідно іно скартають. — Та друга річ, коли батько чи матїр з якоїсь часто личної причини попадуть в роздратованє, тодї строгий тон запановує нараз в цїлім домі, — бідна дитина не сьмів зробити кроку, щоби не стати ся жертвою прикрих докорів, лайок і безпощадного карання.

Навіть в найкращих родинах не є вихованє підчинене нїякій правильній системі. — оно має на цїли не так поправу дїтий, як радше є вентилем гумору родичів, котрі дитину нинї пестїйкою свого гарного настрою, завтра тельцем жертвенним свого роздратованя чинять.

І ся то основна неконсеквенция і несправедливість наших осторог і кар, відбираючи средствам виховання величезну часть їх морального впливу, завдає ураз дитині вельми діймаючі болї. Отрібуй іно, читателю, перенести ся думкою в перші роки свого житя, а певно пригадаєш собі той стан напруженого несупокою, в якім проводив ти свої дни тодї, не знаючи сам, котрий осуд твоїх родичів що до твого поведеня правдивий. Невинно був ти приневолений читати трівожно в лици батька чи матери психольоґічний настрій хвилї, щоби з него зміркувати, чи яка річ дозволена тобі або ні. І так жив ти, тягом в ожиданю, на болючі розчарованя виставлений!

Як часто придумає дитяча буйна а працьовита уява якусь гру чи несподїванку для родичів в повнім пересьвідченю, що справить їм нею чималу втїху, а собі придбає похвалу — місто того зістає висварена, а може... а може навіть і покарана, бо родичі случайно були того дня як-раз кепско настроєні. То суть дрібні розчарованя і терпя в дїточім житю, але они в даній хвили для неї неменьш болючі як великі заводи у дорослих, бо ціле житє дїтвори обмежене на малий сьвіт во внутрі родини, де она нинї добро, завтра горе стрінути може. В дальших наслїдках така химерність і безпринципність в вихованю вельми утруднює образованє в молодих умах ясного почутя повинности, а що гірше, она розвиває в дитині рід пессимізму, якусь то ембрийональну манію переслїдованя, бо наконець вважає ся дитина жертвою осіб, тїлесно і духово сильнїйших від неї, котрі своїх сил вживають на те, щоби єї безпричинно гнобити. Такий душевний стан у дїтий далеко загальнїйший, як се кому здає ся. Щоби о сім пересьвідчити ся, вистарчить підслухати розговори дїтий, які ведуть они між собою, наколи поведенєм старших не суть вдоволені, вистарчить почути замітки, котрі рвуть ся їм на уста серед плачу і нарікань задля видержаної кари — гадка о несправедливім і безпідставнім покаранню найчастїйше затровує горячі слези їх і зойки.

Дальша мука, яку ми дїтям завдаємо може і зовсім несьвідомо, лежить в тім, що в деяких справах поводимо ся з ними за мало, в иньших знов надто серіозно. Дух дїточий снує невинно найчудачнїйші мрії, найбуйнїйші бажаня, з котрих дорослі часто в присутности дїтий сьміють ся, а позабувають на се, що і они готовими людьми на сьвіт не прийшли. А одначе такі глумливі, легкодушні насьмішки старших ранять дитину в єї найглубшій душі і она чує ся ними зневажане, онесьмілена, понижена. І дитина має свою честилюбивість! Аплаяк она находить ся саме в періоді живого інтелектуального розвитку,

в котрім вельми важко виробляє ідеї, переживає сумніви, ставить собі питання — тим то і буває сильно порушена і одушевлена всім, що творить і що думає, тим то і попадає в розпуку, наколи бачить, як овоч єї розваги і мозольної духової праці сьміхом витають ті, котрі душевно вище неї стоять. Я ніколи не позабуду виразу болючого стиду, який побачив я раз на лиці 8 літного хлопця, котрий вперше написав лист до свояка і приніс батькови до перегляду. В листї була сила блудів, безліч наївних зворотів і ошибок, із за котрих батько аж клав ся зі сьміху — але бідний хлопчина, котрого стільки труду коштував сей лист, не в силї був довше терпіти такої муки, — він вирвав письмо з рук батька, побіг до другої комнати, заховав ся в темнім кутку і почав ревно плакати. Правда, не всї дїти бувають в такій мірі і так легко чутливі, як отсей хлопець — але всї они посїдають меньше або більше розвинене чествлюбіє, а коли се хто зрання, тоді терплять они несказані муки, хоч з сего і нема для них найменьшої морально-виховавчої користи.

Ще гірше стоїть справа з огляду на многі чудацкі мрії і забагання, які невинно ум дїточий займають. По справедливости кажучи, борба з дїточими примхами належать до найтяжших і найприкрійших сторін важних завдач родительских — але і се певно, що на многі ті так звані примхи, наколи они ніо для самої дитини не суть шкідливими, а для других небезпечними, більше виразумілими бути слідує, ніж се в дїйсности чинить ся. Ми зовемо дитину примховатою лиш тому, що єї бажання не лежать в раз незмінно зачеркнених межах нашого в монотоннім ритмі плавучого щоденного жита і наших уподобань — позаяк она хоче їсти, спати, прохожувати ся, бавити в годинах, котрі після поділу наших житевих навичок инъшим занятям суть приспьвячені. Та й ще забаги дїточі хоч перелетні, суть однак інтензивні і домагають ся сейчас таки здїйснення, бо віддане ся хвилї лежить в натурі дїточій. Тим то і порадним буде, коли дитина в віці лїт 4—8 находить ся, тій неправильности єї бажань а в певній мірі таки їх нахабности надто строго не противити ся. Легкість, непостоянність і живість бажання, котре ми примхою зовемо, є в дїйсности тільки для нас примхою, а по правдї лиш глубшою органічною потребою дитини, котра ще до надто систематичного порядку нашої діяльности не змогла примінити ся, котрої дух і організм не стали ще як наші управильненими годинниками, де кожде колїсце в точно означенїй хвилинї движе ся, щоби якийсь постоянний незмінний рух виконати. Очевидна річ, згодом мусить і дитина втягнути ся в монотонний ритм щоденного соціального жита — але на мою думку такий труд приторовлення до обставин доперва в девятім або й десятім році жита може мати примінена — а прямо злочин дитину 6—7 лїт силоміць до нашої правильної системи житевої приневолювати. Того рода знеслування є не лиш само в собі для дитини вельми болючим, але оно може мати і поважнїйші небезпечні наслідки.

Імпульсивність почнила доперва пізнїйше уступати в віці лїт 12—13, і то більш задля природньої переміни характеру, ніж під впливом вищого виховання; перед тим одначе є она нормальною цїхою душі, на котру взглядь мати належить. Наколи отже перші почування дїтий так перелетними бувають, яка-ж розумна причина заспокоєвати їх бажань відкладати аж до часу, коли они остигнуть або і зовсім змарнїють — коли їх сей час таки вдоволити можна? А однако-ж кождий певно пригадає собі зі свого дитинства, як носив у души горяче бажане за чимсь то розумним, дозволеним а навіть і пожиточним — а прецїнь то бажане доперва по цілім ряді безконечних колебань і відмов

і супротивлянь зі сторони старших доступним нам стало і то вже тоді, як саме жар бажання цїлковито погас у душі дїточій.

Правда, поблажливість на так зовнїмі примхи і імпульсивність дїточу не повинна переходити певних границь, котрі одначе загальним принципам пїдчинити недадуть ся. Се вже річ розумного батька і матери досьвідом своїм і невпинною обсерваціею на кождий поодинокий случай і примінно до обставин кождочасових вимірковати, як далеко ті межі поведені бути можуть. Та місто того дїє ся у нас зовсїм щось другого. „Примховатість“ і імпульсивність дитини викликує згодом у многих родичів навіть найщирійших стан якогось то неясного роздратованя, під впливом котрого они зовсїм і несьвідомо бажаням дитини постоянно противлять ся. В многих родинах витворює ся рід взаїмної глухої боротьби поміж родичами а дїтьми, боротьби — котра впрочім великої родинної любови не виключаючи, з волї обох сторін два рівноіменні відтручуючі ся бігуни чинить. Хоче приміром дїтвак їсти, миттю відказують ёму, що пора на се заранна чи запізна, що треба поки-що ждати. Бажає він куди вийти, сейчас таки найде ся перепона: то погода — кажуть — негарна, то за горячо, то занимно, краще буде таки полишити ся ёму дома. Часто по такій першій відмові, в серци батька ворушить ся жаль і він позваляє на щось дитині, коли се оправданим находить ся. Звичайно одначе буває так, що если дитина бажане якесь розумне впрочім і оправдане трохи живійше чи надто нечайно для родичів вискаже, поршим чувством, яке родить ся сейчас в батьківскім або материньскім умі — є відмова, супротивленє. Сей злорадний наклін проявляє ся найчастійше у нервових осіб, котрі нині таку імпонуючу часть просьвічених верств творять, а не є він нїчим иньшим в дійсности як дражливостию в наслїдок фізичного і морального забуреня, яке дїточі примхи викликують. Ізза сеї то дражливости став ум згодом злобно настровний і якимсь то неясним і майже несьвідомим бажанем опанований дитині у всїм на перекір чинити. Але річ певна, що в тій повільній, неозначеній злобі жерело болю дїточого спочиває без огляду на те, чи по першій відмові слїдує инколи дозвіл, чи бакько трівае дальше в своїй забороні ізза чувства якогось то стиду чи гордости, котра позваляє ёму перед дитиною собі самому противорічити. Чувство се, як-небудь на вид оно глупе і дитиняче, у многих дуже мущни трапляє ся і є причиною незгоди в нутрі самої родини навіть таких, котрі поміж зрілими розумними людьми а малими ледви рачкуючими дїтьми заходить. В першім случаю терпить дитина ізза відмови — стає ся на будуче в высказаню своїх бажань хоч-би дозволених і оправданих несьміла і недовірчива; в другім разї почуває не ино біль, який ёму відказ завдав, але ще й потапає чим раз глубше в тій ембруйоальній манії переслїдованя від старших, про котру ми вже згадували, а котра властиву форму мелянхолії дїточої образує.

Инколи знов поводимо ся ми з дїтьми надто серіозно, наколи хочемо привеволити їх, щ-би они усї скомпліковані формальности товариских зносин перестерігали. Можна сказати, що три четвертини виховання, яке родичі дїтям вполїти стараються ся, саме в поучуваню про товариске поведенє лежать. Кілько то часу тратить ся на те, щоби об'учити дитину, де і коли має она зняти капелюх, як має поведити ся в певних обставинах і супротив деяких осіб, як має їсти, ходити і т. п. Скілько то намучить ся дрібота при отсїм студіованю суспільного церемоніалу! То все суть річи, котрі знати можна, навіть знати треба, але їх вивченє в віку 7—8 літ надто труду коштує, коли ось пізнїйше много скорше і лекше приспособне бути може. Усї ті правила, хоч загально

уживані, суть впрочім без глубшого значіня, бо предїть внїшні форми не стоять в нїякій органїчній звязи з чувствами, котрі мають з'ображати. З якої рації приміром здїймане квпелюха означає пошану для осіб? Позаяк отже ті дїйства нїякої розумової підстави не мають, з котрої дитина що до їх ваги могла би здати собі справу, може їх отже не вважке як іно через наслїдованє і вправу вивчити. А се бувае вельми важке в віці, коли ще дух дїточий непостоянний і розсіяний, а воля мало сконцентрована не вміе володїти над імпульсами. Дитина часто забуває або нехтує ту або другу форму того скомплїкованого церемоніялу, відтягнена від него вродженим наклоном до руху, цїкавостию, жаждою забави. А в таких случаях дожидають еї звичайно від родичів прикрі докори, немов то она і справдї чимсь то так дуже провинила ся.

І чому то не обмежить ся в перестеріганю форм товариских у дїтий на мінїмальну міру? Зза чого силоміць втискати нїжні члени і нерозвиненого духа молодого сотворіня в пута церемоніялу, котрі нам дорослим навіть часто надто строгими і діймаючими видають ся? Чи не байдужна се річ, що хлопець свобідно і живо без огляду на конвенціональні форми поводитить ся, коби іно був здоров, веселий і нормально розвивав ся?

Головний блуд дїточого виховання в нинїшних часах лежить отже в тім іменно, що ми на дитину зі становища зрілої людини глядимо, що ми їй наші ідеї і почування силоміць накидуємо, — замість самим до еї потреб і еї психольогії примінити ся. Наслїдком сеї ошибки педагогічної є те, що система нашого виховання нацїхована якоюсь то несьвідомою строгостию, брутальностию і злобою, котра будучим поколїням о більше вифінезованих почуваннях прямо мерзкою видасть ся. Ми завдаємо дїтворі мимохіть на кождім кроцї діймаючі болї через те, що не вміємо увійти в еї душевний стан, відчути усі еї потреби зрозуміти еї бажаня і ідеї — словом не в силї ми вдерти ся в найглубші закутини дїточої душі і на річи і сьвіт еї очима глядїти.

На щастє посідає дитина знамените средство лїчниче проти невинно завдаваних їй болїв в нетрівкости своїх почувань. На часок терпить она сильно, але і забуває борзо і повертає миттю до сьміючої ся, веселої безжурности, яка і є нормальним еї станом. Але в житю нїчо не пропадає даром, не полишивши по собі більше або меньше знатного слїду — тим то і ті дрібні на вид, перелетні болї дїточі впливають незначно, а таки впливають на органїзм і душу дитини. Тим то і подбати належить, щоби суму тих болїв молодих сердець до мінїмум звести, а перші дїточі лїта дїйсною весною їм вчинити, бо і так пізнїйше житє аж надто журб і терпінь і болїв їм принесе.

На віщо сипати терне на житеву путь дитина? Не треба, що правда усього в вихованю безкарно пускати, але не треба і всього карати, що на безусловну кару не заслугує. Передовсім одначе мусить батько і матери свою дитину р о з у м і т и. За мало дитину накормити, одягнути, від слабостий та небезпек зберегти і еї слїпо любити, — найвисша повинність родительска лежить в тім, щоби дитину порозуміти. Тоді то і розумна поблажливість, той найважнїйший чинник доброго виховання без труду дасть ся осягнути.

Марко Пінковский.

Конференция в Галичи.

Дня 26. червня с. р. відбула ся в Галичи окружна конференция учительска під проводом інспектора Костецкого. На порядку дневнім було: методичне переведене практичної лекциї і дві теми до письменного опрацьованя. На лекцию практичну призначено уступ з другої читанки для шкіл народних, п. з. „Худібка Дмитруня“. Уступ сей перевів в школі руській в Залукві тов. Микола Пушкар з Тумиря. По лекциї розвинула ся доволї жива дискусия. Закиди, які чинено прелєґентови, обертали ся зразу по більшій части довкола дрібних методичних і сказати-б особистих похибок прелєґента, доперва тов. Балицкий звернув увагу на похибки загальної натури і вказав правила, по яким уступи змісту реального переводити належить.

Відтак слїдувала друга точка, іменно справоздане з рефератів на тему: „Подати средства, якими стремїти буде учитель до вибразованя і скріпленя у шкільних дїтий чувств морально-релїґійних“. На сю тему вплинуло 17 еляборатів, з котрих еляборат п. Малицкої, яко найбільш вичерпуючо написаний, зістав голосно відчитаний і без дискусиї принятий.

По полудни того дня відбуло ся друге засїданє конференційне в школі Галицкій. Під обради припали реферати на тему: „Яким способом вплинати-ме учитель на шкільну молодіж, щоби скріпити в ній знанє і як розбудить в нїй замиловане до дальшого самостійного образованя“. Найлїпші з еляборатів: п. Генрики Фухсівної і п. Л. Князя зістали голосно відчитані. Послїдний іменно еляборат п. Князя відзначав ся дуже гарними і здоровими гадками на справу розвитку самостійности у дїтий і позашкільну просьвітну працю учителя.

За сим слїдували звіти поодиноких секций з виставп праць письменних, рисунків і робіт ручних, на котру зложили ся майже всї школи округа Галицкого. Секциї здавали справу з предложених праць, а заразом поробили свої замітки і поставили внесеня. Напослїдок вибрано ще видїл бібліотечний і комісию виконавчу на рік 1903.

Такий ось короткий образ галицкої конференциї, — а тепер ще деякі загальні уваги про значінє і хосен конференций окружних.

Що того рода зібраня учительства для взаїмного поученя і поради мають добрі сторони — се річ певна — але чи спосіб, в якій они у нас переводять ся, веде до бажаної цїли — се вже річ друга.

Щоби конференциї учительскі членам ві і взагалї справі шкільництва справдїшний хосен принесли, мусять они мати слїдуючі прикмети:

1. Подавати на лекциї практичні річи, котрі усїм учителям насувають трудности — а на теми до письменного опрацьованя ставити питаня найжиотнїйші, натури більше загальної і справдї образуючої учителїв, або теми, при котрих нагода висказати те, що найдужше їм доскулює і в праци просьвітній спиняє.

2. В виставі праць письменних і робіт ручних памятати би, що не ходить в ній о порадність оказів, але о вірний, дїйсний стан шкіл ріжної категориї.

3. Так в виробі тем як і в дискусиї повинна бути учительству повна свобода і щирість, бо тільки тогди зможемо як слїд усякі хиби шкільництва без обиняків відкрити, а тим самим і лиху спільними силами зарадити.

А тепер перейдїм усї ті три точки з окрема.

Чи теми, призначені на конференції, відповідають цїли? Нї! от хоч би взяти лекцию практичну з конференції галицкої: Методичне переведеня уст. „Худібка Дмитруна“. Справдї, аж сьмішно, що того рода устуи на річну конференцию призначено! Коли-б зібраня учительскі відбували ся частїйше, приміром що місяць, то можна собі і на таку „Худібку“ позволити, але коли вже збираємо ся раз ino в рік, то чей-же на таке сьвято треба придумати лекцию, що справдї насуває трудности і може бути поучаюча для усїх. І найде ся таких уступів чимало — з геоґрафії, наук природничих, рахунків та других предметів, котрі і старому педаґоґови завдадуть клопоту. Такий уступ як „Худібка Дмитруна“ добрий як-раз для практикуючого семінариста — але не на конференцию. На що впрочім суть семінарії, если аж на конференциях будемо вчити ся найелементарнїйших правил методики.

Те саме сказати-би і про теми до письменного вироблена призначені. Тема приміром „про виховане морально-реліґійне“ хоч як сама по собі важна — на стільки вже оклепана, що дехто з лїпших людцїв міг, і не дуже шукаючи, відписати ёї слово в слово з якої небудь педаґоґічної часописи, або позичити у товаришів з иньших округів, де тема ся таки не раз і не два вже курсовала Що теми дібрані так кепсько, се очевидно вина комісиї учительскої. Дивно лишень, що Рада шкільна апробує такий порядок конференциї і того рода теми.

На мою думку не зле було би, щоби в часописях педаґоґічних — у нас отже в „Учителю“ — ставило учительство питаня в квестиях, котрі насувають ім трудности, або цїкавлять їх живїйше — а відтак в періоді конференцийнім такі питаня стали би директивою до укладана тем і лекций практичних. Тоді і хосен з конференций був би більший і інтерес для них у учительства інтензивнїйший і теми, приневолюючі до самостійної думки, справдї образовалиби так в напрямі практичнім як і теоритичнім.

Послїдними часами з конференциями сполучено також виставу праць письменних, рисунків і робіт ручних. Безперечно, такі вистави се не лиш наглячий доказ цїлорічної праці учителя і певного рода для него моральна сатисфакция — але заразом се для початкуючих сил поучене образове, як вироби письменні, рисунки, картоґрафію і ручні роботи вести в школї належить. Тільки на жаль! один день конференциї за мало, щоби в тім всїм як слїд розглянути ся, а вже прямо немислимо, щоби секциї за дві-три години здали точне справоздане з усего та й ще поробили свої замітки. І друге: виставa така повинна давати вірний образ школи, праці учителя і праці дїтий, а навіть всїх недостач і перепон, які ставить так сам материал дїточий як і обставини місцеві і другі. Тимчасом коли на виставу привезуть ся ino висортовані найлучші вироби учеників, переписані без ошибок задачі, а може инколи і недїточі випрацьовання, чи можна з такої вистави що скористати? Молоде учительство знеохочує ся і тратить віру у власні сили, наколи наслїдки їх праці не відповідати муть тим, які бачимо на виставі — а і інспектор також хибно поінформований домагати ся стане і по візитациях таких сьвітлих результатів, а скромнїйша хоч рівно ревна праця учительска не найде признаня.

Але се вже знама усяких учительских зборів, та нещирість в виповіданю правди, в критиці над переведеною лекциею чи якою темою чи в загалї всюди там, де ходить о відслоненє недостач в укладї книжок приміром, чи планів, чи якого шкільного заряджена. А через ту нещирість терпить

очевидно само тільке учительство. Причину сї глядіти належить передовсїм в тім невільничім сервилїзмі, в якім держане оно у своїй власти — в тій системі нашої шкільної управи, котра дає до опрацьовання тему про розвій самостійности у дїтий, але самому учителеви самостійним бути не позволить. Она скорше дарує ему занедбане повинностий, ніж сьміливійше висказаний погляд, ніж критику хоч-би найневиннїйшу яких там приписів, ніж протести против зла, що найбільш ему доскулює. І такий то характер мають наші конференциї: взаїмна адорация себе і шкільних властий. А обізве ся хто з власним поглядом, так сейчас стріне его закид, що ось то він противить ся власти, що ось то він „ворохобний, неспокійний дух", котрий псує гармонїю прочого сумирного учительства, навіть в рефератах свобода думки обмежена і то виразно обіжником Ради шк. краєвої з дня 12. грудня 1900 Ч. 21.388, де зазначено: „щоби учителї в своїх елаборатах не виходили поза границї теми і не вдавали ся в дискусию про загальні справи публичні, — не позвалали собі заворотів против властий і против певних станів і кляс суспільних". Очевидна річ, усяке завелике відступленє від теми — противить ся вже не тільки обіжникам а просто здоровому розумови, і наколи-б в тім дусї розуміти інтенциї Ради шкільної, то і виходило-б оно розумно. Та на дїлї оно інакше: заворотом против властий зове ся у нас в найлїпшій вірі зроблений закид якимсь то заряджєням, котрі в практицї неумістними показали ся. Та і справа виховання се справа так загальної натури, так широкі обнимаючи круги суспільности, що при нїй не можна обмежити ся на тїсний круг школи і учителя. — Виховане сягати повинно прецїнь і поза школу і в своїй дїяльности мусить зїткнути ся і з другими верствами суспільними, котрі в тій праци виховавчій або яко додатний прихильний, або на впаки яко ворожий-уємний чинник можуть виступити. І з сим нам треба числити ся, не можна тих чинників помінути і не вказати, як они до справи виховання стоять — тільки — на жаль! заговорити про се, назвав ся у нас виступати проти кляс, станів! І так, відбираючи учительству свободу слова, тим самим тратить власть шкільна нагоду пізнати дійсні потреби і недостачі шкільництва, прихильні і неприхильні его розвоєви чинники, — учительству не дає нагоди самостійного образованя практичного і теоритичного, а навпаки образує в нїм одну облуду або кидає его в табор опозиціонїстичних часописий, де доперва перуть ся бруди шкільництва і по части таких часописий, котрих характер ні раз не надає ся до трактованя поважних справ виховання. Але се іно природний наслїдок пануючої системи: Кому заперта пряма дорога, той мусить шукати бічних стежок, коли хоче на сьвітло добути ся...

А тепер ще, повертаючи до галицкої конференциї, кілька слів на конець про сї характер. Округ наш числить доволї руских сил учительских, тим то вплинули і рускі елаборати; не обійшло ся одначе без того, щоби кількох слабодухів „страха инспекторского ради" не виперло ся рідного слова. А страх їх зовсїм неоправданий, бо признати треба, що на конференциї у нас оба языки мають повну свободу і справоздавя з рефератів писали ся і по руски. Тільки о одно зазначу: пожаданим було би, щоби при руских темах вела ся дискусия тільки в рускім языцї — такі вправи чимало придали би ся товаришам Полякам, а що більше всюдній з товаришок, хоч-би тому, щоби відтак не найшла ся котра з них перед дїтьми в колізиї — от приміром хоч-би при відміні слова „есьм", як се вже може коли і трапляло ся...

Тему кожду хоч і подану в польскім языцї може і повинен безусловно

кождий Русин по руски писати, байдуже при якій він школї — а тоді певно не найде ся інспектор, котрий посьмів би оперти ся великій солїдарности і народній сьвідомости руского учительства, бо прецінь:

Власна іно духа підлота
Зганяє шию вільних до ярма!

К. М.

Всячина.

Відозва. Ще в вересни с. р. віднесло ся наше Товариство педагогічне до щирих народовців з просьбою о присилання датків на закупно приборів наукових і на виposаженє кабінетів школи видїлової ім. Шевченка. На жаль не пізнала наша суспільність ваги того відклику і потреби нашої одинокої школи видїловой, котра сего року має вже всї курси с. в. пять клас і числить над 160 учениць. Ся потреба тим більше пекуча, що ся школа, котра під кождим зглядом хорошо розвиває ся і набрала розголосу школи взорової, стремить як-раз сего року до уласкання права публичности, а через то зможуть наші укінчені абітурієнтки занимати посади молодших учительок. Понив сю конечну потребу лиш один великодушний жертводавець, котрий призначив на сю ціль поважну квоту 1000 корон, но підтим услівєм, що суспільність зрозуміє чейже понад свій обовязок і зберe протягом трех місяцїв другу таку суму. Товариство почуваєсь до милого обовязку зложити сим прилюдно сердечну подяку сему Добродїєви, який не хоче, щоб его імена подати до публичної відомости і рівночасно апелює до щирих патріотів, виражаючи надію, що они вповнять се слушне бажанє жертволюбця і скинуть по лепті на престолї нашої просьвіти і науки.

Спішіть про те, Родимцї, з датками і не допустїть, щоби і та жертва котра б і так не могла ще потреб школи заспокоїти, мала нам задля невиповненя условій випасти з рук і зробити уйму так товариству і самій школї, як і цїлій Руси.

Датки прошу ласкаво присилати на руки касиера ул. Кльоновича ч. 7. За Видїл Товариства педагогічного: *А. Алексієвич*, касиер.

Закладаймо курси для анальфабетів. Коли теольоги намагають ся зобразити землю яко сьвятиню, що обіймає цїлий глоб, — промисловцї твердять, що она есть величезним варстатом чи фабрикою, проявляє ся о стільки поступ, о скілько праця дїлить ся і усовершає, — а природописцї заявляють, що земля се чудесно зладжена хемічна ляборатория, де при найбільшій ощадности сили і матерії наступає обнова житя, — то ми учителї таким самим правом, покликуючи ся на досьвід висказаний в нар. приповідцї: чоловік вчить ся до смерти, сказати можем — сьвіт то школа.

На початку вересня виправляли матери своїх мізинків до школи, деякі, бо так велить цїсарский закон, инші вже самохіть з твердою надією зготовити дитині тим робом лїпшу долю; опісля з розпуков в серци прашано новобранців, що мусять перейти тверду школу військового рекруту, бо сего вимагає добро держави; отворім двері школи на час зимових вечерів для дорослих, щоб вивчити їх письма, а не тілько порівнанє наше стане правдивійшим, але дамо почин до нової доби в житю народнім.

Нема на сю ціль наручнїйшого місця над шкільну комнату, нема відповідніїшої особи над учителя. Учительство в Росиї дає нам хорошый примір. Використаймо час і обставини, що нас тепер не так давлять. За приводою учителя нехай внесе Рада місцева (нехай се ухвалить на своїм засіданю)

просьбу до центр. власти шкільної у Львові о призвіл на ту ціль салї шкільної, а окружний інспектор мав власть видати сейчас провізоричне зізволенє, скоро лиш така просьба вплине до Ради шк. окружної.

Не відкладаймо справи руским звичаєм на пізнїйше, не повтаряймо на оправданє своєї нерадивости чей доволї вже осьмішеної засади: нехай буде як бувало, але зачнім, а скінчимо, — пукаймо, а отворить ся, — працюймо, а овоч узрімо, не ми, то наші наслїдники.

Як вести сю науку і яких сподївати ся може усьпіхів, про се помістив „Учитель“ в 1. числї з 1901 р. короткий но фахово написаний поклик.

Товариші! В виду нужди нашого населеня, яку потрафить оцїнити лиш сей, хто видїв побут хліборобів инших країв, в виду користий з сеї науки, в виду обовязків, які вкладає на нас званє народного учителя: тисне-сь на уста одно слово, яке передав умираючий Септімюс Северус своїм легіонарам. Laboremus! Працюймо! *Як. Миколаєвич.*

Висша школа рільнича для женщин. Росийске міністерство рільництва постановило заложити висшу школу рільничу для женщин. Буде то перша така школа в Европі. Програма єї уложена. Має она загально образовати женщини на рільників, а крім того подавати їм можність образовати ся в поодиноких галузях господарства, як прим. в молочарстві, садівництві, пасічництві і ин. Наука розділена на 3 роки. Условиною принята є укінчена женьска гімназия або инша женьска середня школа. Абсольвенткам висшої школи рільничої признані будуть ті самі права, що і абсольвентам, значить, будуть могли занимати посади в міністерстві рільництва, в урядах діор державних і в школах рільничих. Школа еще не відкрита, а вже зголосилось 325 кандидаток о принятє

Фреквенция учеників в галицких середних школах в сім році шкільнім представляє ся після справоздань надісланих до ради шкільної краєвої, ось як: До гімназиї ходить учеників: В Бохни 621, в Бродах 544, в Бережанах 648, в Бучачи 510, в Хирові 312, в Дембици 211, в Дрогобичи 541, в Ярославі 627, в Яслї 713, в Коломиї (до польскої гімназиї) 5 9, до рускої 435, в Кракові (св. Анни) 634, в Кракові (св. Яцка) 712. III в Кракові IV. в Кракові 424, у Львові (до віменкої гімн.) 465, Франц Йосифа у Львові 950, IV. у Львові 1017, V. у Львові 597, VI. у Львові 420, в Новім Санчи 811, в Подгуржи 542, I. в Перемишли 770, II. в Перемишли 518, в Равеві 1042, в Самборі 607, в Санокї 769, в Станиславові 732, в Стрию 661, I. в Тернополи 744, II. в Тернополи 400, в Тарнові 1034, в Вадовицях 521, в Заолочеві 453; — до шкіл реальних: в Ярославі 219, в Коросні 75, у Львові 953, в Станиславові 571, в Тернополи 415, в Тарнові 264, загалом 25.245, або о 2086 учеників більше як минувшого року.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Образкові виданя.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Дїточі витадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . 2 кор. 90 сот.
*63 Байки Брянчанїнова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр.. . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге виданє) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ґрімів 50 „
96 Дїтвора . . 1 кор. — „
97 Звірята домашні . 80 „
98 Приятелі дітий 1 кор. 20 „
99 Ах яке хороше 2 кор. — „
100 Для розривки 1 кор. 20 „
*101 Ґете-Франко: Лис Микита (трете цїлком змінене виданє) 1 кор. — „ опр. . . . 1 кор. 30 „

Виданя без образків.

* 1 **Молитвенник** народний. 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педаґоґії . . . . . 60 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене виданє . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., II., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попались. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяря. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 30 „
14 **Гордїєнко.** Картагинцї і Римлини . . . . . 20 „
*15 **Юлїй Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки рускої мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
20 **Дзвінок** з 1894 р. . . . . 4 кор. — „
26 **Др. Мандибур** Олїмпія . . . . . 40 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Джонатан Свіфт. Подорож Ґуллївера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Глодзїньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Непос учебник для III. кляси ґімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz** Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . 60 „
*33 **Л К.** Робінзон неілюстрований . . . . . 2) „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів з фортепіяном 20 „
38 **Днїпровой Чайки** Коза дерева . . . . . 50 „
39 **Мана** етнографічна Руси України . . . . . 40 сот.
40 **Барановский** Приписи до іспитів. . . . . 40 „
41, 42, 43, 44, 45 **Дзвінок** з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900 по . . . . . 4 кор. — „
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів . . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Капцї . . . . . 40 „
49 **Дзвінок** з 1901 р. . . . . 6 кор. — „
50 **Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор. 70 „
59 **Ів. Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Сніжка.** На чужинї 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 . . . . . 60 „
*71 **Оповіданя** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
*72 **Мих. Коцюбинский** Оповіданя 40 сот. опр. . . . 54 „
*73 **Олекса Катренко** Оповіданя 40 сот.. . . . . 54 „
*74 **Василь В-р.** Подорож до краю Лїлїпутів 50 сот. опр. . 64 „
*77 **А. Крымский.** Переклади 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з істориї України-Руси . . . . . 40 „
*79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка** Дитячі оповіданя 30 сот. опр. . 44 „
*80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
*81 **Марко Вовчок,** оповіданя. I. часть 30 сот. опр. . . 44 „
*82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 40 сот. опр. . . . 60 „
*83 **Ковалів Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
*84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненями. I. ч. 40 сот. опр. . . . . 60 „
*86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
*87 **Поеми О. Конїського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
*88 **Покарана лож.** Кочедийка Кучальскої 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповіданя М. Вовчка.** II. ч. Інститутка 40 сот опр. . 60 „
*90 **Дивні пригоди Комаха Саньвіна,** I. частина 40 с. опр. 70 „
*91 **Перша Китичка для малих дївчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
*92 **Малий сьпіванник.** . . . . . 20 „
*93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 дїях 16 с. оправ . . . . . 30 „
*94 **Друга китичка для малих дївчат.** Е. Ярошиньскої 20 с. обі опр. . . . . 54 „
95 **Шекспір в повістках** 30 сот. опр. . . . . 60 „
102 **Дві могилї** Королевского 18 сот. опр. . . . . 32 „
103 **Анґлїйскі казки.** 24 сот. опр. . . . . 38 сот.
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайчено.** Олеся; Комар; Два оповіданя по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI. V. **Днїпровой Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901. . 4 кор. — „

Книжки, назначені зьвіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности до шкіл народних, Інститутка і Шекспір в повістк х до шкіл виділових, а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних

Замовляти можна в Товаристві Педаґоґічним у Львові улиця св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26 і в книгарні Ставропигийского Інституту ул. Руска ч. 3.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 23. Львів, 5. грудня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрации ул. Кльоновича ч. 7.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

О урядженю і веденю шкільного огорода при школі народній сільского типу.

[Дальше].

Бібліотека наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА.

5. Вибір сорт овочів до саду.

I. До найлучших сорт торговельних яблок, які треба плекати в садах і розмножувати в шкілці належать слідуючі:

1) Харламовске. Ся сорта випробована для всїх клїматичних полос Галичини і удає ся навіть в глубоких горах де иньші сорти вже не хотять удавати ся. Овоч дозрівае при кінци вересня і в жовтни. Дерево плідне і вчасно починае родити.

2) Осїнна кальвіля червона (Roter Herbst-Calvil) декуди малинівкою звана. Овоч дозрівае в жовтни і тримае ся через цїлий падолист. Хорошій і смачний сей овоч есть у нас досить розповсюднений. Дерево родить обильно і що року.

3) Золота пармена (Englische Wintergoldparmäne) [królowa renet]. Есть то одна з найбільше улюблених сорт зимових. Дерево родить обильно і скоро, любить землю глинясту. Овоч дозрівае в грудни і тримае ся до лютого а при добрім переховку навіть до весни.

4) Ренета ландсберґска (Landsberger Reinette). Дерево здорове і плідне, родить вчасно. Дерево се есть одним з найлїпших до садженя по садах, при дорогах і по межах, бо овочів вітри не обтрясають. Овоч дозрівае в грудни і тримае ся до весни.

5) Королївске коротко спинникове-яблоко (königlicher kurzstiel, królewskie kuse). Ся пізно озима сорта надає ся також до обсадженя доріг.

6) Ренета касельска (Grosse Kasseler Reinette). Сорта ся дозрівае з кінцем сїчня і тримае ся аж до лїта. Удає ся она тілько на добрій глубокій і богатій в вапно земли. На Поділю не удає ся добре.

7) Горохівка (Grosser Bohnapfel). Добрий сей овоч господарский дозрівае в лютім і тримае ся до мая. Ся сорта надае ся дуже добре до обсадженя доріг.

До обсадженя доріг, садженя по полях і межах надають ся передовсїм ті сорти, котрі ростуть просто в гору і через се творять стрімкі, не надто розлогі корони.

До таких належать отсї 4 сорти: 1) Ренета ляндсберґска; 2) Королївске коротко спинникове; 3) Ренета касельска; 4) Горохівка.

Окрім сих повисше поданих сорт торговельних не годить ся поминути еще деяких иньших сорт, котрі суть не меньше цїнними від попередних і для того заслугують на особливе увзгляднене будь то в околицях, котрі для розвою садівництва добре сприяють, будь то по більших садах аматорских. До таких сорт належать:

1) Оливка червона (= червоне астраханьске). Есть то найлучша сорта лїтна, в серпни дозріваюча. Вчасно дозріваючі сорти мають ту недогідність, що не надають ся до транспорту і через то не варто їх розмножувати на більші розміри.

2) Апорта. (Kaiser Alexander). Овоч дуже великий, сильно румяний дуже покупний; дозрівае в жовтни і тримае ся через цїлий падолист. Вадою сеї сорти есть, що в деякотрих околицях овочі гинють вже на дереві а крім того від вітрів легко обпадають. Також не зносять сї яблока далекого транспорту, бо суть мягкі. Дерево росте добре тілько на богатій і достаточно вогкій земли.

3) Ґравенштайньске (Gravensteiner). Се есть найшляхотнїйша сорта осінна, після многих есть то взагалї найшляхотнїйша сорта між всїма яблоками. Овоч дозрівае в падолистї і тримае ся через грудень. Найлучше удае ся та сорта в підгірскім кліматї а при тім в добрій земли. В сухім положеню не удае ся. Вадою дерева есть, що треба, довго чекати (15—20 лїт) заки дерево зачне родити. За то родить оно добре до пізної старости.

4) Пасковане княже (= мельонове, Prinzen-Apfel, książęce w paski). Сорта ся дозрівае в жовтни і тримае ся через падолист.

5) Красне з Боскоп (Schöner von Booskoop). Дуже красний великий овоч знаменитого смаку. Дерево есть надзвичайно плідне. Овочі дозрівають в сїчни і тримають ся до цьвітня. Есть то нова сорта рівнорядна що до вартости з золотою парменою. Але зол. пармена на жаль за скоро старіє ся і не вирастае в велике дерево, коли противно Бооскоп жие довго. Сорта ся ривалїзуе отже що до вартости овочів і рентовности з золотою парменою і ренетою касельскою.

6) Пепіна льондиньска (London Peping). Овоч тримае ся до марта, а належить до найшляхотнїйших, які наш клїмат есть в станї видати. Дерево родить обильно і удае ся навіть на легких землях.

7) Сїра ренета французска, озима. Дерево дуже плідне але вимагае плодовитої землї і мірно вогкого положеня. Дозрівае в грудни і тримае ся до марта. Подібна до неї есть Пепіна Паркера, так само добра, хоть менше вимагаюча.

8) Штетина червона. Ся сорта есть у нас досить розповсюднена і дуже люблена; вимагае однак доброї і глубокої землї і там удае ся дуже добре. Особливо добре удае ся она на Підгірю. В мокрих положеннях і на

тяжких землях дістає рака. Овоч дозріває в грудни і сїчни а тримає ся до весни.

9) **Синка або желїзняк** (Roter Eiserapfel). Ся сорта тримає ся найдовше між всїма, бо до червня. Єсть то яблоко кухонне. Надає ся до управи тілько в околицях зимних, гористих, де иньші шляхотнїйші сорти вже не удають ся. Любить землї вогкі з запасом вапна а не зносить сухого положеня. Овоч дуже румяний аж синявий і звідси назва синка.

10) **Бурачок** (Purpurroter Cousinot). Дуже добра сорта господарска але овочї бувають звичайно за дрібні і для того не мають такої цїни як иньші озимі сорти. Овочї дозрівають в сїчни і тримають ся до лїта. Дерево мало вимагаюче. Ся сорта єсть у нас дуже розповсюднена.

II. **Грушка** не має вже так великого значіня в торговли, що яблінка.

Торговля грушками обмежає ся звичайно на консумцию місцеву, а надто правдиво шляхотні сорти вимагають не тілько дуже доброго і теплого ґрунту, але і теплїйшого клїмату. В острі зими вимерзають молоді дерева грушок шляхотнїйших досить часто. Для того підставою кождого саду господарского буде завсїгди яблінка. Мимо того не годить ся легковажити грушки яко овочу смачного і особливо під містами дуже поплатного.

До найлучших сорт, котрі в нашім клїматї могуть добре удавати ся яко дерева високопенні, належать слїдуючі:

1) **Добра сїра** (Gute Graue). Єсть найлучша сорта на початок місяця вересня. Дерево мало вимагаюче, удає ся і родить в кождім положеню, хотяй найсмачнїйші овочі видає на землях теплих і мірно вогких; на землях сухих або тяжких глинах овочі не бувають вже так смачні. Овоч єсть вправдї дрібний або тілько середно великий, але дуже смачний і покупний.

2) **Вілїямса християньска** (Williams-Christbirne). Овоч сї єсть першої якости, найлїпший між лїтними сортами, дозріває в половинї вересня і тримає ся через 2 тиждні. Дерево плідне але вимагає дуже теплого і осльоненого положеня, бо за молоду легко вимерзає.

3) **Добра Людвіка з Авранш** (Gute Louise von Aurances). Се також перворядна сорта осїнна, дозріває в жовтни і тримає ся до кінця того місяця. Дерево єсть дуже плідне, але також легко вимерзає, для того треба садити в положеню теплім і бодай замолоду обвивати, особливо на землях тяжких і вогких. Коли дерево дуже вародить треба часть овочів обірвати в початках їх розвою.

4) **Salisbury** (Prinzessin Marianne) дозрівав рівночасно з попередною. Дерево єсть плідне, здорове і не терпить від морозів. Вимагає доброї і мірно вогкої землї глинястої.

5) **Фляндерска** (Holzfarbige Butterbirne) належить до найлучших сорт з місяця жовтня, єсть плідна і не мерзне. Потребує осльоненого положеня і землї богатої, при тім і достаточно вогкої. В положеняхъ сухих і в землях пісних овоч не має смаку.

6) **Бера Наполеоньска**, пізно осїнна з падолиста. Перворядний овоч десертовий, з дерева зривати в жовтни. Дерево росте слабо, проте вимагає заледво тілько місця що сливка (25 m^2) але родить обильно і вчасно. Вимагає положеня заслоненого, ґрунту богатого і теплого. За молоду єсть на морози вразлива, в старшім віку витримує зиму добре.

7) **Нова Пуато** (Neue Poiteau). Єсть се нова сорта, вихована в 1843 роцї. Дозрівав рівночасно з берою наполеоньскою, а хоть сї овочі не суть так шляхотні як у наполеонки, то за то дерево єсть сильне, здорове, велике і не мерзне. З тої причини поручають сю сорту там де бера наполеоньска не

хоче добре удавати ся. Вимагає землї богатої і достаточно вогкої. Овочі зривати в початках жовтня.

8) Бера Діля (Diels-Butterbirne) пізно осїнна сорта з падолиста. Вимагає дуже доброї землї і теплого положеня, бо тілько тогди дає правдиво смачні овочі. Дуже плідна, але за молоду мерзне, як всї впрочім шляхотнїйші сорти в нашім клїматї. В старших лїтах витримує зиму вже добре. Овочі зривати з дерева в початках жовтня.

9) Президент Друар (Präsident Drouard). Есть то одна з новійших сорт (1876). Овоч першої якости на місяцї грудень і сїчень, а навіть часом і лютий. Дерево витримує наш клїмат досить добре, росте буйно і есть плідне.

III. Сливки. Найлучшою сортою господарскою есть сливка угорска. Найлучше удає ся сливка на землях глинястих і напливових глинясто порохничних. Вогкість в земли і в воздусї сприяють розвоєви овочів; тому найлучше удають ся сливки в підгірских сторонах і на побережах рік. В сухих землях росте сливка слабо, борзо гине, овочі стають дрібні і обпадають. Сливки угорскі можна розмножувати з насїня без щепленя.

Велика зелена ренкльота есть також дуже шляхотна, але она вже не має так великого значіня торговельного, що сливка угорска а надто удає ся добре тілько на дуже богатім достаточно вогкім ґрунтї. На землях легких не удає ся.

IV. Черешнї: 1) Вчасна велика з Гедельфінґен (Hedelfinger Riesenkirsche.)

2) Чорна найпізнїйша (Grosse schwarze Knorpelkirsche.)

V. Вишнї: 1) Королева Гортензия або коротко Гортензия.

Сорта між вишнями найцїнїйша але не на торговлю, або мягкі овочі не зносять ранспорту.

2) Череха клепарівска, походить з Клепарова під Львовом, дуже цїнна сорта.

3) Лутівка (Grosse Lotkirsche або також Schatten morelle), потребує землї урожайної і вогкої.

4) Вишня Остгаймска.

VI. Винниці (порічки) і веприни найлучше буде помістити на середних рабатах шкільного города. Корч від корча треба садити в відступах що два метри. На одній рабатї 6 метрів довгій помістять ся отже по 3 корчики веприн або виннич. В шкільних городах повинно ся тримати тілько молоді корчики. Старші по над 8 лїт маючі корчики треба отже заступати молодими в шкілцї вихованими екземплярами.

Веприни розмножує ся через відклади. Есть дуже много сорт веприн а кожда з них добра при стараннім гноєню і обробленю землї. Великоовочеві сорти англійскі суть найлучші.

Винниці треба розмножувати через всадні (штубри). В тій цїли треба засадити що року на бічній рабатї около 10 прутиків виннич. Закорінені всадні виннич і відклади веприн можна тримати в шкілцї через 2 роки; потім пересаджує ся молоді корчики на місце стале або роздає пильним школярам. Найлучшою сортою виннич есть голендерска червона і біла виннича.

Малини можна годувати або на одній з бічних рабат шкільного огорода або в шпалєрі на грядочцї розділюючій шкільний огород від саду. Корчик від корчика посадити в відступах 1 метра. Галузки з цьвітом і овочами треба попривязувати до лати вздовж цїлого ряду корчиків установленої. З одного корча не випускати більше як по 4—5 галузок овоченосних. До огородів шкільних поручає ся сорту Fastolf о великих червоних ягодах.

В шкільнім садї годить ся помістити бодай оден примірник оріха лїскового. Поручає ся сорту Лямберта о темно червонім листю. Оріх волоский потребує дуже много місця (около 150 m²). Треба его отже садити в місци цїлком відокремленім в віддаленю що найменьше 12 метрів від иньших дерев.

[Дальше буде].

Засади і форми виховання.

В вихованю треба перестерігати точно певні засади, що виходять із самої цїли виховання. Найважнїйші засади виховання є отсї: 1) Виховане повинно бути моральне, се-б-то повинно старати ся виробити в вихованку моральний характер. Моральним є виховане лиш тодї, коли оно правдиво людяне і виключає всяку односторонність; виховане, що приготовляє виключно до певного стану і заводу, із занедбанем загального морального напрямку, виховане еґоїстичне (самолюбне), що ставить особу вихованка понад усе, виховане знїжнене, виховане пієтистичне і аскетичне, що зовсїм гордить дочасним житем; — всї ті напрямки є шкідливі. 2) Виховане повинно бути природним, значить опирати ся на основах здорової психольоґії і приміновати ся в ужитковаю средств до індівідуальности (темпераменту), фізичних питоменностий, особливших здібностий і зручностий вихованка; для одного вихованка вистарчає привука, другого конче гамувати.

3) Виховане повинно бути поступове, се-б-то, схоже зі станом і з ідеєю цивілїзації, і повинно старати ся виховувати дїтий для ідеї людскости і єї призначеня.

4) Виховане повинно занимати становиско посередне між реалїзмом а ідеалїзмом значить, має приналежно приспособлювати до жита реального (дїйсного), в сучасних обставинах суспільних і цивілїзацийних, але заразом защіплювати і понятя ідеалу краси і добра, до якого і одиниця і людскість стреміти повинні.

5) Виховане повинно бути правдиве, се-б-то защіплювати любов до правди і щирости, а відразу до брехнї, облуди і лукавства. Найпагубнїйше впливає на вихованка то, коли вихователь сам допускає ся позору, брехнї й лукавства.

6) Виховане повинно бути одноляте, се-б-чо змагати консеквентно всїма средствами до осягненя тої самої цїли виховання. Пожаданою є згода поступованя батька і матери (родичів) зглядом домашнього виховання, єдність родинного дому зі школою, згода учителїв, що виховують ту саму молодїж, длятого потрібні конференциї зборів учительских (§. 49 і 40. Порядку наук. і шк.), в кінци схожість цїлий науки ріжних предметів.

7) Виховане повинно бути розсудне, се-б-то повинно уживати в питомений способ виховавчих средств. Треба тямити, що виключне уживане одного средства не вистарчає в вихованю, що лагіднїйшим средствам треба дати перше́ньство перед острійшими і взагалї примінювати їх з огляду на вихованків постепенно, що средств виховавчих треба уживати як найоглядніше.

8) Вихованє повинно бути **релїгійне**: Вихованє не може обійти ся без вщіплювання засад релїгійних; вихованє безконфесийне потягає за собою що найпагубнїйші наслїдки.

9) Вихованє повинно бути **національне**. Вихованє космополїтичне, що виховує дитину на горожанина цїлого сьвіта, поминаючи рідний край, є зовсїм хибне. Кождий нарід має свої відрубні вображіня, звичаї й обичаї, своє чесноти і хиби, свої ідеали, про котрі в вихованю годї забувати. Навпаки, вихованє повинно вихісновувати ті відрубні питоменности національні для загальних цїлий вихованя, вилучуючи і викорінюючи хиби, а плекаючи чесноти. Впрочім, хто не любить своєї рідні, свого рідного краю, свого народу, той не годен полюбити людскість, а то всемірне горожанство є не тільки мрією але також покришкою самолюбства, що увільнює ся від усяких близших обовязків під позором недостижимих дальших.

10) Вихованє повинно бути **приноровлене до полу**. Відмінний від устрою мущини фізичний устрій женщини, відмінна задача жита, в кінци відмінні питоменности душі у женщин указують на те, що вихованє дївчат повинно відбувати ся після відмінних в дечім засад, приноровлених до питоменностий жіночого полу, нїж вихованє хлопцїв.

11) Вихованє повинно бути **всесторонне**, се-б то обіймати усї сили і здібности вихованка. Односторонне вихованє розсудку на карб серця і волї є шкідливим, так само як виключне образованє здібностий душі, а занедбуванє тїла. Плято порівнав тїло й душу чоловіка з парою коний, упряжених до одного воза; обома кіньми треба рівно кермувати і їх рівно стримувати.

12) вихованє повинно розвивати **самодїльність** вихованка і бажанє дальшого самообразованя. Вихованє повинно стреміти до того, щоби згодом щораз то меньше був потрібний вплив і опіка вихователя, а щоби вихованок сам своїми кроками згідно із засадами релїгійними і моральними міг кермувати.

Після місця, на якім відбуває ся вихованє, і після осіб, що в нім беруть участь, розріжняємо три головні **форми вихованя**: 1) **вихованє домашнє**, 2) **шкільне**, 3) **закладове** в окремих закладах вихованчих. Однак після того, чи вихованок виховує ся сам, чи спільно з иньшими розріжняємо **вихованє одиничне** (осібне) і **вихованє гуртове** (спільне).

Вихованє одиничне має ту добру сторону, що вихователь занимає ся виключно одним вихованком, і через неустанне товаришованя з ним може на него лїпше впливати, але за те має ту хибу, що є односторонне і зависиме виключно від особи вихователя.

Вихованє гуртове має знов ту добру прикмету, що чоловік, котрий впрочім і так має жити в товаристві людскім, образує ся посеред ровесників, що мають на него чималий вплив. В гуртовім вихованю звертає вихователь бачну увагу на те, щоби взаїмний вплив вихованків був користний. В подробицях будить гуртове вихованє обопільне співчутє для ближних, улекшує дїтем пізнавати сьвіт і людий, у взаїмних відносинах уступає несьміливість, вирабляє ся ввічливість в зносинах, береже від гордощів одних дїтий супроти других, розбуджує суперництво в добрім, що стає ся понукою до щораз більшого усовершуваня. Воно правда, що в гуртовім вихованю грозить і **згіршаючий вплив**, головно тим, що молодіж всяких верств суспільности стикає ся, однак відповідний дозір і педагогічне правлїнє можуть від сего впливу охоронити.

Коли би родичі мали час і знали занятн ся вихованєм дїтий, як би була цїлковита згода батька й матери зглядом поступованя супроти дїтий, коли б они не кермували ся часто слїпою до них любовою, як би на остаток самі були завсїгди і наскрізь добре вихованї; то вихованє на лоні рідної було б найлучшою формою вихованя і провадило-б найлекше до осягненя мети вихованя. Однак як мало таких родин, що посїдають ті пожадані услівя цїлковито і всесторонно! Огнивом родини є родинна любов, кромі того сам устрій родинний улекшує вихованє і надає средствам вихованчим більшої ваги. Повага батька наклоняє дїтий без труду до послуху, а мати провадить дїтвору любовію; взаїмна любов членів родини і почутє єдности розбуджує почутє товарискости, любви ближнього і инші прикмети моральні. Родинне вихованє послугує ся методою плеканя, зносин, правлїня, (порядок домовий, звичаї й обичаї), призвичаюваня.

Хоч чим раз трудніїші услівя житя, тяжка боротьба о хлїб насущний все більше утрудняють родичам займати ся вихованєм дїтий, а в декотрих верствах суспільних роблять его майже неможливим, то все-ж таки сиріт-ство представляє ся в сім зглядї услівя ще гірші.

Сироти або й дїти покинуті родичами, що виховують ся в приютах, позбавлені оживляючого тепла родичів і рідної, що так спасенно впливає на ум дїточий.

З домашним вихованєм получене й вихованє шкільне. В більших містах, именно-ж в Німеччинї не наступає шкільне вихованє безпосередно по домашнім, там між домом а школою посередничить огородець дїточий названий також, по своїм творци Фреблю, Фреблївским.

Дїточий огородець, приступний впрочім лиш засібнїйшим родинам, має приготовлювати до шкільної науки за помочию відповідних до віку вправ тїла і змислів та природного способу образованє душі. До такого огородця посилають дїтий чотирь-, пяти-і шість-лїтних. Усяка шкільна наука виключена з огородця. Забавами Фреблївскими, се-б-то пилкою, кулями, кісточками, ковбочками, бичиками, плетенєм, рисованєм на картках, виколюванєм і налїплюванєм, сьпівом, оповіданями, показуванєм предметів і рисунків та їх обговорюванєм займають в огородцях дїтвору, розвивають правильно її дух і образують чувства.

В містах головних, фабричних, тут і там по селах істнують приюти (охоронки) для малих дїтий таких родичів, що ізза свого занятя мусять лишати їх дома без усякого надзору. Такі охоронки дуже хосенні, а кромі плеканя змислів повинні займати ся также вправами тїлесних сил і розвитком духа приміненим до віку, на взір занять Фреблївских.

Шкільне вихованє обіймає нові чинники вихованчі, яких дома нема. Перед усїм входить дитина до збору ровесників, що в школї мають рівні права і обовязки, она мусить підчиняти ся приписам шкільного порядку і повазї учителїв та приноровлює ся згодом-пригодом до дїйсного житя в суспільности, она побирає в кінци й науку, що образує круг еї гадок, а крім того впливає в видї витворюючих ся засад на напрям волї й дїл.

Про вихованчу задачу школи й про вихованчі обовязки учителя подає нам близші сказівки „Порядок шкільний і науковий“. (Розпорядок міністерства просьвіти з дня 20. серпня 1870, в. з. д. ч. 105).

Вихованє в закладах містить в собі уряджене дому і школи та має

заступити домашне і шкільне виховане. При однолитім поступованю може таке виховане мати найсильнїйший вплив на вихованка.

Виховавчі закладп (пансіонати, виховавчі інститути) мають ріжні цїли і повстали з ріжних потреб. Иногдї повірюють родичі свої дїти виховавчим закладам, бо або не хочуть, або не можуть занятп ся їх вихованем. Спрітство є також причиною, що дїти виховують ся в закладах.

Опущені, зіпсовані дїти виховують ся в пріютах і в домах для поправи. Є також заклади, що виховують для певних станів, се-б-то: семинарія учительска (бурси, інтернати), духовні семинарії й військові інститути.

І фізичні та душевні хиби, що так часто лучають ся, спонукують нераз до орґанїзації окремих заведень пр. заклади виховавчі для тупоумних для ідіотів, для темних і глухоніміх.

Виховане в закладах має побіч деяких добрих також і лихі сторони. Таке виховане вимагає, щобп вихователь посьвятив ся виключно справі виховання молодїжи повіреної закладови, що є річию вельми тяжкою. Відтак ширять ся иногдї в виховавчих заведенях ріжні норови і хиби, наколи надзір не обіймає ненастанно усї занятя вихованка.

Церков а просьвіта.*)

Всї европейскі народи хотяй би они й до ріжних рас належали, если они причисляють ся до протестантского або будь якого сектярского віроісповідана або, як Жиди і Татари, Араби і Сіямцї, свою національність лише на своїй вірі основують, показують найбільшу охоту до письма і науки, і длятого межи ними находять ся найменше анальфабетів. Напротив народи або поодинокі части, що визнають католицизм або православіе, оказують багато менше охоти до школи, і дають ся лише силою учити і просьвіщати, не лїпше як і у нас на Буковинї. І виходять нераз дивні явища: Такий погорджений і понижений Татарин в Казани або в Криму, або такий переслїдований Молокан або духоборець на Кавказї вміє більше письма, як его пан і наставник-Москаль в Росиї. Се саме можна сказати і на Жидів: не знайдете нїґде жида, щобп не знав письма! Таке саме явище увидите у французкім Альжірі. Дикий арабский Альжірець або Кабіль знає більше письма, як „высококультурний" французкий жовнїр!

Ще більше завстиджають нас „европейских культурників" всї ті народи що визнають буддийску віру: так в Сіямі, в Китаю і Япониї не съміє знайти ся такий, що би не умів читати і писати!

Якаж сему причина?

Причина сего всего, як се можна буде легко пізнати хотьби із сказаних попередно слів, лежить в суті віроісповідання, до котрого нарід признає ся. Коли яке віроісповіданє так успособлене, що воно відповідає бажанням народу цїлком, то воно его так огорне, що він в нім зі всїми своїми бажаннями і потре-

*) З „Руслана."

бами, цїлком розплине ся. В такім разї віроісповіданє зростає ся цїлком з народом і робить ся одною з найголовнїйших єго національних прикмет. А нарід, зрісши ся з одним віроісповіданєм не дасть собі єго вирвати за нїяку цїну. Доказом сего можуть служити безчисленні релїґійні війни, котрі много крови розлили, та рідко до намірених добутків довели. Се дїє ся длятого так, бо чоловік з природи є, як Ціцеро каже, animal religiosum (релїґійне звіря), і всї свої гадки звертає вже з дитинства найбільше на релїґійні предмети як: Бог, життє, смерть, життє по смерти і т. д. Се було так з повконвіку і буде доти — доки будуть сьвіт та люди. Єоли учені люди всїх народів і всїх вікув аж до наших часів ставляли науку релїґії найвисше, то чого дивувати ся, що менше учений, або й цїлком простий чоловік добачає весь розум і всю мудрість лише в своїм віроісповіданю. Без всїх прочих сьвітских мудрощів він хоче обійти ся, лише без мудрости своєї віри він обійти ся не може. І воно добре що так є, бо лише одна віра може чоловікови простому заступити всї науки сьвітскі, робячи єго добрим і моральним, що для людского життя найпотрібнїйше. Ґете каже: Wer Kunst und Wissenschaft besitzt, der hat Religion, wer Kunst und Wissenschaft nicht besitzt, der habe Religion.

Із сего виходить ясно: що лише одна релїґія є таким предметом, що кождий чоловік нею як найбільше інтересує ся, і задля неї одної найбільше читати і писати учить ся. Се є така велика правда, що на єї доказ можна би навести тисячі неоспоримих фактів. Ми наведемо тут лише кілька примірів, а зробимо се лише в інтересї самої правди і нашого народного образованя.

Так згадали ми горі за народи з протестантскими віроісповіданями і сектами. Кожде віроісповіданє протестантске і кожда протестантска секта (а їх є дуже богато; в одній Анґлії до сто!) є чисто національні, без всяких народови чужих доктрин і постанов як приміром: чужа єпархія церковна або чужий незрозумілий лїтурґічний язик, котрі річи накидує ся звичайно народови не з дійсної потреби, а для чужих, посторонних інтересів. Тут віра являє ся чистим випливом серця до Бога і предметів релїґії. Всї мотиви, пісні і псалми, які виносить чоловік до Бога, і все публичне богослуженє відбуває ся в рідній мові; длятого збуджують в нїм чувства правдивої побожности і релїґійности, хотяй би догмати їх віроісповіданя самі собою були й дуже дивачні. Додаймо до сего, що звичай, практикований майже у всїх протестантских віроісповіданях і сектах, що кождий християнин, чи мущина чи жінка, мусить мати свою головну релїґійну книжку (звичайно обширний молитвенник з катехизмом разом) і біблію, то зрозуміємо, длячого кождий з них силує ся научити ся читати і писати: бо чує великий гріх, мати сьвяті книжки у себе, а не знати їх прочитати. І се власне викликує ту пошву серед протестантских і сектярских народів, що незважаючи нїраз на великі перепони, у них так мало находить ся анальфабетів.

Коли хто читав про народні школи в Швеції і Норвеґії або в Фінляндії і Ісляндії, то не може начудувати ся, як то можливо при такім розсїянім населеню в тих краях, щоби лише було 1 — 1½ проц. анальфабетів. А прецїнь воно так є! В Норвеґії приміром народні школи задля дуже рідкого населеня є в більшій части вандруючі, де учителї тягнуть ся з місця на місце і свою школу лише для кількох поблизьких хат і то лише на кілька місяців отвирають. І населенє дуже дбає про них і платить їм добре за їх службу. А се все роблять вони найбільше задля своєї релїґії, щоби кождий міг релїґійні книжки читати і в церкві набожні пісні сьпівати. То само дїє ся

в Швеції, Фінляндії, в Данії і Ісляндії. А загляньмо до англійских кольоністів в цілім сьвіті, або до Бурів в полудневій Африці, де вони своїми кольоніями заселили незмірні що найдакші простори, чи не допомогла їм до сего лише їх релігія, де *в молитвеннику* і біблії вони для себе все знаходили і віру і потіху і розвагу серед безмірних пустинь! І в них нема анальфабетів, бо кождий хоче читати свій молитвенник і біблію. Длятого й силує ся кождий научити ся письма, хоч і як трудно і коштовно то єму приходить. Послідна бурска війна аж надто добре доводить правду тих слів, кілько то конфесия, приноровлена до потреб народу, чоловіка просьвітити може!

Ми ні раз не помилимо ся, коли скажемо, що англійский нарід, если він обснував свої протестантскі секти, котрих віроісповіданє більше позволяє на домашний культ, як будь яке иньше віроісповіданє. Се власне зробило з Англичанина те, що він з одною біблією у усіх частях сьвіта може проживати. Єго релігійне вихованє є таке, що він з молитвенником і біблією *в руці жити* може, сам як палець і на краю сьвіта. А се знов вимагає, щоби навчив ся читати і писати; длятого в них так мало анальфабетів.

Подібне можна сказати і про другі народи! Так Татари в Казани, Криші і на Кавказї задля своєї віри мусять уміти читати і писати. Так само має ся з Арабами: кождий мусить вивчити коран, а коли хлопець скінчить его, то з великою почестию обношує св. книжку по всіх своїх знакомих і ті обдаровують его. В Сіямі знов віра приписує, щоби кождий Сіямець вступав хлопцем до буддийского монастиря і там научив ся читати св. книги, з чого відтак виходить, що кождий Сіямець уміє читати. То само дїє ся у Хінців і Японців.

Але *найлїпший* доказ того, що віра народу не лише може его просьвітити, але й ще від згуби уратувати, є наші жиди. Згадаймо лише їх страшну судьбу: прогнані зі своєї вітчини, спасли они себе лише своєю вірою, а аглядно своїми св. книгами. Множество народів зникло з землї, а они одні не лише що не загибли, але й ще в сьвітї перевагу мають, а се все мають завдячити своїй вірі й своїм релігійним книжкам.

Із сих виводів стане тепер кождому ясно, як дуже важною є релігія для просьвіти народу. Релігія одна може для культури народу зробити більше, як всї иньші мудрости сьвіта. Бо як видїли ми на Бурах, англійских кольоністах, Шведах і др., то релігія не допускає, щоби ті, що навчили ся читати, ту свою науку скоро забули, а се є найперша і найголовнїйша річ для просьвіти народної: не забувши читати, селянин найде може неодну спосібність і дещо сьвітского прочитати. А се може его лише просьвітити, як се ми на згаданих народах видїли. Одним словом — релігія і ей предмети є тим магнесом, що притягає чоловіка до себе і заохочує его учити ся письма. Сим, думаю, поясниться ся і наше питанє, яке ми на нашім заголовку поклали; для чого наш селянин нерадо свою дитину до школи посилає?

Наш селянин не посилає радо свою дитину до школи, бо она скінчивши школу, не має що взяти в руки, особливо таке, що его серцю найближе і наймилїйше себто: книжки релігійного змісту. Других книжок, хоч і дістане, він не радо читає, і длятого забуває з часом читати. Одни молитвенник або біблія більше *могуть* уратувати довголітні мозоли совісного учителя від забуття, як незнати які великі сьвітські бібліотеки, котрими звичайно лише дехто з народу любить користувати ся.

Річ отже неоспорима, що для нашого народу доконче потрібна релїґійна лектура і то від найменшого молитвенника до найбільших екзеґетичних творів, коли хочемо, щоби нарід зі шкіл, на котрі так великі жертви приносить, мав яку користь. Треба би так зарядити, щоби кожда дитина, що скінчила народну школу, дістала одну релїґійну книжку хоч би й даром. Ся книжка повинна би бути для неї на цїле житє скарбницею духовою, в котрій би она все найшла, чого би релїґійне чувство для своєго заспокоєня вимагало. Такими книжками були би: обширна наука о православній (для православних — *Ред.*) вірі, пояснення всїх евангелий і апостолїв, читаних в неділї в празники, житє Ісуса Христа, пояснення всїх евангелий і апостолів, обясненя деяких книг старого завіта, жития святих і т. п. Коли би кождий селянин хоч одну таку книжку у себе мав, то певно би читати не забув, а тим самим читав би і иньші книги, чим би его просьвіта лише збільшала ся і анальфабети серед нашого народу зникли би. Із певностию буде тодї наш селянин без шкільного примусу свою дитвину до школи посилати.

Списав я сї свої гадки в повищій справі лише для того, щоби звернути увагу всїх приятелїв нашого народу, викликати ширшу дискусию і розвинути акцию видання релїґійно-моральної лектури для нашого народу, що тепер би було дуже на часї, а для нашого народу дуже корисне. Кождий, кому справа народної просьвіти на серцю лежить, най зволить высказати в сїй справі свою гадку.

Тит Тимінський.

Заняте хлопців, в хвилях свобідних від шкільної науки.

Таке питанє, думаю, дуже часто приходить до голови батькам та ма́терям, *особливо-ж коли* через довший протяг часу трівав перерва в шкільній науці їх синів. З дівчатами нема тілько клопоту. Мабуть помічними тут природні власности дівчат, що роблять їх більше податливими на провадженє материй, котрі дуже часто задля позадомашних занять батьків держать керму вихованя в родинї. Також немало спричинює ся тут лекша можливість знайденя якогось відповідного занятя для дівчини в обрубі домашного господарства. А таки найбільше помагає в тій справі традиційний гарний звичай родинний виконуваня всїляких дрібних ручних робіт жінками, завдяки чому, дівчинка находить дома примір до наслїдуваня та потребує лише слухати необходимих при тім занятю вказівок. Але инакше стоїть справа з хлопцями. З природи вже тяжші до провадженя, стають они особливо коли батько в тім взгляді помогти не може, в таких свобідних хвилях справдїшною *язвою* для найблизших своїх. І не дивота. Не маючи чого чіпити ся, дізнають в недовзї чувства нудьги, а увесь засіб енерґії, не з'ужитої на ніяку хосенну працю, находить собі вихід в довершеню всяких чудернацких помислів, на чім лише терпить порядок домашний. Коби то на тім скінчило ся! Дитина без занятя зіставлена своїм думкам, мусить їх снувати дальше і з конечности задержує ся на тій думці, що їй робила утіху, що заспокоювала ей забаганки; гадки ей отже навикають іти дальше в сім напрямі а їх здійсненє вироблює в дитинї певні уподобаня, склонности, ба навіть пристрасти. Так мало-по-малу скрив-

любсь хлопцева вдача і не може бути инакше, бо сидженє з заложеними руками, як каже приповідка, се мати всьохо лиха. Лучають ся, правда, хлопці, що для них не потрібно вишукувати занять, бо ум в них на стільки дїяльний, що занявши ся читанєм, рисованєм або чимсь подібним, так тим перейме ся, що годї єго від сеї роботи відірвати. Але-ж і для таких треба керманичів, щоб могли їх охоронити від пагубної односторонности; хлопці, що надто віддають ся занятям сидячим, відвикають від руху, а то мусить шкідливо відбити ся на їхнім здоровлю.

В сім клопотливім положеню, яке виходить з такого стану річий, лекше можуть зарадити родичі заможнїйші, що спроможні на час ферій прибрати собі до помочи в дозорі за хлопцями якого хлопця старшого з висших кляс або висших заведень наукових. Однакож ся поміч дуже часто зглядна: ще добре, коли молодшому менторови випаде ступати утертим шляхом звичайних шкільних занять, себ-то повтаряня або доповненя сего, чого вже перед тим вчив ся, хоть і під тим взглядом тяжко жадати від случайного молодого педаґоґа важної помочи, за мало у него ще досьвіду в тій матерії, а притім, як що над хлопцем не висить „меч Дамокля“ в видї повакацийної „поправки“, то вже-ж з неохотою буде він трактувати сего рода примусове занятє, від якого, після єго думки добре закінченнй рік шкільний повинен єго увільнити.

В кождім случаю сего рода занятє повинно виповнювати відповідно малу тілько скількість часу з самої природи річи, бо-ж се вакациї, а підчас них мусить ум хлопця відпочати по обовязковій працї, якою більшу часть року займав ся, щоби знов, як прийде пора, віддати ся їй з енергією. Лишає ся отже більша часть дня, яку треба би заповнити.

Але в далеко прикрійшім положеню находять ся родичі, яким средства не позволяють здобути ся на таку поміч, а таких в безперечно більшість. Маючи їх на оцї, хотїв би я пошукати одвіту на питанє, поставлене в заголовку; зовїм вдоволяючим сей одвіт вправдї не буде, але бодай може в части причинить ся до пояснена порушеної справи.

Одним з найважнїйших завдань опіки есть недопустити, щоби хлопець зістававав без занятя, коли сам не в силї знайти собі єго, допомогти єму треба. Щоби однак занятє відповідало цїли, повинно відповідати вікови і силам хлопця, не перевищати їх, бо в противнім случаю він скоро внеохотивсь би; але-ж не повинно оно бути і надто дитинним для него, бо знудить скоро. Бо таке тілько занятє, що буде відповідати силам хлопця, зможе на довший протяг часу прикувати єго увагу до себе та призвичаїти єго до витревалости, докладности і порядку. При виборі отже занятя для хлопців треба числитись з їх віком, степенем розвою і успособленєм, не треба також маловажити собі пори року та обставин, в яких хлопець живе.

Але-ж не можна вдоволити ся лише самим вказанєм занятя, треба пильно слїдити за єго пробігом, ба навіть взяти в нїм чинну участь, бо молодїж безперечно більше інтересує ся занятєм або забавою, коли бачить участь старших. Тому належало би бажати, щоби бодай при починї занятя чи забави старші брали участь, а відтак, коли молодїж уже досить набере охоти, могли-б незаприміто вицофати ся, слідячи однак від часу до часу, як они заховують ся та приспішити з помочию, скоро зауважають, що заінтересованє ослабає. Ся однак інтервенция не повинна переступати властивих границь та не повинна дати ся почути яко примус, бо як раз недостача примусу головна

прикмета сего рода занять, про які тут бесїда, щоб відрізнити їх від всякого рода праць обовязкових, примусових.

Сю то недостачу примусу маючи на увазї, можемо тутки передовсїм вказати на ігри та забави, які в міру заряджені та одвітно кермовані, безвзглядно суть потрібні для молодого віку. З них же перше місце належить ся тим, що відбувають ся на сьвіжім воздусї, та сполучені з рухом, головно-ж для того, що пора лїтня, в якій припадають ферії, їм особливо пригідна. На селї їх найлекше в дїйсність перевести. Хлопець, ледви поріг хати переступить, вже на цїлковитій свободї, може руху заживати доволї. Як ще до сего додати легкий спосіб вживання купілї, їзди верхом, плаваня човном, то маємо велику різнородність средств забитя свобідного часу на селї з хісном для хлопцевого здоровля. Притім заєдне стикане з природою дає прекрасну нагоду запримічування всїляких предметів та явищ, що вельми можуть занятн молодечий ум, коби лиш бодай хвилева уміетна поміч до сего найшла ся. Нерівно тяжше про такі забави в містї особливо-ж більшім, як пр. Львів. На улицї не заазнає хлопець свободи, не знайде еї і за рогачками. В самім же містї не годен найти такого місця, де би міг свобідно руху завживати. Правда, що лекше тут за товаришів до якої забави, н. пр. до пилки, але деж надибати місця до того? Вже то під тим взглядом наше місто вельми по заду осталось. Деінде пр. в Нїмеччинї міста не щадять заходів та коштів, щоби для сеї-ж цїли устроїти відповідні місця, навіть в Кракові, завдяки жертволюбивости звістного філянтропа д-ра Йордана, істнує зараз за містом просторий парк, старанно удержаний, прикрашений статуями заслужених людий, де на кількох осібних місцях молодіж, подїлена одвітно до свого віку забавляє ся по кілька годин по полудни під наглядом та кермою осібних на сю цїль визначених провідників. Може і наш Львів колись на щось подібного здобуде ся.

Коли однак в більших містах дає ся відчувати недостача відповідних місць до забав на сьвіжім воздусї, то, здавало би ся, що бодай прогульки для молодїжи мійскої лекше дало би ся устроїти.

Сим часом оно так не є, наколи розумів ся не вдоволяємо ся допаненм тротуарів, що чейже ні для тїла ні для душі хісна не принесе. Хотячи же побачити природу хлопець мусить іти за рогачки міста, а то-ж значно віддалюватись від дому і то на довший протяг часу. При таких прогульках потрібно опіки, а тим більше було би із них хісна, наколи би дали они сполучити ся з якоюсь користною цїлею — пізнаня якихсь особливостей околицї, споруджуваня збірників рослинних, комах, мотилїв або мінералів. Ся цїль однак лиш тогди дала би осягнутись, коли би прогульки відбували ся під проводом осіб, від яких молодіж кождочасно могла би дістати потрібні ради та інформациї.

Такі прогульки в часї свобіднім від науки всюди в звичаю. Може би і в нас який природняк підняв ся уряджувати такі прогульки під своїм проводом, а нема сумнїву, що скоро надибав би охочих учасників тай захід его оплатив би ся і материяльно і морально.

До прогульок отже, про які бесїда, прилучувала би ся вже і поважнїйша цїль; лиш для укріпленя тревалости їх вислїдків треба би хлопців привчити до систематичного згромаджуваня зборів з предметів, зібраних в часї прогульок та опрятного переховуваня їх. Можна певним бути, наколи лиш перші трудности поборені, що хлопець набере скоро охоти до укладаня подібних

колекцій, навіть до них привяже ся, як всякий привязує ся до річи, в яку вклав часть своєї працї, а до того збогатить ум, побільшаючи свій сьвітогляд.

Таке то громаджене колекцій, дасть хлопцеви вельми хосенне занятє також і на ті хвилї, які чи зі змученя фізичного, чи задля непогоди буде мусїв провести в хатї; бо, перша річ, він схоче сей або той збірник упорядкувати, а відтак із самої цїкавости зачне шукати по книжках за ближшими відомостями про зібрані предмети.

Доторкаємо ся тут отже нового поважнїйшого способу занятя, яким є читанє. Загально звісні користи з читаня, коби лиш розумно добирати книжок. Тому ж-то родичі та сї, кому поручене виховане, повинні добре вважати на се та позволяти на читанє таких лиш книжок, про які они певні, що і хосен з них буде, і морально вплинуть на молодечі уми. При тім треба тямити, щоби при читаню заховувала ся якась міра, та недопускати, щоб хлопець зі шкодою власного здоровля та очий, як то часто лучає ся проковтував цїлі томи не видячи нїякого противдїлання старших. Добре би було переплїтати читанє иньшим спокійним занятєм, як рисунками або ручними роботами.

Про рисованє нема що розводити ся, бо-ж загально есть звісною его хосенність, а і всїлякі помічні способи, що улекшують набуте вправи. Але навпаки ручні роботи у хлопців в цїлковитім занедбаню. Таж загально звістно, скілько то користають дївчата з того, що знають ручні роботи. Поминаючи вже сю обставину, що при тих роботах образовує ся око так само, як при рисованю, дають сї роботи ще спромогу набрати зручности, прикмети для всякого в житю вельми хосенної, хотяй би в будуччині і не потребував обирати заводу, що опираєсь на працї рук. А кілько-ж то разів, що-б уже не сягати далеко в будуччину, придала би ся хлопцеви яка-така зручність рук до лїпшого представленя собі річий, про які учить ся. Роблень моделїв геометричних, чи фізичних помогло би до лекшого зрозуміня абстрактних теорий; ба навіть при иньших науках заходить потреба їх собі уможливити. Перед кількома роками мав я нагоду бачити модель мосту, який зробили ученики 4. класи самими домашними средствами на підставі пояснень, які вичитали в шкільнім підручнику IV. книги Цезарового „De bello Gallico“. І справдї скорше, чим найдокладнїйший рисунок, або найпотребнїйші пояснена дав їм сей модель порозуміти той досить тяжкий устуи автора.

Користи, які для хлопців випливають зі знаня ручних робіт, порозумівши вже за границею і старають ся сю ідею розповсюднювати. В Німеччині є осібне товариство в тій цїли завязане; в короткім часї свого істнованя може оно похвалити ся гарними вислїдами. На початку 1892 року було там вже 328 таких робітень, або самостійних або прилучених до шкіл, де хлопцї мали нагоду познакомлювати ся з всїлякими ручними роботами. Робітні такі не мають особлившої цїли виобразувати хлопця в якімсь ремеслї, їх заданєм є розвинути фізичні сили хлопця а головно зручність в руцї, силу мязів та міру в оцї.

При недостачі таких робітень у нас, де би хлопцї могли систематично втягати ся до ручних робіт, та набувши вже якої-такої вправи, були би відтак в силї в хвилях від обовязкового занятя свобідних, находити в них средство пожиточно провести час, треба шукати відповідної помочи в кругї найблизшого оточеня. Есть прим. при хатї огород, напевне знайде ся і хтось такий, що его доглядає, та зможе потрібних вказівок удїлити.

Хлопець, приглядаючись роботї огородничій, та незначно втягненний до помочи, може вельми хосенно провести не одну годину на догляданю рослин та дерев. При добрій волї не тяжко також надибати когось, щоби дав потрібних вказівок до якоїсь ручної робітки, щоб мала звязь зі звичайним щоденним житєм, як вязане неводів, вирізуваня палочками, робіт з дроту, тектури, плетеня з соломи, лика, прутвків, прикрашуваня різних предметів з паперу, дерева, шкіри, накроплюванем фарбами (Spritzarbeiten) і т. п., не згадуючи вже про поважнїйші та тяжші, які дали би ся довершити під оком фахового реміснвка невеликим коштом в протягу кількох годин.

З літератури фахової під тим взглядом наводжу декільки менї звісних книжок:

1) Barth und Niederley. Des Kindes erstes Beschäftigungsbuch.
2) Тих-же авторів. Des deutschen Knaben Handwerksbuch.
3) „ „ Die Schulwerkstatt.

В Липску виходить ілюстрований журнал дїточий для забави, науки зручности та вироблення домашної працьовитости під заголовком: „Der Jugend Spiel und Beschäftigung“. Рівно-ж можна поручити: Dr. Th. Gebbes. Handfertigkeitsunterricht, підручник до споруджування географічних моделїв та: H. Wiget. Der kleine Relief-Arbeiter: сей підручник вийшов в Ціріху.

Ось в грубших зарисах образок занять, пригідних для хлопців в хвилях свобідних від праць обовязкових. Яко питане більшої ваги належить надїяти ся, що оно діжде ся в недовзї докладнїйшого обробленя зі сторони більше компетентної.

Всячина.

Сего року записало ся до ґімназиї в Самборі:

до кляси:	учеників		Русинів		Поляків		Жидів
I A.	66	=	30	+	34	+	2
I Б.	58	=	20	+	23	+	15
II A.	49	=	13	+	34	+	2
II Б.	53	=	27	+	16	+	10
III A.	48	=	8	+	27	+	13
III Б.	43	=	15	+	18	+	10
IV A.	40	=	12	+	20	+	8
IV Б.	33	=	11	+	15	+	7
V A.	37	=	13	+	16	+	8
V Б.	31	=	8	+	22	+	1
VI A.	29	=	9	+	17	+	3
VI Б.	28	=	9	+	15	+	4
VII	31	=	12	+	17	+	2
VIII	45	=	16	+	22	+	7
Разом	591	=	203	+	296	+	82

Управильненє плати учителїв при гр. ор. школї хлопців в Чернівцях як раз наступило, а то наслідком інтерпеляцвї, яку вніс в парляментї др. Лупу 21. цьвітня с. р. і, в котрій зажадав зрівнаня плати учителїв гр. ор. школи хлопців з платнею мійских учителїв, котрим ві підвисшено з 1. цьвітня 1901 р. Міністер просьвіти 20. падолиста відповів на ту інтерпеляцию і заявив, що учителям гр. ор. школи хлопців признано підвисшену пенсию з 1. цьвітня 1901 р.

Нововідкриті рукописи св. Письма. Про се для науки вельми важне відкритє доносять англійскі часописи ось що: В Дамаску удержував ся від давна переказ, що в пивницях мечетів Ямі і Кабір є замуровані старі рукописи, що відносять ся ще до перших віків христіянства. По довгих заходах позволило турецке правительство отворити пивницю, що була через кілька сот лїт замкнена і сильно бережена. Знатоки ще перед тим упевнили султана, що там нема річий, які би відносили ся до ісламізму. В пивницях найдено справдї рукописи і перевезено до Царгороду. Там ствердили учені, що в тих рукописях містить ся богато уривків св. Письма старого і нового Завіта в сирийскій мові і відривків Пентатевха в самаританьскім діялєкті та переклад 78 псальму на арабску мову, писаний грецкими буквами, що становить неоцїнений материял до розслїдів арабскої мови перед Магомедом. Кромі того найдено там ще 76 сторін незнаного доси коментаря в старо-сирийскій мові, 52 сторін псальмів і 11 сторін Пентатевха, писаних грецкими буквами, що походять з XII. столїтя. По дозволу султана видано всї ті рукописи баронови Маршальови, нїмецкому конзулеви, котрий відіслав їх до Берлїна.

Населенє Буковини. Після найновійшого спису людности з 1900 року, Буковина має 730.191 жителїв. В 1890 р. було на Буковинї 646.591 жителїв; через те зріст людности виносить в послїдних десятьох роках 83.600, що рівняєть ся 12.93 прц. В 1880 роцї людність Буковини числила 571.671 душ, зріст отже в 1890 р. виносив 74.920, а тим самим 13.10 прц.

Статус учителїв шкіл народних на Буковинї числить після оповіщеня краєвої ради шкільної 542 особі II., а 45 III. категорії; з того побирати муть від нового року 1903 по 181 надучителїв і учителїв платню 1. і 2., а 180 третої кляси, а з підучителїв 23 платню першої, а 22 другої класи. Підвищенє платнї відбуває ся, як звісно, в місяци падолистї кождого року.

Від Адміністрациї.

Звертаємо увагу наших Передплатників, що адресу Адмінїстрациї „Учителя“ змінено на: улицю Кльоновича ч. 7. куда просимо висилати всякі грошеві посилки так передплати на „Учителя„ і „Дзвінок“ як і вкладки членьскі і датки на бурси руского товариства педаґоґічного.

Рівночасно просить Адмінїстрация всїх довжників обох видавництв: „Учителя“ і „Дзвінка“, щоби поспішили з вирівнанєм залеглої передплати а тим самим допомогли товариству вирівнати рахунки за ті видавництва. Просимо також вже тепер відповісти або бодай здекларовати відновленє передплати на „Учителя“ і „Дзвінок“, щоби зараз з початком нового року мож було усталити скількість примірників, які мають друковати ся, а надто управильнити висилку обох видавництв.

В кінци просимо Видїл товариства о вирівнанє залеглих вкладок і о придбанє нових Членів для руского тов. педаґоґічнього.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 24. Львів, 20. грудня 1902. Р. XIV.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Кльоповича ч. 7.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Від Видавництва.

З сим числом кінчить Руске Товариство педаґоґічне XIV. річник свого видавництва „Учитель.“ З тої нагоди взиває виділ усіх довжників, щоби поспішили з вирівнанєм залеглих передплат за „Учителя.“ Рахунки сего видавництва вказують, що між передплатниками за минувші роки залягає еще недоплата звиж 500 кор. Таке неточне надсилане передплати підриває значно фонди товариства, узбирані із вкладок членів і з продажи иньших видавництв, через що спиняє правильне видавництво книжочок для дїтий і пр.

— Тож коли Руске Товариство педаґоґічне має вдоволити бажаню загалу, — мусять перш усього доконати своєї повинности ті з загалу, що приймають на себе з'обовязаня передплачувати „Учителя“ — отже вирівнати довги за передплату.

В слїдуючім роцї буде „Учитель“ виходити під тими самими условинами, що й доси. Перше число розішлесь усїм сегорічним передплатникам, друге тільки тим, що вирівнали усї довги і відновлять передплату.

— Рівночасно просить виділ всїх дотеперішних передплатників, щоби приняли на себе той невеликий обовязок і спонукали своїх знакомих, місцеві Ради шкільні, Читальні і пр. до передплати „Учителя,“ через що могло би вже в слїдуючім роцї зрости число передплатників у двоє, а ідучи тою дорогою не було-би у нас невдовзї рускої школи без „Учителя,“ який зміг-би тодї виходити в більшім обємі і частїйше як дотепер. Стреміти до того — се обовязок кождого Русина!

Вкінци просить виділ всїх своїх Членів, щоби вирівнали залеглі членьскі вкладки, а надто приєднувати для Товариства як найбільше нових членів, якими, з огляду на цїли Руского Товариства педаґоґічного — повинні бути усї письменні Русини!

О урядженю і веденю шкільного огорода при школї народній сїльского типу.

[Дальше].

Р о з д ї л III.

I. Плян шкільного огородця.

На вступі до сего роздїлу подаємо плян шкільного огородця в поменшеню після скалї 1:200 то есть що 1 cm на тім планї представляє 200 cm

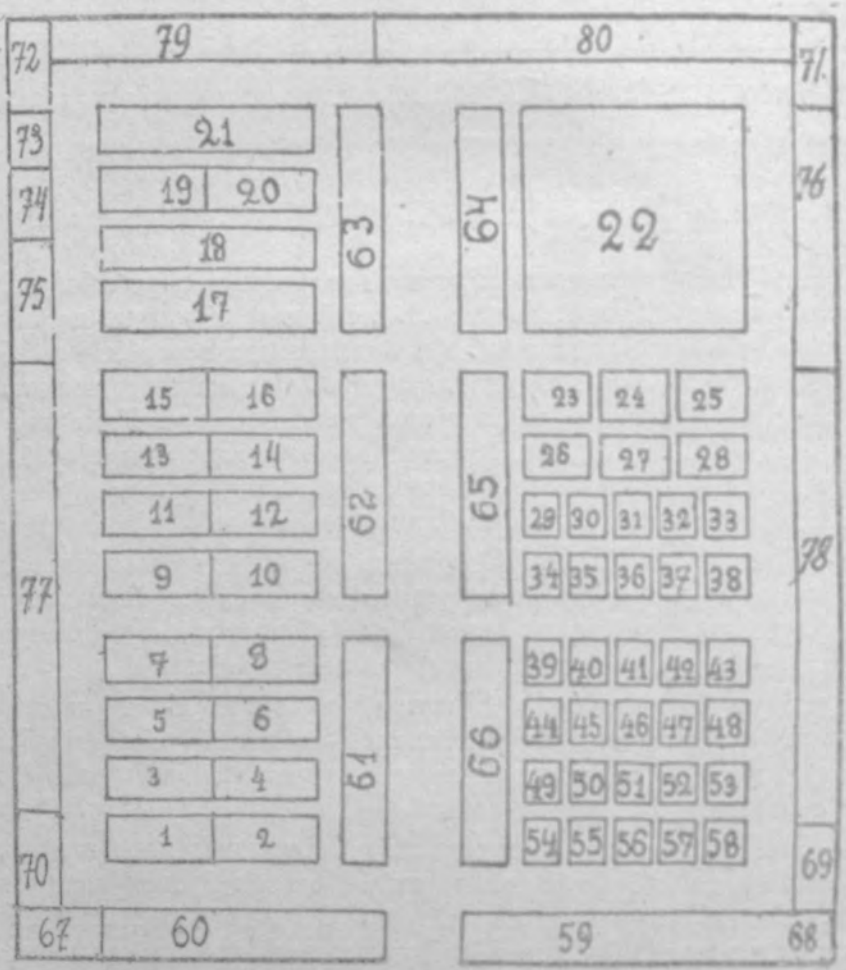

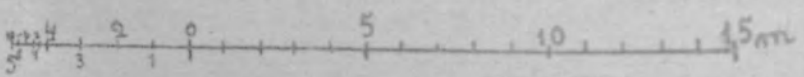

Скаля 1:200.

Рисунок 7.

в дїйсности. Плян сей есть представлений на рисунку 7-ім. Подані на тім планї числа суть пояснені дальше дрібним друком.

Поодинокі части того огородця суть надто подані в другім уступі сего розділу на рисунках 8, 9, 10, 11 і 12. в поменшеню 1 : 50.

1—8. Перша кватира з яринами листковими.

1. Капуста бруксельска. — 2. Шпінат а по зібраню шпінату осінні каляфіори. — 3. Каляреца пізна осінна а між нею каляренка вчасна. — 4. Капуста червона. — 5. Каляфіори вчасні а по них шпінат на осінь. — 6. Капуста волоска. — 7. Капуста магдебурска, між нею салата. — 8. Капуста головата, звичайна сорта місцева; між нею також салата.

9—16. Друга кватира з яринами кореневими.

9. Бураки цьвіклові. — 10. Селєрі бульвясті. — 11. Морков. — 12. Петрушка. 13. Пори і чесник. — 14. Редьков. — 15. Цибуля з дымки. — 16. Цибуля Madera однорічна з насіня.

17—21. Кватира трета обсаджена яринами стручковими.

17. Горох пішний. — 18. Піша фасоля. — 19. Біб. — 20. Тичний горох. — 21. Тична фасоля.

22. Кватира четверта зі шкілкою деревець овочевих, плян шкілки поданий на окремім рисунку.

23—38. Кватира пята з ростинами господарскими.

На грядочках 23—28 ростини господарскі уняті в шестиполевий сівооборот плодозмінний. 23. Бураки пастівні. — 24. Ячмінь з засівом конюшини червоної. — 25. Конюшина червона 2 рази збирана. — 26. Озимина. — 27. Мішанка озима (жито з викою косматою) а по ній мішанка звичайна літна (вика з вівсом) — 28. Жито озиме а в тім підсіяні люпин і середеля.

На дальших грядочках сеї кватири пастівні ростини мотилькові 29—38, а то 29. Конюшина біла. — 30. Конюшина шведска. — 31. Люцерна. — 32. Еспарцета. — 33. Комушка (przelot). — 34. Конюшина інкарнатка. — 35. Середеля. — 36. Люпин синий. — 37. Люпин жовтий. — 38. Вика піскова (косната).

39—58. Кватира шеста з травами господарскими, з ростинами промисловими, лїкарскими, медоносними і їдовитими.

39. Райґрас італїйский. — 40. Райґрас французский. — 41. Грястиця звичайна (райґрас німецкий) — 42. Лисячий хвіст (Китник луговий). — 43. Вибіжка лугова. — 44. Костерева лугова. — 45. Костерева овеча. — 46. Вівсик золотий. — 47. Гірчиця біла. — 48. Ріпак озимий. — 49. Броч (marzanna). — 50. Маточник пчільний. — 51. Мятка перцева. — 52 Шалвія лїкарска. — 53. Полин. — 54. Хміль. — 55. Румянок. — 56. Болиголов. 57. Отровиця песя вишня. — 58. Перстенець на кропиві.

61—66. шість рабат середних.

На кождій з тих 6 рабат суть посаджені ваїрцево утримані по 3 корчики аґресту або пожичок. Буде отже на тих 6 рабатах 9 корчиків аґресту і 9 корчиків пожичок.

На рабаті **61** посаджена стокороть (морон тревалий, stokrótka) на рабаті **66** посаджений яко обвідка доокола по берегах цїлої грядки золотистий румянок а на самій градці братки а по них на лїто і осінь астри.

На рабаті **62** яко обвідка при берегах з боку від грядок тримбулька а з боку від дороги первісночки; на самій грядці братки а по них астри.

На рабаті **65** яко обвідка по берегах цїлої рабати чабрик материнка на самій грядці лїтні левконії.

На рабатах 63 і 64 знаходять ся на обох цїлих грядках полуниці (truskawki).

59—60, 67—80. На рабатах окружних ріжні поменші культури 59 і 60 грядочки резервові: На тих по обох боках від входу по 1 корчикови рожі столистної (центофолії), білої і рожевої, а троха дальше по 1 корчикови аґресту призначеного до роблени відкладів. На тих грядочках засіває ся також зернятка овочевих деревець (шкілка сївок) і розмножує пожички зі штубрів.

67. Малини. — 68. Лїсковий оріх.

69—72. Висадки: 69. петрушки; 70. редьки; 71. капусти; 72. моркви.

73. Шкілочка сївок диких деревець медоносних.

76. Шкілка диких деревець медоносних.

74. Корчики кошикарскої лозини.

75. Шпараґа (6—8 корчинів).
77. Огірки а по них на другий рік бараболї.
78. Бараболї, по них на другий рік огірки.
79. Розсадник до вапленаня розсади з насїня; по уступленю розсади огірки.
80. Грядочка до пікованя (розсаджуваня) розсади. По уступленю розсади помідори.

2. Уряджене огородця ярининого.[1])

Уряджене то відповідає потребам практичної науки при перероблюю уступів о управі огороднини поміщених в школї народній ч. IV. („Огород ярининий") і в школї народний ч. V.

Селяне плекають огороднину і так з особлившим замилуваням; про то і діточий огородець ярининий повинен бути як найстараннїйше уряджений. Не малою буде то заслугою учителя коли він причинить ся вправі управи огороднини до поступу в громадї. Не одна громада завдячує свій добробит ревности своїх учителїв, за котрих почином розвинуло ся огородництво в тій місцевости. Праця в шкільних огородах есть найлучшим способом для розбудженя замилуваня до огородництва і поучень з области відомостий природничих.

При роботах практичних в огородци ярининім треба затруднати передовсїм дївчата так з науки щоденної, як і з науки доповняючої. Для тих послїдних знайде ся еще чи мало роботи в порі осінній і вчасно з весною. Для того і перероблене дотичних уступів з читанок повинно припадати на такий час, аби мож було рівночасно демонструвати практичними роботами.

На кінци сеї працї есть поданий спис найлучших книжок о управі огороднини до підручної бібліотеки для учителя. Особливо поручає ся книжочку видану у Львові товариством Macierz Polska під заг. „Warzywnictwo" котру написали Herget і Dr. T. Ciesielski. Ціна тої книжочки виносить 60 сот.

Під управу огороднини визначено в нашім шкільнім огородци три окремі кватири то є 12 грядочок. Крім того суть деякі ростини ярининї як висадки, розсадник, полунищ, шпараґа, огірки, помідори і бараболї поміщені на бічних рабатах як се видно на планї огородця на рисунку 7. вже описанім.

До шкільного огородця ярининого належить:

1. Ростини обнятї триполевим плодозміном огородничим а то листкові кореневі і стручкові. [На планї під числами 1—21].

2. Висадки для продукциї насїня. [На планї під ч. 69—72].

3. Розсадники для вихованя і пікованя розсади будь то в ґрунтї [ч. 79—80] будь в інспектї, будь то в скринечках і вазонках.

4. Ростини тревалі як сунищ [ч. 63—64], шпараґа [ч. 75], трімбулька і т. п.

5. Ту належить також уряджена для продукциї компосту, бочки на воду і т. п. Треба також памятати на поученя о способах переховання і ужитковання огороднини.

На першій кватирі [ч. 1—7] суть поміщені такі ярини, котрі приходить в грядки сьвіжо обірником вигнояні. На тій кватирі прийдуть отже всї роди капусти як то капуста брукселька, капуста волосна, калярепа, калафіори і капуста головата. Капусти головатої будемо управляти дві сорти, одну сорту місцеву, для порівнаня о скільки она есть гірша від сорти поправної н. пр.

---

[1]) Розділи III і IV. написав професор школи огороднічої в Ґаравові Антоній Куровский.

маґдебурскої. Крім того прийде на сю кватиру салата, вихована в росадинку і пересаджена на грядку між капустою і шпінат. Ціла кватира складає ся з 4 грядок по 6 м. довгих, 1 м. 20 цм. широких. Кожду з тих грядок поділено на 2 половини по 3 м. довгі, щоби помістити всї роди ростин, котрі потребуємо тут управляти (гляди рисунок 8). На одній половинї першої грядки буде посаджена капуста бруксельска (1) на другій половинї засїяний шпінат а по его зборі посаджені пізні каляфіори (2). На другій грядцї буде посаджена пізна калярепа а між нею калярепа вчасна. По вибраню калярепи вчасної лишить ся сама, калярепа пізна котру зберe ся в осени (3). Друга половина тої грядки буде засаджена капустою червоною (4). На половинї третої грядки прийдуть вчасні каляфіори, а по їх зборі засїє ся шпінат — на осінь (5); на другій половинї засадить ся капусту волоску. На грядцї четвертій прийде на одній половинї капусти головатої сорта маґдебурска а на другій половинї для порівнання капусти головатої сорта звичайна місцева. Між капустою посадить ся салату виплекану в розсадинку. По вибраню салати лишає ся сама капуста аж до осени.

Огірки, диня і помідори належать також до таких рослин, котрі потребують свїжого гноєня. Огірки прийдуть на одну з бічних робіт окружних а щоби не садити їх що року на однім місци дамо по огірках на другий рік бараболї, а по бараболях прийдуть знова огірки (гляди на плянї огорода ч. 77. 78). Помідори прийдуть на рабатї окружнїй, по уступленю розсади з розсадника ч. 80. Диню посадить ся на компостовій купі.

Капусту садить ся в трех рядах в відступах що 50 cm. на лїнії, шпінат засїває ся в чотири ряди в рівцї по 3 cm. глубокі. Під огірки зробити ровець на серединї грядки і дати по 2 зерна в відступах що 20 cm. Коли посходять лишає ся тілько по одній ростинцї. Оба краї грядки обсаджує ся салатою або калярепою, котрі вибере ся заки розростуть ся огірки на цїлій грядцї.

На другій кватирі*) будуть містити ся ростини кореневі. До тих рослин належить петрушка, морков, салєри, ріпа, цибуля, бураки і бараболї. Ростини ті не вимагають свїжого гноєня, а навіть его не зносять, они прийдуть отже на кватиру, минувшого року під капусту вигноєну. Наколиб ся кватира була однак від давна не гноєна, що н. пр. в початкових роках при закладаню шкільного огородця може часто трафити ся, тогди добре буде підгноїти сю кватиру суперфосфатом амонякальним, котрого треба 10 кіль. на 1 ар. Суперфосфат амонякальний треба на весні прикопати.

Кожда грядка на сїй кватирі буде також поділена на дві рівні половини (гляди план огородця а також рисунок 9). На першій грядцї (ч. 9 і 10) прийдуть на одній половинї бураки цьвіклові, на другій половинї бульвясті селєри. На другій грядцї (ч. 11 і 12) прийдуть на одній половинї грядки морков, на другій половинї петрушка. На третій грядцї (ч. 13 і 14) прийдуть на одній половинї пори і чеснок, на другій половинї редьков. На четвертій

*) В розвідці сій уживає ся назви: „перша, друга . шеста кватира" на означене відділів і груп ростин, котрі на тих кватирах містить ся. Перша, друга і трета кватира будуть на пр. з городиною; Але прим. перша кватира з капустами не може бути все на однім місци, тілько що року змінює своє місце відповідно до засад сївообороту. Також треба від часу до часу переносити ся з управою городини на ті кватири, котрі були довший час під рослинами господарскими або під шкілкою.

грядці (ч. 15 і 16) прийдуть цибуля, а то на першій половині цибуля з насіння, на другій половині цибуля саджена з димок.

Всі ті рослини будуть саджені або сіяні в рядах до лінії або за шнуром на грядці вироблених. І так буряки цьвіклові будуть посаджені в 4 рядах в відступах що 20 cm на лінії. Садити по 2 зернятка буряків а потім як посходять прорівати, щоби лишило ся по одній рослині. Селери бульвасті садити в 4 рядах в відступах що 50 cm. на лінії. Розсаду селерів треба виховати в інспекті, скрипці або в розсаднику. Насіне моркви і петрушки сіяти від разу на грядці в 6 лініях на грядці. Треба отже виробити на грядці за шнуром 6 рівців і засіяти рівненько насіне руками. Часник і порі садити в 6 рядках в відступах що 25 cm. на лінії. Розсаду порів треба собі виплекати в інспекті, скрипці або розсаднику. Часник садити зубками. На другій половині тої грядки посадить ся насіне редьки в 6 рядках по 2 зернятка в відступах що 20 cm. на лінії. Як посходить, прорівати де посходили оба зернятка. Цибулю димку садити в 6 рядках що 15 cm. на лінії (не глубоко!); цибулю виплекану з насіня в інспекті або в скрипці або в решті в розсаднику садити також в рядках що 15 cm. на лінії. На цибулю димку брати сорту цибулю житавску (Zittauer), на цибулю однорічну виплекану з насіня брати тілько Mader-y. По цілій сій кватирі можна розкинути рідонько насіне редьковки місячної.

Плян обсадження кватири першої з яринами листковими.

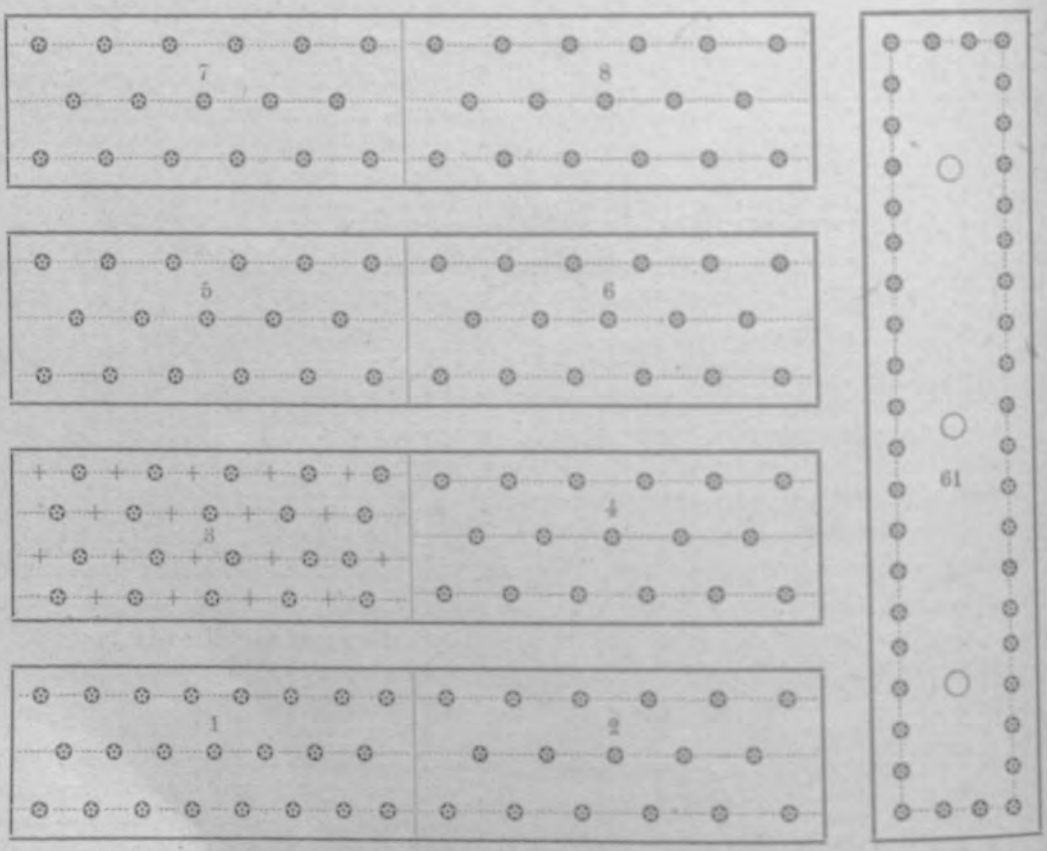

Рисунок 8. — Поділка 1 : 50.

1. Капуста бруксельска (23 головки).

2. Шпінат засіянний вчасно на весні в 6 рядках, по зборі шпінату пізні каляфіори засаджені в 3 рядках (18 ростин).

3. Калярепа пізна ⊛, між нею калярепка вчасна +.

4. Капуста червона.

5. Каляфіори вчасні а по них шпінат на осінь.

6. Капуста волоска.

7. Капуста маґдебурска; між нею салата, посаджена з інспекту або розсадника.

8. Капуста головата сорта місцева; між нею салата посаджена з інспекту або розсадника.

Приналежна до сеї кватири рабата означена числом 61 буде цілa обсаджена цьвітами а именно мороном тревалим (stokrótki) сортою Longfellow. Три більші кільця на сїй рабатї означають корчики аґресту і пожичок.

Плян обсадженя кватири другої з яринами кореневими.

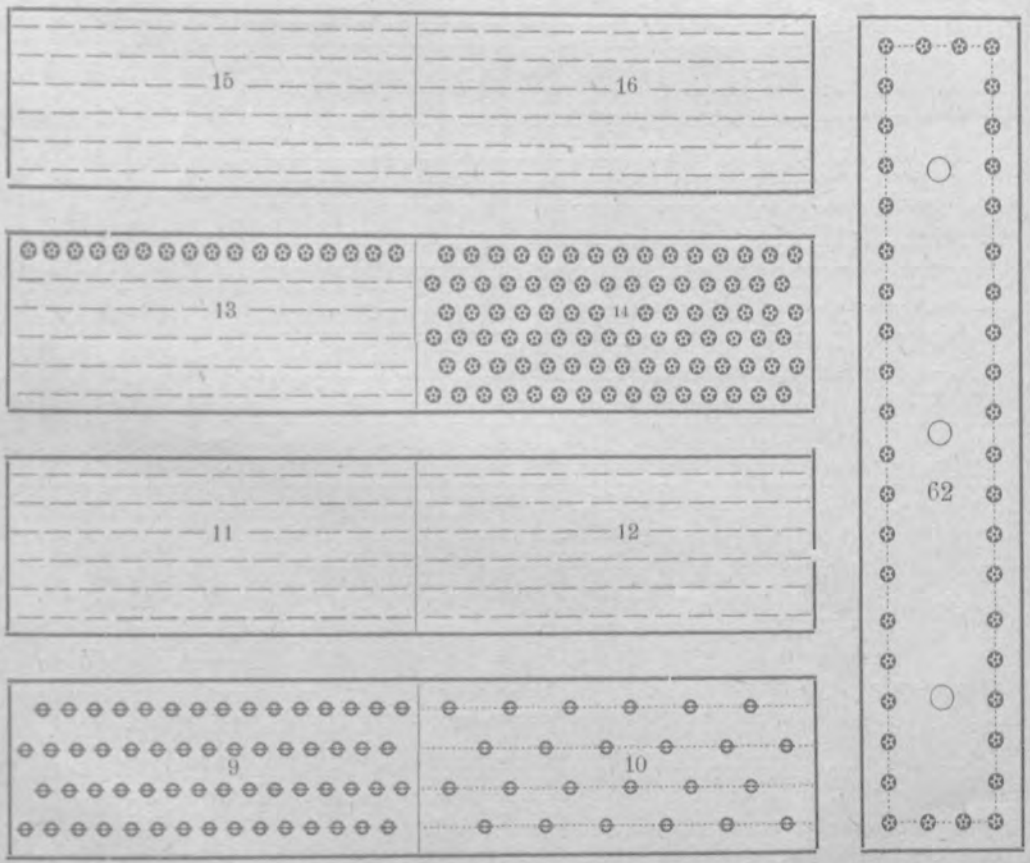

Рисунок 9. — Скала 1 : 50.

9. Бураки цьвіклові. 10. Селєри бульвясті. 11. Морков. 12. Петрушка засіяні в 6 рядках. 13. Пори і чеснок. 14. Редьков. 15. Цибуля з дымок. 16. Цибуля з насїня.

Приналежна до сеї рабати кватира означена на плянї числом 62 буде обсаджена по берегах з одного боку від дороги первісночками від середини

тримбулькою, впрочім на цїлій грядцї прийдуть братки засаджені в осени. По братках, коли відцвитуть прийдуть астри, котрі будуть цвисти до осени. На тій рабатї прийдуть також три корчики аґресту і пожичок в місци означенім на плянї великим кільцем ◯

Плян обсадженя кватири третої з яринами стручковими.

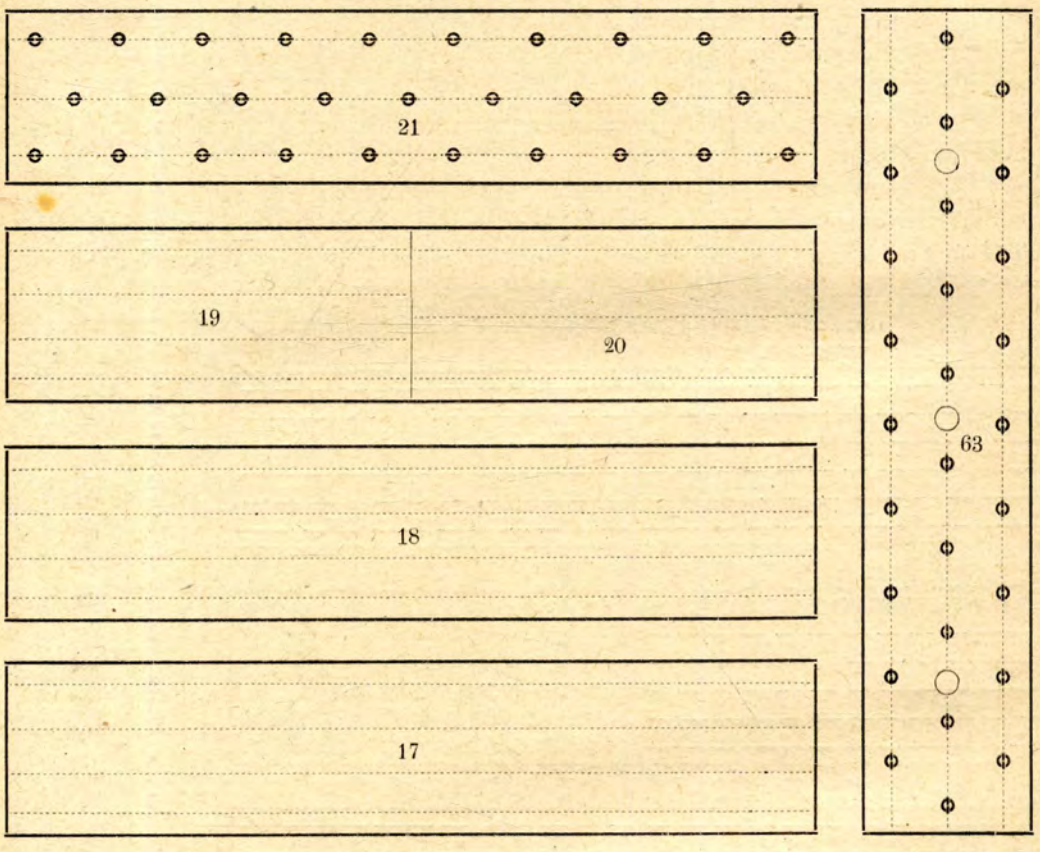

Рисунок 10. — Скала 1 : 50.

17. Горох пішний*). 18. Піша фасоля. 19. Біб. 20. Горох тичний. 21. Фасоля тична.

Приналежна до сеї рабати кватира означена на плянї числом 63 буде обсаджена полуницями (truskawki). Корчики аґресту і пожичок будуть посаджені в місцях означених на рисунку великим колїсцем ◯

На кватирі третій будуть знаходити ся ростини стручкові; прийдуть они в третім роцї по згновню кватири. В пісній земли буде добре в перших початках господарки на шкільнім огородци дати на сю кватиру на весні суперфосфату амонякального так само як на кватиру другу: (10 кіл. на 1 ар, на цїлу кватиру 36 m^2 прийде отже $3^1/_2$ кіл. суперфосфату).

На першій цїлій грядцї сеї кватири дамо горох пішний; посадить ся его в чотирох рядах, що 5 cm. зернятко від зернятка на лїнії.

*) По зборі вчасного горошку погноїти і перекопати цїлу грядку і посадити ще калирепу, або огірки.

На другій цілій грядці прийде пізна фасоля; посадить ся ві в 4 рядах. На кождім рядку поробити ямки в відступах що 50 cm. і в них садити по 5 зерен кожде зерно окремо.

Рисунок 11.

5 зерен фасолї пізної посадженних в ямцї.

Рисунок 12.

4 зерна фасолї тичної по серединї тичка ⊙.

На третій грядці засадить ся на одній половинї біб в чотири ряди що 10 cm. на лїнії; на другій половинї тої грядки посадить ся горох тичний в трех рядах що 10 cm. на лїнії зерно від зерна.

На цілій четвертій грядці посадимо тичну фасолю в трех рядах. Ямки в рядах поробимо що 50 cm. До кождої ямки вкине ся по 4 зерна як се видко на рисунку. При тиченю фасолї вкладає ся тички по серединї в місци означенім на рисунку ⊙.

Так отже виглядати буде трипольовий сївооборот городовий в нашім ярининім огородци. Окрім того практикує ся в огородництві ще сївооборот (плодозмін) грядковий. Хто хоче именно як найлїпше використати землю в огородцї, не лишає жадної грядки необсїяної або не обсадженої довше як один день, а заразом дбає, щоби на грядках росли такі ростини, котрі як найлучше оплачують ся. Так н. пр. по зборі молодого горошку зараз гноїть ся і перекопує грядку і засїває ся шпінат або садить ся розсаду калярепи або огірки; по зборі вчасної калярепи сїє ся шпінат а по нім можна ще посадити зимову салату і т. п.

Ті і тим подібні комбінациї грядкового плодозміну мають велике значінє в шкільнім огородї. Шкільна молодіж має нагоду пізнати способи як найінтензивнїйшого використаня города від снїгу до снїгу. Треба тілько уважати, щоби така робота завсїгди удавала ся, бо кожда неудача дуже некорисно на молодіж впливає. Наука огородництва вимагає пильної обсервациї і досьвіду, котрі суть найлучшими інструкторами для учителя.

Ростини тревалі (як н. пр. суниці, щавій, трибульку і т. п.) належалоби примістити в окремішнім віддїлї. В більших городах садить ся їх звичайно окремо від прочих ростин однорічних на осібній кватирі. В шкільнім огородци садимо їх на рабатах як се видко на головнім плянї города. Суниці посадимо на 2 рабатах середних; (ч. 65 і 66 на рисунку 7). Краї рабати 63 будуть обсаджені трибулькою. Ростини ті тримаємо на однім місци через кілька лїт; по тім переносить ся їх на иньше місце.

[Дальше буде]

Відозва

до учительских Зборів шкіл середних, до Кружків Педагогічних як також до Загалу учителів і учительок народних.

Руске Товариство педагогічне має після статутів (§. 1 в і §. 3 б) подавати своїм членам поміч не тільки моральну але і матеріяльну, а то поперш инші средства також через удїлюване членам запомог і нагород. З огляду на се, що Товариство Педагогічне вже має малий „фонд запомоговий для учителїв“ уміщений 26 червня 1900 на книжочку Народної Торговлї Ч. 2.051 а виносячий з днем 1 липня 1901 квоту 399 кор. 35 сот. рішив Видїл Товариства Педагогічного дня 15. падолиста 1902 звернутись до зборів учительских наших руських ґімназий, до учителїв Русинів, яких чимало по польських ґімназиях і школах реальних, дальше до учителїв Русинів семинарий учительских, шкіл видїлових і шкіл народних, вкінци до наших кружків педагогічних і предетавити всїм згаданим кружкам учительским, членам і не членам Товариства педагогічного, котрим лише лежить на серци добро народу і народної просьвіти, гадку і проект доповнити згаданий фонд корінний дрібними і майже незначними місячними (евентуально квартальними або річними) датками. Обовязок сей тяжить на нас самих, бо сего вимагає добро наших родин; се дїлаєм отже в власнім інтересї!

Що дрібними і незначними датками (виносячими 20 – 40 сотиків місячно) можна при витревалости і консеквенциї зібрати більшу а навіть велику суму, о тім сьвідчит найлучше польска „Fundacya imienia Mickiewicza“ утворена при знаним товаристві „nauczycieli szkół wyższych“, котрого органом часопись „Muzeum“. На сей фонд складають ся лиш учителї шкіл середних місячно по 20—40 сот. Складки сї (а в тут досить і руського гроша) відбувають ся кождого першого в місяци при виплаті, відтак віддає один збору зібрану суму місячно або квартально до головного заряду. Справоздане з стану фонду і місячних приспівок поміщує кожде число згаданої часописи „Muzeum“. Після такого звіту за падолист с. р. виносить фонд квоту 21.764 кор. 85 сот., а після звіту з обороту сего фонду надрукованого в ч. 9 (за вересень) удїлено сего року одинайцять стипендий чи запомог по сто корон вдовицям і сиротам по учителях шкіл вищих, що були колись членами товариства.

Нам Русинам, що будим ся до власного жита-бутя, треба брати примір з того товариства і чим скорше створити подібний фонд всїльними силами і змаганями. Фонд такий есть без сумніву конче потрібний, бо обітре не одну слезу вдовиці або сиротї наших борців і товаришів та подасть їм в нещастю або в недузї скору поміч, яка має необчислену вагу. Сей новий тягар чи податок так малий і незначний, що не повинен у жадного учителя чи шкіл середних чи народних входити в рахубу; не много нам тут треба собі відмовити, не много жертвовати, а ціль хороша і поміч велика!

Проте памятаймо при кождій нагоді на сей фонд і збираймо витревало і консеквентно дрібні датки місячні або квартальні. Вибираймо з поміж себе (чи нас є в Зборі 20 чи лишень двох або трех) одну особу довіря і сильної волї і поручім ёї збирати тих сотиків кождого першого в місяци при виплаті або при спосібности спільних нарад, конференций та кружків педагогічних, поручім ёї також висилане більших квот місячно або квартально до каси Товариства Педагогічного у Львові.

З початком р. 1903, а в будучности з початком кождого року шкільного буде висилати касиер Товариства Педаґоґічного Зборам Учительским на руки знаних з дїяльности і патріотизму членів Товариства або вказаних осіб довіря відозву і аркушик призначений для евідентного і точного записування місячних лепт і вкладок. Збиране датків має начатись 1 сїчня 1903, надсилане складок (понад 2 корони) має відбувати ся або місячно або кождого нового кварталу на руки касиера, котрий фондом в імени Видїлу заряджує і подає стан фонду найменче чотири рази в роцї до публичної відомости в часописях і в „Учителю“. Половину узбираних складок буде можна вже тепер рік річно роздати найпотрібнїйшим вдовицям і сиротам по учителях всяких категорій котрі причинились до сего фонду датками а бодай були членами Товар. Педаґ. а другу половину буде ся дописувало так довго до корінного фонду, аж взросте він до більшого капіталу і принесе що найменше 400 кор. проценту.

Кличем ще раз: не пора нам рук закладати і чекати на чужу поміч, або дивитись рівнодушно на нужду і нещасливе положене родин по учителях; творім власний фонд запомоговий а тим самим власні стипендія і запомоги для наших родин або родин наших товаришів заводових.

Львів, дня 10. Грудня 1902.

За Видїл руского Товариства Педаґоґічного

Андрій Алискевич
проф. гімн. і касиер.

Окружник ц. к. краєвої ради шкільної.

Ц. к. краєва Рада шкільна видала до всїх ц. к. дирекцій шкіл середних і семинарій учительских слїдуючий окружник:

В послїдних часах проявили ся на жаль в деяких заведеня подїї як ось пристрасне, майже дишаче ненавистю виступленє молодїжи одної з народностий край наш замешкуючих, против другої. Було то доказом невчасного шкідливого а в цїлыми вихованя просто суперечного розполїтикованя молодїжи, а збори учительскі не заняли супротив того прояву досить рішучого становища і легковажили инколи надто каридостойні вибрики.

Такі прояви трівожать і журбою наповняють всїх горожан люблячих справдї рідний край, а краєва Рада шкільна, стояча на сторожи успішного розвою школи згідного з еї задачею і характером, мусить рішучо виступити против розярування вщіплюваного в молоді уми.

Рада шкільна краєва хоче і бажає, щоби вихованє молодежи обох народностий було оперте на народних основах, щоби плекано честь для народної минувшости, щоби молодїж полюбила свою мову, свою літературу і віддала честь великим мужам свого народу — але не може допустити до того, щоби вихованє то вироджувало ся в нехтованє або ненависть до якої небудь а вже найменше до тої народности, з котрою сполучає історія та спільне пожитє.

Краєва Рада шкільна бажає як раз, щоби молодїж шкільна, люблячи горячо свій нарід, а набираючись правдивого образованя, ублагороднала свій

спосіб мисленя, розширяла свій овид духовний, шанувала цивілізаційні заслуги всіх народів, а за то позбувала ся тісних упереджень і не давала до себе приступу підшептам, що ведуть до зарозумілої виключности і пересадної гордости народної культури і до одичілости. До тої великої цілі повинні стреміти в своїй виховуючій роботі всі учителї, найпросторнійше поле дїланя побіч управителїв шкіл середних, мають однак отці катехити і учителї історії рідного краю, рідної мови і літератури. Они мають найбільшу нагоду впливати на чувство і уяву а проникнуті духом згоди і любови, можуть впливати помиряючо, можуть успокоювати розбурхані пристрасти в молодих душах та відводити учеників від шкідливих і ненависних провин. Особливо же учителї рідної мови мають до того широке поле як в устній науцї, так також при задаваню і відчитуваню письменних задач, в котрій ученики дають часто волю своїй уяві і своїм чувствам; тому то треба уникати тематів, котрі могли би піддержувати похопність молодежи до политичних виступів, а на случай коли би они мимо того появили ся, виказати їх невідповідність і заборонити їх рішучо.

Але найважнїйшою піддержкою стремленя до згоди і доброго порозуміня буде власний примір у відносинах урядових і товариских, особливо же в поступованю з молодежию без огляду на ей походженя, буде мудре й щире слово остороги і поученя супротив учеників, вижидаючих від них ради і помочи.

За приміром своїх вихователїв молодїж скоро перестане дїлити ся на ворожі табори і споглядали на себе неохотно, буде як давнїйше а як то на щасте ще й тепер дїє ся в заведених ненавищених народною колотнечею — лучитись у спільних мольбах, в спільних трудах і забавах, заведеня, що рівнять ся язиком викладовим, не будуть замикати ся в тїснім кругї упереджень і не будуть вирабляти в серцях молодїжи ненависти і огірченя, а шкідливий роздор, дасть Господь, промине, не наробивши дїймаючої, тревалої шкоди.

Краєва Рада шкільна взиває усильно всіх настоятелїв шкіл і всіх учителїв до згідного і витревалого спільного дїланя в тій цілї, а заразом перестерігає, що буде мусїла дуже рішучо виступити против кождого змаганя, котре замість мирити і єднати, хотїло би розєдинювати і розярювати молоді серця і уми.

Ц. к. Намісник: *Пінїньский.*

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-го і 20-го кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
№ ИП.